SAMUELIS PUFENDORFII
INTRODUCTIO
AD
HISTORIAM
PRÆCIPUORUM REGNORUM,
ET STATUUM MODERNORUM,
IN EUROPA.

Cum Gratia & Privilegio Elect. Sax.

BIBLIOTECA NAZIONALE
FIRENZE

FRANCOFURTI AD MOENUM,
Sumptibus FRIDERICI KNOCHII.

Anno M DC LXXXVIII.

Ob. 7. 4. 227b

Digitized by Google

PRÆFATIO
AD
LECTOREM.

Nemini non cognitum eſt atque perſpectum, qui ſtudia vel ſuperfunctoriè ſaltem libavit, Hiſtoriarum cognitionem ſuaviſſimam juxta ac utiliſſimam eſſe ſcientiam; quæ inprimis homines ſublimioris conditionis, inque Status regimine adhibendos, apprimè decet.

Quapropter conſultum quoque eſt, ut nobilis Juventus in tempore

ad Hiſtorias legendas admoneatur, dum non ſolùm memoria florentibus adhuc annis viret; Juvenesque ad imprimendum memoriæ talia, apti ſunt atque idonei: Sed quod certiſſimum etiam eſt, de eo, cui ſcientia iſthæc non arridet, parvam, aut plane nullam eſſe ſpem, illum in litteris quidquam profecturum eſſe.

In Scholis quidem tàm publicis, quàm privata informatione, Juventuti ex veteribus Hiſtoricis unus aut alter proponi ſolent, neque pauci reperiuntur, qui annos ætatis nobiliſſimæ complures, cum CORNELIO NEPOTE, CURTIO, JUSTINO, & LIVIO terunt, Hiſtoriarum verò noſtri ſeculi ne ſemel quidem mentionem facientes: Ego verò non invitus fateor,

fateor, à veteribus Antiquitatis Hiſtoricis initium quidem eſſe faciendum, at, magnum etiam in neglectu Hiſtoriarum modernarum ſolœciſmum ab illis committi, qui in erudienda Juventute omnem movent lapidem.

Hoc mihi ſit pro fundamento, in Juventute illud addiſcendum eſſe, de quo in ætate robuſtiori & in commiſſionibus, quibus cum tempore inſervire animus eſt, commodum aliquod redundare poſſit. Jam verò percipere non poſſum, quantum emolumenti Cornel. Nepos, Curtius, primaque decas Livii, in illis negotiis, quæ noſtro vertuntur ſeculo adferre valeat, licet ad unguem recitari poſſent, & præterea omnium phraſium atque ſententiarum index extaret locupletiſſimus, aut licet arti-

culatè numerare poſſes, quot vaccas ovesve in Triumphis ſuis de Æquis, Hernicis, & Volſcis, Romani duxerint: Contra Status periti non ignorant, quantum ſit adjumentum, ſi novas tàm Patriæ, quàm Statuum adjacentium Hiſtorias Juvenis tractaverit. Sed ad ſcientiam hanc adeò facilis perveniendi non eſt via, partim, quod Hiſtoriæ iſtæ in compluribus atque prolixioribus Autheribus continentur, partim, quod non pauci illorum vernacule ſcripſerunt, ut ita plurium quam unius ſaltem linguæ peritum eſſe illum oportet, qui ſtudio huic operam eſt navaturus. Ut ergo obſtacula hæc quodammodo removerentur, annis abhinc nonnullis, ad placitum Juvenum quorundam Suecicorum, ejusmodi Hiſtoriarum Epitomen, & quidem illorum

Sta-

Statuum, qui hoc in Regno potiſſimùm conſiderantur, conſcripſi, ut ſaltem illarum Hiſtoriarum guſtum habentes, ipſis ſolis eſſet uſui. Poſtquam verò Projectum illud in aliorum etiam pervenit manus, verendumque mihi fuit, ne in Bibliopolæ alicujus, lucri cupidi deveniret poteſtatem, qui imperfectum & impolitum illud Opuſculum in contemtum mei ederet, quod antehac aliis optimis viris etiam contigerat, quorum Diſcurſus extemporanei contra ipſorum voluntatem publici juris facti ſunt, Scriptum illud, breviſſimo quamvis temporis ſpatio revidere, atque ubi opus erat, expolire, ipſeque potius prælo committere coactus fui, quàm concedere, ut Labores mei ab alio quodam furto ſurriperentur. Quare ante omnia hanc Lectoris diſcreti ſpero bonitatem, illum Scriptum hoc conſideraturum, non ut opus aliquod Eruditio-

ribus inſerviens viris, ſed ut ſaltem Juventuti eſſet manuductio, & quaſi prægustus & incitamentum, ut ex illo perfectiores efficerentur. Neque hoc omittendum fuit, quia cujusque Regni Hiſtorias ex Scriptoribus illius inquilinis depromſi, quòd interdum in narratione Actionum duarum hoſtilium Nationum, diſcrimen aliquod appareat, cum plerique Scriptorum facta ſuæ Nationis proſpera amplificare, improſpera verò extenuare ſoleant. Quam diſcrepantiam diſcernere, & quaſi dijudicare, mearum non eſt partium.

Ad majorem Hiſtoriæ illuſtrationem adjungere volui, quod communiter de uniuscujusque Nationis aut bonis, aut malis qualitatibus absque intentione aut ſtudio laudibus hunc extollendi, aut iſtum injuriandi, dicitur: Non minus de qualitate, robore, & infirmitate

tate provinciarum, illarumque forma Regiminis. Ut ſcilicet Juvenes, ſi in peregrinas proficiſcuntur terras, aut cum Viris politicis converſantur, occaſionem haberent, penitius de omnibus informari. Quod etiam de Intereſſe cujuslibet Status intelligendum arbitror, cujus breviſſimis etiam mentionem feci, conditione illius potiſſimùm obſervata, uti eo erat tempore, quo Scriptum hoc primùm adumbravi. Quanquam materia hæc conſummatis magis Viris, quam Juventuti ſit idonea, quam tamen non penitus ſilentio præterire debui, quia hoc eſt fundamentum, ex quo judicium eſt inſtituendum, utrum in Rebus ad Rationem Status ſpectantibus, benè aliquid, aut malè, factum ſit.

Cæterum de hac materia generaliter hoc adhuc pro informatione Juventutis annectere volui, quod ejus-

modi Intereſſe commodè poſſit dividi in imaginarium & verum; Illud intelligo, ſi quis ſalutem ſtatus ſui in talibus rebus conſiſtere putet, quæ absque injuria & perturbatione multorum aliorum Statuum effici nequeunt, & cui alii neceſſariò ſeſe opponunt. E quorum numero cenſendi ſunt Monarchia Europæ, univerſale Monopolium &c. quod fomitis inſtar eſt, quo univerſus comburitur Orbis. Num ſi vos omnibus imperare vultis, ſequitur, ut omnes ſervitutem accipiant?

Verum autem Intereſſe dividi rurſus poteſt in perpetuum & temporarium. Illud potiſſimum ſcaturit ex ſituatione & qualitate provinciæ, aut naturali Gentis inclinatione; Hoc verò ex conditione, robore, & infirmitate Vicinorum, cum quorum

per-

permutatione etiam Intereſſe mutatur. Unde etiam fit, ut cùm anteà ob propriam noſtram ſalutem obſtricti fuerimus, infirmo noſtro vicino ſuppetias ferre, ne à potentiore opprimeretur, alia vice nobis illi opponendum erit, ſi nimirum vires adeò recollegit, ut nobis ipſis ſuſpicionem moveat.

Quoniam verò Intereſſe talia adeo manifeſtæ ſint res, quæ minimum iſtos, qui in negotiis publicis verſantur, latere non poſſunt, quærere libet, quî fiat, ut interdum non parum adverſus Intereſſe alicujus Status impingatur? Ubi ſciendum eſt, quod nonnunquam illi, quibus ipſo jure Summi Imperii Regimen competit, proprii ſui Status aut Vicinorum Intereſſe cognitum fundamentaliter non habeant, & tamen pro arbitrio ſuo regunt,

regunt, & nullum à prudentibus fidelibusque Miniſtris conſilium admittunt.

Interdum propriis paſſionibus aut adminiſtris, intereſſe aliquod ſperantibus, & purpuratis ſuis decipiuntur & ſeducuntur.

Ubi autem Regimen principaliter miniſtris relinquitur, fieri poteſt, ut iſti aut capaces non ſatis ſint, aut privatum aliquod intereſſe à commodo Status alienum ac diverſum affectent, aut in Factiones diviſi ſint, & magis illud agant, quod cupido Æmulis ſuis nocendi ſuadet, quam quod ſana dictat ratio.

Quæ omnia ad partem Novæ Hiſtoriæ elegantiſſimam pertinent, & in eo conſiſtunt, ut perſonæ dignoſcantur, quæ ut ſupremi Monarchæ, aut

miniſtri

miniſtri Statum gubernant, aut operam ſuam in illo moderando adhibent, quæ illorum capacitas, inclinatio, contentio, intereſſe privatum, modus agendi & ejusmodi alia ſint: ſiquidem etiam magna eorum pars, unde Status aut benè aut malè ſe habet, exinde ortum ſuum habet.

Nam ſæpius Status aliquis in ſe infirmus conſiderari ſolet, ob Regentium prudentem ſagacitatem & virtutem, ſæpiuſculè etiam ob Regiminis ineptitudinem florentiſſimus Status ad interitum reducitur.

Sed hæc cognitio ſicuti illis, qui rebus ad Statum externum ſpectantibus adhiberi ſolent, neceſſaria admodum eſt; Ita eſt quaſi momentanea, & inconſtans, cum Theatrum Aulicum ſæpiſſimè mutari videamus,

deamus, & ea propter illa potius ex praxi propria, aut relatione pruden-tium miniſtrorum, quàm ex libris ad-diſcenda eſt, quæ circa præfationem hanc paucis admonere volui.

CAP. I.

De quibusdam Imperiis priſcis, & inprimis de Romana Rep. ex cujus fragmentis multa recentiora Imperia propullularunt.

§. 1.

Antiquiſſimus humani generis ſtatus poſt lapſum.

PRincipio rerum ac primis generis humani incunabulis nulla ejuſmodi Imperia, atque nunc ſunt, extitiſſe, per ſe quisque exiſtimare facile poteſt. Scilicet primis illis temporibus ſuæ quisque paterfamilias Conjugi, Liberis, ac Familiæ ſummo Imperio præfuit, ipſe ſui juris, nec ullius ſuperioris poteſtati obnoxius. Quin immò perquam mihi veriſimile videtur, ante diluvium nullum omnino Statum fuiſſe, civili Imperio legibusque deſcriptum; nec præter domeſticum patrumfamilias Imperium ulla principatus veſtigia occurriſſe. Neque enim credibile eſt, tam effrænatam morum licentiam atque divini pariter & humani juris confuſionem locum habuiſſe, inter homines imperio civili ac legibus circumſcriptos.

ſcriptos. Et verò Rebuspublicis conſtitutis nunquam univerſum genus humanum in tantam vitæ morumque peſtilentiam denuò incidiſſe deprehenſum eſt, ut ea tolli à Deo non niſi extremo omnium mortalium ſupplicio poſſet: quanquam radices mali nobis inſitæ non minus tum temporis, quam ante inundationem orbis, vires ſuas exſeruêre. Cæterum multò etiam poſt diluvium iſtum patrumfamilias ſegregum ſtatum duraſſe, probabile eſt.

Quæ cauſa potiſſimùm fuerit, cur in ſocietates coierint homines.

§. 2. Videntur autem hi, relicta vita ſolitaria, in magnas ſocietates coiviſſe eam potiſſimum ob cauſam, quod videbant, quum variæ inter cohabitantes controverſiæ orirentur, ad eas diſceptandas dijudicandasque vim atque arma adhiberi, ex eaque re ceu fonte quodam innumera ad homines mala redundare. Itaque quietis pacisque conſervandæ cauſâ conſultum eſſe videbatur, ut arbitrium hujuſcemodi controverſiarum ad prudentiſſimum quemque ac graviſſimum in locis vicinis deferretur. Advertebatur præterea, creſcente indies humano genere, hominum perditorum petulantia atque impetus: ut exigua ſceleratorum manus, conſpiratione facta, hominem unicum cum ſua conjuge ac liberis opprimere nullo negotio poſſet. Ab eorum impetu ut ſe defenderent,

rent, ſocietatem inierunt homines, prout quemque locorum vicinitas conjunxerat, mutui auxilii cauſa. Quod ut rite atque ordine perficeretur, ſummum ſocietatis imperium deferebatur ei, qui prudentia & virtute cæteros antecedere videbatur. Nec minus credibile eſt, ſi qua hominum multitudo ſeſe conſociaſſet ad novas ſedes quærendas, eum Ducem delectum fuiſſe, qui itineri ſimul ac novis provinciis conſtituendis præeſſet. Judicis autem ejuſmodi ac Ducis munus paulatim in illud Imperii genus degeneravit, quod ab Ariſtotele Heroicum dicitur: quod quidem nihil aliud eſt, quam Democratia quædam, præſide ejuſmodi cive primario inſtituta; penes quem major dicendi auctoritas quam imperandi vis atque poteſtas eſſet. Et hæc videtur antiquiſſima Rerumpublicarum forma fuiſſe, ſuæ quippe libertatis non adeo obliti fuerant patresfamilias, ut ſuffragii ac ſententiæ ferendæ jus penitus ſibi eripi paterentur; in iis ſaltem rebus, quas nomine totius ſocietatis decerni oporteret.

§. 3. Quo verò tempore ſocietates ejuſmodi primum exortæ fuerint, quæve earum vetuſtiſſima ſit, haud facile dixerim. Quamvis enim ab Aſſyriis prima Monarchia conſtituta eſſe dicitur; non tamen ex

Quo tempore primæ exortæ ſint Reſpublicæ.

eo ſequitur, eam primam hominum ſocietatem civilem fuiſſe. Etenim aliarum Rerump. viribus non ita valentium excidio & interitu regnum iſtud in magnitudinem non contemnendam excreviſſe conſtat. Atque bella à primis Aſſyriorum regibus geſta ſatis oſtendunt, jam tum præter illud alia etiam Imperia extitiſſe. Sed notandum eſt, ut nihil rerum humanarum ſimul invenitur & perficitur, ita antiquiſſimas Reſpublicas ſimplici ferè ac rudi imperio conſtitutas fuiſſe: donec cunctæ deinceps ſummæ poteſtatis partes omnibus eſſent numeris abſolutæ, rebus, inſtitutis, ac legibus ad Remp. conſervandam neceſſariis inventis & excogitatis. Perexiguæ quoque primæ Reſpublicæ fuerant, atque iis duntaxat terrarum ſpatiis terminatæ, quibus cogi ſocii brevi tempore poſſent, ſive de rebus graviſſimis deliberaturi, ſive mutuum adverſus vim externam auxilium laturi. Satis quippe ex Hiſtoricorum monumentis manifeſtum eſt, quò longius in antiquiſſima tempora progreſſus fueris, eò plures ſeparatas ac diſtinctas Dominationes tibi occurrere: quibus deinceps conjunctis, ſucceſſu temporis, ingentia & vaſtiſſima Regna extiterunt, his ſocietatem Imperii ultro cum aliis ineuntibus, illis per vim à potentioribus ſubactis.

Imperfectæ ac perexiguæ fuerant primæ Reſpublicæ.

§. 4.

§. 4. Aſſyriorum Imperium inter regna majora antiquiſſimum eſſe perhibetur. Cujus rei ea mihi cauſa potiſſima eſſe videtur, quòd primi mortales eas inprimis terras incoluerunt atque frequentârunt, quum cæteræ regiones ſerius frequentatæ non niſi ſparſas habitantium ſedes continerent. Majoribus etiam opum & legum præſidiis muniti illi fuerunt, quam qui colendis agris perpetuò diſtricti tenebantur. Itaque nullo illi negotio infirmiores hos, tanquam ignaros quantum in ſocietate armorum fœderibusque robur poſitum eſſet, opprimere potuerunt, atque adeò novas ſibi ex prioris victoriæ famâ palmas parare. Ceterum anceps ac dubia eſt Chronologiarum fides, quibus Ninus ac Semiramis, Monarchiæ iſtius auctores, innumerabili copiarum multitudine bella cum nationibus longinquis geſſiſſe vulgò memorantur; quanquam nihil eſt, cur in iis accuratius inveſtigandis deſudemus. Duo inprimis notantur adminicula, quibus ſubnixi reges populos iſtos ingentes in officio continuerunt. Ac primum ſingulari quadam majeſtate ac veneratione ſuam circumdederunt perſonam; palatiis ſuis incluſi nemini niſi familiaribus ſui videndi copiam fecerunt, nec ſuam ſubditis ſententiam un-

Imperium Aſſyriorum.

Media, quibus conſervatum fuerit.

unquam niſi per eoſdem familiares internuncios pronuntiârunt. Eo pacto vulgo hominum perſuadere conati ſeſe quodammodo ſupra faſtigium humanum evectos eſſe. Tum certum quotannis militum numerum ex omnibus Provinciis in eam urbem, in qua ſedes regia conſtituta erat, convocârunt, præpoſito eis Duce, cujus fides maximè probabatur. Quæ quidem copiæ & parendi promptitudinem ſubditis & metum exteris injecerunt. Cæterum dimiſſis quotannis militibus novum in eorum locum ſupplementum conſcribebatur, ut ne Duci conciliandæ ſibi militis voluntatis, & ejus ope tyrannidis occupandæ ſpatium daretur. Quamobrem verò Imperium iſtud Sardanapalo rege conciderit, non tam effœminati ejus paſſimque notati mores, quam nimia illa in tanto regno Præſidibus provinciarum maximarum conceſſa à regibus poteſtas, cauſa fuiſſe videtur. Qui quidem viribus ſuis freti, ad extremum eò minus dubitarunt regiæ dignitati imminere, quòd ipſi reges per otii pacisque ſuavitatem voluptatibus ac torpore ſopiti, conciliare ſibi novam ſubinde auctoritatem ac venerationem bellis & rebus præclare geſtis neglexerant. Ex interitu Imperii Aſſyriorum duo deinceps regna propullulaſſe videntur. Arbacte

Ejus interitus.

bacte Mediam, cui antea præfuerat, & Præſide Babyloniæ eandem, cui præfectus erat, provinciam tanquam proprio dominii jure ſibi vindicantibus: quæ provinciæ, conſtituta deinde Perſarum Monarchia, ad unum Imperium denuò redierunt.

§. 5. Ad eas provincias, quæ jam antea Medorum ac Babyloniorum Imperio continebantur, multas etiam Aſiæ minoris partes adjecit Cyrus Imperii Perſici auctor. Is quum multa ſapientiſſimè conſtituiſſet, tum illud maxime laudabile videtur, & ad quietem Reip. conſervandam aptiſſimum, quod in omnibus provinciis, quibus præfecerat Satrapas, caſtella locaque munita ſibi reſervavit, impoſitis Ducibus mediocris conditionis, qui regis duntaxat, nullum Satraparum Imperium agnoſcebant. Quos inter quum perpetua gloriæ ac potentiæ æmulatio intercederet, cavebatur, ut ne quiſquam eorum res novas moliri in animum induceret. Nec Satrapæ quidquam tentare adverſus Regem audebant, Præfectorum, qui in caſtellis erant, cuſtodiâ coërciti, qui quum ſingulis ipſorum molitionibus imminerent, cuncta ad Regem perferebant. Rurſus à Præfectis nihil erat periculi: qui propter impotentiam ac generis humilitatem nullos

Perſarum Imperium.

Egregium remedium quo ſervatum fuerit.

los facinoris ſocios inveniebant. Cambyſes cum Perſide Ægyptum conjunxerat. Reliquæ Regum Perſiæ machinationes limites imperii propagare conantium irritæ atque inanes fuêre. Cambyſes contra Æthiopes, Darius Hyſtaſpis adverſus Scythas infelices ſuſceperunt expeditiones, quorum poſterior ingens etiam, ſed multò majus Xerxes ex bello Græcis illato dedecus reportârunt. Sed qui his ſuccedebant reges Artaxerxes Longimanus, Darius Nothus, & Artaxerxes Mnemon longe prudentius ſeſe gefferunt. Abſtinuerunt ii à bello Græcorum, ac pacem illis tantiſper concefferunt, dum conflatis inter eos bellis inteſtinis in ſua ipſorum viſcera ruerent. Mira calliditate ſuas ibi partes egerunt Perſæ: civitatem aliam contra aliam quum incitâſſent, infirmiori auxilium ferebant, eo conſilio, ut bellum duceretur: debilitatis ad extremum & exhauſtis eas pacis conditiones tulerunt, quæ quum æquitatis titulo ſpecioſæ eſſent, ita tamen Græcos enervarunt, ut ad res magnas ſuſcipiendas penitus inepti redderentur: quum unaquæque civitas libera & non niſi ſuis legibus atque inſtitutis obnoxia eſſe renuntiaretur. Macedones tamen, perexigua gens Græciæ, interitum Perſarum Imperio attulerunt. Qua in re

Irritæ fuêre machinationes Perſiæ Regum limites Imperii propagare conantium.

Ejus Interitus.

inſignis

inſignis Perſarum Regum imprudentia accuſatur, quòd creſcentibus Philippi viribus haud maturè reſtiterunt, nec potentes hoſtes ei & Alexandro in Græcia concitârunt, qui Perſarum opibus adjuti Regibus bellicoſis tantum negotii domi faceſſerent, ut de expeditione Perſica ne cogitare quidem poſſent; quemadmodum iidem olim Ageſilaum Regem propediem domum compulerant. Sed nimia ſecuritas atque aliorum contemptus exitio miſeris fuêre: accedebat imperitia rei militaris, de qua poſtea pluribus agemus.

§. 6. In plures olim parvasque Reſpublicas diſtincta fuit Græcia, legibus & inſtitutis à ſe invicem differentes. Inter eas tractu temporis eminuerunt Athenæ, cujus urbis incolæ prudentiâ, eloquentiâ, artium omnium cognitione, ac morum denique venuſtate cæteros ad unum omnes antecedebant: quorum virtus atque gloria inprimis bello Perſico enituit crevitque. Exin quum adjecto Pyræo portu urbem ad commercia navigationesque opportunam reddidiſſent, ingentes ſibi divitias magnasque *Imperii maritimi* vires comparârunt; Suis quippe claſſibus ſparſas per Mare Ægæum Inſulas atque univerſas Aſiæ minoris oras in ſuam poteſtatem redegerunt. Sed Reſpublica proſpero nimis

Græcia.

Athenæ.

rerum ſucceſſu elata quum ſubditos ſuos ſociosque durius tractare cœpiſſet; omnium ſibi odium atque invidiam accerſivit. Et quòd Imperium totius Græciæ affectare videbantur Athenienſes, ad comprimendam ipſorum inſolentiam, Peloponeſii aliique ductu & auſpiciis Spartanorum æmulorum maxime atque invidorum Atticæ Reip. conſpirârunt. Strenue tamen ac fortiter iis reſtiterunt Athenienſes; diuque æquo ferè Marte bellum gerebatur, quum hi ingenti demum clade fracti, deinceps etiam claſſem propter Thraciam amiſerunt. Captis deinde Athenis Spartani triginta Tyrannos impoſuerunt: qui quos ferrum reliquos fecerat civibus crudeliter imperitârunt. Cæterum expulſis iis, ope civium exulum, Thraſibulus civitatem in priſtinam libertatem vindicavit. Exinde reſpirârunt nonnihil Athenienſes, priſtinâ tamen amplitudine nequaquam recuperata: à Philippo etiam Rege, cui ſeſe oppoſuerant, in ordinem magno ſuo malo coacti. Ita præpoſtera imperandi libidine ingentem malorum Iliadem ſibi accerſivit Reſp. Attica, majora, quam capiebat, imperia ſpirans: nec fere amplius decem millibus civium continebat, civitatis jure cum admodum paucis communicato. Neque enim tanta hominum pauci-

tate

tate terræ ſpatioſæ tamque amplæ civitates contineri in officio poſſunt. Itaque inſigni clade denuò accepta ipſius opes penitus corruerunt. Sunt enim ejuſmodi civitates ad hoſtes à finibus ſuis prohibendos,quam ad bellum aliis inferendum Imperiumque propagandum aptiores. Itaque longe melius ſibi conſulunt, ſi ſuis intentæ rebus aliena negligunt, nec ſuum aliis eripere in animum inducunt, atque adeo nihil præter cuſtodiam ac munimenta mœnium ſuorum curant. Secundum ab Athenis locum obtinebat Sparta, Lycurgi Legislatoris diſciplina inclyta; eâ cives inprimis ad rem militarem idonei efficiebantur. Satis iſta civitas roboris, quamdiu nemo ex finitimis caput ſuum altius extollebat, habuit ad libertatem ſuam ab infirmioribus civitatibus defendendam. Nec Spartanis quoque quidquam cauſæ fuit, cur bellum aliis inferrent, quoad per leges ipſorum nullum opibus pretium fuit; At verò quum pro virium magnitudine altius evolare niterentur, experientiâ magiſtrâ didicêre, non una eademque ratione & ampliſſimum Imperium inſtitui, & modicam Remp. conſervari. Nam quum bello Attico, adſpirante fortuna, Athenas evertiſſent, in eandem inciderunt dementiam, quæ exitium Athenienſibus attulerat; **Sparta.**

rat; non modò univerſam Græciam Aſiæque minoris oras ſubigere conati, verum ipſum etiam Perſarum Regem, Ageſilao Duce bello adoriri. Sed is expeditam caſtigandæ temeritatis viam ingreſſus cæterorum Græcorum ope, qui felicitati Spartanorum invidebant, domeſticis turbis eos ab inſtituto dimovit, adeò ut Ageſilaum Ducem ad defendendam patriam revocare domum cogerentur. Haud ita multò poſt claſſem ipſorum Conon devicit: terreſtri prælio ad Leuctram facto inſignem ipſis cladem intulit Epaminondas. Ea re derepente eorum vires ita ſunt afflictæ, ut vix ſuam urbem tueri valerent.

Thebæ. Poſt duas iſtas Reſpublicas etiam Thebæ aliquam ſibi auctoritatem & famam conciliârunt, Epaminondæ inprimis virtute ac prudentiâ; is quippe craſſos Bœotos, quos per contemptum porcos appellabant, ita excitavit inſtruxitque, ut compreſſa Spartanorum inſolentia eo vivo plurimum totius Græciæ poſſent. Mortuo eo ad priſtinam tenuitatem rediit civitas; & quum adverſus Macedones inſurgeret, à Philippo primum gravi ſupplicio coercita, ab Alexandro demùm funditus eſt everſa.

Macedonia. §. 7. Ante Philippum Macedonia tenuiſſimum fuit regnum, crebris finiti-

morum

morum incurſionibus vexationibusque obnoxium, ut vix ſuam ab iis defendere libertatem poſſet: & gens iſta parvi à cæteris Græcis fiebat. Sed duorum inprimis Regum virtus eam à contemptu vindicatam ad principatum totius fere orbis evexit. Aditum ad eam rem, ut tenuem antea Macedoniam domeſtica primum diſciplina bene conſtituta caput totius Græciæ efficeret, patefaciebat Philippo non minus finitimorum conditio, quam ſua ipſius virtus ac prudentia. Ab una parte fines ejus attingebant Thracii, Triballi, & Illyrii, nationes barbaræ latrociniisque deditæ, ſed quibus leges præſcribere jugumque imponere prudens Rex ac ſtrenuus facile poſſet. Ad alteram partem pertinebant civitates Græciæ, quarum quidem vires priſtinæ etſi vehementer erant acciſæ, Macedonum tamen robur longe ſuperabant. Eos hiſce fere artibus impugnavit Philippus: inteſtinis ſcilicet contentionibus eos inter ſeſe quum commiſiſſet, mutuis attritos præliis ita debilitavit fregitque, ut peregrinum jugum à cervicibus ſuis propulſare haudquaquam valerent. Et quia Philippus populum alium atque alium adoriebatur, nec ex iis quiſquam qui creſcentibus indies viribus ejus reſiſteret, exiſtebat, citius quam prævide-

Philippi virtus ac prudentia.

runt,

runt, ipſorum libertati imminuit. Ad eam rem perficiendam incredibilis in Philippo dexteritas inerat: vividus animus & ingenti gloriæ cupiditate accenſus rebus præclare geſtis ad nominis celebritatem nitebatur: quod ſolidæ virtuti deerat, ſimulationis artificium & calliditas compenſabat. Specioſum inprimis nomen prætendere conatibus geſtiens: ſin id minus poterat, utcunque conatu perficere ſatis habebat: nec religioni ducebat, per pactorum ac jurisjurandi fidem imprudentes decipere. Affectus inſuper & conſilia miro artificio obtegere, alios mutuis diſſidiis commiſſos per ſpeciem amicitiæ utrinque decipere, ſpeque vana lactare egregiè doctus. Blandus pariter & inſidioſus alloquio facile cunctorum animis ſeſe inſinuabat, ſeria & jocos pari dexteritate tractans, auroque non aliter quam inſtrumento inſtitutum exequendi uſus. Rei militaris peritiſſimus ex ſuis Macedonibus lectiſſimum confecit exercitum: & phalangis ab ipſo primum inventæ compages ipſis etiam Romanis ſtupendum opus videbatur. Primus ſemper ante aciem conſiſtens, quum & milites perpetuo duraret exercitio, & ſtipendium iis largiter perſolveret, eò demum rem perduxit, (ut nuſquam fortiores Macedoni-

bus

bus milites exiſterent. Sed poſteaquam eò res rediit, ut ab univerſa Græcia Dux belli adverſus Perſas conſalutaretur, ipſe in expeditione iſta ſuſcipienda occupatus, contrucidatur miſerandum in modum, rei exequendæ gloria Alexandro filio relicta.

§. 8. Haud facile aliud in Hiſtoricorum monumentis glorioſius aut illuſtrius Alexandri expeditione invenias, in qua cum exercitu capitum ad triginta millia, tot tantisque gentibus perdomitis, ab ipſo Helleſponto ad Indos uſque victricia arma circumtulit. Cauſas tanti ſucceſſus indagantibus præter providentiam divinam, regna ſuis quæque periodis circumſcribentem, occurrit primum eximia illa Alexandri virtus animique magnitudo, in qua quidem haud exiguum momentum eſt poſitum. Is flore exercitatiſſimi militis ſtipatus, quum incredibili celeritate hoſtibus immineret, ei reſiſtere quantæcunque Barbarorum copiæ recens ac temerè collectæ haud potuerunt. Secundo loco graviter peccavit Darius, quod de rei ſumma acie decerneret cum hoſte, quum hac in parte Perſæ impares Græcis ſemper extitiſſent. Tum etiam militum exercitatorum penuria premebatur Imperium Perſarum, diuturna pace, quum nullum Alexander M.

nullum armis pretium eſſet, elangueſcens. Itaque quo major hominum imperitorum multitudo erat, eò facilius ordines in acie perturbabat. Nec ipſe Darius trahere bellum, hoſtemque prudenti cunctatione commeatu interclusum frangere & debilitare noverat. Alium igitur exitum habere res non potuit, propterea quod Darius domi Græcos Alexandri gloriæ invidentes concitare, adeoque avertere hoſtem à finibus ſuis neglexerat.

Præmaturè moritur. §. 9. Sed præmatura Alexandri morte periit expeditionis glorioſiſſimæ fructus, non modo patrio regno liberis tenui ætate erepto, verum etiam ingenti recens devictis gentibus calamitate illata, propter inteſtina Ducum Macedonis exercitus bella. Potuiſſent illæ priorem regem cum meliori facile commutare, ſi terræ tumultuariè ac feſtinanter domitæ ſtabili firmari Imperio potuiſſent. Ad eam enim rem perficiendam & tempore opus eſt & exacta rei civilis peritia. Et ferè inſtabile eſt magnum nimis & repentinum incrementum, ac pari dexteritâte & conſervantur parta & acquiruntur. Quum igitur tam late pateret Imperium Alexandri, ut exiguis Macedonum copiis gentes immenſis locorum intervallis disjunctæ in officio contineri

tineri nequirent, nec ipſe terras in provinciæ formam redactas cum patrio regno conjungere poſſet: una conſervandi Imperii ratio erat, ſi qua in ſuos cives, eadem etiam in victos uteretur humanitate, nec de eorum inſtitutis moribus ac legibus quidquam immutans eos Macedonum habitum ac mores induere cogeret, ſed ipſe potius Perſarum indolem cultumque amplexus non tam Imperii quam regis mutati ſenſum ſubditis relinqueret. Probe id callebat Alexander, & primum in Perſarum conſuetudinem ſeſe paulatim adducere, habitum veſtitumque adſciſcere, regis defuncti filiam in matrimonium ducere, & cuſtodiam corporis nonniſi Perſis committere. Quò magis ſuam produnt inſcitiam Scriptores ii, qui prudentiſſimum Alexandri inſtitutum reprehendunt. Sed tempore opus eſt ad eam rem perficiendam, donec victi pariter & victor mutuâ conſpiratione conſentiant. Ei negocio dignitas Alexandri, virtus, animi magnitudo atque liberalitas perquam opportunæ fuêre. Quod ſi filium tanto parente non indignum genuiſſet, perpetua Perſici regni poſſeſſione frui ipſius familia potuiſſet.

§. 10. Cæterum obitus Alexandri cauſa & quaſi ſemen cruentiſſimorum bel- **Bella poſt obitum Alexandri.**

lorum fuit: erat enim eo tempore ingens Macedonum exercitus, gloria rerum geſtarum ferox, omnisque diſciplinæ impatiens: nec inter Duces quisquã tantum cæteros antecedebat, ut ei ſe ſubmittere vellent: quum ſinguli ſuperbia inſolentiaq; inflati privatæ ſortis humilitatem quaſi è ſublimi deſpicerent. Aridæo quidem nomen regis eſt datum; ſed homo ſimplex nec auctoritatis ſatis nec roboris habebat, ad inſolentiam tot hominum factioſorum coërcendam. Itaque ambitione impulſi alii totius Imperii principatum invadere nitebantur, alii bonam ejus partem decerpere in animum induxerant. Indè quum diuturna cruentaque bella eſſent conflata, mutuis ſeſe cladibus attriverunt, paucis ad extremum ſuperſtitibus. Eorum quinque & regium inſigne & provinciarum principatum ſibi vindicabant Caſſander, Lyſimachus, Antigonus, Seleucus, Ptolomæus. Ex iis tres poſteriores duntaxat Imperium ad poſteros transmiſerunt. Itaque regna omninò in fide ac ditione Macedonum manſerunt, Syria, Ægyptus & Macedonia. Nam cæ Imperii Perſici regiones, quæ trans Euphratem Orientem ſpectant, in Parthorum deinceps nomen & ditionem translatæ ingens denuò regnum produxerunt. Superiora quæ dixi

dixi regna à Romanis deinde ſubacta ſunt. Ac Macedonia, Italiæ proxima, prima fortunam belli experta. Romani Italia perdomita, ac imperandi cupiditate Oceanum transgreſſa, quum Philippum caput extollere idque agere perſentiſcerent, ut in ſuam poteſtatem redigeret Græciam, haud ſibi committendum putârunt, ut tantis finitimi opibus efflorefcerent, quibus iſti freti effundere ſeſe deinceps in Italiam poſſent. Igitur ſocietate cum Græciæ civitatibus, quæ à Philippo vexabantur, initâ, eo nomine atque obtentu regem bello perſecuti in Macedoniam repellunt, Græcia in libertatem vindicata. Quo facto & vires iſtius gentis diſſipatæ & voluntas ejus benevolentiaque Romanis conciliata. Hi ad ultimum Perſarum regnum funditùs everterunt, Macedonesq; ſubegerunt. Inde armis in Syriam converſis, Romani Antiocho Magno regi Aſiam, quæ ad Taurum montem pertinet, eripuerunt. Quod quidem regnum etſi non ſtatim collaberetur, inteſtinis tamen diſſidiis miſerandum in modum affligebatur; donec ſubditi regiæ familiæ contentionibus ac furore debilitati Tigrani Armeniæ regi ſeſe dedidiſſent. Eum deinceps regno iſto privavit Pompejus, idque Romano Imperio adjunxit. Poſtremò Ægyptii in Romano-

Macedonum Regna Macedonia, Syria, Ægyptus à Romanis ſubiguntur.

rum poteſtatem venêre, Cleopatra & Antonio ejus amatore devictis ab Auguſto.

Reſp. Carthaginienſis.

§. 11. Antequam de urbe Roma ageremus, pauca de Rep. Carthaginienſi delibanda putavimus, quæ Romæ æmula ſæpius de prærogativa cum illa contenderat. Itaque ea ſalva, ſemper ſibi metuebant Romani. Hæc civitas ad negotiationes, quàm ad Imperium bello proferendum accommodatior, quum per mercaturam & navigationes opibus aucta in magnam frequentiam excreviſſet, longe lateque arma circumferre cœpit. Non ſolum magnā Africæ finitimæ partem vectigalem fecit, ſed ingentes etiam copias in Siciliam, Sardiniam, Hiſpaniam miſit. Indè bella cum Romanis orta: & quum duobus prioribus bellis diu & acriter eſſet pugnatum, tertio demum funditus deleta eſt. Quod ſi à principio caviſſent Carthaginienſes, ne cum illis colliderentur, diutiſſimè ſuam libertatem tueri ſine dubio potuiſſent. Ita immatura dilatandi Imperii libido miſeris potiſſimum exitio fuit, quum Reip. ratio exigeret, ut commerciis inprimis dediti, ſatis haberent finitimas aliquas regiones ad commoditatem civium, & quaſdam maritimas Hiſpaniæ & Siciliæ oras ad mercaturam amplificandam tenere. Sed ditionis propagatio

tio periculoſa magis quam utilis fuit. Duces quippe qui copiis peregre militantibus præfuerant, ipſorum libertati imminebant; qui ſe eodem cum cæteris civibus jure cenſeri ægre patiebantur. Et quum incolæ ad militiam terreſtrem parum idonei eſſent, peregrinum militem ex variis gentibus conducere neceſſe habebant: ita lucri incertam ſpem ingenti pretio redimebant. Et vero ſemper metuendum erat, ne non in fide maneret miles mercenarius, & ſi emptorem inveniſſet, venalis, adeoque provinciarum recens domitarum cuſtodia ei parum tuto committebatur. Ac parum abfuit, quin poſt primum bellum exitium Carthaginis documento fuiſſet, quam infeliciter bella copiis peregrinis iisque mercenariis gerantur. Proinde Pœni pares eſſe Romanis haud poterant, quorum cives majori contentione prò patriâ, quam peregrini pro ſtipendio dimicabant. Graviter etiam peccârunt iidem, quod militiam navalem non ita firmarunt, ut principatum maris obtinerent: quam opportunitatem quum iis eripuiſſent Romani, id ſcilicet reſtabat, ut ante portas hoſtis in conſpectu eſſet. Nec minori imprudentia lapſi ſunt, quod Hannibali initio rem adverſus Romanos feliciter gerenti pro viribus præſidium non ferebant, ut perſequi

bellum & ad interneccionem redigere hoſtem poſſet. Etenim Romani ſpatium ad vires recreandas nacti, quum periculi ſui reminiſcerentur, nonniſi Carthagine ſolo æquata conquiêrunt.

Roma Urbs belli-coſa.

§. 12. Operæ pretium eſt originem Reip. Romanæ paulo altius repetere, qua nulla unquam Reſp. potentior extitit: & ſtudioſa inſuper juventus rerum Romanarum cognitione inprimis imbuta eſſe ſolet. Civitas iſta ad rem militarem penitus accommodata eidem etiam & incrementum debet & exitium. Novus populus ex infimæ plebis colluvie magnam partem coalitus, non niſi egentiſſimos continebat homines, qui neque negotiationibus, ad quas urbis ſitus non ſatis opportunus erat, neque opificiis, quæ quidem eo tempore Italis parum erant cognita, vitam ſuſtentare poterant. Nec tantæ hominum multitudini alendæ exiguus agrorum modus, quem initio occupârant, ſufficiebat. Neque in proximo terræ, quas occuparent colerentque, ſuppetebant. Reliquum erat, ut ſi eluctari ex inopia, & ſe à finitimis defendere vellent, fortunam belli tentarent. Merito autem Romam luporum receptaculum dixeris: cujus incolæ lupina rapacitate infeſti alienis fortunis ac vitæ perpetuo inhiabant, & rapto vivebant.

Genius

Genius iſtius urbis flagitabat, ut plurimis atque bellicoſiſſimis civibus compleretur. Eo pertinebat, quod Romulus ullum niſi mutilum aut monſtroſum infantem exponere vetuit: quæ immanis liberos exponendi conſuetudo Græcis alioqui familiaris erat. Secundo loco Romæ introductum erat, ut cum libertate civitas etiam ſervis daretur: ex quibus deinde complures gentes illuſtres extiterunt, quum generis ſui labem præclaris facinoribus eluiſſent poſteri. Nec mediocri acceſſione auctus eſt civium numerus, poſteaquam Romulus in terris debellatis viros aut occidi, aut in ſervitutem abduci noluit; Sed Romam translatos cæteris omninò civibus exæquavit. Et ea potiſſimum cauſa affertur à Scriptoribus Romanis, quare Athenæ Spartæque tamdiu ac Roma tueri Imperium ſuum nequiviſſent. Quum enim ab illis rarius in civitatem adſciſcerentur peregrini: Romulus è contrario ſæpe quibus cum paulo ante prælio decertaverat, eos ſuos eodem die appellabat cives. Hominibus enim eget bellum; nec conſervari regiones perdomitæ ſine fortium virorum multitudine poſſunt, quorum fides ſpectata ſatis & explorata ſit. Ne verò provinciæ incolis nudatæ in vaſtam redigerentur ſolitudinem, nec urbs

Cur plurimis atque bellicoſiſſimis civibus completa fuerit.

nimia plebejorum copia obrueretur, multis è locis non niſi opulentiores fortioresque cives Romam traducti ſunt, ſurrogatis in eorum locum civibus Romanis tenuioribus; qui & civitatis, cui inſerebantur benevolentiam Romanis conciliabant, & præſidii vicem ſuſtinebant. Ita quidquid fortium virorum erat in finitimis locis, Romam translatum: cives autem tenues, qui fame enecti miſeram Romæ vitam agebant, in lautiorem fortunam delati. Cæterum Romanorum civium virtutem & bellandi cupidinem non ſolum egeſtas accendit, verum etiam exacta regum diſciplina rei militaris variis durata periculis acuit. Verum enim vero, ſi rem ipſam reputemus, haud ſane expedit ſummam Reip. ad rem militarem referri. Dubia enim & anceps Martis alea eſt, ſpesque lucri admodum incerta, nec utile eſt ad quietem vitæ civilis, ingenia mavortia nimis invaleſcere. Itaque Roma pacis & otii impatiens, ſublato hoſtis peregrini metu, ſuo ſeſe gladio jugulavit.

Quædam notatu digna, quæ ad rem militarem amplificandam multum momenti habuerunt

§. 13. Præterea occurrunt quædam notatu digna, quæ ad rem militarem amplificandam multum momenti habuerunt. Eò pertinet inprimis inſtitutus à Servio Tullio Rege cenſus, quo factum eſt, ut quum antea militiæ onera divitibus

bus pariter & egenis, nullo ſtipendio, imponerentur, deinceps ditiores duntaxat conſcriberentur ad bellum, armis pro habitu pecuniarum gravioribus aut levioribus additis. Inops plebs & ignobilis niſi extremo ingruente diſcrimine immunis militia erat. Id non ſolum eo factum, (quanquam ad virtutem facultates per ſe nihil conferunt) quod quum cives ſine ſtipendio ſuſtinere militiæ onera cogerentur, æquum videbatur, ut ceteris parceretur civibus, in ſumma vitæ ſuſtentandæ difficultate conſtitutis; verum etiam utile videbatur, eo pacto illorum virtutem ac fidem oppignorari. Nam qui præter vitam nihil poſſidet, quum ſua ſecum ubique portet, nihil habere cauſæ videtur, cur vitam rem chariſſimam temere prodat. Et eo minus homini tenui dubitationis relinquitur, ut ex qua parte melioris fortunæ ſpes affulſerit, in ejus caſtra tranſeat. E contrario qui divitiis abundat, quod dum Remp. propugnat, ſuas ipſius opes defendit, haud facile ad fidem prodendam ſuoſque deſerendos adducitur, perfidiâ præſentes fortunas amiſſurus, ſpe præmii, quod ab hoſte propter ſcelus laturus eſſet, dubia. Quanquam verò poſterioribus temporibus, quum Imperatores rerum potirentur, militis ex

cenſu conſcribendi mos exolevit, partem tamen ſtipendii, velut pignus fidelitatis retinere conſueverunt, nec niſi honeſta miſſione exauctoratis integrum dependere; eaque pecunia ſub ſignis aſſervabatur. Illud inprimis memoriâ dignum eſt, quod licet Romani graves ſæpenumero clades acceperint, nunquam tamen adverſa fortuna fracti animo conciderunt, nec ullam unquam pacem turpibus conditionibus fecerunt, ſi Porſennam Galloſque Senones exceperis. Illi obſides dare coacti: qui eam etiam conditionem tulerat, ne ferro niſi ad agros colendos uterentur: quam quidem Romani nominis infamiam Hiſtorici conſultò prætereunt. Galli vero Romam propemodum ceperant; quum auro deliniti obſidionem arcis fame preſſæ ſolverent. Nam quod Camillum aurum expendentibus ſupervenientem eos ex urbe ejeciſſe dicunt, ſunt qui fabulam eſſe putent. Cæterum adverſus fortunæ injurias interriti, quum jugulum Reip. Hannibal ſecundo bello Punico peteret, de pace nullum cum hoſte verbum commutârunt. Et quum ad Caudium & Numantiam turpes pacis conditiones accepiſſent Duces, hos tradere hoſti, quam illas ſervare maluerunt. Atque in univerſum, ut virtute neque ho-

hoſtium miſericordia niterentur, milites qui ſe per imbelliam dediſſent, contemnere, nec de redimendis iis multum laborare conſueverunt. Eo pacto & neceſſitatem militibus acriter pugnandi impoſuerunt, & incredibilem ſibi auctoritatem apud cæteros animi conſtantiâ pepererunt. Scilicet ita natura comparatum eſt, ut ſimulac ſuam prodiderit ignaviam miles, in eum quiſque per ſummam injuriam impune debacchetur, quotieſcunque ejus vexandi libido inceſſerit.

§. 14. Operæ quoque pretium eſt, ſacra Romanorum attingere: quæ quidem ſuperſtitione Græcorum profecta, ſortius à Romanis ad Statum Reip. attemperata fuerunt. Itaque jam inde ab urbe condita Romanis in more poſitum fuit, ut de Reip. negotiis non niſi auſpicatò agerent. Nam ut Diis propitiis aut iratis unumquodque negotium ſuſcipiebatur, ita lætus triſtisve ſperabatur eventus: explorata divini Numinis benevolentia alacrius ad res peragendas accedebant. Auguria ejuſmodi ex avibus peti ſolita. Pervetus hæc ſuperſtitio ex opinione Ethnicorum originem traxit, exiſtimantium, Deos, quorum ſedem ſuper aera poſitam eſſe putabant, miniſtros & interpretes ſuæ voluntatis adhibere animantia, in æthere, Romanorum Sacra.

re, proximo elemento, degentia. Peropportunus quoque ſignorum iſtorum uſus videbatur; quippe quæ non ſolum obvia eſſent, verum etiam pro re natâ varie per cantum volatumque avium exponi poſſent. Itaque aſtutè vaticiniis ex auguriis deſumptis augures utebantur, ad incutiendam imperitæ plebi lætitiam, fiduciam, triſtitiam, metum, ſpem, deſperationem, prout præſens Reip. Status exigere videbatur. Quare Cato major Augur ipſe prædicare non dubitavit, mirari ſe, Aruſpicem, ſi quando in alium Aruſpicem incidiſſet, temperare ſibi à riſu poſſe, quod uterque diſciplinam, (ſi quidem eo nomine digna impoſtura leviſſimorum hominum) tam infirmis ſubnixam fundamentis coleret. Præterea quæ Religio Romanis dicebatur, ad utilitatem Reip. inprimis erat accommodata; ita ut plebejæ mentes in omnes partes, prout ratio Reip. poſtulabat, flecti nullo negotio poſſent: ſecus ac Chriſtianorum Religio, quæ ad ſalutem animarum ac futuræ vitæ conditionem potiſſimùm refertur. Nec in certa capita diſtributa fuerant Romanorum ſacra, quibus mortales naturam voluntatemque Divini Numinis edocti, affectus actionesque omnes ita temperarent, ut placare ſibi Deum immortalem poſſent.

Sed

Sed ad ceremonias ac ritus pleraque ſpectabant: quæ quando victimæ immolari deberent: qui dies faſti nefaſtique forent: quas denique ſupplicationes, & quos ludos fieri in gratiam Deorum oporteret: hæc inquam talia potiſſimam cultus divini partem continebant. Cæterum quid quisque ex populo de rebus divinis ſentiret, utrum item poſt obitum, bonos præmium, malos ſupplicium maneret, an ſimul cum corpore anima extingueretur, parum ſolliciti erant ſacerdotes. Itaque Ethnicos de rebus hujuſmodi dubiè & obſcure locutos eſſe, & eorum prudentiſſimum quemque hæc omnia aniles eſſe fabulas & decipiendæ plebi confictas exiſtimaſſe deprehendimus. Rituum alioquin tenaciſſimi, nihil temerè de priſcis inſtitutis immutabant, magno cum apparatu pompaque ſingula ſtudiosè celebrantes. Atque hæc omnia ad captum & opinionem imperitæ plebis attemperata erant, quæ iis potiſſimum rebus, quarum ſplendor in oculos incurrit commovetur. Inde factum eſt, ut non ſolum in templis magnificentia inſignis, & in ſacrificiis atque adeò univerſo cultu divino ſplendor & apparatus eximius ineſſet; ſed ipſi etiam Sacerdotes ex primâ civitatis nobilitate legerentur: quod quidem opinioni plebis

plebis mirè congruebat: propterea quod rerum omnium præſtantia ex dignitate hominum, qui eis præſunt, æſtimatur. Quanquam alia etiam ratio ſuberat: Quum enim ſacrorum cultus ideò duntaxat introductus eſſet, ut civium animi religione adſtricti, ad voluntatem magiſtratus conformarentur, omninò neceſſarium fuit, ut iis homines ejuſmodi præficerentur, qui rerum civilium periti, ipſi ad clavum Reip. ſederent. Contra ſi abjectis & infimæ ſortis hominibus Sacerdotia delata forent, periculum erat, ne illi aut conſpirationem adverſus magiſtratus facerent, præſidio plebis adjuti, quæ ſe propter opinionem ſanctitatis ad rationes iſtorum hominum adjungere conſuevit; aut per ignorantiam rerum publicarum conſiliorumque initorum, plebem pravis atque à ratione temporum alienis opinionibus imbuerent. Poſtremo prohibebantur eo pacto Sacerdotes peculiarem in Rep. ordinem conſtituere, atque perniciosam Imperii disjunctionem in Remp. invehere; erepta ſimul facultate ſummæ poteſtatis invadendæ.

Regibus expulſis nova Imperii forma introducta eſt.

§. 15. Poſteaquam reges rerum potiti eſſent Romæ annos circiter CCXLII. ſtupro deinceps Lucretiæ a Sexto Tarquinio, regis filio, illato, nova Imperii forma introdu-

troducta eſt. Utrum verò ſatis cauſæ fuerit Bruto, quare eo nomine regem expelleret, in utramque partem diſputari poteſt. Occurrit primum facinus indignum, quod ejus eſt indolis, ut contumeliæ ejuſmodi vindicandæ viri fortes omnia poſthabeant. Nec uno comprobari exemplo poteſt, eveniſſe ſæpius, ut Principes ferina libidine perciti, quum uxorum filiarumque ſubditorum pudicitiam violaſſent, vita ſimul & Imperio privarentur. Rurſus ex altera parte penſitandum eſt, utrum flagitium à filio, invito patre & imprudente, commiſſum in damnum regis ac ſuorum trahi oporteat, ſatisque probabilem cauſam afferat, cur Imperium legitimum regi abrogetur, præſertim quum animadverſio facinoris hujuſmodi regi non civibus competat. Enimvero fuiſſet, cur juſtè conquereretur Brutus & Collatinus, ſi approbatâ filii libidine rex jus dicere recuſaſſet. At verò fieri plerumque ſolet, ut in converſione Reip. examinari ſingula ad normã juſtitiæ haud quaquam poſſint. Et quemadmodum ferè introductio novæ Reip. formæ cum aliquâ injuriâ conjuncta eſſe conſuevit: ita in Imperio abrogando ambitioni, potiſſimæ rerum turbandarum cauſæ, delictum aut error prioris magiſtratus plerumque prætexitur. Sed cujuſcemodi res ſit,

ſit, Romæ Imperium regium haudquaquam ſtabile eſſe potuiſſe conſtat,propterea quod eæ Reſpublicæ, ubi cives unius urbis pomœriis continentur, ad Ariſtocratiam potiſſimum aut Democratiam aptæ fere & proclives eſſe ſolent. Sed regia poteſtas locum inprimis habet apud populum per multas,ac longis intervallis disjunctas regiones diſperſum atque diffuſum. Cujus rei ea eſt ratio potiſſima, quod ſi rem civilem ſpectemus, homines magnam partem beluinæ cujuſdam & indomitæ indolis eſſe videntur, qui neceſſitate parendi adſtricti frænum mordere & impoſitum cervicibus ſuis jugum, ubi grave eſſe cœpit, excutere quocunque modo ſtudent. Adde quod domari homines & in officio contineri non niſi aliorum ope poſſunt. Ex eo colligere quivis ſanæ mentis facilè poteſt, quî fiat, ut Rex uni duntaxat civitati eique frequenti imperans, ut primum aut civibus Imperium diſplicuerit, aut alii eorum ſtudium ſibi adjunxerint, ſtatim in diſcrimine amittendi Imperii verſetur, niſi aut valido peregrini ſatellitii præſidio aut caſtello firmiſſimo munitus ſit. Quanquam perinviſa ejuſmodi munimenta & quodammodo infirma eſſe ſolent. Nam ubi in odium quorundam rex venerit, ſtatim illud omnium animos occupat,

at, qui contiguis conjunċti domiciliis in
us perniciem facilè conſpirare poſſunt.
erum ubi populus locorum intervallis
isjunċtus colit, ibi rex haud difficulter
ntàm hominum multitudinem adjun-
re ſibi poteſt, quâ refraċtarios ac rebel-
s opprimat. A quibus ideò minus me-
endum eſt, quod convenire facilè aut
es conjungere nequeant; Sed vero pe-
uloſum inprimis eſt, uno in loco con-
ċtos habere cives, ſi indomito ſpiritu
ociant, aut armorum uſu exercitati
t. Ipſa enim ratio evincit, eum qui
erum coercere velit, majoribus inſtru-
m eſſe viribus oportere. Illud tamen
certo affirmârim, creviſſe eâ muta-
ne rem Romanam: neque enim veriſi-
e eſſe videtur, eamRemp. à Regibus im-
itantibus ad tantam amplitudinem ac
entiam perventuram fuiſſe; vel quod
ſecuritatis cauſa reges civium rei mi-
ris ſtudium ac virtutem reprimere quo-
n modo neceſſe haberent, vel quod re-
n quorundam ignaviâ & imperitiâ ci-
s debilitata foret ac peſſundata.

§. 16. Sed maximum operæ pretium faċturum arbitratus, ſi paulo accuratius auſas inquirerem, cur ſcilicet faċtum, Romanum Imperium pulcherrimam us Orbis partem compleċtens, inte- (Cauſæ, cur Romanorum Imperium inteſtinis primum turbis malisque lacera-)

tum dein penitus interierit. ſtinis primum turbis malisque laceratum, dein penitus interierit, & rapinæ ac direptioni barbarorum gentiumque ſeptentrionalium ceſſerit, rem ab ipſa origine repetere ſtatui. Quoniam populus Romanus, naturâ ferox & bellicoſus, nullis coercitus arcibus nonniſi unius urbis pomœriis circumcluſus erat, una regibus ratio erat, viribus ingenti civitati præpollendi, ſi ſcilicet manſuetudine Imperiique lenitate tantam ſibi multitudinem devincirent. Quocirca priores ſex reges populum clementiâ potius quam metu continuerunt. Ut primum verò populum inſolenter premere Tarquinius Superbus, atque ita animum ejus abs ſeſe alienare cœpit, Bruto facile factu fuit, ut populo jam ſua ſponte indignante malevoloque per ſpeciem contumeliæ Lucretiæ concitato Regem ex urbe proturbaret.

Vitia Reip. Romanæ. Quemadmodum verò in omni Rerump. converſione, quæ ſubito aut neceſſitate cogente ſuſcipitur, re nondum ſatis ponderata nec ſingulis futuræ Reip. momentis rite ordinatis evenire ſolet, ut ſeſe vitia quædam ingerant, ita etiam Reip. Romanæ uſu venit. Scilicet admittenda nonnulla erant, alia intacta relinquenda, non tam quod ad ſalutem ac ſtabilimentum Reip. pertinerent, quam quod temporum ratio

o ita ferret. Quædam etiam initio per
ıriam admiſſa peccata, ad magnas de-
: turbas aditum patefecerunt. Illud
dem extra controverſiam poſitum eſ-
idetur, Brutoque ſociisque in animo
ſe ad optimates rerum ſummam de-
‚ere: neque enim credibile, reges vel
itis ſui periculo ab ipſis ejectos eſſe, ut
nines nobiliſſimi ſordidæ plebi pare-
:. Sed quando nemo ſapiens præſen-
. vitæ conditionem nulla melioris for-
æ ſpe propoſitâ facile mutat: idcirco
ſolum regium dominatum populo
ſum, verum etiam recentem Imperii
nam lenitate indulgentiaque acce-
n & exoptatam reddere mutatæ Reip.
:ores neceſſe habebant. Quòd niſi
matum Imperium plebs ſalubrius eſſe
ıſſet, facile Tarquinium recipere regem
ıiſſet. Itaque plebi multis in rebus aſ-
ıbatur Valerius Poplicola, faſcibus eti-
ei ſubmiſſis & ſuprema ad eam pro-
ıtione delata; perinde quaſi facile
ſiteretur ſummam Imperii poteſtatem
:s populum eſſe. Atque neceſſarium
ıino fuerat, ut optimates, ſi quod uſur-
:nt, Imperium tueri vellent, inprimis
curarent: Primum, ne inſolentia ſua
rogantia plebem irritarent; deinde ut
ıcultatem quæſtus faciendi vitæque

ſuſtentandæ ſuppeditarent, ne inopia atque ære alieno oppreſſa molitione rerum novarum rei familiaris vulneribus mederi neceſſe haberet. Sed utrumque ab optimatibus ferè neglectum. Nam quum nullæ leges ſcriptæ Romæ eſſent, ipſi autem optimates magiſtratus gererent, plerumque plus ſatis gratiæ dabatur in jure dicundo, ſæpiusque egeni præter jus fasque cauſa cadebant, ſi cum potentiore litigâſſent. Quumque inſuper ſuis ſumptibus militare cogebantur cives, nulla aut exigua tum temporis ſpe prædæ propoſita, exhauſto ſic patrimonio, nulla ratione emergere ex præſenti inopiâ poterant, niſi à ditioribus mutuam pecuniam ſumerent. Qui quidem in eos, qui ſolvendo non erant, durius conſulebant, adeo ut in vincula conjectos verberibusque affectos miſerandum in modum excruciarent. Ea re plebs tandem ad deſperationem adacta effuſo impetu confeſtim ex urbe ſeceſſit, nec ut rediret, adduci potuit; donec ſenatus, niſi urbem vacuam ab hoſtibus invadi vellet, concedere cogeretur, ut ſui plebi magiſtratus ſacroſancti eſſent: ii Tribuni plebis vocabantur, qui ab injuria optimatium plebem defenderent.

In duas factiones ...ulus ...nus

§. 17. Et hæc fuit origo diſcerpti in duas factiones populi Romani, optimatium

ım videlicet & plebis: quorum æmula- diſcerptus eſt.
ɔne factum, ut perpetuæ inteſtini tumul-
ıs ſcintillæ gliſcerent. Leve quidem ini-
o & æquum videbatur, ut eſſet plebi præ-
łium adverſus primorum injurias. Sed
·aviſſimè peccârunt optimates, qui auxi-
ım ejuſmodi extra ſuum ordinem ple-
ı, quæ maximam civitatis partem conſti-
ıebat, conceſſerint? Tribuni quippe poſt- Conatus Tribun. plebis.
ıodum innata hominibus ambitione, &
lebis erga primores odio impulſi non ſatis
abebant, injurias optimatium propulſa-
:, ſed Senatus etiam poteſtatem æqua-
: , & ei penitus inſultare ſtudebant.
'rimum enim magna interpoſita alterca-
ione obtinuerunt, ut optimates cum ple-
ɩe connubia promiſcuè jungerent: No-
ɩilibus inſuper extorquebant, ut Conſulum
.lter ex plebe ſemper legeretur. Id quo-
ɩue ſibi ſumebant, ut Senatusconſulta in-
erceſſione ſua irrita facere in animum in-
lucerent. Quin etiam invito Senatu le-
ges facere, aliaque ſupremæ poteſtatis ju-
·a uſurpare conati ſunt. Bella quidem
:x bellis ſerebat Senatus, eo conſilio, ut
plebs hoſtilibus præliis coërcita diſtricta-
que quaſi frænis impoſitis domi res novas
moliri prohiberetur. Quæ res quum ali-
quamdiu feliciter ceſſiſſet, prolatis etiam
Romani Imperii finibus, opibusque auctis:

incommoditates tamen inde ſunt enatæ, quibus inteſtinus Reip. morbus vehementer ingraveſcebat. Scilicet in quas provincias inopem plebem urbis exonerandæ cauſa tanquam in colonias deducere debebant, agris ex hoſte captis viritim diviſis, eas optimates per ſpeciem conducti vectigalis ad ſe trahebant, atque adeò opes tum eo lucro, tum præda hoſtili, quæ ad ipſos utpote Duces maximam partem redibat, mirificè adauxerunt: quum è contrario ingens civium multitudo vix haberet, unde famem toleraret. Eam ob cauſam quum plebs erga Senatum male animata eſſet, primores, qui erant altioris ſpiritus, quum aut à ſuis commodis alienum Senatum eſſe animadverterent, aut alia de cauſa ordini ei minus faverent; ad plebis ſeſe rationes adjunxerunt, nomine utilitatis ejus provehendæ; re autem vera ut aurâ populari adjuti ambitioni ſuæ velificarentur. Quibus quum omnibus viribus obſiſteret Senatus, tandem ad manus in civitate ventum civiumque cædes fieri cœpta eſt.

Nimia potentia quorundam Civium.

§. 18. Interea vel nimio Rei Romanæ incremento, vel ſocordiâ Senatus aliud in Remp. malum incubuit, poſteaquàm ſcilicet civibus quibuſdam amplæ & opulentæ provinciæ validique exercitus in

multos

ultos annos gubernandi relicti ſunt. In- non ingens modo faſtidium vitæ priva- ipſis eſt natum, ſed facultas etiam da- totius exercitus opera pro lubitu, ſi ıis poſcebat, utendi. Sed enim haud ›mmittendum eſt, ut in ulla Rep. civis ıus ad tantum potentiæ faſtigium aſcen- ıt: quippe qui, ubi exercitus validi data oteſtas eſt, temperare ſibi vix poſſit, quin d tyrannidem quomodocunque viam fectet. Atque Marium quidem, Sul- ım, Pompejum, Cæſarem ambitione po- ·ntiaque illectos patriæ libertatem bellis ıteſtinis oppreſſiſſe, & exhauſtis Romæ ıribus Reip. formam immutâſſe conſtat. Nec ulla ratione malum iſtud declinari ›otuit, poſteaquam obſequium cultum- ıue Senatui & legibus debitum cives exue- unt, horumque bona rapaci manu de- ›rædari milites inſueverunt. Itaque Rem- ›ublicam ad ſummum magnitudinis cul- nen evectam in deterrimum Monarchiæ genus delabi neceſſe fuit, ubi ſcilicet exercitus perpetuus ſummum ſibi Impe- rium vindicabat. Eam Monarchiam Au- guſtus à ſe primum introductam prudentia & conſilio in tantâ Imperii ſui diuturnita- te admodum ſtabilivit. Atque initio no- vi Imperii ſumma moderatione res gere- batur. Auguſtus quippe nonniſi Princi-

Reſp. Romana ad ſummum magnitudinis culmen evecta in deterrimum Monarchiæ genus delapſa eſt.

pis nomine ſeſe inſigniri paſſus, antiquis ſolitisque muneribus Senatui relictis, in curam rei militaris unicè incumbebat. Re autem vera non tam voluntaria Senatus Populique Romani ſubmiſſione, quam militum præſidio ſubnixum ſtetit novum Imperium: quorum videlicet opera partum illud & conſervatum erat. Cæterum antiqui nobiles unius Imperium periniquo ferentes animo, quum ad priſtinam libertatem perpetuo adſpirarent, agitabant contra ſecum Imperatores, quâ ratione veterem nobilitatem aut extinguerent, aut frangerent. Et vero ducentorum annorum ſpatio pauci admodum ex eâ ſupererant, ſuffectis in eorum locum & ad ſummos honores provectis hominibus novis, qui æquiori animo jugum ſubirent.

bilis nana Mo- chia.

§. 19. Quare autem inſtabilis ejuſmodi Monarchia, minimeque durabilis fuerit, milites cauſa fuerunt. Etenim his myſterium ſubodorantibus, in ſua ſcilicet manu Imperium eſſe, ſibique illud deferre, cui vellent, licere, Senatum verò populumque inania duntaxat nomina eſſe, fiebat, ut non ſolum Imperatores eorum benevolentiam aucto ſtipendio magnisque largitionibus redimere cogerentur; ſed ipſi etiam Imperatores ſibi inviſos obtruncare cœperunt, aliis, qui in eorum gra-

tiam

iam ſe inſinuâſſent, ſurrogatis. Quo-
iam etiam exercitus alter alteri cedere re-
uſabat, facinus iſtud non tantum corpo-
is cuſtodes patrabant, verum etiam exer-
itus quilibet, quorum permulti in pro-
inciis limitaneis collocati excubabant.
ıde miſerrima rerum facies totiusque Im-
:rii Romani perturbatio extitit: Im-
:ratoris videlicet vita à nutu avaræ leviſ-
:mæque militum multitudinis perpetuo
:pendente, & unoquoque Principe in
ıcipiti incertaque ſpe Imperii ad poſte-
's tranſmittendi verſante. Modo Prin-
pes fortiſſimi miſere contrucidari, mo-
› indigniſſimus quiſq; & ineptiſſimus ad
ıperiū evehi, modo duo ſimul pluresve
ıperatores creari, inter eosque ingens
inde cruentaque de Imperio dimicatio
iſtere. Itaque evenit, ut non modo
uciſſimi veterum Imperatorum natura-
norte obirent; verum etiam vaſtiſſimi
ıperii vires tot bellis civilibus ita exhau-
entur, ut ad extremum corpori exſan-
i exanimatoque ſimillimum eſſe vide-
ur. Ejus interitum mirifice accelera-
Conſtantinus Magnus, Imperatoria ſe-
Conſtantinopolim translata, legioni-
ſque veteranis, quæ ad Ripas Rheni
nubiique caſtra habentes fines Imperii
bantur, in Orientem traductis. Ea re

C 5 provin-

provinciæ Occidentales ſuo nudatæ præſidio incurſionibus gentium bellicoſarum prædæque omnibus modis inhiantium expoſitæ relinquebantur. Præterea Theodoſius filiis Imperium diſtribuebat, Arcadio Oriente, Occidente Honorio attributo: qua quidem diviſione reliquæ Imperii vires haud mediocriter debilitatæ ſunt. Et Occidens quidem direptioni Germanorum Gothorumque ceſſit, quorum eâ tempeſtate ingens multitudo confluxerat, patriæ inopiam cum provinciarum Romanarum opibus deliciisque commutatura. Ex Britannia ſua ſponte deceſſerunt Romani, quod non ſatis virium ipſis eſſet ad eam à Scotorum impetu defenſandam: copias ibi conſtitutas in Galliam tranſtulerunt. Hiſpaniam VVeſtrogothi aliæque gentes in ditionem ſuam redigebant. In Africa Vandali conſederant: Galliam inter ſe partiti ſunt pars Gothorum, Burgundiones Francique, Rhætia Noricumque à Suevis & Bojis occupata. Magna Pannoniæ ac Illyrici pars ab Hunnis tenebatur. In Italia Gothi peculiare ſibi regnum conſtituere, Romam Orbis caput ne regia quidem ſede dignati.

Imperium Conſtantinopolit.

§. 20. Quanquam verò provinciæ Imperii Romani, quæ ad Occidentem ſpectabant,

ant, hoc modo in poteſtatem genti-
peregrinarum conceſſerant; regiones
en ſub Oriente poſitæ, quarum caput
Conſtantinopolis, per multa ſæcula
ctæ ſunt & incolumes relictæ, licet
erium Orientis magnitudinem aucto-
emque Romæ veteris haudquaquam
aret. Et memoriæ proditum eſt ab
ithia V. militum numerum Juſtiniani
poribus vix ad CL. millia hominum
eſſiſſe: quum antea Romanus exerci-
capitum ſexies centena quadraginta
uinque millia complecteretur. Quan-
m attollere ſuum caput nonnihil Im-
ium Romanum cœpit, imperante eo
m dixi Juſtiniano, Vandalorum re-
in Africa à Beliſario, & Gothorum
erio in Italia (temperatiori quippe cœ-
deliciisque ejus terræ emolliti erant)
arſete everſis. Sed tractu temporis
reſcere denuò incepit, alio aliam par-
decerpente, ſed ipſi etiam Imperato-
interitum ejus accelerabant, partim
luptatibus demerſi effœminatique, par-
ſibimet invicem exitium afferentes.
tem Imperii Bulgari ſibi aſſeruère. Sy-
m, Palæſtinam, Ægyptum, Ciliciam,
itimasque regiones Saraceni ſubege-
it, & reliquam deinceps Orbis Romani
rtem pervagantes ipſam etiam Conſtan-
tino-

tinopolim obſidione cinxêrunt. Ea urbs à Balduino quoque Flandriæ Comite capta eſt aliquando, milites tamen ejus paulò poſt expulſi: Threbiſondæ etiam novus prodiit Imperator, urbe ea una cum vicinis regionibus à reliquo Imperii Romani corpore avulsâ. Ad ultimum iſtud Imperium funditus deleverunt Turcæ, non modo provinciis Saracenorum maximam partem ſubactis, ſed deinceps etiam reliquiis Imperii Orientalis eadem quaſi voragine hauſtis abſorptisque: Poſteaquam primum varii in Græcia Dynaſtæ extiterant, Imperatoris Conſtantinopolitani majeſtatem comiter venerari recuſantes: ut ſcilicet eò facilius domari à Turcis ſinguli poſſent. Conſtantinopolis tandem à Turcis per vim capta ſequentibus temporibus ſedes Imperii Ottomannici eſt conſtituta.

CAP. II.
DE HISPANIA.

§. 1.

Hiſpania vetus. DIſcerpta fuit olim Hiſpania in complures Reſpublicas modicas ſeparatasque ac ſuis utentes legibus: quæ rerum facies etiam in plerisque orbis regionibus tum temporis notabatur. Itaque

diſtractis Imperiis gens alioquin ſtre-
hoſtili jugo opportuna reddebatur.
pauci quoque belli Duces in eâ natio-
exiſtebant, quorum ductu impetum
lium incolæ repellerent. Nam ut Cel-
ım è Gallia migrationes in finitimas
paniæ regiones omittam, qui quidem
n Iberis coaliti communi nomine Cel-
ːri deinde ſunt appellati: ut Roſes eti-
à Rhodiis, Saguntum à Zantenſibus,
des, Malagam, aliasque urbes à Phœni-
ıs conditas taceam. Carthaginienſes
ximè à primo bello Punico ingentem
paniæ partem ſubigere cœperunt. In-
ſuos exercitus etiam Romani eò dedu-
ınt, Carthaginienſes ibi bello perſecu-
i: donec Scipio tandem, cognomento
nceps Africanus dictus bonam ejus
tem in provinciæ formam redigeret.
n reliquæ ejus regni provinciæ à Ro-
ıis occupatæ ſunt: Cantabris ad extre-
m, qui Montibus Pyrenæis proximi co-
ınt, ab Auguſto perdomitis atque adeo
verſa Hiſpania in ditionem Romano-
ı redactâ. Diu ſub Imperio eorum
regnum iſtud, otio paceque perfru-
, niſi quod corriperetur nonnunquam
lium Populi Romani bellorum incen-

§. 2. Sed inclinata re Romanâ in Oc- Weſtro-Gothi
ci-

cidente, Vandali, Silingi, Suevi, Alani irruptione factâ, multisque præliis commiſſis maximam Hiſpaniæ partem inter ſe partiti ſunt, Anno à Chr. nat. ccccx. Haud tamen diuturnum ipſis Imperium fuit: Vandali quippe paulò poſt in Africam commigrârunt. Suevi deletis Alanis Silingisque domitis magnam Hiſpaniæ partem tenuêre: qui quidem, niſi Gothorum interventu prohibiti forent, univerſam ſine dubio Hiſpaniam ſibi ſubjecturi fuiſſent. Illi enim Italiâ Româque Alarico rege direptâ, conſederunt in finibus Gallorum Hiſpanorumque, Athaulpho Rege, ſede Imperii Narbonæ conſtituta: quod quum Narbonenſem duntaxat Provinciam & Cataloniam initio complecteretur, latius deinceps per Hiſpaniam propagatum eſt. Euricus rex inprimis enituit Populo Romano reliquis Hiſpaniæ provinciis ereptis, Gallicia excepta, quæ à Suevis tenebatur: ſubactis etiam compluribus Galliæ regionibus. At verò Clodovæus Francorum Rex, Alarico, filio ejus cæſo, quidquid Gothorum virtute partum in Gallia fuerat, maximam partem occupavit. Agila & Athanagildo regibus, Romani, recepta de Vandalis Africâ magna Hiſpaniæ parte potiuntur anno circiter IƆLIV. ſed expulſi iterum ſunt opera potiſſimum Levvigildis

ſubigunt Hiſpaniam

.nno IↃLXXII. is Suevorum etiam re-
n in Gallicia funditus delevit. Anno
XXXVI. Sub Recaredo ejus filio res
horum maximè effloruit, quippe qui
er proximas Galliæ provincias &
ıritaniæ Tingitanæ partem univerſam
ıaniam obtinebant, paucis admodum
'inciis exceptis, quæ in Romanorum
ıc ditione fuerunt: iidem inde pulſi
tique ſunt à Suinthila rege, anno
LVI. In Gallia Gothica rebelles feli-
coercuit & in ordinem coegit VVam-
.ex, Saracenorum claſſe, quæ mare
tum habebat, profligata Anno
XXVII. Sed verò VVitiza rege inclinata
Gothorum eſt, poſteaquam priſtinam
rum virtutem depravati mores alia-
mala penitus enervârunt. Roderico
um Rege extinctum planè eſt Impe-
ı: cujus rei cauſa fuit libido hominis,
preſsâ per vim puellâ nobili, è Gyne-
Aulico, nomine Cava, Juliani filia
ıitis ſeu Præſidis ejus Mauritaniæ par-
quæ Gothis ſubjecta fuerat, ejusque
ıniæ provinciæ, quæ ad fretum Ga-
ıum pertinet. Is injuriam bello vin-
urus, ingenti primum ſubditorum
itudine adverſus regem concitatâ,
enis inde in Africa colentibus per-
t, ut irruptionem in Hiſpaniam fa-
ciant.

Res Gothorum in Hiſpania paulatim inclinat.

ciant. Hi exigua primum, quâ periculum facturi, irrumpentes, quum majores deinde copias adduxiſſent; exercitum tumultuariè coactum quem ipſis Rodericus objecerat, cædunt profligantque ann. ɪↄccxiii. Majorem exin multitudinem accerſivit Julianus perduellis ex Africa, quòd Rodericus ipſe univerſam Imperii molem ad hominum millia centum ſedibus ſuis exciverat. Sed rudis & incompoſita multitudo ingenti acie victa eſt atque fugata, tranſeunte ex pacto una cum copiis ad hoſtes Gotho quodam rebelle, cui Oppæ nomen erat; qui una cum Juliano Gothos aperto latere aggrediebãtur. Sic omnia in pejus ruere cœperunt, una clade opibus Gothorum, dignitate ac Imperio collapſis, quod per annos circiter trecentos inconcuſſum in Hiſpania ſteterat: Rodericus ipſe in fuga periit anno ɪↄccxiv. Itaque capite ac Duce ſublato, qui perterritos ex fugâ colligeret, cuncta retrò ſublapſa ferebantur: civitatibus copioſioribus vel deditionem facientibus, vel ferro ſubactis: hæc omnia trienni ſpatio peracta. Aſturiam duntaxat, Biſcajam, partem Galliciæ locaque ad montes Pyrenæos pertinentia Gothi retinuerunt, hoſtium magis aſpernatione, qui loca maxima ex parte inculta horridaque invade-

Saraceni devincunt Gothos.

re

ɔperæ pretium haud duxerunt, quam ipſorum virtute ac viribus freti. Eò ım ex reliquis provinciis Chriſtiani, qui ſtium impetum atque immanitatem ef-erant, ſeſe receperunt. Ita Hiſpania iɛta à Maurorum Judæorumque col-ie quaſi inundata frequentabatur.

§. 3. Jugi iſtius ab Hiſpanorum cer-ıbus propellendi initium fecit Pelagius, ex veteri regum Gothorum ſtirpe ori-ıus eſſe perhibetur. Is reliquiis miſeræ ıtis excitatis juſtum coegit exercitum, ıma rerum regioque diademate ad ım delato anno IↃCCXXVI. Inſigni de uris victoria reportatâ Legionem alias-: urbes capit: quum Saraceni interim :s ſuas in Gallia vehementer affligе-t. Succeſſit ei Favila filius anno :XXXVII. nulla re memorabilis. Al-ſus Catholicus, compluribus oppidis Mauris receptis imperavit ad annum :LVII. Ejus filius Froila Imperium iti-ı ſtrenue defendens ex ingenti prælio erſus Mauros ſuperior diſceſſit. Periit o IↃCCLXIIX. Contra rurſum cum Mau-ɔacem init Aurelius, ſucceſſor, certum :licet puellarum numerum tributi no-e quotannis exhibendum fide ſancita icitus. Moritur anno IↃCCLXXIV. ei ſucceſſit Silo nullis rebus geſtis me-

Reges Vindices Hiſpaniæ.

Pelagius.

Favila.

Alfonſus I.

Froila.

Aurelius.

Silo.

D moran-

morandus deceſſit anno ıↄcclxxxiii. Poſt eum rerum potitus eſt Alfonſus Froilæ filius. hunc regio uſurpato titulo Mauregatus expellit. Is ut Imperium recens partum conſtabiliret, Maurorum opem imploravit, annuo tributo, virginum nobiliorum quinquaginta, totidemque humilioris conditionis puellarum promiſſo. Obiit Anno ıↄcclxxxiix. Veremundus, ejus ſucceſſor non alia quoque re memorabilis eſt, quam quod Alfonſum exulem, cognomento Caſtum in regnum reſtituit Anno ıↄccxci. is fœdo puellarum tributo abrogato, Mauris ingentes clades intulit. Quumque prolem nullam haberet, auxilia adverſus Mauros cum Carolo Magno paciſcitur in eas conditiones, ut ipſo mortuo regnum ad eum jure hereditario rediret. Itaque Bernhardum nepotem ex filio Carolus cum valido exercitu in Hiſpanos mittit. Hiſpani vero, pactione cognita, conſpirant, Imperium Gallicum detrectant, Galloſque in Hiſpaniam ingreſſos cædunt, ad Roſcidam Vallem urbem, in quo prælio celeberrimus ille Rolandus cecidit. Atque ad hunc modum ea res memoriæ prodita eſt ab Hiſtoricis Hiſpanis, cum quibus Scriptores Gallici haudquaquam conſentiunt. Alfonſus vita exceſſit

Alfonſus II.

Veremundus.

Anno ƆCCCXLIV. Ejus Succeſſor, Ra- **Ramirus.**
us Hiſpanorum libertatem glorioſe
endit. Mauros enim tributum puel-
am à Mauregato olim promiſſum de-
o exigentes irruptione facta, ingenti
elio fudit. Oppida tamen admodum
ica capere potuit, quod partim Nor-
nnorum irruptione, partim domeſticis
bis prohibitus perſequi victoriam ne-
iret. Vita functus eſt Anno ƆCCCLI.
m excepit Ordonius, Princeps virtute **Ordonius.**
moderatione inclytus, qui Mauris ſe-
el devictis, complura ipſis oppida eri-
it. Fatis conceſſit Anno ƆCCCLXII. Al- **Alfonſus III.**
nſus filius ejus Imperiique heres, pari
licitate & motus inteſtinos ſedavit, &
lauros devicit. Sed populo nimia tri-
utorum magnitudine abalienato, re-
num à Garſia filio ei extorquetur Anno **Garſias.**
ƆCCCCX. Is Mauros impetu facto feliciter
ggreſſus paulo poſt moritur, Anno
ƆCCCCXIII. Ordonius frater quum multa **Ordonius II.**
dverſus Mauros trophæa excitaſſet, Im-
erii ſede Legionem urbem Oveto trans-
lata, fatis conceſſit Anno ƆCCCCXXIII.
Præter Oveti regnum alia etiam complu-
ra in Hiſpania extiterunt Imperia. Gar-
ſias quippe Semenus novum in Navarra **Navarræ atque Aragoniæ regna conduntur.**
regnum condidit. Ea tempeſtate Aznar,
Eudonis, Ducis Aquitaniæ filius, permiſ-

ſu Garſiæ titulum Comitis Arragoniæ ſumſit, Mauris compluribus primùm ejus regionis oppidis ereptis. Ludovicus quoque Caroli M. filius capta Barcellona, Bernhardum Gallum Præſidem ei provinciæ præpoſuit, inde originem trahunt Comites Cataloniæ. Regibus iſtis imperantibus multi quoque Caſtiliæ veteris Comites ſeu Præſides extiterunt, regium Imperium agnoſcentes. Eos Comites Ordonius rex ſuſpectans ad ſe accerſiverat aliquando, qui nihil mali ſuſpicantes quum conveniſſent, comprehenſi à rege & ad unum omnes occiſi ſunt. Itaque incolæ
Froila II. Caſtiliæ veteris, Froila filio ejus rege, homine crudeli & improbo, ſeceſſione facta, duos ſibi Duces, Judicum titulo inſignes crearunt, qui belli pacisque negotiis præfuerunt. Sed haud diuturnum eorum Imperium fuit.

Alfonſus IV. §. 4. Froila mortuo rex Legionis creatus eſt Alfonſus IV. Eo imperante res multas præclare geſſit Ferdinandus Conſalvus, Caſtiliæ Comes, non minus Mauris, quam Sanctio Abarca, Garſiaque filio, Navarræ regibus devictis. Alfonſus vero ineptus ad
Ramirus II. Imperium ad Ramirum fratrem illud detulit Anno ıↄccccxxxı. Is Ferdinando, quem dixi, in ſocietatem belli aſſumpto, compluribus in locis Mauros devicit. Deceſſit

ſit Anno ıɔccccl. Eum excepit Ordo- is filius ejus, idemque Princeps ſtrenuiſ- ius, haud ſane diu Imperium tenens, ceſſore relicto Sanctio Craſſo fratre nno ıɔcccclv. Eum regno dejecit Ordo- us cognomento Malus, ipſe mox pari cum viciſſitudine Maurorum ope itidem ectus. Sanctius pactionem feciſſe cum omite Caſtiliæ dicitur, ut ab Imperio re- um Legionis libera poſthac & immunis ſet Caſtilia Anno ıɔcccclxv. Succeſſit ei amirus Anno ıɔcccclxvii. Is quum in itelâ mulierum eſſet, ipſe, ubi adolevit, d bonam frugem haud emerſit. Itaque egno inteſtinis motibus Maurorumque ncurſionibus fracto & in magnum diſcri- nen adducto, complura Chriſtianis oppi- la denuo ſunt erepta. Sub Veremundo II. quoque, qui Imperio potitus eſt An- no ıɔcccclxxxii. Mauri magnas intule- runt clades, præter alias urbes Legione etiam capta atque vaſtata: id malum in- teſtini potiſſimum tumultus acciverant; Veremundus tamen fœdere tandem cum rége Navarræ, & Garſia Caſtiliæ Comite icto, Mauros repreſſit. Succeſſit Alfon- ſus V. filius Anno ıɔccccxcix. Eo regnan- te, magnis in Caſtilia turbis coortis Mau- ri per eam occaſionem Caſtiliam adorti Garſiam Comitem acie vincunt capiunt-

Ordonius III.

Sanctius.

Ramirus III.

Veremundus II.

Alfonſus V.

que, ſed vindex ultorque cladis iſtius extitit Sanctius, filius ejus. Exin Mauris inter ſe diſcordantibus regnum ipſorum in minutas particulas diſcerptum eſt, dum titulo inſignibusque regiis aſſumtis præſides ſuæ quisque provinciæ Imperium ſibi
Veremundus III. vindicat. Alfonſo ſucceſſit Veremundus III. Anno cIↄxxv. quo imperitante ingens rerum in Hiſpania mutatio facta eſt. Garſias, Caſtiliæ Comes nuptias cum regis ſorore in Legione celebraturus inibi per inſidias occiditur à nonnullis ex clientibus fiduciariis, quos Vaſallos vulgo appellant. Ejus morte Caſtilia ad Sanctium, Navarræ regem, eundemque affinem ſuum (nam ſororem in matrimonio habebat) hereditario jure redibat: is Caſtiliam
Caſtiliæ regnum. deinde regnum appellari juſſit. Sanctius iſte, cognomento Major Veremundum quoque, cui nulla proles erat, bello adortus, magnam ei regni partem ademit. Pacem deinde faciunt in eas conditiones, ut Sanctius capta retineret, Ferdinandus verò filius Sanctiam Veremundi Sororem, quæ alioquin Imperii heres ſucceſſura Veremundo fratri erat, in matrimonium duceret. Itaque tria regna, Legio, Navarra, Caſtilia ad unam gentem pervenerunt.
Sanctius Major. Sanctio autem Majori caſtra contra Mauros habenti, inſignis domi calamitas evenit.

Equum eximium uxori diligenter
todiendum dederat: eum Garſias filius
tu maximus efflagitavit, & annuiſſet fi-
precibus mater, niſi patrem id ægrè la-
:um Stabuli Præfectus affirmaſſet. Fi-
ıs repulsâ commotus, matrem ſtupri
ınſuetudiaem cum Stabuli Præfecto ha-
:re per malitiam apud patrem crimina-
ır. Re in diſceptationem deducta, Ra-
ıirus, nothus regis, innocentiæ matris
uelli eventu adverſus Garſiam compro-
andæ partes depoſcit. Rege igitur ve-
.ementer perturbato ſollicitoque, ſacer-
los quidam ita cum filiis egit, ut calum-
ıiam ac mendacium Garſias confiteretur.
.taque Garſias regno indignus pronuntia-
tus eſt, quod ſibi jure materno debeba-
tur. Ramiro Arragoniæ regnum, præ-
mium fidei, datum. Sanctius Major vi-
tam cum morte commutavit Anno
clɔxxxv.

§. 5. Poſtea verò quam omnia Chri- **Pernicioſa Hiſpaniæ diviſio.**
ſtianorum regna, quæ quidem in Hiſpa-
nia tenebant, ad unam hoc modo fami-
liam redierunt, facile eſſe videbatur, Mau-
ris diſcordibus fractis, priſtinam Hiſpaniæ
tranquillitatem felicitatemque reſtituere,
dummodo ſub unius regis Imperio cun-
cta manſiſſent. Sed diviſum à Sanctio
Imperium pernicioſiſſimorum ſeges bel-

lorum fuit. Is quum filios haberet quatuor, Navarram & Biſcajam Garſiæ natu maximo, Caſtiliam Ferdinando, Superarbiam & Ripagorſam Gonſalvo, Arragoniam Ramiro Notho, regio ſingulis titulo conſpicuis attribuit. Ii quum paternas æquare opes ſtuderent, anguſtis ſeſe finibus circumſeptos rati mutuis mox diſſidiis collidebantur. Dum religionis ergo Romam Garſias proficiſcitur, Ramirus interim regno Navarræ potiri nitebatur. Sed ille redux factus ex ipſa etiam Arragonia iſtum exegit. Controverſia quoque inter Ferdinandum Caſtiliæ, & Veremundum affinem ejus, Legionis reges exorta, hic acie victus cecidit. Ferdinandus Legionis Imperium invaſit, quod jam ante neſcio quo jure, ipſi quodammodo debebatur. Anno cIↃxxxIIX. Is magnam etiam Luſitaniæ partem Mauris eripuit. Gonſalvo vero mortuo Ramirus, quum ejus regnum occupaſſet, de Arragonia amiſſa cum rege Navarræ contendit Anno cIↃXLV. Inde bello inter Ferdinandum Caſtiliæ, & Garſiam Navarræ reges de terra quadam conflato Garſias acie victus occubuit Anno cIↃLIII. Ejus mors Ramiro facultatem Arragoniæ recuperandæ præbuit. Ferdinandus cognomento Magnus moritur anno cIↃLXV. Imperio cum
Reges Caſtiliæ.
magno

ıgno Hiſpaniæ malo inter filios tres di-
ò. Sanctio natu maximo Caſtilia, Al-
ıſo Legio, Gallicia Garſiæ obtigit, re-
ɔ ſingulis titulo inſignitis. Sanctius ex- **Sanctius III.**
ta de Arragonia controverſia Ramirum
ælio victum occidit, ipſe deinde à regis
ſi filio, Navarræoque victus receſſit.
de regna hæreditaria fratribus extor-
ıere conatus, Alfonſo expulſo Garſiam
pit. Poſtea vero quam Cannoram ur-
m ſorori eripere inſtituerat, in obſidio-
: occiditur. Alfonſus exinde, frater **Alfonſus VI.**
ıs, Toleti apud regem Maurorum com-
oratus hactenus Caſtiliam Legionemq;
begit Anno cIɔLXXIII. Is Toletum, quæ
bs eo tempore inexpugnabilis habeba-
r, Mauris eripuit una cum multis oppi-
s in confinio poſitis. Recentibus autem
: Africâ copiis ſubmiſſis, Mauri redinte-
:atis viribus Chriſtianos adorti præliis
ıobus vincunt. Enimvero ad extremum
ctoria penes Alfonſum ſtetit, Mauro-
ım Rege, qui Cordubæ imperitabat, ſti-
endiario facto. Ingenti tamen clade de-
uo à Mauris accepta, Sanctium filium
nicum amiſit. Eos deinde ultus moritur
ıno cIɔCIX. regno Urracæ filiæ per manus
adito; quæ Alfonſo deinceps Arragonum
:gi nupſit. Sequentibus vero tempori-
us diſſolutum eſt matrimonium obten-

tu conſanguinitatis libidineque reginæ; ſed quum Caſtiliam nihilominus jure dotis retinere conatus eſſet, ingentes in eo regno motus extitere. Dum hæc geruntur,
Alfonſus IIX. interim Alfonſus VIII. quem in priori matrimonio Urraca genuerat ex Raimundo Burgundo, qui ejus patri ſubſidio venerat, Caſtiliæ Rex conſalutatur. Eo regnante Mauris Saragoſſam aliasque ejus tractus urbes eripuit Alfonſus Arragoniæ Rex. Pax deinde Caſtiliam inter & Arragoniam facta. Anno cIↃcxxII. Exin adverſus Mauros Alfonſus Caſtiliæ rex feliciter pugnavit, oppidis compluribus occupatis. Alfonſo autem, Caſtiliæ rege à Mauris occiſo Anno cIↃcxxxIV. nulla relicta prole, regem Navarræi creant Garſiam, ex veteri regum ſtirpe genus deducentem. Arragones autem regnum detulerunt ad Ramirum, defuncti fratrem, qui Monachus antea fuerat. Alfonſus contra Caſtiliæ rex, utrumque regnum jure ſibi deberi aſſerens, magnam ejus partem occupavit. Imperatorem inſuper Hiſpanorum, permiſſu Innocentii II. Pontificis Romani, (id ſine dubio facientis, ut Germanorum Imperatores urat crucietque,) pronuntiari ſeſe juſſit. Ad extremum tamen, compoſita controverſia, Ramirus filiam unicam nuptum collocat, regnumque

ıe tradit Raimundo, Comiti Barcelló-
e. Ita Arragonia cum Caſtiglia copula-
eſt Anno cIↃcxxxvII. Inde Alfonſus,
avarræo & Arragone ſociis adſcitis, ex-
editionem in Mauros ſuſcipit, Almeri-
nque iis eripit, ingens eo tempore pira-
ırum receptaculum. Derthoſam quo-
ue, Ilerdam aliaque oppida, quæ ſub di-
ıone Maurorum erant, cepit. Alfonſus
noritur Anno cIↃcLvII.

§. 6. Alfonſus iſte, perinde quaſi non atis magna Hiſpaniæ mala regni diviſio ıttuliſſet, Sanctio filio ſuo Caſtigliam, egionem & Galliciam Ferdinando reliquit. Sanctius nulla re memorabilis, niſi quod Navarræos duobus præliis ſuperavit, moritur cIↃcLIIX. Alfonſo IX. filio eodemque puero quatuor ad modum annorum herede relicto. Nondum is in ſuam tutelam venerat, quum ecce ingentes in Caſtiglia turbæ exiſtunt, partim ſeditione magnatum, partim variis Caſtiliæ locis à Ferdinando Legionis, & Sanctio Navarræ regibus ſubactis. Sed tamen, ubi adolevit, non ſine magno labore ex iſtis difficultatibus ſeſe expediit. In bello, quod cum Mauris geſſerat, ad quod omni ſtudio incumbebant Hiſpanorum reges, ingenti clade accepta, Anno cIↃcxcv. inducias etiam cum hoſte facere coactus

Sanctius IV.

Alfonſus IX.

eſt,

eſt, propterea quod à Legionis & Navarræ regibus bello laceſſeretur. Pace tamen ad extremum facta paciſcuntur reges de locorum, quæ Mauris inpoſterum eripuiſſent, poſſeſſione. Expeditio deinde adverſus Mauros ſuſcepta Annò cIↄccx. cui quum magna peregrinorum multitudo interfuiſſet, paulo poſt propter belli incommoda ſuam quisque domum ſeſe receperunt. Eo tempore celeberrimum illud prælium ad Loſam urbem factum eſt, quo ducenta Maurorum millia cæſa eſſe memorantur: quare vires illorum vehementer debilitatæ ſunt. Eo prælio Sanctius, catena, qua Mauri aciem circundederant, perrupta, eâ deinceps Smaragdo in medio collocato ſcutum inſignivit. Eo bello inter alias urbes Calatrava capta eſt. Alcantaram quoque Legionis rex in ditionem ſuam redegit. Alfonſus fatis conceſſit Anno cIↄccxiv.

Henricus. Henrico filio relicto, cujus pueritia magnos in regno tumultus concitavit. Moritur improlis cIↄccxvii. Blanca, ſororum natu maxima Ludovico VIII. Philippi Auguſti regis Gallorum filio, Berengaria natu minor Alfonſo, Legionis regi nupſerant. Jure quidem natu maximæ ejusque heredibus regnum debebatur. Sed propter odium peregrinorum Ferdinan-

ndo Sancto, Berengariæ filio regnum Ferdinandus Sanctus.
›roceribus delatum eſt. Is antequam
Alfonſo patre præveniretur, nihil cun-
ıtus regnum occupavit, difficultatibus,
.æ ſibi & à patre & à primoribus regni
›jiciebantur, feliciter ſuperatis. Quan-
.am alii Blancam ſororem natu maxi-
am fuiſſe negant, Berengariæ ejus ſoro-
controverſiam de regno motam à pro-
ribus quibuſdam eſſe dictitantes, pro-
erea quod ejus connubium cum Alfon-
propter conſanguinitatem irritum libe-
sq; illegitimos eſſe Pontifex pronuntiaſ-
·. Parentis ipſius morte cum Caſtiglia
·gio denuo conjungitur anno cIɔccxxx.
› regnante res Maurorum vehementer
t afflicta. Majorcâ Jacobus rex Arra-
›niæ potitur Anno cIɔccxxx. Minorca
ɔccxxxii. Yvica anno cIɔccxxxiv. urbe
gnoque Valentia Anno cIɔccxxxiix.
.eridam & Badajozam cum multis locis
iis Ferdinandus capit Anno cIɔccxxx.
ordubam, urbem regnumque Anno
ɔccxxxvi. Murcia fidei ac tutelæ regis
aſtigliæ ſeſe committit cIɔccxl. Jaenis
em Anno cIɔccxliii. Sevilia denique
ıaximaque Andaluſiæ pars A. cIɔccxliix.
ed bellum Africanum perſecuturus mo-
tur Anno cIɔcclii.

§. 7. Inſequentia tempora inteſtinis

ma-

maxime turbis triſtia & obſcura fuere. Alfonſus quidem X. ſapientiæ fama & Aſtronomiæ cognitione celebris apud exteros fuit. Is dixiſſe fertur, ſi Deus hanc mundi machinam conditurus ſeſe in conſilium adhibuiſſet, cuncta melius ac ſapientius ordinata fore. Cæterum domi infelix Imperium & inviſum fuit. Illud initio ea re factum, quod quum egeſtatis ærarii ſublevandæ cauſa monetæ valorem deminui juſſiſſet, rerum omnium caritas efficiebatur. Et certo mercibus pretio conſtituto ingens rerum penuria exiſtebat, unoquoque ſuas res tum vili pretio venundare recuſante. Romanorum Imperator opera quorundam Electorum creatur Romæ Anno CIƆCCLVI. Sed liberis adhuc impuberibus, quum id inique ferrent magnates, complures annos eò proficiſci & Imperium ſuſcipere diſtulit. donec tandem cupido eum Imperii capeſſendi derepente inceſſiſſet An. CIƆCCLXXV. poſteaquam ſcilicet illud Rudolphus Habsburgicus ſibi à proceribus delatum occupaverat. Sed eo itinere duntaxat in Provinciam uſque progreſſus ſuaſu Pontificis domum revertitur. Ab eodem etiam proſcriptus repudiare imperatorium nomen cogitur. Mortuo Ferdinando filio natu maximo, regnum Sanctius frater

Sanctius V.

:r ipſius affectans, obtinuit, quamvis li-
eros Ferdinandus ſuperſtites reliquerat.
xorta deinceps inter patrem filiumque
uſpicione, filius parentem aperte oppu-
nans proceres ſibi pleroſque adjunxit.
ed morte Alfonſi tumultuandi finis eſt
actus Anno cIↃCCLXXXIV. Eo rege bel-
um adverſus Mauros ancipiti fortuna
eritur. Veſperæ etiam Siculæ in Annum
IↃCCLXXXIV. incidunt, quibus quidem Si-
iliæ regno Petrus Arragonum Rex poti-
us eſt: cui antea etiam jus quoddam in
llud competierat conjugis ſuæ Conſtan-
tiæ, Manfredi filiæ, nomine. Adverſus
eum quum varias pararent machinatio-
nes Ferdinandi fratris natu maximi filii,
eas ad extremum arte eluſit & conſilio.
Moritur Anno cIↃCCXCV. Ferdinando IV. Ferdinandus IV.
filio ejus, impubere ingens etiam in Ca-
ſtilia procellarum vis coorta eſt. Poſtea ve-
ro quam adolevit, expeditionem in Mau-
ros ſuſcipit: Gibraltare urbe capta: in æ-
tatis flore extinguitur Anno cIↃCCCXII. Eo
regnante Sardiniæ regno donatur Jaco-
bus Arragonum rex Anno cIↃCCXCVII.
quod à Pontificibus olim vindicatum à
Piſanis ea tempeſtate tenebatur: ii dein-
ceps ab Arragonibus pulſi ſunt Anno
cIↃCCCXXIV. Alfonſi XI. infantia infinitis Alfonſus XI.
itidem turbis exercita fuit. Eo imperante
ingen-

ingentes Mauris copiæ ex Africa ſubſidio miſſæ: præclaramque de iis victoriam reportarunt ad Tarittam urbem Caſtiliani Anno cIↃcccxl. eo prælio ducenta Maurorum millia, Hiſpani vero duntaxat XXV. cecidiſſe memorantur. Per id tempus Algizira capitur, & regi Granadenſi pax conceſſa eſt, ea quidem lege, ut ſtipendium quotannis Caſtilianis dependeret. Moritur in obſidione Gibraltaris, quam urbem antea denuo amiſerat, A. cIↃcccl.

Petrus Crudelis. Petrus ejus filius, cognomento Crudelis, multorum ſanguine cruentatum male geſſit Imperium. Atque indignationem omnium & offenſam ideo potiſſimum incurrit, quod Blancam conjugem in gratiam pellicis cujuſdam repudiatam, interfici deinceps juſſit innoxiam. Inde conjuratio in ejus caput inita exitium multis attulit. Dum hæc geruntur, bellum cum Petro IV. Arragonum rege conflatur, qui Caſtilianis rebellibus auxiliabatur. Hi Henricum regis fratrem ex pellice quadam nomine Eleonora Guſman procreatum regem creant: ad quem ingens prædonum multitudo ex Gallia profecta eſt. Eorum ope adjutus quum irruptionem in Caſtiliam feciſſet Anno cIↃccclxvi. proceribus confeſtim ad eum deficientibus, Petrus in Aquitaniam confugere coactus

eſt.

t. Ingente inibi exercitu collecto, quum Hiſpaniam rediiſſet, Henricum profliga-t; ita ut in Galliam ſe recipere neceſſe iberet. Sed quum ne tum quidem fure- deſiſteret, omnium à ſe animos abalie- ivit. Henricus, magnis interea copiis in allia coactis, quum in Caſtiliam rever- ſſet, complurium ei ſeſe adjungentium pe adjutus, Petrum prælio vincit, & fu- à ſalutem quærentem ſua manu interfi- t Anno cIↃCCCLXIX.

§. 8. Ex Heinrici II. nothi ſtirpe viri- imbelles prognati ſunt Principes; Henri- is ipſe multis initio incommodis confli- atus, quum finitimi pro ſe quiſque par- m Imperii decerpere conarentur, ex iis ndem eluctatus pacem cum univerſis nis conditionibus fecit Proceresque ma- iis largitionibus ſibi adjunxit. Exceſſit vita Anno cIↃCCCLXXIX. Joannes filius, rdinando Luſitaniæ rege mortuo, re- num iſtud ad ſe transferre parabat, jure njugis ſuæ, ejuſdemque Ferdinandi fi- e ſubnixus. Sed propter odium Caſti- anorum Luſitani Joannem, Petri Luſi- norum regis nothum, regem creant. Is gnum iſtud ſibi aſſerens ingentem inſu- er cladem Caſtilianis intulit ad Aliuba- ttam urbem; qua quidem victoria Luſi- ni mirifice gloriantur. Atque ea tem-

Henricus II.

Joannes I.

peſtate in magno diſcrimine verſabatur res Caſtilianorum, propterea quod Britanni Ducis Lancaſtriæ ductu ſubſidio Luſitanis veniebant: is regnum iſtud conjugis ſuæ nomine, Corneliæ, Petri Crudelis filiæ ſuum eſſe confirmabat, titulum ejus & inſignia uſurpans. Sed Britanni filia Principi Caſtiliæ nuptum collocata, controverſia compoſita eſt. Lis item cum Luſitanis ſopita. Joannes ex equo delapſus moritur cIↄcccxc. Henricus III. filius

Henricus III. ejus, infirma valetudine Princeps impuberi ætate regnum multis agitatum diſcordiis capeſſit. Ejus Imperium nulla re niſi reditibus, quos ſibi proceres vendicarant, recuperatis, memorandum. Moritur

Joannes II. Anno cIↄccccvII. Joanne II. puero bimeſtri relicto. Ejus tutelam initio una cum matre Ferdinandus, pueri patruus geſſit. Is regno ſibi à proceribus delato glorioſe repudiato, deinceps Arragoniæ regnum adeptus eſt. Rex iſte materna educatione effœminatus deſidiæ voluptatibusque deditus, neglecta ferè Imperii cura *Alvari de Luna*, hominis ambitioſi, quem in deliciis inprimis habuerat, poteſtati ſe ſe penitus permiſit, itaque incredibilis eum procerum invidia conſecuta eſt. Et ſcilicet ipſo rege miniſtrum præpotentem & gratioſum defendente, res ad bellum mani-

manifeſtum devenit: eo bello quum ipſe regis filius partibus rebellium ſtuderet, etiam Toletana civitas in regem conſurgit. Ad extremum rex potentiæ miniſtri pertæſus, qui tot tantaque mala ei accerſiviſſet, caput ei amputari juſſit cIↃccccLIII. ipſe inſequenti anno vitam cum morte commutavit. Eo regnante, bello Granadenſibus illato haud exiguam Hiſpani gloriam reportarunt. Anno cIↃccccxx. Alfonſus V. Arragoniæ rex ab Joanna, **Alfonſus V.** reginâ Neapolis adoptatur: quæ tamen adoptio, contentione Joannam inter & Alfonſum coortâ diſſoluta eſt, Ludovico, Duce Andegavenſi in ejus locum arrogato, inde graviſſima bella inter Gallos & Hiſpanos extiterunt. Veruntamen Alfonſus ſuperior factus, Neapoli capta, Anno cIↃccccxLII. Ferdinando notho regnum iſtud conceſſit. In Caſtilia Joanni II. Henricus IV. filius, **Henricus IV.** peſtis ac propudium ejus regni ſuccedit. Is ad liberos procreandos ineptus, ut eam opinionem hominibus eriperet, Bertrandum Curvam, quem Comitem Ledeſmæ fecit (ea mercede fœdum officium remunerans) cubare cum regina juſſit. Ex adulterino concubitu Joanna filia nata: quam deinde Henricus regni heredem renuntiari juſſit. Quod quidem flagitium eò veroſimilius eſſe vi-

detur, quod regina, ex alio etiam homine gravida facta ſpurium poſtea peperit. Id dedecus ut evitarent, ipſamque Joannam à ſucceſſione regni excluderent, conſpirationem fecerunt magnates, atque eo demum progreſſi ſunt, ut Henrici effigiem regiis ornatam inſignibus in theatro collocarent, publiceque accuſatam, detractis ornamentis, deturbarent. Alfonſus inde Henrici frater rex ſalutatur. Quo facto horrendæ procellæ coortæ, quæ regnum miſerandum in modum afflictarunt, adeo ut ad manus etiam & juſta prælia ſit ventum: Inter eas turbas deceſſit Alphonſus Anno cIↃccccLXIIX. Per idem tempus nuptias Iſabellæ, Henrici ſororis ambit Ferdinandus rex, Joannis II. Arragoniæ regis filius, quem pater Siciliæ regem fecerat; ei fœminæ Caſtiliæ regnum detulerant proceres, ipſumque Henricum eò perpulerant, ut jus, quod Iſabella in regnum habebat, confirmaret. Inde nuptiæ ſecretò concelebratæ ſunt A. cIↃccccLXIX. Sed eam deinceps confirmationem irritam facere Henricus, & Joannam inprimis ornare conatus eſt: eam quum Carolo Duci Aquitaniæ, eidemque Ludovici IX. Gallorum regis Fratri deſponſaſſet, hic paulo poſt exceſſit è vita. Henricus Ferdinando ſibi & Iſabella poſt multas turbas recon-

reconciliatis obiit anno cIↄccccLXXII.

§. 9. Ferdinandi (qui à Caſtilianis V. & Catholicus appellatus) connubio, quod cum Iſabella junxerat, Hiſpania ad ingentem felicitatem potentiamque provecta, eo imperante ad id etiam faſtigium pervenit, ut ex illo tempore reliquæ Europæ vel terrorem incuteret, vel invidiam moveret. Initio quidem Imperii moleſtia Ferdinando creata eſt, poteſtate regia ab Ordinibus regni anguſtis admodum limitibus circumſcriptâ. Ingentes etiam turbas concitarat Joanna, Henrici nuper defuncti filia naturalis: eam ſcilicet ſibi deſponſam Alfonſus Luſitaniæ rex, irruptione in Caſtiliam facta, reginam proclamari juſſit. Sed victis fuſisque Luſitanis irritus conatus eorum reddebatur. Ad ultimum, quum ſe vitæ monaſticæ addixiſſet Joanna, inteſtini tumultus penitus ſopiti ſunt. Ferdinandus inde prava ſuperioris temporis inſtituta, quæ in tanta regni perturbatione irrepſerant, abolere inſtituit. Ab eo quippe codex etiam legum conditus, quæ leges Tauri appellabantur, ab urbe Tauro, in qua promulgatæ fuerant. Tribunalia item ſacrarum quæſtionum, quæ vulgo Inquiſitio Hiſpanica dicuntur, ab eodem Ferdinando in Caſtilia inſtituta ſunt Anno cIↄccccLXXIIX. ini-

Ferdinandus Catholicus atque Iſabella.

Inquiſitionis Hiſpanicæ origo.

tio quidem adverſus Mauros & Judæos duntaxat, qui per ſimulationem Chriſtianorum ſacra profeſſi in priſtinam ſuperſtitionem denuo prolapſi fuerant. Horrendum & deteſtabile reliquis nationibus judicium. Quæ enim feritas, parentum culpam liberos præſtare, & quum accuſatorem ignorent, reis cauſæ dicundæ poteſtatem non eſſe? Ejus tamen Inquiſitionis beneficio evitari incommoda Hiſpani dictitant, quæ cæteris Rebuſpublicis cultus divini diverſitas attuliſſet. Enimvero, religionis quidem ſimulatio imperari eo pacto atque os opprimi hominibus poteſt, pietatem certe animis mortalium ea ratione nequicquam inſerueris. Rebus igitur in regno ordinatis, quum regnum Arragoniæ patre mortuo capeſſiviſſet anno cIↃcccclxxix. expeditionem in Mauros Granadenſes ſuſcipit Anno cIↃcccclxxxi. ea ad decennium duraverat: quo quidem bello graviſſimam Hiſpani cladem acceperunt ad Malagam urbem A. cIↃcccclxxxiii. ſed paulo poſt ulti ſunt hoſtes, oppido alio atque alio capto: donec ad extremum Granada urbs peditum millibus L. equitũ millibus duodecim obſeſſa, & Boabdiles rex deditionem facere coactus eſt, ita Maurorum regnum, quod per annos IↃcc. incolume ſteterat, in Hiſpania everſum eſt.

Granada expugnatur.

Ferdi-

Ferdinandus etiam, ne vires denuo colligeret hoſtis, Maurorum Judæorumque familias ad millia XVII. ex Hiſpaniæ finibus ejecit, quæ immenſis ſecum opibus ablatis, vaſtam paſſim ſolitudinem hominumque penuriam incredibilem effecerunt. Exin Mazalquivinum, Oranum, Pennoniam de Velez, Melillam, oppida in oris Barbariæ poſita cepit Ferdinandus. Idem eo Fortunæ beneficio uſus Magnates, qui incredibilem ſibi auctoritatem ſpiritusque intolerabiles ſumſerant, coërcuit, & in ordinem coëgit: ordinum etiam equeſtrium Hiſpanicorum, quorum opes in immenſum creverant, adeo ut ipſi regi periculoſæ eſſent, magiſterio ad ſe translato. Eodem fere tempore Americam Chriſtophorus Columbus patriâ Genuenſis detexit, anno circiter clɔcccxciv. aſpernantibusConſilium ejusLuſitanorum Anglorumque regibus, & integro ſeptennio in adminiculis ad iter neceſſariis à Caſtilianorum rege impetrandis conſumpto: ad ultimum XVII. Ducatorum millia confecta, ad naves treis inſtruendas: exigua pecunia infinitas provincias opesque immenſas Hiſpanis fœneravit; fecitque ea viam ad principatum totius Europæ affectandum. Quam facilè autem ac nullo penè negotio vaſtiſſimas terras ſibi ſubje- **America detegitur.**

cerint Hiſpani, quibusve cruciatibus miſeros vexarint incolas, enarrare hoc loco nimis longum foret. Sub idem tempus inter Hiſpanos Galloſque bellum conflatur, unde ingens malorum ſeges ad Europam redundavit: poſteaquam ſcilicet gentes fortiſſimæ bellicoſiſſimæque inteſtinas calamitates, quibus rebus novis ſtudere prohibebantur, propulſaſſent, & Britannorum jugum Galli, Maurorum Hiſpani excuſſiſſent. Enimvero quum Carolus VIII. rex Gallorum expeditionem in Neapolitanos ſuſcepiſſet A. cIↄcccxcIV. haud è re ſua eſſe putavit Ferdinandus I. ut Galli regno iſto perdomito principatum Italiæ invaderent; viribus præſertim per nuptias filiarum Anglorum, Luſitanorum Belgarumque ope ſtabilitis, ipſiſque regibus Neapolitanis ex ſtirpe Arragonum oriundis. Et quanquam Gallorum rex fœdere icto, Ruſſillionem urbem Hiſpanis conceſſerat, eo conſilio, ut Ferdinandum ſibi affixum haberet: hic tamen quum regem cohortatus deterrere ab expeditione non poſſet, effecit, ut inter Pontificem, Imperatorem, Remp. Venetam, Mediolanum, ſeque ipſum ſocietas adverſus Gallos iniretur. Conſalvum etiam Fernandum de Corduba, qui deinceps Magnus Belli Dux appellatus eſt, ſubſidio

Bellorum inter Gallos Hiſpanosque origo.

Nea-

Neapolitanis miſit. Gallis ejus ope brevi tempore Neapoli ejectis ipſe in Languedociam irruptionem facit. Mauri, qui in montibus ad Granadam conſederant, rebellionem facientes, non ſine magno labore pacantur Anno cIɔIɔ. Exin ſocietatem cum Ludov.XII.Gallorum regeFerdin. init de regno Neapolis, per ſpeciem belli ex eo loco Turcis inferendi, occupando. regnum etiam unà occupatum, ita uti convenerat, partiuntur. Sed quum prædam opimam uterque utrique integram præripere niteretur, haud ſtabilis inter eos concordia fuit: præter controverſias de finibus regni, aliis etiam contentionibus inter gentes bellicoſas conflatis. Inde facile ad bellum itum eſt. Conſalvus Gallis ad Ceriniolam victis Neapolim capit: & quum denuo hoſtem ad Lirim fluvium profligaſſet, Cajetam urbem expugnavit; ea re Galli ſecundùm ex regno Neapolitano ejecti ſunt. Sed hanc ſcilicet gratiam meritorum Ferdinandus Conſalvo retulit, ut non ſolum gratiam ejus & auctoritatem apud Neapolitanos imminueret; ſed ipſe etiam ſuſpicatus fore, ut regnum iſtud aut ad Philippum, Ferdinandi generum transferat, aut ſibi ipſe confirmet conſtabiliatque Neapolim profectus eſt, conſilio non alio, quam ut

Hic Princeps, quo non alius à Carolo Magno potentior in Europa fuit, maximam vitæ partem peregrinando bellandoque traduxit. Initio quidem tumultus in Hiſpania commovebantur, ſed qui confeſtim ſopiti ſunt. Joannes quoque d' Albret, irruptione in Navarram facta, quum regnum ex hoſte recipere conaretur, brevi tempore repulſus eſt. Cum Gallis vero, quoad imperavit, perpetuo contendit Carolus. Quanquam enim fœdus & amicitiam cum Franciſco I. regè junxerat, filiam etiam ipſius nondum adultam ad pacem ſtabiliendam pactus: vinculum tamen iſtud haud ſatis firmum fuit ad æmulationem Principum generoſiſſimorum coërcendam. Scilicet Carolus, cujus familiæ inprimis Fortuna adſpiraverat hactenus, quod ſibi ſymbolum adſciverat, *plus ultra* ob oculos perpetuò habuit. Franciſcus contra, quum ſe illius viribus propemodum circumventum eſſe intelligeret, quibus potuit modis, ei reſtitit, ne ſe una cum reliquiis Europæ nimium illius incrementum peſſundaret. Et Carolo quidem vehementer profuit imperatoria dignitas, ipſi Anno cIↃIↃXIX. delata: quam quidem ad ſemetipſum, aut ad quemvis alium transferre Franciſcus ne quidquam conatus eſt. Itaque ad bellum ma-

Bellum inter Carolum ac

manifeſtum æmulatio erupit, cui rei anſam præbuit Robertus Marcanus, Sedani Dominus; qui ab Imperatore ad Gallos deficiens, adjutus eorum opibus, quum Dominum Emmeracenſem aggreditur, à cujus partibus Imperator ſteterat, belli id Belgici initium fuit. Eo bello Galli & Tornacum & Fanum S. Amandi amiſerunt, Cæſarianas tamen copias à Meziere urbe repulerunt. Ex Mediolano etiam Gallos proturbare Carolus inſtituit, ſuaſore inprimis & auctore Leone X. Pontifice. Atque hujus incepti eam Carolus cauſam prætexebat, quod ejus Ducatus clientelam fiduciariam (vulgò feudum nominant) accipere Franciſcus neglexerat: Galli ingentem ad Bicoquam cladem accipiunt. Fontarabia quoque, quam repentina oppugnatione ceperant, eis erepta. Nec mediocre eis damnum attulit Caroli Borbonii Conneſtablii, ad Imperatorem defectio. is impetu in Provinciam facto Anno cIↃIↃXXIV. Maſſiliam obſidione cinxit, ſed ſolvere eam coactus eſt, Franciſco cum omni exercitu appropinquante: qui ex eo loco in Italiam copias traduxit, terram Mediolanenſem occupaturus. Ibi Mediolanum urbem cepit quidem, ſed à Ducibus Cæſarianis, cum Papiam obſideret, prælio commiſſo victus fuſus-

fuſusque ipſe captivus in Hiſpaniam abducitur Anno cIↃIↃxxv. Hæc clades inde potiſſimum evenit, quod magnam copiarum vim Neapolim verſus & Savonam rex miſerat, ita ut plerique, qui apud eum manſerant, natione Itali, Helvetii, Rhætiique eſſent, qui officium in prælio haud fecerant. Nec defuerunt, qui auctores regi eſſent, ut periculi evitandi cauſâ ex Ducatu Mediolanenſi ſeſe reciperet. Improſpere præterea Gallis conſilium cecidit, qui avertere à ſe Carolum per Carolum Gelriæ Ducem Friſiosque contenderant, Friſios quippe Cæſarianus miles perdomuit. Carolus, etſi ſuaderent nonnulli, ut Franciſcum gratis dimiſſum munificentia animique magnitudine in perpetuum ſibi devinciret, eorum tamen conſilium approbavit, qui ut quantumcunque poſſet, ex captivitate Maximi Principis quæſtum faceret, auctores erant. Itaque duriſſimas ei redimendæ captivitatis conditiones tulit, quibus Franciſcus repudiatis præ mœrore in periculoſiſſimum incidit morbum, ita ut Carolus ipſe ad eum viſens ægrotum conſolaretur. Quanquam Gattinara Cancellarius illud Imperatori diſſuaſerat, propterea quod intempeſtiva viſitatio, qua captivo libertas haud denuntiaretur, non officii aut amoris, ſed ava-

avaræ potius ſollicitudinis ſpeciem habere videatur; ne ſcilicet captivi morte, quod ſperaverat, lucrum interciperetur. Et verò ut diuturnis pactionibus finis imponeretur, formido effecit, ne Franciſcus mœrore morboque recidivo confectus extingueretur. Interim nimiam Cæſaris fortunam varii animorum motus ſuſpicionesque conſecutæ ſunt. Itaque Clemente VII. impulſore tres omninò exercitus coiverant, libertatem Italiæ ab Imperatore præpotente defenſuri. Quorum ut conatus & conſilia reprimerent Cæſariani Duces Romam, exercitu admoto, vi cepêre (eâ expugnatione Carolus Borbonius cecidit) atque per dies aliquot urbe direptâ, in cives tectaque ſævitum eſt. Pontifice in Caſtro S. Angeli obſeſſo, pro ejus ſalute ſpatio quadraginta dierum vota rex publicè fieri, ſolennesque ad Deum preces fundi Carolus in Hiſpania jubet, quum à ſuis ipſius copiis circumſeptus ille teneretur: donec Pontifex fame compulſus deditionem facere fœderibusque priſtinis renuntiare cogeretur Anno cIↃIↃXXVII. Franciſcum quum dimitteret Carolus, hoc ſcilicet precium pro libertate pactus eſt: Burgundiæ Ducatu decederet; Imperio Flandriæ & Arteſiæ, omnique juri, quod in Mediolanum ac Neapolim haberet, renuntia-

Roma capitur.

nuntiaret. Eleonoram, Imperatoris ſororem in matrimonium duceret: filios denique duos obſides relinqueret. Sed in regnum & ad ſuos reverſus ſtipulationibus in captivitate per vim extortis haudquaquam ſe teneri denuntiavit. Societate deinde cum Pontifice, Anglis, Venetis, Helvetiis, ac Florentinis inita exercitum Odeti de Foix, Domini Lautrecii ductu mittit in Italiam. Exin ad contumelias mendaciorumque inſimulationes, quin ad duelli etiam provocationem res deducta eſt inter Principem utrumque. Sed Lautrecius ſecunda primum fortuna uſus, quum Neapolim obſideret, vulgata per exercitum lue cum copiis miſere periit.

PaxCameracenſis. Ad extremum pax ſancita Cameraci Anno CIϽIϽXXIX. in eas conditiones, ut pro filiis redimendis Franciſcus vicies quinquies centena & quinquaginta millia Imperialium exſolveret: juri, quod in Flandriam, Atrebatum, Mediolanum & Neapolim haberet, renuntiaret: Eleonoram Imperatoris ſororem connubio ſibi jungeret: ex eo matrimonio ſi filius naſceretur, is Burgundiæ Ducatum obtineret. Anno CIϽIϽXXX. Carolus inſignia Imperatoria ſibi à Clemente VIII. Pontifice circumponenda curavit Bononiæ: ibi tum hic ſtipulatus eſt, ut Florentia, libera hactenus Reſp.

Reſp. in Principatus formam redigeretur: civitas ad eam mutationem ſubeundam vi coacta eſt, primusque ei Dux Alexander de Medicis impoſitus, cui Margaritam filiam naturalem Imperator in matrimonium dedit. Eodem anno principatum Ultrajecti & Tranſiſulaniæ Carolo Epiſcopus Ultrajectinus conceſſit: nec ita multò póſt Geldria, Zutphania, Groninga, Tvventia & Drentia in ejuſdem ditionem venerunt. Anno cIↄIↄxxxv. ingenti manu in Africam profectus, Tuneto & Goleta expugnatis, in regnum Tunetanum Muleaſſum reſtituit, ab Haradino Barbaroſſâ antea expulſum. In Goleta autem arce præſidium collocavit. Anno cIↄIↄxxxix. bellum inter Carolum ac Franciſcum denuo exarſit. Scilicet quum iſtum jactura terræ Mediolanenſis perpetuo ſollicitaret ac male haberet: ipſeque Clemens Pontifex auctor ei eſſet, ut ſi invadere illam regionem vellet, Sabaudiæ Ducatum prius in poteſtatem redigeret: & denique Franciſcus Sfortia diem ſuum obiiſſet; Carolum Sabaudiæ Ducem per ſpeciem retentæ hereditatis maternæ adortus è Sabaudia maximaque Pedemontii parte ejecit. At Imperator, Mediolani principatum ſuæ familiæ in perpetuum aſſerere conatus, quum partibus Sabaudi ſtuderet, ipſe in

ejus gratiam Galliam Narbonenſem irruptione tentat: Aquis aliiſque oppidis expugnatis, lue graſſante rerumque omnium inopia compulſus ſeſe recepit. In finibus Belgarum Fanum S. Pauli & Monſtrelium Caroli Duces magno Gallorum malo capiunt. Induciæ tamen annorum X. Pauli III. Pontificis operâ initæ Nicæ, quod oppidum in Gallia Narbonenſi poſitum eſt, Anno cIↃIↃXXXIIX. inde rex uterque in oppido Galliæ Narbonenſis (vulgo Aiques Mortes dicitur) peramicè ac familiariter ſermonem conſeruit. Quin inſequenti etiam anno iter facere per mediam Galliam Imperator, ſuis nequidquam diſſuadentibus, auſus eſt, ut tumultus Gandavenſes eo celerius ſedaret. Sed jam ante per Annam Monmorancium, Magiſtrum utriuſque militiæ, quem *Comitem Stabuli* appellant, regi os ſublini Imperator juſſerat, ſpe oſtentatâ, fore, ut Mediolanum ei redderetur, quanquam promiſſa patrare Cæſari ne in mentem quidem unquam venerat. Anno cIↃIↃXLI. expeditionem in urbem Africæ Algirium Carolus ſuſcipit, exacto propemodum anno, quum Pontifex aliique ei ſuaderent, ut in vernum tempus iter differret. Salvas quidem & incolumes in terram copias expoſuerat, quando paucis diebus interjectis, procella in-

a ingentem effudit imbrem, horrendaque
:empeſtas coorta eſt. Itaque navigiis com-
ɔluribus colliſis fractisque, tormentorum
clopetorumque nimbo madidorum uſu
ademto, in Hiſpaniam ſe recipere coactus
:ſt, dimidia fere exercitus parte deſidera-
â. Inſequente anno cIↄIↄxLII. pacem
:um eo fregit Franciſcus, cauſatus, Cæſa-
·em Fregoſum & Antonium Rinconem,
egatos, quos per terram Mediolanenſem
Venetiasque ad Turcas miſſurus erat, in
Pado flumine à Præſide Mediolani occiſos
ſſe. Et ab una quidem parte in Brabantiam
rrumpit Guilielmus, Cliviæ Dux. Ex al-
era Princeps Auriacus Luceburgum alia-
que oppida capit. Perpignanum Delphi-
ıus obſidione cingit, ſed irrito conatu.
ngentia quoque mala ac damna inſtinctu
Franciſci dedit Barbaroſſa prædo, in oris
Calabriæ: idem & Nicam Galliæ Narbo-
ıenſis oppidum flammis delevit. Caro-
us à tot tantisque hoſtibus impetitus ſo-
:ietatem cum Henrico, Britannorum re-
ge fecit: ſimultate, quæ ob repudiatam à
ege Catharinam, materteram Imperato-
is, inter utrumque interceſſerat, depoſi-
a: convenitque inter eos, ut Cæſar ipſe in
Campaniam, Britannus in Picardiam ir-
umperet: atque ita ambo Galliam con-
unctis viribus adorti everterent. Impera-

F 2 tor

tor cum exercitu capitum ad millia quinquaginta in Belgium venit: Ducem Cliviæ in ordinem coactum cedere Geldria coegit. Inde oppidis Luxemburgi receptis in Campaniam irrumpens Ligniacum & Dieſierum domat. Franciſcus caſtra in ulteriori Marnæ ripa habens, quum prælio contendere cum Imperatore non auderet, loca vaſtare ſatis habuit, qua exercitus Cæſarianus iter facturus erat: qui tamen Eſpernaci & in Caſtello Thierrii magnam frumenti copiam reperit. Tantus ſubinde terror Lutetiam Pariſiorum invaſerat, ut ex ea cives profugere pararent, niſi præſentia regis perterritos nonnihil confirmaſſet. Quod ſi ex altera parte Henricus rex, ita uti conventum erat, cum copiis acceſſiſſet, exercitu Gallorum undiquaque circumſeſſo, triſtis ac miſerabilis Galliam exitus manere videbatur. Cæterum Henricus in obſidione Boloniæ & Monſtrelii diutius moratus, Imperatori nuntiari juſſit, ſeſe, niſi oppidis expugnatis, longius nequaquam progreſſurum eſſe. Itaque Carolus ſuſpicatus, ſuis ipſius duntaxat commodis inſervire Britannum, diffidere ei cœpit. Igitur & ſumptus ingentes conſiderans, & inprimis maximi momenti conſilium, quod adverſus Proteſtantes (ut vocant,) Germaniæ agitabat, ante oculos habens,

habens, quod quidem retardari diuturnitate hujus belli nolebat, ingentem denique ſuorum cladem in Italia ad Cerizolam acceptam à Gallis cogitans, pacem cum Franciſco facit *Creſpiaci*, quod eſt oppidum Valeſiæ, Anno cIↄIↄxLIV. Exin Carolus opprimere Proteſtantes quum inſtituiſſet, ſocietatem ob eam rem cum Paulo III. Pontifice facit: eo bello quum vires eorum feliciter nulloque negotio fregiſſet, Principem Electorem Saxoniæ & Haſſiæ Landgravium, anteſignanos illorum cepit Anno cIↄIↄxLVII. Atque eo inprimis artes machinationesque Imperatoris ſpectabant, ut Mauritium Ducem adverſus Electorem cognatum ſuum incitaret. initio prælio decertare non auſus bellum tantummodo duxit; quod ſocietatem cum tot Principibus initam ſtabilem haud fore intelligebat, civitates quoque ſuppeditandis bello ſumptibus propediem defatigatum iri. Præterea ſub idem tempus fatis conceſſerant Franciſcus I. & Henricus IIX. qui haud dubie omnibus viribus obſtitiſſent Imperatori, ne Proteſtantibus oppreſſis totius Germaniæ principatum invaderet. Quanquam ipſi Proteſtantium Principes ad malum ſibi accelerandum haud parum adjuverunt, compluribus Cæſaris labefactandi occaſionibus amiſſis; **Pax Creſpiacenſis.**

præſertim initio, quum ſe ad bellum necdum Imperator inſtruxiſſet. Sed ejus victoriæ fructus nequaquam perpetuus ac ſtabilis Carolo extitit; propterea quod in victos, quos per vim in officio continere haud poterat, durius conſuleret, Principesque captivos arcta nimis cuſtodia aſſervaret; quo nomine inprimis Mauritii Electoris animum offenderat Carolus, quum de ipſius ſententia atque auctoritate Landgravius ſocer Cæſari ſeſe dedidiſſet. Itaque illum Liberi ejus exagitabant, alii Religionem & Libertatem ipſius culpa proculcatam eſſe, exprobrabant. Quapropter Carolum ex improviſo adortus nocte concubiâ nubibusque obductis ab Oeniponte rejecit Anno cIↃIↃL. Inde Ferdinandi regis opera Paſſavienſis Pax ſancitur, ad Religionem Proteſtantium ſtabiliendam. Dum hæc geruntur, Metim, Tulonem, Verdunum, Henricus II. Gallorum Rex ceperat, Proteſtantibus ſubſidio veniens. Et paulo poſt Metim omnibus adortus viribus Imperator multis ſuorum amiſſis ſolvere obſidionem coactus eſt. Inde iracundiam ſuam Hedini & Teroannæ expugnatione ſaturavit, quod oppidum ſolo æquavit. In Italia Sienam capit miles Cæſarianus Ann. cIↃIↃLIV. eam urbem Coſmo Hetruriæ Duci deinceps

Pax Paſſavienſis.

ceps

eps conceſſit Philippus II. ea quidem le-
ge, ut ſummum ejus Imperium locaque
maritima, quæ in confinio munitiora eſ-
ſent, ſibi ipſe reſervaret. Ad ultimum Ca-
rolus labore ac valetudine debilitatus Im-
perium abdicat, & in Ferdinandum trans-
fert. Sed impetrare ab eo non potuit, ut
in Philippum filium illud transmitteret.
Philippo, quem memoravimus, regna
cuncta præter Germaniam (ea enim Fer-
dinando obtigit) defert, centum dunta-
xat aureorum millia ad vitam ſuſtentan-
dam quotannis ſtipulatus. Inducias autem
ad quinquennium prius cum Gallis fece-
rat. Sed illæ brevi Pontifice impulſore
ruptæ ſunt; quod quum is poſſeſſiones
ſuas Dominis de Colonna eripere nitere-
tur, eorum cauſam defendendam Hiſpani
ſuſciperent, Gallis contra à Pontifice ſtan-
tibus. Sed haud lætus ejus belli eventus
Gallis extitit, inſigni clade ad fanum S.
Quintini acceptâ, ipſo oppido amiſſo, &
ſupremo inſuper Duce D. de Thermes ad
Grevelingam victo atque profligato. Ad
extremum pace facta in Caſtello Cambre-
ſiæ Anno CIↃIↃLIX. quidquid à Gallis oc-
cupatum in Italia fuerat, priſtinis Dominis
reſtituitur: ita uno momento amiſſæ ſunt
provinciæ tanto cruore à Franciſco & Hen-
rico redemptæ. Cæterum clam inter eos

Carolus Imperium abdicat.

convenit, ut rex uterque hæreſin, ut perperam vocitabant, delere contenderet. Sed ea res infeliciter Gallis pariter & Belgis ceſſit. Eo qui præceſſerat anno, cIↃIↃLIIX. diem obiit Carolus in monaſterio S. Johannis, quod in extremo vitæ ſpatio quietis & tranquillitatis receptaculum habuerat. Teſtamentum ejus ſapientiſſime conditum Quæſitores ſacrarum quæſtionum uſque adeo offendit, ut parum abeſſet, quin hæreſeos damnatum flammis ultricibus devoverent. Cæterum, qui à Confeſſionibus ipſi fuerat, cæterique monachi, quorum contubernio in eo cœnobio uſus fuerat Carolus, judicii iſtius diritatem haud effugerunt.

Philippus II.

§. 11. Philippo II. rege inſolitum Monarchiæ Hiſpanicæ incrementum deminui cœpit: nec jam integra adjicere regna Fortuna ſuſtinuit. Quippe matrimonium Philippi cum Maria, Britannorum regina initum non modo non diuturnum, ſed etiam ſterile fuit. Atque illud inprimis, meo quidem judicio, Hiſpanorum opes afflixit, quod delatis ad Ferdinandum Fratrem Germanicis provinciis, eum deinceps etiam Regem Romanorum Carolus declarari juſſit: qua re non vires tantum ſuæ Gentis fractæ diſſipatæque ſunt, ſed Imperatoria etiam Dignitas Hiſpanis erepta.

Et

:t quanquam Philippum deinceps ſucceſ-
ɔrem Imperii renuntiari à Ferdinando cu-
ꞁiebat, hic tamen id facere recuſavit; præ-
ːrtim auctoritate Matthiæ filii confirma-
us, ut parta retineret. Is inprimis quo-
ꞁue charus Proceribus Germaniæ fuit, Phi-
ippo contra inviſo, qui quantus quantus
rat, nil niſi Hiſpanus erat, ne linguæ qui-
em Germanicæ gnarus. De cætero Fer-
inandus, & qui eum proxime excipiebant
ɹcceſſores, placidiſſimo fuerunt ingenio,
ec ita Hiſpanorum rationibus ſemper ad-
icti, ut non ſæpius eorum nutum aut vo-
ıntatem ſpernerent. Sed præ aliis con-
ulcavit Hiſpanorum opes rebellio Belga- Tumultus Belgici.
ım, quæ velut cancer malum inſanabile
ıtius ſerpſit ideo, quod partim Philippus
ıtempeſtiva in Hiſpania deſidendi cupi-
ine præpeditus occurrere ſua præſentia
ıalo iſti, priusquam nimis ingraveſceret,
eglexerat: ſecus ac pater ipſius factitabat,
ui ut Gandavum, urbem unicam, paca-
:t, Franciſci æmuli ſui graviſſimi poteſta-
& arbitrio ſeſe permittere non dubitarat:
artim quod quum crudelius in rebelles
indicare ſtatuiſſet, Ducem Albanum, ho-
ıinem truculentum Belgis, qui ab anti-
ıo mitiſſimo inſueverant Imperio, im-
oſuerat, qui miſeros ad deſperationem
degit; præſertim quum conſtaret, à Quæ-

ſitoribus ſacrarum quæſtionum non eos ſolum, ad quos ſeditionis & Iconomachiæ crimen pertinebat, ſed ipſos etiam Catholicos, qui illis haud reſtitiſſent, capitis damnatos eſſe. Itaque Præfectus quidam Hiſpanicus, nomine Antonius Vargas Latiniſſime, ſi diis placet, dixiſſe fertur: *Hæretici fraxerunt templa, boni nihil faxerunt contra, ergo omnes debent patibulare.* Enimvero etiam ſua ſponte Hiſpanos incredibili odio proſequebantur Belgæ, non ſolum propter morum inæqualitatem, verùm etiam quod hi apud Carolum V. ſui ſimillimum in magno ſemper pretio fuerant: quum è contrario Philippus non niſi Hiſpanis ſuis faveret, qui intolerabili arrogantia elati perſuadere ſibi haud poterant, Belgis, quos imbelles eſſe arbitrabantur, tantum animi fore, ut ſe illis opponerent. Nec ægre ferebant, Belgas res novas moliri, ut ſcilicet regi facultas daretur, ampliſſimis Belgarum privilegiis imminutis, ubi pari omnes ſervitute oppreſſiſſet, ſummum nulliſque legibus circumſcriptum Imperium invadendi: ita fore, ut belli ſede inibi conſtituta, quum Gallos pariter atque Britannos ex iis locis impugnare poſſent, ad ſummum faſtigium Hiſpanicam Monarchiam perducerent. Belgæ contra libertatem ſuam mordicus defende-

fende-

endebant, & ut gentium devictarum loco
abeantur haudquaquam ferendum ſibi
rbitrabantur. Itaque quum Philippus
iſcedens è Belgio Hiſpanica in eo præſidia
clicturus eſſet, utque rem inviſam &
diosam nonnihil mitigaret, Principem
uriacum & Comitem Egmontanum præ-
cere eis conaretur, id omnino hi recuſa-
ınt, dictitantes: parum profectum eſſe
ace, quam virtute ac rebus præclare ge-
is Belgæ obtinuiſſent à Gallis, ſi nunc
xterno premerentur jugo. Finitimi quo-
ue & inprimis Eliſabetha Britannorum re-
na, natam ex hiſce tumultibus occaſio-
em invadendi Hiſpanorum opes vires-
ue debilitandi, nequaquam ſibi dimitten-
ım eſſe putarunt. Proteſtantes denique
ermaniæ, Hiſpanis perinfenſi, & tantis
os turbis involvi læti, auxilia Auriaco
o virili ſubminiſtrabant; Imperatores au-
m ſuum conſervare otium & Germano-
ım benevolentiam conciliare potius,
ıam cognatorum commodis ea, quâ par
at, animi contentione inſervire ſtude-
ınt. Per occaſionem tumultuum Bel-
corum bellum quoque inter Philippum
Eliſabetham reginam conflatum eſt: ea
on ſolum Belgis quibuscunque rebus
oterat, auxilio fuit; ſed captis etiam na-
giis Indiæ Occidentalis ingentia Hiſpanis
damna

Bellum Hiſpanos inter atque Anglos.

damna attulit: Draco etiam viro celeberrimo ipſas Auſtrales Americæ oras depopulante, Philippo contra, dum rebelles in Hibernia ſuis opibus ſuſtentaret, multum negotii reginæ faceſſente. Ad ultimum Philippus Britanniam penitus delere inſtituit. Itaque per multos annos claſſem ædificat, quæ invincibilis dicta ante id tempus parem non habuit. Conſtabat ex navibus centum & quinquaginta: inſtructa tormentis æneis cIↃIↃc. ferreis cIↃL. nautarum millia octo, claſſiariorum millia viginti præter nobiles voluntariosque vehebat: ad eam ſuſtentandam aureorum millia triginta quotidie, omnium verò ratione ſubducta in univerſum aureorum centies vicies centena millia impenſa. Sixtus porro, Pontifex Rom. Eliſabetha proſcripta, regnum Philippo adjudicavit. Sed ad nihilum recidit apparatus ingens, claſſe partim à Britannis Bataviſque, partim procellis tempeſtatibusque in Oceano Germanico magnam partem deleta, ita ut perpaucæ naves in Hiſpaniam redirent, ac nulla ferme familia nobilior eſſet in Hiſpania, quin ſuorum funeſtata interitu lugeret. Quanquam eſt quod miremur incredibilem Philippi æquanimitatem: qui triſti nuntio accepto, nullam perturbationis aut triſtitiæ ſignificatio-

Claſſis Hiſpanorum invincibilis.

ionem dedit. unica illius vox erat: Quis
nalum eos cum ventis fluctibusque pu-
;nare juſſit? Anno cIↃIↃLXXXIIX. Inde
Britanni Batavis in ſocietatem adſcitis Hi-
ſpanorum claſſem prope Gades profligant,
naves complures commeatu omniumque
erum copia refertas capiunt, ipſamque
urbem expugnant: eam deinceps Eſſexiæ
Comes, Britannorum dux, direptam ma-
gno cum dedecore deſeruit; quum, abs-
que hoc foret, ingentes ibi clades Hiſpa-
is inferri potuiſſent, Anno cIↃIↃXCVI.
raudi denique Hiſpanis fuit, quod inte-
inis Galliæ ſeditionibus, quas horrendum
llud monſtrum ſpecioſo Ligæ ſanctæ ti-
ulo inſigne produxerat, ſeſe immiſcue-
ant. Exoptatiſſimam quidem occaſio-
em nactus eſſe ſibi Philippus videbatur,
ve Galliam excluſa ſtirpe Borbonia ad
uam familiam transferendi, ſive in plures
artes regno pulcherrimo diſcerpto aliam
que aliam portionem inde decerpendi,
ve denique ex iis aliquem, quos ſibi addi-
iſſimos haberet, ad regnum evehendi.
ut ſi horum nihil ſuccederet, id ſaltem
onſecuturum ſeſe ſperabat, ut factionem
am alendo Galliam adeo debilitaret,
diu reſpirare haud poſſet. Sed frange-
untur ejus conſilia virtute felicitateque
enrici IV. inprimis, quod is, ut omnem
cau-

cauſandi facultatem Ligæ præriperet, tandem Pontificiorum ſeſe ſacris addicere in animum induxit. Itaque ingentes quos fecerant Hiſpani ſumptus, fruſtranei fuere. accedebat aliud nec ſane levius malum, quod interea dum Dux Parmenſis, Provinciarum Belgicarum præfectus, Ligæ ſubſidio in Galliam profectus abeſt, ingentes Belgæ vires ſibi comparârunt. Planè ut vulgatiſſimum proverbium in Philippum apprime quadraret: Qui duos ſimul lepores inſectatur, neutrum capit. Ad extremum Henricus IV. maxima Galliæ parte in ordinem redacta, bellum inſuper Philippo denuntiat Anno cIɔIɔxciv. quod tamen in Belgio ancipiti fortuna geſtum eſt. Namque Anno cIɔIɔxcv. Cambracum Comes de Fuentes, & in ſequenti anno Caletum Albertus Archidux ceperunt. Henricus contra Fere oppidum ex Hiſpanis recepit. Anno cIɔIɔxcvii Ambiano tumultuaria oppugnatione potiuntur Hiſpani: quod quidem oppidum Henricus non ſine magno labore recuperavit. **Pax Vervinenſis.** Eodem tamen anno pax demum Hiſpanos inter Gallosque inita Vervini: quod & Philippus filium adoleſcentem cum magno illo Heroë, Henrico, bello implicitum relinquere nolebat; & ipſe Henricus regnum continuis bellis exhauſtum pace atque otio

otio inprimis indigere intelligebat. Cum Turcis quoque multæ magnæque contentiones Philippo intercesſerunt. Dragutes quippe prædo Tripolim ex Hiſpanis receperat Anno cIↄIↄLI. quum per annos omnino quadraginta eam Hiſpani obtinuiſſent. Ad eam recuperandam Philippus validum exercitum miſit A. cIↄIↄLX. is Gerbiſia Inſula potitur quidem, ſed ſimul à Turcarum claſſe profligatus, militum circiter millia octodecim, naves XLII. una cum inſula iſta deperdidit. Anno cIↄIↄLXIV. Pegnonem de Velez Philippus recuperat. Anno cIↄIↄLXVI Melitam per quadrimeſtre ſpatium gravi obſidione cinctam à Turcis liberat Philippus feliciter, ideo, ut Turcæ cum magnâ ſuorum jacturâ diſcedere cogerentur. A. cIↄIↄLXXI Johannes Auſtriacus inſignem de Turcis victoriam navalem reportavit ad Naupactum, Venetis aliisque Italiæ ſtatibus ſociis: ea clade Turcarum vires maritimæ uſque adeo acciſæ ſunt & enervatæ, ut ex eo tempore haudquaquam æque ac antea extimeſcendæ viderentur. Quanquam eo bello inſignem ſibi infamiam contraxerant Hiſpani, quod ſegni eorum cunctatione Cyprus, inſula nobiliſſima amiſſa. Anno cIↄIↄLXXIII Johannes Auſtriacus in Africam profectus, ut Tunetanos coërceret,

ceret, & ad officium revocaret: Hactenus feliciter rem geſſit, ut urbs caperetur, novumque ibi caſtellum exſtrueretur: ſubſequente autem anno Turcæ cum ingenti exercitu adventantes caſtellum, necdum perfectum atque munitum, & Golletam etiam, cui quidem arci parum inſtructæ homo imbellis imperitusque præerat, expugnant. Ita cum magno Chriſtianorum malo in Turcarum poteſtatem regnum Tunetanum pervenit. Nec minus domi negotii faceſſebant Philippo Marani in regno Granadenſi: quibus, quum res in periculoſam exceſſiſſet ſeditionem, ſubſidio venerunt Turcæ. Res magni laboris erat, inconditam multitudinem & tenuiſſimæ ſortis homines coërcere, nec parum periculi imminere Hiſpanis videbatur, ſi per tempus ſeditioſis Turcæ manu ſatis validâ ſubveniſſent. Sopitæ ſunt turbæ Anno cIↃIↃLXX. quum triennium duraſſent. In Arragonia quoque nonnihil turbatum eſt Anno cIↃIↃXCII. quod ea cauſam agebat Antonii Perezii, qui ſe privilegiis iſtius regni defendere ab accuſatione capitali nitebatur, propterea quod Eſcovedum, Johannis Auſtriaci familiarem juſſu regis clam interficiendum curâſſet. Ea re Philippus & invidiam ejus cædis declinare ſtudebat, & Perezium ulciſci: quandoqui-

quidem perfidus iſte amorum regiorum conciliator, eos amoris fructus, qui regi debebantur, deguſtare ipſe conatus fuerat. Eo facto regi haud levis quidem adſperſa macula; ſed tamen per eam occaſionem Arragonum ſimul privilegia vehementer imminuta ſunt. Anno cIↃIↃLXIIX. Carolum filium Philippus necari juſſit: quod ejus capiti, ut ferebatur, inſidias ſtruxiſſet. paulo poſt Iſabella, regina eademque Caroli noverca extinguitur, nec deeſt ſuſpicio, veneno ſublatam eſſe. Sunt qui exiſtiment, furtivos amores ſubfuiſſe: quod eo veroſimilius eſſe videtur, quoniam deſtinatam Carolo Iſabellam pater filio præripuerat. Henrico Luſitaniæ rege mortuo Anno cIↃIↃLXXIX. complures id regnum ſibi vindicare conabantur, & in his Philippus; quippe qui Iſabella Emmanuelis Luſitaniæ regis filia natus erat. is jus ſuum ferro perſequens valido cum exercitu, cui Albanus præfuerat, regnum occupat, Antonio notho, qui ſe pro rege geſſerat, ejecto. Antonius quum in Angliam, inde in Galliam profugiſſet, moritur exul Lutetiæ Pariſiorum cIↃIↃXCV. Sola Tercera inſula obſtinatè reſtitit, cui cum ſubvenire Galli conarentur, ab Hiſpanis ad unum propemodum omnes cæſi profligatique ſunt. Ita Philippus Indiæ utriusque, ex

Luſitania ab Hiſpanis occupatur.

qua ceu fonte omnes totius Orbis divitiæ promanant, principatum adeptus eſt. Sed ejus opulentiæ exhauriendæ rationem jam inierant Galli, Britanni & Belgæ. Quemadmodum Philippus morti vicinus confeſſus ipſe eſt, ſeſe in Bellum Belgicum quingentas & ſexaginta quatuor aureorum *milliones* profudiſſe. Et ſanè fieri potuit, ut rex tantis opibus fretus, quum fræna ambitioni nimis laxaſſet, pluribus, quam expediebat, negotiis ſeſe immiſcuerit. Obiit Anno cIↃIↃxcIIx.

Philippus III. §. 12. Philippo III. etſi pater pacem & otium à Gallis reliquit, bellum tamen Belgicum gravius indies Hiſpanis incubuit. Spes equidem iis erat, fore, ut poſteaquam extremo vitæ ſpatio filiam Iſabellam Claram Eugeniam Philippus II. Alberto Archiduci nuptum collocaſſet, Provinciis Belgicis dotis nomine datis, officium Hollandi facerent, & cum reliquis ſeſe Belgis conjungerent, populari ſui Principis Imperio, nec jam, ut prædicabant, inviſæ Hiſpanorum dominationi obnoxii. Sed quum Belgæ quid monſtri aleretur, ſubodorati fraudes iſtas artesque omnes eluderent, atque deinceps in obſidione Oſtendana virium pariter ac pervicaciæ ſuæ haud leve documentum dediſſent, adeo ut vi armisque domari nullo modo poſſe viderentur,

entur, Hiſpani demum pacem cum eis
ıuomodocunque facere ſtatuerunt. idque
o magis, quod Hollandi aditu in Indiam
)rientalem patefacto magnos ibi proceſ-
us facerent, Galliæque vires ſub laudatiſſi-
no Henrici IV. Imperio pacis fructibus
lorentiſſimo in immenſum creſcerent:
ıui quidem rex lethale vulnus infligere Hi-
ɔaniæ potuiſſet, ſi debilitatum bellis atro-
iſſimis regnum & exhauſtum ipſe integris
iribus adoriri voluiſſet. Adhæc ſpes
aud vana tenebat Hiſpanos, futurum ut in
ace, metu externi hoſtis ſublato, mutuis
iſcordiis Hollandi collidantur, aut ſaltem
irtus ipſorum ac fortitudo otio enervetur.
:t ſanè quanta cupiditate pacis cum Hol-
ındis faciendæ flagrarint Hiſpani, vel ex
ɔ liquet, quod de pacis conditionibus Ha-
æ Comitis cum iis agere dignati, Ambro-
um Spinolam legatum una cum aliis ipſi
ɔ miſerunt, & commercia inſuper Indiæ
)rientalis relinquere ipſis coacti ſunt:
uum è contrario Hollandi difficiles ſeſe &
rrogantes in eo conventu præberent, ac
e hilum quidem remittere de poſtulatis
ellent. Ad ultimum induciæ cum Hol- Induciæ cum Hollandis factæ.
ındis factæ ſunt in duodecennium Anno
Iɔlɔcɪx. Inſequente anno Philippus no-
ies centies Maranorum millia, ejecit ex
Iiſpania: qui Maurorum poſteri Chriſtia-

norum Sacra per ſimulationem profeſſi, res novas moliebantur, atque ab Henrico IV. auxilium clam petierant. Eodem anno Arrachen, caſtellum in ora Africana poſitum Hiſpani capiunt: Finalium item portum, qui non procul Genua eſt, occupârant Anno cIↄIↄcII. A Griſonibus Anno cIↄIↄcXIX. defecit Vallis Telina, cujus cauſam egerunt Hiſpani, inducti ſcilicet ſpe fore, ut eam cum Mediolanenſi Ducatu denuò conjungerent. Sed quum Galli à Griſonibus ſtarent, res in multos annos extracta eſt: donec ad extremum cuncta in priſtinum ſtatum reſtituerentur. Æmulationem & invidiam tota in Italia iſti motus concitarunt. ipſe Pontifex Rom. cum Griſonibus quamvis Reformatæ Religioni addictis fecit, operamque dedit, ut priſtinam Vallis Telinæ poſſeſſionem recuperarent. Sub initium belli Germanici Ambroſium Spinolam ex Belgio in Palatinatum Hiſpani miſerunt. is magnam ejus partem ſubegit. Philippus III. moritur A. cIↄIↄcXXI.

Philippus IV. §. 13. Philippus IV. filius ejus ſub initium regni morbos ſuæ aulæ perſanare inſtituit, Ducisque Lermæ, qui apud patrem plurimum poterat, aſſeclas loco movit. Ipſe imminens periculum proſpiciens in numerum Purpuratorum Eccleſiæ Romanæ Patrum referendum ſeſe antea curaverat,

rat, ut capitis diſcrimen evitaret. Inter rudimenta regii Imperii exactis induciis bellum Belgicum denuo exarſit. Obſidionem Bergæ ad Somam ſolvere Spinola cōgitur Anno cIↄIↄcxxII. propterea quod Chriſtianus Dux Brunſuicenſis, & Mansfeldius, prælio ad Fleurii oppidum commiſſo, Hollandis ſubſidio venerant. Sed Anno cIↄIↄcxxIIX. Petrus Heynius Hiſpanorum claſſe argento onuſta oppreſſa amplius centies vicies centenis Florenorum millibus prædæ nomine potitur. Sub idem tempus pedem in Braſilia fixerunt Hollandi, Olinda urbe captâ. Anno cIↄIↄcxxIx Hiſpani irruptione in Velaviam factâ, quum jam Amersfordium oppidum expugnaſſent, avertere hoſtium copias, ab obſidione Sylvæducis & Hollandos inſigni augere clade contenderunt. Cæterum Veſalia urbe tum forte ab Hollandis tumultuaria oppugnatione captâ, præcipiti fugâ trajicere Inſulam compulſi ſunt, ne iter cunctantibus intercluderetur. Anno cIↄIↄcxxxIx claſſis ingens ex Hiſpania in Oceanum Britannicum provecta, cui præfuit Dominus Oquendo, in conſpectu Britannorum deletur à Martino Trompio ad urbem Duyns, quæ quo conſilio adventarit, eo tempore in vulgus ita notum non fuit. Sed poſtea compertum

eſt, adverſus Suecos comparatam fuiſſe, Danosque viginti hominum millia inſtructa habuiſſe, quæ, ubi ad Gothenburgum ea claſſis appulſa foret, una cum iis, qui ea vehebantur militibus, in Sueciam de improviſo irrumperent. Ad ultimum bello, quod magnam partem cum Hiſpanorum damno conjunctum fuerat, ad annum

Pax cum Hollandis facta. cIↃIↃCXLIIX extracto, Hiſpani pace cum Hollandis Monaſterii factâ eos gentem liberam, & in quam nihil ſibi juris eſſet pronuntiant, omnibus ſimul locis, quæ eo bello ceperant, relictis. Iſtam pacificationem Galli impedire eo ſaltem uſque, donec ipſi cum Hiſpanis pacem iniiſſent, nequicquam conati ſunt. Nihil enim ipſorum machinationibus movebantur Hollandi, veriti ſcilicet, ne Hiſpania oppreſſa, Gallis Belgium Hiſpanicum ſubigendi facultas daretur. Quod ſi accidiſſet, Gallorum potentia in confinio proxime incubans certiſſimum Reip. interitum portendere Hollandis videbatur. Specioſum quoque fuit, quod vulgò jactabatur: fruſtra bellum diutius geri, quum bona cum gratia obtineri poſſit id, de quo tam diu armis decertatum eſſet, ipſam quoque provinciam Hollandicam ære alieno oppreſſam otio indigere. Hiſpani autem, quum intelligerent, Hollandiam armis

armis edomari haud poſſe, honeſtiſſimas quasque conditiones haud gravate acceperunt, ut hoſte acerrimo placato, facilius bellum, quod cum Gallis pariter & Luſitanis gerebatur, defendere poſſent. In id bellũ Hiſpania mille & quingentas *milliones* impendiſſe memoratur. Anno cIↃIↃcxxiix. Vincentio II. Duce Mantuano mortuo, Imperator Carolo, Nivernio Duci debitum hereditario jure Principatum extorquere nititur, quod natione Gallus erat, & in accipiendo feudo defuiſſe officio arguebatur. Et verò Sabaudiæ Dux, litis, quam ſuper Montisferrato pridem moverat, renovandæ occaſionem nequaquam dimittendam arbitrabatur: nec minus compendii ex ea re Hiſpani ſperabant, qui Caſalin oppidum oppugnare aggreſſi ſunt. Rurſus Galli quum Nivernium defendendum ſuſcepiſſent, Hiſpanis ab obſidione Caſalii rejectis efficiunt, ut Nivernio Principatus Mantuani poſſeſſio penitus concederetur, quæ quidem res Hiſpanorum exiſtimationem in Italia vehementer conculcavit. Anno cIↃIↃcxxxv. Hiſpanis Galli bellum denuntiant, cauſati, Philippum Chriſtophorum, Principem Electorem Trevirenſem, qui ſe clientelæ Gallorum commiſiſſet, ab iis captum, ipſamque urbem Trevirim, in qua Galli-

cani milites in præſidio collocati fuiſſent, expugnatam eſſe. Sed potiſſima cauſa belli gerendi fuit, ut potentia Domus Auſtriacæ refrænaretur, quæ jam inde à prælio ad Norlingam commiſſo, & Pacificatione Pragenſi formidoloſa in Germania eſſe cœperat: præſertim, quum Gallia interno regni ſtatu bene conſtituto, opibus vehementer floreret. Et initio quidem, Principe Thoma ad Avennas oppidum victo fugatoque, Galli magno impetu in Belgium irrumpunt: ſed exiguos pro copiarum magnitudine progreſſus fecerunt: Hollandis quidem haud invitis, qui lætiorem iſtius in Belgas expeditionis eventum deprecabantur. Nihilo plus in Italia profectum eſt à Gallis. Inſequente anno, Princeps Condæus Dolæo oppido re infectâ abſcedere coactus eſt. Hiſpanorum quoque in Picardiam irruptione ipſa etiam Lutetia Pariſiorum terrore completur. Gallaſſius quoque cum Cæſarianorum exercitu in Burgundiam irrumpere contendit, ſed eventu non admodum proſpero. Anno cIↃIↃcxxxvII. Landreſium Hiſpanis ereptum: Sequente anno iidem multis ſuorum amiſſis ab oppido Leucate, rurſus Condæus Princeps à Fontarabiæ mœnibus ſubmoventur. A. cIↃIↃcxxxIx. Gallos Hiſpani ad Theonisvillam cædunt fugant-

fugantque, ipſi contra Heſdinum, Salſalas, & Salinum amittunt: & ſequente anno Atrebatum urbem munitiſſimam: acie inſuper ad Caſalium victi, quum ipſi Comitem Arcurtium ab obſidione Taurinenſi viciſſim depellere nulla ope potuiſſent. Eodem anno defectionem jam pridem animo agitatam ordiuntur Catalaunii. Cujus incendii ſcintillas ſuſcitavit primum arrogantia Ducis d' Olivarez, qui apud regem principem gratiæ ac dignitatis locum obtinebat: eam quippe iniquo ferentes animo, quum de ejus injuriis ſæpius apud regem conquererentur Catalauni, omni ratione ab homine potentiſſimo premebantur. Nec exiguus indignationis cumulus acceſſit, poſteaquam Catalauni, una cum reliquo Hiſpanorum exercitu Salſalas obſidione liberaturi, ab hoſtibus male excepti habitique; propterea quod (ſicuti dictitabant) laborantibus Caſtiliani, ita, uti oportebat, haud ſubveniſſent. Itaque à reliquis Hiſpanorum copiis digreſſi domum ſeſe receperunt. Igitur quum Dux eam calumniandi occaſionem nactus fide ipſorum apud regem accuſata effeciſſet, ut libertate incolarum magis magiſque labefactata milites apud eos in hybernis collocarentur, res ad manifeſtam rebellionem deducta eſt: Hiſpa-

Catalaunorum defectio.

ni exturbati, initium tumultus faciente Barcinone. Inde ad auxilium Regis Gallorum confugiunt, eique ſeſe ad extremum dedunt, omni veniæ ſpe Hiſpanorum immanitate præciſâ. Nec niſi undecim annorum ſpatio recuperare Cataloniam Hiſpani potuerunt: inteſtinis Galliæ motibus belliſſimam ejus recipiendæ occaſionem præbentibus. Itaque Barcino, quum in tempore ſubſidium haud mitteretur, deditionem facere, ac Hiſpanorum denuo jugum ſubire coacta eſt Anno cIↃIↃCLI. Multo gravius autem Hiſpanorum vires afflixit Luſitanorum defectio, quæ eodẽ anno cIↃIↃCXL. contigit. Conatus equidem eſt Philippus II. quanquam regnum armis perdomuerat, lenitate omniumque privilegiorum conſervatione Luſitanorum in Hiſpanos odium mitigare: quod quidem tantum erat, ut eorum Sacerdotes in templis Caſtilianorum jugum, ſuis cervicibus impoſitum, publice deprecarentur. Eo autem mortuo Miniſtri Hiſpanici, cura ſubditorum animos perpetua privilegiorum conſervatione retinendi intermiſſa, eos paulatim pacatorum domitorumque in modum tractare cœperunt. Qua re ipſorum animi vehementer irritati ſunt: jamque Anno cIↃIↃCXXXVI. nonnullæ civitates, quum Hiſpanorum fortunam magis

Luſitanorum defectio.

gis

gis magisque indies inclinare animadverterent, jugum quatere cœperunt: ſed eæ propediem mitigatæ ſunt. Itaque Hiſpani ad homines in officio continendos utiliſſimum fore ſuſpicati, ſi plebeji non minus quam nobiles militiæ ſacramento obligarentur, ut hac ratione fervidus ebullientis quaſi ſanguinis calor reſtingueretur: Catalaunis interim rebellantibus, Luſitaniæ nobiles militatum evocantur, ſed illi à militia abhorrebant. inde aliæ quoque indignationis cauſæ acceſſerunt. Sed quod Luſitani animis in Ducem Braganciæ propendebant, eum Hiſpani blanditiis delinitum in aulam pellicere ſtuduerunt: igitur fidem Duci factam omnemque diffidentiam exemptam arbitrati blandiſſimis eum verbis in aulam invitant, ut Hiſpanorum Regi in expeditione adverſus Catalonios ſuſcipienda auxilio eſſet. Sed is aſtuta excuſatione uſus imminens periculum declinavit. Tandem quum acrius inſtarent, ut in bello adverſus Catalaunios Luſitaniæ nobiles operam regi navarent, ipſi vero illud omnino recuſarent, conjuratione facta excutere jugum Caſtilianorum conſtituunt; Ducis Braganciæ erga ſe animi propenſione clam intellecta; quumque is ab uxore exſtimulatus regnum ſuſcipere decreviſſet, fractis quaſi repagu-

lis

lis frænum mordent, Oliſippone regni metropoli, Palatio, Caſtilianorum præſidiis, navibus, caſtello potiti ipſum Status Secretarium Vaſconcellum qui ſe inſolenter geſſerat, obtruncant, & Ducem Bragantiæ Regem cognomento Johannem IV. conſalutant. Ita omnes omnino Caſtiliani è toto Luſitaniæ regno exacti, vitæ duorum duntaxat, aut trium hominum diſpendio. inſigne ad poſteros documentum, quam facilis ſit regni nulla ſubditorum erga regem benevolentia muniti amiſſio. Labefactata hoc pacto & debilitata Monarchia Hiſpanica, quum diſtractis viribus in diverſum traheretur, neque hic, neque illic rebus ſuis conſulere cum fructu potuit. Anno cIↃIↃcxlii. Perpinianum etiam amiſſum. Quanquam Gallorum, in penitiora Hiſpaniæ viſcera ingerere ſeſe cupientium optatis fortuna non reſpondit, Leridam nequicquam obſidente Condæo Anno cIↃIↃcxlvii. Monaci quoque Princeps ejecto Hiſpanorum præſidio Gallorum fidei ac clientelæ ſeſe commiſit Anno cIↃIↃcxli. Periculoſa ſeditio coorta eſt Neapoli Anno cIↃIↃcxlvii. miſero piſcatore Mas-Aniello duce, qui ſane univerſum regnum in maximum adducere diſcrimen potuiſſet, ſi Gallus gliſcentibus turbis mature ſuo ſubſerviiſſet auxi-

auxilio. Sed prudenti Comitis d'Ognate Præfecti conſilio feliciter ſopitæ eæ ſunt. Cæterum quum tam multis in locis exortum incendium uno tempore reſtinguere Hiſpania neceſſe haberet, Hollandia velut remotiſſima terra omittenda fuit, ut proximas tueretur. In Catalaunia quidem, uti demonſtravimus, res proſperè ceſſit *H*iſpanis. Anno quoq; cIↄIↄcL. Gallos ex oppidis Plombino & Portu Longo ejecerunt. Ipſis autem contra Jamaica America Inſula erepta ab Anglis. Ad extremum, ſedatis Galliæ motibus, Hiſpanus facile ſe adduci paſſus eſt, ut pacem cum Gallis faceret. ea à duobus magni nominis Miniſtris Mazarino Cardinali, & Ludovico de Haro in montibus Pyrenæis ſancita & conſignata eſt. per eam Ruſſilio aliaque oppida ſane egregia in Belgio Gallis relicta ſunt. Hiſpani pace aliis in locis facta, bellum Luſitanicum omni ope perſequi inſtiterunt. Hi etſi irruptione in Luſitaniam facta, unum alterumve oppidum expugnarint, ſæpius tamen victi, fugatique ſunt. Inprimis memorabile eſt prælium ad Extremos Anno cIↄIↄcLXII. in quo Johannes Dux, item ad Villam Vicioſam, Anno cIↄIↄcLXV. ubi Caracena ingenti acie ſuperati ſunt, commiſſum. Utriusque victoriæ gloria Luſitanis

Pax in Pyrenæis Montibus ſancita.

tanis parta magnam partem ad Schombergium copiarum Gallicarum Ducem, qui ſtrenuam in eo bello operam navârat, pertinet. Philippus IV. obiit Anno cIↄIↄcLXV.

Carolus II.

§. 14. Eum excepit Carolus II. filius, quatuor annorum puer, qui in tutela matris erat. Ea quidem ſegniter admodum bellum cum Luſitanis perſecuta Anno demum cIↄIↄcLXIIX pacem iis etiam invita, Anglorum rege in iſtam ſe pacificationem interponente, concedere, regnumq; iſtud penitus omittere neceſſe habuit: Gallis in Belgio cunctа eo tempore miſerandum in modum depopulantibus. Quanquam enim ſuo ſe patrimonio Maria Thereſia, Philippi IV. regis filia, tum quum Gallorum regi nuberet, penitus abdicavit; in tanta tamen opportunitate, florentibus Gallorum rebus, Hiſpania fractâ penitus ac debilitatâ, Anglis denique ac Hollandis armis inter ſe decertantibus, (qui alioquin, Belgium à Gallis quaſi gurgite quodam abſorberi pati haud poterant) Galli ingenti cum multitudine in Flandriam irrumpunt; obtentu juris, uti vocant, devolutionis in Brabantia uſitati: quo jure immobilia privatorum bona, ſiquando pater ſecundas nuptias init, ad liberos ex priori matrimonio ſuſceptos, redeunt. Et Galli quidem, nemine propemodum reſiſten-

Pax cum Luſitanis facta.

ſiſtente ceperunt urbes caſtellaque permulta, eaque præſtantiſſima, Caroloregiam, Tornacum, Inſulas, Duacum, Aldenardam, aliaque: Burgundiæ quoque Comitatum ſuæ ditionis fecerunt. Quæ quidem armorum Gallicorum felicitas pacem Anglos inter & Hollandos haud parum maturavit: & ſimul triplex illud fœdus peperit, quod inter Britannos, Suecos & Hollandos provinciarum Belgicarum conſervandarum cauſa ſancitum eſt Anno cIↄIↄcLXVII. Inſequente anno Galli pace cum Hiſpanis factâ Aquisgrani, Burgundiæ Comitatum his reſtituunt, reliquis oppidis, quæ in Flandria ceperant, retentis. Sed quum bellum *H*ollandis Galli intuliſſent Anno cIↄIↄcLXXII. ab illis *H*iſpania ſtetit, quod eorum interitum omnium provinciarum *H*iſpanico-Belgicarum ruinam conſecuturam eſſe proſpiciebant. Ita denuo bellum exarſit. *H*iſpanis primum Burgundiæ Comitatus iterum ereptus. Meſſina quoque urbs ſeditioſa ac turbulenta ad Gallos defecit; ab his poſtmodum ultro deſerta. Gallis quoque Limburgum, Cambracum, Ipra, St. Audomari, Aria & Gandavum ceſſerunt. Verum pace Neomagi inita A. cIↄIↄcLXXIX. Galli Burgundiæ Comitatu, urbibusque pleriſque, quas in Belgis expugnarunt, retentis,

Pax Aquisgrani facta.

tentis. Limburgum, Gandavum, Cortracum, Aldenardam, Aethiam & Caroloregiam reddiderunt *Hiſpanis.*

Hiſpanorum Indoles.

§. 15. *Hiſtoriæ Hiſpanicæ* ſummam ſtrictim perſecuti operæ pretium eſſe duximus, de gentis terræque genio quædam addere, tum vires regni morbosque, & quomodo ſeſe adverſus cæteras nationes gerat, breviter oſtendere. Prudentia genti omnium fere conſenſu tribuitur, lentis conſiliis, & non niſi re bene penſitata, quid facto opus ſit, decernens. Quanquam anxia nimis deliberatione dũ tempus teritur, rerum bene gerendarum momenta ſæpius è manibus dimittuntur. In ſententia ſemel ſuſcepta conſtantes Hiſpani, ſi quando conſilia fortuna deſtituit, eam iteratò tentant, ſicque fati iniquitatem mollire perſeverantiâ nituntur. Ad rem militarem non alia gens magis idonea, nec primũ tantùm impetum ſuſtinere apta, ſed ad continuata etiam belli pericula laboresque pervicax, inediam, ſitim, pervigilium propter temperantiam & nativam corporum ſiccitatem facile pati. In moribus illud inprimis culpant, quod gravitatis & ſeveræ Majeſtatis famam tædioſá nimis verborum geſtuumque oſtentatione captat. Quanquam qui eâ familiarius uſi, affirmant, exoſam iſtam gravitatis affectationem,

nem, non tam ab animi vitio, aut arrogantia quadam, quam ab indole natura ſui ad triſtitiam proclivi, pravaque conſuetudine & raro denique exterorum uſu proficiſci. In ſacris pontificiis homines ſua ſponte in ſuperſtitionem propenſi incredibilem plerumque animi ardorem præ ſe ferunt; reliquas ſectas ceu peſtem deteſtantes. Ab artibus cum labore & moleſtia conjunctis, agricultura videlicet & opificiis abhorrent: itaque iſtas res peregrinis maxima ex parte peragendas relinquunt. Memoriæ proditum eſt, Madriti (ut de cæteris urbibus nihil dicam) Gallorum circiter XL. millia reperiri; qui mercatores maximam partem, artifices, opifices, & operæ eſſe dicuntur: ii, ut invidiam nominis Gallici effugiant, Burgundos ſeſe nominare ſolent. Nec rebus tam abjectis humilibusque vacare inſitus genti faſtus patitur. Cæterum in caſtello per omnem vitam militis gregarii munia obire, & excubias agere haud grave putant, rei militaris gloriâ & amplioris fortunæ ſpe omne laboris moræque faſtidium mitigantibus. Populis etiam, quibus imperant, perinviſos Hiſpanos reddunt arrogantia, crudelitas, avaritia, res ad magnum Imperium conſervandum haudquaquam idoneæ. Scilicet peregrinum jugum nemo facile

 pati-

patitur, ſi quando ſe contemni intelligit. Illud quoque ad provincias tam immenſis locorum intervallis disjunctas tuendas inprimis incommodum eſt, quod Hiſpania incolis nudata, ex milite domeſtico exercitum conſcribere nequit. cujus rei non una memoratur cauſa. Feminæ enim ibi propter intolerabilem cœli æſtum corporumque ſiccitatem haud æque ac in terris ſeptentrionalibus fœcundæ ſunt. Ingens quoque in regionibus mediterraneis ſolitudo; ſterili ſolo, nihil, quod ad vitæ uſum pertinet proferente. Adhæc vagæ impunitas Veneris publica quaſi auctoritate ſancita facit, ut ſcorta ſequi, quam uxorem liberosque alendo conjugii incommoda experiri plerique malint. Tum quotquot religionis ſe ſacramento obligarunt, quorum ingens eſt multitudo, cœlibem vitam degunt. Præterea incredibilem Hiſpanorum multitudinem confecerunt bella paſſim, maxime in Italia & Belgio geſta. Coloniæ quoque in Americam deductæ Hiſpaniam mirum in modum exhauſerunt. Cujus quidem terræ incredibili deſiderio tenentur Hiſpani, quod exiguo ſumptu vitam illic tolerare commodiſſime poſſunt. Ea nondum detecta, quantæ Hiſpanorum copiæ fuerint, vel ex eo liquet, quod bello Granadenſi Ferdinandus Catholicus ad obſi-

obſidionem urbis Malagæ uno tempore equitum XX. peditum L. millia admovit; Arragonia licet ad bellum iſtud auxilia ſubmittere recuſante: Portugallia quoque & Navarrâ necdum cum Caſtello regno conjunctis. Denique non mediocris ad ſolitudinem Hiſpaniæ cumulus acceſſit, poſteaquam Ferdinandus, Granada expugnata & deinceps Philippus III. aliquot Maurorum ac Judæorum millia Hiſpaniæ finibus ejecerunt; propterea quod iſta hominum colluvies in officio manſura haudquaquam videbatur. Maxima illorum pars in Africa conſedit: inde immortale Chriſtiani nominis odium etiamnum prædones infeſti crudeliter exercent. Illud tandem conſtat, nunquam futurum fuiſſe, ut tantas opes tantumque Imperium Hiſpani per vim ſibi compararent, ni maxima provinciarum pars in ipſorum manus ultro & nullo fere negotio deveniſſet.

§. 16. Ad terras ei genti ſubjectas quod attinet, ampla admodum & pro numero incolarum ſatis magna eſt Hiſpania per ſe. Cæterum non pari ubique fertilitate agri luxuriant. Loca enim mediterranea ſterilia maximam partem & perpetuo Solis æſtu torrida nihil, quod vel ad homines alendos, vel ad pecudes paſcendas uſui ſit, proferunt. In oris maritimis **Hiſpaniæ ingenium.**

lætus paſſim & uberrimus rerum omnium proventus. Ovium grege inprimis abundat. Equorum etiam perniciſſimorum pulcherrimorumque copia, ſed quæ incolis vix ad uſum ſufficiat. Situs ipſius terræ ad mercaturam accommodatiſſimus: ab una quippe parte Oceano, ab altera mari Mediterraneo circumfuſa portus paſſim habet egregios. Merces in Hiſpanico ſolo natæ exportantur potiſſimum hæ: lana, ſericum, vinum, oleum, uvæ paſſæ, amygdalæ, ficus, mala citria, oryza, ſmegma, ferrum, ſal &c. *H*iſpanicarum quidem aurifodinarum ingens olim celebritas fuit. *H*iſce temporibus nullum, quod ſciam, aurum aut argentum ibi effoditur. Cauſam ejus rei quidam afferunt eam, quod capitali edicto metallorum iſtorum effoſſio prohibita eſſe dicitur, ut iſte quaſi patrius theſaurus ultimum eſſet extremæ neceſſitatis perfugium. Ego quidquid aurifodinarum tulit, mortalium avaritiâ jam pridem funditus exhauſtum eſſe crediderim.

America. §.17. Maximam redituum partem Americæ Hiſpania debet. inde tanquam ex inexhauſto divitiarum fonte ingens auri argentique vis in eam, & in alias inde Europæ regiones promanavit. Quis quove tempore terram Europæis tanto intervallo inco-

incognitam primus detexerit, ſupra commemoratum eſt. Quanquam ex Britannis nonnulli, Americam à Madoco, Ovveni Guiſnethi filio, VValliæ Principe, primùm patefactam, ipſumque ſecundo eoque ultimo in eas terras itinere confecto, ad extremum vitam ibi cum morte commutâſſe affirmant, caſtello in Florida ſeu Virginia, vel ut alii volunt, in regno Mexicano exſtructo: inde factum, ut in Mexicanorum lingua tot ex Britannico idiomate verba deprehendantur, ipſique Hiſpani quoſdam Chriſtianæ religionis ritus ſub initium adventus ſui apud gentes iſtas notarint. Ob eam cauſam quidam ita ratiocinantur: ſi ut quisque terram antea ignotam inveniſſet primus, ita ejus invadendæ jus eſſet, æquo immo potiori jure Americam à Britannis, quàm ab Hiſpanis vindicari poſſe. Sed eam rem in medio relinquimus. Illud certe non ſatis liquet, jurene eas oras, earumque incolas per vim ſibi ſubjecerint Hiſpani necne. Nam quod inter alios occupationis ejus terræ titulos Alexandri VI. Diploma, quo Imperium ejus orbis donatum Hiſpaniæ dicitur, afferunt, non nobis ſolum ridicula iſta munificentia videtur, ſed ab ipſis etiam barbaris ludibrio excepta eſt, dictitantibus: Pontificem Rom. mirum eſſe hominem

oportere, qui de alieno tam liberalis eſſet. Utcunque ſe res habeat, Hiſpanis poſſidere ſatis eſt: & vero ſi cuncta ad amuſſim exigere aut ad vivum reſecare velis, pleraque ſane Imperia lubrico & infirmo jure fundata reperias. Illud ne ipſi quidem, qui inter eos cæteris religioſiores ſunt, Hiſpani inficias eunt, crudeliter nimis in miſeros innoxiosque homines ſævitum à ſuis, quorum aliquoties centena millia aut miſerè contrucidata, aut intolerabilibus laboribus oppreſſa ſunt, reliquis in miſerrimam ſervitutem redactis. Quanquam Carolus V. re deinde cognitâ, quidquid ex tanta immanitate reliquum Americanorum fuerat, priſtinæ reſtitui libertati juſſit. Americam non totam obtinent Hiſpani: loca fere mediterranea ſibi ſubjecerunt: inter quæ principem locum tenent regnum Peruvianum & Mexicanum, tum Hiſpaniola, Cuba, Portus dives vulgò Porto Ricco, ingentis magnitudinis inſulæ. Jamaicam Britanni ceperunt: Eam Americæ partem quinque hominum genera incolunt. Primum eſt Hiſpanorum, qui recentes ex Europa eo commigrarunt: ii cuncta provinciæ adminiſtrandæ munia obeunt. Alterum eſt eorum, qui Criolii appellantur, parentibus Hiſpanicis in America prognati. *H*is nullus ad honores aditus

Americæ Incolæ.

aditus patet, quod rerum Hiſpanicarum ignari Americam, in qua nati educatique ſunt, unicè diligunt atque colunt. Itaque provinciarum adminiſtrationem cum iſtis communicare veretur Rex, ne ſeceſſione per rebellionem facta res novas moliantur, Imperiumque Americæ invadant homines *H*iſpanis Europæis ſua ſponte perinfenſi. Eandem ob cauſam Proregibus tertio quoque anno ſucceditur, nec ultra id tempus Imperium unquam prorogatur, ne opibus firmatis dominari in animum inducant. In Patriam reverſi cooptantur in Conſilium Indicum, tanquam rerum, quæ ad illas terras conſervandas pertinent, peritiſſimi. Tertium genus eſt eorum, qui Meſtecii dicuntur, patre Hiſpano, matre Indica geniti: homines abjecti nulloque numero. Qui ex Hiſpano patre, & Meſtica matre nati ſunt aut contra, eos Quatralvos vulgo vocant; quippe qui unam originis ſuæ partem ab Indis, reliquas ab *H*iſpanis trahant. Rurſus ex Meſtico patre Indica matre orti Treſalvi nominantur, tanquam qui tres generis ſui partes Indis, unam *H*iſpanis debeant. Quartum genus conſtituunt veterum incolarum reliquiæ: quorum ut plurimum, præſertim eorum, qui in Peruano & Mexicano regnis habitant, haud ea eſt barba-

ries quam ſibi vulgus hominum perſuadeat: leges enim ejuſmodi eaque apud eos inſtituta deprehenſa ſunt, quæ multis in Europa Chriſtianis ruborem incutiant. Ultimo loco ſunt Æthiopes, vel ut eos *H*iſpani appellant, Nigri, qui in Africa coëmpti eo deportantur, operis gravioris faciendi cauſa. Gens laboris patiens, eademque perfida & contumax, & quæ nonniſi Imperii ſeverioris frænis coërceri poſſit. Nati ex ejuſmodi Nigro patre & Americana matre Mulattæ dicuntur. Cæterum iſta Americæ pars pro magnitudine terræ exigua hominum copia frequentatur: priſcorum incolarum plerisque *H*iſpanorum ſævitia deletis. Et, ni fallor, *H*ieronymus Benzonus memoriæ prodidit, omnes Americæ urbes ab *H*iſpanis inhabitatas, ſubducta ratione, vix hominum, qui in ſuburbiis Mediolanenſibus degunt, ſummam explere. Quanquam ſunt, qui mira de iſta terrâ, & inprimis Mexica urbe prædicant: in ea civium *H*iſpanicorum triginta aut quadraginta numerari millia. divitiarum autem tantam facultatem eſſe, ut ciſia, quibus ad magnificentiam locupletiores utuntur, octodecim millium numerum expleant. Utut ſit, haud temere tamen ex iſta terra *H*iſpanos expellas: difficilis enim locorum, quæ obtinent, aditus

tus eſt, nec tantum copiarum, quantum ad eas oras ſubigendas ſatis ſit, transportari facile ex Europa poteſt. Et ſi maxime poſſet, morbi tamen, quibus ob aëris victusque inſolentiam obnoxii ſunt in iis oris peregrini, impedimento forent: In Peruano regno opes ac ſedem ſuam inprimis firmarunt Hiſpani. ad eam regionem difficilis & impeditus terreſtri itinere aditus eſt: navibus autem non niſi circa Auſtrales & remotiſſimas Americæ oras, aut, ſi mavis, ex India Orientali adiri poteſt. longinquum utrumque iter, & quod citra valetudinis offenſionem confici à magna multitudine vix poteſt. Quod ad opes Americæ attinet, pecuniæ quidem ſignatæ nihil Hiſpani, quum eo primum appuliſſent, invenerunt, auri verò argentique rudis incredibilis vis fuit. vaſa quoque ex auro argentove ſine ulla inſtrumentorum ferreorum ope fabrefacta magno numero: quæ illi omnia congeſta coacervataque in Hiſpaniam deportarunt; etſi & non exigua eorum pars maris fluctibus hauſta in itinere perierit. Hoc vero tempore fluviis, qui aliàs arenas aureas vehebant, fere omnibus exhauſtis, quod reliquum eſt auri, ex terræ viſceribus effoditur. Cumprimis autem ingens argenti vis ex fodinis, quæ in monte Potoſi in

Opes Americæ.

regno Peruano repertæ, promanat. eo aliisque mercimoniis onuſta claſſis quotannis ad Hiſpaniæ oras appelitur. Quanquam ad mercatores Italiæ, Galliæ, Britanniæ & Belgii magna ejus argenti portio pertinet. Ita ſementem faciunt *H*iſpani, alii fructum percipiunt. Itaque quum de principatu locique prærogativa Galliæ Hiſpaniæque legati Romæ contenderent Anno cIↃIↃLXIII. & hic inter alia amplitudinis regis ſui argumenta, opes Americæ commemoraret: ille reſpondiſſe fertur: Multum inde detrimenti cum Europam univerſam, tum verò Hiſpaniam cepiſſe, caritate rerum omnium inducta: *H*iſpanos inveſtigando Novi Orbis Gazas remiſſiores negligentioresque factos: terram incolis nudatam, neglecta agricultura, ſterileſcere. regem ipſum opibus fretum bella non neceſſaria temere moviſſe. quin immo Hiſpaniam ipſam, poſtquam orbem terrarum pecunia expleviſſet, minimam lucri partem percipere, maximam cæteras gentes, à quibus merces copiasque peteret ad ſe rapere. Ingens etiam Smaragdorum copia olim in America fuit. Nec minor margaritarum, quas conchis incluſas urinatores ad dias luminis oras proferebant. Sed iſtud Gazophylacium *H*iſpanorum avaritia penitus exinanivit. Super

per hæc magnum earum mercium numerum, quæ ad rem medicam ac tincturam pertinet, ſuppeditat. Saccharum item magnamque corii bubuli copiam; quod vel ex eo colligi poteſt, quod anno cIↃIↃLXXXVII. tricies quinquies mille quadringenta & quadraginta quatuor ejus generis terga claſſis ab arce St. Dominici, & ex Nova *H*iſpania ſexagies quater mille trecenta ac quinquaginta vexit. Boves enim ab *H*iſpanis primum eo translati in tantam multitudinem excreverunt, ut corii duntaxat gratia glande plumbea icti proſternantur, carne, quæ ad uſum inutilis eſſe perhibetur, projecta. *H*æc igitur America uti princeps regni *H*iſpanici portio eſt, ita, ne eadem ab iſto divellatur, id potiſſimum *H*iſpani cavent, ut ne opificia cæteraque, quæ ad mercaturam pertinent, artificia ibi inſtituantur; ut adeo Europæorum mercibus Americani carere nequeant: nec enim eas aliis quam *H*iſpanicis navibus eò importari patiuntur.

§. 18. Super hæc Canarias etiam Inſulas *H*iſpani tenent, vino generoſiſſimo, ſaccharoque divites. Inde tredecim cadorum millia vino Canario repletorum, quorum ſingula vicenis ſterlingarum libris conſtet, exportare Anglos, memoriæ traditum eſt. Sardinia quoque inſula ſub eorum

Canariæ Inſulæ. **Sardinia.**

eorum Imperio eſt, ſatis magna illa quidem, ſed opibus non ita abundans, & incolis ſemibarbaris referta: Sicilia multò majori in pretio eſt, magnam frumenti ſericique vim ſuppeditans: in gente ipſa ingenium fallax & ſubdolum notatur, & quam frænis coërceri & per metum in officio contineri expediat. Vetus proverbium documento eſt: *Inſulani quidem mali, Siculi autem peſſimi.* Ad Siciliam pertinent Melita & Gozo inſulæ: eas ordini equeſtri ex Rhodo inſula ejecto ſub conditione fiduciariæ clientelæ conceſſit Carolus V.

Sicilia.

Magnam præterea Italiæ partem Hiſpani obtinent: Regnum Neapolitanum, cujus quidem metropolim vix trium caſtellorum metus in officio continere poteſt. Supremo item Senarum urbis Imperio gaudent, aliorumque etiam in oris Hetruriæ caſtellorum, Orbitelli, Portus Herculei, Telamonis, Montis Argentarii, Portolongone, & Plombini. Item, nobiliſſimum Ducatum Mediolanenſem in poteſtate habent: quæ quidem terra Italiæ, quemadmodum ipſa Italia Europæ, dicitur Paradiſus: tum portum Fauſtinum ſeu Finalem, qui in oris Genuenſis Reip. eſt. Mediolani artificia, quæ ad mercaturam pertinent, inprimis florent: & Ducatus iſte Hiſpanis eò majori in pretio habendus eſt, quod ad

Regnum Neapolitanum.

Ducatus Mediolanenſis.

re

res neceſſarias inter provincias Familiæ Auſtriacæ atque Hiſpaniam ultro citroque communicandas accommodatiſſimus eſt. Dum Burgundia cum toto Belgio conjuncta unius regebatur Imperio, mediocris etiam regni amplitudinem adæquabat. Burgundia autem hoc tempore avulſa. A Belgio Provinciæ ſeptem Confœderatæ ſeceſſionem fecêre, de reliquo partes nobiliſſimas Gallia decerpſit: & quanquam in iis, quæ ſuperſunt, provinciis Hiſpano-Belgicis, amplæ pulcherrimæque urbes relictæ ſunt, non aliam tamen Hiſpanis utilitatem præſtare videntur, quam quod hoc veluti clauſtro objecto à cæteris, quas tenent regionibus Gallorum arma prohibeantur, ac belli ſede eo translata, impetus hoſtilis ita retundetur, ut confectis viribus, ad hoſce quaſi ſcopulos adhæreſcat. **Belgium.**

In India Orientali ſub Imperio quoque Hiſpanorum ſunt Inſulæ Philippinæ. Princeps earum urbs Manilla dicitur, capta ab Hiſpanis Anno cIↃIↃLXV. eæ per ſe haud magni momenti ſunt: itaque de iis deſerendis ſæpius agitatum. Veruntamen, quæ ex diverſis terris, maxime Chinâ Manillam deportantur merces Indicæ, in Novam inde Hiſpaniam regnumque Mexicanum transvehuntur: atque adeo per eas Inſulas inter utriusque Indiæ provincias Hiſpani- **Inſulæ Philippinæ.**

cas

cas mercaturæ commercium intercedit.

Hiſpaniæ vires ac morbi.

§. 19. Ex iis, quæ diximus, apparet, ingentes per ſe Hiſpanici regni vires eſſe, gentemque iſtam ampliſſimum Imperium tenere in provincias complures nobiliſſimas pariter & opulentiſſimas diffuſum: quæ non ſuis tantum incolis alendis pares ſint, ſed ad innumeras etiam res vitæ ſeu neceſſarias ſeu utiles aliis nationibus impertiendas ſufficiant. Nec Hiſpanis ipſis aut domi in pace conſilium, aut foris in bello animus virtusque deeſt. Morbis tamen haud paucis regnum vaſtiſſimum infeſtatur, qui vires ejus uſque adeo labefactant, ut ſuſtinere ſeſe vix ac ne vix quidem poſſit. In iis connumerare inprimis poteſt incolarum paucitas: quæ quidem nec in officio continere provincias tam amplas & Hiſpanico nomini ſua ſponte infenſas, nec bellum ab hoſte validiore illatum defendere valet. Neque ſupplere iſtam hominum inopiam ex provinciis ſibi ſubjectis commode poteſt: intereſt enim ſecuritatis ejus, ut virtus eorum hominum viriliſque vigor enervetur, jugum alioquin, creſcente audacia, facile excuſſurus. Et quaſcunque demum militum manus ex iſtis provinciis conſcribant Hiſpani, eorum tamen opera ad caſtella arceſque in patrio ſolo tutandas quum uti nequeant, in alias ter-

ras

ras dimittere neceſſe habent, ita tamen, ut rei ſumma non niſi Hiſpanis committatur. Itaque vix tantum militum, qui tot caſtellis præſidio ſint, ſuppeditare Hiſpania poteſt, quantum ad provincias firmandas tuendasque ſatis ſit. Quapropter, ſi quando bellum cum exteris incidit, peregrino milite ac mercenario ut plurimum indiget. ita præter ſumptus immenſos, quibus ad iſtas copias conducendas opus eſt, illud etiam incommode accidit, quod earum haud perinde tuta fides eſt, ac ſi quis domeſtico rex milite utatur. Eadem quoque hominum penuria facit, ut claſſem numeroſam ſuſtentare Hiſpania amplius nequeat: cujus tamen ad Imperium conſtabiliendum magnus eſt uſus. Tum illud etiam *H*iſpanorum potentiam haud parum affligit, quod illorum provinciæ non in unum collectæ ambitum, ſed ſparſæ paſſim, & tantis Oceani locorumque intervallis disjunctæ jacent. Quamobrem incredibile dictu eſt, quam impedita ſimul & incommoda adminiſtratio earum ſit atque conſervatio. Neque enim Rex ipſe intendere animum curamque è propinquo, qua ratione Provinciam ſuam quique Præfecti gubernent, propter locorum longinquitatem poteſt: & ſubditis ipſis Præſidum injuria oppreſſis omnis ad regem compel-

compellandum aditus interclufus eſt. pecunia quoque & homines magno cum labore nec impenſis minoribus illuc ſubmittuntur: qua re nativis quaſi bonis Hiſpania ſpoliatur. Nec in unum collectas habere vires poteſt, tot tantisque provinciis diſcerptas. Quo plus eſt terrarum, eo majore caſtellorum præſidiariorumque multitudine ad fines tuendos opus eſt: quibus regnum continenti finium compage incluſum carere facile poteſt. Plures etiam ſimul, alius aliis in locis, adoriri eos nullo negotio poſſunt: mutui auxilii ferendi facultate omnibus penè provinciis adempta. Ad hæc America, ærarium Hiſpaniæ, vaſtiſſimo ſubmovetur Oceano, in quo tempeſtatis prædonumque injuriæ claſſes argentiferæ obnoxiæ fiunt. Ex iis, ſi qua naufragio perit, ſumma Reip. inopiâ argenti impeditâ ſubſiſtit; reliquis Hiſpanicæ ditionis regionibus adeo exhauſtis, ut ex earum ſtipendiis ſatis magna argenti ſumma confici nequeat. In ordinanda mercaturæ Americanæ ratione vehementer etiam peccatum eſt ab Hiſpanis; eò quod maxima divitiarum ejus terræ pars, dum ad peregrinos redit, facultatem iis præbet, Hiſpaniam ſuo ipſius gladio jugulandi. Poſt Philippi II. memoriam non mediocri Hiſpaniam detrimento affecit

regum

regum ſubſequentium ſocordia, & quod hodiernus rex ſero in ſuam tutelam venit, regnumque non ſatis mature capeſſere per leges potuit: per eam enim occaſionem primorum Hiſpaniæ potentia uſque adeo crevit, ut non ſolum regi ea, qua decet, promtitudine præſtò non ſint, ſed etiam opibus totius regni direptis communi incolarum egeſtate diteſcerent. Vitium tandem omnibus Rebuſpublicis, in quibus Pontificia dominatur ſecta, commune eſt, nimiis opibus ſacer ordo quòd luxuriet: qui tamen jure divino immunem ſeſe ab omnibus oneribus eſſe contendit, nec niſi ubi ad extrema ventum eſt, pauxillum argenti Reip. conſervandæ cauſa, idque gratuito munere & non-niſi Pontificis conſenſu ſuppeditare vult. Gaudet tamen Hiſpanorum Rex privilegio ab Hadriano IV. conceſſo, quo Sacerdotiorum majorum omnium diſtribuendorum ipſi permittitur arbitrium. Idemque, quum ſe acerrimum ſedis Pontificiæ Religionisque propugnatorem adhuc profeſſus ſit, omnes ſibi Zelotas, ac Jeſuitas inprimis devinxit, qui quidem ejus commodis omnibus modis velificantur.

§. 20. Reliquum eſt, ut quomodo adverſus finitimos Hiſpania ſeſe gerat, quidve boni malive ſperare à ſingulis poſ- *Quomodo Hiſpaniæ cum finitimis conveniat.*

 ſit,

ſpeciatimque cum Barbaris. ſit, diſpiciamus. E regione Barbariæ oppoſita nonnulla in iis oris caſtella tenet, Pegnonem de Velez, Oranum & Arzillam: & è re ipſius foret, ut Algirium quoque & Tunetum adhuc in ditione ſuâ haberet. Ab ea parte nihil ei periculi metuendum eſt, vana Maurorum proſcriptorum ſine viribus ira, & quod reliquum erat odii in animis exulum, penitus extincto. Nam quæ ex Stationibus Barbariæ in mari fiunt prædationes, non tam Hiſpanis nocent, quam aliis nationibus, quibus cum Hiſpanis, Italis aut Turcis mercaturæ commercium intercedit: neque enim ſuas *H*iſpani merces ipſi exportare ſolent, ſed ab illis cæteræ Europæ gentes ultro petunt. Turcis Turcarum quidem Imperator Siciliæ & Sardiniæ Inſulis, Regnoque Neapolitano vehementer imminere videtur. Veruntamen haud metuendus Hiſpanis eſt: propterea quod non modo interjectum mare, quo minus juſtus exercitus transportari commodè & in terram exponi poſſit, impedit; verum etiam quod hoſtilis exercitus, etiamſi continentem obtineat, vaſto interpoſito Oceano commeatu intercludi nullo negotio poteſt. præſertim quum omnes Italiæ Reſpublicæ, ſi quando in eum locum ventum eſſet, conjungere ſuas vires cum Hiſpanis neceſſe haberent;

berent, ut crudeliſſimum hoſtem à ſuis finibus arcerent. Quarum quidem res, coactis in unum claſſibus, Turcarum viribus longe ſuperior eſt. Nec ab hiſce Italiæ Reſp. quidquam periculi Hiſpaniæ impendere videtur; quod & hæc nihil antiquius pacis in Italia conſervandæ ſtudio habet, (ne per inteſtini belli occaſionem Galli imprudentibus obrepentes ſedem in iis terris firment) & illæ conſilia ſua eodem quoque unice dirigunt. Quod ſi vero latius in Italia, quam nunc eſt, propagare ſuam potentiam Hiſpania conabitur, ſumma haud dubie vi iſti molimini reſiſtent Reſpublicæ Italiæ: Gallum etiam, ſi ſuis diffiderent viribus, nulla interpoſita mora ſibi adjuncturæ. Quod ad ipſum Pontificem attinet, ſalivam ei fortaſſis moveat Regnum Neapolitanum, quod ſub conditione clientelæ fiduciariæ à Pontifice conceſſum Hiſpani tenent: ut videlicet uberiorem ſuos Nepotes, quos vocant, ditandi facultatem habeat. Cæterum nec ipſi Pontifici ſatis virium eſt, ad conſilium iſtud exequendum, & reliquæ etiam Italiæ Reſpublicæ ſumma ope obſtituræ videntur, ne tantum regnum Imperio Eccleſiaſtico adjiciatur. Et ſunt alioquin Pontificis Nepotes ad ingentes è reditibus Eccleſiaſticis opes comparandas, quam ad ne-

Italis

Pontifice R.

ceſſarios belli ſumptus ſuppeditandos procliviores. Rurſus Hiſpanus, quum ſuis rationibus inprimis conducere intelligat, ut ſe principem Eccleſiæ Romanæ propugnatorem profiteatur, ipſeque Pontifex, prout magis minusve *H*iſpano favet, ita ejus conſiliis aut prodeſſe multum aut officere queat, Pontificem omnibus modis ſibi conciliare & adjungere ſtudet. Quanquam è contrario Gallorum Rex, qui Proteſtantes, ut vocant, adhuc defendendos ſuſcepit, quos opprimere Hiſpania & Auſtria conatæ ſunt, declaravit Romanæ curiæ, Hiſpaniam non tam de Religione laborare, quam ut Proteſtantium bonis locupletata ea via ad ſummum expetitæ tantopere Monarchiæ faſtigium adſcenderet: ea adeptâ, vicariâ duntaxat Pontificis opera uſuram. Itaque nihil magis prudentiores Pontifices optant, quam ut vires utriusque regni, *H*iſpaniæ videlicet & Galliæ quaſi in æquilibrio poſitæ æquo momento diſcrimen partiantur: id enim ad Pontificiæ majeſtatis ſecuritatem auctoritatemque conſervandam inprimis utile eſſe conſtat. A Venetis quoque, qui eum potiſſimum ſcopum ſibi propoſitum habent, ut Remp. ſuam libertatemque cum totius Italiæ quiete conſervent, quod *H*iſpania ſibi metuat, nihil eſt: dummodo eos miſ-

Venetis.

ſos

ſos faciat, nec in eorum Remp. quidquam moliatur. Atque non minus ipſorum, quam reliquarum Italiæ Rerump. intereſt, ut Mediolanum in ditione Hiſpanorum maneat, ne Gallorum Rex, eo Ducatu ſubacto, aditum habeat, ad reliquas Italiæ provincias invadendas. Quod ſi vero Hiſpani quidquam periculi libertati Italiæ molirentur, dubium non eſt, quin Veneti, ſi non aperto Marte conſiliis ſaltem occultisque machinationibus atque pecunia iis reſtituri ſint. De reliquo, Reſpublica iſta mediam ſeſe Galliam inter & Hiſpaniam gerendo amicitiam colere cum utraque tantiſper ſtudet, dum commodis ejus non officiat. Genuenſis quoque Reip. ſalus magno Hiſpanis momento eſt ad ſecuritatem & conſervationem terræ Mediolanenſis confirmandam. Itaque quum Andreas Doria ſe permiſſurum negaret, ut caſtello inædificato Carolus V. eam in poteſtatem Hiſpanorum redigeret, aliam deinceps Hiſpani viam ejus civitatis ſuis rationibus adjungendæ inierunt. ingentem quippe pecuniæ ſummam ab ea mutuam ſumſerunt, aliqua redituum regiorum portione in Hiſpania illi oppignorata. Portum inſuper Trinalem ſibi ſubjecerunt Hiſpani, ne in Genuenſium manu eſſet, maritimum cum Mediolanenſibus commer- **Genuenſibus.**

Sabaudiæ Duce. cium intercludere. Cum Sabaudiæ Duce cur amicitiam jungere debeat Hiſpania, magnam habere cauſam videtur; propterea quod is, ſi quando cum Gallis ſeſe conjunxiſſet, ingens Mediolanenſi terræ diſcrimen allaturus eſſet. Sed tamen quoniam, ſi Mediolanum Galli obtinerent, iidem etiam Sabaudiæ nocituri videntur, (Gallorum quippe viribus undiquaque circumcluſa foret) Hiſpani ejus benevolentiam conſervare haud difficulter poſſunt. Hetruriæ reliquique Italiæ Principes Hiſpanum ultro offendere in animum haud inducent: iidem tamen injuriam ſibi fieri, aut quidquam de Imperii finibus decerpi, quantum in ſe eſt, haudquaquam patientur. Helvetiis. In Helvetiorum quoque amicitia aliquid momenti poſitum eſt Hiſpanis, qua militibus conſcribendis, qua terra Mediolanenſi defendenda. ii non niſi pecunia & largitionibus conciliari poſſunt. Quoniam autem *H*elvetiorum gens ſacrorum cultu diverſa in partes abiit, plurimum apud Pontificios fere *H*iſpani poſſunt: Evangelicos, ut vocant, Galli ſibi adjunctos habent, qui & reliquos viribus antecedunt. Superioribus bellis aut argento, aut blanditiis, ſeu metu ſopiti Gallos Burgundiam, quem tamen comitatum olim tuendum ſuſceperant, pro lubitu lacerare iidem

dem paſſi.ſunt. Gentem Batavam Hiſpania uſque ad Pacificationem Monaſterienſem atrociſſimum experta eſt hoſtem. Poſt id vero tempus huic non admodum metuenda videtur: quæ enim tanta libido incedere poteſt Batavos, Hiſpaniam adoriendi, & vel minimam ejus provinciam ſubigendi, quum ſua tueri ac præſentem Reip. ſtatum conſervare vix ac ne vix quidem poſſint? Et ſi vel maxime quidquam in Indiam Orientalem molirentur, tamen ibi non ipſi ſolum Hiſpani iis ſuſtinendis propulſandisque pares forent, ſed Britanni etiam & Galli haudquaquam permiſſuri eſſent, ut utramque Indiam, inexhauſtos illos divitiarum fontes Batavi ſimul obtineant. Quin immo ipſam Bataviam ſua ipſius ſalus cogit, quantum in ſe eſt, prohibere, ne Provincias Hiſpano-Belgicas Gallus ſibi ſubjiciat & proxime ſuos fines dominetur, aut ulla denique re Hiſpanis multò ſuperior exiſtat. Germaniæ vires opesque ſuas ducere Hiſpania poteſt, quatenus earum arbitrium penes Familiam Auſtriacam eſt. Quin immo perſuaſum eſt non ita pridem Ordinibus Germaniæ, ut fide ſua interpoſita, ſecuritatem Circuli Burgundici denuo præſtarent: hoc pacto Imperium Romanum cum ſua cauſa perpetuo adverſus

Batavis.

Germanis.

Gallos conjunctum ſeſe habituros Hiſpani confidunt: nec enim ulla inter utrumque regnum oriri controverſia poteſt, quin regio iſta ſimul ejus contagione inficiatur: præſertim quod ea terra ad bellum ultro citroque inferendum accommodatiſſima eſt. Britanni quidem cum bellis navalibus tum in America haud leve Hiſpanis damnum afferre poſſent; Sed exiguo ſuo commodo: ſiquidem non in *H*iſpanicas ſolum oras negotiandi cauſa naves complures mittunt, & Orientis commercium maritimum à prædonibus Hiſpanorum ingenre affici detrimento poſſet; ſed etiam Batavi haud æquo laturi eſſent animo, Britannos ullas ſibi vires paulo majores in iis oris comparare. Luſitani per ſe quidem ipſi haud multum detrimenti *H*iſpanis inferre queunt, niſi quod his bello externo implicitis, domi negotium faceſſere, & invitos ab hoſtibus avertere poſſent: Qui tamen haud magnum ex ea re compendium capturi videntur. nec difficulter forſan ad Hiſpanorum partes perduci poſſent Batavi, occaſione ſibi, Luſitanos ex India Orientali penitus ejiciendi oblata. Capitalis igitur Hiſpanorum hoſtis & ſolus extimeſcendus eſt Gallus: cui nec ad incommodandum Iberis vires, nec ad reliquas Belgii Hiſpanici provincias ſubjugandas

Britannis

Luſitanis

Gallis

as voluntas deeſt: Quin etiam facile cum lias quoque partes adoriendi libido inceſ-:rit, veruntamen, ſi quid adhuc loci vetu-:is Politices præceptis relictum eſt, ſuſpi-ari licet, pro ſe quemque, ad quem inju-ia oppreſſæ Hiſpaniæ pertineret, quan-um in ſe eſt, prohibiturum, ne omnium bertas, ſalus & fortunæ ab unius arbitrio endeant. *H*iſpaniæ autem quæ conditio utura ſit, ſtirpe regia, quæ, (ut nunc eſt) ıfirmis ſubnixa radicibus marcet, extin-ta, humana ratione proſpici vix poteſt: ec enim ipſe modo Gallus adverſus re-num rege ſuo orbatum graſſaturus eſſe, erum etiam una alterave Reſpublica, uam Familia Regia Hiſpaniæ conciliavit, efectura ab ejus ſocietate videtur.

CAP. III.
DE PORTUGALLIA.

§. I.

Regni Portugalliæ origo.

POrtugallia maximam ejus Provinciæ partem complexa, quam Luſitaniam Romani appellarant, quum ultimo ;othorum Rege Roderico, una cum reli-ua *H*iſpania in Maurorum poteſtatem eniſſet, diu ſub eorum Imperio fuit. Al-onſus vero VI. Caſtellæ & Legionis Rex ellum adverſus Mauros omni vi parans,

Anno circiter cIↃxcIII. quum ex peregrinis etiam terris auxilia evocaſſet, venit inter alios Henricus, operam militarem Regi navaturus. de cujus ſtirpe inter Scriptores haud convenit. Sunt qui eum ſtirpe Burgundica ortum eſſe dicunt: ipſum filium natu minorem Roberti, Burgundiæ Ducis fuiſſe; hunc patrem habuiſſe Robertum Gallorum regem, Hugonis Capeti filium. Alii eum à Familia Lotharingica originem ducere affirmant; ſed Veſontione natum Burgundum vulgo habitum eſſe. Henrici virtutem resque præclarè geſtas digno præmio remuneraturus Alphonſus VI. filiam ſuam notham, nomine Thereſiam ei matrimonio collocavit, dotis nomine quidquid terrarum in Portugallia tum temporis Chriſtiani tenebant, (quo quidem ſpatio oppida Braca, Coimbrá, Viſeo, Lamego, & Portus continebantur,) titulo Comitatus inſignitum, una cum ea parte, quæ nunc Transmontana dicitur, aſſignavit: poteſtate etiam, omnem iſtam regionem, ad Guadianam fluvium uſque Mauris eripiendi retinendique facta: ea tamen lege, ut in fiduciaria Regis Legionis clientela eſſet, ejus Comitia obiret, & ſi quod bellum incidiſſet, trecentos equites auxiliares mitteret. Obiit Henricus Anno à Chr. nat. cIↃcxII. Alfonſo

Henricus Comes Portugalliæ.

onſo filio tenera ætate relicto. Ejus di-
ionem Ferdinandus Paczius, Traſtamaræ
Comes, vitricus, cui mater illius impudi-
:a nupſerat, privigno impubere invaſit.
s autem poſteaquam adolevit, arma ad-
erſus vitricum capit, atque eundem ex
Portugalliæ finibus fundit fugatque: ma-
rem autem in carcerem compingit. Quæ
Alfonſi VII. Caſtellæ regis opem implo-
at, eique ſe Portugalliam exheredato fi-
o, conceſſuram pollicetur. Alfonſus
utem Portugalliæ Princeps, Caſtellanis
rælio victis, ejus ſe victoriæ beneficio ab
mperio Caſtellanorum penitus libera-
um eſſe contendit Anno cIↃcxxvi. Idem
Alfonſus Ann. cIↃcxxxix. expeditionem in
ſmarum regem, qui trans Tagum flu-
ium Imperium obtinebat, ſuſcepit: ei una
um regulis Maurorum V. Iſmarus infe-
o agmine obviam proficiſcitur. Ibi tum
Alfonſus in caſtris ad Cabecas des Reges
ex ſalutatur, ut & ipſi & univerſo exercitui
najor alacritas lætitiaque injiciatur. inde
nſigni victoria parta vexillis prætoriis re-
um V. potitur: itaque ſcuta minora V.
n inſignia Portugalliæ transferri, & ſe re-
em deinceps appellari juſſit. Multa de-
nde oppida Mauris eripuit, & in iis Oliſip-
onem cIↃcxLvii. opera claſſis Belgicæ.
Alfonſus à Ferdinando, Legionis rege, ca-
ptus

Alfonſus Rex Portugalliæ.

ptus in oppido Badajoz, Anno cIɔcLXXIX. gratis dimittitur: hac tamen conditione, ut quas in Gallicia urbes expugnaſſet, reſtitueret. Moritur ætatis anno XCI. Chriſti cIɔcLXXXV. finibus regni pariter ac gloria mirandum in modum propagatis.

Sanctius I. §. 2. Ei ſucceſſit Sanctius filius, qui multis oppidis conditis, & incolis completis, Selvam urbem Maurorum expugnavit, opera claſſis cujuſdam Belgicæ, quæ ad bellum Palæſtinum proficiſcebatur. Cæterum perpetuis Maurorum motibus jactatus diem obiit Anno cIɔcCXII. Alfonſus II. Hunc Alfonſus filius cognomento Craſſus excepit; à quo nihil memorabile actum eſt, niſi quod ope proficiſcentis in Palæſtinam claſſis Belgicæ Alcaſſarem oppidum Mauris eripuit. Vita exceſſit Anno cIɔcCXXIII. & Imperium per manus tradidit Sanctio filio, qui cognomento Capellus dicebatur. Sanctius II. ei propter ſocordiam, & quod uxoris Imperio obnoxius eſſet, regnum abrogatum ad Alfonſum fratrem Portugalli tranſtulerunt. Anno cIɔcCXLVI. Toleti moritur in exilio. Memoriæ proditum eſt à Portugallis, eum ex omnibus Luſitaniæ regibus ſolum nullos ſeu nothos, ſeu legitimos reliquiſſe liberos. Alfonſus III. Alfonſus Sanctii frater, Mathilde, uxore ſua, eademque Bononiæ Comite, quod & ætate

e provectior & ſterilis eſſet, deſertâ, Beatricem Alfonſi X. Caſtellæ regis filiam matrimonio ſibi junxit, quæ Algarbiam dotis vice ad ipſum detulit. quanquam & ipſum & univerſum regnum, quod cum priori uxore divortium feciſſet, Pontifex proſcripſit. Cæterum regnum bene adminiſtratum multis amplificavit urbibus. Fatis conceſſit Anno cIↃCCLXXIX. Dionyſii filii virtutes, & inprimis juſtitiam, libertatem, ac veritatis ſtudium miris ad Cœlum laudibus ferunt Luſitani. regnum compluribus ædificiis cœnobiiſque, in quibus eſt Academia Conimbricenſis, exornavit. De eo vulgò à Portugallis jactatur proverbium. *El Rey D. Denys, qui fiz, quanto quin.* i. e. *Rex Dionyſius, qui quantum voluit, fecit.* Vita fungitur Anno cIↃCCCXXV. Alfonſus IV. ejus filius, cognomento Fortis, ingentem ſibi gloriam in bello otioque peperit; niſi quod fratrem nothum, patri atque univerſo populo inprimis charum præter jus faſque perſecutus è finibus regni ejecit: item, quod D. Agnetam de Caſtro, feminam inſigni forma præditam, quam Petrus filius clanculum in matrimonium duxerat, interfici juſſit. ea re Petrus irritatus, quum adverſus patrem arma cepiſſet, magna paſſim damna intulit, donec ad extremum compoſita res eſt. Deceſſit Anno

Dionyſius.

Alfonſus IV.

Petrus. Anno cIↃCCCLVII. Petrus ejus filius vulgo Crudelis cognominatur: quanquam ejus ſeveritatem in laude multi ponunt, quod rigidiſſimus juſtitiæ vindex facinoroſos exquiſitiſſimis ſuppliciis affecerit. Obiit Anno cIↃCCCLXIIX. Ferdinandus. Ferdinandus ejus filius cum *H*enrico notho, qui fratrem ejus, Petrum Crudelem, Caſtellæ regem occiderat, de Caſtellæ regno contendit: Beatricem matrem ſuam, Sanctii IV. Caſtellæ regis filiam fuiſſe cauſatus. Enimvero ex proceribus multi civitatesque ejus regni complures ei ſeſe dediderunt. qua re atrociſſimum cum *H*enrico bellum extitit. illi viribus impar quum jus ſuum perſequi non poſſet Ferdinandus, pacem cum *H*enrico facere cogitur. Cæterum A. cIↃCCCLXXIII. denuo inter utrumque exarſit bellum: propterea quod nonnullos crimine læſæ Majeſtatis damnatos Ferdinandus receperat, nec repetitos dimiſerat. Itaque Henricus impreſſione in Luſitaniam facta, longe lateque per agros, nemine reſiſtente, populabundus vagatur. *H*enrico mortuo pacem Ferdinandus cum Johanne, ejus filio init, quam verò Luſitanus haud diu ſervavit: Lancaſtriæ quippe Ducem, qui Conſtantiam Petri Caſtellæ regis filiam in matrimonio h bebat, incitat ad regnum Caſtellæ vindicandum: & venit is infeſto agmi-

ıgmine eoque ſatis magno in Portugalli-
ım. Cæterum quum & in Luſitania ab in-
uria Britanni haud abſtinerent, & eos bel-
i Hiſpanici brevi tæderet, inclinantibus
ıd pacem omnium animis, ab armis di-
ceſſum eſt. Exinde filiam ſuam, nomi-
ıe Beatricem, Ferdinandus rex Johanni
Caſtellæ regi nuptum locavit: ea condi-
ione, ut qui ex eo matrimonio naſceren-
ur liberi, in Portugalliæ regnum ſucce-
lerent. Ea ingentium deinceps bellorum
auſa extitit. Cum Ferdinando, qui bel-
is infeliciter geſtis multum regno ſuo
letrimenti attulit, ſimul germana Re-
um Luſitaniæ ſtirps eſt extincta Anno
IↃCCCLXXXIII.

§. 3. Ferdinandi obitum ingentes in Portugallia mutationes conſecutæ ſunt: Luſitanorum plerique in Caſtellanorum ibi inviſiſſimorum ditionem ſeſe ventuos eſſe ægre ferebant. Pactis * quidem nuptialibus inter Caſtellæ regem & Beatricem, Ferdinandi filiam initis cautum uerat, ut Eleonora ejus mater Imperio Luſitaniæ tantiſper præeſſet, dum ſuſceptus ex eo matrimonio filius in ſuam tuelam veniſſet. Sed Eleonoram perinviam ſubditis reddidit, nimia & ſuſpecta erga Comitem de Andeira gratia; penes uem in aula ſumma rerum & arbitrium **Interregnum.**

erat.

erat. Itaq; eum clam interfecit Johannes, Petri nothus. Quam ob rem & Johannem populus majore amore proſequi, & viduã regiam impenſius odiſſe cœpit. Sed quum in Luſitania non idem omnes ſentirent, quidam à Caſtellæ Rege, ut regnum Luſitaniæ ſuſciperet, petierunt: & cœpto reſponſura fortuna videbatur, ſi celeritate adhibita, aut bona cum ſubditorum pace, aut vi regnum occupaſſet. Sed & cunctando ſpatium adverſariis ad vires firmandas dedit, & frigidum ipſe ac lentum nimis conſilium cepit; ut ſine armis prægreſſum exercitus ſubſequeretur. In Portugalliam ubi venit, depoſitum ſocrus regnum ei detulit: ipſe Luſitanos parum ſui ſtudioſos aut benevolos habuit. cujus rei inter alia ea quoque cauſa fuit, quod raro nimis homines compellabat. Sed tamen primores nonnulli & civitates cum eo ſeſe congregarunt: maxima vero pars ab jugo Caſtellanorum abhorrens ducem elegit, Johannem nothum, virum prudentem, ſtrenuum & populo inprimis charum. Caſtellani, obſeſſa Oliſippone diſcedere re infecta coguntur, maxima exercitus parte lue peſtifera conſumtâ. Inſequente anno cIɔcccLXXXV. Johannes à Portugallis rex creatus haud ingratiis pleraque oppida Caſtellanorum fidem ſecuta

Johannes Nothus.

ta

a in ordinem cogit, & Caſtellanos Luſita-
iæ fines infeſto agmine ingreſſos acie vi-
ctos profligat: ejus victoriæ memoriã Por-
ugalli ſolenni quotannis feſto celebrare
licuntur. Inde reliquæ civitates novo Re-
gi haud gravate ſeſe dediderunt. Portu-
galli irruptione quoque in Caſtellæ fines
actâ Lancaſtriæ Ducem ad auxilium fe-
endum evocant, ſpe regni Caſtellani
ſtentata. Britannorum copiis vi mor-
orum vehementer attritis, pacem Lan-
aſtriæ Dux ea quidem lege init, ut Catha-
inam, filiam ſuam unicam è Conſtantia
Petri Caſtellæ regis filia prognatam, Regis
Caſtellæ filius in matrimonium duceret.
Poſtea induciæ Caſtellam inter & Portu-
galliam fuere: ad ultimum, quum bellum
ecruduiſſet, æterna firmata pax eſt Anno
cIↄcccxcIx. Ita regnum Portugalliæ recens
artum Johannes & defendit feliciter, &
audabiliter adminiſtravit. Motibus inte-
tinis coortis, ſuſcepta in Africam expedi-
ione Ceutam urbem expugnat Anno
cIↄccccxv. Ejus filius quoque Maderam
nſulam primus detexit Anno cIↄccccxx.
pſe diem obiit ſupremum Anno
cIↄccccxxxIII. memoriamque ejus Portu-
galli mirifice colunt.

§. 4. Eduardus ejus filius, inſignis Virtute Princeps haud diu Imperium geſ- **Eduardus.**

K ſit:

ſit: eo regnante quum peſtis Luſitaniam vehementer infeſtaret, ipſe epiſtolæ contagione infectus moritur A. cIɔccccxxxIIx. Sub ejus Imperio fratres, infelici in Africam expeditione ſuſcepta ad Tangeram oppidum capiuntur, Maurisque ſe Ceutam urbem reſtituturos eſſe polliceri coguntur, Ferdinando obſide relicto. Sed quum pactis ſtare Ordines Portugalliæ recuſarent, obſes miſeram in captivitate vitam neceſſario exegit. Alfonſus Eduardi filius puer erat ſexennis: ejus tutelæ mater paterno teſtamento præfecta fuerat. Sed Ordines muliebre aſpernati Imperium, adminiſtrationem regni Petro, Eduardi fratri eidemque Coimbriæ Duci detulerunt. Is indignum laboris præmium tulit. falſis ad novum Regem criminationibus delatus, quum ſui purgandi cauſa militum manu ſtipatus adveniſſet, interficitur. Quanquam non deſunt, qui eum rebellionis adverſus regem ſuſceptæ incuſent. Erat alioquin Alfonſus V. virtute & rei militaris peritia clariſſimus: eo imperante Luſitani complura oræ Africanæ oppida, Tangeram, Aricillam & Alcaſſarem expugnarunt. Magna quoque auri vis in Portugalliam ex Guinea advehebatur. ex eo illud monetæ genus, quod Cruſades vulgò appellant, rex cudi juſſit. In magnas

Alfonſus V.

gnas inde contentiones cum Ferdinando Catholico & Iſabella Alfonſus incidit; quod Johannam Henrici IV. Caſtellæ Regis filiam notham & ex adulterino, ut vulgò ferebatur, complexu natam ſibi deſponſaſſet. Quo minus nuptiæ fierent, ſanguinis reverentia (erat autem ſororis Alfonſi filia) obſtabat: quanquam eos Pontifex, quod initio recuſaverat, poſtea religione ſolvit. Exin Alfonſus nomine & inſignibus regiis Caſtellæ aſſumptis, oppida nonnulla capit, ex primoribus ejus regni multis ad eum deficientibus. Tum Ludovicus quoque XI. Gallorum rex milites ſubſidio mittit, quibus haud multum eſt profectum: Et quum Ferdinandus ſecunda uſus fortuna capta à Luſitanis oppida per vim recepiſſet, & ipſos ad Toro oppidum Anno cIↄcccclxxvi. iterum An. cIↄcccclxxix. ad Albuheram acie viciſſet, aliis deinde cladibus illatis, Alfonſus deſperato proſpero rerum ſucceſſu, pacem facit, regno Caſtellæ juxta atque Johanna ſponſa ejuratis. ei tamen Johannem Ferdinandi filium infantem, adhuc conjugem fore ſpondent. Illa ſeſe ludibrio haberi rata cœnobio ſe mancipavit Anno cIↄcccclxxix. Ita commodi nihil, damni multum ex eo bello percepit Portugallia. Alfonſus moritur Anno cIↄcccclxxxi. do-

lore, (ut fertur) cadentis ad irritum tantæ ſpei, poſtquam & ſponsâ ſuâ & Caſtellæ regno ſe excidiſſe vidit, confectus. Johannes filius ſuccedit. in eum periculoſiſſima conflata fuerat conjuratio, quæ quidem detecta præter complures alios necem & exitium attulit etiam Duci Bragantino, & Duci de Viſeo, quem ſua manu rex gladio transfixum occidit. Ad navigationem Indiæ Orientalis idem Johannes viam patefecit: exploratoribus miſſis, qui non ſolum Africæ oras ad Promontorium Bonæ Spei uſque navibus diligenter inveſtigarent, ſed terreſtri etiam itinere Indiæ Orientalis regiones perſpecularentur. Caſtellum quoque de Mina in oris Guineæ ab eodem extructum. Quæ ad iſtam in Indos navigationem rite inſtituendam neceſſaria videbantur, nondum perfecta erant, quum rex moritur Anno cIɔcccexcv. nulla relicta prole.

Johannes II.

Emanuel.

§. 5. Johannem II. excipit Emanuel, cognatus ejus, idemque Ducis de Viſeo filius, Eduardi regis nepos. Huic à Maximiliano Imperatore lis de ſucceſſione mota; quod hujus mater Leonora Eduardi regis filia fuiſſet. Sed cum Eduardo populus ſtetit: omnium ſcilicet animos ei egregiæ, quibus ornatus erat, animi corporisque dotes conciliarant. Is ut dome-

omeſticam ſecuritatem firmaret, Iſabel-
ım Ferdinandi Catholici filiam natu ma-
imam in matrimonium duxit. natus ex
o conjugio Princeps Michael nomine,
mnium omnino regnorum Hiſpaniæ,
Navarra excepta, hereditatem aditurus,
i præmatura morte oppreſſus ſpem tan-
am deſtituiſſet. Dedit hoc precibus ſpon-
æ Emanuel, ut Mauros Judæosque ad
ınum omnes publico edicto proſcriptos
: Portugalliæ finibus ejiceret, ſervitutis
œna ſtatuta in eos, qui contra edictum
emanſiſſent. Et Mauri quidem confe-
ſtim, nemine eos remorante in vicinam
Africam transmigrant. Sed Judæis liberi
repti, qui quartum decimum ætatis an-
ıum nondum attigiſſent, & Chriſtiano-
um ſacris Baptiſmatis ritu per vim initiati
ſunt: adulti autem tantis contumeliis in-
uriisque afficiebantur, ut ad vexationem
ignominiamque vitandam plerique aqua
luſtrali tingi ſe paterentur, priſtinis ſuper-
ſtitionibus nihilominus tacita mente per-
tinaciter inhærentes. Hoc rege ad ſum-
mum felicitatis faſtigium perducta eſt Por-
tugallia: perfecto penitus navigationis
circum littora Africæ inſtituendæ conſi-
lio, quod ſuperior rex antea mente agita-
verat, neceſſarios ad eam rem apparatus
circumſpiciendo: primus ad oram Cali-

Mauri Judæique Portugallia pulſi.

Navigationis in Indiã Orientalem exordium.

cutii appulit Vaſco de Gama Anno cIↄccccxcvii. Quum jam aromaticarum ſpecierum commercia ad ſe trahere Luſitani cœpiſſent, inprimis eis ſumma vi reſtitit Sultanus Ægypti: per eam enim terram perque Venetorum ditionem Indiæ Orientalis mercimonia in univerſam antea Europam cum incredibili utriuſque lucro derivabantur. Itaque, ut ex India Portugalli pellerentur, Sultanum in eos inſtigant Veneti, ære etiam ad conflanda tormenta bellica, & fabris lignariis ad naves ædificandas ſubmiſſis. Luſitani autem, præſidium haud ſatis firmum in ea quam dederant barbari reges fide eſſe rati, in loca munita paſſim ſeſe inſinuare, & pro ſitus opportunitate caſtella arcesque exſtruere. Neque illis reſtitere admodum barbari, partim navibus Europæorum tormentisque perterriti, partim quod quantum ea caſtella momenti ad ſuum exitium haberent, haud proſpicerent. Cæterum Luſitanorum opes viresque in India Dux Albuquerquius longe lateque propagavit, Ormuzio, Malacca, Cochino, & Goa urbibus expugnatis. in ultima earum ſedes magiſtratuum, quos in Indiam cum Imperio Luſitani mittunt, conſtituta eſt. Hoc pacto ampliſſima Africæ & extremæ Aſiæ commercia aſſeruit ſibi Portugallia,

præ-

præſtantiſſimis quibusque portibus & emporiis nobiliſſimis occupatis, non ſolum qua ad Auſtrum ſpectat Africa, in Mauritaniam, Guineam, Congo, Angolam, Inſulam S. Thomæ &c. verum etiam qua ad Orientem vergit, in provincias Monzambique, Melindam, Mombazo, Zefalam, nec non ab oſtio Maris rubri in Japoniam uſque. incredibile dictu eſt, quantæ ex iſta negotiatione opes in Portugalliam redundarint. Adhæc Braſiliam, Americæ regionem detexit Petrus Alvarus Capralis, vel, ut alii volunt, Americus Veſputius, in quam complures à Luſitanis coloniæ deductæ. Atque tantum incrementum cepit res Luſitanorum, Emanuele rege, qui Ann. cIↃIↃxxI deceſſit, & cujus regnum imaginem aurei ſeculi vocitare Luſitani conſueverunt. Ei ſuccedit Johannes III. filius, paternæ felicitatis heres juxta ac propagator. Is Franciſcum Xaverium aliosque Jeſuitas mittit in Indiam, qui Chriſtianorum ſacra in eas terras invehere conati ſunt. Ingentem equidem Ethnicorum multitudinem ab avita ſuperſtitione ad Chriſti cultum traductam à ſe & ſacro ablutam lavacro jactant. Quam verè, & an præter nomen Chriſtianorum iſti homines aliud quidquam ſuſceperint, illi judicent, quibus cum ea gente con-

Johannes III.

ſuetudo fuit. Ipſe Rex moritur Anno cIↄIↄLVII.

Sebaſtianus.

§. 6. Johanni III. ſuccedit in regno Sebaſtianus ejus nepos, trium annorum infans, cujus tutelam, avia iſtud onus deprecante, ſuſcepit Henricus Cardinalis idemque infantis patruus. Impotens Principis animus ac juvenili ardore præceps Portugalliæ regnum adeo afflixit, ut à priſtinæ felicitatis culmine uno veluti ictu deturbaretur. Aſſentatorum quippe blanditiis Princeps magnanimus & ambitioſus corruptus conſilia ſibi ſuggeri paſſus eſt, & captu ſuo ac ætate majora atque ab eorum temporum ratione aliena. itaque quum jam non niſi bella animo agitaret, in ſubditis, quorum virtus diuturno otio & commerciorum quæſtuoſiſſimorum uſu remiſſa fuerat, exercitationibus bellicis rei militaris ſtudium accendit. Ac primum quidem in Africam expeditionem ſuſcipit, hoſtium vires levioribus velitationibus periclitaturus. In Indiam inde navigare quum ſtatuiſſet, atque ei itineri reclamatum eſſet ab Conſiliariis, tandem ut in Africam infeſto exercitu proficiſceretur, obtinuit. Anſam ejus rei perficiendæ præbuit Muley Mahomet, rex Maroccanus, pulſus à Muley Muluceo patruo, & auxilium à Sebaſtiano rege expoſcens.

›oſcens. Itaque Philippo Hiſpanorum re-
ȝe aliisque, qui ejus ſaluti favebant, ne
]uicquam diſſuadentibus ipſe cum magno
llo quidem, ſed inexercitato exercitu in
\fricam contendit: cum quo temere in
nteriora terræ ac longius progreſſus,
]uum iniquo loco confligere cum copiis
nulto majoribus in animum induxiſſet,
lignum temeritate ſua exitum habuit:
:xercitu, cui flos nobilitatis Luſitaniæ in-
erfuerat, aut miſere cæſo, aut ignominio-
ė capto. Prælium trium regum interitu
nprimis nobilitatum fuit, Sebaſtiani,
⁄ulechi Mahommetis exulis, & Mulechi
⁄larrocciæ regis, qui inter præliandum, re-
›us omnibus prudenter ordinatis, febri
:xtinctus eſt Anno cIↃIↃLXXIIX. Illum
Henricus patruus idemque Cardinalis ex- **Henricus**
:ipit, vir ætate confectus. cujus regnum
ıulla re memorabile fuit, niſi quod de
ucceſſione ejus diſceptatum eſt. Mor-
uo eo Anno cIↃIↃLXXX Philippus, opti-
nam controverſiæ minuendæ viam ratus
.rmis de jure ſuo diſceptare inſtituit. Ita-
]ue populi Caſtilianorum odio commo- **Caſtiliani**
i in Antonium, Johannis III. regis filii **Portugallia potiuntur.**
ıomine Ludovici de Beya nothum, animi
›ropenſione cognita, Philippus ingenti
ūm exercitu Albanum Ducem in Luſita-
ıos mittit. is Antonio pulſo, univerſo re-

gno paucis diebus potitur. Reliquæ deinceps provinciæ victoris fortunam ultro ſecutæ, Tercera inſula excepta, quæ non ſine inſigni Gallorum clade, qui ei auxilio venerant,per vim domita eſt. Portugallis ſicuti Caſtilianorum Imperium permoleſtum ac grave accidit, ita ingentia deinde mala ea utriuſque regni conjunctio attulit. Philippus quippe, tumultuantibus Belgis, expeditiſſimam ejus gentis coërcendæ rationem eſſe ratus, eam maritimo cum Hiſpanis Luſitanisque commercio prohibere inſtituit. Neque enim adhuc longius Belgarum naves profectæ, inde merces Indicas in alias Europæ ſeptentrionalis terras aſportarant. Itaque ea quæſtus faciendi facultate erepta Philippus arbitrabatur fore, ut Belgæ inopia compulſi ad ſanitatem redirent, & criminis veniam expoſcerent. Sed conſilium fortuna in contrarium vertit: Batavi Hiſpaniæ ac Luſitaniæ oris excluſi, ipſi in Indiam navigare ſub finem ſuperioris ſeculi contendunt, magnisque defuncti difficultatibus, quum pedem in iis oris fixiſſent,Portugallos, penes quos Indica commercia ſolos adhuc fuerant,ingenti damno afficiunt: aliis atque aliis locis munitis aut ſitus naturâ opportunis ereptis. Ormuzium quoque emporium nobiliſſimum

ope

ope Britannorum iiſdem extorſit Abas Perſarum Rex Anno cIↄIↄcxx. Neque is finis malorum fuit. magnam inſuper Braſiliæ portionem & complura oræ Africanæ oppida ipſis Hollandi eripuerunt Anno circiter cIↄIↄcxxx. Ad ea perficienda nullum habituri aditum fuiſſe Batavi videntur, ſi proprium ſibi ac ſeparatum à Caſtellanis regnum Portugalli retinuiſſent.

§. 7. Excuſſerunt autem jugum Caſtellanorum Portugalli Anno cIↄIↄcxl. per occaſionem evocatæ nobilitatis Luſitanicæ, cujus opera adverſus Catalaunos, qui paulo ante rebellionem fecerant, uſurus rex fuerat. Primores quippe armorum juxta ac conſilia conferendi facultatem adepti, quum quibus difficultatibus Hiſpania eo tempore premeretur, animadverterent, armati audacia libertatis aſſerendæ conſilium capiunt. Ducem Bragantiæ regem conſalutant, qui ſibi nomen Johannis IV. indidit. ejus avia olim etiam cum Philippo II. de regno contenderat. Graviter ab Hiſpanis offenſum eſt in eo, quod Duci huic in tempore haud occurrerunt; qui nempe tam ſpecioſum in iſtud regnum jus competeret, quive in magna apud Luſitanos auctoritate eſſet, & quartam Portugalliæ partem proprio jure obtineret. Dum graviſſimo cum Gallis, Batavis & Joannes IV.

Cata-

Catalaunis bello Hiſpania diſtinetur, ſatis Portugalli ſpatii ad res ſuas firmandas habebant. Ii Hiſpanorum jam Imperio liberati, pacem quoque cum Batavis componunt, iis conditionibus, ut quod quisque occupâſſet, retineret. Sed tamen haud diuturna pax fuit: poſteaquam quæ à Batavis in Braſilia obtinebantur oppida ab his ad Luſitanos defecerunt, quorum in ditione antea fuerant. quod quum Portugallorum fraude factum eſſe Batavi dictarent, hi ea re adducti bellum illis denuntiant. Et quanquam Braſiliam relinquere Portugallis neceſſe habebant, iis tamen multa Indiæ Orientalis loca viciſſim eripuere, Malaccam, oppida in ora Zeylon inſulæ poſita, in littoribus item Coromandelico & Malabarico, Cochin, Cananor, Cranganor aliaque oppida: & prope erat, ut ipſa etiam Goa eos pellerent, niſi pacem cum hoſte feciſſent Anno cIɔIɔcLXI. Johannes IV. deceſſit Anno cIɔIɔcLVI. regno filio adhuc impuberi, cui

Alfonſus VI. Alfonſus nomen relicto. Id interea, dum filius adoleſceret, à matre bene adminiſtratum eſt. Hiſpani pace ſub montibus Pyrenæis factâ, Portugallis excluſis, quum conditionibus cautum eſſet, ne iſtis auxilium Gallus ferret, Luſitaniam ſumma vi adoriri incipiunt. Fortiter ea reſtitit, & Gallus

allus pace Pyrenæa neglecta permiſit, ut uſitanis Comes Schombergius aliique omplures operam militarem navarent. prælüs nonnullis factis Hiſpanorum vi- s vehementer afflixerunt; præcipuè ad xtremos & Villam Vitioſam oppida. Pa- em tandem, Anno cIↃIↃCLXIIX. Hiſpa- i, Gallorum armis in Belgio impetiti, à uſitanis expetunt: nec iſti alieni à pace rant, quod quam honorificentiſſime bel- o diuturno defungi cuperent. ea pacifi- atione jus ſuum in Portugalliam abdi- arunt Hiſpani. Interea adolevit Alfonſus, omo ferus, & eorum, qui Petro fratri ſtu- ent, elogio peſſime moratus. is tenera tate animi corporisque viribus morbo ehementer afflictis, ad regnum juxta ac onjugium ineptus eſt redditus. Regnum natri ereptum occupat Anno cIↃIↃCLXVI, aque paulò poſt moritur: ipſe Principem Nemurienſem è familia Sabaudica matri- nonio ſibi jungit. Ea quum ſedecim omnino menſes cum eo fuiſſet, in cœno- ium ſe recepit, & ut matrimonium diſ- ſolveretur, poſtulavit Anno cIↃIↃCLXVII. non impotentiam ſolum Alfonſi cauſata, ed & quod ſe ex amicis cuidam proſti- uere in animo habuiſſe dicitur, ut here- le ſuſcepto regnum ſibi in perpetuum tabiliret. Tum vero ſimultas regem in- ter

ter & Petrum fratrem pridem enata uſque adeo inflammata fuit, ut hic, niſi fratri ejuſque familiaribus occurſum foret, ſalvum ſe eſſe haud poſſe exiſtimaret. Itaque primoribus ſibi ac plebe conciliatis fratrem ad regnum in ſe transferendum adigit. Alfonſus contra bis centena & ſeptuaginta librarum millia pro reditibus annuis ſibi reſervavit: Domum item Bragantinam cum omnibus qui ad eam pertinent fructibus. Petrus autem repudiato regio nomine Principem Portugalliæ & Alfonſi fratris, tanquam ad regnum minus idonei, Vicarium ſe appellari præcepit: fratris quoque conjugem rogatu populi, & Pontificis conceſſu ducit. Alfonſus, ne quid rerum novarum moliretur, arctiſſima ſtipatus cuſtodia in Terceram Inſulam mittitur. Regnum adhuc quidem Petrus quietum admodum & populo applaudente geſſit.

Petrus Alfonſi frater Princeps Portugalliæ.

Luſitanorum indoles.

§. 8. Quod reliquum eſt, de gentis terræque genio ac viribus pauca delibabimus. Hiſpanis ſuperbia atque animi elatione pares Luſitani, prudentia ac circumſpectione inferiores eſſe dicuntur: rebus ſecundis ſecuri, adverſis præſentique periculo temerarii & inconſiderati. Imperium plerumque ſevere nimis ac crudeliter exercent. Avaritiæ lucroque dedituſſi-

ſſimi pecuniæ corradendæ cauſa omnes ıundi angulos perreptarunt. Sunt, qui ɔs improbitatis ac malitiæ incuſent, quod uidem vitium ipſorum animis contagio- . ſanguinis Judaici permiſtione affrictum ſſe dicitur. Frequens alioquin pro terræ ıagnitudine gens, & hominum multitu- ine ſatis conſpicua. præſertim, ſi quanta ‚uſitanorum copia in Braſilia, in littori- us Africanis, in India denique Orientali onſederit, in animo tecum reputaveris. xercitui tamen paulo majori citra alie- am opem ex domeſticis copiis confici- ndo, claſſibusque validioribus patrio mi- te inſtruendis haudquaquam par ſatis egotii habet, ut præſidiis loca munitiora rmet, claſſesque mercatorias in varias ɪras dimittat.

§. 9. Quod ad regiones, quæ Luſita- iæ nunc nomine veniunt, attinet, mo- ico terrarum intervallo circumſcriptæ ıaud fœcundæ nimis ac fertiles ſunt. in- olæ frumento plerumque importato tuntur. Urbibus tamen ac vicis fre- ɪuens, portus etiam ad mercaturam in- ɪrimis opportunos habet. Inter merces, ɪuæ in Portugallia natæ exportari poſſunt, minet ſal, cujus magna vis ex Setubal, :u St. Hubes oppido in regiones ſepten- rionales aſportatur. Item oleum, ali- quan-

Luſitaniæ fertilitas.

quantum vini, ac fructus præſtantiſſimi omnis generis. Reliqua quorum ibi commercium eſt, ex provinciis ejus importantur. Argentifodina quoque, quæ Guacaldana vulgo dicitur, argenti quentos (ita appellant) quotannis CLXXIIX. reddere perhibetur: (ſinguli autem quenti aureis bis mille ſexcentis & ſeptuaginta tribus, Realibus octo & Maravedis viginti ſeptem ipſorum ſupputatione valent.) Provinciarum Portugalliæ princeps eſt Braſilia, quæ ingenti tractu in littore Americano porrecta in latitudinem pauca admodum milliaria patet. Clementia cœli agrorumque ubertate nobiliſſima. Sacchari ibi vis ingens conficitur: in quo quidem maxima pars redituum ejus terræ conſiſtit. eo quoque ſcitè utuntur ad cupedias ſaccharatas, ſeu conditanea, gulæ illecebras è fructibus nobiliſſimis, qui in Braſilia & Luſitania naſcuntur, conficienda. Super hæc zingiberis quoque, goſſipii, Indigo, aliorumque lignorum ad tincturas accommodatorum copia eſt in Braſilia. ſed quum veteres ejus terræ incolæ otio ac deſidiæ dediti ſſimi, ut labores duriores ſubeant, ne vi quidem aut metu ſubigi poſſint, mancipia Æthiopica Portugalli, quorum ibi & alibi commercium eſt non ſecus ac boum, emunt in oris Africanis, maxi-

naxime in Congo & Angola regnis, quæ abores difficiliores ſordidioresque ſuſti- icre in Braſilia coguntur. Cæterum, quod :um Auſtrali Africæ parte Luſitani etiam- ium conſtitutum habent commercium, iaud ita magni momenti eſt, poſteaquam :is ubique fere impedimento fuêre Bata- 'i: & quæ in Africa Orientali obtinent lo- :a nullum fere fructum regno, Præſidibus iutem uberrimam diteſcendi facultatem ›ræbent. In iis Indiæ Orientalis partibus, |uas intactas Batavi reliquerunt, plus mo- nenti poſitum eſt. Goa urbs ampla, ›mnium gentium, quæ undiquaque co onfluunt, commerciis inprimis floret. Cæterum jam pridem Indiæ Orientalis gu- ernandæ ratio, quam ſecuti ſunt Luſita- i, haudquaquam probata fuit viris pru- entibus. quod qui in iis terris degebant ortugalli, neglecto rei militaris ſtudio, in mni libidinis ac voluptatum genere ſeſe olutarent, ſatis eſſe rati, ſi ſuperbe aliis c crudeliter inſultando ævo fruerentur. :aque in facili fuit Batavis, ex maxima adiæ Orientalis parte nationem inviſiſſi- iam & in contemtum apud omnes ad- uctam expellere. Illud tamen præter atavos præcipuum habuere Luſitani, uod eis in China exercendi commercii acultas data eſt: ubi Macao oppidum in

Africa.

India Orientalis.

L Inſu-

Inſula continenti ſubjecta poſitum obtinent. ii Batavos quoque apud Chinenſes uſque adeo infamârunt, ut iſti negotiandi in China poteſtatem adhuc quidem, quod ſciam, impetrare haud potuerint. In Japonia florentiſſimæ olim Luſitanorum res fuere; idque Jeſuitarum potiſſimum beneficio, qui Chriſtianorum ſacris imbuere eam gentem ſtuduerunt. Jamque quadringenta hominum millia Chriſtianæ militiæ nomina dederant, & ſpes erat fore, ut univerſa tandem gens ad Chriſti cultum adducatur. Cæterum annis abhinc circiter triginta & amplius in invidiam ac ſuſpicionem apud Japonenſium Imperatorem adducti ſunt Luſitani Batavorum fraude, qui epiſtolam ad Pontificem à Jeſuitis ſcriptam interceperant: qua quidem illi Japoniam ſeſe totam in poteſtatem Romanæ Eccleſiæ propediem redacturos eſſe pollicebantur. Ea verba ita interpretati ſunt Batavi: velle Jeſuitas Chriſtianorum recens conciliatorum opera Imperatorem de regno deturbare: quod Pontifex ejuſmodi vir eſſet, qui Imperia pro lubitu & daret & eriperet: apud eum Hiſpanorum regem (cui Portugallia eo tempore parebat) plurimum poſſe. Quæ res eò veriſimilior viſa eſt Japonenſibus ſua ſponte ſuſpicioſis, quod ingenti amore & obſervan-

Luſitani Japonia Batavorum fraude pulſi.

tia

ia coli à novis Chriſtianis Jeſuitas animad-
'erterent: qui quæ ab hominibus beneficis
›fferebantur dona ambabus, quod ajunt,
nanibus accipiebant. Itaque complures
'rovinciarum Præſides conqueſti ſunt,
mminui, quæ à ſubditis accipere conſue-
'iſſent, munera, poſteaquam in Sacer-
'otes ſuos cuncta Chriſtiani recentes effu-
iſſent. Mappa inſuper Geographica pro-
›oſita Imperatori oſtendunt Batavi, Hi-
ɔanorum regem Imperium ab una parte
d Manilham uſque, ab altera ad Macao
›ppidum protuliſſe, ut haud difficile foret
Iiſpanis provincias iſtas, Japonia inter-
ıedia ſubjugata, conjungere, ac conti-
enti inter ſe Imperio copulare. Inde hor-
:ndum in modum ſævitum in miſeros
:hriſtianos, adeo ut verbis exprimi neque-
nt cruciatus, quibus conſtantiam homi-
um ſua ſponte pertinacium vincere &
domare conati ſunt. Atque eo rem de-
uxerunt, ut nullus jam Chriſtianus in Ja-
onia reperiatur: in Luſitanos capitis pœ-
a ſtatuta, ſi in iis terris deprehenſi eſſent.
·. que Batavi in Japoniam navigantes ſuis
ıterdicunt, ne quam Chriſtiani cultus ſi-
nificationem dent: & interrogati, num
:hriſtiani eſſent negant, ſed Batavos eſſe
rofitentur. Azores denique ſeu Flan-
ricæ Inſulæ quoque in Luſitanorum di-

tione ſunt: inter quas principem locum obtinet Tercera, item Madera, fertilis admodum Inſula.

Portugalliæ vires. §. 10. Apparet itaque, Portugalliæ ſalutem in commerciis potiſſimum poſitam eſſe, per Indiam Orientalem, Braſiliam, aliasque quas in Africa obtinet provincias exercentis. Sed & illud manifeſtum eſt, comparatione reliquarum Europæ Rerumpublicarum haud tantas eſſe Luſitaniæ vires, ut aut ultrò adoriri quemquam, aut adimere quidquam alteri poſſit. Quapropter, ei rei unice ſtudendum eſſe Luſitaniæ videtur, ut ſuas opes ac præſentem rerum ſtatum tueatur, neve committat, ut cum ea gente implicetur, quæ viribus maritimis potens impetum facere in remotiores provincias queat. Quod vero ad ſingulos finitimorum ſeorſim attinet, proximè quidem illius fines attingit Hiſpania, expeditiſſimo in illud regnum aditu. Sed tamen haud magnopere extimeſcendæ Hiſpanorum vires Luſitanis videntur: partim quod adverſus Portugalliam non amplius xxv. militum millia ſuſtentare illi in ſuis finibus propter rei frumentariæ inopiam poſſint: (cujuſmodi exercitum quum Portugallia quoque conficere queat, æquum terreſtri militia certamen futurum eſſet) partim quod ad Provincias

'incias Luſitaniæ invadendas claſſem non
atis magnam adornare poſſint Hiſpani.
Accedit, quod Luſitanis promtum ac pa-
atum à Gallis aut Britannis auxilium fo-
et: qui quidem pro virili parte præcave-
unt, ne Luſitaniæ denuo potiatur Hiſpa-
ius. Quanquam è re Luſitanorum non
idetur eſſe, ut Galli aliîsve inſtinctu te-
nere bellum Hiſpanis moveant: quippe
qui nullum ex eo operæ pretium facturi,
& gratuito labore vires enervaturi non va-
è conjiciuntur. Galliam cur valde refor-
nidet Luſitania, cauſæ nihil video. longè
beſt illa nec eam ſibi rei maritimæ fa-
ultatem comparavit, ut genti quæ, fir-
nata ſede, ſtabili jam loco res ſuas in utra-
ue India locârit, nocere magnopere poſ-
it: præſertim quum cauſa appareat nulla,
uæ offenſam parere Galliam inter & Luſi-
aniam queat. Atque illius etiam intereſt,
t adverſus Hiſpanos Batavosque erecta
ubſiſtat Luſitania. Plurimum adhuc qui-
em periculi Portugallis extitit à Batavis:
uippe qui non modo portus illorum infe-
os reddere, ſed multum etiam incom-
odi in utraque India afferre eis poſſunt.
Nec Batavis difficile admodum eſſe vide-
ur, Macao oppido in littore Chinenſi, re-
quisque oræ Malabaricæ locis Portugal-
is ademptis, Orientis commercia diſtur-

bare. Sed tamen Luſitanis, ſi quod eis bellum cum Batavis incidiſſet, Britannorum auxilium defore, haud credibile eſt. eos quippe ſummo pridem dolore affecerunt ſecundæ nimis Batavorum in India Orientali res; qui tantas ſibi opes compârârint, ut non Anglis modo, ſed aliis etiam finitimis nationibus adhuc quidem inſolenter ſeſe oſtentare, & contumelioſe etiam inſultare non dubitarint.

C A P. IV.
DE BRITANNIA.

§. 1.

Antiquiſſimus Britanniæ ſtatus.

ANtiquiſſimis temporibus Britannia, maxima cogniti olim Orbis Inſula, non unius paruit Imperio, ſed in varias ac minutas diſtracta Reſpublicas fuit, regulorum fere poteſtati obnoxias: quarum multitudo & inteſtinis tumultibus materiam præbuit, & ad vim externam infirmas eas reddidit. Græcis quoque ac Romanis necdum cognita ſatis fuerat, quum Julius Cæſar, maxima Galliæ parte perdomita, expeditionem in eam terram ſuſcepit, divitiarum ſpe haud dubie adductus. Is haud longe progreſſus, quum levioribus aliquot præliis incolas laceſſiſſet, in continentem revertitur, nullo vel exer-

citu

itu relicto, vel tributo incolis imperato. mmunis deinde ac libera à Romanorum mpetu Britannia manſit: donec Claudiɩs Imperator, majore vi Inſulam aggreſus, aliquam ejus partem nullo fere negoio occupavit: propterea quod incolæ nutua ipſi diſcordia in partes ſciſſi, haud conjunctis viribus communi hoſti reſtitiſſent. Ibi tum in Provinciæ formam redacta Britannia, & aſſidui exercitus munita præſidio fuit. is aliam atque aliam deinceps civitatem, magnis utrinque cladibus datis & acceptis perdomuit. Ad extremum Domitiano Imperatore Julius Agricola victricibus copiis totam pervagatus Inſulam, Caledonios (ii Scoti hodie dicuntur) magna illata clade domat. Quanquam extremam Britanniæ partem, quod & aſpera eſſet & invia, Romani totam ſibi ſubjicere nunquam potuere. Adrianus deinde & Severus Imperatores à reliquis Britannis eam gentem, ad excurſiones prohibendas, muro per tranſverſam Inſulam ducto ſubmoverunt. Hiberniam Romani nunquam attigerunt. Ad ultimum Britanniam Romani, quum per quadringentos circiter annos obtinuiſſent, ultro deſeruere, populis ſeptentrionalibus Auſtrales Imperii Romani partes adortis: ad repellendum eorum impetum legiones

Romani eam occupant.

Iidem deſerunt eã.

Britannicas una cum delectu incolarum in continentem evocant Romani.

§. 2. Nudatâ hoc pacto Romanorum præſidio Britannia, ac flore domeſtici militis ſpoliata, quum jam ante vires ejus ſub Romanorum Imperio vehementer afflictæ fuiſſent, Picti Scotique irruptione in Provinciam fertiliſſimam ex terra ſterili & omnium rerum egena facta, miſere depopulantur eam vaſtantque. Etſi ad reprimendum eorum impetum Britanni Vortigernum regem crearunt; is tamen, quum ſe hoſtibus imparem eſſe intelligeret, omni etiam à Romanis ſubſidio denegato, Anglos contra eos evocavit, Saxonicam gentem, quæ in Holſatorum finibus incoluerant. pars ejus regionis antiquum Angliæ nomen etiamnum retinet: quanquam Gothos alii, alii Friſios fuiſſe dicant. multum certe affinitatis inter hodiernam Friſiorum & veterem Anglorum linguam intercedere memoratur. Ii cum aliquot hominum millibus, Hengiſto & Horſo ducibus, ſubſidio laborantibus quum veniſſent, Scotos expellunt Anno à Chr. Nat. circiter CCCCL. Sed capti amœnitate loci terram in ſuam ipſi poteſtatem redigere inſtituunt, ac Britannis ipſis jugum imponere, cui propulſando evocati antea fuerant. Britanni, re cognita,

Vortigernus Rex.

Anglo-Saxones in Britanniam evocantur.

quum

[q]uum importunos nimis ſocios ac iniquos [e]jicere è ſuis finibus conarentur, ad bel[l]um res erupit: eo bello multa hominum [m]illia Anglo Saxones ex patria evoca[b]unt, quæ ſibi in occupando ejus terræ Im[p]erio præſto eſſent. & ademerunt eorum [o]pe Britannis Saxones Orientalem pri[m]ùm Inſulæ partem. Premente deinde [p]er undecim annos Auſtrales partes, quas [v]eteres adhuc incolæ tenuerant, fame pa[ri]ter ac peſtilentia; quum in Britanniam [M]inorem Rex Cadvvalladarus confugiſ[se]t, Saxones arrepto tempore & occaſio[n]e, reliquas Britanniæ provincias ad unum [o]mnes per vim occupant: VVallia pro[v]incia exceptâ, quam impedito monti[b]us aditu ſubigere haud potuere. Ita Cad[v]valladarus ultimus Britannicæ ſtirpis rex [fu]it. is quum ſe imparem eſſe Saxonum [vi]ribus intelligeret, Romam profectus cœ[no]bio ſeſe mancipavit Anno IↃCLXXXIX. [Br]itanniæ ab Anglis Angliæ nomen indi[tu]m. **Cadvvalladarus Rex.**

§. 3. Anglo-Saxones Heptarchia ſeu [se]ptem omnino regnis conſtitutis, quæ [ta]men non uno omnia tempore cœpe[ru]nt, ſed prout aliam atque aliam regio[ne]m incolis extorſerant, quum in ſemet [ip]ſos tandem arma convertiſſent, ad ulti[m]um ſub unius Imperium univerſam Bri- **Anglo-Saxonum Regna.**

tanniam collegerunt. De iis nonnulla ſtrictim delibabimus. Ac primum quidem omnium Cantii regnum fuit: quod Anno CCCCLV. cœptum continua regum XVII. ſerie propagatum eſt ad annum IↃCCCXXVII. quo tempore à Saxonibus Occidentalibus (vulgo VVeſt.Saxonibus) perdomitum eſt. Alterum fuit Suſſexiæ regnum, quod exortum Anno CCCCLXXXIIX. ſub Regibus V. productum ad A. IↃCI. id itidem à Saxonibus Occidentalibus in provinciæ formam redactum. Tertium erat Saxonum Occidentalium, quod quum initium cepiſſet Anno IↃXIX. ſub regibus XIX. duravit ad A. IↃLXI. Undecimus eorum Ina inſtituit, ut ſinguli ſubjectorum qui XIX. denariorum (vulgo Pence vocant) rem haberent, ſingulum quotannis denarium Pontifici Rom. penderent: & dictum eſt primo vectigal iſtud Eleemoſyna Regis, deinde Denarius D. Petri. Quartum regnum conſtituit Eſſexia, quod ab Anno IↃXXVII. regibus omninò XIV. per manus traditum extinctum eſt à Saxonibus Occidentalibus Anno IↃCCCIIX. Quinto loco ponitur Northumbria, quod regnum, quum inde ab A. IↃXLVII. ſub regibus XXIII. incolume ſtetiſſet in poteſtatem Saxonum Occidentalium venit Anno IↃCCCCXXII. Sextum erat Merciæ regnum, quod conſtitutum Anno

Denarius D. Petri.

IↃXXII.

ↄↄxxii. viceſimus ordine rex adminiſtraverat, quum in Saxonum Occidentalium manus perveniret Anno ↄↄccxxiv. Ultimũ fuit Saxonum Orientalium, quod cœptum Anno ↄↄlxxv. quum reges perpetuo ordine xv. obtinuiſſent, tandem ab Athelſtano cum reliquo Imperii corpore conjunctum eſt Anno ↄↄccccxxiix. Poſtea verò quam reliqua regna aut in provinciæ formam redegit, aut reges eorum comiter ipſius majeſtatem venerari coegit Anno circiter ↄↄcccxiix Egbertus, Saxonum Occidentalium rex, ipſe cum poſteris non jam Britanniæ, ſed Angliæ rex appellatus eſt: Eo regnante, Dani in Angliam impreſſionem facere cœperunt: idemque ſub Imperio inſequentium regum factitarunt; quanquam initio ſæpius fortiter repulſi ſunt. Sed tamen ſede in ſeptentrionali Angliæ parte firmatâ, diu in ea quieti admodum ſe tenuerunt, Anglorum reges comiter venerantes. Sed Ethelredo rege (qui regnare cœpit Anno ↄↄcccclxxix.) quum vi in Auſtrales Angliæ partes irrumpere Dani incepiſſent, ingente pecuniæ vi Anglis extorta, ac feminis per vim ſtupratis, tantum omnibus terrorem incuſſerunt, ut eos Lord Danes (i. e. Dominos Danos) appellare vulgò incolæ cogerentur. Quanquam Dani, quotquot in Anglia

Egbertus Rex.

Dani in Angliam irrumpunt.

glia deprehenſi fuerant, ad unum omnes, conſpiratione facta occidione occiſi ſunt ab Anglis A. cIↃII. inſequente tamen anno rex Danorum reverſus ingentes & horrendas populationes facit: & quæ adverſus Danos inibantur conſilia Edrici (quem tamen Ethelredus rex Merciæ Ducem filia in matrimonium data creârat) proditione eludebantur. Ethelredus ipſe ad ultimum vaſtato excedere regno & in Normanniam profugere coactus eſt. Cæterum quum Sueno inter direptionem monaſterii St. Edmundi, quod in Suffolcia poſitum eſt, gladio (incertum unde) ictus periiſſet, rediit quidem è Normannia Ethelredus, & Canutum Suenonis filium in Daniam domum ſuam compulit. Sed brevi ingenti cum exercitu reverſus eſt: ei quum reſiſtere omnibus viribus niteretur Ethelredus moritur Anno cIↃXVI. Ejus filius Edmundus cognomento Ironſide (*Ferreum latus*) fortiter Danis obſtitit: & jam ſæpius in manu habere victoriam videbatur, ni Edrici proditoris inſidiæ impedimento illi fuiſſent. Quum tandem uterque rex ſingulari certamine finem belli facere ſtatuiſſet, jamque Canutum Edmundus atroci ictu feriiſſet, miſer homo perſuaderi ſibi paſſus eſt, ut cum Danis regnum partiretur: quumque alvi dejiciendæ cauſa ſeceſ-

ſiſſet,

Ethelredus

Edmundus.

Digitized by Google

ſiſſet, ab Edrico per inſidias gladio transfixus occiditur.

§. 4. Edmundo mortuo Canutus, primoribus Angliæ convocatis, quum ex iis quæſiviſſet, num dividendo regno aliquid Edmundi fratribus juris reſervatum eſſet, iique negaſſent, ſingulis jurejurando adactis, Angliæ regem ſe creari jubet Anno cIↄxvii. omnibus, qui ex ſtirpe regia prognati eſſent, è medio ſublatis. Inde, ut populum ſibi adjungeret, cum in matrimonium duxiſſet Emmam, Ethelredi regis viduam, Danos magnam partem domum remiſit, legibusque optimis ſancitis regnum cætera laudabiliter geſſit. Aſſentatores ſupra humanum faſtigium ipſum extollentes, lepide coarguit. Solium in littore collocari jubet, & mari interdicit, ne pedes ingruentibus fluctibus aqua perfundat: quum ſpreto Imperio Oceanus more ſuo intumeſcens fluctus ad pedes evolveret: En vobis, inquit, quam inanis eſt & infirma regum terreſtrium potentia. Moritur Anno cIↄxxxv. Succeſſit ei filius Haraldus, quem à celeritate curſus vulgo Haſefoot, i. e. Leporipedem appellabant. Is nihil memorabile egit, præterquam quod Emmam novercam una cum filiis in Angliam ex Normannia pellectis miſerandum in modum obtruncavit. Obiit ſine prole

Canutus.

Haraldus.

prole Anno cIↄxxxix. Poſt ejus obitum, Hardiknutum conſanguineum, (erat enim Canuto & Emma parentibus natus) primores regni evocant è Dania. is nulla re niſi edacitate nobilis fuit, quater de die cibo ſeſe ingurgitans. Et uſque adeo aliena ab eo voluntas ſubditorum fuerat, ut rege in convivio repentina morte extincto, lætitiam editis ſpectaculis in publico paſſim declararent: ea ſolennia Hockſtide dicta ſunt, ab ignominia ac contemtu, in quem poſt ejus mortem venerant Dani, ut cum quo Imperium ſimul, Angliæ quod in ipſorum manibus fuerat, concidiſſet: illi quum per annos CCXL. ingentes quidem populationes fecerant, regiam tamen poteſtatem annos duntaxat XXVI. obtinuerant. Poſt exceſſum Hardiknuti ad regnum evocatur Eduardus cognomine Confeſſor, Ethelredi regis Emmæque filius, atque adeo Hardiknuti frater uterinus: qui ſe ſecuritatis cauſa in Normannia ad id tempus tenuerat, Regiis inſignibus ſolenniter ornatus Anno cIↄxLII. ut populum ſibi conciliaret de vectigali nonnihil remiſit, quod *Danegild*, i. e. tributum Danicum appellatum XL. annos & amplius pependerant. Quietum regnum pacatumque tenuit, & non niſi prædonum Danicorum Hibernicorumque vexationibus

Hardiknutus

Eduardus Confeſſor.

bus

us infeſtum: qui tamen brevi temporis ratio repulſi diſceſſerunt. Primo ei divinis conceſſa facultas fuerat, qua etiamnum nglorum reges gloriantur, morbi iſtius uem vulgo Thekings Evill, h. e. malum gium Angli vocant, contactu ſuo pernandi. Improlis deceſſit cIↃLXVI. Deſtiaverat is regnum cognato ſuo Edgaro Atelingo, Eduardi Ironſidæ nepoti. Quum verò nondum adulta ætate eſſet, Haraldus, Goodvvini Cantii Comitis filius, cui tela Edgari pueri demandata fuerat, ſibi gia inſignia ipſe ſumſit; ſed haud diuturna ejus dignitatis poſſeſſio fuit. nono quippe, quam regnare cœperat, menſe à Guilielmo Normanniæ Duce prælio victus occiditur. Ita Angliæ Regnum ad genus Normannorum pervenit. **Haraldus.**

§. 5. Guilielmus iſte cognomento Conqueſtor Roberti Normanniæ Ducis filius, ortus à Rollone Dano, qui à Chr. nat. circiter IↃcccc irruptione in Galliam um magna ſuorum ac Norvegorum manu facta, longe lateque vagatus eſt, ut us expellendi nulla iniri ratio poſſet: doc ei Carolus Simplex Neuſtria provincia, quæ deinceps Normannia dicta eſt, conceſſa, filiam etiam Geiſam in matrimonium dedit, hac quidem conditione, Chriſtianæ diſciplinæ ſacra ſuſciperet. **Guilielmus Conqueſtor.**

Rollo-

Rollonis gnatus erat Guilielmus cognomento Macroxiphus (*gladius longus*) Hujus filius Richardus erat, cognomine Audax. Ab eo prognatus eſt Richardus II. dictus Bonus: ei Richardus III. filius, & huic Richardus IV. ſucceſſerunt. Quo ſine prole mortuo, Robertus Guilielmi Conqueſtoris pater Dux Normanniæ creatur. Guilielmum pater ſuſtulit ex Arlotta, pellionis filia, cujus cum aliis puellis ruri choreas ducentis perſpecta pulchritudine captus deperiiſſe eam, & deinceps etiam matrimonio ſibi junxiſſe fertur. Guilielmus quamvis nothus à patre ſucceſſor conſtituitur, & puero novenni nobiles ſolenne dicere ſacramentum jubentur: Robertus paulò poſt moritur. Permultis in adoleſcentia turbis ac periculis jactatus Guilielmus, quum omnia incommoda Fortuna ac Virtute ducibus ſuperaſſet, magnam ſibi apud omnes auctoritatem comparavit. Eduardo Confeſſore mortuo Guilielmus, quum Haraldum regnum occupaſſe comperiſſet, ſibi illud aſſerere conſtituit, ab Eduardo rege teſtamento relictum ſibi eſſe cauſatus, propter ea quæ à Roberto patre accepiſſet beneficia. Sunt, qui ab Eduardo ſpem duntaxat regni factam eſſe contendant, ipſumque Haraldum, quum in Normannia eſſet, jureju-

Guilielmus Angliam occupat.

rejurando adactum recepiſſe, operam ſe daturum, ut ille regnum conſequatur. Fieri certe potuit, ut hæc talia nonniſi in ſpeciem, ut ſuam dominandi libidinem tegeret Guilielmus, jactarentur: utut ſit, Guilielmus cum ingenti Normannorum, Gallorum, Belgarumque manu in Angliam quum appuliſſet, copias nemine reſiſtente in terram expoſuit; quod claſſem ſuam Haraldus in Angliam ſeptentrionalem miſerat, contra fratrem & Haraldum Hartfagerum Norvegiæ regem, qui in eam partem, impreſſionem fecerant: uterque victus quidem eſt, ſed tamen Guilielmo expeditior interim regni aditus factus: quando & ab Haraldo reductæ copiæ belli itinerisque laboribus debilitatæ erant. Haraldus viribus utcunque collectis firmatisque prælium cum Guilielmo committit ad Haſtingum Suſſexiæ oppidum D. XIV. Octobr. cIↃLXVI. in quo fortiter utrinque pugnatum eſt: Cæterum quum Haraldus ſagitta transfixus præceps in vulnus abiiſſet, eo extincto victoria ac regnum penes Guilielmum fuit: & jam nemine tota Anglia reclamante, uno omnium ore Rex agnoſcitur. Initio quidem Angli hanc Imperii mutationem haud ægre pati: partim quod ſuum cuique intactum relinqueret victor, & vacua duntaxat bona Nor-

mannis ſuis donaret: partim quod priores Angliæ reges neceſſitudine attingeret: partim quod eum Pontifex Max. paulo ante commendarat. Ipſe nihil ad ſecuritatem firmandam prætermiſit: arma populo ademit, & ad congreſſus nocturnos prohibendos edicit, ut ſigno campanæ dato, circa horam IIX. veſpertinam ſuæ quisque domi ignem lucemque extingueret: caſtella quoque multis in locis condidit. Poſterioribus temporibus variæ exortæ ſunt turbæ: Edgarus quippe Athelingus, aliique proceres in Scotiam profugi, inde Angliam ſeptentrionalem infeſtant. iis ſe Danici prædones adjunxerunt. Per idem quoque tempus Eboracum oppidum injecto igne deflagrat. qui in eo incolebant Normanni cæduntur, hoſtes tamen inde à Guilielmo profligati. Conjuratio quoque periculi plena in ejus caput ſuſcepta Anno CIↃLXXV. Sed ab eo feliciter repreſſa, prius quam conjungere vires ſuas conſcii potuerant. Adverſus filium quoque Robertum Normanniam patri adimere cupientem magna manu è Britannia profectus, quum inter præliandum ipſum cum filio manus conſerere contigiſſet: ab eo equo dejectus vocis indicio agnoſcitur. ibi tum filius ex equo deſiliens patremque complexus, veniam orat. pater, ut

Guilielmus cum filio reconciliatur.

ut erat ſua ſponte ad condonandas injurias propenſus, ſe cum filio haud difficulter reconciliat. VValliam quoque vectigalem idem rex fecit, & Malcolmum, Scotiæ regem, ſacramento fiduciario adegit. Quumque populum recens domitum lenitate in officio contineri vix poſſe intelligeret, gravis eſſe ſubditis cœpit: omne argentum aurumque ex monaſteriis aſportare, quod permulti ſecuritatis cauſa eo contulerant: tributa immenſa imperare: bonam terræ partem ſibi vindicare: de regionibus ſingulis, quas cuique conceſſiſſet, certum ſtipendii annui numerum ſibi reſervare: bonorum pupillarium uſumfructum uſque ad primum & viceſimum ætatis annum ſibi aſſerere, certa duntaxat parte pro alimentis relicta: privilegia cuncta recognoſcere: novas lingua Normannica leges ferre, ut ſermonis imperitiâ plures noxam admitterent: novas judicii formulas introducere: & complures denique provincias ad uſum venationis ad ſe rapere. Arcuum quoque longiorum uſum in Angliam idem rex invexit, quorum beneficio & victoriam ipſe ab Haraldo rege reportavit, & poſterioribus temporibus Angli Gallis, inſignibus illatis cladibus, acie perpetuo ſuperiores extiterunt. Extremò, quum res

in Normannia turbâſſet Philippus I. Gallorum rex, ac Robertum filium in patrem incitâſſet ipſe in Normanniam trajecit: ſed eum ſibi filius confeſtim reconciliavit. Rothomagi morbo correptus quum inter alia ex ventris nimium prominentis incommodis vehementer laboraret, à Gallorum rege per ludibrium interrogatus, quamdiu in puerperio cubaturus eſſet, reſpondit: ſeſe, ut primum à puerperio aſſurrexiſſet, & voti perſolvendi cauſâ ſacra obiiſſet; mille in Gallia faces ſacrificaturum eſſe. Dictis facta reſponderunt. dato inde in Gallorum fines impetu, incendiis agros & oppida longe lateque vaſtavit. Ea autem populatione adeo incaluit, ut morbo inde contracto diem obierit A. cIↃLXXXIIX. Normanniâ filio natu maximo, Angliæ regno VVilhelmo, filio minori teſtamento relictis.

Lepidum ejus reſponſum Galliæ Regi datum.

Guilielmus Rufus.

§. 6. Guilielmus II. cognomento Rufus inteſtinis initio turbis jactabatur: Roberto fratre regnum ſibi deberi aſſerente, multis præterea ex primoribus rebellionem facientibus. Fratrem Marcis ter mille annuis, & poſt obitum regni ſucceſſionem ei pollicitus, facile placat. Magnates paſſim per regnum diſperſos partim blanditiis mitigat, partim vi domat. Is tumultus, quod rebelles omnes ex gente

te Normannorum erant, utilis Anglorum nationi fuit: eam deinceps rex propter fidem pluris fecit. Duo quoque bella diverſis temporibus cum Malcolmo Scotorum rege gerens, priore jurejurando clientelari eum adegit; altero ipſum unà cum filio natu maximo occidit. VValliam item provinciam in ditionem ſuam penitus redegit. Inter alias conficiendæ pecuniæ artes illa inprimis memorabilis eſt, quod evocatis viginti hominum millibus in Normanniam, ut ſimulabat, ducendis, quum milites jam conſcenſuri naves eſſent, edici juſſit, ut qui duodecim aſſes penderet, ei domi apud ſuos manendi facultas eſſet. Nec quisquam fuit; qui non eam pecuniam libentiſſime ſolveret. In venatione ex improviſo interficitur à ſervo A. CIↃC. Succeſſit Henricus frater natu minor: is quum moriente rege præſens adeſſet, confeſtim regia potitus gaza, animos hominum largitionibus ſibi adjunxit. Hoc pacto conſecutus eſt, ut fratri majori, Roberto præferretur: qui quum in expugnanda Hieroſolyma operam navaret, domi tanto régno excidit. Henricus ut Imperium ſibi ſtabiliret, compluribus oneribus, quæ ſuperiores impoſuerant reges, populum ſublevat; Edgarum, Scotorum regem, eun- Henricus.

demque vicinum Anglis infeſtum ducta in matrimonium Mathildes ſorore ipſius, ſibi devincit. Mathildis, vitam matrimonii expertem colere ac illibatam cuſtodire virginitatem in animo habuiſſe dicitur, itaque Hymenæos celebrare à fratre coacta, liberos qui ex eo conjugio nati forent, diris devovit: & voti damnata eſt, liberis deinde ac poſteris adverſa ſemper fortuna conflictatis. Robertus inde magna manu in Angliam quum irrupiſſet, ab Henrico fratre, operâ amicorum, annua penſione promiſſa, placatur, quam ipſe deinceps fratri remiſit; Ejus facti quum eum poſtea pœniteret, Henricus indignatus usque adeo exarſit, ut trajectis in Normanniam copiis, fratrem cruento prælio victum, captivum abduceret. In cuſtodia perpetuo aſſervatum, tandem oculis etiam privat. Ibi tum cum Angliæ regno conjuncta Normannia fuit. Inde Ludovicus Craſſus, Gallorum Rex creſcentes Henrici opes ferre haud potuit & Guilielmum Roberti filium, operâ Fulconis, Comitis Andegavenſis, & Balduini Flandriæ Comitis operá, in Ducatum Normanniæ reſtituere conſtituir. Id belli atrociſſimi initium fuit: quod hunc denique modum ſopitum eſt, ut jusjurandum fiduciarium di-

cere

cere ob poſſeſſionem Normanniæ regi Gallorum Guilielmus Henrici filius neceſſe haberet. Inde uſu receptum eſt, ut filius regis natu maximus, Dux Normanniæ appellaretur, quoad ea provincia copulata cum Anglia fuit. Novus Normanniæ Dux filiam Comitis Andegavenſis matrimonio ſibi jungit. Guilielmus Roberti filius, Comes Flandriæ factus, quum Normanniam iterum tentare inſtituiſſet, eo bello interficitur. Rex Henricus primus, (ut nonnulli volunt, neque enim inter ſcriptores omnino convenit) cives ad Comitia Regni convocavit, quum ante id tempus nonniſi Nobiles & Epiſcopi ad ea adhiberentur. Ea origo diviſionis Parlamenti, ut vocant, in ſuperius & inferius fuiſſe memoratur. Guilielmo filio, quum ex Normannia in Angliam reverteretur, una cum multis primæ dignitatis viris feminisque, temulentorum nautarum incuria, maris fluctibus hauſto, quum Mathildi filiæ, ejusque heredibus conſtabilire regnum rex niteretur, eam Henrico IV. Imperatori primum, &, quum nullos ex eo liberos ſuſcepiſſet, Gothofredo Plantageneto, Fulconis Comitis Andegavenſis filio nuptui dedit: ſimulque, ſe vivo, ſacramentum ei dicere Angliæ Ordines juſſit. **Parlamenti origo.**

Moritur A. clↃcxxxv. cum eo virilis Normannorum ſtirps in Angliæ regno extincta.

Stephanus §. 7. Henrico mortuo Stephanus Boloniæ Comes ſororis Henrici filius in regnum celeritate multisque pollicitationibus adhibitis irrepit: quanquam ipſe una cum Ordinibus jurejurando fidem Mathildi obſtrinxerat: quod verò variis iisque ineptis eludere cavillationibus conabantur. Is ut regnum ſibi firmaret, conciliavit ſibi Ordinum animos beneficiis, ac tributi remiſſione; munitas quoque arces ædificare Nobilibus conceſſit, magno ſuo inpoſterum malo: filium denique Euſtachium cum Conſtantia Ludovici Craſſi regis Gallorum filia connubio junxit. Is rex turbulentum perpetuo Imperium geſſit. Scoti primum, & nobiles deinde, caſtellis freti, multum ei negotii exhibuerunt: Scoti tamen ingenti clade perdomiti ſunt. Maxima contentio ei interceſſit cum Mathilde Auguſta: ad eam in Angliam venientem quum magnæ concurſiones fierent, aliis ſuper alios in ejus caſtra tranſeuntibus, Stephanus in prælio ad Cheſtriam capitur. Londinenſibus ut Eduardi regis leges in uſum revocaret petentibus, quum illa recuſaſſet, ab ea ad hoſtes illi deficiunt: & arctiſſi-

ma

ma obſidione Oxoniæ circumdata vix evaſit. Interim dum hæc geruntur ex carcere Stephanus rex elabitur. nec prius tumultuandi finis factus quam undevigeſimum ætatis annum Henricus Mathildis filius attigiſſet. Is quatuor ingentium provinciarum Dominus, Andegavum paterna, Normanniam materna hæreditate adeptus, Viennam & Pictaviam uxorio jure propter Eleonoram, Guilielmi ultimi Viennæ Ducis filiam ac heredem poſſidens quum Angliam quoque ſibi ſubjungere inſtituiſſet; cum exercitu in Angliam appulit, & nullo pæne negotio id quod inſtituera, effecit. Euſtachio Stephani regis filio repentina morte oppreſſo, inter utrumque ita convenit, ut Stephanus rex eum filium & heredem adoptaret. Quod poſteaquam Stephanus feciſſet paulò poſt moritur A. cIↃcLIV. Eum igitur excepit Henricus II. qui inter alia præclara facinora caſtella Stephani conceſſu extructa ab Epiſcopis Nobilibusque, dirui juſſit. Regno per annos duodeviginti feliciter & tranquillè adminiſtrato, eum cupido inceſſit, Henricum filium inaugurandi, & in regni ſocietatem adſciſcendi; ut eo firmiorem ipſi ſucceſſionem redderet: Nupta illi fuerat Margareta Ludovici junioris Gallorum

Henricus II.

M 5 regis

regis filia. Res ea magna Henrico Patri incommoda attulit: Henrico quippe adoleſcenti perſuaſum, parentem regno ſe penitus abdicaſſe & in filium transtuliſſe. Gallorum quoque rex invidia percitus iniquo animo ferebat, tantas regiones à Britannorum rege in Gallia teneri. Nec Scoti quidquam magis, quam Angliæ deprædandæ occaſionem expetebant. Itaque Henricum II. Galli Scotique una cum Henrico juvene ſimul aggrediuntur. Sed feliciter utrique repulſi ſunt: Scoti inprimis ingenti eo bello affecti clade Huntingtoniæ quoque Comitatu exuuntur. Pace cum Gallis etiam compoſitâ ſecundo Henrici filio Richardo Adela Ludovici filia deſponſatur. Cum ea deinceps rex pater amore captus ſtupri conſuetudinem habuiſſe, eamque ob cauſam nuptiæ Richardi filii diſturbatæ ab illo fuiſſe memorantur. Id Richardus (qui mortuo Henrico, fratre natu maximo, proximus regni hæres extiterat) adeo inique tulit, ut adverſus patrem inſurgeret. Philippus Auguſtus Galliarum rex, diſcordiæ iſtius occaſione uſus Mans oppidum capit. Ea res Henrico regi, præterquam quod ſe ab amicis uxore liberisque deſtitutum videbat, tantum doloris attulit, ut paucis diebus poſt præ mœrore

ore diem obiret A. cIↄcLXXXIX. Henricus ſte Hiberniam quoque ſubactam Angliæ egno adjecit: eam ipſe & inſequentes reges titulo Comitatus obtinerunt uſque ad Henricum IIX. qui excuſſo Pontificis jugo, ut ei ægre faceret, Hiberniæ regem eſſe appellavit: contendente alioquin Pontifice, in Chriſtiano orbe nemini ultro regium adſciſcere nomen, niſi à ſe conceſſum, licere. Quanquam Pontifex, us ſuum quod ſibi per vim ſumſerat, tueri poſtea conatus eſt, dum illud honoris inſigne Mariæ reginæ ſolenniter detulit. Multum præterea negotii faceſſivit Henrico Thomas Beckerus, Archiepiſcopus Cantuarienſis. Is Sacerdotes, regio inſtituto, delictorum cauſam dicere in judicio civili permittere noluit, contra divinam majeſtatem eſſe cauſatus. Memoriæ proditum eſt, Thoma iſto per vicum quendam equitante, quum caudam equinam protervi ruſtici amputaſſent, eorum liberos ſimiliter caudatos eſſe natos.

Hibernia Angliæ ſubjicitur.

§. 8. Richardus I. qui Henrico Patri in Imperio ſucceſſit, inconſiderato religionis fervore adductus expeditionem ea tempeſtate in Terram ſanctam ſuſcipit, cum quinque & triginta militum millibus, Comite Philippo Auguſto, Gallorum rege: & Cyprum quidem inſulam in itine-

Richardus I.

itinere ſubegit, quam cum Guidone Luſignano deinceps ipſius in Hieroſolymam jure permutavit: in Ptolemaide expugnanda quoque præſto fuit Anno cIↄcxcII. ibi quum Leopoldi, Auſtriæ Ducis, vexillum præfixum primum eſſet, illud tolli Richardus, & ſuum ipſius in ejus loco collocari juſſit. Sed quum jam ſpes eſſet potiundæ propediem Hieroſolymæ; Gallus in patriam redit, poſteaquam Richardi ditiones à ſe domi haudquaquam vel minima re violatum iri conceptis verbis juraverat. eum ſequitur Odo ſeu Hugo Dux Burgundiæ. inde animus Saladino creſcere cœpit. Atque Richardus, Gallos in Normanniam incurſionem feciſſe cognito, pacem cum Saladino facit. Sed terreſtri itinere in Auſtriam ignoto habitu contendens agnoſcitur: agnitus ob contumeliam Ptolomaide illatam in cuſtodiam datur, & Imperatori traditur. Ita in carcere menſes omnino XV. detentus librarum millibus centum redimere libertatem neceſſe habuit. Domum reverſus, miram regni perturbationem offendit. neque enim Galli ſolùm in Normanniam impetum fecerant; ſed regnum etiam Joannes frater affectabat; quêm tamen brevi ut veniam delicti peteret, ſubegit, Galloſque etiam ſtrenue repreſſit.

Vulne-

Vulnere, quod in obſidione exigui Galliæ oppidi acceperat, confectus paulo poſt vita fungitur A. cIↃcxcix. Eo mortuo Joannes Frater regnum occupat: de Joannes quo controverſiam ipſi eo tempore faciebat, fratris ejus natu majoris filius Arthurus, Britanniæ Minoris Comes. Is quum per ſe virium haud ſatis haberet, ad Gallorum Regem confugit, cui omnes Angliæ vexandæ occaſiones exoptatiſſimæ accedebant, quique complura oppida in Normannia & tractu Andegavenſi cepit. Pacem denique cum eo turpiſſimam fecit Joannes, quando Blancam, Alfonſi Caſtiliæ Regis & ſororis Eleonoræ filiam, Ludovico, Philippi filio in matrimonium dabat, oppidis à Philippo expugnatis omnibus, Juliomago excepto, pro dote aſſignatis. Inde Iſabellam, Comitis Engoliſmæ filiam hæredemque uxorem ducit, Hugoni, Comiti de la Marche antea deſponſatam. Is ad eam injuriam vindicandam viribus cum Arthurio, Britanniæ Principe, & Gallorum Rege conjunctis, tractum Turenenſem & Andegavenſem invadit. Johannes autem hoſtes ex improviſo opprimit deletque, & Arthurum Principem ipſum capit, qui paulò poſt Rothomagi in carcere periit. Sed Conſtantia, mater ejus de morte filii accu-

magna argenti vis conſumta eſt. **Ad** ultimum bello regem inter & primos conflato, Henricus jus ſuum in Normanniam, Andegavum, Tourraine, Mans, Gallo pretio trecentorum millium librarum remiſit: rex ipſe primo ſtatim prælio capitur. Cæterum filius, Eduardus Princeps, coacto denuo exercitu, & Simone Montfortio, Leyceſtriæ Comite eodemque factioſorum anteſignano cæſo, regem liberat, & turbas penitus omnes ſedat. Foris memorabile nihil Henricus geſſit, præterquam quod duas in Galliam expeditiones ſuſcepit, ſed fruſtra. Obiit

Eduardus II.

A. cIↄccLXXII. Succeſſit Eduardus filius, qui quum eo tempore in Terra Sancta eſſet, anno demum interjecto domum reverſus regnum placidè ac quietè capeſſivit. Per eum VVallia penitus conjuncta cum Anglia eſt, Lyonnello ultimo Principe, adverſus regem rebellante in acie cæſo. Eo regnante Anglos inter & Scotos

Odii Anglos inter & Scotos origo.

bellum cruentiſſimum odiumque implacabile exarſit, quo per trecentos circiter annos utraque gens miſerandum in modum colliſa jactataque fuit. Origo iræ hæc fuit. Alexandro III. Scotorum rege ſine prole mortuo, complures, qui regnum ambirent, erant: iis ſe arbitrum ingerit Eduardus Rex; majores ſuos cauſatus

ſatus Dominium Scotiæ ſupremum ſeu (ut cum vulgo loquar) directum obtinuiſſe, eodemque clientelæ fiduciariæ vinculo etiamnum ſibi obſtrictos eſſe Scotos. Cauſa cognita compertum eſt, regnum potiori jure Joanni Baliolo, Comiti Galluvacenſi, & Roberto Brucæo deberi. Sextum jam annum controverſia diſceptabatur; quum Brucæo ſecreto ad ſe evocato Eduardus promittit, ſeſe Scotiam ei adjudicaturum, modo jusjurandum clientelare, (vulgo homagium appellant,) dicere in animum induceret. Brucæo id recuſante & ſimul oſtendente, ſe non uſque adeo regnandi cupidum eſſe, ut ea gratia patriæ libertatem labefactare velit, Joannes Baliolus conditionem accipit, atque adeo regnum Scotiæ conſequitur. Is paulo poſt diſceptantibus inter ſe Comite de Friſe, & Gente Albernethana, quæ illius fratrem occiderat, hanc ſententiâ latâ abſolvit. Ergo ad Curiam Anglicanam provocat Comes. Eo etiam Baliolus rex accitur, ut una cum Angliæ rege in Conſilio Magno ſedeat. Jamque cauſa agi cœpta erat, quum ecce Baliolus ſurgere jubetur, ut redderet ſententiæ ſuæ rationem. Cauſam dicere per Procuratorem cum inſtituiſſet, prohibetur, ac eodem in loco,

N ubi

ubi rei conſiſtere conſueverunt, ſtare ipſe cauſamque orare cogitur. Eam, ut interpretabatur, ignominiam Scoti tam iniquo tulerunt animo, ut Joannes Baliolus, domum reverſus Eduardo regi declararet, ſeſe jurisjurandi tanquam illegitimi religione haud teneri: neque enim in ſua manu eſſe, ejuſcemodi promiſſis ſeſe obſtringere. Simul redintegrato cum Gallis fœdere, bellum Anglis denuntiat. At vero Eduardus rex impetu in Scotiam facto, captisque oppidis muniтiſſimis ac Scotis una cum rege jurejurando adactis, ipſum in Angliam captivum mittit, firmiſſimo in Scotia præſidio relicto. Id paulo poſt à Scotis, Guilielmo Valleſio, equeſtris ordinis homine, cætera egeno, duce profligatum eſt. Eduardus rex ex intervallo rediens quadraginta Scotorum millia occidione occidit ad oppidum Forkirck. ibi tertium eos ſacramentum apud ſe dicere jubet. Cæterum Robertus Brucæus, Balioli competitor, neglecta jurisjurandi religione regnum invadit. clades utrinque data eſt & accepta. Sed quum Eduardus rex ipſe adverſus Robertum infeſto agmine proficiſceretur, cum morbo correptum mors intercepit cIɔcccvII. Bellum quoque cum Gallis Eduardus antea geſſerat. Quippe quum circa Normanniæ

manniæ oras prædati eſſent Aquitani, Eduardo ſubjecti, hunc ceu clientem ſuum fiduciarium Philippus Pulcher rex in curiam ad ſe citat, ut cauſam dicat: Atque quum ſe ſiſtere detrectaret, omnibus, quas in Gallia obrinebat, beneficiariis (feuda barbari vocant) eum mulctat. Burdigalam quoque aliaque loca damnato adimit. Adverſus eum cum Flandriæ Comite & Adolpho Imperatore fœdus Eduardus icit. Cæterum infeſtis copiis in Flandriam quum veniſſet, cognita omnium ibi rerum perturbatione, inducias cum Philippo rege facit, atque ejus gnatam Eduardo filio deſpondet Anno CIↃCCXCVII. Judæos idem rex ex Anglia ejecit, bonaque proſcripſit, tanta cuique duntaxat portione relicta, quantam ſuis ipſe humeris aſportare poſſet.

§. 10. Eum Eduardus ejus nominis II. filius excepit, qui ut primum regni gubernacula ſuſcepit, nuptias cum Iſabela Philippi Pulchri filia, ſibi patre adhuc vivo deſponſata celebrat. Aquitaniam & Pontivenſem Comitatum titulo dotis recepit, parenti olim ſuo à Gallis maximam partem erepta. Cum Scotis infeliciſſimè pugnavit: prælio ad oppidum Bannoksborough commiſſo à millibus Scotorum triginta, Anglorum centum millia victa **Eduardus II.**

fugataque; tantusque fugientibus terror injectus eſt, ut adverſus ternos Scotos, vix centeni Angli conſiſtere, eorumque excipere impetum auderent. Ex eo tempore Angli acie inferiores perpetuò fuere (niſi quod quum in Hiberniam Scoti impetum feciſſent, eos Angli inde pepulerunt) Itaque Eduardus inducias cum iis facere neceſſe habuit. Domi quoque ingenti turbarum procella jactatus eſt: propterea quod primores regni Gaveſtonem, hominem intimæ apud regem admiſſionis, eique in primis charum, & eo mortuo Spenſios è medio ſublatos cupiebant. Res tandem in bellum erupit. eo fracti victique primores capitis pœnas dedere. Regina ipſa exin in Galliam profugit, indeque in Hannoniam: propterea quod regis animum ab ea Spenſii abalienârant. Inde cum exercitu rediens, dato in cuſtodiam rege Spenſios ac complures alios interfici jubet. Rex abdicare ſe regno, idque Eduardo filio deferre Magni Concilii decreto coactus, alio atque alio transferri, miſerrimeque haberi: Extremò miſerandum in modum necari, ſemeſtri ſpatio poſt, quam regnum ipſi abrogatum fuerat. Anno cIɔcccxxvii.

Eduardus III. §. ii. Eduardus III. per ætatem Imperio haud ſatis maturus erat, quum ad eum

eum regnum deferretur. itaque eo impubere pleraque Imperii munia à matre, & qui apud eam gratia plurimum valebat, Rogerio Mortimerio adminiſtrabantur. Ea ſub initium regni ignominioſam cum Scotis pacem iniit; quippe in conditionibus erat, ut principatu Eduardus omnique in Scotos jure cederet: Scoti contra, quidquid in Cumbriam & Northumbriam juris haberent, ut eo decederent. Hac re multisque aliis offenſionibus factum eſt, ut paucis interjectis annis regina in æternum conderetur carcerem, Mortimerius patibulo ſuſpenderetur. Exin nova bellorum atrociſſimorum ſeges inter Anglos Gallosque extitit: tribus Philippi Pulchri filiis, Ludovico, Philippo & Carolo ſine prole demortuis. Eduardus quippe Galliæ regnum ſibi tanquam regis ultimi ſororis filio deberi aſſerit, argumentatus, ut maxime matrem regno prohibeat ſequior ſexus, ſibi tamen quippe mari id fraudi eſſe non poſſe. Sed Philippus Valeſius, quamvis uno propinquitatis gradu remotior (erat enim Philippi patruelis) regnum tamen ab Ordinibus Galliæ obtinuit, Legis Salicæ obtentu & alienæ dominationis odio commotis. Nec parum eam rem juvit Roberti, Comitis Arteſiæ contentio. Eduardus inde ad ſacramen-

Jus Anglorum in Galliæ regnum.

 cramen-

itinere ſubegit, quam cum Guidone Luſignano deinceps ipſius in Hieroſolymam jure permutavit: in Ptolemaide expugnanda quoque præſto fuit Anno cIↃcxcII. ibi quum Leopoldi, Auſtriæ Ducis, vexillum præfixum primum eſſet, illud tolli Richardus, & ſuum ipſius in ejus loco collocari juſſit. Sed quum jam ſpes eſſet potiundæ propediem Hieroſolymæ; Gallus in patriam redit, poſteaquam Richardi ditiones à ſe domi haudquaquam vel minima re violatum iri conceptis verbis juraverat. eum ſequitur Odo ſeu Hugo Dux Burgundiæ. inde animus Saladino creſcere cœpit. Atque Richardus, Gallos in Normanniam incurſionem feciſſe cognito, pacem cum Saladino facit. Sed terreſtri itinere in Auſtriam ignoto habitu contendens agnoſcitur: agnitus ob contumeliam Ptolomaide illatam in cuſtodiam datur, & Imperatori traditur. Ita in carcere menſes omnino xv. detentus librarum millibus centum redimere libertatem neceſſe habuit. Domum reverſus, miram regni perturbationem offendit. neque enim Galli ſolùm in Normanniam impetum fecerant; ſed regnum etiam Joannes frater affectabat; quèm tamen brevi ut veniam delicti peteret, ſubegit, Galloſque etiam ſtrenue repreſſit.

Vulne-

Vulnere, quod in obſidione exigui Galliæ oppidi acceperat, confectus paulo poſt vitâ fungitur A. cIↄcxcix. Eo mortuo Joannes Frater regnum occupat: de quo controverſiam ipſi eo tempore faciebat, fratris ejus natu majoris filius Arthurus, Britanniæ Minoris Comes. Is quum per ſe virium haud ſatis haberet, ad Gallorum Regem confugit, cui omnes Angliæ vexandæ occaſiones exoptatiſſimæ accedebant, quique complura oppida in Normannia & tractu Andegavenſi cepit. Pacem denique cum eò turpiſſimam fecit Joannes, quando Blancam, Alfonſi Caſtiliæ Regis & ſororis Eleonoræ filiam, Ludovico, Philippi filio in matrimonium dabat, oppidis à Philippo expugnatis omnibus, Juliomago excepto, pro dote aſſignatis. Inde Iſabellam, Comitis Engoliſmæ filiam hæredemque uxorem ducit, Hugoni, Comiti de la Marche antea deſponſatam. Is ad eam injuriam vindicandam viribus cum Arthurio, Britanniæ Principe, & Gallorum Rege conjunctis, tractum Turenenſem & Andegavenſem invadit. Johannes autem hoſtes ex improviſo opprimit deletque, & Arthurum Principem ipſum capit, qui paulò poſt Rothomagi in carcere periit. Sed Conſtantia, mater ejus de morte filii Joannes

accu-

accuſationem inſtituit apud Philippum Gallorum regem, ut in cujus clientela fiduciaria Johannes rex propter poſſeſſionem provinciarum Gallicarum eſſet: Ita Henricus in jus vocatur, ut ob Arthurii cædem capitis cauſam dicat. Ille ad conſtitutam diem non comparens ſententiâ latâ omnium in Gallia poſſeſſionum clientelarium (vulgò feuda vocant) exſors pronunciatur: exin totam ei Normanniam adimere rex Philippus inſtituit; trecentis & ſedecim annis poſtquam à Rollone Normanno ſubacta fuerat. Galli Juliomagum (vulgo Angiers) quoque oppugnantes, quum ſtrenue ab Joanne rege repulſi eſſent; induciæ in biennium factæ ſunt. Intra quod tempus Scotos una cum Hibernis VVallisque rebellibus in ordinem cogit. Exin bellum cum Gallia denuo exarſit: & Joannes rex ſuo exercitu victo fugatoque, iterum cum Gallis inducias paciſcitur. Infelix iſte bellorum eventus vehementer Joannis auctoritatem apud primores Angliæ labefactavit, ipſum ſua ſponte propter tributorum magnitudinem peroſos. Itaque coitione facta priſtinam libertatem repetunt: & à rege ſpe vana lactati, quum ad manifeſtam ſeditionem res evaſiſſet, Ludovicum, Philippi Gallorum regis filium auxi-

auxilium petunt. Ad quem in Anglia appulſum magni undique concurſus fiebant: Johannem comprimere hoſtes parantem vita deſtituit. Moritur quippe dolore confectus A. cIɔccxvi.

§. 9. Succeſſit ei filius Henricus III. cui tenera ætas & miſerationem apud plerosque accendit, & paternam exſtinxit invidiam. Gallos quoque Guilielmus Comes Pembrocenſis, idemque tutor ejus, ad Licolnam fundit fugatque, & quæ eis è Gallia ſubſidio miſſæ fuerant, copias prælio navali delet. Eam ob rem Ludovicus abdicato in Angliam jure domum ſeſe recepit. Henrici regnum querelarum ac motuum inteſtinorum plenum perpetuo fuit: qui ex advenarum potiſſimum colluvie munera opesque ad ſe rapientium dimanarunt. Trecentos quippe Italos, qui ſacris ibi beneficiis perfruerentur, ſimul eo Pontifex miſit, qui uſque adeo in bona incolarum graſſabantur, ut annui reditus ſummam ſexaginta millium Marcarum(ut vocant,)argenti explerent:quantam ne ipſe quidem rex eo tempore percipiebat. Itaque is in aſſiduis illis exactionibus, propter profuſionem, pecuniæ inopia perpetuo premebatur. Porrò filia Comitis Provinciæ in matrimonium ducta, ad ejus propinquos locupletandos Henr. III.

magna

accuſationem inſtituit apud Philippum Gallorum regem, ut in cujus clientela fiduciaria Johannes rex propter poſſeſſionem provinciarum Gallicarum eſſet: Ita Henricus in jus vocatur, ut ob Arthurii cædem capitis cauſam dicat. Ille ad conſtitutam diem non comparens ſententiâ latâ omnium in Gallia poſſeſſionum clientelarium (vulgò feuda vocant) exſors pronunciatur: exin totàm ei Normanniam adimere rex Philippus inſtituit; trecentis & ſedecim annis poſtquam à Rollone Normanno ſubacta fuerat. Galli Juliomagum (vulgo Angiers) quoque oppugnantes, quum ſtrenue ab Joanne rege repulſi eſſent; induciæ in biennium factæ ſunt. Intra quod tempus Scotos una cum Hibernis VVallisque rebellibus in ordinem cogit. Exin bellum cum Gallia denuo exarſit: & Joannes rex ſuo exercitu victo fugatoque, iterum cum Gallis inducias paciſcitur. Infelix iſte bellorum eventus vehementer Joannis auctoritatem apud primores Angliæ labefactavit, ipſum ſua ſponte propter tributorum magnitudinem peroſos. Itaque coitione facta priſtinam libertatem repetunt: & à rege ſpe vana lactati, quum ad manifeſtam ſeditionem res evaſiſſet, Ludovicum, Philippi Gallorum regis filium auxi-

auxilium petunt. Ad quem in Angliа appulſum magni undique concurſus fiebant: Johannem comprimere hoſtes parantem vita deſtituit. Moritur quippe dolore confectus A. cIↃccxvi.

§. 9. Succeſſit ei filius Henricus III. cui tenera ætas & miſerationem apud plerosque accendit, & paternam exſtinxit invidiam. Gallos quoque Guilielmus Comes Pembrocenſis, idemque tutor ejus, ad Licolnam fundit fugatque, & quæ eis è Gallia ſubſidio miſſæ fuerant, copias prælio navali delet. Eam ob rem Ludovicus abdicato in Angliam jure domum ſeſe recepit. Henrici regnum querelarum ac motuum inteſtinorum plenum perpetuo fuit: qui ex advenarum potiſſimum colluvie munera opesque ad ſe rapientium dimanarunt. Trecentos quippe Italos, qui ſacris ibi beneficiis perfruerentur, ſimul eo Pontifex miſit, qui uſque adeo in bona incolarum graſſabantur, ut annui reditus ſummam ſexaginta millium Marcarum (ut vocant,) argenti explerent: quantam ne ipſe quidem rex eo tempore percipiebat. Itaque is in aſſiduis illis exactionibus, propter profuſionem, pecuniæ inopia perpetuo premebatur. Porrò filia Comitis Provinciæ in matrimonium ducta, ad ejus propinquos locupletandos Henr. III.

magna

magna argenti vis conſumta eſt. Ad ultimum bello regem inter & primos conflato, Henricus jus ſuum in Normanniam, Andegavum, Tourraine, Mans, Gallo pretio trecentorum millium librarum remiſit: rex ipſe primo ſtatim prælio capitur. Cæterum filius, Eduardus Princeps, coacto denuo exercitu, & Simone Montfortio, Leyceſtriæ Comite eodemque factioſorum anteſignano cæſo, regem liberat, & turbas penitus omnes ſedat. Foris memorabile nihil Henricus geſſit, præterquam quod duas in Galliam expeditiones ſuſcepit, ſed fruſtra. Obiit A. cIↃcclxxii. Succeſſit Eduardus filius, qui quum eo tempore in Terra Sancta eſſet, anno demum interjecto domum reverſus regnum placidè ac quietè capeſſivit. Per eum VVallia penitus conjuncta cum Anglia eſt; Lyonnello ultimo Principe, adverſus regem rebellante in acie cæſo. Eo regnante Anglos inter & Scotos bellum cruentiſſimum odiumque implacabile exarſit, quo per trecentos circiter annos utraque gens miſerandum in modum colliſa jactataque fuit. Origo iræ hæc fuit. Alexandro III. Scotorum rege ſine prole mortuo, complures, qui regnum ambirent, erant: iis ſe arbitrum ingerit Eduardus Rex; majores ſuos cau-

Eduardus II.

Odii Anglos inter & Scotos origo.

ſatus

ſatus Dominium Scotiæ ſupremum ſeu (ut cum vulgo loquar) directum obtinuiſſe, eodemque clientelæ fiduciariæ vinculo etiamnum ſibi obſtrictos eſſe Scotos. Cauſa cognita compertum eſt, regnum potiori jure Joanni Baliolo, Comiti Galluvacenſi, & Roberto Brucæo deberi. Sextum jam annum controverſia diſceptabatur, quum Brucæo ſecreto ad ſe evocato Eduardus promittit, ſeſe Scotiam ei adjudicaturum, modo jusjurandum clientelare, (vulgo homagium appellant,) dicere in animum induceret. Brucæo id recuſante & ſimul oſtendente, ſe non uſque adeo regnandi cupidum eſſe, ut ea gratia patriæ libertatem labefactare velit, Joannes Baliolus conditionem accipit, atque adeo regnum Scotiæ conſequitur. Is paulo poſt diſceptantibus inter ſe Comite de Friſe, & Gente Albernethana, quæ illius fratrem occiderat, hanc ſententiâ latâ abſolvit. Ergo ad Curiam Anglicanam provocat Comes. Eò etiam Baliolus rex accitur, ut una cum Angliæ rege in Conſilio Magno ſedeat. Jamque cauſa agi cœpta erat, quum ecce Baliolus ſurgere jubetur, ut redderet ſententiæ ſuæ rationem. Cauſam dicere per Procuratorem cum inſtituiſſet, prohibetur, ac eodem in loco,

ubi rei conſiſtere conſueverunt, ſtare ipſe cauſamque orare cogitur. Eam, ut interpretabatur, ignominiam Scoti tam iniquo tulerunt animo, ut Joannes Baliolus, domum reverſus Eduardo regi declararet, ſeſe jurisjurandi tanquam illegitimi religione haud teneri: neque enim in ſua manu eſſe, ejuſcemodi promiſſis ſeſe obſtringere. Simul redintegrato cum Gallis fœdere, bellum Anglis denuntiat. At vero Eduardus rex impetu in Scotiam facto, captisque oppidis muniţiſſimis ac Scotis una cum rege jurejurando adactis, ipſum in Angliam captivum mittit, firmiſſimo in Scotià præſidio relicto. Id paulo poſt à Scotis, Guilielmo Valleſio, equeſtris ordinis homine, cætera egeno, duce profligatum eſt. Eduardus rex ex intervallo rediens quadraginta Scotorum millià occidione occidit ad oppidum Forkirck. ibi tertium eos ſacramentum apud ſe dicere jubet. Cæterum Robertus Brucæus, Balioli competitor, neglectà jurisjurandi religione regnum invadit. clades utrinque data eſt & accepta. Sed quum Eduardus rex ipſe adverſus Robertum infeſto agmine proficiſceretur, cum morbo correptum mors intercepit cIↄcccvII. Bellum quoque cum Gallis Eduardus antea geſſerat. Quippe quum circa Normanniæ

manniæ oras prædati eſſent Aquitani, Eduardo ſubjecti, hunc ceu clientem ſuum fiduciarium Philippus Pulcher rex in curiam ad ſe citat, ut cauſam dicat: Atque quum ſe ſiſtere detrectaret, omnibus, quas in Gallia obtinebat, beneficiariis (feuda barbari vocant) eum mulctat. Burdigalam quoque aliaque loca damnato adimit. Adverſus eum cum Flandriæ Comite & Adolpho Imperatore fœdus Eduardus icit. Cæterum infeſtis copiis in Flandriam quum veniſſet, cognita omnium ibi rerum perturbatione, inducias cum Philippo rege facit, atque ejus gnatam Eduardo filio deſpondet Anno cIɔccxcvII. Judæos idem rex ex Anglia ejecit, bonaque proſcripſit, tanta cuique duntaxat portione relicta, quantam ſuis ipſe humeris aſportare poſſet.

§. 10. Eum Eduardus ejus nominis II. filius excepit, qui ut primum regni gubernacula ſuſcepit, nuptias cum Iſabella Philippi Pulchri filia, ſibi patre adhuc vivo deſponſata celebrat. Aquitaniam & Pontivenſem Comitatum titulo dotis recepit, parenti olim ſuo à Gallis maximam partem erepta. Cum Scotis infeliciſſimè pugnavit: prælio ad oppidum Bannoksborough commiſſo à millibus Scotorum triginta, Anglorum centum millia victa **Eduardus II.**

fugataque; tantusque fugientibus terror injectus eſt, ut adverſus ternos Scotos, vix centeni Angli conſiſtere, eorumque excipere impetum auderent. Ex eo tempore Angli acie inferiores perpetuò fuere (niſi quòd quum in Hiberniam Scoti impetum feciſſent, eos Angli inde pepulerunt) Itaque Eduardus inducias cum iis facere neceſſe habuit. Domi quoque ingenti turbarum procella jactatus eſt: propterea quod primores regni Gaveſtonem, hominem intimæ apud regem admiſſionis, eique in primis charum, & eo mortuo Spenſios è medio ſublatos cupiebant. Res tandem in bellum erupit. eo fracti victique primores capitis pœnas dedere. Regina ipſa exin in Galliam profugit, indeque in Hannoniam: propterea quod regis animum ab ea Spenſii abalienârant. Inde cum exercitu rediens, dato in cuſtodiam rege Spenſios ac complures alios interfici jubet. Rex abdicare ſe regno, idque Eduardo filio deferre Magni Concilii decreto coactus, aliò atque alio transferri, miſerrimeque haberi: Extremò miſerandum in modum necari, ſemeſtri ſpatio poſt, quam regnum ipſi abrogatum fuerat. Anno cIↄcccxxvII.

Eduardus III. §. II. Eduardus III. per ætatem Imperio haud ſatis maturus erat, quum ad eum

cum regnum deferretur. itaque eo impubere pleraque Imperii munia à matre, & qui apud eam gratia plurimum valebat, Rogerio Mortimerio adminiſtrabantur. Ea ſub initium regni ignominioſam cum Scotis pacem iniit; quippe in conditionibus erat, ut principatu Eduardus omnique in Scotos jure cederet: Scoti contra, quidquid in Cumbriam & Northumbriam juris haberent, ut eo decederent. Hac re multisque aliis offenſionibus factum eſt, ut paucis interjectis annis regina in æternum conderetur carcerem, Mortimerius patibulo ſuſpenderetur. Exin nova bellorum atrociſſimorum ſeges inter Anglos Gallosque extitit: tribus Philippi Pulchri filiis, Ludovico, Philippo & Carolo ſine prole demortuis. Eduardus quippe Galliæ regnum ſibi tanquam regis ultimi ſororis filio deberi aſſerit, argumentatus, ut maxime matrem regno prohibeat ſequior ſexus, ſibi tamen quippe mari id fraudi eſſe non poſſe. Sed Philippus Valeſius, quamvis uno propinquitatis gradu remotior (erat enim Philippi patruelis) regnum tamen ab Ordinibus Galliæ obtinuit, Legis Salicæ obtentu & alienæ dominationis odio commotis. Nec parum eam rem juvit Roberti, Comitis Arteſiæ contentio. Eduardus inde ad ſacramen-

Jus Anglorum in Galliæ regnum.

cramentum nomine Aquitaniæ, quam obtinebat, apud Philippum regem dicendum citatus comparuit; licet jus ſuum iſtius facti præjudicio vehementer labefactari videretur. Sed & juvenis erat, neque in Anglia otium ab inteſtinis motibus fuit. Ambiani quum templum iniret & diademate redimitus, & gladio ſuccinctus, & calcaribus munitus; hæc omnia deponere & flexis genibus dicere jusjurandum jubetur. Eam rem acerbiſſime tulit Eduardus, cum ingenti in poſterum Galliæ malo. Paulo poſt regnum ſibi debitum ab rege Scotiæ adhuc juvene Eduardus Baliolus, Joannis Balioli filius poſcit: ei ab Eduardo rege, etſi hujus ſoror Davidi Scotorum regi nupſerat, tamen neglecta affinitate auxilium latum. Per eos motus Barvicum Angli recipiunt; atque triginta Scotorum millia prælio victa cadunt. Baliolus regni potitus, ſe cum Scotis ſuis in clientela ac poteſtate Anglorum fore, jusjurandum pro more dedit: Eduardus poſtquam ad ætatis maturitatem pervenit, auctore Roberto, Arteſiæ Comite expeditionem ſuſcipit in Galliam, ſuum in iſtud regnum jus perſecuturus. titulos quoque ac inſignia Gallorum regis uſurpare cœpit. Ea expeditione claſſem Gallorum, ad Anglos littore

re prohibendos provectam delet Eduardus, interfectis claſſiariorum triginta millibus Anno cIↃcccxL. Angli deinde quum Tornacum urbem obſidere inſtituiſſent, inducias ſub id unius anni faciunt. Interim cum Scotis multum Anglis negotii fuit. David namque Rex adventu ſuo Eduardum Baliolum pulſum regno exuerat. Exin bellum in Gallia recruduit: Angli inter alia oppida Engoliſmam capiunt. Eduardus ipſe ingenti in Normanniam exercitu deducto, multis ibi & in Picardia oppidis potitur: ad ultimum juſto prælio decertatur ad oppidum Crecii, quod in Picardia ſitum eſt. Anglorum exercitus capitum triginta millium expleverat numerum. Gallorum copiæ altero tanto majores erant, ea acie triginta Gallorum millia, in quibus mille & quingenti homines illuſtri dignitate conſpicui, deſiderata. Poſtridie quoque ejus diei, ſeptem hominum millia, quum ignari rerum omnium in caſtra Gallorum iter facerent, interfecta. nemini eo prælio quamvis mortem deprecanti venia data. Hæ res geſtæ ſunt Anno cIↃcccxLvI. Per idem tempus David, Scotiæ Rex, impreſſione in Anglorum fines cum ſexaginta militum millibus facta, (eo conſilio, ut in Gallorum gratiam Anglos bello do-

Prælium ad Crecii oppidum.

meſtico diſtentos domum revocaret) ingenti prælio victus ipſe capitur. Eodem anno multas ſibi palmas Angli in Britannia & Aquitania victricibus armis comparârunt. Caletum inſequenti anno expugnatum præſidio non niſi genere Anglico firmant. Anno clɔcccLVII. Eduardus Princeps, idemque Eduardi regis filius, in Aquitaniam à patre miſſus, ac longe lateque pervagatus inſignem gloriam reportavit. Joannes rex cum ſexaginta hominum millibus (Principi autem octo ſolùm millia erant) adverſus eum profectus, quum victum jam ac quaſi manibus comprehenſum tenere ſe hoſtem exiſtimaret, nullas omnino quamvis æquas honeſtasque pacis conditiones accipere voluit. Princeps copias ſuas in vineis collinis ſylvisque conſiſtere jubet. inde incurſantem Gallorum equitatum ſagittis repreſſit. hac ratione reliquis quoque ordinibus turbatis, Joannes rex ipſe una cum filio natu minimo capitur. eo prælio mille & ſeptingenti circiter viri ſive genere, ſeu dignitate inſignes cecidere. Locus, ubi depugnatum eſt, duobus milliaribus Pictaviâ diſtat. Ad extremum quum Eduardus tribus deinde exercitibus Gallorum fines longe lateque populatus eſſet, Pontificis opera pax componitur

Prælium ad Pictavium.

nitur ad Bretignium oppidum haud procul Autrico (nunc Chartres appellatur) ſitum: in has ſcilicet conditiones, ut præter eas provincias locaque jam ante ab Anglis occupata, Pictones, Santones, Rupellas, terram Aulnenſem, Angumienſem, Petricorios, Limovices, Cadurcos, Aginnenſem agrum & Bituriges, ſupremo Anglus Imperio obtineat: Caletum item, Comitatus Oyenſem, Guinenſem, & Pontivenſem retineat: Eduardo aureorum (ut vulgo vocant) milliones tres Joannes rex ad redimendam libertatem numeret: de ea pecunia filiis tribus natu minoribus, fratre, aliisque primoribus regni, numero triginta, obſidibus datis caveat: Rex autem Angliæ reliqua, quæ ceperat, oppida, reſtituit, & ſuo in Galliam jure omnino conceſſit. Porro Eduardus Princeps, cui pater Aquitaniæ Ducatum attribuerat, Petrum Caſtiliæ regem in regnum reſtituit. Sed domum reverſus, flagitantibus ſtipendium militibus quum novum ſubditis tributum imponeret, atque hi conqueſti ea de re apud Galliarum regem eſſent, citatus ad regem, reſpondit: ſeſe ſtipatum ſexaginta hominum millibus compariturum. Itaque bellum Anglis Carolus V. Galliarum rex indicit, Principem, quod nec

conditionibus pacis ſtetiſſet, neque hoſtilia facere omninò ceſsâſſet, ſuo jure, atque provinciarum ſibi ſine exceptione conceſſarum principatu excidiſſe cauſatus. Inter belli apparatum Eduardus & cum eo Anglorum felicitas extinguitur. Galli totam fere Aquitaniam in poteſtatem ſuam redigunt, Burdigala & Bajona exceptis. Rex ipſe & filii tam ſtrenui fortisque deſiderio, & amiſſarum provinciarum dolore confectus, decimo, quam filius obierat, menſe moritur Anno ÇIↃCCCLXXVII.

Richardus II. §. 12. Succeſſit ei Richardus II. Eduardi Principis maxime ſtrenui filius, qui regnum capeſſivit, annorum admodum undecim puer. Galli ejus comtemta ætate multas oræ Anglicanæ urbes oppidaque exurunt. Scoti quoque ex altera parte irruptionem faciunt. bellum ancipiti fortuna geſtum eſt, donec prorogatis ſæpe induciis pax convenit. Eo rege domi vehementer turbatum eſt. Ac primum in Cantio aliisque provinciis ſeditionem plebs fecit, importunitate exactoris impoſiti in ſingula capita vectigalis commota, atque in eo jam res erat, ut rabida atque impotens multitudo obtruncare nobiles clericosque ad unum omnes, monachis, ordinis (ut vocant) mendi-

cantium

cantium exceptis, in animum induceret, quum derepente regis auctoritate ſimul ac robore animi permota ad ſanitatem redit. Regi autem cum primoribus perpetua interceſſit ſimultas. ille enim ſuo imperare arbitratu, & familiares omnino defendere ac tueri nitebatur: hi contra homines regio favore elatos ſubmovere, regiamque poteſtatem circumſcribere ac Conſilii auctoritate temperare ſtudebant. Cæterum dimiſſo Conſilio, ex templo acta reſcindere rex conſueverat. Vicit tamen Conſilii auctoritas, effecitque ut maxima regis familiarium pars aut morte mulctaretur aut exilio. rex quoque ipſe jurejurando adactus, in adminiſtrando regno ad nutum ac voluntatem magnatum accommodare ſe cogitur. Exin horribilis in regem conſpiratio primorum coorta eſt. Sed iis maximam partem capite plexis, factionem rex funditus exſtirpaſſe jam atque deleviſſe viſus eſt. Verumenimvero rex levi momento labefactatur omninò ac ſubvertitur. Res ita ſe habet. Ducem Norfolcium regi obtrectaſſe Henricus Lancaſtriæ Dux arguit. ille negare factum atque Henricum mendacii inſimulare. inde ad certamen ſingulare quum ſe invicem provocaſſent, prohibiti à rege, exulare etiam jubentur. Henricus

Lan-

Lancaſtriæ Dux in Galliam profectus factiones in regem concitat: magnaque hominum factioſorum (vulgo Malcontentos appellant) multitudo ei ſe aggregat, quæ, ut regno potiatur, effecturam ſe largiter promiſit. Itaque cum exigua manu in Angliam appulit, eo ipſo tempore, quo Richardus rex magno ſuo malo in Hiberniam profectus aberat: Igitur Henrico ſpatium ad vires confirmandas datum eſt: maxime, quod ſex demum hebdomadis interpoſitis, propter ventum adverſum Rex de hoſtium irruptione certior fieri potuit. Accedebat proprium regis peccatum: (qui quum, quos præmiſerat ingentem confeciſſent exercitum,) contra quam convenerat diutius juſto in Hibernia hærens, moras intempeſtivas fecit, quoad copiæ recens conſcriptæ, ſubducentibus ſe paulatim militibus, dilaberentur. Ipſe in Angliam quum veniſſet, atque quantas ſibi opes hoſtis compararit, cognoviſſet, deſperatis rebus omnibus, milites ſuos dimittit, vitam pro ipſius ſalute profundere nequicquam paratos. Eo deinceps in cuſtodiam dato Ordines Angliæ Lancaſtriæ Dux convocat: ibi tum Richardus, de crimine non uno accuſatus indignus regno pronuntiatur. Sed antequam ea ſententia

tia promulgaretur, regnum ultro depo-
nit. ac paulo poſt in carcere miſerandum
in modum contrucidatur A. ↄIↄccccxcix.

§. 13. Hoc pacto ad regium faſtigi- **Henricus IV.**
um adſcendit Henricus IV. domo Lan-
caſtriæ ortus, quem Ordines Angliæ, ab-
dicato Richardo, regem conſalutarunt.
Cæterum ſi & Henrici obtentum, & Or-
dinum jus ad amuſſim exigas, veraque
æſtimatione metiaris, lubrico admodum
loco titulum, quo ad regnum ſibi vindi-
candum Henricus uſus eſt, poſitum eſ-
ſe intelligas. Nam quod illi prædicant,
Eduardum, Lancaſtriæ gente ortum;
Henrici III. regis filium natu maximum
fuiſſe, propter deformitatem autem cor-
poris Eduardo fratri poſthabitum, id ve-
luti commentitium & anilibus dignum
fabulis jam pridem exploſum eſt ab rerum
Anglicarum Scriptoribus. Initia ejus re-
gni variis turbis infeſta fuere; ſed eas dif-
ficultates feliciter ſuperavit. Nam quod
de Richardo in regnum reſtituendo Galli
inierant conſilium cum ipſius morte eva-
nuit. Magna tum quoque complurium
conjuratio Richardo etiamnum vivo de-
tegebatur. Et quod cum Scotis confla-
tum erat bellum, ipſis perquam funeſtum
fuit. Denique & VValliæ provinciæ in-
colæ rebellârunt, ſpe adducti fore, ut
opera

opera factioſorum hominum, maleque ergaregem affectorum, quorum ſe ingens ex primoribus multitudo conjungère cum rebellibus volebat, jugum Anglorum excutiant. Sed nondum ſuas copias contraxerant, quum eos rex ex improviſo adortus cruento prælio proſternit. homines ſex & triginta rex ipſe ſua manu confeciſſe memoratur. Quum nihilo magis homines turbulenti conquieſcerent, tertium inter ſe conjurant: ſed nec ea machinatio regem fefellit. Et qui ſe ex fuga ad Scotos receperant, eosque in Anglos incitarant (nec enim illi ullam unquam Angliæ vexandæ conturbandæve occaſionem prætermittebant) ipſi pariter atque adjutores Scoti præter clades nihil reportârunt. Rex moritur A. cIↃcccCXIII.

Henricus V. §. 14. Is Henricum V., filium ſucceſſorem habuit: qui quum prima ætate exiguam ſui expectationem commoviſſet, admotus deinde regni gubernaculis ita eminuit, ut inter præſtantiſſimos fortiſſimosque Angliæ reges connumerari merito debeat. Igitur qua erat animi magnitudine gloriæque cupiditate, maximam ſibi laudis bellicæ ſegetem in bello Gallico conſtitutam eſſe advertebat. accedebat ſuorum auctoritas, qui vetus in regnum Gallicanum jus armis perſequen-

dum

dum eſſe exiſtimabant. Itaque miſſis ad Carolum VI. legatis, ut regno abiret poſtulat. Si fecerit, ſe Catharinam filiam ſibi matrimonio juncturum pollicetur. Sed quod regna temere projicere à conſuetudine imperantium alienum erat, armis dimicandum fuit. Henricus cum exercitu in Galliam profectus, Harflorio expugnato inſignem de Gallis victoriam refert, ad Azincurtum Picardiæ oppidum. Gallorum numerum ad minimum ſextuplo majorem Anglicano exercitu fuiſſe Angli prodiderunt. paulo minus millia decem eorum cæſa, totidemque capta: contra ex Anglorum exercitu vix aliquoties centum milites deſiderati. victoriam Henricus tum temporis haud perſecutus eſt. Gallicana poſtmodum claſſe ad Harflorium ab Anglis victa profligataque, Henricus exercitu iterum in Galliam ducto, quum in Normannia aliud poſt aliud oppidum cepiſſet, ad ultimum Rothomagum expugnavit Anno cIↄccccxix. Atque eò minus ei obſiſtebatur, quod in aula Gallica res peſſimo loco ſitæ erant, Carolo VI. rege mentis haud ſatis compote, reginâque Delphino filio vehementer iraſcente; propterea quod is cimelia matri & comparſum à longo tempore peculium ademiſſet, rectius

Pugna ad Azincurtum.

ctius hæc talia bello ſuſtentando impendi cavillatus. Itaque regina, his aliisque rebus impulſa animo in partes Joannis Burgundiæ Ducis inclinare cœpit, eumque ad ſummam fortunam, ac ſupremam rerum aulicarum civiliumque curationem perduxit. verum major ei privatæ dignitatis contra Delphinum tuendæ, quam publicæ ſalutis ab Anglorum vexationibus defendendæ cura fuit. In colloquium inde uterque rex venit: Sed vanum illud atque irritum fuit; Delphini fraude, qui ſpem Burgundo fecerat, fore ut omnis quæ ſibi cum eo intercederet controverſia componeretur. Conventus quoque Monteroviæ indicitur, in quo Burgundus, Delphino cædis haud dubiè auctore, obtruncatur. Itaque filius ejus idemque Dux Philippus, paternam ulturus mortem palam ad partes Anglorum tranſit, atque eo rem deducit, ut Henricus ductâ in matrimonium Catharinâ Principe tantiſper dum parens viveret, Galliæ adminiſtrationem obtineat, certiſſimus ejus morte hæres, ac ſucceſſor regni futurus. Nuptiæ celebrantur Trojæ, quæ eſt in Campania poſita, Anno cIↃccccxx. pactorumque fides jurejurando ſancitur. ea deinceps etiam à tribus regni Ordinibus Lutetiæ Pariſiorum rata habi-

habita. Delphinus eo citatus, quum ſe ſiſtere detrectaſſet, ſententia lata, ob cædem Burgundi, Galliâ exulare jubetur in perpetuum: jamque ejus è medio tollendi via circumſpectabatur. Sed ille aliò atque alio fugere, & maximam temporis partem Avarici Biturigum ſeſe tenere: ex eo per ludibrium Rex Biturigum dictus. Interea Angli urbes oppidaque alia ſuper alia capiunt. Tandem rex Henricus Coſnæ ad Ligerim, obſeſſæ à Delphino urbi, ſuppetias iturus, morbo in itinere correptus, in arcem regiam (quæ vulgo Bois de Vincennes dicitur) deferendum ſe curat, atque ibi in ætatis ac fortunæ flore moritur A. CIƆCCCCXXII. Galliæ adminiſtratione Bedfordio Duci eidemque fratri ſuo, Anglicæ autem rei curatione Gloceſtriæ Duci, fratri alteri relictis.

§. 15. Eum filius excipit Henricus VI. infans menſes admodum octo natus. Is ubi adolevit, à paterna deſciſcens virtute, quum partas à patre provincias urbesque omnes per ignaviam atque imbelliam amiſiſſet; avitam gentis Anglicæ gloriam vehementer obſcuravit. itaq; Carolo VI. qui Henrico haud diu ſuperſtes erat, mortuo, Rex Galliæ renuntiatur Lutetiæ Pariſiorum. Delphinus item, Henricus VI.

O Caro-

Carolus VII. deinceps dictus ſub idem fere tempus regem ſe declarandum curat, cum quo fortiſſimus quisque Gallicæ nobilitatis ſtetit: Scotis etiam illi ſuppetias venientibus: Philippus contra Burgundiæ, itemque Johannes Britanniæ Duces Anglicarum partium fuere. ab iis fœdus quoque renovatum eſt. Tum verò acriter utrinque dimicare cœptum eſt. Et Galli quidem primò ad Crevantium Burgundiæ oppidum Anno cIɔcccxxIII & inſequenti anno ad Vernolium ingentem acceperunt cladem. Quumque Anno cIɔcccexxv. Caſtellum S. Jacobi Beveronis (S. James de Beuveron) exercitu quadragies mille militum ſepirent, præſidiariis militibus in extremo diſcrimine opem S. Georgii Sarisburienſis implorantibus, eo audito Sarisburienſem Comitem obſeſſis ſubſidio venire rati, nominisque metu territi extemplo ſeſe fugæ mandarunt, quemadmodum à Scriptoribus rerum Anglicarum memoriæ proditum eſt. Ita penes Anglos aliquamdiu victoria ubique ferè manſit. Cæterum in obſidione Aurelianenſi ſiſti quodammodo felicitatis curſus cœpit. Et quanquam in eâ Gallos commeatum ipſis eripere conantes profligarunt (id prælium ab Halecibus nomen accepit) atque ipſa adeo urbs dedere

re ſe Burgundionum Duci nequicquam pararet, Anglis omnes pacis conditiones aſpernantibus; tamen non ſolum in obſidione urbis Comes Sariſburienſis, vir ſtrenuus periit, verum etiam Galli cohortatione puellæ cujuſdam Lotharingiæ, nomine Joannæ, excitati confirmatique militem Anglicanum à mœnibus Aureliæ feliciter ſubmoverunt. Ea multis deinceps adverſus Anglos rebus præclarè geſtis magniſque facinoribus editis Carolum regem Rhemos ad ſuſcipienda regni inſignia deduxit. Tandem ab Anglis in prælio leviori capta, tanquam ſuperſtitionis ac Diabolici rea conſortii crematur Rothomagi. Carolo coronato, quum complures ad eum civitates defeciſſent, Angli ſuum quoque regem Henricum ex Anglia evocatum regno Galliæ ſolenniter inaugurant Lutetiæ Pariſiorum cIɔccccxxxII. Eopſe tempore pactæ in ſexennium opera Pontificis induciæ haud diuturnæ fuere; Gallis loca complura fraudulenter & quaſi per cuniculos intercipientibus, dicentibuſque, nihil contra induciarum religionem fieri, dummodo à vi manifeſtâ abſtineatur. Quemadmodum nec Carolus rex adduci unquam potuit, ut juſtum cum Anglis prælium committeret; ſatis habens, arte eos ac ſtrategemate

Joanna Aurelianenſis.

Diſſenſiones Ducum rebus Anglorum noxiæ.

tagematis per circuitum impetere. Inprimis autem Rem Anglicam in Gallia afflixit Ducis Burgundionum ab Anglorum amicitia levi de cauſa deſciſcentis cum Gallorum rege reconciliatio. Gliſcebant nonnullæ in Betfortii Burgundioniſque Ducum animis odii ac mutuæ ſimultatis ſcintillæ, quum ad eas penitus extinguendas colloquio Fanum D. Audomari, opportunus ei rei locus, deligitur. Jamque præſtitutum tempus appetebat, & diſceptari cœptum eſt, uter prior veniret, quod exiſtimabant, eum, qui prior comparuiſſet, tacita quaſi confeſſione ſe inferiorem eſſe, agnoſcere. Id vero recuſabat Betfortius: quandoquidem in re Gallica adminiſtrandâ principem locum obtineret, atque adeo ſibi, in tanto dignitatis faſtigio collocato, cauſæ nihil eſſet, cur fiduciario Galliæ clienti concederet. Burgundus contra ſe ſupremum eſſe atque unicum urbis colloquio deſtinatæ Dominum prætendere. Itaque colloquium intermittitur. Burgundus, rupto amicitiæ Anglicanæ vinculo, immane quantum Carolo regi auxilii tulit. Acceſſit novum etiam malum, mors Betfortii Ducis Anno cIↄccccxxxv. Sommerſetius ac Eboracenſis Duces quum de principatu, uter in defuncti locum ſucce-

cede-

cederet, acriter inter ſe contendiſſent, pervicit hic quidem, dignitatemque, ad quam adſpiraverat, conſecutus eſt; tantum autem illi negotii faceſſivit Sommerſetius, ut, antequam novus Galliæ Rector adveniſſet, Lutetia Pariſiorum, poſtquam annos XVII. in ditione Anglorum fuerat, una cum civitatibus compluribus aliis Carolo regi ſeſe dederet Anno cIↄcccc xxxvI. Quanquam, ut vicem rependeret Gloceſtrius Dux, Burgundione Caletum obſidente pulſo, magnas eidem in Flandria, Arteſia & Hannonia calamitates intulit. nec minori clade Gallos Talbutius, ſumma virtute Dux affecit. Interim, dum pactis induciis Gallia ab armis pauliſper conquieſcit, motus inteſtini ſemina ſparguntur in Anglia. Deſponderat ſibi rex Comitis Armeniaci filiam: ad eas nuptias diſturbandas Comitem una cum filia Gallus in cuſtodiam dedit. Suffolcius inde Comes, idemque regius eo tempore apud Gallum Orator, injuſſu regis, Margarithæ, Renati Ducis Andegavenſis, ejuſdemque Neapoleos ac Siciliæ regis filiæ nuptias paciſcitur: regique ut eas ratas habeat, perſuadet. Ei vehementer reclamatum eſt à Gloceſtrio Duce eodemq; regis patruo: partim quod & pater mulieris Rex nomine duntaxat ac Dux eſ-

ſet, partim quod Armenianæ priori ſponſæ, magna ſic injuria fieret. Veruntamen nuptiæ nihilominus fuerunt: & Andegavenſis inſuper ager cum Cenomanenſi, ut ſponſam dimitteret, Gallo conceſſus. Sed quum rex obnoxius in uxoris præpotentiumque poteſtate miniſtrorum eſſet, regina primùm in ulciſcendo Gloceſtriæ Duce virium factura periculum, eum de regno male adminiſtrato accuſat, ac comprehenſum clam interficiendum curat. illata inſonti cædes magna deinceps mala regi dedit. Galli quippe Normanniam paulò poſt recuperarunt Anno clɔccccxlix. quòd Angli motibus Hiberniæ diſtenti haud valida ſuis auxilia mittere potuere. Inſequenti anno hi ex Aquitania quoque pulſi ſunt, ut præter Caletum aliaque pauca admodum oppida circumjacentia nihil ipſis in Gallia reliquum eſſet: nec poſt id tempus unquam firmam in Gallia ſedem figere potuerunt. Cauſa tantæ tamque ſubitæ cladis non una affertur: præſidiorum Anglicanorum ſocordia, Ducum ſtrenuorum penuria, ſubjectorum in ſuperbos atque inſolentes Anglorum mores odium; & inprimis inteſtini Angliæ motus, à Richardo Duce Eboracenſi clam excitati. Is namque & regis ignavia, & averſiſſimo populi ab

Angli Gallia pulſi.

Impe-

Imperio reginæ animo cognito viam ſibi ad regium faſtigium in tanta rerum omnium perturbatione ſe facturum eſſe confidebat. Adde quod potiori etiam jure ſibi regnum deberi aſſerebat, materna quippe ſtirpe à Lyonello, Clarenciæ Duce, regis Eduardi III. filio tertio ortus, quando Henricus contra ab Joanne Gauntio Eduardi III. quem diximus, quarto filio originem ducebat. Simulabat autem, ſe id unicè agere, ut miniſtros exitioſos ac nimio favore elatos, & inprimis Ducem Somerſetium Rex abs ſe removeret. Inde exercitu coacto prælium cum regiis copiis committit. eo Dux Somerſetius cecidit. Ibi tum Eboracenſis regis regnique Protector renuntiatur. Sed ea pax haud diuturna fuit, bellumque paulò poſt iterum exarſit, in quo Dux Eboracenſis victus primum in Hiberniam profugit. Verumenimvero Varvicenſis Comes regias copias aliquanto poſt fundit fugatque; rege ipſo capto. itaque Dux Eboracenſis Regis regnique Protector ac legitimus regii faſtigii heres ſecundò declaratur, hac tamen exceptione, ut regium nomen Henricus quoad viveret, retineret. Haud verò diu eo loco res Anglicana ſtetit. Regina quæ in Scotiam profugerat, ingentem comparaverat exercitum. adver-

ſus eum quum Dux Eboracenſis copias in aciem eduxiſſet, ipſe capitur, captivique ad unum omnes morte mulctantur. Sed novum inde exercitum filius ſuperſtes Comesque Varvicenſis quum confeciſſent, Londinum contendunt: ibi rex ſalutatur Dux Eboracenſis, adoleſcens, nomine Eduardi IV. indito, CIↃCCCCLX.

Eduardus IV. §. 16. Eduardus IV. regnum magno labore partum, majori conſervavit. Henricus quippe validiſſimum exercitum in Septentrionalibus Angliæ partibus conduxerat. cum eo cruentiſſimum poſt hominum memoriam prælium committit Eduardus. hoſtium ſeptingenti nonaginta ſex ſupra millia triginta ſex in acie ceciderunt: Eduardus enim, quod hoſtis numero ſuperior eſſet, nullius omnino vitæ parcere ſuos juſſerat. Henricus in Scotiam compulſus, quum redintegratis copiis rediiſſet, iterum victus fugatusque eſt: ipſe in Scotiam ſe recipiens ægre fuga ſalutem quæſivit. Cæterum ignoto habitu in Angliam reverſus poſtmodum comprehenditur, & in Turrim (ita carcerem majorem Angli vocant) captivus ducitur: rex ſacerdotio, quam regno in tanta hominum factioſorum copia adminiſtrando aptior. Sed necdum omni, quod imminebat periculo defunctus erat Rex.

Is Comitem Varvicenſem legatum miſerat in Galliam, ut nuptias ibi Bonæ, Ludovici Sabaudiæ Ducis filiæ conficeret. Verùm, quum rex interea Eliſabetham Joannam Grajam, viduam, præcipiti duxiſſet conſilio; Comes tam ægre tulit, ut ad Henricum regem palam deficeret, & Clarenciæ Duce eodemque Eduardi regis fratre in partes pellecto, Eduardum regem armata manu ex improviſo opprimeret caperetque: Veruntamen, cuſtodia incuriofius habita, brevi elapſus eſt. inde etſi induciæ componebantur, jurejurando invicem ſancitæ; bellum tamen mox recruduit. Varvicii copiis victis profligatisque, ipſe profugit in Galliam. inde redintegratis copiis in Angliam reverſus, quum ſe incredibilis ibi hominum vis cum eo ſociaſſet, Eduardum regem confugere in Belgas ad Carolum Burgundiæ Ducem coegit. Henricus autem rex per novem annos carceris ſqualorem perpeſſus, in regnum reſtituitur. Sed Eduardus copiis Ducis Burgundiæ adjutus, in Angliam póſtquam appulit, qui ad ipſius partes ac ductum ſeſe applicarent, admodum multos reperit: conceptis verbis, nihil ſe in Henricum regem moliturum, adjurat, bona modo hereditaria ſeſe adituturum ſimulans. neglecta jurisjurandi re-

 ligione,

ligione, ſecreto copias nihilominus cogit: Adverſus eum quum infeſto agmine profectus eſſet Comes Varvicenſis, Dux Clarenciæ Eduardo fratri reconciliatus cum omnibus ad eum copiis tranſiit. Ea res Varvicenſem vehementer afflixit, & quum ſe haud ſatis virium habere intelligeret, prohibere nequiit, quò minus Londinum Eduardus contenderet, is benigne ibi exceptus eſt, propterea quod, ut ajunt, Londinenſibus grandi ære alieno obſtrictus erat, nec poſtremas amoris partes apud eorum uxores tenebat: Henricus in priſtinum carcerem quaſi poſtliminio detruditur. An. cIↃcccclxxi. Eduardus inde rex, converſis in Comitem Varvicenſem armis, atrox prælium ancipiti Marte committit, ut victoria in Comitem inclinari videretur. At cœlo nubibus obducto, quum nemine ſuos noſcitante legionarii infeſtis inter ſe ſignis concurriſſent, ac mutui ſeſe vulneribus imprudentes ipſi confeciſſent, victoria prope jam explorata è manibus excidit. ipſe una cum aliis multis ex prima nobilitate occiditur. Acceſſit aliud haud leve malum, quod conjux Henrici regis, quæ firmiſſimas in Gallia copias coegerat, adverſo retenta vento, una cum Eduardo filio, adoleſcente ſerò nimis appulit.

pulit. ipſa deinceps ubi in Angliam venit, comprehenditur; filius necatur. Poſtea Henricum quoque regem GloceſtriæDux, homo ſanguinolentus, ſua ipſius manu interfecit. Poſteaquam in Angliâ ocium motibus fuit, Carolus Burgundiæ Dux, Ludovicum XI. Gallorum regem in Eduardum incitat, ingens ex regis utriusque inter ſe contentione commodum ſperans. At Ludovicus XI. mala, quæ, ſiquando ſe cum Anglo Burgundus conjunxiſſet ſibi eventura eſſent, animo proſpiciens, Anglum omni ratione delinire Burgundumque ei ſuſpectum facere ſtuduit. Eoque illi majorem fidem habuit Anglus, quod, quæ ipſi ad obſidionem Noviomagi (nunc Nuys vocatur) auxilia Carolus Dux promiſiſſet, ea haud mitteret. Nec parum ad promovendam pacificationem contulerunt ampliſſima, quibus Eduardi miniſtros rex donaverat, præmia. Ejus conſtabiliendæ gratia in colloquium rem Ludovicus rex deducit: nec dubitavit ipſe prior in locum conſtitutum venire: vinum quoque diſtribui liberaliter inter Anglicanos milites juſſit. Itaque Eduardus, nullo egregio facinore edito, inglorius, fremente nequicquam Burgundo in Angliam redit. Adverſus Scotos autem melius rem geſſit: quos

Henricus VI. interficitur.

in

in eorum finibus populabundus magnis cladibus affecit. Interim dum hæc geruntur, Gloceſtriæ Dux, quo propiorem ſibi ad regnum aditum pararet, Ducem Clarenciæ, fratrem natu maximum interficiendum curat. Ad extremum Eduardus, quum novum adverſus Galliam bellum pararet, quod Ludovicus rex, poſteaquam præſens periculum fraudulenta pacificatione propulſaſſet, ſtare pacis conditionibus haud curæ haberet, morbo correptus obiit Anno cIɔcccclxxxiii.

Eduardus V. §. 17. Eduardo IV. vita functo Eduardus V. filius, puer undecim annos natus rex quidem ſalutatur, ſed nominis inanis uſura vix per undecim hebdomadas fruitur. Richardus quippe Gloceſtriæ Dux idemque pueri patruus, homo omnium ſeculorum ſceleratiſſimus crudeliſſimusque, regni invadendi conſilium illicò ceperat. Itaque regem primum ejusque fratrem in poteſtatem ſuam redigit; uſurpata utriuſque tutela. amicos inde regios ſpectata fide è medio tollit. Sacerdotes præterea impudentiſſimos ſubornat, qui fictos paſſim rumores diſſeminarent: Eduardum IV. adulterinis amplexibus ſuſceptum eſſe: regnum Richardo jure deberi, quippe quem legitimis nuptiis natum, vel ipſa paterni oris ſimilitudo

litudo arguat. Ad ultimum Buckinghamius Dux ad Senatum Londinenſem retulit, regnum Richardo merito deferri oportere; paucis, qui ad eam rem ſubornati erant, hominibus perditis ea, quæ Dux retuliſſet, ſua vociferatione comprobantibus; ab univerſa multitudine regnum delatum eſſe ſubdolè fingitur. Rex pravis artibus regni potitus, regem ſe proclamari inaugurariq; A. cIↃcccclxxxiii. ſimul Eduardum V. hominem innocentiſſimum una cum fratre miſerandum in modum interfici juſſit. Sed paulò poſt inaugurationem ſimultas quædam regem inter ac Buckinghamium Ducem, cujus quidem beneficio potiſſimum regnum ille conſecutus fuerat, extitit. Quamobrem aula hic excedens, animo agitare cœpit, quo pacto regnum Henrico, Comiti Riccomontio, qui ea tempeſtate in Britannia Armoricorum exulabat, tradi poſſet. Quanquam autem in facinore deprehenſus fuerat Buckinghamius, & à Richardo ſecuri percuſſus, tamen quod iniverat, conſilium perficitur. Atque Riccomontius Comes jam ex Britannia Armoricorum cum claſſe adventabat; Anno cIↃcccclxxxiv. quum adverſo vento in Normanniam rejicitur. inde quod à Carolo VIII. Galliæ rege auxilium petebat

bat, facile obtinuit. Ingens quoque multitudo ex Anglia ad eum confluens fidem atque operam ſacramento interpoſito addixit: ei viciſſim ſeſe Principem Eliſabetham Eduardi IV. filiam, ducturum; jurejurando confirmat. Sed parum abfuit, quin Henricus in poteſtatem Richardi veniret, Petri Landeſii, Theſaurarii Ducis Britanniæ Aremoricæ fraude & inſidiis circumventus; qui magna auri vi corruptus à Richardo fuerat, quemque poſtmodum ſuus ipſius Dominus patibulo affigi juſſit. Porro Richardus, quum Eliſabetham Principem ipſe matrimonio ſibi jungere conſtituiſſet, atque eam ob cauſam, quam eo tempore in matrimonio habuerat, uxorem clam è medio ſuſtuliſſet, differre nuptias propter imminens ab Henrico periculum coactus eſt. Is ei rei ut anteverteret, ex quo propere ex Galliâ trajecto mari in VValliam primum appuliſſet: magna celeriter manu coactâ, acie cum Richardo confligit ad Bosvvorthum oppidum. in eo prælio VVilliamus Stanlæus cum aliquot hominum millibus in Henrici caſtra tranſiit: pugnamq; multi inter Richardi milites detrectabant. Richardus ipſe occiditur, ejusque diadema ipſo eo loco, ubi depugnatum fuerat, Henrico imponitur,

&

& magno omnium applauſu rex is proclamatur. Anno cIↃCCCCLXXXV.

§. 18. Ad hoc uſque tempus res Anglicana miſerandum in modum convulſa fuerat, infauſta illa & fatali inimicitia, quæ inter gentem Eboracenſem & Lancaſtriam intercefferat: illa Roſam Albam, hæc Rubram pro inſigni gerebat. Quippe Henricus IV. ex domo Lancaſtriæ ortus Richardum II. de regno deturbaverat: cujus nepotem Henricum VI. Eduardus IV. Eboracenſis viciſſim de ſolio præcipitem egit: hujus porro fratri Richardo III. Henricus VII. è familia Lancaſtria una cum regno vitam ſimul eripuit. Henricus iſte, ducta in matrimonium Eduardi IV. filia & factiones Roſæ Rubræ atque Albæ feliciter inter ſe reconciliavit, & rem Anglicanam turbis diuturnis vehementer agitatam inſtaurando ad tranquillitatem ſua prudentia reduxit. Quanquam ne ipſe quidem à motibus inteſtinis immunis fuit. Ac primum quidem omnium Lambertus Symmelius, piſtoris filius, pro Eduardo Comite Varvicenſi fraudulenter ſuppoſitus, Rex renuntiatur in Hibernia. Eam fabulam Sacerdos quidam architectatus fuerat: cui Margarita Caroli Burgundiæ Ducis vidua, eademque Caroli IV. ſoror, ut Henrico moleſtiam exhiberet

Henricus VII.

beret mirifice ſubſerviit. Symmelius ex Hibernia cum exercitu in Angliam ubi venit, acie victus ab Henrico rege capitur, & in culina regia, verſandis ad focum carnibus aſſis, ſordido calonum miniſterio,præponitur. Anno cIↃccccxcI. Henricus,expeditione in Galliam ſuſcepta, Bononiam obſidione cingit. Sed quum auxilium, quod promiſerat, Maximilianus Imperator haud mitteret, ad pacem cum Gallis faciendam, non contemnenda pecuniæ ſumma, inducitur. Interim dum hæc geruntur, alius à Margarita Duce impoſtor ſubornatur, nomine Perkinſius Varbecius, qui ſe pro Richardo, Eduardi IV. regis filio natu minimo gerebat, parteſque ſuas tam ſcite ac doctè agebat, ut permultos ſibi affectatores in Hibernia adjungeret. Inde Lutetiam Pariſiorum profectus perbenigne excipitur, propterea quod eo tempore Gallus ab Anglo capitali odio diſſidebat. Pace compoſita ad Margaritam Ducem ſe contulit: inde in Hiberniam, & denique in Scotiam ſe recepit. ei rex, quum honorificentiſſime hominem excepiſſet, è propinquis unam in matrimonium dedit, irruptione ſimul cum exercitu in Angliam facta. Et res eo periculoſiori loco eſſe videbatur, quod per id tempus ingens in Anglia ſeditio

propter

propter nova & inſolita tributa coorta erat. Veruntamen non minus ſeditioſis, quam Scotis ſtrenue obviam itum. illi cæſi domitique: hi magna accepta clade in Scotiam repulſi ſunt. Pacem inde cum Anglis fecêre Scoti, fide data, ſe nec perfugium ullum nec ſubſidia impoſtori Perkinſio inpoſterum præbituros. Is in Hiberniam inde & porro in Cornvvalliam ubi venit, declarari ſe Regem Angliæ juſſit. Sed quum paucos admodum, qui ſtudia ad ipſius partes inclinarent, reperiret, & regias copias adventare cognoviſſet, in templum confugit, ſeque regi dedidit. ab eo in carcerem Turris Londinenſis conjectus quum effugere ſecundum conaretur, res novas moliturus, in furcas tandem ſuſpenſus condignas tanto crimine pœnas dedit. Anno cIɔIɔI. connubium convenit inter Jacobum IV. Scotiæ regem & Margaritam, Henrici gnatam: quod effecit, ut Anglia deinceps & Scotia ſub unius ſceptro coaleſcerent. Arthurus quoque, Henrici filius natu maximus Catharinam, Ferdinandi Catholici filiam matrimonio ſibi junxit. Sed eo mortuo paucis poſt nuptias menſibus, anno ætatis XVI. Henricus, nec dotem æquo animo reddere, nec affinitatis cum Ferdinando recens contractæ vinculum

diſſolvi cupiens: Catharinam Henrico filio ſecundo, puero annos XII. nato in matrimonium dedit, Julii II. Pontificis Rom. conceſſu. nec dum enim cum ea concubuiſſe Arthurus dicebatur. Eam rem ingentes dein mutationes conſecutæ ſunt. Rex iſte inter prudentiſſimos ſui temporis Principes connumeratur: nec in eo quidquam reprehenditur, niſi quod ſubjectis multum pecuniæ per calumnias extorſiſſe dicitur. Obiit Anno cIↄIↄIX.

Henricus IIX.

§. 19. Henricus IIX. initio regni ſtatim nuptias cum ſuperſtite fratris vidua facit, magis, ut parentis voluntati ſatisfaciat, quam quod eam ſingulariter diligeret. dum matrimonium firmum & inconcuſſum ſtetit; rex domi bene feliciterque Imperium geſſit: in aulâ quotidie fere ſpectacula ludique equeſtres edebantur. Quod ad res externas attinet, à Julio II. Pontifice, & Ferdinando Catholico ad fœdus adverſus Gallum ineundum ſpecioſo Sedis Apoſtolicæ protegendæ obtentu pellicitur. cIↄIↄXII. Spem quoque Aquitaniæ recuperandæ fecerat ei Ferdinandus. Itaque Henricus exercitum mittit in Biſcajam, ut conjunctis viribus, quemadmodum conventum fuerat, impreſſio in Aquitaniam detur. Quando autem Ferdinandus Navarræ inhians

hians auxilia Anglis nulla mittebat, hi re infecta domum redeunt. Anno cIↄIↄxiii. Henricus valido cum exercitu in Galliam profectus in Tervanna (ad id oppidum Galli, commeatum importare conati, magnam ſtragem acceperunt) & Tornaco expugnandis moratur: illam ſolo æquavit; hoc Franciſcus I. deinde certa pecuniæ ſumma redemit. Verumenimvero Henricus proſpero armorum ſucceſſui haud ſatis imminens, ſeu propria ac innata adoleſcentiæ ſocordia, ſive quod non tam ſibi quàm Pontifici belligeraſſe videbatur, in Angliam revertitur. Henrico abſente Jacobus IV. Scotiæ Rex quum Gallorum inſtinctu irruptionem in Angliam feciſſet, magna accepta clade ipſe occiditur. Inſequenti anno pacem cum Gallis Henricus componit: quod eum Ferdinandus ſocer ſpe vana lactare & naſo ſuſpendere adunco videbatur. Mariam inde ſororem Ludovico XII. regi in matrimonium dedit. Anno cIↄIↄxxii. Henricus, bello denuò Franciſco I. indicto, quum magnam validamque manum in Galliam miſiſſet, tum eo anno, tum inſequenti parum profecit. nihilo felicius cum Anglis Scoti bellum geſsêre. Franciſco autem ad Ticinum capto, quum jam belliſſimam rei Galli-

canæ concutiendæ labefactandæque occaſionem nactus eſſe Henricus videretur, (claſſis quippe ad copias in Normannia exponendas parata erat) tamen deſertis Caroli partibus pacem cum Gallo compoſuit. Carolus item, quod intenderat conſilium perfeciſſe ſe ratus, quando parum jam Angliæ fiducia nitebatur, Maria, Henrici filia, quæ ipſi deſponſata fuerat, repudiata, regis Luſitaniæ filiam uxorem duxit. Et quum litteris antea non niſi ſua manu conſcriptis, & *Filii* nomen & *Amici Fideliſſimi* ſubſcripſiſſet, ea nunc Scribæ manu exarari juſſit, nec in calce litterarum præter ſimplex *Caroli* nomen ullum obſequii aut honoris titulum appoſuit. Quanquam alioquin magnopere expediebat, ne in alterutram partem nimis inclinare Henricus videretur. Sunt tamen, qui VVolſæum Cardinalem, qui tum apud Henricum gratia & auctoritate nihil non poterat, plurimum ad eam pacificationem momenti attuliſſe exiſtiment. is alienior à Carolo V. fuerat, propterea quod ab eo nec ad Pontificiam dignitatem evectus, & quam ipſi fecerat, ſpe potiundi Archiepiſcopatus Toletani fraudatus eſſet, nec, ut antea, *Filii nomen* & *Cognati* in calce litterarum adſcriberetur. Henricus utique ingenti ea tempe-

ſtate

ſtate periculo Galliam liberavit. Is annos omnino viginti concorditer ac ſuaviter cum conjuge vixerat, quum eum religio quædam ac dubitatio exagitare cœpit; jurene ac legitime fratris viduam in matrimonio haberet nec ne. eum ſibi ſcrupulum à Præſide Pariſienſi, qui tum nuptias Mariæ, Henrici gnatæ, altero Francisci regis filio paciſcebatur, injectum primum eſſe prædicabat. Sunt qui eum uxoris pertæſum, poſtquam Annam Boleniam deperiſſet, de diſſolvendo matrimonio cogitaſſe affirment. Quod aliis tamen haud veriſimile vel ideo videtur, quod tertio demum anno, poſtquam eo ſcrupulo ſollicitaretur, Annam illam in matrimonium duxerit: & verò tantæ moræ impatiens eſſe flagrans amor videtur. Multi denique in ea ſunt ſententia, ut exiſtiment à VVolſæo Cardinali hanc primum dubitationem ei allatam eſſe, ut & Carolo V. ægrè faceret, & Franciſco I. placeret, viam eo divortio & aditum aperiendo ad conciliandas inter Henricum & Ducem Alenconiam Franciſci ſororem nuptias. Quomodocunque ſe id habeat, re ad Pontificem delata, Campegio & VVolſæo Cardinali aliisque negotium datur, ut de cauſa cognoſcant. Et initio quidem Pontifex cauſæ regiæ

Henrici VIII. divortium.

paulo æquior, quum gratificari Henrico voluiſſet, Diploma ad Campegium miſiſſe dicitur: quod tamen ille premere, quoad, quid eo faciendum eſſet, mandatum accepiſſet, juſſus eſt. Ex quo autem Carolus deinceps res præclare feliciterque geſſerat, Pontifex ejus animum offendere veritus, Campegium, Diplomate combuſto, rem in longum extrahere jubet. Regina quoque cauſam agere apud Cognitores recuſans rectâ ad Pontificem provocat, apud quem item Carolus V. & Ferdinandus frater, cognitionem iſtam præter jus faſque ſuſcipi, palam conteſtantur. VVolſæus Henricum amore Annæ Boleniæ penitus captum eſſe cognito, quum id à rationibus ſuis alienum eſſe intelligeret, Pontificem ad divortium iſtud prohibendum clam ſollicitat. Eas molitiones olfaciens Henricus ſuperbum Sacerdotem & intolerabilem ex improviſo peſſundedit; ita ut inſequenti anno miſerrimam vitam cum morte commutaret. Porrò Henricus, cum Pontificem ſuis ipſius commodis quam cauſæ æquitati intentiorem videret, quenquam Romam appellare, aut ad redimenda munera Eccleſiaſtica pecuniam eo mittere vetuit. Et compluriumq Galliæ & Italiæ Academiarum ſententiis exquiſitis, quum

quum matrimonium iſtud illegitimum, ac legibus divinis contrarium eſſe omnes pronuntiaſſent: rex iterum à Pontifice, ut cauſam dijudicaret, per legatos nequicquam petiit. Itaque cauſa apud Ordines Angliæ diſceptata, uxorem dimittit, quam ad extremum uſque diem perbenignè ac humaniter tractavit; niſi quod, ex quo angi primum iſto ſcrupulo cœpit, ſeorſim ab illa cubavit. Anno cIↄIↄxxxIII. Paucis menſibus interjectis Annam Boleniam uxorem ducit: ex qua Eliſabetham filiam, quæ regno deinceps potita eſt, ſuſcepit. Anno cIↄIↄxxxv Rex ſupremum ſe Eccleſiæ Anglicanæ caput declarari juſſit, Pontificia auctoritate per regnum abrogata. ei decreto Joannes Fiſcherus, Epiſcopus Rocheſtriæ, & Thomas Morus, nobiliſſimus ille regni Cancellarius ſubſcribere recuſantes capitis ſupplicio affecti ſunt. Quanquam à Lutheri & Zvvinglii doctrina abhorrebat rex, veteris religionis tenax & Luthero alioquin perinfenſus. Librum quippe Henricus antea ſuo nomine adverſus Lutherum in gratiam Pontificis ediderat, elogio Defenſoris Fidei ob eam cauſam ab illo cohoneſtatus. quod quidem etiamnum Angliæ reges uſurpant. Ad eum librum Lutherus neglecta regiæ majeſtatis reverentia,

Henricus ſcribit adverſus Lutherum.

acerbe nimis ac contumelioſe reſpondit. Sed tamen rex Monachos non inutiles modo, ſed etiam tales eſſe ratus, qui, quum mancipio & nexu Pontificis ſint, magnas domi turbas concitare poſſint, cum illis, tum omnibus omninò virginibus perpetuæ religioni ac caſtitati devotis vitæ monaſticæ deſerendæ poteſtatem fecit. Reditus præterea monaſteriorum, Collegiorum, Sacellorumque & poſtremo Ordinis quoque Johannitici bona identidem ad ſe rapuit: bonam eorum partem in Epiſcopatus novos, numero ſex, Baſilicasque condendas ac rem litterariam in Academiis ſtabiliendam inſumſit. reliqua magnam partem aut gratis elargitus eſt, aut exiguo pretio illuſtrioribus familiis divendidit, quo hoc veluti congiario obſtrictæ inſtitutum ipſius approbarent atque defenderent. Bona Eccleſiaſtica hoc modo occupata annuos reditus, ad quingenta & duodecim ſterlingarum pondo ſupra centum octoginta & ſex millia; vel, ut alii volunt, libras ſeptingentas quinquaginta duas ſupra quingenta millia confeciſſe memorantur. Superſtitioſo quoque imaginum cultu abolito, ac nonnullis ceremoniis ſacris immutatis, revera primus religionis purioris fundamenta jecit. Quanquam eo tempore

pore miſerrimo res Anglicana in ſtatu fuerat. Nam & ex Catholicis multi, qui regiam auctoritatem ſummamque in Eccleſia Anglicana poteſtatem rejiciebant, & multo plures Evangelici (uti vocant) qui ſacrum cruſtulum (ut Pontificii quidem ſentiunt) in corpus Chriſti converti negabant, morte mulctati ſunt. Licet cauſa iſtius mali non tam regi ipſi, quam Epiſcopis tribuenda eſſe videatur, qui legibus tam ſævis promulgandis exequendisque regnum tot hominum ſanguine funeſtarunt. Anno cIↃIↃXLIII. bellum cum Scotis recruduit. ii, quum irruptionem in Angliam feciſſent, à parva Anglorum manu fuſi profligatique ſunt. ea clades uſque adeo commovit Jacobum V. regem, ut præ mœrore moreretur, relicta Maria filiola unica, quam Eduardo filio Henricus deſpondere inſtituerat, eo conſilio, ut regnum utrumque conjungeret: & tranſacta res foret, niſi Cardinalis idemque Archiepiſcopus Santandreanus irritum conſilium feciſſet. Fœdus quoque Henricus rex cum Cæſare adverſus Galliam percuſſit: quo conventum erat, ut conjunctis utrinque ad Lutetiam Pariſiorum copiis urbem iſtam diriperent & circumjacentes regiones ad Ligerim amnem uſque vaſtarent, coactis peditum milli-

P 5 bus

bus octoginta, equitum duobus & viginti. Sed neuter conditionum fidem implevit. Henricus in expugnanda Bononia hæſit, quam deinceps pace anno CIↃIↃXLVI. compoſita Gallis octies centenis aureorum millibus redimendam promiſit. id quod effectum eſt Eduardo VI. rege Anno CIↃIↃL. Equidem haud facile crediderim, ſerio rem egiſſe Henricum, aut commiſſurum fuiſſe, ut Gallis vexandis ipſe Carolo V. ad vires firmandas augendasque viam muniret. Matrimonia, poſtquam Catharinam Arragoniam dimiſerat, triſtis exitus excepit. Anna Bolenia adulterii pariter & inceſtus accuſata, ſecuri percutitur, etſi religionis potius Evangelicæ, cui addicta fuit, quam criminis invidiam ei obfuiſſe, permulti exiſtimant. Principes certe Proteſtantes (ut vulgo appellant) ſupplicium iſtud tam iniquo tulerunt animo, ut Henricum, quem antea ducem factionis ſuæ & anteſignanum eligere decreverant, ſuas ſibi res habere juberent. Poſt Annam matrimonio ſibi junxit Janam Semeram, Eduardi VI. matrem, quæ in partu periit. Exin Annam Cliviam quum duxiſſet, mox ob neſcio quod corporis vitium intactam dimiſit. Quinta conjux Catharina Hovvarda fuit: ea adulterii accuſata capite plecti-

Matrimonia Henrici,

pleƈtitur. Sexta, nomine Catharina Parra, Comitis Latimeri vidua, ſuperſtes regi fuit. Ipſe moritur Anno cIↄIↄxLvII,

§. 20. Eduardus VI. puer novennis regnum capeſſivit. Sed eo impubere Dux Somerſetius, avunculus ejus cunƈta Imperii munia obiit. Operum primum fuit, quod cogere Scotos inſtituit, ad nuptias inter Eduardum regem & Mariam reginam juvenculam ſuo conſenſu approbandas, impreſſione in Scotiam faƈta ad Muskelboroughum oppidum ingenti acie viƈtos fundit fugatque. Voti tamen haud compos faƈtus eſt: Reginam quippe Scoti in Galliam miſere, Delphino, qui deinceps Franciſcus II. appellatus eſt, nupturam. Hoc rege Reformata, uti vocant, Religio in Angliam publice introduƈta eſt, ſacris Pontificiis abolitis prohibitisque. Quæ res locum ac materiam turbis ciendis dedit. Sed eæ ad extremum feliciter ſopitæ ſunt. Pace quoque inter Angliam, Galliam Scotiamque compoſita, Bononia Gallis reſtituitur Anno cIↄIↄL. Ad ultimum, rege gravi ac periculoſiſſimo morbo laborante, Northumbriæ Dux, qui antea Sommerſetium Ducem ſupplicio affeƈtum è medio ſuſtulerat, malis artibus effecit, ut per cauſam ſtabiliendæ Religionis Reformatæ

Eduardus VI.

matæ rex teſtamentum conderet. eo exheredibus regni Maria & Eliſabetha ſororibus ſcriptis, (nam Scotiæ reginæ ea tempeſtate nulla fere ratio habebatur) Joanna Graia, Ducis Suffolciæ filia, ex Maria Henrici VII. filia ſuſcepta, regina deſignatur: magno ſuo & auctoris malo. Nam Eduardo rege mortuo A. clɔlɔLIII. Joannam quidem Northumbriæ Dux reginam Londini pronuntiari jubet. Maria autem Eduardi ſoror natu maxima ſcripto ad Sanctius Conſilium miſſo, regnum ſibi deberi aſſerit. A litteris ultra citroque miſſis ad arma ventum eſt. ex nobilitate multi cum regina ſteterunt, ea quidem lege, ne quid in ſacris mutaret. Magna etiam exercitus naviumque pars ad eam tranſit; Conſiliarii Sanctiores plerique omnes, totaque civitas Londinenſis ad ejus ſe partes applicant, reginamque ſalutant. Quin ipſe quoque Northumbrius, foro uti ac ſcenæ ſervire doctus, Mariam reginam Cantabrigiæ proclamat; nullo ſuo bono; nec enim capitis ſupplicium evitare iſto officio potuit.

Maria. §. 21. Maria regina Pontificiæ religionis cultum & ſacra, Eduardo rege abolita, Pontificis denique auctoritatem publice in Angliam reducere & quaſi poſtliminio inſtaurare. Evangelicos contra

miſere

miſere crudeliterque habere, complures eorum morte mulctare. Veruntamen Eccleſiaſticas poſſeſſiones recipere nullo modo potuit: verita ne adimendo eas Nobilibus, qui tum poſſidebant, voluntatem ejus ordinis ab ſe alienaret. A Pontifice quoque Polus Cardinalis mittitur,. ad regnum iſtud Apoſtolicæ Sedi reconciliandum. Maria Philippo Caroli V. filio nupſit, qui poſtmodum rex Hiſpaniæ factus eſt: inter conditiones erat, ut penes illam omnium regni munerum magiſtratuumque & opum arbitrium eſſet: & ſi quem ſuſcepiſſet filium, ad eum præter Angliam, Burgundia quoque & Belgium hæreditate veniret: Don-Carolus priori matrimonio genitus Hiſpaniam, terraſque Italicas haberet: denique ſi contingeret, ut ſine herede Don-Carolus moreretur, hujus quoque portionem ille acciperet. Sed ſterile conjugium provectior Mariæ ætas fecit: triginta quippe anni erant, quum ſocero jam ſuo Carolo, uxor deſtinabatur. Multi, qui iſtas cum Hiſpano nuptias indignè ferebant, ſeditiones concitare cœperunt: inter quos fuit Dux Suffolciæ, Joannæ pater. ea quum adhuc in Turri Londinenſi captiva detenta eſſet, una cum Guilfordo, marito, & parente capite plectitur.

Nec

Nec multum abfuit, quin ipſa quoque Eliſabetha, regina deinceps facta, eandem ſubiret fortunam; ni Philippus pariter ac Hiſpani omnes ejus mortem deprecati eſſent; non quod illi bene cuperent, ſed quod verebantur, ne per Mariam, proximam ab Reginæ obitu regni Anglicani hæredem, quæ Delphino Galliæ nupſerat, Anglia Scotiaque ſimul cum Gallia conjungerentur. Cautum præterea ſponſalibus fuerat, ne ſe bellis, quæ cum Gallis Philippus gereret, immiſcere Maria neceſſe haberet. Veruntamen, quum bellum incidiſſet cum Gallis, nihilominus Philippo lectiſſimas copias ſubſidio miſit, ut earum potiſſimum opera celeberrima illa ad Fanum S. Quintini victoria reportata eſſe videatur: victoribus Anglis facultas ejus urbis diripiendæ, ſibi ſolis à Philippo data, præmium fuit. Hac belli movendi anſa captata Henricus II. Galliæ rex, Duce Guiſio Caletum oppidum munitiſſimum, ſed ea tempeſtate maxima præſidii parte nudatum paucis, quam oppugnare cœpit, diebus expugnat. Oppidani ad unum omnes urbe exire juſſi, auro, argento, gemmis, omnique inſtrumento pretioſiori relictis: Guinam denique Hammamque arces, ut ne quod Anglis in continenti receptaculum ſupereſſet,

eſſet,

eſſet, Galli cepere. Ei cladi haud diu ſuperſtes fuit Maria, mortua An. ↀIↄLIIX.

§. 22. Eliſabetha Mariæ ſororis obitu uno omnium ore regina conſalutata, ſe regnumque ſuum difficillimis temporibus ad extremum uſque diem prudentiſſime glorioſiſſimeq; geſſit, ac conſervavit. Ac initio quidem Philippus, quum Angliæ regnum retinere inſtituiſſet, Eliſabethæ nuptias ambit, confirmans fore, ut ei canonis gratiam hac in parte faciat Pontifex. adverſus eam rem omni ope Galli apud Pontificem adnitebantur. Eliſabetha, quanquam palam offendere tantum Principem ac de ſe optime meritum verebatur; eundem tamen ſcrupulum injectum ſibi eſſe ſenſit, (par enim utriusque ratio erat) qui parentem ad divortium cum Catharina Arragonia faciendum impulerat. præterea ſe non poſſe non iniquam videri, ſi Pontificis in indulgenda ſceleris venia auctoritati quidquam loci reliquiſſet: propterea quod paternum divortium hoc veluti fundamento nitebatur, quod Pontifici quenquam legibus divinis ſolvere integrum haud eſſet: Itaque Pontificem miſſum omnino facere & Philippum quam fieri poteſt, placidiſſime modeſtiſſimeque avertere ab inſtituto conſtituit. Porro Religionem Reforma- Eliſabetha.

ma-

matam, denuò Ordinum Angliæ decreto, & Epiſcoporum auſpicio, alio tamen atque alio tempore introduxit. Pontificios autem publicè ſacrorum interdixit: mulcta in eos ſtatuta, qui templum obire die Dominica neglexiſſent. Omnes præterea jurejurando adacti, ut ſupremam ejus,etiam in rebus Eccleſiaſticis,poteſtatem agnoſcerent. id ſacramentum ex novem Clericorum millibus & quadringentis, modo centum octoginta novem homines, inter quos Epiſcopi XIV. fuere, recusârunt. Atque in eo, quod ſibi ſumſerat regimine Eccleſiaſtico conſtanter perſtitit: quanquam multum ei negotii duo hominum genera faceſſerunt, Pontificii, ac Puritani. ex quibus hi Epiſcoporum poteſtatem, ritusque omnes, Pontificiorum inſtitutis affines damnabant, ad Genevenſium diſciplinam ceu rei divinæ normam cuncta exigentes. quantò autem magis creſcebant numero, tanto ſeverius à regina coërcebantur. Pontificii ſæpius & regnum Eliſabethæ & vitam petiere. Malevoli quoque & inimici multa peregre Seminaria ſeu Scholas Nationis Anglicanæ inſtituêre; Duaci videlicet, Rhemis, Romæ, & Valliadolidi: ibi Anglica Juventus Pontificiis ſacris initiata inſtituebatur, atque hiſce ferme

me præceptis imbuebatur: ſummum in Reges Imperium penes Pontificem eſſe: ſubditos, ut quemque regem hæreſeos ſeu ſuſpectum ſeu convictum Pontifex proſcripſiſſet, ſacramenti fideique religione ſolutos; atque adeo interficere ejuſmodi regem, palmarium omnique memoria celebrandum facinus eſſe. Ex ejuſmodi Scholis miſſi in Angliam Sacerdotes, qui Pontificiam doctrinam, & ea inprimis quæ dixi, dogmata diſcipulis tradita propagarent. Cum iis magna hominum perditorum multitudo conſilia viresque jungebat, ut ſeditione mota, reginæ vitam peterent: maximè quod ea à Pio V. Pontifice proſcripta fuerat. Verum nihil profecerunt aliud, quam quod uberrimam carnifici ſontium plectendorum meſſem præbuere; effeceruntque, ut durius Pontificii haberentur. Multum quoque negotii Eliſabethæ reginæ Maria Scota exhibuit: quippe quæ proxima ab Eliſabetha heres regni Anglicani fuerat, ea Guiſiorum inſtinctu, ut illegitima Angliæ dominatrix Eliſabetha à Pontifice declararetur, efficere nitebatur, quanquam occultis machinis ei conſilio obnitebantur Hiſpani. tum vero nomen & inſignia Angliæ una cum Delphino Marito Maria uſurpare cœpit. Sed ea res deinde exitio MariaScota.

Mariæ fuit. Eliſabetha namque Moraviæ Comitem, fratrem Mariæ nothum defendendum ſuſceperat: qui ubi & Gallos è Scotia ejicere, & Reformatam in eam Religionem introducere inſtituiſſet, utrumque opera Eliſabethæ conſecutus eſt. Maria regina, quum Franciſco II. mortuo in Scotiam rediiſſet, Henrico Darlæo, cognato, eidemque formoſiſſimo Angliæ juveni nupſit, cui Jacobum VI. poſtmodum peperit. Sed amor præceps brevi tepeſcere cœpit, poſtquam David Rizius, citharœdi habitu in aulam primum admiſſus, tanta apud reginam gratia floruit, ut Henrico multi perſuaderent, eum familiarius licentiusque, quam vel æquum, vel ipſi decorum eſſet, reginæ conſuetudine uti. Quam ille ob rem captata occaſione, & nonnullis ex nobilitate aſſumptis, David Rizium, quum reginæ ad menſam miniſtraret, è cubiculo eductum interfici juſſit. Itaque Jacobus rex (uterum enim ea tempeſtate mater ferebat) nativa infirmitate natus eſt, ut conſpectum gladium vagina nudatum horreret: propterea quod mater, conſpectis tot gladiis evaginatis ſubitò cohorruiſſe memoratur. Id facinus reginam in maritum vehementer exacerbavit: quo paulo poſt, concubia nocte à Georgio Botuc-

Botuelio occiſo ipſa interfectori nupſit. Horrendam cædem reginæ inſidiis factam eſſe, Moravius aliique prædicabant. neque id palam profiteri ac memoriæ prodere Georgius Buchananus, Moravii cliens erubeſcit. Alii rurſus confictos de Davide Rizio & Henrici Darlæi cæde rumores, architecto & auctore Moraviæ Comite aliisque reginæ inimicis in vulgus emanaſſe, contendunt, ut regina in invidiam infamiamque adducta regno deturbaretur. Quomodocunque ſe res habeat; ſeditio certè in reginam coorta. Botuelius, cui nupſerat, ex regno profugere cogitur (is annis aliquot interjectis, quum miſerrimam in Dania vitam ageret, moritur) ipſa in cuſtodiam datur: anno deinde cIɔIɔLXIIX. elapſa. Copiis, quas coëgerat victis fugatisque, ipſa quum in Angliam ſe recepiſſet: captiva ibidem detinetur. Ibi Eliſabethæ inſidias ſtruere ac ſeditionem movere inſtituit, quandò Norfolcio Duci nubere atque ejus opera regnum Angliæ conſequi nitebatur. Quibus artibus patefactis Dux in cuſtodiam datus, paulo poſt dimittitur. At vero, quum perſeverare in pravo conſilio deinde deprehenſus eſſet: capitis pœnas luit Anno cIɔIɔLXXII. Maria arctiori cuſtodia aſſervatur. Interea dum hæc gerun-

tur, multæ ad eam liberandam carcerique eximendam conjurationes fiunt. ſed eæ omnes detectæ ſunt. Publice quoque quum nihil fere inexpertum relinquebatur, ad eam liberandam, nulla ſatis tuta iniri ratio, qua Eliſabethæ ſecuritati conſuleretur, potuit. Itaque Maria, moræ diuturnioris impatiens pravis conſiliatoribus quum auſcultaſſet, technas machinasque in Eliſabetham à Pontifice, Hiſpano, Guiſisque comparatas non approbavit ſolum, verum etiam in iis perficiendis operam ſuam ac ſtudium addixit. Quibus diu agitatis ubi poſtremo ingens conjuratio quaſi ex latebris erupiſſet, interceptis litteris ipſius manu conſcriptis, judices deliguntur, qui Mariam capitis damnabant: quam ſententiam quum Ordines comprobaſſent, & ut ſupplicium quam primum ſumeretur, inſtarent; Eliſabetha anceps diu hæſit, nec ut ratam haberet ſententiam adduci potuit: præſertim quod & Jacobus filius, & Gallus omnibus viribus pro ipſius ſalute laborabant. Ad extremum, quum & Aubiſpinæus, Orator Gallicus in eo eſſet, ut Eliſabetham nefaria ſicarii manu interficiendam curaret, & ſui ſupplicium Mariæ importune urgerent; decreto exequendo ſubſcribit illa quidem ſed Davidſonio, qui

Maria capitis damnatur.

erat

erat à ſecretis, ſimul mandat, ut rem integram, donec quid fieri vellet, conſtituiſſet, ſervet. Cæterum poſtquam ille rem cum Senatoribus Sanctioribus communicaſſet: ſententia illico promulgata Maria ſecuri percutitur, Anno cIↃIↃLXXXVII: Ob eam rem quum magnam in ſpeciem indignationem præ ſe tuliſſet Eliſabetha, Davidſonium à munere ſuo removet. Id ſupplicium quum graviter Jacobus rex ferret auctores ei permulti fuere, ut conjunctis cum Hiſpano viribus parentis mortem armis perſequeretur. Sed delinitus tandem eſt ab Eliſabetha, quæ amicitiam deinde quoad vixit illibatam cum eo coluit. In Gallia quoque Guiſii perinfeſti Eliſabethæ fuêre. Illa contra Hugenottis (ita Proteſtantes Galliæ appellant) milite argentoque ſubveniens: Franciſcopolin ad Sequanæ oſtium à rege Franciſco I. conſtructam (quam Galli *Havre de grace* appellant) ſibi oppignoratam accepit Anno cIↃIↃLXII. quanquam præſidium ejus inſequenti anno ejectum eſt. Nec rem eò unquam deducere potuit, ut Caletum reciperet: tamen etſi pace ad Caſtellum Cameracenſe compoſita promiſſum ei fuerat Anno cIↃIↃLIX. Cum Henrico IV. autem amicitiam coluit, copiis pariter magnaque argenti vi ſubmiſſis. Cum

Hiſpano verò ſimultates exercuit, quibus occaſionem dedit Belgarum rebellio. iis quippe non ſolùm in terris ſuis ac partibus perfugium præbuit, verum etiam militibus pecuniâque primum occultius aliquantò, dein aperte ac palam ſubvenit: ii contrà fidem ſuam Vliſſinga, Brila, & Rammerukena oppidis conceſſis oppignorabant. Imperium autem ſibi à Belgis bis delatum, re penſitata penitiusque inſpecta ſumma cum prudentia animique moderatione recuſavit. Comitem tamen Leyceſtriæ, qui principem apud eam locum obtinebat, Ducem ac præfectum Belgis miſit. is, re male geſta, quum majorem etiam turbarum procellam Belgis ſua ſocordia accerſiviſſet, biennio poſt inglorius domum revocatur. Hiſpanis quoque in oris ſuis & in America Franciſco Draco, aliisque Ducibus ingentes clades intulit. Gades autem, quas Eſſexiæ Comes occuparat, An. cIↄIↄxcv. ſtatim à præſidio Anglicano deſeruntur. Hiſpani contra nihil ad eam vexandam reliqui faciunt; tot tantisque in ejus caput inſidiis ac conſpirationibus comparatis. Et quum in ea eſſent hæreſi, ut exiſtimarent, Angliam poſſe citius, quam Belgium, neque hoc absque illa domari, claſſis illa, ut vocabant, invincibilis quæ An-

Claſſis Hiſpanorum

Angliam ſubigeret, adornabatur. Sed ea cum magna Anglorum gloria non profligata ſolum, verum etiam tempeſtate afflicta miſere & conquaſſata ad patrias oras rediit. Hibernicas quoque factiones Hiſpanus aluit, quæ multum ſane negotii Eliſabethæ exhibebant. Ea, quanquam proſpere adverſus illas ſemper pugnarat, mediocrem tamen cladem accepit Anno cIↄIↄxcvi. Itaque Comitem Eſſexiæ cum exercitu ad eas compeſcendas miſit, ſed fruſtra. Is increpatus ob eam cauſam à regina, quum in cuſtodiam quoque mitteretur, adeo indigne tulit, ut licet reconciliatus priſtinum jam gratiæ locum obtineret, cives tamen Londinenſes ad ſeditionem ſollicitaret. Ob eam rem capitis ſupplicio afficitur. Hiſpani quoque magnis attriti cladibus bis è finibus Hibernorum proturbantur. nec niſi cum vita & Imperio Eliſabethæ extingui ea rebellio potuit. Pacis porro cum Hiſpanis, quoad vixit, conditio nulla fuit. De ea namque quum Bononiæ agitari cœptum eſſet, opera Henrici IV. Anno cIↄIↄcvi. irritam eam pacificationem fecit Anglorum cum Hiſpanis de loci honoriſque prærogativa contentio. De reliquo, ut nuberet regina, induci nullo modo potuit; tamē etſi nuptias ejus & ſubditi enixe

invincibilis profligata.

Eliſabethæ vita cælebs.

cuperent, & Principes complures ambirent. proci poſt Philippum memorantur fuiſſe Carolus Archidux Auſtriæ, Ericus Suecorum rex, Dux Andegavenſis, ejusque frater Dux Alenconius, Comes Leceſtriæ aliique. Cæterum amantum preces haud penitus aſpernata, ſpe vana eos lactando effecit, ut omnium ſibi benevolentiam conciliaret. Carolum namque Archiducem annos VII. exſpectatione ſuſpenſum tenuit. Jamque rite transacta res cum Alenconio Duce fuerat, quum pacta nuptialia neſcio quibus clauſularum formulis regina ſcitè ſubinde eluderet. Ea regnante Anglicana cum Turcis Indisque commercia, moneta argenti puri, textura denique ſubtilioris è lanâ telæ ac levidenſis, introducta ſunt & ſtabilita. Rem autem nauticam opesque maritimas inprimis firmavit amplificavitque; tanta quidem cum æmulatione, ut quamvis quibuscunque rebus poterat, Belgis adverſus Hiſpanorum impetus vexationesque præſidio eſſet, committere tamen nollet, ut eam illi navigiorum bellicorum vim, quæ cum maritimis Anglorum viribus contendi poſſet, ſibi compararent. Eam quamvis neceſſariam Angliæque utiliſſimam æmulationem torpeſcere Jacobus, rex pacis amantiſſimus ſivit.

Ca-

Carolus autem I. inteſtinis ſubjectorum motibus diſtentus animum in eam curam intendere haud potuit. itaque Belgarum opes maritimæ tantis creverunt auctibus, ut minui aut frangi inſequentibus temporibus nec à Cromvvellio nec à Carolo II. potuerint. Regina omnem ſupergreſſa laudem ac ſubditis inprimis chara moritur Anno cIↃIↃcII. ſcripto hærede Jacobo VI. Scotorum rege.

§. 24. Poſt Eliſabethæ obitum, Jacobus VI. Scotorum rex una omnium voce rex Angliæ ſalutatur: jure quod in Angliam Margarita, Henrici VII. filia habuerat munitus. Ea quum Jacobo IV. Scotorum regi nupſiſſet, filium genuit Jacobum V. qui unicam reliquit filiam, Jacobi VI. matrem. Is initio ſe haudquaquam alienum à Pontificiis eſſe ſimulavit, veritus ſcilicet, nequid rerum novarum ipſo regni ingreſſu molirentur. Cæterum vix dum inauguratus fuerat rex An. cIↃIↃcIII. quum ex improviſo conjuratio quædam, ducibus & anteſignanis Cobano Grejoque Marchionibus adverſus eum inita. Conſilium erat ſtirpem Jacobi è medio tollere, & Arbellam Marchionem, quæ itidem à Margarita Henrici VII. filia, quam diximus, genus ducebat, in ejus locum ſufficere. Ea poſt obitum Jacobi IV. Ar- Jacobus VI.

chivvaldo Duglaſſio Comiti nupta Margaritam pepererat, Matthæo Lenoxio Comiti deinceps elocatam. ex ejus filio tertio Carolo Lenoxio, iſta Arbella orta fuerat. Decretum erat, eam Sabaudiæ Duci, opera Hiſpanorum regis, nuptui dare, atque adeo ad reſtaurandum Pontificium in Anglia cultum viam munire. Sed molimine nefario detecto, animadverſum in auctores, mitius tamen, quam criminis magnitudo poſtulabat. Jeſuitæ omnesque Eccleſiaſtici Pontificii inſequenti anno, graviſſimo promulgato edicto ex Anglia ejiciuntur. Anno inde cIↄIↄcv. conjuratione facta homines ſcelerati, ac Pontificiæ Religioni addicti cellam ſubterraneam & ædi Veſtmonaſteriæ, in qua Comitia regni celebrari ſolent, ſubjectam conducunt, multisq; doliis pulvere nitrato refertis complent, quo incenſo regem, Principes, omnesque adeo Ordines Angliæ flamma ceu fulmine ictos & in ſublime jactatos ſimul ad internecionem daturi. Sed diriſſimum conſilium & orco dignum levi ſane indicio patefactum. Ex conſciis quidam familiarem ſuum Montaguilium Marchionem, litteris obſcuris, quas hujus pediſſequo homo ignotus tradiderat, monuerat, ne poſtero die Comitiis intereſſet. Itaque rex id quod

Proditio pulveraria Londini.

quod res erat, ac ſuſcepti facinoris rationem ſuſpicatus, quum ſedulo perquiſiviſſet omnia, pulverem nitratum reperit. Decretum inde ab Ordinibus, ut omnes ac ſinguli ejus regni incolæ civesque jurejurando adacti, Jacobum, legitimum dominum ſuum agnoſcerent haberentque: neque Pontifici aut regnum abrogare regibus, aut ſubjectos officio Magiſtratibus debito ſolvere licere. Pace cum Hiſpanis factâ cIↄIↄcIV, inde in conciliandis induciis Hiſpanum inter & Batavos ſedulam cum cæteris operam navavit. Exin, quum Comes Palatinus, gener ipſius è terris ſuis expulſus eſſet, non alio ei auxilio, quam mittendis ultro citroque legatis, agendoque de pace præſto fuit, Sed deluſus ab Hiſpanis & circumductus eſt. Anno cIↄIↄcXXVI Carolus filius in Hiſpaniam proficiſcitur, filiam regiam natu maximam matrimonio ſibi juncturus: jamque pacta nuptialia inita ac jurejurando firmata fuerant, nuptiis in annum ſequentem dilatis: ſpatium enim ſibi dari Hiſpani volebant, donec quis rerum Auſtriacarum in Germania futurus ſit eventus, conſtitiſſet. Cæterum, reverſo in Hiſpaniam Principe, quum reſtitutionem Palatini omnino contineri conditionibus Angli poſtulaſſent, nuptiæ ad nihi-

nihilum recidunt. Atque Angliæ Ordines de pecunia ſuppeditanda ad Palatinum in terram ſuam vi armisque reſtituendum aſſensêre quidem; ſed ſalubre conſilium effectus deſtituit. Jacobo rege bella Anglorum cum Scotis ſublata ſunt, quibus nativa Inſulæ pulcherrimæ felicitas haud parum imminuta fuerat. Et nequa inter utramque gentem de nominis titulique prærogativa contentio oriretur, Magnæ Britanniæ nomen, quod utrumque regnum contineret, invexit. Jamque in eo elaborabatur, ut unum ex duobus regnum efficeretur, ſed fruſtra: neque enim Scoti ſe ceu victos pacatosque Anglis quaſi interſeri ſubdique pati volebant. Ejus item ætate deductæ in Virginiam, Bermudes & Hiberniam coloniæ. ea re Anglica gens foris quidem mirifice propagata diſſipataque fuit: ſed ut complures exiſtimant, domi vehementer exhauſta & exinanita: ut multo conducibilius Angliæ futurum fuiſſe videatur, tantam hominum vim ad opificia artesque mechanicas atque halecum capturam adhiberi. quibus quidem artibus, quaſi ante oculos Anglorum Belgæ mirificas ſibi opes comparant. Rurſus alii intereſſe boni publici ac quietis regni arbitrantur, ne gens indomita atque effrænis nimia la-

boraret

boraret multitudine. In navigationem quoque Indiæ Orientalis omnibus ſtudiis incumbebant Angli, paria utut facere cum Batavis nullo modo potuerint, propterea quod hi iſtum quaſi bolum ante præripuerant, & plagæ Orientalis opimitates ſibi vindicare occupârant. Moritur Rex Anno cIↄIↄcxxv.

§. 24. Eum excepit filius Carolus I. qui poſtquam cum Hiſpana nuptias diſturbatas eſſe vidit, Henriettam, Henrici IV. filiam uxorem duxit. Anno cIↄIↄcxxvi valida claſſis in Hiſpaniam miſſa, quæ ad Gades exſcenſu è navibus in terram facto, magna accepta calamitate repulſa domum rediit, re infecta. Itaque omne inter utramque gentem commercium interdicitur. Cum Gallo itidem collidebatur Anglus: & poſtquam Gallici mercatores male habiti ab Anglis erant, commercia utrinque etiam vetantur. Anno inde cIↄIↄcxxvii. Anglus quum Rupellas tutandas ſuſcepiſſet, copiis è navibus in Retiam inſulam expoſitis, caſtellum S. Martini acriter oppugnat: ſed à Toyra, præfecto arcis, qui caſtellum ab hoſtium oppugnatione ſtrenue defendebat, magnis attritus cladibus repellitur. Inſequenti anno idem Rupellas, copiis præſidio miſſis, obſidione liberare omni ope **Carolus I.**

nititur, ſed fruſtra. Itaque pacem cum Gallo Anno cIↄIↄcxxix. & inſequenti anno cum Hiſpano Carolus fecit: bello adverſus duos reges, quibus ſimul adoriendis par non erat, ſuſcepto, nihil præter dedecus, ſubditorumque iram & indignationem atque incredibilem æris alieni vim conſecutus. Inter hunc Regem atque Regni Ordines ingentes turbæ motusque extitêre, qui miram deinde rebellionem in eo regno peperêre. Ejus cauſam paulo altius repetere operæ pretium eſt. Eliſabetha, regina prudentiſſima, eo collineabat unicè, atque hoc quaſi axiomate utebatur, ut ingenti Hiſpanorum potentiæ omnibus viribus obſiſteret, eosque quibuscunque poſſet cladibus in mari afficeret. ita & fractæ Hiſpanorum vires, & ipſius ſubditi magnis divitiis aucti, bellique navalis ac rei maritimæ peritiſſimi facti: qua quidem re opes ac ſalus ejus regni, ceu fundamento nituntur. Itaque regina cum omnibus Domus Auſtriacæ hoſtibus arctiſſimam colere amicitiam, Galliæ adverſus Hiſpanorum artes ac machinationes præſto eſſe, Proteſtantibus, ut vocant, in Germania favere, Belgium ſuis opibus ſuſtentare, ad frangendas vicini periculoſiſſimi ſuſpectas vires, & quod exiſtimabat, Belgium longinquum

Turbarum Anglicarum præcipuæ cauſæ.

quod-

quoddam regni ſui propugnaculum videri & inteſtinæ ſanitatis munimentum: in quo, rebus quibus exerceatur aliunde objectis, torpens ſanguis idemque calidus nimis quaſi deferveſcat & ebulliat, priusquam dato ad latius ſerpendum ſpatio interiores corporis partes afficiat, morbosque inteſtinos pariat. Jacobus autem rex longe aliam inſiſtere viam: & quod Batavis ſatis virium eſſe adverteret; non ſolum ad Hiſpanos reprimendos, verum ut ſecum etiam de Imperio Maris contendere queant, ſeſe ab eorum amicitia ſubducere, & pace cum Hiſpanis facta, omnia ad otium ac ſtabilem pacem componere, princeps litteris magis quam armis delectatus. Atque, ut regis ad exemplum ſubditorum etiam mores componi ſolent, populus quoque neglecto rei militaris ſtudio in ea prolapſus eſt flagitia & probra, quæ parere opes & pax diuturna conſuevêre. Neque id rege invito fiebat, qui effeminari populum & non niſi mercaturæ lucroque intentum eſſe ideo volebat, ut luxuria fractus enervatusque arma capere & ſuam impugnare auctoritatem in animum ne induceret. Tum animos Anglorum Scotorumque conciliare ſibi invicem & in concordiam redigere omnibus modis ſtuduit. Anglos in Scotia, in Anglia viciſſim Scotos jure patriæ

civi-

civitatisque ac omnibus omnino juribus, perinde ac ſi in ipſa terra nati forent, donat. principes denique gentis utriusque familias connubiis, firmiſſimo mutuæ benevolentiæ vinculo, jungit invicem & copulat. Illud inprimis ſollicitè agebat, ut una eademque in utroque regno divini cultus ratio, iidemque ritus eſſent. Permultas enim Pontificiæ ſuperſtitionis cerimonias & inſtituta, atque inter ea Epiſcoporum poteſtatem, ſed ſupremo regis Imperio ſubjectam Eliſabetha, quæ Reformatam primùm Religionem introduxerat, retinuit, ordinem iſtum ad Monarchiam inprimis accommodatum eſſe rata, quod & à regibus penderent Epiſcopi, & hi in Comitiis magnam apud Ordines auctoritatem haberent. Itaque proverbium illud ſæpius in ore habuit Jacobus rex: No Bishop, No king. Nullus Epiſcopus, nullus rex. Rurſus eadem rei Eccleſiaſtici diſciplina Reformatis Belgii, Helvetiæ, & Galliæ haud probabatur, partim quod gentes democraticæ libertati aſſuetæ tam in re civili quam Eccleſiaſtica æqualitatē amabant, partim quod & à regibus & ab Epiſcopis pari acerbitate vexatæ atq; exagitatæ pari utrosq; odio proſequebantur. Neq; hi quenquā inter Eccleſiaſticos alteri præferri aut potiori cenſeri jure volebant; ſed externa Imperii Eccleſiaſtici mu-

munia per Presbyteria, Claſſes & Synodos adminiſtrabant; priſcos denique Eccleſiæ ritus ad unum omnes abrogabant, perfectionem ac præſtantiam Reformatæ Religionis in eo poſitam eſſe rati, ſi nihil, etiam in iis rebus, quæ ſuâ natura mediæ atque adiaphoræ eſſent, commune cum Pontificiis haberent. Atque ad eam diſciplinam Eccleſia Scotica conformabatur. Quinetiam mirifice ſub manu crevit in Anglia numerus eorum, qui idem cum poſterioribus illis ſentiebant. Ii Puritani vulgo ſeu Presbyteriani dicebantur. Et vero eò periculoſior diſſentientium pertinacia fuit, quod eæ nationes, atra bile, proprio ſibi ac naturali morbo, conflictatæ ſententiam ſemel ſuſceptam mordicus tuentur, nec ab ea abduci ſe ullâ ratione patiuntur. Jacobus Rex, Puritanis ſuâ ſponte perinſenſus, eam ſectam deleri in Scotia hoc pacto poſſe exiſtimabat, ſi prærogativis ſibi conceſſis, quæ ab Ordinibus Scotiæ confirmari debebant, ſupremam etiam Eccleſiaſticæ rei ac politicæ poteſtatem inſerendam ſibi curâſſet, quemadmodum Eccefiæ Anglicanæ caput Princepsque erat. Quod ſi obtinuiſſet, in ſpem erigebatur fore, ut ritus ac inſtituta Eccleſiæ Scoticæ ad diſciplinam Anglicanæ nullo negotio conformentur. Puritani.

Quanquam ei rei, ut novæ, ex Ordinibus multi reclamarunt, pervicit tamen Jacobus, & quæ ad rem Eccleſiaſticam in Scotia conſtituendam pertinent, ordinat curatque. Sed vix dum Scotiæ fines egreſſus Angliam attigerat, quum ecce ſubita cooritur ſeditio in Epiſcopos, qui Anglicanos ritus introducere in Scotiam nitebantur.

Caroli I. mores.

§. 25. Carolus I. quanquam longe aliter, atque parens ſuus, affectus erga rem militarem fuerat, tamen ne ſubditorum libidini ac furori objiceretur, paternum in conſervanda foris pace inſtitutum ſequi contra ſuam voluntatem neceſſe habuit. Et quia ab Imperio populari vehementer abhorrebat, & Puritanorum ſectam odio hæreditario proſequebatur, omnem curam ad utrumque comprimendum intendit. Quando etiam extraordinarium tributum imperare rex ſine Ordinum conſenſu haud poterat, Carolus ſuam bellandi cupiditatem vincere & penitus extinguere, quam Ordinibus ſerviliter blandiendo, argentum expetere maluit: in ſpem adductus fore, ut ſi illi diu haud cogerentur, eorum vis & auctoritas, qua regia poteſtas vehementer circumſcribebatur, ſua ſponte corrueret. In hac ſententia confirmatus à VVeſtonio,

ærario

ærario Præfecto creditur, verito ſcilicet, ne accepti & expenſi rationem reddere ab Ordinibus juberetur. Antiquo etiam more receptum fuerat, ut ab iiſdem unicuique regi ad aulam ſuſtentandam, ac perſonam ſuam cum dignitate tuendam certus redituum numerus attribueretur; rex ſuis viciſſim ſumptibus claſſem alere ad conſervandam commerciorum incolumitatem deberet. Nec tamen ejuſmodi redituum annuorum conceſſio in ſucceſſorem transmittebatur. Jam certa vectigalia aſſignata quidem pro reditibus fuerant ab iis Ordinibus,quosCarolus rex primum coegerat. Cæterum quum eos rex iratus & indignabundus dimiſiſſet; hi, ut ejus animum repungerent, quam ei conceſſerant pecuniæ ſummam, quaſi indictam revocant: rebaturque populus fore, ut rebus ad aulicum comitatum ac perſonam regiam ſuſtentandam neceſſariis ademptis, rex ipſe Ordines denuo convocare cogeretur. Sed rex hæc nihil morari, & non ſolum vectigalia more majorum exigere, verum etiam novis tributis ad octoginta librarum ſterlingarum millia intendere & augere. Hoc facto rex, ut erat ſua ſponte pervicacioris ingenii, priſtina reipublicæ forma mutata, ſe ſuosque ſine Ordinum ope tueri ac

ſuſtentare conſtituit: id quod fieri nullo modo poſſe populus exiſtimabat. Nam quum æs alienum ad ſummam duodecies centenorum millium librarum ſterlingarum Jacobus rex contraxerat, quod deinde Carolus I. temerariis adverſus Hiſpanum Gallumque bellis ſuſceptis, quadringentis librarum millibus multiplicarat, quo modo ſine Ordinum ſubſidio diſpungi tot tantaque nomina poſſent, id vero haud liquebat. Neque enim nova populo tributa imponere per leges Regni Fundamentales licuit; nec per vim cogere eundem Rex potuit, exercitu deſtitutus. nam is, qui Angliæ præſidio erat, milite domeſtico conſtabat, nec tantum peregrini militis, quantum ad populum rebellem perdomandum ſatis eſſet, inferri poterat, quanquam Germanicas conſcribere copias in animo aliquandiu habuerat. Rex nihilo magis ab incepto deſtitit, & Academiarum quarundam JCtorumque reſponſis edoctus, nihil obſtare, quo minus ipſe pro Imperio nova tributa bono publico imponeret, vectigalibus inſolitis introductis, reditus annuos, quum antea quingenta librarum millia perciperet, trecentorum millium acceſſione auxit. Præterea tributum in ſingulas domos pro facultatibus cujusque impe-

imperavit, claſſem eo ſtipendio ſuſtentandam cauſatus, ea ad ducenta librarum millia redacta ſunt. Adhæc vetera in ſylvas & nemora jura, quæ in regiis olim poſſeſſionibus connumerata, poſtmodum erutis exſtirpatisque arboribus in agrorum paſcuorumque formam redacta fuerant, quaſi poſtliminio in lucem revocavit. Quo quidem obtentu poſſeſſiones pleræque omnes in dubium vocabantur. Sola Eſſexia provincia controverſiam ſibi hac ſuper re motam redimere trecentis librarum Sterling. millibus neceſſe habuit. Atque eadem ratione cum reliquis etiam provinciis actum foret, ni qui paulo poſt oriebantur motus impedimento fuiſſent. Hæc talia facinora regem in odium & invidiam apud populum adduxerunt. Acceſſit, quod rex, quum Puritanos vehementer premeret, (cujus rei culpa in Epiſcopo Cantuarienſi Guilielmo Laud, homine fervido; magna ex parte reſidebat) Pontificios contra mitius haberet. Quod quidem Puritani eo conſilio fieri interpretabantur, ut ipſis oppreſſis penitus ac deletis, Pontificia ſacra introducat. Quam & ob rem complures libelli famoſi in regem & Epiſcopos ſpargebantur: iis inquirendis cognoſcendisque Quæſitores

conſtituti, quorum acerbitate animi partium vehementius exaſperati ſunt.

Motus in Scotia atque Anglia excitati.

§. 26. Jamque ſacra ac humana miſcebantur omnia, ac populus indignatione commotus ubique fremebat, quando in Scotia primum manifeſtæ ſeditionis incendium exarſit. Etenim quum rex ut & Epiſcoporum auctoritatem ſtabiliret, & Puritaniſmum aboleret, & paria utriuſque factionis inſtituta in re ſacra efficeret, ſacrorum formulam (Liturgiam vocabant) ab Epiſcopis componi juſſiſſet, qua Presbyteria, Claſſes & Synodi Provinciales penitus abrogabantur, atque ea ut ſervaretur, graviſſimam in refractarios pœnam ſanxiſſet, tumultus ubique per Scotiam concitabantur à Sacerdotibus cIↄIↄcxxxvII. Acceſſit alia quoque cauſa. Quum primum purior ſacrorum cultus ab omnibus ſuperſtitionis ſordibus repurgatus eſfloreſceret in Scotia, reditus Eccleſiaſtici, qui ad ſacrum pertinebant Ordinem, ad regem rediêre, nullo quidem ſuo magno emolumento; propterea quod ii Equeſtris Ordinis filiis natu minoribus magnam partem concedebantur. Hi quod eam rem ſibi perutilem eſſe intelligebant, eorum redituum ſpem vivi, poſſeſſionem mortui, ad heredes transmittebant. Quin etiam ulterius

rius progreſſi, ſacras iſtas poſſeſſiones, ſeu integras, ſi magnæ, ſeu ex pluribus coalitas, ſi ſingulæ per ſe tenuiores eſſent, profano ditionum ſecularium titulo inſigniendas curarunt, maxime minore Jacobi VI. ætate, Anno circiter cIↄIↄLXVII. Inde Jacobus quum hoc pacto ſuam aliis benignitatem claudi, & ſibi homines de ſe optimè meritos muneribus afficiendi facultatem ereptam eſſe videret, omnes iſtas poſſeſſionum Eccleſiaſticarum largitiones hæreditarias irritas facere inſtituit Anno cIↄIↄCXVII. Sed obnitentibus vehementer Nobilibus, à conſilio deſtitit. At vero Carolus majori vi rem aggreſſus Anno cIↄIↄCXXXIII, iis bonis ad augenda Sacerdotum ſtipendia annua utitur. Itaque illi, quorum res familiaris regis bona Eccleſiaſtica ad ſe transferentis inſtituto naufragium fecerat, ſuſceptis poſtmodum ſacerdotum Liturgiam acerbiſſimo proſequentium odio, partibus, ſeditionem jam tum gliſcentem mirifice ſua opera accenderunt. Acceſſit novus etiam pacis inteſtinæ turbator Alexander Leslæus, qui antea bello Germanico operam militarem Sueco navans, & quum Joannis Bannerii ſupremi Ducis Imperio parere noller, in patriam reverſus, ſperabat fore ut rebus turbidis, quæſtum ipſe

Alexander Leslæus factioſus.

& compendium faceret. Ducem ſe profeſſus nobilitatem in regem inſtigat, & ſimul hunc illius imminere libertati perſuadet; atque ut conſilium ſuum eo ſpecioſius apud populum redderent, Religionis ac Conſcientiæ utuntur obtentu rebelles, Sacerdotesque ad novas rituum Eccleſiaſticorum formulas ſuperiori Liturgiæ è diametro contrarias conſcribillandas impellunt. Graviſſimum interponunt jusjurandum, adverſus quemcunque atque ipſum adeo regem eas ſeſe propugnaturos eſſe. Ei fœderi (quod vulgo Convenant appellabatur) maxima Nobilitatis & Clericorum pars ſubſcripſit: Conſilium quoque inſtitutum, quod univerſam rerum molem dirigeret atque gubernaret. Ad eas turbas ſedandas, Hamiltonium Marchionem in Scotiam rex mittit: ipſe de priſtina acerbitate ac ſævitia multum remittit. quæ res inſolentiores etiam rebelles & audaciores fecit. Ab Ordinibus, quos rex in ſpem ſopiendæ eorum auctoritate ſeditionis convocaverat, Confœderatorum inſtituta confirmantur, Epiſcoporum ordo abrogatur, Puritaniſmus omni ex parte introducitur, cum magno regiæ majeſtatis damno. Et quum reduci ad ſanitatem aut in ordinem cogi rebelles non niſi vi armisque poſſent, nec

pecu-

pecunia regi, fidique milites ſuppeterent, ad utramque rem comparandam Pontificiorum opera uti conſtituit: itaque & exercitum ex iis confecit, & ſubſidium ab iis pecuniarium accepit, ad regis tamen ſublevandam inopiam haudquaquam ſufficiens. Cæterum quum à reliquis etiam ſubjectis exigeret argentum, præter miniſtros regios, obtemperavit nemo. Atque quum pecuniæ, injecto terrore, facilius extorquendæ ergo rumor ſpargeretur, multa Hibernorum Germanorumque Pontificiorum millia parata inſtructaque regi præſto eſſe, animi ſubditorum majore etiam ira inflammabantur. Sed tamen utilem regi operam præſtare, multumque proficere adverſus Scotos regiæ copiæ potuiſſent, ſi celeritate adhibita eos adorti forent. At ſpatio ad res ſuas cum Gallis Belgisque communicandas dato, quando ab utriſque & pecunia & arma ſubmittebantur, poſtremò cauſam ſuam Anglis uſque adeo per Legatos commendarunt, probabilemque fecerunt, ut hi ad ingloriam compoſitionem regem perpulerint. Sed haud diuturna pax fuit: nam & regios conditionum pudebat, & Scoti regi diffidebant. Interea rex litteris, quibus Scoti & pecuniam & duces à Gallo expetebant, interceptis, in ſpem

adducebatur fore, ut ea re & Scotos ceu proditores inviſos Anglis reddat, & ſimul pecuniam, qua inprimis indigebat, ab iis impetret. Itaque indicto Ordinum conventu, litteras quas dixi, recitat. Verùm quum parum ea re laborarent, quod Inferius Ordinum Concilium in Puritanis maximam partem conſiſtebat, (qui Scotorum cauſæ vehementer cupiebant,) dimittitur paulo poſt conventus. Quumque rex Scotiæ Delegatum, qui litteris ad Gallum ſcriptis nomen ſuum ſubſcripſerat, Londini comprehendi juſſiſſet, iterum ad arma itum à Scotis, & arx Edimburgi expugnata. Itaque rex exercitu propter pecuniæ inopiam ſumma cum difficultate conſcripto, quum ipſe in Scotos profectus, iter impeditum per vim aperire conaretur, vincitur fugaturque, fremente paſſim populo; quod milites, quibus nullum numerabatur ſtipendium, provinciæ, in quibus conſtiterant, pro ſe quæque alere cogebantur. Quæ item in Hibernia in gratiam regis conſcripta ab Ordinibus fuerant militum millia decem, eadem, quam dixi, argenti penuria diſſipavit. Una ſalutis ſpes fuit, induciæ cum Scotis, & novus Angliæ Ordinum conventus, qui initium cepit Anno cIↃIↃcxL. menſe Novembri.

§. 27.

§. 27. Sed eo Ordinum conſeſſu erupit, quod pridem in animis populi, occultis gliſcens ſcintillis, delituerat, malum. Tantum enim abfuit, ut regi adverſus Scotos auxilium ferrent, ut potius, fœdere cum iis icto menſtruum Scoticis copiis ſtipendium promitterent, ut ſibi ad Ordinum Anglicorum defendendam incolumitatem præſto eſſent. Inde res civiles ac reip. ſtatum excutere, mutare & in meliorem redigere formam, regis autem auctoritatem concidere, ejus miniſtros male mulctare, Epiſcopos Liturgia abolita, & Pontificios ad unum omnes peſſundare cœperunt. Et ut hæc eo facilius conficerent, regem ſubigunt, ut promitteret, ſe non prius Ordinum conventum diſſoluturum eſſe, quam & ſupplicium de ſontibus & maleficis ſumtum, & res Anglicana ordinata penitus & compoſita foret: atque adeo ut ſibi (verbo rem dicam,) quoad vellent, continuare comitia liceret. Quo facto regia auctoritas concidit. Atque ut periculum facerent & regis patientiæ, & ſuarum virium Ordines, Comitem Staffordiæ, Hiberniæ Proregem reum peragunt: qui tametſi & cauſam ipſe fortiter diceret, & rex ad eum, ut miniſtrum ſibi chariſſimum juxta ac fideliſſimum, liberandum nihil ad

Parlamentum in Regem inſurgit.

Comes Staffordiæ capitis damnatur.

ad ſummam contentionem reliqui faceret, tamen, Inferiori Concilio plebem Londinenſem concitante, à ſuperioris Domus Ordinibus capitis damnatur. Cui ſententiæ ſubſcribere rex, quum recuſaret, & Ordinum inter ſe conſpiratione & furore plebis Londinenſis compellitur. Exin in multos alios miniſtros regios ſævitum: pars in carceres conjiciuntur, pars fugâ ſalutem quærunt: Epiſcopi è comitiis Ordinum ejiciuntur: Curia Cameræ, ut vulgò vocant, Stellatæ, auctoritas Conſilii ſanctioris, Conſilium denique Magnum abolentur: regi vectigal & claſſis Imperium adimuntur. Hæc aliaque multa cum ſummo ſuo damno conjuncta rex permiſit, ſperans fore, ut exulceratus populi animus obſequio perſanetur. Inde in Scotiam profectus omnibus ejus gentis poſtulatis annuit. ſub idem tempus Pontificiorum conjuratio in Hibernia facta è latebris ſuis erupit, qui libertatem Romanæ Religionis armis vindicare, aliiſque, quas indignè ferebant, rebus exonerare ſe nitebantur. ea re poſtea factum, ut multum ibi ſanguinis immanem in modum profunderetur. Extremò res ad bellum apertum Regem inter & Ordines proceſſit Anno cIↃIↃcxlii. Quum enim regiam convellere majeſtatem Ordines haud deſi-

Belli Inteſtini exordium.

deſiſterent: rex paulò ſeverius exercere Imperium alieno, ut videtur, tempore decrevit. Itaque ſex omnino homines, qui comitiis Ordinum interfuêre, proditionis ac ſeditionis reos poſtulat. eorum cauſam quum Domus Inferioris Ordines defendendam ſuſcepiſſent, rex multis ſtipatus militum præfectis in concionem eorum prodiens peracerbis in eos & verbis & geſtibus invectus eſt. Illi quum vanam ſine viribus iram exiſtimarent, hæc nihil morabantur. atque hæc ita eſſe, documento fuit ſubita regis lenitas, planè ut veniam petere prioris ſeveritatis videretur. Igitur quum Curia Inferior homines agreſtes circumcirca tironesque opificum concitaſſet, tanta ſubito coorta ſeditio eſt, ut rex, quia tutò remanere Londini haud poterat, periculi vitandi cauſa in rus concederet. Ordines omnibus oppidorum maritimorum præfectis, ne regis Imperio pareant, interdicunt. Et ſane graviter in eo rex offenderat, quod rebus tam turbidis portus in poteſtatem ſuam haud redegerat, quibus externa recipere auxilia potuiſſet. Quum igitur caſtellum portumque Hullæ occupare conaretur, is quem eo cum copiis miſerat Dux aditu prohibetur. Rebus in eum locum deductis, id ſcilicet reliquum eſſe

vide-

videbatur, ut munerum ac Magiſtratuum conſtituendorum poteſtatem regi ademptam ad ſe Ordines transferrent. Plane ut jam in propatulo eſſe videretur Ordinum poteſtatis regiæ abrogandæ, & Democratiæ conſtituendæ voluntas. Præſertim quum & Epiſcoporum à Comitiis Ordinum ſuperiorum, in quibus jus ſuffragiorum XXIIX. obtinebant, rejectionem ſuo rex conſenſu approbaſſet, & qui regiarum partium erant, è Comitiis ſe maximam partem ipſi ſubduxiſſent: ut facile eſſet Inferioris Curiæ Ordinibus, ſuperioris Domus auctoritatem labefactare penitus atque evertere. Multis ultro citroque & verbis & ſcriptis fruſtra commutatis, res ad arma venit, & rex Ordinesque, pari utrique cura, bellum parare occipiunt. Initio rex Ordinum copias male mulctârat, ac ſemel iterumve inſigni affecerat clade. ob eam cauſam Ordines Scotos in regem incitatos, cum quibus fœdus antea percuſſerant, in auxilium evocant: qui quum valida veniſſent manu, adverſa rex fortuna uti cœpit, adeo ut profligatis ad Eboracum copiis, quum & milites eum & pecunia deficerent, ad extremum ipſe confugere ad Scotorum exercitum coactus eſt. Ab eo quadringentarum librarum millium pretio quaſi venun-

Rex victus capitur.

venundatus rex Anglis in manus traditur, hac tamen lege, ut à vi ac injuria abſtineant. Diverſis inde locis, in cuſtodiam datus mutato ſubinde carcere captivus diu aſſervatur.

§. 28. Atque hoc pacto regem Imperio ac fortunis omnibus Puritani ſeu Presbyteriani, Religionis obtentu, everterunt. Sed quo minus frui diu dominatu injuſto & malis artibus parto iſti poſſent, nova prohibuit ſecta monſtroſo Independentium nomine inſignis.quod quidem nomen ex re ſumtum eſſe videtur: neque enim iſti homines ullis certis cultus divini formulis aut præceptis adſtringi, nec ab ullo ſeu Eccleſiaſtico ſive politico dependere Imperio volunt. atque omnibus adeo fanaticis tutiſſimum eo nomine perfugium præbent, & ad licentiam feneſtram aperiunt. Ii per fervidæ religionis ac ſingularis ſanctitatis ſpeciem quum in animos Ordinū irrepſiſſent, omnes ad pacis compoſitionem vias obſepiunt, atque os omnibus factionibus ſcitè ſublinendo non minus civilis quam militaris etiam rei ſummam ad ſe tranſtulerunt. Namque in locum Eſſexiæ Comitis Thomas Fairfaxius ſupremus Belli Dux ſufficitur, addito qui legati vice fungeretur Oliverio Cronvellio, Inde-

Secta Independentium.

Thomas Fairfaxius & Oliverius Cron-

vellius factionis Principes. Independentium anteſignano, homine verſutiſſimo, ac vulpina plane calliditate prædito. ex quorum deinceps factione ſupplementum inferioris Curiæ ſcribebatur. Presbyteriani quum multum jam auctoritatis apud Ordines comparaſſe ſibi Independentes, atque adeo rei militaris ſummam tenere intelligerent; ad Ordines referunt, aliquam militum partem in Hiberniam mitti, paucos admodum ad neceſſarios belli uſus, ſi res poſceret, in Anglia retineri, reliquos ad unum omnes exauctorari oportere. Eam Cronvellius anſam militis gregarii ad ſeditionem impellendi arripuit, cauſatus, id agi, ut milites aut ſine ſtipendio dimittantur, aut in Hibernia fame enecti ad internecionem redigantur. Itaque milites, poſtquam inter ſe conjurârunt, non militaria ſolum verum etiam civilia munia ad ſe rapere, regem ex Ordinum manibus ereptum in ſuam transferre cuſtodiam, & ſe illum in libertatem vindicaturos ſimulare: Londinum denique in ſuam poteſtatem redigere, ac pro libidine omnia agere incipiunt. Quidquid etiam actum de pace componenda cum rege fuerat, irritum faciunt. Jamque populus tyrannidis hujus pertæſus turbas paſſim ac tumultus concitabat, & Scoti ſuppetias re-

gi

gi laturi in Angliam impreſſionem fecerant, quum Cronvellius obviam iis profectus, profligata agreſtium tumultuantium multitudine, Scotos vincit funditque, Hamiltonio, belli Duce, capto. Cæterum Cronvellio abſente Ordines denuo de pace cum rege agere cœperunt, jamque eo ventum erat, ut haud obſcura pacificationis ſpes affulgeret. Verumenimvero milites ab Iretonio, Cronvellii genero, incitati pacificationem diſturbant, atque Ordinum præcipuos, qui ipſorum obſtitere conatibus, comprehendunt. Ea re factum, ut ſuprema Angliæ Curia ad ſummam paucitatem & quadraginta duntaxat capita redigeretur: quorum pars maxima aut militum præfecti ipſi, aut militibus addicti fuere. Ab his decretum eſt, ne quis poſthac ſeſe in pacificationem cum rege interponeret: ut ſumma Imperii penes populum eſſet, cujus imaginem inferior Curia repræſentaret: regis autem & ſuperioris Curiæ auctoritas ac poteſtas abrogaretur. Judices inde numero CL. conſtituunt, poteſtate regis citandi, condemnandi, & ſupplicio afficiendi armatos: ab eo Judicio plerique omnes abhorrebant. ipſi quoque Sacerdotes Presbyteriani in concionibus graviter in id invehebantur, ac

Rex condemnatur.

Scoti ſe invitis id haberi denuntiabant; Batavorum denique aliorumque Principum Oratores omne ſuum ſtudium ad eam rem impediendam nequicquam conferebant. In hoc Judicium, cui complures infimæ ſortis homines interfuere, regem adducunt, proditionis, tyrannidis, prædæ rebus turbidis ad hoc uſque tempus factæ, ſanguinisque temere profuſi reum peragunt. Rex quum iſtis hominum purgamentis de ſua cauſa cognoſcere jus haud eſſe ſtrenue ac fortiter, uti æquum erat, aſſeveraret, & cauſam ſe ultra dicturum negaret; capitis damnatur: quum ſexaginta & ſeptem duntaxat Judices adeſſent: reliquis, quos facinoris indignitas deterruerat, judicium ſubterfugientibus, in quorum numero etiam Fairfaxius fuit. Exin rex à militibus crudeliter & ignominiose habitus, ad ultimum in cataſta ad VVithaliam extructa ſecuri percutitur cIↃIↃCXLIX.

Rex ſecuri percutitur.

§. 29. Poſt regis mortem, umbra ac ſimulachra Imperii penes ordines, vis autem ac poteſtas penes exercitum Duceſque fuêre. Operum primum fuit, liberos atque omnem adeo ſtirpem regiam in exilium ejicere, & reliquum denique conſenſionis globum perdere funditus & ſubigere. Ac Cronvellius quidem in Hiberniam miſſus, ubi regia adhuc factio

Hibernia domatur.

valida admodum fuerat, Inſulam iſtam unius anni ſpatio, virtute duce, comite fortuna domat. Interea dum hæc geruntur, Carolum II. regem Scoti adſciverant, duriſſimis propoſitis conditionibus: qui è Gallia, quo profugerat, quum ſe in Scotiam contuliſſet, inſignia regia ſuſcepit. Adverſus eum Ordines Cronvellium evocant ex Hibernia. Ii Fairfaxio, cui minus fidebant, Imperio abrogato, Cronvellium, delata ad eum rei militaris ſumma, in Scotiam mittunt. Ibi Scotis ſæpius & maximè juſto ad Leytham oppidum prælio victis fugatisque, inter alia permulta loca arcem Edimburgi invictam alioquin habitam expugnat. Rex interim tumultuario collecto exercitu, repentinam in Angliam irruptionem faciebat, ſperans fore, ut ubi eo veniſſet, magna ſe hominum ad eum aggregaret multitudo. Sed ea ſpes eum fefellit. namque qui ſe ei adjungerunt, perpauci erant: & à Cronvellio ex improviſo oppreſſus, ad Vorceſtriam quum copiæ ejus victæ profligatæque eſſent, ipſe peregrino, ne noſceretur, habitu indutus fugæ ſe mandare cogitur: in qua multis periculis mira fortunæ benignitate defunctus, tandem navi oneraria vectus in Galliam profugit. Rege pulſo Cronvellius Mon-

Carolus II. fugatur.

ckio
Google

ckio Duce Scotos perdomat & graviſſimo iis, ut meruerunt, jugo impoſito penitus ſub Anglorum poteſtatem redigit. Ordines inde agitare ac deliberare ſecum cœpere, quo pacto exercitum partim dimitterent, partim per provincias ſparſum attenuarent. Verum Cronvellius iis, qui tantum ſibi ad hanc uſque diem negotii exhibuerant, diſſipatis, novum hominum centum quadraginta & quatuor, (qui fanatici maximam partem & ſtolidi fuerant) conventum conſtituit: quibus Cronvellius aſtutiores quoſdam ſuarum partium homines, qui ad ejus voluntatem cuncta dirigerent, intermiſcuit. Ii quum miſellos iſtos homines & inſulſos turpiter ſe dare ſtultiſſimis conſiliis, & omnium incurrere odium, facile paterentur, ad extremum Reip. ſummam ad Cronvellium detulerunt. eam is recuſato regis nomine, Protectoris contentus titulo quum ſuſcepiſſet, ſanctius inſtituit Conſilium, principibus cujusque ſectæ viris allectis. Ita ab iis ipſis, qui tantopere regium averſati Imperium fuerant, novus derepente Monarcha naſcitur ac populi pervicibus imponitur, qui tribus regnis ampliſſimis, Angliæ, Scotiæ & Hiberniæ, nemine vel hiſcere contra audente, pro lubitu imperitaret. Is

Cronvellius fit Protector.

exer-

exercitus, qui ſibi terra marique præſto eſſet conſcribendi cauſam quærens (id enim dominationis recens acquiſitæ ratio poſtulabat) bellum inferre Batavis inſtituit, qui adverſus novam Reip. formam contemptim ſe gerere videbantur. Eo bello adeo feliciter res geſſit Cronvellius, ut ei divinitus adjunctam fortunam crederes. naves onerarias amplius cIↃIↃcc. hoſtibus eripuit: præliis navalibus quinque ſuperior diſceſſit: poſteriori hoſtes Martinum Trompium Architalaſſum una cum navibus bellicis xxvii. deſiderarunt. Atque eo quidem tempore Belgæ Confœderati victas dare manus, pacem expetere, & conditiones à Cronvellio latas accipere ſine exceptione, coacti fuerunt. in iis erat, ut Principem Auriacum ab honoribus ac dignitatibus avitis Hollandia provincia in perpetuum amoveret. Sed nec Carolo regi exuli perfugium diutius præbere, per eas licuit. Eam poſtea ulciſcendæ reip. Belgicæ cauſam regi fuiſſe, ſunt qui affirment: quanquam ea expiare iſtam injuriam tum, quum rex in regnum reverſurus per Hollandiam iter faceret, variis delinimentis, nitebatur. Anno cIↃIↃcLX. Sed & fieri potuit, ut aliqua regis animo ſuſpicio inſederit, Belgas Confœderatos mutuam

Bellum Batavis infert.

patrem inter & Ordines diſcordiam aluiſſe. Cæterum tantum ſibi auctoritatis eo bello Cronvellius comparavit, ut potentiſſimi Europæ Principes, miſſis legatis, non ſecus ac ſi legitimus Dominus eſſet, amicitiam ejus expeterent. Ad hæc in detegendis, quæ in ejus caput fiebant, conjurationibus ſingulari uſus fortuna eſt. Atque eo conſilio diſpoſitos paſſim, & in ipſo etiam regis exulis comitatu ſpeculatores habebat: ſummus in utramque partem, ſeu adjungere ſibi hominum ſtudia, ſive reprimere malevolos vellet, artifex. Pace cum Belgis compoſita claſſem in Mare Mediterraneum mittit, quæ prædones ad littus Barbariæ ex latebris ſuis productos in ordinem redegit, alteram in Americam proficiſci jubet: cui eos impoſuit milites, quos alioquin amovere tanquam ſibi inutiles omni modo ſtudebat. Quanquam in obſidione caſtelli St. Dominici optatis eventus haud reſpondit: Jamaicam tamen Hiſpanis ademit, quum maximam claſſiariorum partem morborum vis abſumpſiſſet, claſſe inſuper argentaria direpta magnam iiſdem cladem intulit. In Flandriam quoque ubi auxilia Gallo miſit, Dunkerkam, præmium navatæ operæ, accepit. Moritur Anno cIↃIↃCLIIX, formidoloſiſſimus

mus domi foriſque Protector, ut cum potentiſſimis etiam Angliæ regibus conferri queat. eo inprimis artificio clarus, quod non alius mortalium in re divina diſſenſiones peritius accommodare ad ſuam utilitatem potuit: dum ſuo quamque ſectam ſenſu abundare & ſuo modo operari ſacris ſineret, ſingularum ſibi ſtudia conciliabat. Qua re id conſecutus eſt, ut diviſo religionibus populo omnis coeundi & in eum conjurandi facultas præriperetur.

§. 30. Cronvellio defuncto injuſta ac violenta dominatio ſubſiſtere diutius haud potuit. Ei quanquam in Protectoris & nomen (neque enim alio ſe appellari Cronvellius pater paſſus erat, repudiato ſemper regio titulo) & dignitatem ſucceſſit Richardus filius, oneri tamen iſti ex dignitate ſuſtinendo haud fuit par. Itaque paulo poſt ab Ordinibus gradu dejectus eſt. quibus in diverſas abeuntibus partes, quum omne imperantium parentiumque diſcrimen ſublatum eſſet, Monckius, Scotiæ Præfectus per eam occaſionem excercitu in Angliam ducto, Londinum ſubigit; & militari Ordinum conventu diſſipato, Carolum II. regem in regnum revocat Anno cIɔIɔcLX. Rex Imperium, rebus Eccleſiaſticis & Civili-

Richardus Cronvellii filius.

Carolus II. in regnū revocatur.

bus ordinatis inſtauratisque, ad priſtinum reduxit ſtatum, ſubditis ad obſequium, in plerisque rebus, promtis paratisque; quippe qui magno ſuo malo didicerant, quantum calamitatis mutatus Reip. ſtatus afferat; verumque eſſe, quod apologus tradit, ranas ſæpenumero tigillum regem adſpernatas, Hydro poſtea *qui dente aſpero corriperet ſingulas*, parere cogi. Rex rei Anglicanæ ſummam in Imperio maris & commerciorum uſu poſitam eſſe ratus, quum ad utramque rem ſolos ſibi Batavos impedimento eſſe intelligeret: animum ad coërcendam negotiatorum iſtorum arrogantiam intendiſſe videtur. Spem magnam fecit cladium, quas ſuperiori tempore Cronvellius intulerat, memoria. Itaque bellum Reip. Belgicæ infert Anno cIↄIↄcLXV. æquo primum Marte, paribus ultro citroque cladibus illatis & acceptis, pugnatum eſt. Cæterum quum Angli bellum ducendo ac prælia ſubterfugiendo hoſtes debilitare ſtatuiſſent: hi ingens auſi facinus, cum magno Anglicanæ gentis dedecore, adverſa ſubvecti Tameſi, naves ad Chattanium incendunt. Ergo pacem, Sueco conciliatore, cum Belgis Confœderatis facere rex cogitur: ſed & res Gallorum in Flandria proſpere geſtæ eam pacifica-

Bello Carolus II. Belgas perſequitur.

cificationem vehementer juverunt. Veruntamen in ejus pectore inexpiabilis vindictæ cupiditas reſediſſe videtur: quam intempeſtiva plebis Batavæ inſolentia ac protervia in regem, vehementius accenderunt. Igitur navale bellum Reip. Belgicæ fecit Anno cIↄIↄcLXXII. eopſe tempore quo & in continenti, ducto in ejus fines exercitu, eandem Gallus adortus erat. Sed id bellum haud ex animi ſententia regi ſucceſſit. Namque & naves onerarias Anglorum Hollandi vehementer afflixerant, nec Angli in præliis navalibus ullam de hoſtibus victoriam reportare poterant: ſegniter in hoſtem pugnantibus Gallis, Belgis autem ita cautè ac provide in acie verſantibus, ut tecto ſemper latere diſcederent, nec ullum unquam aditum hoſti ad exſcenſiones in Batavia aut Zeelandia faciendas præberent. Fieri quoque potuit, ut inteſtinis ſuorum machinationibus regis conſilia vana ſint reddita. Rex quidem certè, quoniam populus Anglicanus invidioſo armorum Gallicorum ſucceſſu dolebat, pacem ſeorſim cum Belgis facere coactus eſt Anno cIↄIↄcLXXIV. Exin reliquarum gentium, quæ armis inter ſe diſceptabant, controverſias tanquam arbiter honorarius componendas ſuſcepit.

Gentis Anglicæ indoles.

§. 31. Quod ad ipſam attinet gentem, fœcunda eſt, & incredibili hominum frequentia illuſtris. Qui calculum paulò ſubtilius ponunt, Parochias in Anglia ſeptingentas & viginti quinque ſupra novem millia numerant: jam ſi ſingulis parochiis octogenas attribuas familias, efficientur ſepties centena, ſeptuaginta & octo millia. rurſus ſi ſeptena ſingulis familiis capita continere fingas, ſupra quinquies millena millia fient quadringenta & quadraginta ſex millia, quo in numero decies centena hominum, qui arma ferre poſſunt, millia exiſtere quidam conjiciunt. Ad colonias deducendas inprimis accommodata iſta natio vel ideo videtur, quod Angli ut primum novas domicilio ſedes ceperint, ſtatim & ad uxorem ducendam animum adjiciunt, & in iis ætatem agere ſtatuunt. Quum reliquæ gentes lucri duntaxat cupiditate adductæ longinquas regiones petant, quod deinde in patriam reverſi per otium conſumunt. Iidem manu prompti, ſtrenui, temerarii ac mortis contemtores: Superioribus enim temporibus prœlio terreſtri Gallis multo ſuperiores fuere: Ad rem maritimam poſtquam animum adjecerunt, Eliſabethæ reginæ inprimis ætate, belli navalis uſu ac pugnandi alacritate

nulli

nulli omnino genti conceſſerunt; niſi quod Batavi paria cum ipſis facere, & in certamen laudis venire hac in parte videntur. Sed habet hoc ipſorum fortitudo, ut primo duntaxat impetu, dum incitatus eſt animus, rebus bene gerendis ſint idonei: Sed ad diuturnos labores, reliquasque belli ærumnas & miſerias perferendas, nec patientiæ ſatis nec roboris eſt; propterea quod domi omnium rerum copia propter terræ benignitatem affluere conſueverunt. Itaque Mauritius Princeps Auriacus, ſi quod temerarium & periculi pleniſſimum audendum facinus erat, Anglorum, qui ad eum convenerant, opera uti ſolebat: quod, (uti per jocum dictitabat) bubula necdum concocta ſtomachus ferveſceret. Ad artificia quoque & imprimis lanæ ſericique tractationem ingenio ſatis apto ſunt: quæ quidem maxima ex parte, Belgis magiſtris, didicere. Inſita autem ſuperbiâ ac vitæ mollitiâ, & quod quotidie horas aliquot deambulationibus & exſugendæ herbæ fumiferæ tradunt, fit, ut otii ratio ipſis haud ſatis conſtet, nec tantum, quantum oportebat, penſum abſolvant: ergo dum etiam temporis male collocati mercedem exigunt, majus quam reliqui mercibus ſuis pretium ſtatuunt. Eam

ob cauſam Gallicis artificibus, qui apud eos degunt, invident, quod ii nullis ſe illecebris abduci ab opere inchoato ſinunt. Cæterum in gente ad atram bilem ſua ſponte proclivi, complures reperiuntur homines acutiſſimo ingenio præditi, qui dummodo rectam ingrediantur viam, ad quamcunque diſciplinam animum appulerint, mirificos progreſſus faciunt: Sed eadem quoque cauſa eſt, cur, ſi quando vitiata corporis temperatura eos transverſos egerit, permulti fanatici homines & veſani exiſtant, qui ineptiſſimis inducti rationibus, peculiares ſibi opiniones fingunt, ac mordicus tuentur, ut ab iis abduci nulla ratione poſſint. Itaque nulla orbis Chriſtiani pars, plures atque abſurdiores in religione hæreſes vidit quam Anglia. Plebs furtis ac latrociniis deditiſſima carnificem in ſuſpendendis noxiis perpetuo occupatum habet. Non alia gens gulæ ac ventri magis indulget, aut majori ſtudio palatum victus illecebris demulcere geſtit. Quanquam ſunt qui exiſtimant, Anglos ebrietatem, ignotum antea vitium, bello Belgico primum exterorum contagione hauſtam in Angliam tranſtuliſſe, atque omnem deinde populum ea labe infeciſſe. Porro ſeditioſos eos, & rerum novarum ſtudioſos

Anglia ſectarum ferax.

ſos eſſe, hiſtoricorum monumenta abundè ſatis evincunt. Quamobrem regibus ipſorum ſecuris eſſe nunquam licet: nec enim quieſcere eos aut dormire indomitum gentis ingenium patitur.

§. 32. In gente Scotorum invidia inprimis & ſuperbia vulgò notantur. Ad ſpes magnas præceps animus vana rerum, quas comminiſcitur ipſe, ſpecie delectatur. Terreſtribus præliis ſtrenui bellatores Scoti, & laboris, quam finitimi Angli multò patientiores. Gulæ quoque minus quam illi deditì: quorum utrumque nativæ ſoli ſterilitati debent. Vindictæ ſupra fas humanitatis cupidi: ac priſcis temporibus familiæ illuſtriores inteſtinis inter ſe bellis frequenter exercebantur. Solebat quippe unaquæque gens nobilium è ſuis aliquem ſibi Principem deligere, eumque majori ferme, quam ipſum regem, cultu proſequi. & ſi qua accepta injuria, ad illud ſuæ quisque familiæ Caput, rem deferre. Eo duce, ſiquidem ultione dignam injuriam eſſe decreverit, tota ejus, qui læſus eſt familia, genus lædentis cum ferro atque igne invadebat. Eam conſuetudinem publico pernicioſam Jacobus VI. tollere & abolere vehementer anniſus eſt. Seditioſi iidem, ac rerum novarum cupidi; ſuo quam alieno vive- **Scotorum virtutes ac vitia.**

re

re arbitratu malunt: in defendendis, quæ ſemel animo conceperunt, pertinaces. Nimia ſobole fœcundi quoniam multitudine laborant, ſuâ terra alimentis hominum haud ſufficiente; in omnes mundi plagas victus quærendi cauſa ſe diffundunt: & in civitates ac municipia irrepentes ſedem figere apud exteras nationes ubique ſtudent. Eam exonerandæ multitudis neceſſitatem auget uſitatum Nobilibus jus, quo fratrum natu maximus prædia paterna fundosque omnes in familia erciſcunda antecapit, reliquis fratribus vili cuique rerum ſe moventium portione relicta. Itaque hi vitam inopem quovis modo & maxime rei militaris, aut litterarum ſtudiis tolerare coguntur. Maxima quippe Sacerdotum Scotiæ pars natu minores ejuſmodi familiarum Illuſtrium liberi eſſe perhibentur. In Anglia autem, etiam mercaturam exercere, filii minores natu, quantumvis nobili ſtirpe orti, haud erubeſcunt. Superioribus temporibus, quum necdum Scotia cum Anglia ſub unius regis Imperio conjuncta eſſet, magnum erat militum Scoticorum apud omnes nomen: propterea quod & eorum opera frequenter Galli utebantur, & domi ipſi continentia fere cum Anglis bella gerebant. Poſtea

vero

vero armorũ uſum vehementer dedidicerunt, & priſtina rei militaris gloria, à Cromvvellio, qui eos penitus peſſunderat, inprimis obſcurata fuit. Eſt quoque Scotorum gens, ingeniorum præſtantiſſimorum ferax, & maxime Latinæ Linguæ cognitione illuſtrium. Nam cum in reliquis Europæ partibus, bonarum artium diſciplina barbarie oppreſſa jaceret, diu in Scotia viguit: quippe quæ reliquis gentibus complures Doctores & Magiſtros eruditione conſpicuos, ſuppeditavit dicam an commodavit. Quemadmodum autem qui in agris & locis campeſtribus ad Auſtrum ſpectantibus degunt Scoti, politi admodum & humani ſunt: ita ii qui in montibus habitant, qui Scoti ſylveſtres vulgo ſeu montani appellantur, ac reliqui Hebridarum & Orcadum inſularum incolæ rudes adhuc & inculti exiſtunt.

§. 33. Hiberni audaces fere, temerarii, ac verſuti habentur: Segnes item ad opus faciendum, Laborum autem militarium patientiſſimi. Pertinax præterea animus, quod ſemel ſibi perſuaſit mordicus tuetur. Perdomita ab Henrico II. rege Hibernia, quum magna Anglorum multitudo in ea inſula conſediſſet, tanta deinceps hominum acceſſio facta eſt, ut priſcis

Hibernorum indoles.

priſcis incolis vix quarta agrorum pars vacua relinqueretur. Hiberni Pontificiis ſacris inprimis dediti, non ſolum, Eliſabetha regina, complures motus excitarunt, verum etiam ſub Carolo I. rege, rebellione ſacrificulorum inſtinctu facta, in Anglos Hybernicos horrendum in modum debacchati ſunt. amplius ducenta eorum millia intra ſemeſtre ſpatium cæſa eſſe memorantur. Angli viciſſim, recreatis viribus, Hibernorum ad centum millia contrucidarunt. Cromvvellius quoque univerſam gentem ut indomitam, & quæ ad ſanitatem redigi haud poſſet, delere funditus & extirpare voluiſſe dicitur. Atq; eo conſilio aliquot Hibernorum millia ad bellicos uſus Hiſpanorum regi conceſſit, hac lege, ne quis eorum in Angliam reverteretur. Nec præterea quidquam ad gentem iſtam miſere vexandam premendamq; reliquum fecit; ut nunc quidem miſerrimus rerum Hibernicarum ſtatus eſſe videatur.

Magnæ Britanniæ fertilitas.

§. 34. Ad regiones, magnæ Britanniæ regi ſubjectas, quod attinet, Anglia per ſe ipſa, adſpectu inprimis jucunda, copioſa, ac fertilis eſt; & uberrimo earum rerum, quæ vel ad neceſſarios vitæ uſus, vel ad voluptatem pertinent, proventu inſignis; niſi quod oleo vitibusque

ac

ac reliquis omnino rebus,quæ nec in reliqua naſcuntur Europa, caret. Ingens ibi equorum præſtantiſſimorum, armenti pinguiſſimi, & maxime ovium totius Europæ nobiliſſimarum copia. Eſt autem in pecorum gregibus potiſſima nativarum ejus terræ copiarum pars poſita, propter lanæ, qua veſtiuntur, præſtantiam. incredibilis quippe panni longè nobiliſſimi ex ea confecti vis, longe lateque in omnes mundi partes quotannis exportatur. Permagni eorum greges ſine metu, & ſæpe etiam ſine paſtore diſperſi per paſcua vagantur, propterea quod nullis Anglia lupis infeſtatur. Id quod eo factum eſſe fertur, quoniam Edgatus rex anno ſalutis humanæ circiter nongenteſimo quadrageſimo, certum luporum numerum, in ſingulos annos tanquam tributum aliquod Principi VValliæ imperavit. ita univerſum denique genus luporum extinctum eſt. Quanquam moloſſi etiam ejus terræ magno ad eam rem adminiculo haud dubie fuere: qui tanta ferocitate juxta & robore ſunt, ut præſtantiores in toto terrarum orbe haud reperias. Plumbi quoque & ſtanni nobiliſſimi magna ibi copia. quod quidem ſtanno aliis in terris effoſſo, multo melius & pretioſius eſt. Incredibilem por-

Luporum in Anglia defectus unde.

ro Anglis utilitatem præbet Oceanus, propter immenſam piſcium multitudinem, qui circumcirca in mari capiuntur: Quanquam priſci incolæ piſcium capturæ haud admodum dediti, luculentiſſimum commodum per ſummam ſocordiam & inertiam neglexerunt. Itaque Belgæ jam ab antiquis temporibus, ea piſcandi commoditate uſi, immenſas ex halecum & aſellorum captura opes confecerunt: quæ ipſis hac lege conceſſa fuerat, ut Anglis, ſi quando retia in eorum littore exſiccare vellent, certum vectigal dependerent; quanquam Angli invidia tanti Lucri exſtimulati, majus etiam vectigal ab iis exigere ſæpiuſculè inſtituerunt: quæ haud poſtrema bellis inter utramque gentem cauſa prætendebatur. Alias præterea easque ingentes opportunitates Anglis mare præſtat. eo quippe immenſo ſpatio inſulani à reliquo orbe diviſi, non ſolum ad exterorum hoſtium incurſiones expoſiti non ſunt, cum ipſi alias invadere gentes commodiſſimè poſſint; verum etiam inſula ad commercia aptiſſima redditur. eam enim, ut quæ in media fere Europa atque anguſto mari poſita eſt, quotquot vel in Orientem, vel in Auſtrum ſolvunt, prænavigare neceſſario debent. Addé quod ea terra littore profundo

ſundo ac puriſſimo, multisque portibus longe præſtantiſſimis, quos non ars ſed ipſa efformavit natura, prætenditur. Plane ut propter ſitus opportunitatem Angli mercaturam facere per univerſum terrarum orbem poſſint: cæterum ne principatum hac in parte ubique obtinerent, ſola adhuc quidem obſtitit Hollandia. Nec parum eorum commodis officit, quod parvo aut parabili victu haud contenti ſunt, & quo, diſpertitis in plures miniſteriis, ſinguli minus graventur, multitudine altero tanto majore, quam Belgæ, naves onerant; lucrum denique exiguum contemnunt. Hollandi contra parci ſunt, & ne unum quidem nummum aſpernantes in commerciis tractabiliores ſe & æquiores Anglis præbent. Magno quoque ad divitias comparandas auxilio eſt Anglis, quod quum ſericum rude & inelaboratum importent; non niſi merces ex eo confectas exportant. idem in laneis ſervant mercimoniis. Nam ante Henrici IIX. ætatem lana maxima ex parte in Belgium Confœderatum tranſportata, ingentem ejus civitatibus, dum telas varii generis ex ea contexerent, quæſtus faciendi materiam præbuit. Is autem, quem dixi rex, quum intelligeret, ſuos æque ac Belgas iſtud, ſi vel- *Anglorum mercimonia.*

ro Anglis utilitatem præbet Oceanus, propter immenſam piſcium multitudinem, qui circumcirca in mari capiuntur: Quanquam priſci incolæ piſcium capturæ haud admodum dediti, luculentiſſimum commodum per ſummam ſocordiam & inertiam neglexerunt. Itaque Belgæ jam ab antiquis temporibus, ea piſcandi commoditate uſi, immenſas ex halecum & aſellorum captura opes confecerunt: quæ ipſis hac lege conceſſa fuerat, ut Anglis, ſi quando retia in eorum littore exſiccare vellent, certum vectigal dependerent; quanquam Angli invidia tanti Lucri exſtimulati, majus etiam vectigal ab iis exigere ſæpiuſculè inſtituerunt: quæ haud poſtrema bellis inter utramque gentem cauſa prætendebatur. Alias præterea easque ingentes opportunitates Anglis mare præſtat. eo quippe immenſo ſpatio inſulani à reliquo orbe diviſi, non ſolum ad exterorum hoſtium incurſiones expoſiti non ſunt, cum ipſi alias invadere gentes commodiſſimè poſſint; verum etiam inſula ad commercia aptiſſima redditur. eam enim, ut quæ in media fere Europa atque anguſto mari poſita eſt, quotquot vel in Orientem, vel in Auſtrum ſolvunt, præternavigare neceſſario debent. Adde quod ea terra littore profundo

fundo ac puriſſimo, multisque portibus longe præſtantiſſimis, quos non ars ſed ipſa efformavit natura, prætenditur. Plane ut propter ſitus opportunitatem Angli mercaturam facere per univerſum terrarum orbem poſſint: cæterum ne principatum hac in parte ubique obtinerent, ſola adhuc quidem obſtitit Hollandia. Nec parum eorum commodis officit, quod parvo aut parabili victu haud contenti ſunt, & quo, diſpertitis in plures miniſteriis, ſinguli minus graventur, multitudine altero tanto majore, quam Belgæ, naves onerant; lucrum denique exiguum contemnunt. Hollandi contra parci ſunt, & ne unum quidem nummum aſpernantes in commerciis tractabiliores ſe & æquiores Anglis præbent. Magno quoque ad divitias comparandas auxilio eſt Anglis, quod quum ſericum rude & inelaboratum importent; non niſi merces ex eo confectas exportant. idem in laneis ſervant mercimoniis. Nam ante Henrici IIX. ætatem lana maxima ex parte in Belgium Confœderatum tranſportata, ingentem ejus civitatibus, dum telas varii generis ex ea contexerent, quæſtus faciendi materiam præbuit. Is autem, quem dixi rex, quum intelligeret, ſuos æque ac Belgas iſtud, ſi vel- **Anglorum mercimonia.**

lent commodum capere poſſe: lanificia in regno inſtituit & ſtabilivit, quæ deinde mirum in modum ſunt aucta, quum ingentem lanificum multitudinem turbarum, quibus Belgium jactabatur, procellæ in Angliam compuliſſent. Multum denique ad opes Anglicanas facere videtur lex, qua cautum eſt, nequis quidquam auri argentive ſignati præter decem ſterlingarum libras (tantum ad itineris uſus peregrinantibus conceditur) ſecum exportet. Scotia haudquaquam Angliæ opes ac fertilitatem æquat, nec quod exportari poſſit, præter piſces ſale conditos, ſal, plumbum, & carbones foſſiles quidquam ſuppeditat. Æbudes autem & Orcades inſulæ nonniſi piſcium, fœcundæ ſunt. Hibernia re pecuaria pollet, & maxime ovibus, quarum tamen lana haud ea, qua Anglicana teneritudine & ſubtilitate eſt: De cætero agros cultiſſimos & fertiliſſimos habet. In America quoque Bermudes inſulas, Virginiam, Novam Angliam, inſularum Caraibum nonnullas rex Angliæ obtinet: eas coloniis olim ſuis Angli frequentarant: quæ nunc quoque in continente Gujana propagantur. Proventus earum regionum maximam partem ſunt, herba Nicotiana, Saccharum, Zingiber, Indi-

Indigo, (lignum id eſt, coloribus faciendis aptum) & goſſypium. Hoc tempore in Jamaica Inſula quoque colonias habent: unde piratæ Hiſpanis, qui in America negotiantur, ingentes clades inferre conſueverunt. Angli quippe, etiamſi pacem cum Hiſpanis in Europa colant, eos tamen quibuſcunque poſſunt modis in America vexant. Tingitanam urbem hodiernus rex Carolus II. ducta in matrimonium filia regis Luſitaniæ natu maxima, (quæ Infans vulgò appellatur) dotis nomine accepit. Poſtremo in Inſulis Bandæ & aliis circumcirca Indiæ Orientalis regionibus loca quædam tenent Angli, haud ſanè contemnenda.

§. 35. In reipublicæ Anglicanæ forma, illud inprimis notatu dignum eſt quod circumſcripta legibus eſt regis poteſtas, ut pro arbitrio cuncta agere nequeat, ac in rebus nonnullis conſenſu & auctoritate Ordinum indigeat. Eorum Angliæ ordinum conventus Parliamentum vulgo dicitur: dividiturque in Domum Superiorem & Inferiorem. Eam Epiſcopi & primores regni, velut Principes, Comites, Barones: hanc civitatum & comitatuum numero LII, in quos regnum diviſum eſt, legati obeunt. Ejus conventus hæc memoratur origo. Mul- **Forma Anglicanæ Reipubl.** **Parliamenti origo.**

tum priſcis temporibus, virium ac potentiæ primi reges nobilitati conceſſerant: propterea quod ejus ope & Angliam ſibi ſubjecerant, & plebem in officio continēbant. Poſtea vero quam caput extollere, & reformidandas regi vires ſumere nobiles & Epiſcopi cœpere, multumque Joanni & Henrico III. regibus negotii faceſſere: ad eos coercendos comprimendosque, Eduardus I. plebem ſibi adjunxit. Quumque antea ex ſingulis comitatibus, (Anglice Shire vocantur) bini nobiles totidemque plebeji evocarentur, qui de rebus publicis referrent ad Comitia: rexque initio cum Epiſcopis & Magiſtratibus, conſilio & decreto in eorum ſententiam facto, domum illos quemque ſuam remittere conſueviſſet: Eduardus contra plebejis duntaxat convocatis, cum iis de republica conſultabat. Quanquam ſunt, qui rem iſtam paulo vetuſtiorem eſſe tradant: fieri tamen potuit ut poſterioribus demum temporibus in uſu eſſe cœperit. Plebejus quidem ordo ſtabilita auctoritate opibusque firmatis, procerum (Lordi vulgo dicuntur) potentiam vehementer afflixit & fregit: cæterum regiam quoque majeſtatem, tractu temporis, mirifice convulſit & labefactavit: multa inde de populi poteſtate diſſeri

ri

ri cœpta. Curia inferior penes ſe rerum ac Imperii ſummam eſſe rata, ſi quid minus ex ejus voluntate rex egiſſet, fremere & obmurmurare occœpit. Acerrimè autem auctoritatem ſuam ac poteſtatem tuentur propugnantque ordines. quippe quæ non tam jure ſcripto quam conſuetudine antiqua continetur. itaque unum rei actum ad jus conſtituendum ſufficere contendunt. Ordinum conventum indicere rex neceſſe habet, ſi quando aut extraordinaria & inſolita imponere tributa (nam hodierno regi Ordines initio ad regnum cum dignitate gerendum, reditus annuos duodecies centenorum Sterlingarum librarum millium attribuerunt, quæ deinde ſumma, inſigni acceſſione aucta fuit) aut veteres abolere leges novasque condere, aut denique de re ſacra ac religione decernere quidquam voluerit. In iis namque rebus regi nihil ſine Ordinum conſenſu & auctoritate agere licet. De aliis quoque negotiis, quæ ad rempublicam pertinent, deliberare inter ſe Ordines ſententiamque ſuam ad regem referre conſueverunt: quæ, donec regis auctoritate approbetur, invalida eſt & infirma. Regios quoque Miniſtros auctoritate eminentes, in jus vocare & adminiſtratæ reipublicæ ſæpiuſcule rationem

exigere iidem Ordines ſoliti ſunt: ſontibus pro delicti magnitudine pœnas edicunt: repræſentare autem eas nonniſi rege conſentiente, poſſunt. Atque illud ſibi perſuaſum habent Angli, ſi quid contra leges Imperii aut bonum publicum actum ſit, in conſiliariis duntaxat & miniſtris ejus rei culpam reſidere: regem autem, dummodo pravis miniſtrorum conſiliis ne auferatur, eum quem oportet, vitæ ac Imperii curſum perpetuo tenere: quæ ſane opinio non adeo abſurda eſſe videtur. Quod ſi tamen majores, quam fas eſt, ſpiritus atque auctoritatem nimiam ſumere ſibi Ordines rex ſenſerit; comitiorum diſſolvendorum poteſtatem habet. Sed cautione heic opus eſt, ne dimiſſis intempeſtive comitiis populi animus offendatur.

Angliæ Vires. §. 36. Rei Anglicanæ vires ac ſtatum univerſum contemplantes, validiſſimum eſſe regnum & inter florentiſſimas orbis Reſpublicas connumerandum cognoſcimus: quod magnum in Europa momentum facere, & Principum Chriſtianorum vires, æqua quaſi lance ſuſpendere, ac ſuis ſubnixum viribus, defendere ſemetipſum ab hoſtibus quibusvis poteſt. Nam mari undique circumfuſa Inſula difficiles habet aditus; nec tentare eam quisquam

quam poteſt, niſi tantas vires maritimas habeat, ut claſſem Anglorum delere penitus poſſit. Quin claſſe etiam ſuperata, perdifficile adhuc fuerit, ejuſmodi exercitum in terram exponere, qui tantis ſtatim copiis, quantas conficere gens Anglicana poteſt, ſuperandis ſufficiat: Ab inteſtinis autem motibus cavere ſibi Angli inprimis neceſſe habent, quibus & antea ſemper obnoxii fuere, & quorum adhuc jacta paſſim ſemina vigent. Quod malum partim à ſacrorum rituum diverſitate, partim ab indomito gentis ingenio, & rerum novarum ſtudio proficiſcitur, ſed tamen occurrere ei rex prudens ac fortis nullo negotio poteſt, ſi nihil contra populi univerſi voluntatem facere aggrediatur; cum Ordinibus autem amicitiam & concordiam colere ſtudeat; de cetero, adhibita cautione, ſuæ intentus ſaluti, turbarum concitatores, ſi quos deprehendat, condigno ſupplicio, nulla interpoſita mora, afficiat, & monſtra iſta, in ipſo quaſi partu extinguat. Poſtremo quum circumfuſus Angliæ & Scotiæ Oceanus unam efficiat inſulam, cujus vires potiſſimæ hoc quidem tempore claſſibus nituntur, parum ei præſidii in iis Rebuspublicis poſitum eſſe apparet, quæ vel in locis mediterraneis poſi-

tæ ſunt, vel rei maritimæ non ſatis magnam facultatem habent. Itaque de Germania (niſi quatenus eam reſpicere propter Galliam & Hiſpaniam neceſſe eſt) de Polonia ac de reliquis omnino ejus modi rebuspublicis parum laborat. Prædones autem, qui mare oræ barbaricæ infeſtum habent, in ordinem redigere haud difficulter poteſt. Atque jam pridem iſta pyratarum manus, ad internecionem redigi potuiſſet, ni dedita opera conſervati forent, ut Hamburgenſibus, aliisque mercatoribus, aditus ad Mare Mediterraneum intercluderetur. A Portugallia nihil eſt quod Anglia ſibi metuat, ea quippe ipſa potius Anglorum auxilium, adverſus Hiſpanorum & Batavorum opes implorare, ſi ſalva eſſe velit, cogitur. Nec cauſæ quidquam eſt, cur regum Septentrionalium opibus maritimis Angli invideant, dum ipſi inter ſeſe, capitali diſſidentes odio, in diverſas partes præcipites abeunt. Haud æquo tamen animo iidem tulerint, ſi quando aut alteruter eorum Imperio maris Balthici ſolus potiretur, aut Batavis ejus pro lubitu utendi, fruendi jus ac poteſtas eſſet. Ab Hiſpanis quoque, poſtquam vires eorum maritimæ vehementer imminutæ ſunt & afflictæ, nihil Anglis periculi eſt,

ſed

ſed tamen haud utile eſſe videtur, Anglos bellum cum ea gente gerere, propter commerciorum, quæ in terris Hiſpanicæ ditionis exercent, amplitudinem: Anglorum namque merces Hiſpani ad varios vitæ uſus aut ipſi conſumunt, aut quæſtus cauſa in Americam mittunt. Sunt qui exiſtiment fore, ut exorto inter utramque gentem bello, Angli jacturam triginta (ut vulgo vocant) millionum & amplius faciant: ac præterea Orientis aliarumque terrarum negotiationes in magnum diſcrimen adducant, mari Oſtendæ, Biſcajæ, Majorcæ & Minorcæ prædonibus infeſto. Bello utique, quod cum Hiſpanis Cromvvellius geſſit, naves onerarias mille & quingentas Anglis prædones emiſſarii interceperunt. Gallorum quanquam militia terreſtris, ut nunc res ſunt, multo ſuperior Anglicana eſt, nec tertiam fere partem Galliæ, Angliæ magnitudo opesque adæquant: maritimæ tamen vires, cum Anglicanis conferri nullo modo poſſunt. Expedit autem vehementer, Anglos Galli Hiſpanique opes, quaſi in æquilibrio poſitas, ita temperare, ne ille Belgium ſuæ ditionis faciat. ita enim novis iisque ingentibus rei maritimæ viribus armatum facile inceſſerit libido, converſis in Angliam armis,

mis, damna quæ Galliş olim Angli intuliſſent, pari clade rependendi. Sola Hollandia obſtare videtur, cur maris ac commerciorum principatum obtinere Angli nequeant: quanquam non niſi navales Batavorum copias reformidare neceſſe habeant. nam terreſtris militia ita eſt comparata, ut juſto bello laceſſere alios reſp. Belgicá nequeat. Veruntamen, quantacunque Angli Imperii maritimi cupiditate flagrent, armis de eo cum Belgis Confœderatis decertare haud conſultum eſſe videtur: experientia quippe magiſtra obſervatum eſt, iis opes maritimas, virtutem, & belli navalis uſum, poſt Anglicana bella, mirum in modum, creviſſe. Itaque quum & reliquæ nationes, Hollandos ab Anglis penitus ſubigi, alterumque eorum monopolium, & commerciorum ſummam ad ſe rapere, haud æquo animo laturæ eſſe videantur: optimum factu eſt, ut Hollandis juxta ſuos ultro citroque navigandi poteſtatem concedant: tantum autem aliunde iiſdem negotii exhibeant, ut evolare altius, majoreſque ſibi opes comparare nequeant: de cætero ad vires maritimas & ſolennes illas honorum, maris Imperio debitorum, cerimonias, quantum fieri poteſt, amplificandas incumbant. Minime autem omnium

omnium ex uſu Anglorum foret, Reip. Belgicæ jugum ſervitutis imponi à Gallo, ut qui & maritimis Batavorum viribus auctus, & negotiationibus Indiæ Orientalis potitus, parem in toto terrarum orbe habiturus haud eſſet.

CAP. V.
DE GALLIA.

GAlliam & incolis frequentem, & opibus florentiſſimam ſemper fuiſſe, hiſtoricorum monumenta produnt. Priſcis enim temporibus magnam Italiæ partem armis occupatam, Gallorum gens frequentavit, & Græciam aliaq; Loca pervagata, poſtremo in ea Aſiæ minoris parte conſedit, quæ ipſius nomine Gallia ſeu Gallo-Græcia appellata deinceps fuit. Veruntamen populus validiſſimus, virium ſuarum ignarus, periculum earum facere adverſus exteras nationes haud ſatis potuit: nec enim ſub unius Imperio fuit; ſed in plures easque parvas diviſus reſpublicas, inteſtinis inſuper bellis plerumque exercebatur. Itaque Romanis, quamvis illi non alium hoſtem magis quam Gallos reformidarent, facile fuit eos ſub ſuam ditionem redigere. Quanquam invicta & incomparabilis Julii Cæſaris virtus,

Galliæ antiquiſſimus ſtatus.

tus, in iis ſubigendis potiſſimum enituit; ſatis tamen negotii decem illis legionibus, quas in eos Cæſar duxerat, exhibuerunt, nec niſi decimo demum anno perdomari potuerunt. Romani terra nobiliſſima penitus in poteſtatem ſuam redacta, gentem per ſe bellicoſiſſimam à rei militaris ſtudio, ad ſummam ignaviam traducere omni ope nitebantur: quod quidem conſilium eis, non minus heic quam alibi, feliciter ceſſit. Dum enim populos à ſe pacatos, humanitatem & politiorem vivendi rationem docent, eoſdem ſimul paulò effœminatiores, & ad bella gerenda minus idoneos reddebant. Quingenteſimo circiter, poſtquam ſubacta à Romanis fuerat, anno, Gallia ſub Honorio Imperatore in Barbarorum poteſtatem venit; quum Gothi Italia pervaſtata in Gallia Narbonenſi conſediſſent, & Burgundiones haud exiguam Galliæ partem, ſuæ ditionis feciſſent. Franci inprimis, irruptione facta, quum ad extremum univerſam Galliam Imperio ſuo ſubjeciſſent, ſuum ei nomen impoſuerunt Franciamque appellarunt. Ii Germanica haud dubie gens fuere: quanquam inter hodiernos Gallos ſunt, qui veterem Gallorum coloniam fuiſſe, & propter abundantem domi multitudinem in Germa-

Francia unde dicta.

maniam olim trans Rhenum profectam, quum per aliquot ibi ſecula habitaſſet, poſtremo patrias iterum ſedes quaſi poſt liminio repetiiſſe, affirment. Sed tamen propius vero eſſe videtur, Francorum gente contineri populos, qui inter Mœnum, Rhenum, Viſurgim & Oceanum habitarunt, ac, Taciti ætate, Salii, Bructeri, Friſii, Angrivarii, Chamari, Sigambri & Chatti appellabantur. Hi conſpiratione facta, Francorum (quæ vox *homines Liberos* ſignificat) nomen in Romanorum contemptum adſciverunt; quod ſuam ab iis Libertatem ſtrenue ſe defenſuros eſſe confidebant. Illud utique conſtat, Germanicam Linguam ab iis in Galliam translatam eſſe, quæ diu poſt inter primores ejus gentis uſitata fuit; donec latinæ linguæ, à Romanis olim introductæ, paulatim aſſuefacti, ad extremum, latino idiomate contagione Germanici ſermonis corrupto, novam atque adeo hodiernam Gallorum linguam pepererunt. Nec enim illud in dubium vocari poteſt, veterum Gallorum nomen haud penitus deletum fuiſſe, ſed, tractu temporis, in unam cum Francis gentem coaluiſſe, ita tamen, ut qui origine Franci eſſent, tanquam victores, potiſſimam gentis partem conſtituerint.

Linguæ Gallicæ origo.

§. 2.

Pharamundus Francorum Rex.

§. 2. Utut ſit, id certe convenit inter Scriptores, Pharamundum anno à Chriſto nato circiter CCCCXXIV. à Francorum gente regem creatum, leges tuliſſe, remque Francicam, inſtitutis præclariſſimis introductis, conſtituiſſe. Quanquam non eum in Galliam primum, ſed ejus

Clodio.

filium Clodionem cognomento longicomum irrupiſſe memorant. is ab Aetio Romanorum duce non ſemel repulſus eſſe dicitur. Ad extremum tamen Arteſiam, Cameracum, Tornacum, aliaque loca uſque ad Suminam fluvium, ſuæ ditionis feciſſe perhibetur, Imperii ſede Ambiani conſtituta. Moritur Anno Salutis humanæ CCCCXLVII. Succeſſor ejus

Merovæus

idemque propinquus Merovæus, junctis cum Aetio Romano, & Theodorico ViſiGothorum rege viribus, quum Attilam Hunnorum regem è Gallia expuliſſet, ab una parte Moguntiacum uſque Imperii fines propagavit; ab altera Picardiam, Normanniam, & Pariſios pene omnes, (quorum terra hodie Inſula Franciæ vulgo appellatur) in ditionem ſuam redegit. Ad eas res gerendas, magno ei adminiculo juxta & irritamento fuere afflictæ, Romanorum, prœlio cum Attila commiſſo, vires; & quod Aetius, ob levem ſuſpicionem, à Valentiniano tertio Imperatore

ratore occiſus eſt. Actium ultimum Romanorum ducum haud immerito dixeris. Nec poſt eum quiſquam fere fuit, qui frangere impetum Merovæi poſſet. Ab eo prima regum Francicorum ſtirps, originem ducit: ea Merovingica appellatur. Obiit Anno à Chriſto nato CCCCLVIII. Childericus ejus filius, ob libidinem regno pellitur, Ægidio, qui à priſcis Gallis genus ducebat, in ejus locum ſuffecto. Sed Childericus ſpatio octo annorum interpoſito, ab amico fideliſſimo Guinomando ex Thuringia, quo profugerat, revocatus, in regnum reſtituitur. Ibi tum Britannos & Saxones, qui Galliam eo tempore longe lateque vaſtabant, repreſſit, fugavitque. Eam quoque regionem quæ nunc Lotharingia dicitur, Bellovacum, Lutetiam Pariſiorum, ac permulta alia, ad Oiſam & Sequanam fluvios loca, occupavit. Diem obiit Anno à Chriſto nato CCCCLXXXI. Clodovæus, ſeu Ludovicus, Syagrio, Ægidii filio, interfecto, Francicum Imperium finibus vehementer dilatatis, primus ſtabilivit. Is amore Clotildis, quæ regia Burgundionum ſtirpe orta erat, captus, cum nuptias ejus ambiiſſet, hac impetravit lege, ut ejurata gentilium ſuperſtitione, ad Chriſti cultum accederet. Id tamen, qua

Childericus.

Clodovæus.

erat animi feritate, facere diu recuſabat, donec Alemanni, novas itidem ſedes in Gallia quæſituri irruptionem facerent. Iis quum Clodovæus ad Tolbiacum occurriſſet cum exercitu, prœlio commiſſo, quum inclinatâ acie ſui jam fugam circumſpectarent, ſe, ſi victoriam reportaſſet, Chriſto nomen daturum vovit. Voti damnatus, à Sancto Remigio ſacro abluitur fonte Rhemis Anno à Chriſto nato CCCCXCVI. Ejus exemplum omnis Francorum gens ſecuta Chriſtianæ religioni ſe aggregavit. Inde Gothorum regno, quod in Gallia Narbonenſi condiderant, everſo, eas circumcirca regiones Clodovæus ſubegit: Complures item regulos ac regionum tenuiorum dominos è medio ſuſtulit, & aliquam Germaniæ ſuperioris partem in poteſtatem ſuam redegit. Vita fungitur. Anno à Chriſto nato CCCCXI.

Prælium ad Tolbiacum.

Diviſio noxia Franciæ.

§. 3. Clodovæo mortuo, res Francica in filios ſuperſtites quatuor diviſa, vehementer affligitur. Ii etſi Burgundiæ regnum primi adjecerunt, tamen partiendo in minutas partes Imperio, ſuas quisque vires labefactarunt, jactis motuum inteſtinorum ſeminariis. Quin longius etiam inſana dividendi regni libido progreſſa, dum ſuam quisque partem filiis

quoque

quoque in minores & perexiguas portiones diviſit, Galliam miſerandum in modum laceravit: ut ſcelerum quaſi certamen quoddam inter tot regulos interceſſiſſe videatur. In iis Regiæ quoque uxores Brunechildis & Fredegundis horrendis ſeſe & immaniſſimis facinoribus nobilitarunt. Ad ultimum Clotarius ſecundus, multis jactatus turbis, affectum regnum, & crebra partitione mutilatum inſtaurat, & in priorem ſtatum reſtituit. Anno à partu virginis Iↄcxiv. Deceſſit Anno Iↄcxxiix. Ejus filius Dagobertus in priſtinam prolapſus ſtultitiam, quum magnam regni partem Alberto fratri conceſſiſſet; ſuam ipſe portionem inter duos filios diſpertitur; homo alioquin Imperio gerendo haud ſatis idoneus. Exin Francorum reges à majorum virtute penitus degenerarunt, inertiæ ac voluptatibus dediti. Itaque præfecti prætorio (ii Majores Domus vulgo vocabantur) cum Imperii adminiſtrandi cura omne ſimul robur ac poteſtatem ad ſe rapuerunt. Inter eos eminuit inprimis Pipinus nobiliſſima Auſtraſiæ ſtirpe prognatus, is annos circiter duodetriginta diverſis imperavit regibus, uſque ad annum Iↄccxiv. Carolus Martellus filius in paternam item dignitatem ſucceſſit, eamque non conſer-

Clotarius II.

Dagobertus.

Majores Domus.

Pipinus.

Carolus Martellus.

vavit ſolum, ſed majoribus etiam viribus auxit & ſtabilivit, rebus militiæ præclare geſtis & Sarracenis maxime, qui ſub id tempus, Hiſpania ſubacta, in Franciam irruperant, expulſis, magna eorum cædes in Aquitania facta Anno à Chriſto nato IↃCCXXXII. Is Principis deinde ſeu Ducis Franciæ titulum adſcivit, regibus legitimis vano duntaxat nomine, & ludibrio imaginariæ dignitatis relicto. Ruri quippe tanquam in Ergaſtulo quodam continere ſe coacti, ſemel quotannis in urbem curru ſublimes vehebantur & ceu monſtrum quoddam aut bellua inuſitata populo oſtentabantur. Ad extremum Pipinus junior Caroli Martelli (qui Anno IↃCCXLI. obiit) filius, conciliatis ſibi primoribus regni Childericum tertium regem, detonſis in coronam capillis, cœnobio incluſum, quum regno exuiſſet: ipſe Regem ſe Franciæ conſalutari juſſit. Quod facinus Zacharias Pontifex eo facilius approbavit, quod Longobardorum in Italia vires extimeſcens, quum auxilia adverſus eas parare ſtatuiſſet, Francorum Reges devincire ſibi omnibus modis ſtudebat. Ita Francorum regno Merovingica ſtirps excidit Anno à Chriſti nato IↃCCLI.

Childericus III. & cum eo ſtirps Merovingica regno excidit.

Pipinus.

§. 4. Pipinus, ut ſe regia majeſtate dignum

dignum præberet, atque obliterata erepti Childerico regni memoria aliud ſermonum argumentum hominibus daret, ſuſcepta in Saxones expeditione, acerrimo eos prælio vicit cæciditque. Superioribus quoque regibus, ducto aliquoties in Germaniam exercitu, res præclare geſſerat, populis, qui ad Rhenum incolebant, perdomitis. Inde gloriæ apud Italos comparandæ facultas data. Aiſtulphus, Longobardorum rex, Italiam jam omnem ſpe devoraverat: Exarchis (ii Imperatorum Græcorum Præſides erant) Ravenna, aliisque locis, quæ ad Exarchatum pertinebant, pulſis, jam in eo erat, ut urbem Romam oppugnaret. Stephanus III. Pontifex, ejus metu exterritus, quum alia auxilia non ſuppeterent; implorata Pipini ope, perpulit tandem, ut ſubſidio ſibi adverſus Longobardos cum exercitu veniret. Eo bello Pipinus adimit Aiſtulpho, quidquid antea terrarum Græcis Imperatoribus eripuerat in Italia; atque, ut fertur, locorum eorum uſumfructum ſaltem Rom. Pontifici donat; dominio ſupremo ſibi, quod vero ſimile eſt, reſervato. Ea re & magnam ſtudii Religionis ac pietatis gloriam conſecutus eſt, qui in antiſtites ſacrorum de alieno tam liberalis eſſet; & ſuas in Italia

opes firmavit, viamque munivit, ut eam flectere & dirigere ad voluntatem ſuam poſſet. Taſſilonem quoque Bavariæ ducem in verba ſua jurare coegit, Ducemque Aquitaniæ in ordinem redegit. Diem obiit Anno IↃCCLXIIX. filiis duobus, Carolo & Carolomanno, heredibus relictis; qui regnum inter ſe partiri juſſi ſunt. Sed Carolomanno paulo poſt vita functo, integrum regnum Carolus frater ſolus obtinuit. Is cognomento
Carolus M. Magnus jure merito dicebatur: ut qui Imperium Francicum ad id faſtigium perduxerit, quod aſſequi nemo ſucceſſorum potuit: quamvis inter eos eſſent, qui manibus eo pedibusque contenderent. Deſiderio, ultimo Longobardorum rege, (quum recuperare, quæ ademta Aiſtulpho fuerant, niteretur) victo, Longobardorum regno in Italiâ potitur, Anno IↃCCLXXIV. Taſſilone, qui ſe regem Bavariæ appellari juſſiſſet, everſo, Saxonibusque, poſt geſtum annos duos & triginta bellum, domitis tandem ad Chriſtianorum ſacra ritusque adactis, Germaniam univerſam ſubegit. Epiſcopatus in ea & monaſteria permulta inſtituit, ut efferatos populi indomiti mores leniſſima Sacerdotum diſciplina mitigaret. Slavos quoque, Danos Hunnosque compeſcuit

ſcuit retuditque; Saracenis magnam Hiſpaniæ partem, ad Iberum fluvium uſque eripuit. in reditu tamen nonnihil cladis ad Roncevallem accepit, Rolando, Heroë longe celeberrimo, cæſo. Carolus, quum Romæ eſſet Anno ıↃccc. ipſo Chriſti natali, ad Divi Petri Romanorum Imperator à populo, conſentiente Pontifice, ſalutatur; Nihil eo titulo conſecutus, præter ſummum Imperium aut potius tutelam Eccleſiæ Romanæ; ejusque Patrimonium; (niſi hoc jam antea obtinuerit:) nam reliquæ, quæ ipſius Imperio tum temporis ſubjectæ fuerant, partes, alio jure tenebat. Exceſſit rebus humanis Anno ıↃcccxiv.

§. 5. Poſt Carolum Magnum convelli res Francica & imminui cœpit; quod filius ejus idemque ſucceſſor, Ludovicus Pius, ad Sacerdotis munia quam Militis obeunda, natura aptior erat: quum tamen regem bellicoſum & rei militaris uſu peritum, regni, cujus provinciæ nondum pacatæ omnes erant, vaſtitas poſtularet. Quanquam populos nonnullos rebellantes proſpere ſatis coercuit; duplicem tamen errorem publico pernicioſum poſtea commiſit: quod & filios vivus regio cohoneſtavit nomine, & inter eos regnum partitus eſt. Alterum patri, regno **Ludovicus Pius.**

alterum multum detrimenti attulit. Filii quippe, ingrato in patrem animo, quum ejus mortem opperiri longum nimis videretur, nefaria & impia adverſus eum arma capiunt, & deſtitutum à ſuis in vincula conjiciunt. Inde ab Epiſcopis quoque, quos ille ſevera antea diſciplina coërcuerat, condemnatus, regnum ejurare cogitur, anno à Chriſto nato IↃCCCXXXIII. Exin, cum facti pœnitentia primores ſubiiſſet, in regnum eum reſtituunt: ipſe filiis delicti gratiam clementiſſime facit, Regno inter eos denuo diviſo exceſſit è vita anno Salutis Humanæ IↃCCCXL. Poſt ejus mortem, brevi, ejus diviſionis mala, apparuerunt.

Lotharius. Lotharius, fratrum natu maximus, idemque titulo Imperatorio conſpicuus, quum reliquis fratribus ſuas cuique partes adimere conaretur: Ludovicus & Carolus fratres, ſocietate inita, & ad Fontenacum haud procul Auxerra prælio commiſſo, crutam (militum enim ad centum millia & flos Francicæ juventutis in acie ceciderant) victoriam quum reportaſſent; fratrem regnum diſpertiri ſecum coegerunt, Ea diviſione Ludovico ſecundo à Lothario Germania obtigit; quæ à Franciæ regno avulſa perpetuo ſeparataque manſit, & peculiare ſibi Imperium, nec ullius niſi

ſi Germanorum poteſtati ſubjectum conſtituit. Carolo autem Calvo fratrum natu minimo, ſorte obtigit, quidquid inter mare occidentale & Moſam poſitum eſt terrarum: quo ſpatio maxima Franciæ pars continetur. Nam Lothario fratrum natu maximo Italia, Gallia Narbonenſis, & quicquid Scaldi, Moſa, Rheno & Arare terrarum continetur, ceſſit. Carolo Calvo regnante, Normanni (ita Danos Norvvegosque vocabant) effuſe irrumpentes, ingentem Franciæ vaſtitatem fecerunt. Nec in regno crebris partitionibus præliisque cruentiſſimis debilitato (nam & Lotharii filii paternam inter ſe portionem iterum diviſerant,) tantum virium fuerat, ut expelli prædones immanes poſſent. Itaque poſtremo Carolo ſimplice Rege Neuſtriam ipſis concedere Francia coacta eſt Anno IↃCCCCXII Eam provinciam de ſuo deinceps nomine Normanniam dixerunt. Filiis Lotharii ſine prole defunctis, ejus regni portionem Carolus Calvus & Ludovici Germaniæ Regis filii inter ſe partiti ſunt: Carolo Gallia Narbonenſis obvenit. Poſtremo Carolus adſcito Imperatoris nomine moritur Anno IↃCCCLXXVII. Ei ſucceſſit Ludovicus Balbus, qui præmatura morte extinctus, regnum filiis adhuc impube- **Carolus Calvus.** **Ludovicus Balbus.**

 ribus,

ribus, Ludovico tertio & Carolomanno reliquit: iis Ludovicus Germanorum Rex Lotharingiam eripuit. Ludovico Anno IↃCCCLXXXII Carolomanno a. IↃCCCLXXXIV mortuis ſuperſtes fuit frater Conſobrinus, Ludovici Balbi filius, quinque annorum puer, quem deinceps Carolum cognomento Simplicem appellarunt. Tantus enim eo tempore Regii nominis contemptus fuit, ut regibus à corporis animique vitiis cognomina, quaſi recepto apud eos more, imponerent. Ejus Tutor aliquamdiu fuit Carolus Craſſus Cognatus, Imperatorio item titulo inſignis: Is Imperio poſtmodum propter animi corporisque vitia abrogato, moritur Anno IↃCCCLXXXVIII. In tantis diſcordiis ac regiæ auctoritatis contemptu primores regni, firmatis opibus & mirifice amplificatis, provincias, quas regio duntaxat nomine tanquam præfecti adminiſtraverant, occupato principatu, velut ſuas vindicare cœperunt, regibus, non niſi quantum ipſorum ferebat voluntas, dicto audientes. Sunt, qui reges præter Epiſcopatus Laudunenſem & Remenſem nihil retinuiſſe tradunt. Id malum reges inſequentes non niſi ſæculorum aliquot ſpatio eradicare funditus potuerunt. Poſt Carolum Craſſum, Eudo Pariſiorum Comes,

Ludovicus III. & Carolomannus.

Carolus Simplex.

Eudo.

mes, cum ſe regem Franciæ declarandum curaſſet, bellum Carolo Simplici infert. Deceſſit Anno IↃCCCLXXXXIIX. Carolus Simplex alium deinceps regni competitorem, Rudolphum Burgundiæ Regem habuit, qui Anno IↃCCCCXXIII. Rex Franciæ creatus, Carolum Simplicem in carcerem conjecit. Moritur captivus Anno IↃCCCCXXIX. Rudolphum A. IↃCCCCXXXVI, defunctum excipit Ludovicus quartus cognomento Tranſmarinus, ita dictus quod quum Carolus Simplex pater exagitaretur in Angliam ſe recepiſſet. Is regnum inteſtinis infeſtum motibus tenuit ad An. IↃCCCCLIV. Eo moriens regnum Lothario filio per manus tradit, quod ille multis item turbis agitatum geſſit, ad Ann. IↃCCCCLXXXV. Ludovico filio hærede relicto. Is cognomento Ignavus appellatus eſt. Neque enim de eo Francici Scriptores quidquam, niſi quod memorabile nihil geſſerit, memoriæ prodiderunt. Ejus tutelam, & adminiſtrationem regni ſuſcepit Hugo Capetus, Pariſiorum Comes. Ludovico fatis functo Anno IↃCCCCLXXXVII. Ejus patruus, Ludovici Transmarini filius, cum regnum velut pro jure ſuo poſtulaſſet opibus Hugonis Capeti repellitur. Cumque vi armisque regnum ſibi vindicare niteretur, capitur,

Rudolphus.

Ludovicus Tranſmarinus.

Lotharius.

Ludovicus Ignavus.

StirpsCarolingica extinguitur.

pitur, captusque in carcere moritur. Cum eo ſtirps Carolingica extincta aut Franciæ ſaltem regno orbata eſt, ducentis triginta ſex, poſtquam ei præeſſe cœperat, annis. Notatu dignum eſt, ſtirpem hanc eodem, quo ſuperior peccato, regnum amiſiſſe. Quum magnam initio gloriam, provinciis compluribus ſubactis Franciæ comparaſſet, eam paulo poſt, diviſo in minutas partes regno, obſcuravit, magna inſuper provinciarum parte, à regno avulſa, & cum Germania conjuncta. Acceſſit partim regum ignavia & imbellia, partim nimia primorum regni potentia; quæ rem Francicam vehementer afflixerunt.

Hugo Capetus.

§. 6. Hugo Capetus, à quo ea, quæ hodie rerum potitur in Gallia, ſtirps initium cepit, quemadmodum non tam jure ſanguinis, quam procerum ſtudiis excluſo legitimo hærede regnum adeptus erat: ita multa magnatibus concedere. & quem ſibi ſumſerant provinciarum, ſibi commiſſarum, dominatum confirmare coactus eſſe vulgo perhibetur. Et quamvis Ducum Comitumque titulo inſignes eſſent, ac regis ſe beneficiarios faterentur, ejus tamen Imperio, tanquam ſupremi Domini, parere recuſârunt. Itaque infirma eo tempore res Francica,

&

& corpus male cohærens fuit. Regno quod tum temporis anguſtis circumſcriptum finibus, nullas fere provincias ſibi proprias continebat, Comitatum Pariſienſem, Ducatum Franciæ, quicquid terrarum inter Sequanam & Ligerim amnes interjacet, & denique Comitatum Aurelianenſem Hugo adjunxit. Cæterum in tanta regulorum multitudine, principem locum obtinebant Duces Normanniæ, quibus ea tempeſtate Britannia minor quoque parebat; Duces Burgundiæ, Aquitaniæ, & Vaſconiæ; Comites item Flandriæ, Campaniæ, & Tholoſæ, qui Duces quoque Galliæ Narbonenſis fuere, Comitatus autem Viennenſis, Provinciæ, Sabaudiæ ad regnum Arelatenſe, quod Imperii Germanici pars fuit, referebantur. Sed ea fortunæ benignitate uſi ſunt inſequentes reges, ut extincta tot regulorum, quorum ita temperata poteſtas fuit, ut à ſuperioris domini arbitrio penderent multitudine, eorum provinciæ ad regnum Franciæ transferrentur. Hugone rebus humanis ſublato Anno IↃCCCCLXXXXVI, ejus filius, Robertus, virtutis laude inſignis, **Robertus.** in pace regnum geſſit & patruo mortuo, Ducatu Burgundiæ jure hæreditario potitus eſt. Sed digna memoratu eſt ea, qua in hunc regem Pontifex uſus eſt ſævitia.

tia. Is quum Bertham è familia Burgundica ortam uxorem ducere ſtatuiſſet (quod quidem matrimonium ſuis rationibus in primis utile eſſe videbatur) ipſe autem quarto cognationis gradu eam attingeret, ac ſuperiori ejus marito adhuc vivo ipſius infantem è ſacro fonte ſuſcepiſſet, Epiſcoporum approbationem (erant enim ejuſmodi matrimonia jure canonico vetita,) expetiit juxta & obtinuit. Sed Pontifex eam ob cauſam regem cum univerſo regno proſcribit: cujus quidem fulminis ea vis fuit, ut à ſuis omnibus, præter tres aut ad ſummam quatuor è famulitio regio, rex deſereretur: cibum quem rex contrectaſſet, deguſtare omnes religioni ducerent: quicquid denique è regia menſa tollebatur canibus devorandum projiceretur. Exceſſit è vita Anno cIɔxxxIII.

Henricus. Henrici filii regnum nulla re paulo clariore, niſi quod levia quædam bella cum beneficiariis geſſerit, inſigne fuit. Ducatum Burgundiæ Roberto fratri donavit. ab eo primum Burgundica ſtirps, regio condecorata ſanguine, initium cepit. Moritur Anno cIɔLX. Ejus

Philippus. filius Philippus nulla rerum geſtarum laude conſpicuus fuit. Ei ob nuptias itidem proſcripto Pontifex tandem Legis gratiam fecit. Philippo regnante, Angliam Guiliel-

Guilielmus, Normanniæ Dux in poteſtatem ſuam redegit. ex ea re, immane quantum calamitatis poſtea in Franciam redundavit: continua quippe inter ſe bella Franci Anglique geſſerunt; nec, niſi ejectis demum & expulſis è Francia Anglis, bellandi finis eſt factus. ſub idem tempus expeditiones in Terram Sanctam ſuſcipi cœptæ: quæ ſane rabies, poſtquam ſemel animos hominum occupaverat, nonniſi ducentorum annorum ſpatio reſedit. Maximam commodi partem Pontifices perceperunt: qui & expeditiones ejuſmodi imperandi facultatem, & eorum, qui ſe Cruce inſigniri paterentur, tutelam ſibi unice ſumſerant. Ad hæc vulgato expiationum publicarum (Indulgentias vulgo vocant) uſu, Eleemoſynas quoque & Legata, quæ ad bellum ſacrum conferebantur, diſtribuenda per legatos curabant. Emolumento quoque eæ expeditiones cum aliis regibus, tum Francico fuêrunt; quum & turbulentiſſimus quiſque eo proficiſceretur, & proceres, pecuniæ conficiendæ cauſa, bona ſua vel venderent, vel oppignorarent: quorum facultates, ſi quando ipſi, nullo relicto herede interierint in itinere, ad regem redibant. Denique incredibilis illa hominum multitudo, Franciam tum tempo-

Expeditiones in Terram S. ſuſceptæ.

temporis prægravans, hoc pacto exonerabatur, ut ſuos jam ſubditos reges in officio continere commodius poſſent. Non minus tamen incommodi poſtmodum eæ expeditiones regibus attulerunt, poſtquam vel Pontificum cohortationibus, vel ſua ipſorum ſponte adducti, ipſi, omiſſa regni cura, terras longinquas adire in animum induxerunt: Nec enim aliud quidquam profecerunt, quam ut ingentem hominum multitudinem, immanitati barbarorum objectam, ſtragibus cædibusque conficerent. Tueri enim iſtas provincias nullo modo potuerunt, niſi Ægyptum prius in ditionem ſuam redegiſſent. Peculiare autem regnum & ſuis ſubnixum viribus conſtitui potuiſſet, ſi & ſedes Imperii, & rerum ad bellum neceſſariarum, quaſi promptuarium collocatum in ea terra fuiſſet. Rex moritur Anno cIↃcviii. Ejus filius Ludovicus cognomento Craſſus, bella cum Henrico I. Angliæ Rege & cum Franciæ item regulis geſſit; qui crebras ex arcibus ſuis excurſiones faciebant, regnumque miſere vexabant: iis perdomitis & in ordinem redactis deceſſit Anno cIↃcxxxvii. Ejus filius Ludovicus VII. ſive Junior hortatu S. Bernhardi expeditionem in terram ſanctam ſuſcipit; ſed irrito conatu. Ingentes

Luovicus Craſſus.

Ludovicus VII.

tes quippe copiæ, & clade in Pamphylia accepta, & infelici Damaſci urbis obſidione, & itineris longinqui moleſtiis, quas perferre inter homines barbaros perfidosque neceſſe habebant, attritæ confectæque, reliqua pars cladibus vehementer attenuata, nullo operæ pretio facto domum reducta. In eo quoque graviter offendit, quod cum Eleonora conjuge & Aquitaniæ agrique Pictavienſis unica hærede, ſeu Zelotypia exſtimulatus ſeu religione (erat enim cum ea tertio aut quarto propinquitatis gradu conjunctus) tactus, divortium fecit. Ea, quum Henrico deinde Normanniæ Duci (qui Angliæ deinceps rex factus, ejus nominis ſecundus) nupſiſſet, provincias nobiliſſimas cum Anglia copulavit. Multum præterea negotii ei beneficiarii ſui, & maxime Henricus II. Angliæ Rex exhibuerunt. Fatis conceſſit Anno CIↃCLXXX.

§. 7. Ejus filius Philippus II. cognomento Auguſtus, bellum initio cum Henrico II. Angliæ rege habuit. Ei loca complura quum ademiſſet; Richardo filio poſtea reſtituit: & facta ſocietate, ad Hieroſolymam ex Saracenis recipiendam, una cum eo, validiſſimum in barbaros exercitum ducit. Sed quo minus exoptatus expeditioni eventus reſponderet, ob- **Philippus Auguſtus.**

ſtitit diſſenſio ac ſimultas inter utrumque regem exorta. Richardus quippe, inſidias ſibi, dum iter una faceret, à Philippo comparatas in Sicilia, & quod is ſororem ſibi jam ante deſponſatam in matrimonium dare, contra fidem datam, nollet, coarguit. Philippus autem Ptolomaide conjunctis viribus expugnata, per cauſam valetudinis in Franciam revertitur, Hugone III. Burgundiæ duce apud Ricardum cum copiis relicto: qui invidia adductus impediit, quo minus Hieroſolyma urbe Richardus potiretur: tantum abfuit ut ei adjumento eſſet. Expeditione in Terram Sanctam infeliciter peracta, Philippo bellum Richardus infert: quod ductu Johannis fratris ejus, deinceps continuabatur. Eo bello ſuperior res Francica fuit, Normannia & comitatus Andegavenſis, Cenomanenſis, Turonenſis, Bituricenſis & Pictavienſis Anglis adempti. Operam quoque dedit, ut Comes Tholoſanus, à Pontifice, quod Albigenſes in fidem ac clientelam ſuam recepiſſet, diris devotus penitus labefactaretur. Inſignem præterea victoriam de Ottone IV. Imperatore ad Bovinium oppidum inter Inſulas & Tornacum poſitum, reportavit. Eum quippe Imperator, Flandriæ comite in ſocietatem adſci-

adſcito, cum centum & quinquaginta militum millibus adortus fuerat, dum ex altera parte Angliæ rex Aquitaniam invaderet. Quin immo rex adverſus Anglos rem adeo proſpere geſſit, ut parum abeſſet, quin ejus filius Ludovicus Angliæ regno potiretur. Is quanquam ex Anglia pulſus erat, tamen poſt parentis obitum (qui incidit in Annum cIɔccxxIII) regno admotus, Anglos bello perſequi in Francia non deſtitit, Rupellis aliisque locis receptis. Ludovici VIII. regnum haud diuturnum fuit. Moritur A. cIɔccxxvI. Ludovico IX. cognomento ſancto hærede relicto. Is quod ætate ad regendum immatura eſſet, Blanca interim Caſtilienſis, ejus mater, dum filius adoleſceret, rei Gallicanæ præfuit: multas adverſus eam turbas quum primores regni excitaſſent, prudentia duce, comite fortuna, omnes ſopivit. Anno inde cIɔccxLIV quum Choraſmii, gens Perſica, Hieroſolymam diripuiſſent: Ludovicus gravi ſub id tempus morbo implicatus, expeditionem ſe adverſus infideles ſuſcepturum, ſi convaluiſſet, vovit. Itaque voti reus religione ſe liberat. Pronunciari autem priuſquam iter ingrederetur, ubique per præcones juſſit, ut ſi cui à ſuis vel damnum illatum, vel injuria facta

Ludovicus VIII.

Ludovicus IX. Sanctus.

foret, is nomen ederet, & ſibi ſatis fieri pateretur. Nec fefellit: omnibus qui aderant, cumulate ſatis factum. In ea expeditione Damiatam quidem, urbem opere & natura munitiſſimam, expugnavit. Sed quo minus Cayrum urbem vaſtiſſimam caperet, obſtitit Nili in vicinos agros effuſi eluvio. Is poſtquam ad juſti curſum amnis rediit, agrosque aqua deſtituit, Rex ulterius progreſſus, quum bis ſigna cum hoſte contuliſſet, utroque prœlio ſuperior diſceſſit; ſed paulo poſt hoſtes, novis firmati ſubſidiis, Francos commeatu intercludunt; quos eo tempore Stomacace quoque, vulgatus per omnem exercitum morbus, vehementer affligebat. Quumque rex ab urbe Damiata recipere ſe conaretur; opprimitur in itinere, exercitus occidione occiditur, ipſe captivus abducitur; ſed reſtituta poſtmodum Damiata, & quadringentis librarum millibus depenſis, ſalvus & incolumis dimittitur. Cum reliquiis exercitus, qui ex triginta millibus ad ſex millia redactus erat, Ptolomaidem profectus, Chriſtianos, quibuscunque rebus poterat, juvit: anno demum cIɔccLIV. domum revertitur ad ſuos. Sub hoc rege, Francia occaſionem primum nacta eſt, rebus ſe Italicis immiſcendi, quanquam, haud unquam

unquam multum ex ea re utilitatis cepe-rit. Manfredus, Friderici II. Imperatoris nothus, Conrado rege, eodemque fratre ſuo occiſo, Neapolis ac Siciliæ regnum occupaverat. Sed Pontifex in cujus fide ac clientela id regnum fuit, quum alieno à Manfredo animo eſſet, detulit id Carolo Comiti Andegavenſi, Ludovici IV. regis fratri. Is regno ſine mora ſuſcepto, regiis decoratur inſignibus Romæ Anno cIↃCCLXI, his quidem conditionibus: ut Pontifici octo unciarum auri millia penſitaret: aſturconem quotannis album eidem pro vectigali penderet, nec ſe Cæſarem in poſterum creari pateretur, neque cum Imperio Germanico regnum unquam conjungeret: ſuperiorem enim in Italia ferre Pontifex nolebat. Manfredo acie victo, & una cum liberis omnibus occiſo Carolus regno potitus eſt. Conradinum inde Sueviæ ducem, regnum avitum recipere conantem, prœlio ad lacum Celanum Anno cIↃCCLXVIII vicit cepitque, & inſequenti anno capitis ſupplicio, Pontificis inſtinctu, affecit Neapoli. Pontifex jam antea, quid de captivo faciendum cenſeret, interrogatus reſponderat: *Vita Conradini mors Caroli, Mors Conradini vita Caroli.* Cum eo nobiliſſima ſtirps Ducum Sueviæ interiit.

Primum Franciæ in Neapolitanum regnum jus.

teriit. Carolo autem primum in regnum Neapolitanum jus, Franciæ natum eſt. Porrò Ludovicus rex infelicem in barbaros expeditionem ſuſcepiſſe non contentus, ad Tunetum quoque belli molem admovet, ſeu quod ea urbs Carolo fratri Siciliæ regi per opportuna eſſe videbatur, ſeu quod, ea capta, viam ſibi muniturum ſe ſperabat, ad Ægyptum ſubigendam, ut quæ, dum in ditione barbarorum eſſet, omnes in terram ſanctam expeditiones inutiles redderet. Sed magnam exercitus partem atque ipſum adeo regem, lues, in ea obſidione, abſumſit, Anno cIↃcclxx. A Ludovici IV. filio natu minimo, Roberto, Comite Clarimontii, Borbonia ſtirps originem ſuam trahit; quæ hoc tempore rerum in Francia potitur.

Stirpis Borboniæ origo.

Philippus Audax.

§. 8. Succeſſit ejus filius Philippus Audax: ſub eo Rege Comitatus Tholoſanus civium amplitudine inſignis ad Franciæ regnum adjectus eſt, poſteaquam Alfonſus, Ludovici IX. filius, qui unicam ejus Comitatus hæredem in matrimonium duxerat, in expeditione Africana ſine prole deceſſit. Philippo regnante Veſperæ Siculæ, res hiſtoricorum monumentis celebratiſſima evenerunt; iis ad unum omnes Franci ex Sicilia ejecti ſunt

Veſperæ Siculæ.

&

& profligati. Res ita ſe habet. Johannis à Prochyta, Salerno oriundi, uxorem Franci per vim conſtupraverant. Itaque maritus vindictæ cupiditate flagrans Petri Arragoniæ Regis opem ac fidem implorat, ut una cum eo Carolum expellat è Siciliâ. Nec ab ea re reliquorum Siculorum voluntas abhorrebat, in quos Franci nullum crudelitatis aut vexationis genus prætermiſerant. Adjuvabant quoque conſilium iſtud Nicolaus V. Pontifex, metu opum Caroli conterritus; & Michael Palæologus, Imperator Conſtantinopolitanus, quod ejus quoque Imperium Carolus ad ſe trahebat. Johannes monachi habitu tectus, alio atque alio ſe contulit, auxilii petendi causâ; nec, niſi re perfectâ, conquievit. Prodigii ſimile fuit, rem, toto triennio tam diverſis in locis agitatam, haud emanaſſe. Anno demum MCCLXXXII. conſilii perficiendi ea inita ratio eſt. Secunda Paſchatis feria convenit inter conjuratos, ut dato officii veſpertini ſigno, omnes ſimul coorti, genus omne Francorum contrucidarent. Cædes horrenda duarum horarum ſpatio patrata, nulla vel ſexus vel ætatis ratione habita: Ibi tum Siciliæ regnum Petrus Arragoniæ Rex occupat. Et quanquam Pontifex eum Ec-

cleſiæ hoſtem judicavit, circummiſſis, qui ad nomina bello ſacro danda homines in concionibus paſſim hortarentur, & Carolum præterea, ſecundum Philippi filium Arragoniæ regem declaravit, ac Philippus ipſe, ut filio regnum traderet, eo ingenti cum exercitu profectus eſt, nihil tamen profecit. Philippus ceſſit è vitâ Anno CIƆCCLXXXV. Ejus filius & ſucceſſor Philippus Pulcher, bello Anglis temerè illato Anno CIƆCCLXXXXII. Burdigalam eis & maximam Aquitaniæ partem eripit: ſed pace inter eos compoſita, mox reddere ea loca neceſſe habuit. Inde Flandriæ Comitem bello perſecutus, qui quum Anglorum inſtinctu conjurationem, adverſus eum cum multis è primoribus Regni feciſſet, oppida ejus urbesque pene omnes expugnavit. Sed quum Flandri vexationibus Francorum incitati, rebellaſſent, ac præſidium Francicum interfeciſſent: Rex, ad eos compeſcendos, exercitum Roberti Atrebatum Comitis ductu mittit; ſed ad Cortracum prælio funditur fugaturque, viginti Francorum millibus deſideratis. Ejus cladis cauſa potiſſima fuit, quod equites effuſo curſu provecti in foſſam improvidè præcipitavere. Flandri octo calcarium inauratorum millia tanquam opima ſpo-

Philippus Pulcher.

lia

lia detraxiſſe cæſis memorantur. Quanquam autem Flandrorum viciſſim millia viginti quinque in acie ceciderunt, Anno cIↃCCCIV. Regem tamen, exercitu mox ſexaginta millium hominum coacto, pacem ſibi ac priſtinum ſtatum reddere coëgerunt. Templariorum quoque ordinem Equeſtrem, opibus florentiſſimum, Philippus conſentiente Pontifice, delevit. Obiit Anno cIↃCCCXIV. Ejus filii tres quum regnum ordine, alius poſt alium, tenuiſſent, ſine prole maſcula moriuntur, nullis alioquin rebus præclarè geſtis inſignes. Ludovicus X. cognomento Hutinus, fratrum natu maximus migravit è vitâ Anno cIↃCCCXVI. Ejus fratri Philippo longo controverſiam de regno movit Johanna fratris defuncti filia, cujus cauſam inprimis egit avunculus Burgundiæ Dux, ſed vicit lex Salica; hoc Rege in exilium Judæi ejiciebantur è Francia, quod hominum leproſorum opera fontes paſſim veneno infeciſſe arguebantur. Moritur Anno MCCCXXII. Eum frater III. Carolus IV. cognomento Pulcher excepit: Eo rege Lombardi & Itali fœnoris iniquitate infames, è Francia expulſi ſunt. Bellum quoque cum Anglis in Aquitaniâ geri cœptum erat; ſed Iſabella Regina, Caroli ſorore conciliatrice, pax brevi

Templariorum ordo delectur.

Ludovicus X.

Philippus Longus.

Carolus IV.

compoſita eſt. Exceſſit è vitâ Anno cIↃcccxxvIII.

§. 9. Ejus obitum tempora multorum annorum calamitate funeſta ac miſera conſecuta ſunt; quibus res Francica in præcipitem data caſum, propemodum concidiſſet. De regno inter ſe contendebant Philippus Valeſius, Philippi Pulchri ex fratre nepos, & Eduardus III. rex Angliæ, Philippi Pulchri itidem ex filia nepos. Ille Lege Salica nitebatur, quâ filiæ omnes à regno prohibentur. Hic nihil primo Legi derogabat; pertinere autem eam ad mares, ex regiis Francici generis filiis natos, id negabat; jam vero propiori omnino neceſſitudinis gradu quam Philippum conjunctum ſe eſſe cum defuncto Rege. Nec ullum afferri exemplum poſſe, quo ſororis filius à fratris filio excluſus à regno fuiſſe comprobetur. Sed Franciæ Proceres ſecundum Philippum pronunciarunt, partim Roberti Comitis Arteſiæ hortatu, partim quod Franciæ regnum, ceu adventitium, pendere ab Angliæ regno nolebant. Eduardus quanquam repulſæ injuriam, & ex ea iram initio diſſimulans, accerſitu Philippi, ſacramentum etiam nomine provinciarum, quas in Francia beneficiarias tenebat, dicere non dubitavit; res

tamen

tamen poſtmodum ad bellum apertum erupit. Eduardum quippe indignatio ſtimulabat, quod quum jusjurandum daturus eſſet, coronam, ſceptrum, & calcaria deponere juſſus erat. Accedebant ordinum, ne jus ſuum firmiſſimis ſubnixum rationibus temere remitteret, dehortantium voces. Nec minori ſtudio bellum ſuadebat Robertus Arteſiæ Comes, Philippi Regis affinis, qui quod ei de vindicanda Arteſia aſſenſum non erat, graviſſimas cum Rege inimicitias gerebat. Interim, dum Philippus Flandros in Comitem ſuum rebelles magno prælio ad Casletum victos occidione occidit, ex ſedecim hominum millibus ne nuncio quidem tantæ cladis relicto, Anno cIↃcccxxviii, Angli initium belli faciunt Anno cIↃcccxxxvi. Id quum annos aliquot, cladibus illatis acceptisque geſtum, induciis identidem dirimeretur: Eduardus cum exercitu in Normanniam appulſus belli molem Lutetiam Pariſiorum transfert, & Francis non toleranda ſuperbia inſultat. Cæterum Eduardum in Flandros per Piccardiam contendentem, Philippus inſequutus eſt & collatis ſignis cum hoſte conflixit ad Abbatis-Villam. Eo prælio victoria penes Anglos fuit fortunæ potius beneficio quam virtu- **Prœlium ad Abbatis Villam.**

virtute, propterea quod Francicus miles eo die magnis itineribus defatigatus ad prælium incundum non ſatis alacritatis habebat. Genueſis item miles quum nullus ſagittarum uſus, arcubus pluvia corruptis, eſſet, pedem referebat. Eum Alenſonius dux proditionis cauſa fugere ratus, cum equitatu citato curſu inſequitur, & in medium invectus agmen pedibus conculcat. Ita ordines primum perturbati ſunt. Tormentorum præterea æneorum (habebant enim ejus generis tria quatuorve Angli ante aciem collocata) fragore ingens Francis terror injectus eſt: Neque enim ante id prælium hoc armorum genus in Francia viſum aut auditum fuerat. Acceſſit, quod ex Franciæ primoribus multi alieno à Rege animo eſſent atque adeò eum clade affici haud ægrè patiebantur. Ea victoria eo glorioſior Anglis fuit, quod ipſi (quemadmodum Gallicarum rerum Scriptores teſtantur) numerum militum viginti quinque millium tantum; Galli centum millium expleverant. Ex iis peditum millia triginta, equites mille & ducenti ceciderunt. In iis Johannes Bohemiæ Rex fuit: qui etſi luminibus orbatus erat, tamen ab amicis duobus, qui ejus equum, in medium receptum, ex utroque latere,
ſuo

ſuo quiſque equo, alligaverant, in hoſtium aciem, quæ confertiſſima erat, deductus, ſtrenuè pugnaverat. Ii cum prælio occubuiſſent poſtea, ita uti erant, illigati, deprehenſi ſunt. In ſequenti die horrenda facta eſt cædes eorum, qui omnium rerum ignari, in caſtra ſubſidio venerant. Caletum inde Angli expugnant: eam obſidionem Philippus, ductis eò centum & quinquaginta militum millibus, ſolvere ne quicquam conatus eſt. Eam jacturam nonnihil poſtea ſolata eſt Humberti Ducis Delphinatus poſtremi munificentia. Is quippe Regi cætera infortunatiſſimo eam terram donavit ea conditione, ut filius regis natu maximus in perpetuum Delphinus diceretur. Nam à Sabaudiæ Duce, qui ea tempeſtate vixit, capitali odio diſſidebat Humbertus; itaque ſeſe jam ante in fidem & clientelam Regis Francici commiſerat. Poſteaquam vero filium unicum caſu occidiſſet, mœrore confectus, cœnobio ſe incluſit, ditione ſuâ Philippo Regi conceſſa Anno cIɔcccxxxxix. Ruſſilionem quoque & Montem Peſſulanum, pactis interpoſitis redemit: Philippus inviſiſſimum Francis vectigal ſalis, ubi tam carè Sal & Aqua Marina vænit, primus introduxit. Ex eo Auctor Legis

Delphinatus pervenit ad Galliam.

Sali-

Salicæ per jocum ab Eduardo dictus. Diem obiit Anno cIↃcccL.

Joannes.

§. 10. Ejus filius & ſucceſſor Johannes, in bello cum Anglis fortunam magis etiam, quam ipſe pater, adverſam habuit. Induciis enim exeuntibus, quum denuo ad arma itum eſſet, Johannes cognito, Eduardum, ex Aquitania cum duodecim milimillibus egreſſum, agros longè latèque depopulatum eſſe, eum cum omnibus copiis opprimere in itinere inſtituit. Et aſſequitur ad Mauperthuſiũ oppidum duobus milliaribus Pictavio diſtans. Quanquam autem Eduardus & damna reſarcire, & de injuriis ei ſatisfacere conditionibus æquiſſimis paratus erat, Rex tamen iis ſpretis Eduardum loco iniquiſſimo, caſtris inter dumeta & vineas poſitis, impugnare aggreditur. Ibi tum Angli, ſagittis immiſſis, primum agmen & inde ipſam aciem (ea ad quinquaginta hominum millia continebat) perturbant & Francorum millia ſex (quem numerum ipſi Scriptores Francici edunt) interficiunt. In iis mille & ducenti è Nobilitate è Primoribus quinquaginta numerabantur: rex ipſe una cum filio natu minimo capitur. Nam tres reliqui, natu majores,

Pugna ad Pictavium.

res, ut primum acies inclinari cœpit, Ephoro ſuo auctore juxta ac duce, fuga ſalutem quæſiverunt Anno cIↃccclvi. Dum pater in cuſtodia aſſervatur, etſi Carolus Delphinus filius regni adminiſtrationem interim ſuſcepit, ingentes tamen turbæ exſtiterunt. Populus quippe magnis calamitatibus oppreſſus obſequium detrectabat. Magna agreſtium manus adverſus Nobilitatem coiverat, & Pariſienſes inprimis fremere & omnia turbare cœperunt. Milites denique quibus ſtipendium ſolutum haud erat, omnia pro lubitu agere, rapere, ac cœlum terræ miſcere, planè ut miſerrimo in ſtatu res Francica eſſet. Eas turbas mirificè aluit fovitque Carolus, Rex Navarræ, qui dum rebus turbidis ſuæ conſulere utilitati ſtudet, de regno etiam Franciæ litem ac controverſiam movere inſtituit: ſed ea ad ultimum compoſita eſt. Poſtremo, quum Franciæ Proceres, oblatas ab Anglo conditiones accipere recuſarent, hic cum validiſſimo exercitu in Franciam tranſgreſſus agros longè lateque populatur: urbes tamen munitas expugnare haud potuit. Pax inde Bretignii quod eſt oppidum uno milliari ab Autrico Carnutum diſtans, in has leges compoſita eſt, ut Anglis præter ea loca, quæ jam ante

ante obtinebant, Pictavium, Santonium, Rupellam, terram Olnenſem, Engouliſmenſem, Petricoriorium, Lemovicum, Codurcum, Ageunenſem Bigorrionium, cum ſupremo Imperio; nec non Caletum, Comitatuſque Oyenſem, Guinenſem & Ponthivienſem Franci concederent: Regem præterea tricies centenis aureorum millibus redimerent. Ea pax, quæ incidit in Annum cIↃcccLX. quum dura nimis & iniqua Franciæ eſſet, ſtabilis haud fuit. Aliud præterea dedecus admittere Johannes Rex inopia pecuniæ coactus eſt; Filia, Galeacio Vice-Comiti Mediolani in matrimonium non data, ſed (turpe dictu) ſexcentis aureorum millibus vendita. Burgundiæ Ducatum, quem ſtirpis priorum Ducum interitus vacuum effecerat, Philippo filio natu minimo Johannes Rex donavit. Ab eo Philippo celeberrimi illi Burgundiæ duces ſunt orti; quorum deinceps provinciæ ad Domum Auſtriacam devolutæ ſunt. Rex in Angliâ deceſſit, quo profectus eſſe dicitur, ſive ut fidem liberaret, quod filius obſes relictus aufugerat, ſive quod fœminam, quam deperibat, viſere conſtituerat Anno cIↃcccLXIV.

Carolus Sapiens. §. 11. Johanni ſucceſſit filius Carolus V. cognomento Sapiens. Is paternum

num avitumque erratum & temeritatem prudentiâ emendavit. Cum Anglis de rei ſumma non ſtatim acie decernit: ſed impetum eorum cunctando, & conſilio magis quam armis fregit. Milites recens dimiſſi, quum ſe congregaſſent, itinera paſſim infeſta habebant. Nec coerceri aut reprimi eorum prædationes potuerunt; donec tandem in Hiſpaniam mitterentur, ubi tum temporis Petrus Crudelis & Henricus II. de regno Caſtiliæ contendebant. Tantus autem ab ea multitudine metus fuit, ut Pontifex Romanus ei, ne per terram Avenionenſem iter facerent, ducenta liberarum millia, & ingentem Indulgentiarum (ut vocant) apparatum, obviam mitteret. Ei bello Eduardus, Princeps VValliæ ſe immiſcuit, ſed ex eo, pro præda, valetudinem afflictam, & marſupium pecunia vacuum, domum reportavit. Quumque ut ſtipendium militibus exſolveret, tributum beneficiariis Aquitaniæ imponere conaretur, ab iis apud Franciæ Regem accuſatur. Is, rebus omnibus præparatis, quum intelligeret, Principem lethali morbo conflictari, ei diem dicit, ad quem ſe Lutetiæ Pariſiorum ſiſteret, cauſſatus, pacificationem Bretignienſem irritam eſſe & invalidam; propterea quod Angli conditiones haud implevissent, & ex eo tempore multa

hoſtiliter egiſſent: Itaque ad ſe quaſi ex intervallo Aquitaniæ dominatum rediiſſe contendit. Adhæc cum Eduardus Princeps contumelioſè reſpondiſſet, bellum ei Rex Carolus denunciavit. Inde jejuniis & ſupplicationibus publicis exorare pacem divini Numinis inſtituit: Sacerdotes cauſæ ſuæ æquitatem, Anglorum autem injuriam populo in concionibus inculcare juſſit. Quo facto & Francorum, qui in ditione Anglorum erant, animos ſibi conciliavit, & ſuos ad pecuniam largiter conferendam excitavit. Archiepiſcopus certè Tholoſanus civitates & caſtella amplius quinquaginta, ut in Regis eſſent poteſtate ac fide, ſolertia ſua & eloquentia permovit. Magnas quoque clades Bertrandus Gueſcelinus Magiſter utriusque militiæ, Anglis exiguâ militum manu intulit, copiaſque eorum paſſim proturbavit, & ex Lemovicibus etiam & Pictonibus exegit. In Aquitaniâ autem maximè res Anglorum peſſum ibant. Poſteaquam claſſem eorum ea, quam Henricus Caſtiliæ Rex Francis auxilio miſerat, claſſis ad Rupellas ſuperavit delevitque. Inde Pictavium captum, Rupella, magna à Gallo privilegia & jura ſtipulata, deditionem fecit. Sequuntur Santones, Anguleſmi, aliaque loca,

loca, quod Eduardus propter ventum adverſum auxilia tranſmittere haud poterat. Etſi Angli poſtea cum triginta millitum millibus Caleto progreſſi, & tranſverſam Franciam ad Aquitaniam uſque pervagati omnia diriperent: prælio tamen rei ſummam committere Carolus Rex noluit. Sed tamen levioribus eos certaminibus carpendo, clades ingentes intulit. Interim dum pacem conciliare inter utrumque Regem Pontifex omni ope ſtudet, Eduardus Rex Angliæ moritur. Itaque Carolus Rex occaſionem belliſſimam haud dimittendam ratus, Anglos, exercitu quintuplici inſtructo, adoritur, ceſſitque tam feliciter id bellum, ut præter Caletum, Burdegalam, Bajonnam Aquitaniæ & Cherburium Normanniæ oppida, nihil Anglis relinqueretur. Neque enim Angli propter infirmam regis ætatem, peſtilentiæ graſſantis ſævitiam, & Scotorum incurſiones, viribus exhauſtis reſiſtere hoſtibus poterant. Sed tamen Britanniam minorem rex Franciæ fruſtra tentavit. Anno cIↃcccLxxIx. Carolus IV. Imperator eum Lutetiæ Pariſiorum inviſit, & Delphinum perpetuum in Delphinatu Vicarium Imperii conſtituit. Ex eo tempore nihil ſibi juris Germanorum Imperatores, in Delphinatum

& regnum Arelatenſe vindicaſſe, Franci contendunt. Mortem obiit Anno cIↃcccLxxx

Carolus VI.

§. 12. Poſt eum Carolus VI. regnum iniit varietate temporum & calamitatibus inſigne. Eo rege rem Francicam vehementer afflixit, quod Joanna regina Neapolis, metu Caroli Durazii Ludovicum, Ducem Andegavenſium, filium juxta & hæredem adoptavit. Is eâ re lætus, quum ſuppetias ferre reginæ ſtatuiſſet, equitum millia triginta coëgit. Ad eos conducendos præter alios ſumptus, theſaurum quoque à Carolo V. relictum, & à ſe clam interceptum impendit, & Provinciam quidem, quæ, ſub ditione Joannæ erat occupavit. Quanquam autem Joannam Carolus Durazius interim interfecerat, regnumq; invaſerat; Andegavenſis tamen eum bello perſequi non deſtitit. Sed Caroli fraude quum bellum traheretur ipſius vires, diuturna morâ, conſumtæ ſunt: ipſe in magna deceſſit miſeria: nec ex tanto exercitu quisquam in Franciam rediit vivus Anno cIↃcccLxxxiv. Populus quoque initio regni, indignatione commotus vehementer fremebat. Ejus enim ſtudia ut ſibi conciliarent regis tutores, polliciti fuerant, ſeſe eum tributorum graviſſimorum onere ſublaturos eſſe. Sed

quum

quum ea paulo poſt denuo exigerentur, ac majoribus etiam oneribus aggravarentur, eamque pecuniam regis aſſeclæ nullo prohibente impune ad ſe raperent, magna cum Lutetiæ Pariſiorum, tum alibi ſeditio coorta eſt. Interim dum hæc geruntur Comitem ſuum Flandri indignis modis tractarant. Ab eo Franci in auxilium evocati, collatis ſignis, rebellium ad quadringenta millia una cum Artevillo Duce cædunt Anno ƆIↃCCCLXXXII. Illud quoque populi iram vehementer accendit, quod in expeditionem contra Anglos ſuſceptam multum pecuniæ inſumtum, nec operæ pretium ullum factum erat: ſanguine tot hominum, argentoque, fruſtra profuſis. Ludovicus Caroli frater, idemque Dux Aurelianenſis Valentinam, Johannis Galeacci, Vice-Comitis Mediolanenſis, filiam in matrimonium duxit, his legibus, ut in præſentia Comitatum Aſtenſem, cum ingenti auri, argenti & cimeliorum vi dotalem acciperet: & ſi quando Pater ſine liberis decederet, ad Valentinam ejusque liberos omnes ejus provinciæ hæreditariæ pervenirent. Inde Franciæ jus in Ducatum Mediolanenſem natum; quod malorum deinceps magnorum cauſa exſtitit. Exin aliud Franciæ infortunium evenit. Rex, cujus

Origo Prætenſionis Gallicæ in

& regnum Arelatenſe vindicaſſe, Franci contendunt. Mortem obiit Anno cIɔcccLXXX

Carolus VI. §. 12. Poſt eum Carolus VI. regnum iniit varietate temporum & calamitatibus inſigne. Eo rege rem Francicam vehementer afflixit, quod Joanna regina Neapolis, metu Caroli Durazii Ludovicum, Ducem Andegavenſium, filium juxta & hæredem adoptavit. Is ea re lætus, quum ſuppetias ferre reginæ ſtatuiſſet, equitum millia triginta coëgit. Ad eos conducendos præter alios ſumptus, theſaurum quoque à Carolo V. relictum, & à ſe clam interceptum impendit, & Provinciam quidem, quæ, ſub ditione Joannæ erat occupavit. Quanquam autem Joannam Carolus Durazius interim interfecerat, regnumq; invaſerat; Andegavenſis tamen eum bello perſequi non deſtitit. Sed Caroli fraude quum bellum traheretur ipſius vires, diuturna morâ, conſumtæ ſunt: ipſe in magna deceſſit miſeria: nec ex tanto exercitu quiſquam in Franciam rediit vivus Anno cIɔcccLXXXIV. Populus quoque initio regni, indignatione commotus vehementer fremebat. Ejus enim ſtudia ut ſibi conciliarent regis tutores, polliciti fuerant, ſeſe eum tributorum graviſſimorum onere ſublaturos eſſe. Sed quum

quum ea paulo poſt denuo exigerentur, ac majoribus etiam oneribus aggravarentur, eamque pecuniam regis aſſeclæ nullo prohibente impune ad ſe raperent, magna cum Lutetiæ Pariſiorum, tum alibi ſeditio coorta eſt. Interim dum hæc geruntur Comitem ſuum Flandri indignis modis tractarant. Ab eo Franci in auxilium evocati, collatis ſignis, rebellium ad quadringenta millia una cum Artevillo Duce cædunt Anno ℃IↃccclxxxii. Illud quoque populi iram vehementer accendit, quod in expeditionem contra Anglos ſuſceptam multum pecuniæ inſumtum, nec operæ pretium ullum factum erat: ſanguine tot hominum, argentoque, fruſtra profuſis. Ludovicus Caroli frater, idemque Dux Aurelianenſis Valentinam, Johannis Galeacei, Vice-Comitis Mediolanenſis, filiam in matrimonium duxit, his legibus, ut in præſentia Comitatum Aſtenſem, cum ingenti auri, argenti & cimeliorum vi dotalem acciperet: & ſi quando Pater ſine liberis decederet, ad Valentinam ejusque liberos omnes ejus provinciæ hæreditariæ pervenirent. Inde Franciæ jus in Ducatum Mediolanenſem natum; quod malorum deinceps magnorum cauſa exſtitit. Exin aliud Franciæ infortunium evenit. Rex, Origo Prætenſionis Gallicæ in

ducatum Mediolanenſem.

cujus cerebrum luxus adoleſcentiæ pridem corruperat, iter in Britanniam minorem faciens ſubito de mentis ſtatu dejicitur. Cujus rei præter æſtus menſis Auguſti, ea quoque cauſa memoratur. Vir quidam, vaſto atqut atro corpore, ei in nemore, obviam factus, injecta freno manu: *Quo pergis*, inquit, *O Rex; quin ſubſiſtis: nam te proditum eſſe ſcito.* Dixit, & evanuit: nec poſtea unquam apparuit. Paulo poſt puer nobilis quum in equo obdormiiſſet, lanceam, quam manu tenebat, elabi ſibi per ſomnum ſinit. Ea incidit in ejus, qui Regem proximè antecedebat, galeam. Itaque Rex id conſpicatus, quum ſeſe lancea peti opinaretur, animo vehementer conſternatur. Ea dementia etſi poſt modo nonnihil identidem remittebat, Rex tamen affecta ſemper & infirma mente fuit, malo levibus ſubinde momentis recrudeſcente. Is caſus materiam & occaſionem inauſpicatiſſimo de regni adminiſtratione certamini dedit. De ea quippe, quum Rex ipſe ad regendum idoneus haud eſſet, inter ſe contendebant Ludovicus Dux Aurelianenſis, Frater Regis, & Philippus Dux Burgundiæ, Patruus. Ille gradu neceſſitudinis propiori; hic ætate ac rerum uſu nitebatur. Ordines à Philippo ſteterunt, eum-

Odii inter domum Burgundicam nec non Aurelianenſem origo.

eumque Pro-Regem declarant. Etſi Principem deinde locum malis artibus occupare Aurelianenſis haud deſtitit. Ita aula peſſimo publico in diverſas factiones ſciſſa eſt. Inter hæc moritur Burgundus Anno cIↃcccIV. Parentis jus filius Johannes perſequitur, odiumque indies magis magiſque creſcebat, donec nulla ſimulatæ ante reconciliationis ratione habita, Aurelianenſem Burgundus, immiſſis noctu percuſſoribus,in vico Lutetiæ Pariſiorum interficiendum curavit Anno cIↃccccVII. Adverſario hunc in modum ſublato, & venia criminis per vim extorta, etſi ſolus in aulâ regnabat Burgundus, odium tamen in Burgundi juxta & ſuperſtitum Aurelianenſis filiorum animis hæreditarium inhæſit. Ergo Francia in duas factiones præceps abiit: altera Aurelianenſi, Burgundo altera favebat. Cædes inde, direptiones, aliaque civile bellum comitantia mala exſtiterunt. Ad extremum Burgundi factio quum à Rege & parte adverſa vehementer premeretur, parum abfuit, quin ſuccumberet. Interea Angli, quum convulſam inteſtinis motibus rem Francicam cognoviſſent, occaſionem eſſe rati, ingentem in Normanniam exercitum ducunt, Harflæum oppidum capiunt. An-

no clɔccccxv. Interim dum Angli obſidione & morbis debilitati Caletum ſe recipiunt, Galli exercitum raptim & tumultuariè collegerant, Anglicano quadruplo majorem. Cum eo Angli quamvis impares numero, tamen deſperata propemodum ſalute, extrema experientes acie decernere coguntur ad Agincurtium Comitatus S. Pauli vicum; eo prælio Francorum millia ſex deſiderata, magna hominum multitudo capta; inter quos multi Principes Viri fuere. Quanquam Scriptores Angli eam cladem multo majorem faciunt: raro enim de ejuſmodi rebus inter hiſtoricos diverſarum partium, dum ſuis quiſque ſtudet, convenit. Angli pugna defatigati victoriam perſequi haud potuerunt. Inteſtinos autem motus hoſtis externus & ingens cladis non ſolum non ſedavit, verum etiam magis accendit. Burgundus cum ſuam factionem premi in Francia & laborare videret, in Anglorum partes ſtudium inclinavit: Qui inſequenti anno, impetu in Normanniam denuo facto, ingens operæ pretium tulerunt. Ad extremum Regina, quæ aliquas adhuc in Regni adminiſtratione partes tenebat, novo malum malo cumulavit. Armeniacus, Magiſter equitum, quum regni gubernacula ſolus ſu-

Pugna ad Agincurtium.

ſce-

ſcepiſſet, niſi quod Regina leviter ea in ſpeciem moderabatur; Rex Zelotypia exſtimulatus reginam propter nimiam vitæ morumque licentiam ab aula removet, Carolo Delphino conſentiente. Eam rem Regina uſque adeò iniquè tulit, ut inexpiabile in filium odium conciperet, & ad Burgundi partes verſa eas nova virium acceſſione firmaret. Inde belli civilis incendium exarſit: tantiſque ab utraque factione odiis concertatum eſt, ut Angli externi hoſtis terrore neutra moveretur: qui, dum Franci in ſemetipſos verſi mutuis ſe cladibus conficiunt, Normanniam & Rothamagum in ditionem ſuam redegerat Anno MCCCCXIX. Delphinus radices mali funditus exſtirpaturus, Burgundum ad ſe fraudulenter allicit, & diſſimulato ad tempus odio in gratiam cum eo redit, ſed quum ſecundo in congreſſum & colloquium ejus veniſſet, eum confodiendum curavit. Verum ea cædes, alium atque Delphinus opinatus, ſortiebatur effectum. Etenim non univerſus tantũ populus ea vehementer commovebat, ſed regina etiam eam filii perdendi & à regno excludendi occaſionem arripuit. Itaque Philippo Burgundi cæſi filio ſibi adjuncto pacem cum Henrico V. Angliæ Rege compoſuit in

Henricus V. Angliæ rex hæres & ſucceſſor regni Franciæ declaratus.

has leges; ut Catharinam Caroli VI. filiam in matrimonium duceret: Rege vivo rem Francicam adminiſtrare, atque Regens Franciæ tantiſper diceretur: Eo mortuo regnum ipſe obtineret: Franciæ atque Angliæ regna in poſterum ſub unius Imperio conjuncta eſſent: ſuæ autem cuique leges & inſtituta ſalva eſſent, nec de iis quicquam mutaretur. Acceſſit in cumulum mali ſententia de cæde Burgundi in Delphinum abſentem lata Lutetiæ Pariſiorum: qua is exſors regni pronunciabatur & æterno mulctabatur exilio. Ab ea ſententia quum ad Deum & gladium ſuum provocaſſet, peculiare Pictavii regnum conſtituit; ut duplex eo tempore regnum, duplices item Miniſtri regii eſſent in Francia. Delphinus propter adverſariorum opes in magnâ miſeriâ & ærumnâ verſabatur: pauciſſimæ cum eo eæque tenuiſſimæ opibus exhauſtis provinciæ ſtabant; Andegavenſis videlicet Pictavienſis, Turonenſis, Avernenſis, Bituricenſis & Narbonenſis. Sed percommode evenit, ut Rex fortiſſimus Henricus V. in ætatis ac felicitatis flore decederet. Paulo poſt obiit etiam Carolus VI. Anno cIↄccccxxII. Cujus vita quum propter inſaniam ipſe ad regnum gerendum idoneus

neus haud eſſet, felicitatem Franciæ vehementer remorata eſt.

§. 13. Carolus VII. quem Delphinum hactenus appellavimus, etſi Parente mortuo Regem ſe extemplò declarandum curaverit, ac fortiſſimus quiſque Franciæ ei ſeſe aggregaverat, regnum tamen magnis obſeptum difficultatibus exorſus eſt. Dux Bedfortius, Regens Franciæ declaratus, quum Henricum VI. Henrici V. filium, Regem Franciæ appellandum curaſſet Lutetiæ Pariſiorum, auxilio Ducum Burgundiæ & Britanniæ minoris fretus, eum regno exuere omni ope ſtudebat. Copiæ quoque ejus ab Anglis ſæpius victæ & magnis affectæ cladibus erant: civitates confertim ab eo deficiebant: Ipſe per ludibrium Rex Biturigum appellabatur, quod in ea urbe potiſſimum commorabatur. Tanta quoque pecuniæ & rerum ad vitam neceſſariarum difficultate premebatur, ut raro publicè cibum caperet; & in ejus menſa aliquando, præter aſſum vervecinum & par gallinarum nihil appoſitum eſſe deprehenderetur. Acceſſit quod Proceres plerique, ambitione Riche-Montii, Magiſtri Equitum offenſi, relicta aula, motus inteſtinos concitabant. Rurſus diſſenſio inter Anglos Burgundoſque orta, percommoda Carolus VII.

Ca-

Carolo accidit: qui ſi conjunctis viribus, uno omnes impetu, Carolum adorti eſſent, exitium ei brevi, ut tum res erant, allaturi videbantur. Jacobina quippe Hannoniæ, Hollandiæ, Zeelandiæ & Friſiæ Comes facto cum marito ſuo Johanne Brabantiæ Duce eodemque Burgundi propinquo, divortio, Gloceſtriæ Duci, Henrici V. fratri nupſerat. Propinqui cauſam quumBurgundus tutandam ſuſcepiſſet, acerbiſſimum inter eum & Gloceſtrium odium enatum eſt. Et quanquam animos exulceratos mitigare Bedfortius conabatur; Anglos tamen Burgundus occulto proſequi odio & penitus averſari cœpit. Illud magis etiam intendebatur, quod Aurelianum cuſtodiæ Burgundi committi Angli nolebant. Ea ab Anglis obſeſſa in maximas adducebatur anguſtias, Francis, qui milites Anglis ſubſidio venientes adoriri parabant, profligatis. Id prælium vulgo la *Journee des Harancs* id eſt *pugna Halecum appellabatur*. Jamque Carolus deſperata ſalute, in Delphinatum ſe recipere inſtituerat, quum ei ex improviſo ſalutare quoddam ſidus apparuit. Johanna erat homine agreſti nata, in Lotharingia. Ea ſe divinitus miſſam venire, ut & Aureliam obſidione liberet, & Rex ipſe ejus opera

Duro-

Durocotturi Rhemorum coronetur, præ ſe ferebat. Nec fefellit: rem utramque perfecit. Itaque ingens Anglis terror injectus: Francis contra animus inde additus & confirmatus; lætiorque rerum omnium facies eſſe cœpit. Sed puella, diutius, quam mandatum ei fuerat, in bello commorata, ad Compendium, eruptione facta, capitur: capta Anglis traditur, ab iis poſtea artis magicæ condemnata ſummâ cum infamia crematur Rothomagi Anno cIↃcccxxxI. Angli, quanquam rebus ſuis, quæ retro ſublapſæ ferebantur, conſulere, & novas vires addere nitebantur, Henrico Rege Lutetiam Pariſiorum evocato atque inauguratione ſolenni regno Franciæ initiato, comitatibus etiam Brieccnſi & Campaniæ Burgundo, ut in fide maneret, donatis, nullum tamen ad rei ſummam momentum facere potuerunt. Quum bellum igitur, per annos aliquot, levibus duntaxat certaminibus (erat enim utraque pars, belli cladibus debilitata) duceretur, tandem impulſore Pontifice, de pace agi cœptum eſt Atrebati. Ibi quum Angli in poſtulatis ſuis duriſſimis obſtinato animo perſiſterent; Burgundus ſeorſim cum Carolo pacem componit conditionibus ſanè longè utiliſſimis Anno cIↃccccxxxv.

Puella Aurelianenſis.

Paulo

Paulo poſt Anglos nova clade auxit Bedfortii Ducis, qui res eorum in Franciâ prudentiſſimè adhuc moderatus fuerat, obitus. Civitates indè confertim ſeſe Carolo dedere, & in iis Lutetia Pariſiorum in poteſtatem legitimi Domini quaſi poſtliminiò redire Anno cIↄccccxxxvI. Fames inde horrenda atque ei par peſtilentia conſecuta eſt: tantaque rerum fuit inopia, ut lupi etiam Lutetiæ Pariſiorum in medium S. Anthonii vicum è latebris procurrentes, infantes devorarent. Ejus mali cauſa potiſſimum fuit, quod non ſolum Angli vaſtitatem Franciæ magna ex parte fecerant, ſed ipſi etiam Francorum milites, quia ſtipendium non perſolvebatur, ſpretâ diſciplina, palantes agros populabantur. Quum diu bellum nulla re memorabili geſtum eſſet, induciæ in annos aliquot fiunt. Itaque Rex magnam militum indomitorum multitudinem in Alſatiam miſit; verbo, ut Concilium Baſileenſe diſturbaret: re autem vera, ut inutili ſe turba exoneraret. Ii quanquam Helvetiorum millia quatuor cæciderunt; tamen clade altera tanto majore affecti mox domum revertuntur. Interim dum hæc geruntur, Anglorum virtus remiſerat: ipſe militum numerus imminutus; quod quum ſtipendium non nume-

numerarctur,latrociniis Franciam infeſtabant: loca negligentius cuſtodita: Duces eorum & Præfectos nulla rei militaris peritia commendabat: ſubditos Anglicæ dominationis tædebat: ipſa Anglia inteſtinis convulſa motibus, in factiones diviſa & duobus in præliis duplici accepta clade vehementer afflicta à Scotis fuerat. Itaque Carolus tempus rei bene gerendæ, Anglosque ad unum omnes è Francia exigendi non dimittendum eſſe exiſtimavit. Inducias, Britannia minori & Scotia juxta oppugnatis, ruptas eſſe, cauſatus, quum eos diverſis in locis ſumma vi adortus eſſet; trimeſtri ſpatio ex Normannia profligavit Anno clɔccccxlix. Inſequenti Anno Aquitania recepta: Bajonna omnium poſtrema deditionem fecit Anno clɔcccclı. Nec Anglis in continente præter Caletum & Comitatum Guinenſem quidquam reliquum erat. Burdegala, etſi Anglorum implorata fide, paulo poſt rebellavit, Talboto tamen, viro maximè ſtrenuo, in acie cæſo, recipitur Anno clɔcccclııı. & cum Francico regno in perpetuum conjungitur; quum eam Angli annos trecentos obtinuiſſent. Ita laceratum diutinis bellis regnum Rex in unum quaſi corpus collegit, Anglicano jugo à cervicibus Francorum propulſato. Sed

Angli è Francia pulſi.

Sed eam fortunæ ſerenitatem obnubilavit diuturna, quæ ipſi cum Ludovico filio intercelſit, ſimultas: qui profugus, annos omnino tredecim ab aula abfuerat. *A*d ultimum, quum ſuo capiti inſidias ſtrui comperiſſet, veritus, ne veneno tolleretur, fame ſemetipſe enecavit *A*nno cIↃCCCCLXI.

Ludovicus XI. §. 14. Regnum inde ejus filius Ludovicus XI. iniit, Princeps ingenio ſubdolo, aſtuto, pertinaci, improbo & vindictæ cupido. Is primus Franciæ regibus ad abſolutum nulliſque legibus circumſcriptum Imperium viam munivit; & invicta quaſi potentia eos armavit: quum antea regiam poteſtatem procerum auctoritas, quaſi frenis injectis, coërceret. Initium fecit à miniſtris, quos ille pro lubitu legit, removitque, aliis, atque aliis in eorum locum ſurrogatis. Proceres, quò ea res ſpectaret, odorati, conſpirationem inter ſe (quam illi vulgo la Ligue du bien public appellabant) ad communem ſalutem ab effrenata regis potentia defendendam faciunt: ei nomina quoque ſua dederunt Burgundiæ & Britanniæ minoris Duces, qui quidem in ordinem redigere, regem omni ſtudio conabantur *A*nno cIↃCCCCLXV. Inde Carolus Burgundiæ Dux, Franciam infeſto exercitu ingreſſus, colla-

collatis ſignis, acie decernit cum rege ad Montemlechericum; & ſi neutri ſatis liquida victoria conſtitit; eam tamen, quoniam rex noctis ſilentio ſe receperat, ſibi Burgundio attribuit. Ea perſuaſione elatus, quum res magnas animo agitaret, interitum ſibi poſtmodum accerſivit. Id periculum rex conſilio & aſtutia diſcuſſit. Tributa quibus concitata ad ſeditionem multitudo erat abolevit, blanditiis magnisq; pollicitationibus, omnes delinivit & exſpectatione ſuſpenſos tenuit: nec eorum, ubi periculo defunctus erat, quidquam ſervavit. Porro, ut factionem diſſolveret, inter principes ſemina diſcordiæ ſparſit: pactiones cum ſingulis ſeorſim faciendo fortiſſimum quemque ad ſuas partes adjunxit: reliquos inſidiis circumventos evertit: quod ut facilius conficeret, miniſtros eorum & familiares argento corrupit. Pecuniam, quum deficeret, mutuam à miniſtris ſumſit: recuſantes loco movit. Ea origo venalium in Francia honorum fuiſſe perhibetur. Plurimum ei inter cæteros negotii exhibuit Carolus Burgundiæ Dux ab eo, quum circumſeptus anguſtiis teneretur Peronnæ Anno CIↃCCCCLXIIX, ſeſe nonniſi cum magno ſpectatæ alioquin calliditatis diſpendio expedivit. Multis

machinationibus adhibitis, ad ultimum rex hoſte moleſtiſſimo liberatur. In prælio quippe ad Nancejum cum Helvetiis commiſſo Burgundus cecidit Anno cIↄccccLXXVII. Exin Ludovicus per occaſionem turbarum, quæ Duce mortuo in ejus provinciis extiterant, Burgundiam, fiduciariam ejus poſſeſſionem & Burgundicæ ſtirpi in vicem peculii olim ad alimenta conceſſam eſſe dictitans, & quæcunque Carolus oppida ad Somonam poſita obtinuerat, ſuæ poteſtati ſubjecit. Sunt qui exiſtiment, nuptiarum pactione, Ludovicum, omnes provincias à Burgundo relictas acquirere & adjicere Franciæ regno potuiſſe; ni inexpiabili incitatus odio exitium & ruinam ei ſtirpi machinari inſtituiſſet. Biennio ante Burgundi mortem, Eduardum ingenti cum exercitu in Franciam irrumpentem, rex largitionibus precibusque, ut finibus ſuis excederet, adduxit. Galliam Narbonenſem quoque Andeges & Cenomano ſibi à Carolo Andegavenſi, Comite Meduanio, ultimo ſtirpis Andegavenſis hærede virili, teſtamento relictas Franciæ opibus adjecit. Renato Lotharingiæ Duce, Yolandi Andegavenſis filio, quum materno niteretur jure, controverſiam de iis nequidquam movente. Reliqua

Carolus Burgundiæ Dux cæſus.

vitæ

vitæ parte miſerrime, & ob nimium à morte metum, ridicule etiam tranſacta, rex moritur Anno cIↃcccclxxxiii.

§. 15. Succeſſorem habuit Carolum VIII. Is initio regni magnis cum Britanniæ minoris Duce contentionibus jactabatur, jamque in itinere erat ad eam provinciam armis ſubigendam. Poſtea vero quam Maximiliano Auſtriaco Anna unica Ducatus ejus hæres deſponſata fuerat, Francus, inutile ſuis rationibus eſſe ratus, terram opibus florentiſſimam in manus Auſtriaci venire, ſponſam, partim precibus delinitam pellexit, partim armis conterritam ſubegit, ut abdicato Maximiliano ſibi nuberet Anno cIↃcccclxxxxi. Ita ad opes Franciæ ea provincia acceſſit. Tantum rei Franciæ incrementum, quum ægrè ferret Henricus VII. Angliæ Rex, infeſtis ſignis in Franciam profectus exercitum ad Boloniam admovit: ſed certa pecuniæ ſumma delinitus paulo poſt diſceſſit. Neque enim Maximilianus, (qui duplici à Carolo injuria affectus erat, & ſponſa erepta, & Margareta filia, Carolo deſponſata, domum remiſſa) ſuas cum eo, uti convenerat, copias conjunxerat. Is Atrebatum quidem, & Fanum Odomari occupaverat: Veruntamen, quum proficere amplius nihil poſſet, Phi-

Carolus VIII.

lippum filium, cui Belgium parebat, inducias cum Carolo paciſci ſinit. Carolus viciſſim Ruſcinonem & Cerdegnam Comitatus Ferdinando Catholico gratis conceſſit, eo, ut nonnulli tradunt, conſilio, ut eum ſibi conciliaret, atque omni ab eo metu diſcuſſo, nullo prohibente impune ſuſcipere, quam animo agitabat, expeditionem Neapolitanam poſſet. Sunt qui monachum, qui Carolo à confeſſionibus ſacris erat, auro corruptum à Ferdinando eſſe dicant, ut regi ditionis ejus legitimo Domino reſtituendæ auctor & impulſor eſſet. Britanniæ Ducatu ad eum modum adjecto, quum jam nihil ad internam rei Francicæ perfectionem, deeſſet, Italiæ dominatum affectare cœpit. Ei conſilio Carolus jus familiæ *A*ndegavenſis in regnum Neapolitanum prætendit, quod quidem poſtremo Andium Duce, & Provinciæ Comite mortuo ad Ludovicum XI. & inde ad Carolum pervenerat. Imprimis autem Regem juvenem & bellandi cupidum accendit Ludovicus Morus, Dux Mediolani. Is eum principatum, Johanni Galeaceo, fratris filio, homini ignavo & imbelli debitum, tutelæ ſpecie quum occupaſſet; vehementer metuebat, ne injuſto dominatu à Ferdinando Rege Neapolita-

Expeditio in regnum Neapolitanum.

politano exueretur, cujus ex Alfonſo filio neptis Iſabella Johanni Galeaceo nupſerat. Itaque Ferdinando tantum faceſſere negotii laborabat aliunde, ut externo diſtrictus hoſte & tempore excluſus, ne cogitare quidem de ipſo poſſet. Et erat alioquin is una cum filio ſævitiæ & impietatis nomine inviſus. A. clɔccccxciv. expeditio Neapolitana ſuſcipitur, quæ Italiam annos quadraginta exercuit, & immenſis calamitatibus affecit; Francis Germanis, & Hiſpanis, in ea, tanquam belli theatro, decertantibus, libertateque Rerum publicarum Italicarum magnam partem ad ultimum amiſſa. Potuiſſent equidem Itali qua ſunt prudentia, dummodo voluiſſent, expeditionem iſtam, in quâ moliunda integrum biennium conſumebatur, à finibus ſuis avertere, niſi aut numen iratum habuiſſent aut mens læva fuiſſet. Initio quidem Carolo ex ſententia omnia ſucceſſerunt; maxime quod res militaris ad id tempus non exculta ſatis in Italia erat. Itaque, nemine reſiſtere auſo, Hetruria & Alexander VI. Pontifex, tempori, id eſt, neceſſitati parent; hic Carolum Regem Neapolitanum declarat: Alfonſus Rex metu conterritus & conſcientiæ ſtimulis exagitatus regno ſe abdicat, idque ad Ferdinandum

filium transfert. Ejus copiis nullo negotio deletis, Carolus Neapolim, magna cum pompa, cunctis feliciter acclamantibus, ingreditur. Inde univerſum regnum deditionem fecit, Ænaria inſula, & Brunduſio & Gallipoli oppidis exceptis. Regno nobiliſſimo intra quinque menſes ſubacto, tantus ubique terror exſtitit, ut ad ipſum etiam Turcarum Imperatorem, Conſtantinopolim metus perferretur. Jamque ipſa Græcia in Turcas rebellare, jugumque, ut primum Franci victricia arma ad ſe transtuliſſent, excutere parabat. Sed ejus felicitatis uſura haud diuturna fuit. Neapolitanorum enim animos Franci morum licentia ab ſe brevi abalienarunt. Ipſe Rex rebus ludicris & voluptatibus ſe totum dedebat: ad ejus exemplum ſuos mores reliqui formabant: Nec quod ad regnum recens acquiſitum ſtabiliendum pertineret, quicquam comparabatur. Et quoniam Francorum in eo regno opibus firmatis, multa in ſe mala redundatura reliqui Principes proſpiciebant, ad eos ex Italia exigendos Cæſar, Pontifex, Ferdinandus Arragoniæ Rex, Reſpublica Veneta, & Mediolanum fœdus inter ſe percutiunt. Igitur Carolus, ne itinere intercluderetur, veritus, in Franciam, quan-

ta poteſt celeritate, itinere terreſtri, contendit, rebus in regno Neapolitano negligenter conſtitutis. In itinere, infeſtis ſignis cum fœderatis concurrit ad Tarum fluvium. In eo prælio Franci, quanquam maximam hoſtium partem conciderant, tamen quum celeriter nimis iter pertenderent, pro victis, fugæ ſpeciem præbebant. Carolo in Franciam reverſo Neapolitanum regnum Ferdinandus nullo negotio recuperat, cum ingenti Francorum dedecore, qui tueri iſtud ne unius quidem anni ſpatio potuerant. Ex iis Francis, qui relicti erant, pauci ad ſuos redibant. Haud ita multo poſt Carolus ſine prole moritur Anno cIↄccccxcvIII.

§. 16. Poſt eum rex ſalutatur Ludovicus XII. Dux Aurelianenſis. Is ut ſtabilem Britanniæ Minoris poſſeſſionem faceret, Annam, ſuperioris regis viduam, ſibi matrimonio junxit. Bellum inde Mediolanenſibus facit; quem ille Ducatum jure aviæ maternæ, Valentinæ ad ſe trahebat. Eo viginti dierum ſpatio ſine cæde ſubacto Anno cIↄccccxcIx, Ludovicus Morus una cum liberis atque gaza omni confugere in Germaniam cogitur. Sed Mediolanenſes dominationis Francicæ mox pertæſi, imprimis illam in fœminas procacem licentiam ferre non Ludovicus XII.

poterant. Itaque Ducem profugum & cum magna Helvetiorum manu adventantem, læti recipiunt. Ita univerſa ditio ad eum rediit arce Mediolanenſi, & Novara oppido exceptis. Copias quum eo Ludovicus ſubſidio miſiſſet, pugnare adverſus Francos Helvetii, qui ſub Duce merebant, recuſabant. Dux ipſe militis gregarii habitu fuga ſalutem quærens capitur, & ad arcem Lochenſem, in cuſtodiam mittitur. Ibi annis decem circumactis moritur. Ita Ducatu Mediolanenſi, & Genua urbe potiti ſunt Franci. Rebus tam proſpere geſtis Ludovicum cupido etiam regni Neapolitani inceſſit. Igitur fœdus cum Ferdinando Catholico facit ea lege, ut imperium inter ſe dividerent: regnum Neapolitanum, Campaniam felicem, & Aprutium Francus: Apuliam & Calabriam Hiſpanus teneret. Sua quiſque parte nullo negotio potitur. Ludovico Regi Fridericus Rex Neapolitanus ſeſe dedit Anno cIↄIↄI. quum ei pro ſtipendio annuo triginta ſcutatorum millia attributa eſſent. Sed mox certamen inter utramque gentem ambitione inflatam ortum de finibus regundis. Francus quippe Capitanatum, (quam terram vectigalia, quæ ex ovibus percipiuntur, nobilitant) ad Aprutium: Hiſpanus autem

Neapolis à Francis rurſus capta & amiſſa.

tem ad Apuliam trahebat. Ita à verbis mox ad facta verſi ſunt. Initio ſuperior aliquanto res Francica fuit. Poſteaquam verò præcipitem illum Francorum ardorem animi atque impetum invicta Gonſalvi Cordubenſis Hiſpani calidiſſimi conſtantia fregit, nec ſuis Ludovicus præſidia ſatis firma miſit, Franci haud minori quam antea dedecore pelluntur è regno Anno cIↄIↄIII. Inſequenti anno in ultionem ejus cladis Ludovicus quatuor exercitus in Hiſpanos duxit; ſed irrito conatu. Pacem tamen & fœdus cum Ferdinando facit, Iſabellâ ejus conjuge mortua, eo ipſo tempore, quo ei Philippus gener Caſtiliam ademerat, Maximiliani Parentis, & Henrici Angliæ Regis, cujus filio uxoris ejus ſoror nupta erat, ope ſubnixus Anno cIↄIↄVII. Genua quum rebellionem feciſſet, ad officium redire coëgit. Cum Venetis inde bellum in Italia exortum, quos lucri nimia cupiditas & avaritia inviſos finitimis reddiderat. Neque enim eorum quiſquam erat, cui non aliquid de ſua terra decerpſerint; & Ludovicus eorum potiſſimum culpa regnum Neapolitanum amiſiſſe contendebat. Igitur ut ejus Reipublicæ inſolentia frangeretur fœdus inter ſe Cæſar, Pontifex, Francus & Hiſpanus percuſſerunt Cameraci Anno **Bellum contra Venetos.**

 cIↄIↄVIII.

cIↃIↃVIII. Quanquam Ludovicus affectibus potius abreptus quam ſuâ ipſius utilitate ductus, ſocietatem cum hoſte capitali feciſſe videatur, contra eos quorum in amicitia firmiſſimum ei præſidium poſitum erat. Primum in Venetos impetum dedit Ludovicus & acerrimo prælio ad vicum nomine Giera d' Addua, commiſſo Anno cIↃIↃIX. vincit eos fugatque. Ea victoria tantum hoſtibus terrorem incuſſit, ut intra viceſimum diem ex continenti pellerentur: actumque de iis videbatur, ſi animo conſternatos & ad deſperationem propemodum adactos Ludovicus primo ſtatim impetu adortus eſſet. Sed cum Ludovicus debellatum eſſe ratus victoriam haud perſequeretur, ſeque Mediolanum verſus reciperet, hoſtes vires reſumſerunt. Maxime quod nec in tempore Maximilianus Cæſar præſto erat, & Julius II. Pontifex Venetos ſibi reconciliaverat. Quinimmo Pontifex, Ferdinandus, Henricus IIX. & Helvetii, ſocietate facta, bellum Ludovico indixerunt Anno cIↃIↃX. Suæ cuique bellandi cauſæ fuere. Pontifex tantas Francorum in Italia opes ægrè ferebat: Ferdinandus regno Neapolitano metuebat: Henricus rerum geſtarum magnitudine regni primordia illuſtrare cupiebat. Helvetii à

Francis

Francis erant alieni, quod iis & ſuperioris temporis ſtipendia perſolvere, & annuam penſionem adaugere inpoſterum Ludovicus recuſaverat: non tam ſummæ quam poſtulabant, magnitudine, quam iſtorum hominum inſolentia deterritus. Eo bello Gaſtonis Foxii Ducis, militaris virtus inprimis enituit. Bononiam obſidione liberavit: Venetorum copias fudit; eorumque ad millia octo, commiſſo ad Brixiam prælio, concidit: inſignem denique de fœderatis victoriam reportavit ad Ravennam Anno cIↄIↄxII. eo prælio Dux ipſe, egregiæ fortitudinis heros, hoſtes fugientes acriùs inſecutus, occubuit. Eo mortuo, res Francica inclinari & in pejus ruere cœpit: ipſa Francorum gens excedere Italia coacta eſt, Maximilianum, Ludovici Mori filium Helvetii in paternum principatum reſtituunt; Genua à Francis deficit, Jano Fregoſo Duce creato. Joanni regi Ferdinandus Catholicus Navarram adimit; id regnum deinceps Franci eripere Hiſpanis fruſtra conati ſunt. Ludovicus cupiditate Ducatus Mediolanenſis recipiendi flagrans, fœdere cum Venetis icto, pleraque ejus ditionis oppida, ipſamque urbem Genuam brevi temporis ſpatio cepit, Maximilianum Ducem in arce Novare-

Regnum Navarræ ab Hiſpanis occupatum.

na

na incluſum circumſidet. Helvetii ei ſubſidio venerant: qui incredibili animi ardore atque impetu caſtra Francorum adorti, eos ad unum omnes è Ducatu exigunt. Ita bis intra menſtruum ſpatium ſubacta eſt & liberata terra Mediolanenſis Anno cIↄIↄxIII. Ludovicum inde Cæſar, Anglus & Helvetii, uno ſimul tempore bello petunt: magnumque in diſcrimen res Francica adducta videbatur, ſiquidem ſuas Angli Helvetiique vires conjunxiſſent. Sed Henricus, quum in mediam penetrare Franciam debuiſſet, in obſidione Tarvannæ hæſit. Ante id oppidum Francos, ſuppetias defenſoribus ferre conantes, ad Guinegaſtum acie victos profligavit. Id prælium, quod calcaribus magis quam gladiis, res à Francis gerebatur, vulgo la journeé des eſpernons appellatum eſt. Tornaco inde capto paulo poſt in Angliam ſe recepit. Helvetii, qui Tremollium Duceni in caſtro Divionenſi obſidione cinctum tenebant, ab eo placati ſunt, conditionibus ampliſſimis, regis injuſſu, ultro latis: ſexcenta Imperialium millia ſe perſoluturum: Concilium Piſanum dimiſſurum: Ducatu denique Mediolanenſi ceſſurum. Turpiſſimam pacificationem rex ratam non habuit; & in obſidum,

Pugna ad Guinegaſtum.

quos

quos Helvetiis Tremollius dederat, capita converſa ira fuiſſet, ni mercedem, quam vitæ redimendæ cauſa obſides offerebant, cruore potiorem Helvetii habuiſſent. Inſequenti anno, pace cum Anglo compoſita, Ludovicus ejus ſororem in matrimonium duxit; quæ integra ætate & forma fœmina, dum recenti amori ſenex licentioſiùs indulget, ei mortem acceleravit. Obiit ineunte anno cIↃIↃxv. Rex populo uſque adeo charus fuit, ut Pater Patriæ vulgò appellaretur.

§. 17. Poſt ejus obitum ad Franciſcum I. proximum agnatum regnum defertur. Is icto cum Anglorum Rege, Carolo Archi-Duce & Republicâ Veneta fœdere, ex improviſo in Italiam infeſto agmine profectus, Genuam, aliaque permulta loca nullo pene negotio capit. Ad Marinianum, quod oppidum à Mediolano uno milliari abeſt, quum caſtra poſuiſſet, impetu ab Helvetiis nec opinatò facto, prælium fit atrox & cruentum. Helvetii ad ultimum magna clade accepta, fuſi fugatique documento fuerunt, ſe vinci poſſe. Helvetiorum millia decem, Francorum quatuor è robore militis Franciſci in acie ceciderunt. Exin Maximilianus Dux ſe ſuamque ditionem Regi dedidit, annuum ab eo ſtipendium, aureorum Franciſcus I.

rum triginta millium ſtipulatus. Paulo poſt cum Helvetiis quoque de pacis conditionibus actum, quos Rex pecunia delinitos ſibi ac rei Francicæ adjunxit. Sanctionem quoq; Pragmaticā cum Leone X. Pontifice fecit: ut Epiſcopos Abbatesq; rex deſignaret: caduca ſacerdotiorum opimiorum vectigalia Pontifex retineret. Tornacum certâ pecuniæ ſumma redemit ab Anglis Anno cIↄIↄxviii. Inſequenti anno Maximiliano Cæſare mortuo, Franciſcus impenſe dignitatem Imperatoriam affectabat. Sed Principes Germanorum, ne ſuam amplitudinem opeſque Francus ad Imperium evectus labefactaret, veriti, aliisque inducti cauſis, eo poſthabito, Carolum V. Auguſtum ſalutarunt. Ea res æmulationem Franciſci accendit, ut qui, quantum ea dignitas Carolo commodi attuliſſet, probe intelligebat. Itaque ad certamen ſe Rex parat, obnitendum æmuli conatibus ratus, ut ne rerum potitus in ſe ac reliquos Europæ principes dominatum ſibi ſumeret. Ea æmulatio mox ad bellum apertum erupit. Navarram ex Hiſpanis recipere Franciſcus conabatur: occaſionemque ei rei belliſſimam inteſtini, qui ea tempeſtate Hiſpaniam agitabant motus, præbebant. Eo regno paucorum dierum

ſpatio

ſpatio potiuntur quidem Franci: ſed quia ad parta tuenda conſervandaque animum haud adjecerant, eadem, qua venerunt celeritate, expulſi ſunt Anno cIↃIↃxxi. Bellum inde in Belgio exarſit: cui anſam dedit Robertus Marcanus Sedani Dominus, quem Franciſcus adverſus Cæſarem tutandum ſuſceperat. Itaque Robertus tantos ſibi ſpiritus ſumpſit, ut Cæſarem libello ad certamen provocare auſus, in DucatumLuceburgenſem irruptionem faceret. Sed Carolus hoſte imbecillo brevi fracto & everſo, Franciſcum ei bello caput fuiſſe ſuſpicatus, fanum S. Amandi & Tornacum in poteſtatem ſuam redigit. Initio quidem res componi facile potuiſſet, ni Fontarabiam, à ſuis interim occupatam, Franciſcus obſtinato animo retinere ſtatuiſſet. Majoribus iris animiſque bellum in Italiâ geſtum. Cæſar quippe & Pontifex id agebant, ut Franciſco ex Ducatu Mediolanenſi exacto, Franciſcum Sfortiam reducerent. Nec conſilio fortuna defuit. Franci quum nec re pecuniaria inopia exercitus in tempore ſublevaretur, & prælio ad Bicoquam victi cladem ingentem accepiſſent, è Mediolano & Genua urbe expelluntur Anno cIↃIↃxxi. Ex altera parte Fontarabia quoque adempta. Illud quoque

que perincommodè Franciſco accidit, quod Carolus Borbonius, Magiſter Equitum, ad Cæſarem defecit. Cauſa defectionis hæc fuit. Eum Regis mater, Cancellarius Dupratus & Bonivetus Architalaſſus variis aliquamdiu injuriis exagitarant; ad ultimum controverſiam ei Regis mater de Ducatu Borbonio movit; victoriam autem in tanta adverſariorum potentia, quum & ipſe rex occultas haud dubie machinas adhiberet, deſperabat. Cæterum in odium primum & offenſionem regiæ matris incurriſſe Borbonius memoratur, quod amorem ejus & nuptias aſpernatus fuerat. Fœdus cum Imperatore & Angliæ rege Borbonius ferit in hanc legem, ut Franciâ potiti regnum inter ſe partiantur: Borbonio regnum Arelatenſe & ſimul nuptiæ ſororis Cæſareæ promittuntur. Sed conſilio patefacto in Italiam Borbonius confugere cogitur. A. cIↄIↄxxIV. quanquam Picardiam Angli infeſto agmine invaſerant, exercitum Franciſcus denuo in Ducatum Mediolanenſem miſit, Boniveto Architalaſſo duce. Sed ingenti affectus clade repellitur à Borbonio. Exin Bonivetus, ut in Italiam rex ipſe contenderet, perſuaſit; eo conſilio, ut ſi res ex animi ſententia cecidiſſet, penes ipſum dati primum con-

ſilii

ſilii gloria eſſet; ſin minus; ut dedecus, quod admiſiſſet ipſe rege præſente, tegeretur. Franciſcus in Italiam eò majori animi alacritate proficiſcitur, quod Borbonius, qui impreſſione interim in Provinciam facta, Maſſiliam obſidebat, ut primum regis adventum inaudivit, ſoluta obſidione diſceſſit. Exercitum ad Ticinum admotum, bimeſtri obſidione vehementer attrivit. Cæſareani interim in unum coacti ejus caſtra, in vivario poſita, aggrediuntur, ea mente, ut aut prælio rem committerent, aut Ticinum obſidione liberarent. Prælium Franciſcus quum haud detrectaſſet, copiis fugatis ipſe capitur Anno cIↃIↃxxv. Secundum hæc ex Italiæ finibus Franci expellantur. Franciſcus captivus in Hiſpaniam abductus, quum duriuſcule haberetur, tædio & carceris impatientia in morbum graviſſimum incidit. Ea res multum ad libertatem recuperandam momenti habuit, dum plerique omnes verebantur, ne rex mœrore confectus extingueretur. Itaque ſocietatem ad creſcentes Caroli opes comprimendas Anglus & principes Italiæ inierunt. Quibus conditionibus dimiſſus è carcere ſit, alio loco commemoratum eſt. Præter eas fidem quoque Franciſcus dederat, ſeſe, ni implerentur, Prælium ad Ticinum.

in vincula rediturum eſſe. Sed fidem haud ſervaturum Franciſcum, animo prudentiores providebant; & Gattinara Cancellarius nomen pactis ſubſcribere recuſabat: quod Carolum ex iis præter immortalem Francorum iram & ludibrium omnium, dum avaritia ejus eluderetur, nihil conſecuturum cernebat. Quin Franciſcus ipſe, poſt menſes tredecim è carcere dimiſſus, præ ſe ferebat, ſe in eo invitum ac metu coactum conditiones accepiſſe: neque id, ſi maxime voluiſſet, ſibi per jusjurandum, quod Rhemis dediſſet, licuiſſe: non regnum, ſed uſumfructum, ſuum eſſe. Eadem ab Ordinibus jactabantur; & Burgundi inprimis, ſeſe, ut Francia avellerentur, haud paſſuros eſſe clamabant. Burgundiam, ſi ea res tantopere cordi Carolo fuiſſet, conceſſam prius & traditam, quam carcere Franciſcus eximeretur, oportuiſſe, cauſantes. Franciſcus, ſui juris factus, nihil prius habuit, quam ut arctiſſimam cum Anglo & principibus Italiæ ſocietatem faceret. De pacis conditionibus, denuo, prioribus abolitis, ferendis, quum fruſtra actum eſſet, Cæſari bellum rex uterque denuntiat. Franciſcus, quum fidem violaſſe, à Carolo coargueretur, eum ſolennibus verbis mendacii incuſat, & miſſo

miſſo libello ad certamen ſingulare provocat: res, tantorum majeſtate Principum non ſatis digna vulgo credita. In Italiam inde exercitum mittit, ductu Odeti Foxii Lautrecii. Is in Mediolanenſi Ducatu re proſpere geſta, quum in regnum Neapolitanum moviſſet; oppidis compluribus captis, ipſam metropolim obſidione cingit. Ibi res Francicas primum afflixit Andreæ Doriæ Architalaſſi ad Carolum defectio. Eum quippe male habebat, repulſa, quum à rege, ut ſibi Reip. Genuenſi, patriæ ſuæ, præeſſe liceret, & Savona eidem redderetur, expetiiſſet. Huic magnæ inprimis gloriæ fuit, quod quum dominatum patriæ in manu habuiſſet, privatæ ambitioni publicam libertatem antepoſuit: qua quidem ea Reſp. etiamnum gaudet. Doriæ defectio, quo minus commeatu maritimo intercludi Neapolis poſſet, prohibebat. Peſtilentia quoque in tam diuturna obſidione per exercitum incidens, maximam partem copiarum una cum ipſo duce abſumpſit. In reliquos vehementer ſævitum, præfecti capti, gregarii milites armis exuti. Inde Mediolano quoque & Genua Franci ejecti. Ad ultimum, quum & Cæſar, rebus ex ſententia geſtis, eum quem ſibi propoſuerat, ſcopum attigiſſet, & Fran-

ciſcus liberorum captivorum deſiderium
PaxCameracenſis. ferre non poſſet; pax coiit Cameraci
cIↄIↄxxix. in has leges, ut Franciſcus pro
filiis redimendis vicies centena aureorum
millia perſolveret; &, Carolo jus, quo
Flandriam ipſe & Arteſiam ſupremo Imperio tenebat; item quo Mediolanum
ac regnum Neapolitanum ſuum eſſe aſſerebat, remitteret. Atque id commodi bella Italica Franciſco ejusq; prædeceſſoribus attulere. Bello tamen A. cIↄIↄxxxv. recrudeſcente, Franciſcus aliam Ducatus Mediolanenſis ſubigendi viam iniit; Sabaudia primum in poteſtatem redacta. Carolo itaque, Sabaudiæ Duci, de hæreditate materna (erat enim Franciſci mater ex domo Sabaudâ orta) controverſiam movit: quanquam & aliæ contentionis cauſæ antea interceſſerant. Igitur impetu in eum facto, pleraque oppida capit. Interim, dum hæc geruntur, fatis conceſſerat Franciſcus Sfortia, Dux Mediolanenſis, cujus ditionem ſibi vindicare Imperator omnimodo conſtituerat: amiſſæ memoriam & dolorem Franciſcus nec dum concoxerat. Exin Carolus cum peditum millibus quadraginta; equitum ſedecim Provinciam ingreſſus, Aquas Sextias diripit, Maſſiliam obſidet; ſed fruſtra: tertiam quippe exercitus partem
menſe

menſe nondum circumacto lues abſumpſerat. Eodem tempore ex alia parte exercitus ad triginta hominum millia in Picardiam è Belgio ductus: Guiſa expugnatâ, ad Peronnam funditur: poſtea Fano Pauli atque Monſtrolio oppidis potitur. Franciſcus contra Cæſari diem dicit, tanquam beneficiario ſuo, nomine Flandriæ & Arteſiæ; ſibi, ſummo earum terrarum Imperio cedere, idque in alium transferre integrum haud eſſe cauſatus: Fœdus quoque cum Turca ferit. Quorum alterum ridiculum multis, alterum Chriſtiano principe indignum videbatur. Quanquam Franci, Cæſarem ipſum Barbari ſocietatem omni ſtudio expetiiſſe contendunt. Induciæ tamen, Nicæ, quod Provinciæ oppidum eſt, ſuperiori anno facta, opera Pontificis, in annos novem prorogantur: Principesque æmuli, quum ad Foſſam Marianam oppidum ſibi invicem occurriſſent, perbenigne & humaniter collocuti ſunt. Inſequenti anno, quum Gandavenſes rebellaſſent, Carolus per Franciam iter faciens, Franciſci poteſtati ſe permittere non dubitavit: tantum in eo fiduciæ fuit. Spem tamen interea Franciſco Carolus fecerat, potiundi Ducatus Mediolanenſis: quorum ſe nihil meminiſſe Cæſar deinceps ſimu-

labat: neque enim rex ſibi chirographo caveri à Carolo, dum in Francia eſſet, auctore Momorantio, paſſus erat. Quæ inter alias cauſa fuiſſe credita eſt, cur regis gratia poſtmodum Momorantius exciderit. Anno cIↄxlii inducias bellum interrupit: cui ea præferebatur cauſa, quod Franciſci legatos, Cæſarem Fregoſum, & Antonium Rinconem, Pado flumine Venetias proficiſcentes (unde Conſtantinopolim alter eorum conceſſurus erat) Præfectus Mediolanenſis interficiendos curaverat. Magnam rei bene gerendæ opportunitatem Franciſco præbere videbantur clades multiplices, Carolo ad Algerium illatæ. Itaque hoſtem quinque partito agmine, eodem tempore aggreditur. Exercitus is, in quo plurimum roboris erat, quum Perpinianum obſideret; operæ pretium nullum fecit: à reliquis copiis complura in Ducatu Lucemburgenſi oppida capta. Solimannus quoque, ut Cæſarem alio bello diſtineret, incurſione in Hungariam facta, Strigonium & Albam regalem expugnavit. Barbaroſſa denique prædo, ſuppetias Franco laturus, in Provinciam appulit, damno regis majore, quam commodo. Carolus contra cum Henrico IIX. fœdus icit. Hic alienior à Fran-
ciſco

ciſco fuit, quod Scotos tutandos ſuſceperat, & ipſe in fide Pontificis permanſerat, nec ut obſequium detrectaret, adduci ulla ratione poterat. Clivenſium Duce, qui cum Francis ſtabat, in ordinem redacto, ingentem exercitum ad Landreſium urbem admovet, ſed irrito conatu. De Cæſareanis clariſſimam interim victoriam ad Ceriſollas, Pedimontii oppidum, Franci reportarunt. Sed eam perſequi victores haud potuere. Suas enim copias revocare coactus eſt Franciſcus, poſtquam compertum erat, conveniſſe, inter Cæſarem & Henricum Angliæ regem, ut cum peditum millibus octoginta, equitum duobus & viginti, ille per Campaniam, hic per Picardiam, impreſſionem in Francorum fines facerent, & conjunctis ad Lutetiam Pariſiorum copiis, urbem diriperent, agros ad Ligerim uſque populatione peragrarent. Ac Luceburgum quidem Cæſar ex itinere recepit: in oppugnando Diſierio oppido ſex hebdomadas conſumpſit: in urbe Epernago & Caſtro Fierrio multum commeatus adeptus eſt. Ingens inde pavor Pariſios invaſerat; & in magnum res diſcrimen adducta videbatur, ſi, uti convenerat, cum ſuis copiis Henricus rex præſto fuiſſet. Eum Bononia & Montrolium urbes mo-

robantur. Itaque pacem cum Franciſco Carolus Creſpiaci compoſuit A. cIↄIↄxLIV in has leges, ut loca utrinque, ſuperiori bello capta, redderentur; Cæſar ſuam aut fratris filiam, Duci Aurelianenſi, ſecundo regis filio, nuptui daret: doti Mediolanenſem Ducatum, aut Belgium diceret. Sed nuptiarum ac dotis ampliſſimæ ſpem, Ducis mors inſequenti anno, intercepit Anno cIↄIↄxLVI. Cum Anglo quoque pacem Franciſcus ea conditione fecit, ut certa pecuniæ ſumma redimere Bononiam liceret. Ceſſit è vita Anno cIↄxLVII.

Pax Creſpiacenſis.

Henricus II. Marchionatus Saluzzenſis accedit Franciæ.

§. 18. In ejus locum ſuffectus eſt Henricus II. filius Anno cIↄIↄxLIIX. Ad eum Marchionatus Saluzzenſis, qui ad Delphinatum, jure prædii beneficiarii, pertinebat, Gabriele, ultimo Marchione ſine prole mortuo, pervenit. Burdegala, quum propter tributorum magnitudinem rebellaſſet, gravi ſupplicio coërcetur Anno cIↄIↄxLIX. Inſequenti anno, Bononia redemta ab Anglis, Franciæ regno rurſus adjicitur Anno cIↄIↄLI. Quum Cæſar bello Turcico diſtineretur, & Principes Imperii, invidioſam ejus potentiam iniquo animo ferrent, Henricus, commodiſſimam ſibi occaſionem rei bene gerendæ, datam ratus, bello Cæſari illato,

illato, in Belgium primum, & Pedemontium duxit. Inde ſocietate cum Mauritio, Electore Saxoniæ facta, infeſto agmine verſus Rhenum profectus, Anno cIↃIↃLII. Metim, Tullum, & Virodunum urbes, ex itinere de improviſo oppreſſas capit: eandemque fortunam Argentoratum ſubiiſſet, ni diligentiùs ſibi à repentinis belli caſibus præcaviſſet. Sed quum Saxo, rege imprudente & excluſo, ſeorſim depactus cum Imperatore eſſet: rex à Principibus nonnullis, ne longius progrederetur, exoratus, in redeundo aliquot ditionis Lucemburgenſis loca expugnavit. Exin centum armatorum millia in Mediomatrices Cæſar duxit, Metimque ipſam circumſidet. Verum in ea urbe defendenda tam ſtrenue ſe geſſit Guiſius, ut Cæſar magnâ accepta calamitate, ſolvere obſidionem cogeretur. Hoc dedecus ut ultione deleret quodammodo Cæſar, converſis in Arteſiam ſignis, Tarvannam capit, & propugnaculum Belgis longè moleſtiſſimum ſolo æquat. Idem de Hedino factum: præſidium utrobique interfectum. Franci contra in Italia Senas, & in Corſica inſula complura loca in ditionem ſuam redegerunt: ſed acceptà ad Marcianum clade, Senis rurſus exiguntur *A*nno cIↃIↃLV.

Induciæ inde factæ ad Vaucellas, quod oppidum haud procul à Cameraco abeſt, Anno cIↃIↃLVI. Cæſar enim, filio, in quem tranſtulerat imperium, prima reauſpicia quieta & pacata relinquere omni ope ſtudebat. Sed vix dum jurejurando ſancita induciarum religio fuerat, quum eas Francus violat, inſtigatus à Paulo IV. Pontifice: qui quum, confictis cauſis, graviſſimam cum Hiſpanis contentionem ſuſcepiſſet, Henricum in ſuas partes pellexit. Itaque miſſus in Italiam exercitus ſub auſpiciis Guiſii Ducis: ſed ab eo memorabile nihil geſtum. Philippus interim, ut ineunti regno dignitatem aliquam & auctoritatem conciliaret, quinquaginta armatorum millia conſcripſerat; & Anglo in belli ſocietatem aſſumpto, Quintini fanum, in quam urbem ſe Caſparus Colinius, rei maritimæ præfectus, cum præſidio conjecerat, obſidere inſtituit. Momorantius, magiſter equitum, obſeſſis ſuppetias ferre conatus, quum ſe, multo die, in conſpectu hoſtium reciperet, converſis in eum ſignis, victus ab Hiſpanis & profligatus eſt Anno cIↃIↃLVII. Ea clade accepta, in magnum adducta diſcrimen Francia videbatur, ſi victor exercitus rectè Lutetiam Pariſiorum contendiſſet, & conſilium

Prælium ad fanum Quintini.

lium tentandi Lugduni fortuna comprobaſſet. Sed Philippus, veritus, ne Dux Sabaudiæ, penes quem rei militaris ſumma erat, per eam occaſionem cum hoſte bonis conditionibus depactus, ad Francum deficeret, eum longius progredi in hoſticum noluit. Ipſe Fano S. Quintini vi capto, reliquum tempus in expugnandis Hano, Caſtello, & Novioduno oppidis, contrivit. Ea re ſpatio ad vires colligendas dato, Franci Guiſium Ducem ex Italia domum revocant. Is Caletum, & pauca illa, quæ circumcirca ab Anglis tenebantur loca, ac Theonvillam ex hoſtibus cepit Anno cIↃIↃLIX. Eodem anno Mariam Scotorum reginam Franciſcus Delphinus ſibi matrimonio junxit, in ſpem, ejus regni, in perpetuum cum Francico imperio conjungendi. Sed eam ſpem matrimonii inauſpicati ſterilitas fruſtrata eſt. Thermus quoque Mareſchallus, quum Flandriam infeſto exercitu invaſiſſet, ad Gravelingam profligatus eſt. Poſtremo pax ad Caſtrum Cambreſiæ coivit; magno quidem rei Francicæ malo. Centum quippe nonaginta & octo oppida Hiſpanis pro tribus, Hano, Caſtello, & Quintini fano reddita: Dux Sabaudiæ in principatum reſtitutus: quin inteſtinis etiam motibus, qui Franciam

ciam deinde miſerandum in modum afflixerunt & lacerarunt, anſam ea pacificatio præbuit. Decretum eſt à Francis, ut & à rebus Italicis in perpetuum abſtineatur, & fœdera, cum Turcis ſancita aboleantur. Paulo poſt pacem compoſitam Henricus rex per ludicrum certamen equitum periit. Nam, quum Mongomerium, ut infeſtâ haſta in ſe incurreret, nominatim provocaſſet, per apertum galeæ ocellum, ramento contractæ lanceæ in oculum impacto, grave in capite vulnus accepit, confeſtimque mens pariter & lingua regem defecerunt: undecimo die poſt vitam cum morte commutavit. Hoc caſu nuptiarum, quas Margaretæ ſorori, & Philiberto Emanueli, Sabaudiæ Duci apparaverat, celebritas, in luctum mœroremque publicum deſivit.

Franciſcus II.

§. 19. Ei filius Franciſcus II. in regno ſucceſſit. Sub eo Franci, gens turbulenta, bellis inteſtinis concitatis, in ſua ipſorum viſcera ſævire* cœperunt: quæ quidem turbæ, quadraginta demum annis interpoſitis, conticuerunt; quum ſuperioribus temporibus nimius gentis pugnandi æſtus, qua bellis Anglicanis, qua expeditionibus in Italiam fruſtra ſuſceptis deferbuiſſe videretur. Cauſæ iſtorum

rum motuum paulo altius repetendæ ſunt. Poſteaquam rerum in Francia gens Valeſia potita eſt, Borbonii, ad quos ea exſtincta, regnum rediret, proximi erant. Ea domus opibus, gratia dignitate, & fortium virorum proventu uſque adeo creverat, ut ſuperiores etiam reges ejus felicitati haud parum inviderent. Franciſcus primus, etſi initio regni Carolum Borbonium, Magiſtrum utriuſque militiæ & principem regni miniſtrum declaraverat; tamen quum poſtea, quibus ex cauſis eam gentem Majores ſui evolare altius haud paſſi ſint, animadvertiſſet; Carolum labefactare & ex eo dignitatis gradu præcipitem dare omni ſtudio laborabat. Carolus igitur conjurationem in Franciſcum machinatus, ea patefacta, ad Carolum V. defecit. In prælio ad Ticinum commiſſo, quo Franciſcus rex capiebatur, ipſe copiis Cæſareanis præfuit. Inde Anno cIↃIↃxxvii. in oppugnatione urbis Romæ cecidit. Ejus interitu Borbonia domus vehementer convulſa & afflicta eſt: reliqui ejus gentis, etſi ſuſpicionis atque odii extinguendi cauſa, quieſcebant, nec quidquam movebant, invisi tamen regi fuerunt. Familia Borbonia hoc pacto labefactata, Momorantios & Guiſios Franciſcus I. ad ſummum faſti-

Cauſæ bellorum civilium in Francia.

faſtigium extulit, qui inter vetuſtiſſimas Franciæ familias connumerabantur: hi ex ſtirpe Lotharingica ceu rami germinabant. Illius caput erat Annas Momorantius, utriusque militiæ Magiſter: hujus Claudius, Dux Guiſius. Uterque gratia & auctoritate plurimum apud Franciſcum I. poterat. Extrema tamen Franciſci ætate, quum uterque gratia regis excidiſſet, ab aula diſcedere coacti ſunt: atque inter alia ultimæ voluntatis præcepta Henrico filio Franciſcus ſuaſiſſe memoratur, ut neutrum eorum conſiliis & rebus agendis adhiberet, nimias miniſtrorum opes pari cum prudentia conjunctas, periculoſas Reipublicæ eſſe, dictitans. Henricus II. tamen paternum conſilium aſpernatus, gratia ac favore incredibili Annam Momorantium, & Franciſcum Guiſium Claudii filium, complexus eſt. Sed æmulatio inter eos & contentio orta eſt, quum ille prudentia, civili auctoritate, ac morum gravitate; hic laude bellica & gratia populari inſolenter ſe efferret. Ad Guiſii autoritatem dignitatemque magnum inprimis cumulum ſubmotus ab obſidione Metenſi Carolus V. & Caletum expugnatum adjecerunt: Momorantii contra gloriam clades ad fanum Quintini accepta & pacis ſubſequutæ

tæ incommodum ac turpitudo vehementer imminuit. Poſtea vero quum Mariam Scotorum Reginam Franciſcus II. in matrimonium duxerat, majori etiam dignitate & commodis uberioribus Guiſiorum domus effloruit. Mariæ quippe mater ſoror Guiſiorum erat. Itaque Franciſco II. regnante dux Guiſius & ejus frater Cardinalis primas apud Regem obtinuerunt. Eam rem permoleſtè tulerunt non Momorantius ſolum, verum etiam duo Borbonii fratres, Antonius, Rex Navarræ, & Condæus Princeps, nullam ſui rationem haberi, indignantes. Antonius ingenio erat modeſto; idque agebat unice, ut Navarræ regnum ex Hiſpanis reciperet; & ſumptus ad vitam ex dignitate ſuſtentandam neceſſarios Bearnia, quam tenebat, facilè ſuppeditabat. Condæus contra indole erat arroganti & turbulenta, ab opibus autem parum inſtructus; ut in munerum ampliſſimorum adminiſtratione omne ejus præſidium, ad parem generi ſuo cultum ſuſtentandum poſitum eſſe videretur. Acceſſit perpetua Caſparis Colinii, rei maritimæ præfecti, inſtigatio, hominis ambitioſi quidem, ſed circumſpecti juxta & aſtuti: qui una cum Andelotto fratre homine fero & turbulento, turbare

omnia

omnia, ut per eam occaſionem ſuis commodis inſerviret, arguebatur ab inimicis. Hi tres omnes rerum novandarum occaſiones ſtudioſè circumſpectabant. Dum ita animo affecti ſunt proceres Franciæ, regnum init Franciſcus II. annos ſedecim natus, animi & corporis valetudine juxta infirma, & indole ad regnum adminiſtrandum inhabili. Itaque Reipublicæ clavum diverſi ad ſe trahebant; Borbonii, conſanguinitate, Guiſii affinitate ſubnixi, & denique Mater Catharina Medicæa, ambitionis & calliditatis muliebris abſolutiſſimum exemplar. Ea in ſpem venerat fore, ut in tanta Principum diſcordia, quam ad vires partium ex æquo cohibendas & moderandas alebat, ad extremum ipſa regno ſola potiretur. Catharina adjunctis ſibi initio Guiſiis imperium ita diſpenſavit, ut penes ipſam ſumma rerum eſſet, Guiſius Dux rem militarem curaret, Cardinalis frater ejus ærario & commerciis præeſſet. Ii Præfectum utriuſque militiæ ſub ſpecie vacationis ætatis ab aula removerunt. Condæum per cauſam legationis honorificæ in Hiſpaniam amandarunt. Principes ab regni adminiſtratione hoc modo excluſi, ut ſe ab ea ſervitute & inimicorum injuriis liberarent, habito conventu decernunt,

ut

ut Rex Navarræ cum Rege de honoribus cum iis communicandis verbis quam fieri poſſet blandiſſimis ageret. Sed is verbis vaniſque pollicitationibus oneratus, quum nihil proficeret, tandem finem orandi fecit & conquievit. Condeus autem, quum precibus nihil profici intelligeret, vi tentandam fortunam eſſe exiſtimabat; ſed quum per ſe infirmus, ac vana ſine viribus ira eſſet, autor ei Colinius fuit, ut Hugenotis (ita enim addicti Reformatæ religioni appellabantur in Franciâ) ſe adjungeret. Ii quum miſerè exagitarentur, caput quoddam & anteſignanum circum ſpectabant, cujus ductu ſacrorum ritè obeundorum libertatem armis ſibi pararent. Adhæc incredibili Guiſianorũ odio flagrabant, quum cauſas vexationum ſuarum in eos conferrent. Conſilii hæc primum inita ratio eſt. Hugenotæ, ubi ſe clanculum congregaſſent, aliqui eorum in aulam miſſi libello ſupplice Regem, ut religionis poteſtatem faceret, orarent: re non impetrata reliqui ſubito provolarent, Guiſios interficerent, Regem ad gubernacula regni Condeo permittenda adigerent. Eam rem perficiendam ſuſcipit nobilis quidam Renaudius; ſed quum primum in caſtro Bleſenſi, & deinde aula eò translata, Am-

boſiæ exequi eam conaretur, conſilio patefacto & diſcuſſo, mille & ducenti conjuratorum comprehenſi capite pœnas luerunt. Condeus ipſe in vincula conjectus, jamque capitis damnatus erat, quum ecce Franciſcum II. poſt brevem regni uſuram, ex ulcere capitis graviter laborantem repentina mors intercepit Anno cIↄIↄLX. Ejus obitu alia longè rerum facies eſſe cœpit.

Carolus IX. §. 20. In ejus locum Carolus IX. frater undecim annorum puer ſuffectus eſt. Ejus tutelam extemplo ſuſcepit Catharina mater, ſperans fore, ut contendentibus inter ſe Borboniis & Guiſiis, eam interim placide & quietè obtineret. Atque eo conſilio diſſidia æmulorum aluit fovitque. Igitur & ut Condeum ejusque factionem viribus majoribus firmaret, neve robore Guiſii prævalerent, ſeſe à Reformatorum doctrina haud alienam eſſe ſimulavit: quæ quidem ſub ea ſpecie in Curia vehementer effloruit. Ad eam opprimendam Momorantius, Guiſius & Mareſchallus San-Andreanus ſocietatem (ea Triumviratus dicta) inter ſe faciunt, Navarræ Rege etiam in ſuas partes illecto. Inde Pontificiorum & Evangelicorum Theologorum colloquio Poſſiaci indicto ad Reformatorum tutandam religionem edictum pro-

promulgatum eſt Anno cIↄIↄLXII. Id à menſe Edictum Januarii appellatum. Ejus edicti capita periniquo animo tulerunt Triumviri; resque inſequenti anno ad bellum apertum erupit. Occaſionem belli præbuerunt Guiſii, qui Reformatorum in exiguo oppidulo, nomine Vacceo, rem ſacram facientium, concionem conturbaverant, & orta rixa, à verbis ad facta verſi, homines ſexaginta interfecerant. Atque hæc prima ſanguinis civilis quaſi rudimenta & incunabula fuere. Ex eo tempore divina humanaque omnia in Francia miſcebantur. Inſtituti noſtri ratio haud patitur, ut omnes oppidorum expugnationes, infinita prælia & certamina leviora, crudelitates & immanitates ultro citroque patratas, & multitudinis denique furores ordine recenſeamus. Itaque ſumma duntaxat rerum capita paucis perſtringemus. Primo hoc bello Navarræ Rex: vulnere, quod in obſidione Rothomagenſi acceperat, confectus interiit. Prælio atrociſſimo ad Urbem Druydum commiſſo, initio quidem ſuperior res Condei fuit; ſed dum milites ejus, omiſſo hoſte, prædæ cupidius inhiant, victi pedem retulerunt; ipſe captus, Mareſchallus San-Andreanus pilâ plumbea trajectus occubuit. Armatorum

Primum bellum contra Hugenotas.

millia octo in acie ceciderunt: & pari utrinque clade diſceſſum eſt; Guiſianus tamen exercitus, hoſte pulſo, locum ſuum tenuit. Guiſius exin in obſidione Aurelianenſi à percuſſore quodam nomine Poltroto, quem Colinius immiſiſſe credebatur, ictu tormenti manuarii per inſidias interemptus eſt. Haud ita multo poſt pax confecta eſt Anno cIↃIↃLXIII, atque Hugenotarum quinquaginta millia eo bello occiſa eſſe memorantur. Ii ex ornamentis argenteis, quibus paſſim templa ſpoliaverant, tantam monetæ vim cudendam curarunt, ut non alias argenti uſus vulgatior per Franciam fuiſſe videretur. Catharina quoque eò rem deductam eſſe exiſtimabat, ut jam partium ſtudia flectere & dirigere ad nutum & voluntatem ſuam poſſe videretur. Pace compoſita ex portu Gratiæ Angli, qui hoc navatæ operæ præmium ab Hugenotis acceperant, extemplò exiguntur. Paci haud diuturnæ finem attulit annus cIↃIↃLXVII. Hugenotæ quippe Catharinæ cum Albano Duce de hæreticis funditus delendis in colloquio Bajonenſi conveniſſe, ſibi perſuaſerant. Enim vero premi ab adverſariis, & exagitari denuò cœpti ſunt. Jamque rumor ſpargebatur fore, ut Condeus & Colinius in cuſtodiam duceren-

cerentur. Itaque ſecundum Hugenotarum bellum exarſit. Eo bello Annas Momorantius in prælio ad fanum Dionyſii commiſſo lethale vulnus accepit. Is monacho cuidam aures moribundi intempeſtiva vociferatione obtundenti: *Quin*, inquit, *me miſſum facis importune; ſatis enim ſuperque annorum octoginta decurſu vel per unius quadrantem horæ mori didici.* Eo prælio ingentem ſibi gloriam Hugenotæ compararunt, propterea quod ſumma eorum, ſi cum hoſte conferantur, paucitas erat. Sub idem tempus Rupella Hugenotarum partibus ſeſe aggregavit, iisque per annos ſexaginta tutiſſimum perfugium præbuit. An. cIↃIↃLXVIII pax iterum componitur, non eo quidem conſilio, ut ſtabilis eſſet & perpetua, ſed quod factiones, ſpatio ſui recolligendi dato, commodius opum firmandarum tempus opperiebantur. Neque enim conditionibus ejus pacificationis tum temporis ſatisfactum erat. Itaque eodem anno tertii belli initium factum eſt. Condeus in prælio ad Jarnacum facto plumbeâ glande tranſverberatus occubuit. Condeo mortuo Henricus Rex Navarræ, Antonii filius, qui Franciæ regno deinceps potitus eſt, dux & anteſignanus Hugenotarum factionis creatur: quan-

Bellum ſecundum.

Bellum tertium.

quam revera Imperii ſumma penes Colinium erat. Is Pictavium quidem irrito conatu circumſedit, quum in ea urbe propugnanda quaſi tyrocinium virtutis poſuiſſet Guiſius filius: ad Moncontorium quoque oppidum, novem peditum millibus deſideratis cladem ingentem accepit. Sed tamen ea calamitas ejus exiſtimationi nihil detraxit, recreatis brevi temporis ſpatio viribus & ingenti exercitu coacto: quum & aurum Eliſabetha Angliæ regina, & militem Comites Palatini ſuppeditaſſent. Jamque Lutetiam Pariſiorum verſus arma converterat; quum Anno cIↃIↃLXX pax cum magna Hugenotarum utilitate conjuncta, conditionibus commodiſſimis, facta eſt: ipſiſque Hugenotis, ut quaſi pignore de pace ſervanda caveretur, urbes munitiſſimæ quatuor, Rupella, Mont-Albanum, Cagnacum & Charitas datæ. Eam pacificationem Rex ſuſceperat eo conſilio, ut Hugenotæ, quando vi coërceri non poſſent, fraude circumventi opprimerentur. Itaque eos dictis phaleratis demulcendo & ſpe vanâ lactando conſopire Rex nitebatur. Colinii quoque rei maritimæ præfecti auctoritas permagni in ſpeciem fiebat in Curia: crebroque cum eo de expeditione in Belgium Hiſpanicum ſuſci-

piendâ actum. Conjugium quoque inter Henricum Navarræum & Margaretam, regis ſororem convenit: ad eas nuptias principes Hugenotarum Lutetiam evocati ſunt; ut per eam occaſionem ſimul ac ſemel omnes jugularentur. Ac primum quidem Colinius, maris Præfectus, quum ex Curia domum ſe reciperet, duabus glandibus ictus, graviſſimum in brachio vulnus accepit: inſidiarum machinatore Guiſio. Inde res ita inſtructa eſt, ut dato officii matutini ſigno à d. 24. Aug. Anno cIↃIↃLXXII impetus in Hugenotas fieret; iique Navarræ rege & Condæo filio exceptis, ad unum omnes contrucidarentur. Eam provinciam ſibi Guiſius ſolus depopoſcit. Initium cædis à Colinio factum, qui ex vulnere adhuc graviter laborabat. Inde in reliquos verſa ira: & in miſeros homines à furibunda plebe per ſeptem omninò dies incredibili immanitate ſævitum. Pariſiorum exemplum reliquæ Franciæ civitates ſequutæ: ut per eos dies ad triginta hominum millia miſerandum in modum cæſa memorentur. Navarræ Rex & Condeus Reformatam religionem ejurare coacti ſunt. Atque hæ ſunt Pariſienſes illæ nuptiæ, Hiſtoricorum monumentis celebratiſſimæ; quas quum Gabriel Naudæus

Nuptiæ Pariſienſes.

pro conſilio arguto, à virtute nonnihil devio illo quidem, propter Regis tamen regnique bonum excuſationem habente, venditare vult; næ is mihi craſſa nimis Minerva philoſophari videtur. Hugenotæ tamen, quum brevi à primo pavore reſpiraſſent, incredibili vindictæ cupiditate accenſi arma reſumunt. Eo bello regiæ copiæ ductu & auſpicio Andium Ducis Rupellam obſidione octimeſtri fruſtra cinxerunt, duodecim militum millibus in eâ obſidione deſideratis. Nuncio per id tempus allato, Andium Ducem Regem à Polonis creatum eſſe, belliſſima ea obſidionis citra dedecus ſolvendæ, & pacis Hugenotis quartum reddendæ occaſio viſa Anno cIↄIↄLXXIII. Rupella eis, Mont-Albanum & Nemauſus urbes, quaſi pignora ſervandæ pacis, datæ. Inſequenti autem anno bellum V. recruduit. Sub idem tempus tertia factio in Franciâ prodiit in lucem, Politicorum nomine inſignis. Ea, nullo religionis reſpectu, ſibi bonum duntaxat publicum curæ eſſe, præ ſe ferebat. Atque eo conſilio Catharinam reginam à gubernaculis imperii removere, Italosque & Guiſios è Franciâ exigere ſe conſtituiſſe. Ejus factionis Principes erant Momorantii, qui ſuas partes in iis turbis

Bellum quartum.

Bellum quintum.

ſtrenuè & aſtutè agebant. Quanquam ut Henricus IV. regno potiretur, haud parum poſtmodum inter ceteros allaborarunt. Inter eos motus Carolus IX Rex moritur, prole virilis ſexus nulla ex legitimo matrimonio ſuſcepta.

§. 21. Ejus obitu, regnum ad Henricum III. qui eo tempore rex Poloniæ creatus aberat, pervenit. Eo abſente regnum ingenti turbarum procella jactatum Catharina mater geſſit. Henricus clam ex Polonia profugit, & itinere Venetiis ac Vienna facto in Franciam contendit. Is, ubi regnum iniit, exſpectationi, quam omnibus moverat, haud ſatis fecit. Aſſeclis ſuis & adulatoribus obnoxius ocio ac voluptatibus diffluebat, imperio matri maximam partem permiſſo. Hugenotarum quoque opes firmiores reddebat & Alenſonii Ducis, regii fratris, ad eos defectio & copiarum, quas una cum Johanne Caſimiro, Comite Palatino auxilio è Germania Condeus duxerat, acceſſio, & Navarrus denique è cuſtodia ſub id tempus elapſus. Itaque pax cum Hugenotis quinta confecta eſt, iniquiſſimis ab iis conditionibus latis. Nova ſubinde factio exorta, quæ ex multis factionibus novis coaluerat. Ea vulgo Liga Sancta appellata, parum abſuit quin

Henricus III.

Liga Sancta.

quin rem Francicam in præcipitem caſum dederit. Potiſſimus ejus concitator fuit Henricus, Dux Guiſius: qui quum ſe, propter opes & auctoritatem, qua apud populum valebat plurimum, regi inviſum eſſe intelligeret, omnem in factionum præſidio ſpem collocabat. Ad eam rem inprimis ſacerdotes ei & plebs Pariſienſis, apud quos in magno honore ac pretio Guiſiorum nomen erat, adjumento fuerunt. Atque eo confidentius id conſilium ſuſceperat, quod & in contemptum rex venerat, & in curia fœminæ potiſſimum malis artibus & occultis dominabantur conſiliis. Acceſſit, quod ſe è ſtirpe Caroli M. ortum ferebat; eamque contra jus fasque ab Hugone Capeto regno dejectam eſſe contendebat. Ei rei Catholica religio prætendebatur, formula fœderis compoſita, quæ tria potiſſimum capita continebat; ut Pontificia religio defenderetur, ut Henrici III. regnum firmaretur, ut regni & comitiorum libertas ſalva eſſet. Illi fœderi qui nomina ſua dabant, obſequium præterea Duci, quemcunque fœderati ad fœdus defendendum elegiſſent, promittebant: omnia hæc ſanctiſſimo jurejurando ultrò citroque confirmata ſunt. Ad incunabula naſcentis factionis rex connivebat,

ſperans

ſperans fore, ut prudenti diſſimulatione Hugenotas facilius perdomaret. Quin ipſe etiam ei fœderi in comitiis Bleſenſibus ſubſcripſit, ducem ſe ejus & anteſignanum ferens Anno cIↄIↄLXXVII. Sextum inde bellum Hugenotis illatum: eodem tamen, quo cœperat anno, pacem eis rex conceſſit; tametſi res Hugenotarum peſſimo tum temporis loco collocatæ eſſent. Eo bello memorabile nihil actum. Pace compoſita rex ad ingenium rediit, id eſt, priſtinæ ſe pigritiæ ac fœdis voluptatibus totum tradidit: magnaque pecuniæ vi per luxuriam dilapidata, nova ſubditis tributa impoſuit, nimiaque indulgentia aſſeclas inſolentes & intolerabiles effecit. Itaque tanto magis regis odium, quanto Guiſii auctoritas & amor magis magisque indies creſcere. Acceſſit, quod Belgii imperium Alenſonius Dux, idemque frater regis ſuſceperat. Igitur Hiſpanorum rex Philippus, ut Francos ulciſceretur, factionem, ut vocabatur, ſanctam tutandam ſuſcepit. Anno cIↄIↄLXXIX ſeptimum cum Hugenotis bellum conflatum eſt; in quo etſi Hugenotæ infeliciter rem geſſerant, pax tamen cum iis anno inſequenti facta. Neque enim eos ad internecionem redigi Rex volebat; veritus, ne ejus interitus refor-

Bellum ſextum.

Bellum ſeptimum.

midan-

midandas vires, Ligæ, ut vulgo appellant, ſanctæ adderet. Adhæc magnus à Germanorum equitibus metus erat: pacemque Alenſonius dux, ut copias eo citius ducere in Belgium poſſet, vehementer urgebat. Ea pax annos circiter quinque tenuit. Interea regis odium, exactionum acerbitate, & effuſis nimis in aſſeclas largitionibus, magis indies magiſque intendebat. Nec minorem ei contemptum hypocriſis omnem excedens modum, & quaſi monaſticam præ ſe ferens ſanctitatem, pariebat. Magna præterea eo tempore Francico nomini adſperſa labes, re ab Alenſonio duce malè geſta in Belgio, & Francica claſſe quæ Antonio notho auxilio miſſa fuerat, ad Terceram deleta. Ad conjuratorum autem vires pondus ingens acceſſit Alenſonii Ducis, regii fratris natu minoris, morte, & quod omnis ſpes regiæ prolis ſuſcipiendæ præciſa eſſe videbatur. Ibi tum magnam regni potiundi ſpem Guiſius concepit, ita tamen, ut Navarri excludendi cauſa, Borbonium Cardinalem ad regnum capeſſendum in ſpeciem produceret. Suſpicio erat Regem à Navarro haud alienum eſſe. Itaque in concionibus ſacerdotes furere & debacchari cœperunt, actum eſſe de religione Catholica clamitantes;

Gui-

Guiſius fœdus cum Philippo percuſſit; qui ingentem pecuniæ vim ſe repræſentaturum promiſerat, verbo ut Catholicam religionem tutaretur, & Cardinalem Borbonium ad regnum eveheret: re autem vera, ut alendo ſuſtentandoque factiones in Franciâ omniaque miſcendo, eam gentem ab auxiliis Belgis ferendis averteret. Inde ad arma Liga ſancta provolavit Anno cIↃIↃLXXXV urbibusque compluribus expugnatis effecit, ut rex nihil poſtulatorum recuſare auſus, ſacris Reformatos in Franciâ interdiceret. Tum vero octavum adverſus Hugenotas bellum repetitum præſentiſſimo eorum, ſi regi res cordi fuiſſet, exitio. Navarrus etſi Ducem Joyſium ad Curtraſium prælio vicit Anno cIↃIↃLXXXVII, eam tamen victoriam haud perſequutus eſt. Interim dum hæc geruntur, Germanorum & Helvetiorum copias Guiſius diſſipavit, quæ quum Fabiano Dona Ductore auxilio Hugenotis veniſſent, ob ducis imperitiam male mulctati; & quibus belli clades pepercerat, magno cum dedecore domum reverſi ſunt. Quo facto, & Guiſii gratia popularis, & publicus regis contemptus vehementer augebatur. Nec jam ſacerdotes Pariſienſes è ſuggeſtu regem convitiis conſectari & publice tyrannum appella-

Bellum octavum.

appellare verebantur. Factionis capita quum præcidere rex & principes ejus condigno afficere ſupplicio conaretur; res ad apertam ſeditionem erupit; Guiſio, cujus præſidio conjurati unicè nitebantur, Lutetiam Pariſiorum evocato. Itaq; Rex noctis ſilentio ex urbe profugit A. cIↄIↄLXXXVIII. Cæterum compluribus in dies civitatibus ad conjuratos deficientibus, Rex quum jam nullam ſibi ſpem in vi armisq; reliquã eſſe videret, alia ſibi via quod animo intenderat, perficiendum ratus, pactionem cum Guiſio de componenda controverſia facit, magno ejus atque adeo totius factionis bono; veterum injuriarum memoriam ſe depoſuiſſe ſimulans, eo conſilio, ut eum rerum omnium ſecurum redderet, & quaſi veterno quodam conſopiret. Iis artibus eum ad comitia Blæſiis indicta pellexit. Inter hæc Sabaudiæ dux Marchionatum Saluzzenſem, qui in Italiâ ſolus in ditione & fide Francorum manſerat, occupat. Quum ordines, qui plerique Guiſio ita ſtudebant, ut ejus mancipio & nexu eſſe viderentur, vehementer inſtarent, ut Rex indignus regno, Guiſius autem Magiſter militum pronunciaretur; Guiſium & ejus fratrem Cardinalem, Rex de improviſo interficiendos per inſidias curat. Ibi tum conjurati furere, & ſacrificulorum Pariſien-

Henricus Guiſius trucidatur.

ſium

ſium inſtinctu regem regno indignum factum palam clamitare. Pariſiorum auctoritatem tota ferè Francia ſequuta; Meduanius Dux, Guiſii frater Pro-Rex Franciæ & conjuratorum dux conſtitutus eſt. Is regem Turonii opprimere nequicquam conatus eſt. Hæc tanta conjuratorum potentia, & dirum, quo Henricum Pontifex percuſſerat anathematis fulmen, regem reconciliare ſibi Navarrum, & ejus Hugenotarumque, quos is ſecum habebat, opera uti coëgerunt. Exercitu numeroſiſſimo collecto, caſtra ante mœnia Lutetiæ Pariſiorum poſuit: quum urbem obſidione cingere & vi ferroque in ordinem redigere conſtituiſſet. Sed pridie ejus diei, qui urbi ex omnibus partibus oppugnandæ conſtitutus erat, venit cœnobita Dominicanus, nomine Jacobus Clemens, litteras ad Regem ex urbe perferens: quas dum tradit, & regi mandata ſe in aurem ſecreto dicturum ſimulat, cultrum in ventre defixit: quo vulnere confectus poſtridie, qui erat ſecundus Auguſti Anno cIↄIↄLXXXXVIII Rex & cum eo ſtirps Valeſia exſtinguitur.

§. 22. Henricus IV. quem regem Navarræ hactenus appellavimus, quique regnum Franciæ primus in ſtirpem Borboniam transtulit, auſpiciis regni ſui in diffi- **Henricus IV.**

culta-

cultates haud leviores iis, quas antea expertus fuerat, incurrit. Ei quanquam jure regnum debebatur, Hugenotarum tamen, quæ colebat, ſacra vehementer obſtabant. Quæ dum retineret, acerrimi ei adverſarii, factio videlicet ſacra, Pontifex & Hiſpanus conſtituti erant. Quod ſi verò religionem extemplo ejuraret, futurum erat, ut qui in fide adhuc manſerant, Hugenotæ deſciſcerent; & ipſe hoc orbatus præſidio, dum forte aliud, quo niteretur, adminiculum non haberet, anceps adire diſcrimen, & duabus, ut ajunt, ſellis ſedere videretur. Adde quod minus decorum videbatur, ſi divinum cultum ad commodum humanum, & rationes privatas tam aperte convertiſſet accommodaſſetque. Proceres tamen, qui in caſtris erant, poſt Henrici III. obitum extemplo convenerunt: & poſt longam altercationem Regi ſe dicto audientes fore ea lege promittunt, ut ſpatio ſemeſtri Pontificiorum doctrina ſeſe inſtitui pateretur. Sed cum Henricus certo temporis ſpatio ſe circumſcribi nollet, atque in univerſum ſpem duntaxat aliquam Proceribus feciſſet, placuit, ut libertas religionis Hugenotis quidem ſalva eſſet, Pontificiorum autem ſacra ritusque in omnes civitates quaſi poſtliminio

minio introducerentur, bona Eccleſiaſticis reſtituerentur. Ad factionem quod attinet, dux Meduanius regium ſibi nomen aſſumere non auſus, Cardinalem Borbonium, Henrici patruum, exactâ ætate virum, & tum temporis in cuſtodia detentum, regem conſalutat, ipſe ſe proregem dicit. Atque eorum quidem, qui cum factione ſtabant, longè major erat numerus. Cum ea quippe faciebant plebs, urbes majores penè omnes, Parlamenta, ut vulgo vocant, omnia, Rennenſi & Burdegalenſi exceptis; ex ordine eccleſiaſtico plerique omnes, Hiſpanus, Pontifex, & Principes Pontificii ac Reſpublicæ præter Venetos & Florentinos omnes; ſed capita inter ſe diſſidebant. Nec ad ea in concordiâ retinenda auctoritatis ſatis Meduanius Dux hahabebat. Rurſus cauſam regiam tutabatur omnis penè nobilitas, omnes ſuperioris Regis miniſtri, omnes Principes & Reſpublicæ Proteſtantes, veteres denique Hugenotarum copiæ, quæ fidelem Henrico & ſtrenuam operam navarant, majorem etiam navaturæ, niſi diffidere Regi propter religionis ejurationem cœpiſſent. Utraque factio capitali & internecino à ſe invicem odio diſſidebat, in omnes exitium moliundi occaſiones intenta. Me-

duanius regem opprimere ad Dioppam conatus, quum fortiter repelleretur, exiguam prudentioribus ſpem rei à factione bene gerendæ præbebat. Rex contra, in obſidione Lutetiæ Pariſiorum, etſi ſuburbia ceperat, nullum tamen operæ pretium facere potuit. Sed Henricum & conjuratorum vexationes, & pecuniæ inopia milites humanitate & blanditiis retinere cogebat. Jamque eis ſe turbis immiſcere Hiſpani cœperant, ſperantes fore, ut per eam occaſionem vel Franciam ſuæ poteſtatis facerent, aut eam in partes ſecarent, aut ſi ne id quidem poſſent, frangerent ſaltem & debilitarent. Eorum conſiliis Mainii Ducis clandeſtinæ machinationes obſtabant. Neque enim, ſi ipſe rex fieri haud poſſet, Franciam in Hiſpanorum manus venire volebat. Inſignem inde victoriam de Mainio Duce, Henricus reportavit ad Juriacum, adæquantibus ne dimidiam quidem hoſtilis exercitus partem copiis. Lutetiam quoque Pariſiorum obſidione clauſit: incredibilisque obſeſſos fames urgebat. Jamque ad extrema ventum erat, quum Dux Parmenſis, Belgii Gubernator ſuo adventu obſidionem ſolveret. Nova ſubinde, atque adeo tertia factio propullulavit: turbas ciente Cardinali Borbonio junio-

re,

re, ſi qua ratione regno potiri poſſit. Ejus conatibus rex obviam eundum ratus, conſilia feliciter eluſit. Pontifex quoque, Gregorius XIV. Henricum anathemate notatum regni jure privat, populo, ut ab eo ſeceſſionem faceret, monito; magnique laboris res fuit, ſubditos in officio ac fide continere. Hiſpanus item, quid animo agitaret, apertius oſtendit, Iſabellam Claram Eugeniam filiam Philippus, ut regina Franciæ eſſet, obtulit. Ea occaſio cupiditatem inprimis Guiſii Ducis accendit, qui ſub id tempus elapſus è cuſtodia fuerat, rege, ut aliqui volunt, non invito; quod & iſtam conjuratorum compagem non parum diſſoluturus, & patrui ſui, Ducis Meduanii conſiliis vehementer adverſaturus eſſe videbatur. Obſidionem Rothomagenſem poſtquam ſolvere Henricum Dux Parmenſis coëgit; acrius indices Hiſpani inſtabant, ut de novo rege creando Franci, tandem aliquando, quid fieri vellent, decernerent. Itaque Anno cIↄIↄxcIII ad conventum Ordinum, qui ob eam cauſam Lutetiam Pariſiorum indictus erat, retulerunt, ut Iſabella Philippi filia, ut quæ matre Francica nata eſſet, regina Franciæ legeretur, eaque deinde Erneſto, Archiduci Auſtriæ, nube-

ret. Francis peregrini regis dominationem omnino recuſantibus, Carolum Guiſium, cui Iſabella nuberet, proponunt. Eam rem quum moleſte ferret Meduanius, ita ſeſe meritum eſſe ratus, ut ſibi præferri nemo videretur oportere; ſi ipſe potiri regno haud poſſet, nec ad alium deferri id volebat. Itaque nihil ad ſummam curam reliqui fecit, nullasque prætermiſit artes, quo impediret, ne quod eo conventu decretum in eam rem, de qua relatum eſſet, fieret. Ad ultimum etiam Rex eo jam ventum eſſe intellexit, ut niſi religionem ejuraret, actum de rebus ſuis videretur. Id enim ni faceret, Catholici ejus partes adhuc ſecuti, defectionem minabantur. Itaque Epiſcopis primariis convocatis, erudiendum ſe Pontificiis ſacris præbuit. Exin venia peccatorum impetrata, ut rei divinæ, more Pontificiorum, peragendæ intereſſet, Fanum Dionyſii ſe contulit Anno cIↄIↄxciii. Inde, ut deguſtata pacis ſuavitate, populus majoris ejus cupiditate accenderetur, inducias in tres menſes facit. Nec ſaluberrimum conſilium fortuna deſtituit; præſertim opinione hæreſeos Henrici, qua, ceu fundamento, conjuratorum factio nitebatur, ſublata. Anno exeunte Vitreacum & Jatinum, vulgo Meaux civita-

Henricus IV. religionem Pontificiã amplectitur.

Liga Sancta in Francia extinguitur.

vitates omnium primæ deditionem ad regem fecerunt, conditionibus utrique æquiſſimis utiliſſimisque conceſſis. Mox Aquæ Sextiæ, Lugdunum, Aurelianum, Avaricum Biturigum, earum ſe exemplo dediderunt. Eum rerum ſecundarum ſucceſſum ut adjuvaret rex, ſe, (quod Durcottorum Rhemorum in conjuratorum manibus erat) Autrici Carnutum inungendum & regiis condecorandum inſignibus, ſollenni ritu, curavit. Paulo poſt Lutetiam Pariſiorum Briſſaco, qui præſidio ejus præerat, dedente, in regis poteſtatem pervenit. Regem urbem ingreſſum incredibilis populi applauſus & acclamatio excepit, perinde ac ſi nulla unquam cum eo ſimultas interceſſiſſet. Hiſpanorum præſidium vocibus irridentis multitudinis exſibilatum eſt & ejectum. Exin reliquæ civitates & Præfecti certatim ad regem deficiunt, magna ſibi commoda in conditionibus ſtipulantes. Neque enim rex, dummodo tranquillum regnum & pacatum obtinere ſibi liceret, & Hiſpanos à Franciæ finibus penitus ſubmoveret, ullam conditionem abnuebat. Ipſe Guiſius junior fidem regis ſequitur: & præſes Provinciæ conſtituitur. Secundum hæc bellum Hiſpanis Henricus indicit, ut non modo tot tan-

taſque injurias & vexationes, quas perpeſſus fuerat, vindicaret; verum etiam Hugenotarum in ſe benevolentiam tueretur, & inſidens animo multitudinis ſtudium erga eam gentem penitus evelleret. Atque eum fructum tot aureorum myriadum, quas in factionem ſuſtentandam impenderat, Philippus tulit. Jamque initium belli factum erat, quum Anno cIↃIↃxcɪv homo perditus, nomine Joannes Caſtellus, regi, immiſſo in os adverſum cultro, dentem excuſſit. Percommodè enim accidit, ut corporis inclinatione rex ictum in gulam directum evitaret. Et quoniam homo ſceleratiſſimus Jeſuitarum conſuetudine frequenter uſus fuiſſe deprehendebatur, ſecta iſta, in cujus officina dogmata pernicioſiſſima traderentur, relegatur quidem è Francia, ſed aliquot annis interjectis recipitur. Exin Pontifex, abolita anathematis nota regem in integrum reſtituit; quum antea adverſus preces Nivernenſis Ducis, qui veniæ impetrandæ cauſa Romam miſſus erat, obſtinate animum obfirmaſſet. Videtur autem apud Henricum gratiam datæ veniæ inire voluiſſe, quum, etiam ſe invito, regnum ei ſalvum fore intelligeret. Inde Dux Mainiæ, Eſpernonius & Maſſilienſis regem ſibi reconciliant

Jeſuitæ è Francia relegati rurſus recepti.

Se-

Sed bellum Hiſpanienſe minus proſperum erat: etſi in Burgundiæ Comitatu armis Francicis nonnihil profectum eſt: Hiſpanicumque præſidium ex Hana, Picardiæ oppido, ejectum. Hiſpani contra Dorlanium & Cameracum capiunt. Hanc urbem ad eam diem Balagnius, ſub tutela Francorum, tenebat. Inſequenti anno cIↄIↄxcvi Caletum Ardeamque expugnant. Eam cladem recepta ex Hiſpanis Feria nonnihil mitigavit. Acceſſit inde in cumulum calamitatis, quod Ambianum Hiſpani de improviſo aggreſſi cœperunt: nec niſi magno deinde labore recipi urbs potuit. A. cIↄIↄxcIIx in gratiam cum rege rediit Mercurianus Dux, qui adhuc Britanniam minorem tenens, obſtinato animo in armis permanſerat, ſperans fore, ut ejus ſibi Ducatus poſſeſſionem in perpetuum firmaret. Rex, ut Hugenotas etiam placaret, iis edicto Nannetenſi promulgato, cavit; quo quidem edicto ipſis ſacrorum publice obeundorum facultas incolumis ad hunc uſque diem ſtetit. Ad ultimum pax cum Hiſpanis Vervinii ea lege confecta eſt, ut quidquid locorum inde ab Anno cIↄIↄLIx belli jure occupatum eſſet, ultro citroque reſtitueretur. Pace facta, ad Sabaudiæ Ducem in ordinem

Pax Vervinenſis.

redigendum animum adjecit Henricus. Ille ſuperioris regis ætate Saluzzianum principatum occupaverat; & dum bellum noviſſimum gereretur, magnas in Delphinatu & Provincia turbas conciverat: regnoque, ut ſperabat, in partes diſtracto, aliquam ejus portionem intercipere per eam occaſionem decreverat. Ob eam cauſam etiam ſi Dux ipſe ad regẽ venit in Franciam, & poſtremò, pactione facta, regi ſe, provinciis nonnullis conceſſis, ſatisfacturum pollicebatur; tamen ſarvare pacta in mentem non venerat. Sperabat enim fore, ut aut cauſam ſuam Hiſpanus valide tutaretur, aut Bironius Mareſchallus, quo cum clandeſtina agitabat conſilia, motus inteſtinos concitaret. Verùm rex infeſtus copiis eum aggreſſus, quidquid cis Alpes terrarum Dux tenebat, ei ademit. Ad extremum Pontifice auctore, pax inter eos coivit, ea conditione, ut pro Saluzziano Principatu, Dux Breſſiam, Bugiam, Valromagum & Gexiam Francis concederet, Anno cIↄIↄc. Eam tamen pacificationem moleſte tulerunt Italiæ Principes: quod per eam, omni in Italiam aditu Francis præcluſo, Italicum ſolum Hiſpanorum libidini permitteretur. Sed Henricus, belli pertæſus, poſt tot tantaque incommo-

da,

da, pacis aliquando fructus percipere volebat. Secundum hæc Birni Mareſchalli pernicioſa conſilia emanant. Is Hiſpanorum auxilio fretus, Regem orbare regno & Franciam in principatus parvos diſcerpere inſtituerat, Burgundiæ Ducatum ſibi pactus. Rex pro ſua clementia, ejus in ſe regnumque meritis condonare ſupplicium decreverat. Sed gratiam regiam amplexari quum recuſaſſet, ſententia lata, condemnatus, capite plectitur Anno cIɔIɔcII. Cæterum per otium pacis, Rex, cum ad univerſum rei Francicæ à diutinis bellis recreatæ ſtatum ordinandum, tum ad reditus amplificandos cumulandosque curam intendit. Itaque artificia varii generis, & maximè ſerici textrina inſtituta in Francia; quæ quidem ingentes poſtmodum opes in regnum intulerunt. Dum ea pacis ſuavitate fruitur Rex, moleſtia ex alia parte afficitur. Scilicet animum ejus vehementer angebant & reginæ, quâ in regias arſerat amicas, ira & Zelotypia, & Hiſpanorum, quibus ipſum regnumque petebant, artes. Ad eos ulciſcendos Henricus nimias domus Auſtriacæ opes frangendi, & eas Hiſpaniæ provinciarumque Imperii Romani hæreditariarum finibus coercendi conſilium cepit. Atque ſuper

ea re cum regibus orbis Arctoi, cum Belgii Ordinibus, Proteſtantibus Romani Imperii Principibus, Bavariæ & Sabaudiæ Ducibus, nec non Helvetiis, quin etiam cum ipſo Pontifice conſilia agitaſſe creditur. Ad eam rem perficiendam, litem de Ducatu Juliæ ortam ſuam occaſionem eſſe ratus, prohibere, ne in manus Auſtriacorum ea ditio perveniret, conabatur. Illud certe conſtat, Regem majoribus, quam pro re Juliacenſi, viribus bellum paraſſe: centum & viginti militum millia è ſuis & auxiliaribus copiis ſub ſignis habebat, ingentemque inſuper pecuniæ vim comparaverat. Auſtriaci contra adverſus eam belli molem nulla omnino auxilia circumſpiciebant omnem bellici apparatus curam omittentes: perinde, quaſi animo proſpexiſſent caſum qui paulo poſt evenit: quum jam in Belgium exercitus Francicus duceretur, atque Rex ipſe paucis diebus, poſtquam Reginam regiis decorandam inſignibus, &, dum ipſe abeſſet, Franciæ, ut vocant, Regentem conſtituendam curaſſet, ſubſequuturus eſſet. Rex enim Lutetiæ Pariſiorum in platea, dum rheda, qua vehebatur, propter exundantem hominum commeantium multitudinem ſubſiſtit, à nebulone profligatiſſimo cul-

tro confoſſus, nulla emiſſa voce, exanimatur Anno cIↄIↄcx a. d. 14. Maji. Sunt qui dubium haud eſſe putent, quin ab aliis ſubornatus ſit homo ſceleratiſſimus, Hiſpanis atque ipſa fortaſſe Regina cædis ejus conſciis. Ita ſummus ille heros, quum per tantas difficultates ad regnum evaſiſſet, & conſpirationes amplius quinquaginta, ab ordinis eccleſiaſtici hominibus potiſſimum, in ejus caput comparatas detexiſſet juxta & evitaſſet; nefariâ hominis abjectiſſimi perditiſſimique manu peremptus eſt. Ejus mors regnum clade eo majori afflixit, quod dum filius immaturâ adhuc regno ætate eſſet, & vires opesque proceribus, & rerum novandarum ſtudium, & in abnuendo imperio pertinacia Hugenotis mirificè creverant.

§. 23. Ei in regno ſucceſſit Ludovicus XIII. puer annos novem natus. Ejus tutelam ſuſcepit mater Maria Medicea. Hæc pacem foris percutiendo fœdera, domi ocium lenitate largitionibusque Primores devinciendo, tueri ac conſervare ſtudebat; quanquam turbas identidem concitantes, magnas ſibi vires opesque compararunt. Neque enim à Regina propter imbecillitatem vi coërceri poterant. Rex, poſtquam regnum ipſe Ludovicus XIII.

capeſſi-

capeſſivit, Concinum, Mareſchallum Ancreum, natione Florentinum, qui regnum adminiſtrante regina, ſolus omnia poterat, & propter opes animique inſolentiam inviſus indigenis erat, interficiendum curavit, Anno cIↃIↃcxvII. ut ejus morte concitata multitudo placaretur. Regina autem mater ab aula remota, quum Bleſas amandata eſſet, ab Eſpernonio exempta in libertatem vindicatur Anno cIↃIↃcxix. Seditionem eo tempore exortam largitiones Proceribus factæ ſedarunt. Sub idem tempus Richelius, in Purpuratorum deinceps ordinem cooptatus, magnam ſibi prudentiæ opinionem auctoritatemque conciliare in curia, ſummisque adhiberi negotiis cœpit. Is auctor regi fuit, ut firmandæ potentiæ, malis Franciæ inteſtinis penitus mederetur. Summa conſilii hæc erat, ut Hugenotarum ad nocendum vires frangeret atque everteret. Eos enim mortales ſeditioſis hominibus ac turbulentis perfugium perpetuum & receptaculum præbere. Ejus rei initium factum, religionem Pontificiam in provinciam Bearnenſem reducendo. Ea res *Hugenotas* id indignè ferentes, concivit. Exin Rex complura eis loca ademit, ſed in obſidione Montis albani magnam calamitatem acce-

accepit, donec ad extremum pax Hugenotis data, ea lege ut omnium præter Montem Albanum & Rupellam urbium munitiones recens exſtructas diruerent. Anno cIↄIↄcxxvi ſumma rei Francicæ adminiſtrandæ Cardinali Richelio committitur. Sub idem tempus alterum adverſus *H*ugenotas bellum finitum eſt, ſed pax haud diuturna fuit. Rupellenſes enim caſtrum Ludovici ante oculos ſuos exſtructum ferre nullo modo volebant. Ibi tum Richelius expugnatione Rupellæ finem bello imponere conſtituit. Itaque eam urbem terra marique obſeſſam ita circumſepſit, ut Anglis, qui in inſulam Rheam exſcenſum è navibus fruſtra fecerant, ad auxilium ferendum nullus pateret aditus. Ad ultimum obſeſſorum pertinaciam fames domuit, quæ, quum per tredecim hebdomadas pane tota civitas caruiſſet, eos ex octodecim civium millibus ad quinque millia redegerat. Ea urbe capta, Hugenotarum vires penitus conciderunt. Cives Montis Albani, Cardinale hortante, ſuas ipſi munitiones demoliuntur. Rohanæus quoque, mira calliditate Princeps, qui tantum negotii regi in Aquitaniâ exhibuerat, tranſigit cum eo hac conditione, ut Nemauſus & Mons Peſſulanus urbes

Richelius primarius regni Franciæ conſtitutus miniſter.

Rupella expugnata.

urbes mœnibus ſuis nudarentur: De cætero ſua utrique ſacra, ſua religio ſalva & illibata relinquerentur. Atque ita vulnus, quod quaſi in viſceribus Franciæ ad eum uſque diem hæſerat, feliciter perſanatum eſt. Sunt qui per ea bella civilia ultra decies centena hominum millia periiſſe: ſupra millies quingenties centena Scutatorum millia, ſeu centum & quinquaginta, ut vulgo vocant, milliones in ſtipendia militum impenſas: urbes novem: vicos quadringentos: templorum viginti; cœnobiorum duo; & ædium decem millia ſeu incenſa, ſeu diruta prodant. Secundum hæc Francus, rebus domi compoſitis, foris ad ea, quæ ad ſe pertinebant, curanda an mum adjecit. Ac primum quidem omnium Anno cIↄIↄcxxIIx Carolum, Ducem Nivernenſem, tutandum ſuſcepit adverſus Hiſpanos, Mantuanum ei Ducatum, qui hæreditate ad eum pervenerat, intervertere conantes: quum natione Francum eſſe cauſarentur. Id bellum obſidio Caſalis inſigne inprimis fecit: quam urbem operibus longe munitiſſimam, ſupra quam credi poteſt, ſtrenue ac fortiter Franci propugnarunt. Sed ea controverſia compoſita eſt, prudentiſſimo pacis intetprete, Mazarino, Internuncio Ponti-

Pontificio: qui ea pacificatione primum ad ſupremum in Francia fortunæ ac dignitatis faſtigium gradum fecit. Inde pacificatione Chieraſcenſi firmata Nivernio Mantuæ & Montisferrati poſſeſſio. Simul Pinarolum oppidum munitiſſimum à Sabaudo rex emit, ut expeditum ſuis in Italiam aditum patefaceret. Rhetis quoque adverſus Vallem Telinam rebellantem & Hiſpanorum auxilio ſubnixam, ſubvenit, prohibuitque, ne in Hiſpanorum poteſtatem ea terra veniret: atque in priſtinum ſtatum univerſam ditionem reſtituit. Anno cIↃIↃcxxxi Francus fœdere cum Sueco percuſſo, annua ei ſtipendia, ad Domus Auſtriacæ opes minori cum diſcrimine frangendas, dependit. Verum armis victribus ad Rhenum circumlatis quum formidoloſus Guſtaphus Adolphus eſſet, Electorem Trevirenſem Francus tutandum ſuſcepit, præſidio caſtro Ehrenberti impoſito. Ea tamen fame ſubacta deditionem fecit Anno cIↃIↃcxxxvi. Interea regina mater, fraterque regis, Dux Aurelianenſis, invidia Richelii exſtimulati turbas concitarunt, ad eorum cauſam quum ſe Morantius etiam adjunxiſſet, capite pœnas luit: & genus perantiquum (nam omnibus Chriſtiani orbis familias vetu- **Pax Chieraſcenſis.**

ſtate

ſtate ſe præſtare gloriabatur) inglorio terminavit exitu. Turbis ad ultimum pacatis etſi in gratiam mater recipiebatur, tamen, quum ex libidine ſua imperare nequiret, irâ commota in Flandriam aufugit: inde in Anglia aliquamdiu commorata, poſtremo Coloniæ Agrippinæ miſeram vitam cum morte commutavit Anno cIↃxLII. Lotharingum qui cum Cæſare ſtetiſſet, rex ditione ſua exuit Anno cIↃIↃcxxxIII. Exin poſt prælium Nordlingenſe Anno cIↃIↃcxxxIV commiſſum, rebus Suecorum in Germania accisis, quum per eam occaſionem Domus Auſtriaca, viribus recreatis, animum recepiſſet; Francus, ne Auſtriaca ſuperior res eſſet, palam Hiſpano bellum indicit. Speciosum ei bello obtentum præbebat Auguſta Trevirorum repentino Hiſpanorum adventu oppreſſa, & Electoris, qui in tutela Francorum eſſet, captivitas. Ita bellum in Italia, Germania, Belgio & Comitatu Ruſcinonenſi ſimul exarſit, ancipite Marte & varia fortuna geſtum: potiſſimum tamen victoriæ fructum tulerunt Franci. Summa rerum capita paucis perſtringemus. Anno cIↃIↃcxxxv prima in Belgium impreſſio improſpere Francis ceſſit: Lovanienſem quippe obſidionem ſolvere non ſine magna

Bellum Francorum contra Auſtrios.

gna clade coacti ſunt. Anno cIↄIↄcxxxvi. Piccolomineus in Piccardiam, & in Burgundiam Gallaſius, infeſto agmine irruperunt, pari, id eſt, nullo pene uterq; ſucceſſu. Franci contra Hiſpanos ab obſidione Leucatæ in Comitatu Ruſcinonenſi depellunt: Bernhardus, Dux Vinarienſis, fortitudinis laude clariſſimus, qui bellum Francorum adjutus pecunia gerebat, Briſacum, oppidum munitiſſimum, ad deditionem compulit Anno cIↄIↄcxxxiix. Duce paullo poſt vita functo, Francus cùm oppidum recens captum obtinuit, tum exercitum ejus pecunia ſibi adjunxit. Verum eodem anno Francis in obſidione Fani Odomari & Fontarabiæ res haud ex ſententia ſucceſſit. Condæus Fontarabiam circumſedens cladem ingentem accepit. Eodem anno ad d. v. Sept. velut prodigio quodam ex conjugio per annos 20. ſterili, Ludovicus xiv. naſcitur. Anno cIↄIↄcxxxix. Franci ad Theonvillam acie fuſi. Anno cIↄIↄcxl. Atrebatum captum. Catalaunia, excuſſo Hiſpanorum jugo, quum ad auxilium Francorum confugiſſet, in poteſtatem eorundem pervenit. Anno cIↄIↄcxli. magnum Richelio malum intentabat Comes Sveſſionius. Is ſeditione periculoſiſſima concitata, in prælio, quo partâ victoriâ, ſuum pertinaciter locum

Catalaunorum defectio.

miles ejus tuebatur, ipſe cecidit. Ita ejus morte & Cardinalis opes, & tranquillitas Franciæ ſtabilita. Anno cIↃIↃcxLII. Perpinianum captum, ei obſidioni una cum Richelio Rex ipſe interfuit. Ibi tum Quinque-Martius, quum ſe in gratiam Regis inſinuaſſet, præcipitem dare Richelium inſtituit. Itaque, ut majores ſibi ad eum labefactandum vires compararet, clam cum Hiſpano paciſcitur. Eam conjurationem, quum reſciviſſet Cardinalis, Quinque-Martio & Thuano juniori caput præcidi jubet. Huic, quum conſcius quidem conſilii, ſed idem disſuaſor fuiſſet, quod rem tacitam habuit, fraudi fuit. Bullioneus Dux, conjurationis ejus affinis, Sedano, urbe munitiſſima, quam tenebat, mulctatur. Eodem anno Richelium mors opportuna variantis fortunæ injuriæ ſubtraxit; jamque enim Regem tædium ejus hominis ceperat: quanquam is magnitudinis ejus, quam nunc univerſa pavet Europa, fundamenta primus jecit. Ejus obitum Regis ipſius mors conſecuta eſt Anno cIↃIↃcxLIII. a. d. xIV. Maji.

Ludovicus XIV. §. 24. Quintum ætatis annum agebat Ludovicus XIV. quum regnum iniret. Regentis quidem nomen penes matrem, Poteſtas autem & rerum gerendarum ſumma penes Julium Mazarinum Cardinalem

nalem fuit. Quum regnum eo tempore opibus florentiſſimum eſſet, collocupletare ſe Regis impuberis divitiis pro ſe quisque ſtudebat; magnasque Mazarinus largitiones; ut omnium animos in novi regiminis auſpicio placaret; faciebat. Sed ærario hunc in modum exhauſto, nova populo tributa imperare neceſſe erat. Ea res multorum animos offendit, atque iſtam regiminis formam perinviſam reddidit. Veruntamen annis prioribus quinque domi otium; foris bellum habebatur. Initio novi regiminis ſtatim Anguianus Dux; inſigni de Hiſpanis victoria ad Rocrojum parta; Theonis-Villam, Gaſto Regis patruus Gravelingam cepit. A. cIↃIↃcxLiv. Anguianus maculam Francis ſuperiori anno ad Dutlingam aſperſam, eluit, victis fugatisque ad Friburgum Briſgoæ Bavaris, captoque inde Philippiburgo, oppido munitiſſimo. Anno cIↃIↃcxLvi, Bavaros ad Herlingam acie vincit funditque: Dunckerkam expugnat. Anno inſequente à Leridæ, quam obſidebat, mœnibus, re infecta diſcedere coactus eſt. Anno cIↃIↃcxLviii. Francus pacem cum Imperatore facit Monaſterii Weſtphalorum, Pax Monaſterienſis. eâ lege, ut ſibi Briſacum & Philippiburgum, oppida munitiſſima, cum Sundgavia & ſuprema Alſatiæ præfectura relinquerentur.

rentur. Pace compoſita, Francia externi hoſtis metu defuncta, in ſua vertitur viſcera, cœptumque felicitatis curſum motibus inteſtinis retardavit. Cauſa tumultus potiſſima fuit Mazarini hominis peregrini invidia, quem amovere à gubernaculis omni modo ſtudebant, idque eò audacius & inſolentius, quod nec regis, ut pueri, nec matris, ut fœminæ peregrinæ auctoritatem magnopere reverebantur. Ex primoribus quoque multi, ut ſuis inſervirent commodis, ſacra profanaque omnia miſcere geſtiebant. Condæus autem inprimis rerum potiri Cardinalemque ita frangere ſibique obnoxium reddere cupiebat, ut eum flectere ad nutum & voluntatem ſuam poſſet. Quum eum adjungere ſibi Cardinalis affinitate niteretur, eam velut genere ſuo indignam aſpernatus eſt; quod Cardinalem eum, quem ceperat, locum dignitatis tueri, nec ſibi ſubmittere faſces velle intelligebat. Eas contentiones haud parum accenderunt mulieres turbulentæ, Longavillea Condæi ſoror, Chevreuſia, Monbazonia aliæque. Ei tragœdiæ libellis famoſis proludebatur, qui Lutetiæ Pariſiorum indies in lucem editi per manus hominum volitabant. Anno cIↄIↄcxLVIII. nova factio palam prodiit Lutetiæ, quæ ſe

Motus inteſtini Franciæ.

Fun-

Funditores appellabat, propterea, quod ſe Davidis exemplo funda Cardinalem tanquam Goliathum illum immanem proſtraturos eſſe minitabantur. Ejus capita fuere Beaufortius Dux, & Goadius Archi-Epiſcopus Pariſienſis, inde Rezelius Cardinalis, dictus. Cum ea factione ſtabat quoque Senatus Pariſienſis, qui multum ſibi auctoritatis adverſus Regimen Cardinalis aſſumſerat; ac primo quidem ſeditio eſt coorta Lutetiæ ob Bruſſelium, Senatorem Pariſienſem in cuſtodiam datum. Itaque Rex metu conterritus ex urbe confeſtim aufugit. Verum ea res tum temporis compoſita eſt, ſeditioſisq; poſtulata nonnulla conceſſa. Sed quum ne tum quidem tumultuari ſeditioſi deſiſterent, Rex iterum ex urbe ſeceſſit An.cIↃIↃcXLIX. Inde Cardinalem ſententiâ publicè latâ Senatus condemnat, majoremque aſſeclarum multitudinem cum ſua cauſa conjungit. Thuronius quoque qui copiis Francicis in Germania ea tempeſtate præerat, ſectam Senatus Pariſienſis ſequutus eſt: Sed quum Exercitus pecuniâ delinitus à Rege, in fide permaneret, profugere ab eo coactus eſt. Ea controverſia quanquam ad Fanum S. Germani iterum compoſita eſt, Mazarinum tamen adverſarii artibus occultis & machinis impetere non

 deſti-

deſtiterunt, inſtinctu maximè Condæi, qui Funditores quoque in ſuas partes traxerat. Hi quum diverſa ſpectarent atque ob oculos haberent, & Cardinalem Funditores funditus perdere, Condæus autem vires ejus imminuere tantummodo & accidere nonnihil decreviſſet: Cardinalis, ſemine diſcordiæ inter eos aſtutè ſparſo, Condæum in Funditores incitat. Hi itaque in gratiam cum Cardinale redeunt. Enimvero Cardinalis temporis opportunitate utendum ratus, Condæum, ejusque fratrem Contium, & affinem Longevillæum Ducem in carcerem conjecit Anno cIↄIↄcL. Ibi tum ira multitudinis magis accendi & quaſi oleum flammæ infundi, Principum iſtorum captivitatem plerisque omnibus indignè ferentibus. Burdigala quoque urbs, captis armis, ad apertam erupit rebellionem; Hiſpani item eam occaſionem haud dimittendam rati, Londinum & Portolongonum oppida Italiæ, ex Francis capiunt. Ingentem præterea terrorem Pariſienſibus Leopoldus Archi-Dux ex Belgio veniens incuſſit. Cardinalis etſi Turonium, qui ad Hiſpanos defecerat, acie vicit ad Rothelium; odium tamen in eum magis indies magisque creſcebat: magnaque vi & impetu Funditores, Senatus,

ſtus, & Dux Aurelianenſis, ut Principes carceri eximerentur, inſtabant. Itaque quum vi nihil profici videret, cedendum tempeſtati, procellamque imminentem, ſi vinci recto curſu nequeat, obliquo ſubterfugiendam ratus, Principes dimittit. Ipſe Briælam ſe ad Principem Electorem Colonienſem recepit Anno cIↄIↄcLI. Exin ex Senatus Pariſienſis decreto Galliæ finibus in perpetuum interdicitur. Mazarino remoto, Condæus regnum liberius & impunius turbare, fœdusque cum Hiſpanis inire cœpit. Inde ad bellum apertum erumpens, quum Burdigalam ſe contuliſſet. Hiſpani Barcinone per eam occaſionem capta, totam ita Catalauniam ſubegerunt. Ibi tum Cardinalem Regina ad ſe revocavit; exercitus regius, copiis ab eo coactis firmatus, acriter identidem cum Condæo conflixit. Sed quum ne tum quidem, quod in Mazarinum Senatus Funditoresque conceperant odium, placaretur, conſilium cepit palam profiteri ac denuntiare, ſe otii ac tranquillitatis publicæ cauſa regni finibus exceſſurum: ut ita omnis motuum inteſtinorum invidia in Condæum recideret. Conſilium feliciter ceſſit. Jamque populus omnis mentis & oculorum caligine diſcuſſa, videbat, Regis regnique ſalutem Cardinalem, priva-

tum compendium Condæum quæſiviſſe. Dunkerka quippe & Gravelinga per eas turbas amiſſæ. Condæus, quum ſe gratia populi excidiſſe intelligeret, in Belgium ſe cum exercitu recepit, Hiſpanosque ſibi adjunxit. Inde in aulam Cardinalis quaſi poſtliminio rediit: ex eo tempore ſummam rerum, nemine prohibente, quietus obtinuit ad vitæ exceſſum uſque. Lutetia in fidem venit: Funditorum factio ſopita: Dux Aurelianenſis ab aula ſe ſubduxit: Rezius in carcerem conjectus: Burdigala in ordinem redacta Anno cIɔIɔcLIII. Anno inſequenti bellum Francus denuo movit in Hiſpanos: Monmedium non ſine magno labore & ſanguine capitur: Atrebatium obſidione liberatur: Sed ad Valencenas & Cameracum Franci victi ſunt, ſtrage utrobique ingenti accepta. Anno cIɔIɔcLIIX. fœdere Francum inter & Cronvvellium icto, Dunkerka à Thuronio Anglisque obſidione cingitur, eam quum ſolvere Joannes Auſtriacus & Condæus niterentur, victi fugatique calamitatem ingentem acceperunt; urbs capta Anglisque conceſſa; ab iis poſtmodum eam Rex redemit, quadragies centenis ſcutatorum millibus Anno cIɔIɔcLXII. Eodem tempore Grevelinga recepta. Poſtremo pax inter Francum Hiſpa-

Hiſpanumque confecta, ad montes Pyrenæos, interpretibus pacis principibus utriusque gentis Miniſtris, Mazarino & Ludovico Haroio Anno cIↄIↄcLIX. in has leges, ut penes Francum Ruſſino, & loca pleraque omnia, quæ in Belgio cepiſſet, manerent: Regi Maria Thereſia, Philippi IV. filia nuberet, Condæus expiaretur: quo quidem omnis rerum moles diu nitebatur. Anno inſequente Mazarinus diem obiit ſupremum: is inter alia hoc Regi monitum moribundus reliquiſſe memoratur, ut regni munia ipſe obiret, nec ex aſſeclis aut gratioſis quenquam rerum ſummæ præficeret, aut ſeſe ei dederet. Operum regiorum primum fuit, ut ærarium reditusque ordinaret Anno cIↄIↄcLXI. ejus rei initium fecit à Foucquetto, Ærarii Præfecto: eum deduci in carcerem juſſit; acerrimis Quæſitoribus conſtitutis in eos, qui quum pecuniam regiam adhuc tractaſſent, ea in privatos uſus converſa ſe collocupletarant; ita compilatoribus pecuniæ publicæ, ceu fungis aqua turgidis, emunctis compreſſisque, ingentes in fiſcum Regis opes dimanarunt. Anno cIↄIↄcLXI. in publico Oratoris Suecici, Nicolai Brahei, ingreſſu,

Pax Pyrenæa.

 Lon-

Londini, inter Francorum Hiſpanorumque Legatos, contentio de ordine ſervando in rhedarum proceſſu exorta eſt. Francici rheda vi repreſſa & loco cedere coacta eſt. Ex ea ſcintilla ingens belli incendium exardeſcere facile potuiſſet, ni Franco Hiſpanus ſatisfeciſſet, permiſiſſetque, ut ubicunque Gallici Legati eſſent, ibi Hiſpanici ſe domi continerent, nec ſolennibus cerimoniis intereſſent. Eam Hiſpanorum declarationem ita interpretati ſunt Galli, oportere videlicet Gallicis Oratoribus, dignitate & honoris titulo pari inſignitis, Hiſpanicos ſemper & ubique cedere. Anno cIɔIɔcLXII. cum Lotharingo Rex paciſcitur, de concedendo Ducatu Lotharingiæ, hac tamen lege, ut illi alia viciſſim prædia in Francia traderentur, & ſtirpe Borbonia exſtincta, ipſius familia in regno ſuccederet. Id pactum quum mox irritum facere Dux niteretur, eum Rex ludificationis impatiens Marſalium oppidum dedere, vi coëgit. Eodem anno Romæ injuria & contumelia afficitur Legatus Gallicus, Dux Crequius, à vigilibus Corſicis; eam Rex tam iniquo tulit animo, ut Avenionem Pontifici adimeret. Verum ea controverſia poſtmodum compoſita eſt Piſæ, conciliatore Magno Hetruriæ Duce, Legatioque ampliſſima

Lute-

Lutetiam, Regi ſatisfaciundi cauſa, decreta. Sub idem tempus Franci opes ſuas & aditum ſibi ſtabilire in perpetuum Gigerii, quod eſt in ora Barbariæ poſitum, conati, non ſine clade repelluntur à barbaris. Anno cIↄIↄcLXIV. Imperatori Rex militem auxilio adverſus Turcam miſit: is in prælio ad fanum S. Gothardi commiſſo, ſtrenuam & fidelem operam navavit, magnumque, non tamen omne, ad victoriam momentum attulit. Nihilominus tamen Imperator pacem cum Turca componere feſtinabat, veritus, ne interea Belgium Gallus invaderet. Quò minus autem parem gloriam auxilia in Candiam miſſa conſequerentur, impedimento fuit, indomitus & effrænis Gallorum pugnandi æſtus: ea expeditione Befortium quoque Ducem amiſere. Anno cIↄIↄcLXV. Anglos Batavosq; inter ſe committit Gallus, eo conſilio, ut dum illi vires maritimas, quas tam iniquo patitur animo, bello navali attererent; ipſe interea Belgium ſubjugare, nemine prohibente, poſſet. Anno cIↄIↄcLXVII. Flandriam infeſto exercitu ingreſſus, Caroloregiam, Inſulas, Tornacum, Duacum, Corteracum, Aldenardum, aliaque loca capit, obtentu *Juris* (uti in Brabantia appellatur) *Devolutionis*, quo jure

ſuæ

ſuæ uxori Belgicas provincias deberi affirmabat: etſi in pactis dotalibus illud ipſa remiſerat. Inde Burgundiæ Ducatum ſub ditionem ſuam redegit: eandem tamen locis primum munitis ſolo æquatis, reſtituit: quæ in Belgio ceperat loca, retinuit: ita enim pace Aquisgrani compoſita cautum erat Anno cIↃIↃCLXIIX. Ad eam pacificationem amplectendam multum momenti habuit triplex illud Fœdus, inter Suecum, Anglum & Rempublicam Belgicam ictum, ad Provincias Hiſpanico-Belgicas tuendas. Quanquam Anglum ad defectionem ab iſto fœdere Gallus poſtmodum omni ratione ſollicitavit, perſuaſitque, ut conjunctis viribus intolerabilem Hollandorum arrogantiam (ejus enim vitii inſimulabantur) armis frangeret atque domaret. Quanquam enim initio Rex amicitiam cum Belgis Fœderatis coluit, poſtea tamen Regem illud primum offendit, quod, ipſo excluſo, pacem Hollandi fecerant Monaſterii; inde, Anno cIↃIↃCLXVII. Provincias Hiſpanico-Belgicas tueri in animum induxerunt: quumque poſtea Rex validis copiis in urbes recens captas veniſſet, magnam claſſem per contumelioſam Regis urendi libidinem

Pax Aquisgranenſis.

ei

ei ob oculos obduxerant. Tum verò triplex illud fedus Rex periniquè ferebat: nec deſunt, qui Anglos injuriæ in Chattam acceptæ necdum oblitos, & ſpe pacis ex animi ſententia Bredæ obtinendæ dejectos, ideò tam proclives ſe ad fœdus illud ineundum præbuiſſe exiſtiment, ut ubi Hollandos in eam ſocietatem pellexiſſent, Gallum in eos quam fieri poteſt acerbiſſime incitarent. Ad ultimum Francus, una cum Anglo, Belgium Fœderatum adortus, feliciter rem geſſit, & mirificos terra progreſſus fecit: tribus provinciis, Geldria, Transinſulana, & Trajectenſi, in poteſtatem redactis: jamque nonnulla in Hollandia loca occupaverat, & in penitiora ſe inſinuaturus, præſidio firmaverat. Cæterum ejus ſocius, Epiſcopus Monaſterienſis, Groninga, re infecta, diſceſſit; Covordiam inde amiſit. Sed Batavi in mari fortunam benigniorem experti, quater cum hoſte prælio navali commiſſo, inſigne virtutis & peritiæ rei maritimæ documentum dederunt: quum Francicæ naves contra, ut quidem

Angli

Angli prædicant, haud ſatis officium fa-cerent. Præter invidiam excreſcentis nimium, in tanta rerum geſtarum felicitate, magnitudinis Gallorum, ea quoque cauſa haud poſtrema fuit; cur Regem Ordines Angliæ poſtea pacem cum Batavis ſeorſim facere tantum non cogerent; veriti ſcilicet, ne ubi vires ſuas maritimas ipſi in bello (adverſus Batavos exhauſiſſent, in debiles & ad reſiſtendum impares Gallus arma ſubitò converteret. Primo belli anno avertere quidem Gallum à Belgarum finibus; Imperator & Princeps Elector Brandenburgicus conati ſunt: ſed fruſtra: nec aliud, niſi in quibusdam Germaniæ provinciis; vaſtitatem effecerunt, Turoniumque ad Germaniam pariter invadendam elicuerunt. Is agros vaſtando, maxime in Weſtphalia; magnas incolis calamitates intulit, ita ut Brandenburgicus pacem cum Gallo faceret Voſſemii Anno cIↄIↄcLXXIII. hac conditione, ut ſibi caſtella Clivenſia reſtituerentur. Eam autem pacem, poſtquam oppida ſua recepit, Brandenburgicus deinde parum morabatur. Anno inſequente Trajectum ad Moſam, urbem natura & opere munitiſſimam Gallus expugnat: inſigne Gallicæ virtutis, & in oppugnandis urbibus dexteritatis documentum.

Cæla-

Cæſareanis contra ſecunda fortuna fuit in Franconia adverſus Turonium, iter eis intercludere conantem; eo quippe eluſo, quod cœperant ad inferiores Rheni oras, iter pertendunt: Hiſpaniſque & Principe Auriaco ſociis adjunctis Bonnam intercipiunt. Exin Gallus, poſtquam Naerdam Batavus ex hoſte vi recepit, Diœceſi Ultrajectina & reliquis, præter Gravam & Trajectum ad Moſam, locis Belgii Confœderati, ultro excedit: neque enim is ad tot loca præſidio firmanda tutandaq;, & ſimul juſtum exercitum adversus hoſtes educendum è caſtris, par eſſe poterat: fierique facilè potuiſſet, ut qui in ſtativis erant Franci, omni cum Belgicis caſtellis commercio, intercluderentur. Francus inde ab Hiſpano & Imperio Germanico hoſtis declaratur. Atque ita ſubducta ratio erat, fore videlicet, ut vires Germaniæ, Hiſpaniæ & Hollandiæ in unum collectæ, Francos in ordinem cogerent, atque adeo ipſam belli ſedem in hoſticum transferrent: Sed eò res deduci nullo modo potuit. Philippiburgum equidem ex Francis Germani receperunt, eoſdemque Auguſta Trevirorum expulerunt, Crequio Mareſcallo magno clade affecto: Sed eas clades Anno cIↃIↃcLXXIV. Germanis Franci ad Sintzhemium inde in Alſatia, collatis

tis ſubinde ſignis, quodammodo reddidere, ut Germani ſe præcipiti fuga trans Rhenum recipere cogerentur. Ac Germaniam Cis-Rhenanam belli calamitas miſere haud dubie fœdaſſet, ni Thuronium fortiſſimum illum Heroem, repentinus caſus ſuſtuliſſet. Itaque Galli, quo conſilium Ducis amiſſi ſpectaret, ignari, non ſine cruento certamine, referre gradum Trans Rhenum coacti ſunt. Eo bello maxima damni pars, in Hiſpanum redundavit. Burgundiæ Comitatus ademptus, Meſſinæ Galli ultro intra munimenta recepti: navesque Belgicæ, Hiſpanis in Sicilia laborantibus ſubſidio miſſæ, præter clades nihil retulerunt, Ruytero etiam, fortiſſimo illo Præfecto maris, amiſſo. Meſſinam tamen Franci poſtea ſua ſponte deſeruerunt. Munitiſſima quoque caſtella, Limburgum, Condeum, Valencenas, Cameracum, Yperam, Fanum S. Audomari, Airium, aliaque Gallus in poteſtatem ſuam redegit. Gravam equidem Auriacus cepit: cæterum in prælio ad Seneffam primum, inde ad F. S. Audomari commiſſo, poſtremo in obſidione Trajecti ad Moſam calamitatem ingentem accepit. Ad extremum finem huic bello Gallus cum magna ſua gloria conjunctum impoſuit. Belgis Confœderatis quæ ceperat

Pax Neomagenſis.

perat reddidit. Hiſpanis quem eripuit Comitatum Burgundiæ, & munitiſſima quæque ac præſtantiſſima Belgii Hiſpanici oca retinuit. In Germania pro Philippiburgo Friburgum accepit. De reliquo pacem Weſtphalicam & Hafnienſem in priſtinum ſtatum reſtituit: ita ſuum quoque uecus recuperavit.

§. 25. Naturam & indolem gentis, ujus res geſtas breviter perſtrinximus, ontemplantes, ingentem primùm frequentiam in ea notamus: tota quippe rancia hominibus adeo redundat, ut nultitudine laboret ſua, urbibus etiam ppidis & vicis quaſi obſita. Ac temporibus quidem Caroli IX. amplius vicies nillena hominum millia, ſeu, ut vulgò ocant, milliones viginti tributum in ſingula capita dependiſſe memorantur. Nec eſunt, qui dicant, rationem à Richelio nitam propoſitamque, qua Francia ex omeſtico milite, ſiquidem omnes, quotuot arma ferre poſſent, conſcriberentur, editum ſexies centena, equitum centum : quinquaginta millia conficere poſſit. ellandi quoque avida gens omni memoa fuit. Priſcis autem temporibus Galli rimo fere impetu feroces, primaque eoim prælia plusquam virorum; longiore ertamine, ubi ſenſim reſcediſſent animi, Indoles Gentis Gallicanæ.

poſtrema plusquam fœminarum fuiſſe, notabantur. Itaque acquirere provincias, quam tueri, facilius ipſis fuit: præſertim quum rebus ſecundis obcæcati negligentiæ ſe traderent, victisque contemptim habitis grave imperium & intolerabile redderent. Cæterum poſtremis bellis dubium reliquerunt, plusne in ſuſtinendo hoſtium impetu victoriaque perſequenda conſtantiæ, an in ciendo prælio ardoris ipſis ineſſet. Nobilium ingens multitudo exiſtit in Francia, qui rei militari operam dantes, vitam ambitioni donare, & gloriæ conſequendæ cauſa ſanguinem profundere, penſi nihil habent. Superioribus temporibus pedeſtri militia parum valebat Francia: itaque Scotorum, Helvetiorumque opera plerunque utebatur. Nunc verò præſtantiſſimum quoque peditatum habet, & in præſentia Franci ſcientia inprimis & dexteritate oppugnandi loca munita, reliquas nationes omnes antecedunt. Regem hæc natio amore & obſervantia incredibili proſequitur, vitam opesque, dum ſuam ipſe dignitatem tueri valet, libentiſſime pro eo profuſura. Præterea alacri ſunt ingenio & hilari Galli, ad omnia momenta eventuum prompti, parati, verſatiles, maxime iis in rebus, quæ ad exteriorem cultum pertinent, ita ut & in

n veſtitu, & geſtibus, & actionibus omni-
ıus ſingularis & nativus decor appareat.
)uæ dum aliæ nationes, ad gravitatem
ıaturâ proclives imitantur, turpiter ſeſe
are, ac ferè ludibrium aliis & faſtidium
ebere conſueverunt. Magni quippe re-
:rt, ſitne, quod agas, nativum, an adſciti-
ium. Ad omnes res artesque iidem aptiſ-
mi juxta & impigri ſunt, ſive litteras, ſi-
e mercaturam, ſive opificia, ſubtilitates-
ue mechanicas ſpectes, eas præſertim,
ıas non tam operoſa, quam ingenioſa
ıanus naturæque celeritas commendat.
:æterum vitio genti vertitur levitas, quæ
: in juventute maxime, hominibusque
nperitis, non ſine maxima aliarum natio-
um moleſtia, exſerit. Tum quod ex iis
ıulti libidinem ſibi quaſi gloriæ ducunt,
ɔrmoſarumque amplexus, etiam innoxii,
ana oſtentatione jactant. Denique quod
ıb ſpecie libertatis, licentia & ingens
ıorum ſolutiſſimorum colluvies impru-
:ntibus obrepit.

§. 26. Terræ, quam potentiſſima
:ns incolit, peropportunus eſt ſitus: in
ıeditullio quippe totius Europæi Orbis
hriſtiani poſita, & amicitiam rerumque
mnium commercia colere cum omni-
ıs nationibus: & ne quis unus totam
bigat Europam, prohibere poteſt. Al- *Regni Gall. ſitus & Proventus.*

teram partem Mare Mediterraneum, alteram Oceanus alluit: portus utrobique & multi ſunt & ad naves complures recipiendas admodum idonei. Loca quoque mediterranea compluribus iiſque non exiguæ magnitudinis fluviis, qui naves pati poſſunt, intermittuntur, accedit ingens Aquæductus, cataractis duodecim munitus; quo quidem hodiernus Rex Garumnam Audamq; flumina, & per ea, Mare Mediterraneum Oceanumq; inter ſe commiſit: magnam ſingula opportunitatem ad commercia habent. Adhæc in orbem ferè collectæ ſunt regni iſtius provinciæ, & continenti quaſi ambitu comprehenſæ, ut ſingula loca ſibi invicem præſidio eſſe commodè poſſint. Montes Pyrenæos adverſus Hiſpaniam, Alpes contra Italiam pro munimento habent. Sed ab ea parte, qua Germaniam Belgumq; attingit, Francia nuda admodum & aperta hoſtibus eſt. Itaque Belgium ſæpenumero ipſam Lutetiam terrore implevit. Quapropter Franci munitiſſima quæque ejus regionis loca in poteſtatem ſuam redigere omni ope contenderunt, ut fines ſuos ab ea parte firmarent; & verò ſuperiori bello ex animi ſententia res ſucceſſit. Eandem ob cauſam Lotharingiæ quoq; tantopere inhiarunt, ut ſe adverſus Germaniã munirent, Rhenumq;,

veterem

veterem Galliæ terminum, imperio ſuo paulatim adjicerent, quod unum ipſis deeſſe ad perfectionem terræ ſuæ videbatur. Præterea inter felices illas ac fertiles Orbis terrarum partes numeranda Francia eſt, quum propter aëris inter frigus æſtumque nimiam medii temperiem, tum ob uberrimum rerum omnium, quæ ad vitæ humanæ uſus commoditatesque pertinent, proventum: nec enim ullus ferè tota Francia locus eſt, qui non aliquid ad vitam ſuſtentandam utile proferat: adeò, ut non incolarum ſolum uſibus ſufficiat Francia, ſed peregrinis etiam magnam rerum copiam ſuppeditare poſſit. Merces exportantur potiſſimum hæ: Vinum, Vinum aduſtum, Acetum, Sal, innumera pannorum laneorum juxta & ſericorum genera, & quidquid ingenioſa manus ad veſtitus humani elegantiam finxit, Cannabis, Tela velis texendis idonea, & item Cannabina, Charta, Vitrum, Crocus, Amygdalę, Olivæ, Capparis, Pruna, Caſtaneæ, Amygdalæ, Smegma & ſimilia. In Normandia & Picardia nullũ naſcitur vinum: itaque quoddam potionis genus ex pomis expreſſum vulgus adhibet. Metallorũ exigua copia: auri argentive fodinæ nullæ. Sed illud incommodũ & incolarum ſolertia, & exterorum ſtultitia abundè compenſant: incredibile enim dictu eſt,

quantam pecuniæ vim in Franciam, velut in Oceanum fluvios, derivarint merces Francicæ; maxime, poſteaquam textrina, conficiendis pannis ſericis, introduxit conſtituitque Henricus IV. Sunt, qui ſubducta ratione ſtatuunt, pretium, quod à peregrinis Galli quotannis accipiunt, pro pannis varii generis, & pro indole gentis, novitatis quandam gratiam præ ſe ferentibus, (étoffes à la mode) floren. Gallicorum millionum (ut ita loquar) XL. pro vino XV. pro vino aduſto V. pro ſale X. &c. ſummam explere. Memoriæ quoque proditum eſt à Fortrejo, Anglo, Anno cIↃIↃCLXIX. merces, quæ in Angliam quotannis è Gallia importantur, earum quas ab Anglis viciſſim recipit Gallia, æſtimationem amplius decies ſexies centenis floren. millibus ſuperare. Conſtat item, eos mercibus, quas Hiſpanis divendunt, magnam argenti Americani partem ad ſe trahere. Minus tamen, quam pro opportunitate, uſus rei maritimæ, viget. Ejus rei hæc eſſe cauſa videtur, quod Gallica gens non admodum magno ejus ſtudio tenetur, & commercia Indiæ Orientalis juxta & Occidentalis conſtabilire aliæ nationes occuparunt. Igitur Rex, etſi naves bellicas centum & amplius inſtructas habere perhibeatur, tantas tamen claſſes,

quantas

quantas Angli & Batavi, conficere non-
um potuit, penuria, ut quidam ſuſpican-
ur, ſociorum navalium. Neque enim
atis eſt, ſemel tantum naves ea qua par eſt,
hominum multitudine inſtructas habere,
ni, ſuſcepto bello, ſubſidia, quibus deſide-
ratorum numerus ſuppleatur, circumſpi-
ciantur. Sed fieri poteſt, ut Rex Gallo-
rum apparatum navalem & ordinare ac-
curatius, & majoribus firmare incremen-
mentis prius velit; interim, velut in ſpe-
cula, ad omnia ſubito cooriendi & rei be-
ne gerendæ momenta intentus. Extra
regni ſui fines imperium Franci haud late
patet: niſi quod in Inſulas Caraibicas, eas-
que quas Tortuges appellant, & Septen-
trionalem Hiſpaniolæ partem, colonias
nonnullas deduxit. Nec parvi momenti
eſt piſcatio, quam in ingenti illo maris
orſo ad Terram Novam exercent: ma-
gnamque caſtorum copiam capiunt in
Canada & Nova Francia. Rationem quo-
que inierunt, quo pacto commercia In-
diæ Orientalis inſtitui poſſent; ſed irrito,
ut eventus adhuc docuit, conſilio: neque
enim Batavus, ſuis ibi opibus fretus, com-
mittet, ut in iis oris ea gens emergat. Po-
ſtremo quantæ Galliæ opes ſint, vel illud
documento eſt, quod reditus Ordinis Ec-
cleſiaſtici, qui duas quincunces, atque

 adeò

adeo plusquam dimidiam totius Franciæ partem obtinere dicitur, millionum (ut ita loquar) CIV. & quinquies centenorum millium Imperialium ſummam explere memorantur. Rex quotannis milliones circiter CL. florenorum Francicorum percipere hoc tempore perhibetur: quum ſuperiori ſeculo Franciæ reditus millionum novem aut decem, Henrico autem IV. regnante, XVI. & Anno cIↄIↄcxxxix. LXXVII. numerum non excederent. Ratio tantæ differentiæ non una eſſe videtur: eſt enim partim ab immutata pecuniæ variantis æſtimatione, partim ab incremento ingraveſcentium onerum exactionumque publicarum profecta; potiſſima tamen cauſa fuiſſe videtur, quod ex eo tempore plures conficiendæ corradendæque pecuniæ rationes excogitatæ ſunt in Francia.

Regiminis Gall. forma.

§. 27. De Reip. Gallicanæ forma illud notandum eſt, compluresolim Duces præpotentes, Comites & Dominos ibi extitiſſe, qui ingentes poſſeſſiones, tanquã Regis Clientes beneficiarii habebant, Regi ſponte, non coacti parebant, obſequium ſubinde, pro lubitu, detrectantes, & prout plus minusve virium Regibus ad eos coërcendos erat; ita magis minusve dicto audientes ſe præbere ſolebant. Iis poſtmodum ad unum omnibus extinctis, poſſeſ-

ſiones

ſiones iſtæ, ceu membra disjecta, denuo copulatæ cum toto regni corpore ſunt. Neque hoc tempore Ducatus & Comitatus Franciæ aliud quidquam ſunt, quam Prædia Nobilium tam illuſtri Dignitatis Titulo à Rege inſignita, omni ſummæ poteſtatis jure ac jurisdictione deſtituta. Quumq; antiquo more receptum eſſet, ut filiis regiis certæ aſſignarentur provinciæ, quarum ipſi titulo inſignes erant, hodiernis temporibus certi ipſis reditus attribuuntur, una cum illuſtri Ducatus alicujus aut Comitatus nomine, ad vanam tantūmodo pompam & oſtentationem; fit enim ſæpenumero, ut ne glebam quidem terræ, cujus ſe Dominos ſcribunt, poſſideant. Adhæc poſt interitum veterum Ducatuum, multum ſibi auctoritatis poteſtatisque primores regni ſumſerant: ii ad ultimum ab Richelio & Mazarino in eum ſtatum redacti ſunt, ut jam adverſus Regem ne hiſcere quidam ullus eorum audeat. Magna quoque Ordinum (ii erant tres, Eccleſiaſticus, Equeſtris, & Civium, qui tertius Ordo appellabatur:) auctoritas olim fuit, regiā poteſtatem admodum circumſcribens. Verum quum jam inde ab Anno cIɔIɔcxiv, nullus Ordinum Conventus indictus eſſet, auctoritas eorum & poteſtas pridem evanuit. Multum etiam negotii Regibus faceſſebant ii, qui Reformatorum ſacra

colebant, tantiſper quidem, dum ipſis vires ad reſiſtendum ſuppetebant. Sed Rupellis expugnatis, ita debilitati ſunt & afflicti Reformati, ut vim facere aut damnum afferre nullum poſſint. Quanquam Rex nullam adhuc vim ipſis ad ejuranda ſacra adhibuit: permultos tamen ſpe pollicitationibusque honorum ac regiæ benevolentiæ, ab avito Divini Numinis cultu ad Pontificiorum ſectam pellexit. Parlamentum quoque Pariſienſe conſiliis Regis ſæpius obſiſtere conſuevit, dictitans, de ſumma Reipubl. Regem ſine ejus auctoritate agere nihil poſſe: ſed ab eo, qui nunc rerum potitur, Rege, ei tantummodo juris dicundi provincia, & earum rerum, quas referre ad id conſilium Regi placuiſſet, cura demandata eſt. Præterea Eccleſia Gallicana neſcio quam immunitatem à poteſtate Pontificia oſtentat, & quod ſibi in eum juris Pontifex vindicaret, omne ei deberi negat. Atque eam ob cauſam Epiſcopos & Abbates Rex pro lubitu deſignat. Quæ quidem omnia ad opes & amplitudinem rei Gallicæ amplificandam haud parum faciunt, dummodo ad gubernaculum regni, Rex clemens juxta & prudens ſedeat.

Vires regni Gall. in relatione ad Angliam.

§. 28. Quibus adverſus finitimas gentes munita viribus res Francica ſit, nobiſcum

ıobiſcum reputantes, nullam totius Or-
ıis Chriſtiani Rempublicam eſſe depre-
ıendimus, quam non, ſiquidem ſeorſim
jus & per ſe habeatur ratio, aut æquet
'rancia, aut ſuperet. Superioribus equi-
em temporibus ab Anglis vexata miſere
: afflicta fuit: Verum enimverò bonam
ranciæ partem Angli jam ante obtinue-
ant, & in quibuſdam provinciis adhuc
'rincipes, ſi non ſummo nulliſque legibus
ircumſcripto, ſaltem aliquo domina-
antur imperio: & peditu Francia non ad-
nodum valebat, & mirifica denique at-
jue inſolita, quibus tum Angli uteban-
ur, arcuum vis ingentem hoſtibus terro-
em incuſſerunt. Quæ quum noſtris tem-
ooribus planè immutata ſint, terreſtris
Anglorum militia cum Gallicana ne con-
erri quidem poteſt, ſive multitudinem
pectes, ſive virtutem. Diu quippe ab il-
is armorum ac rei militaris uſus intermiſ-
us fuit. Nam bella civilia vulgo promi-
cuè & tumultuariè collecto, magis, quam
uſtis exercitibus gerebantur; quibus qui-
lem malis inteſtinis vires ejus gentis vehe-
nenter ſunt attritæ. E contrario omne
uum ſtudium, alacritatem, ac virtutem
leniq; omnem Angli ad militiam mariti-
nam contulerunt; & ex ea parte Gallus ad-
ıuc quidem cum Anglo ne comparandus
quidem

quidem eſt. Nec tamen bello maritimo magnum adverſus Gallum Britannus operæ pretium fecerit. Tametſi enim claſſis Gallicana penitus profligata foret, Angli tamen, quum jam receptaculum, in quo belli ſedem conſtituant, in continente nullum habeant, exſcenſionem facere in animum haud temerè inducent; quinetiam naves prædatoriæ Gallorum magna eis damna collaturæ videntur. Quod ſi eveniret, ut ſemel tantum inſignem in mari cladem Angli acciperent, & navibus appulſis Franci exſcendere in Angliam poſſent, magnum ſane ſalutis diſcrimen Angli adituri eſſent, paucorumque dierum res foret: etenim, quum interiora Angliæ, nullis firmata caſtellis aut locis munitis ad omnem injuriam pateant, in certaminis aleam ſumma rerum committenda foret. Superiori ſeculo multum quoque negotii Gallo exhibuit Hiſpanus, cujus potentia adeo incubuit Galliæ, ut ab ea ſe ægrè defendere poſſet, & ſemel iterumque iniquam inire pacem cogeretur. Verum, ut omittam, haud inſtructum fuiſſe Gallum ab idoneo peditatu, Hiſpanicam gentem tum temporis ſumma rei militaris gloria opibusque floruiſſe, quæ jam nunc ad aleam potius, fœdasque voluptates ac malas

Hiſpani-am.

nalas artes, quam ad armorum tracta-
ionem animum applicuit; ut hæc,
nquam, taceam, illud inprimis, rem
ɔene penſitantibus in mentem veniat
ɔportet, eo tempore Belgium ſub
ınius conjunctum Imperio, & in ſum-
mo felicitatis flore fuiſſe, magnam-
ȷue virium acceſſionem Carolo Im-
ɔeratoria dignitate factam. Hoc ve-
ò tempore Belgium in multas partes
œde dilaceratum, vix habet, unde quæ
pſi reliqua ſunt loca munita, præſidio
ırmet. Eodem ferme modo res ſeſe ha-
ɔet cum Neapolitano regno, & Ducatu
Mediolanenſi. Provinciæ quoque oram
dverſus Hiſpanorum impetum munire
Gallus nullo negotio poteſt. Atque
Hiſpani ſatis magnum operæ pretium fe-
iſſe videntur, ſi prohibeant, ne per
ɹuſſinonem aut Navarram aut ad Ba-
ɔnam Gallus in Hiſpaniam irrumpat.
talia nec vult nec poteſt ullum aper- **Italiam;**
ɔ Marte detrimentum Gallis afferre:
ıtisque benigne ſecum Fortunam egiſſe
rbitratur, ſi prohibeat, ne eos Alpes
liquando transgreſſos otii Italiæ tur-
andi libido capiat. Hollandis in Ocea- **Hollandiam.**
ɔ Franci pares haud ſunt, iisque in
ɔcis, ubi illi quidquid habent virium
aritimarum, & contrahere & adhibere,
claſ-

claſſemque rebus neceſſariis ornare poſſunt. Prædando autem ingens in mari damnum Hollandis afferre Galli poſſunt. Cæterum, qua utilitatis & emolumenti ſpe bellum cum Gallis temerè ac citrà neceſſitatem ſuſcipere Hollandi debeant, non video. Nam terreſtri militia ex omnium gentium colluvie collectâ, parùm proficient. Helvetiis, ipſorum ſeparatim ſi habeatur ratio, ad bellum Gallo inferendum, ullamque moleſtiam creandam, & vires deſunt, & voluntas; ſatis quippe benigne ſecum agi exiſtimant, ſi pecuniam ſubinde, opera navata, promereri à Gallo queant. Ab eis igitur quod metuat, nihil eſt, dummodo ne temerè ad deſperationem adigantur: ita enim, ſocietate cum aliis inita, movere aliquid, & Gallo negotium faceſſere haud difficulter poſſint. Sola Germania par eſſe Franciæ, & increſcentem ejus potentiam quaſi æquilibrio ſuſpenſam tenere poſſe videtur: Ordines quippe Imperii, dummodo mutua animorum conſenſione conſpirent, viresque conjungant, exercitum Gallicis copiis & numero ſuperiorem, nec virtute inferiorem conſcribere, & in longum trahere bellum ac ſuſtinere paribus opibus poſſunt. Verum, ut nunc res ſunt, fieri vix poſſe videtur, ut

Helvetiam.

Germaniam.

Ordi-

Ordines, pari quisque animi contentione, bellum diuturnum ſuſcipiant, & ſuſceptum pari item conſtantia conficiant. Neque enim fieri unquam poteſt, ut eadem omnes ſeu ſalutis ſeu utilitatis ratio, ad bellum ejusmodi gerendum impellat. Quinimmo plerique verentur, ne ſibi ipſa diuturnitas belli domi pernicioſa foret, etiamſi, quoad rei ſummam, ſuperior Res Germanica eſſet. Nam ſi adverſa utantur fortuna, quin miſerrima futuri conditione ſint, dubium non eſt.

§. 29. Quod ſi ponamus, à complu- In relatione ad complures. ribus ſimul hoſtibus Galliam impeti, illud primum obſervandum eſt, nonnullos Reges ac Principes ita comparatos eſſe, ut armorum ſocietatem inire adverſus Galliam, ut nunc quidem res ſunt, in animum nunquam inducant. Neque enim, hoc rerum ſtatu, Portugallus cum Hiſpano, cum Dano Suecus, cum Polono Auſtricus contra Gallum ſe unquam conjungent. Nec ullo tempore Principes Italiæ cupido auxilia ferendi ſeu Cæſari ſeu Hiſpano, Gallum oppreſſuris, invadet; niſi quis ipſos ſervitutem & exitium ultrò quærere exiſtimet. Nihilo facilius Anglus ac Belgæ Confœderati adduci poterunt, ut ſocietatem contra Galliam faciant, quia, dum alteruter eorum bello cum Gallis implicatus

plicatus eſt, alterius intereſſe videtur, ut neutrarum ſit partium; & commercia interim ſua ac rem maritimam, detrimento alterius, quantum fieri poteſt; augeat. Nec facile crediderim, Principes Germaniæ, maximè eos, qui vulgo Proteſtantes appellantur, auxilio fore Cæſari, ut Gallum frangat penitus & in ordinem cogat: peſſimo quippe loco eorum & civilis poteſtas & ſacrorum cultus poſita eſſe videretur, ni foris præſidium, quo nitantur, habeant. Igitur haud difficulter adduci nonnulli Germaniæ Principes poſſe videntur, ut ſuſcepto cum Gallis bello, ſaltem ab armis ſe contineant, voluntate in neutram partem inclinata. Neque Helvetia temerè conſilia cum aliis aut operam conſociaverit, ut vel Auſtriacus Hiſpanusq; ad nimiam evehantur potentiam, vel de ſuo gradu dejiciatur Gallus: atque ita Auſtriaci ſociorumque ejus impetum Gallus ſuſtinere nullo negotio poterit. Illud verò in medio relinquam, utrum Gallo Suecus, & item fortaſſe Polonus, hac in parte præſto futuri ſint, nec ne; dummodo vires ipſis ad aliquid movendum ſuppetant. Turcarum autem auxilia reſpicere Gallum, niſi neceſſitate ad extrema conſilia deſcendere cogatur, mihi haud ſit veriſimile: experientia quippe magiſtra didicere Princi-

pes

pes Mahummedani, ſeſe, ſi quando ſe Chriſtianorum bellis immiſcuerint, pace deinceps inter eos facta, excluſos, nec ullam ſui aut ſuæ utilitatis habitam rationem eſſe. Cæterùm Galliæ vires haud tantæ eſſe videntur, ut omnes Chriſtiani Orbis Reſpublicas evertere,& in ſuam redigere poteſtatem queat. Principatum quidem inter Principes Chriſtianos tenere, ſed non in omnes ſolus dominari poteſt; quinimmo, ſi imperium foris in magnas nimis & longinquas provincias proferret, futurum eſſet, ut ipſa regni viſcera enervarentur. Veruntamen, Reſpublicas & provincias minores, quarum opportunus eſt Regi ſitus, in magno verſari diſcrimine, ne ab eo aliquando ſubjugentur, ſecundæ regni florentiſſimi res haud dubium relinquunt.

CAPUT VI.

DE BELGIO FOEDERATO.

§. I.

PRovincias, pervulgato *Germaniæ Inferioris* nomine, inſignes, prout aut cis Rhenum, antiquiſſimum terrarum ampliſſimarum, Galliæ & Germaniæ, terminum, aut trans eum, poſitæ erant, ita partim ad hanc, partim ad illam antiquitas referebat. Trans-Rhenanas provincias una *Priſtinus Belgii fœderati ſtatus.*

cum reliquis Galliæ partibus Julius Cæſar ſub imperium populi Romani redegit. Exin Batavia quoque & Inſulæ Zeelandiæ ſeſe in deditionem Romanorum permiſerunt, ita tamen, ut iniquo fœdere ſocii verius, quam ipſorum ſubjecti imperio eſſent. Quinto à Chriſto nato ſeculo, quum novum in Gallia regnum Franci conderent, initio eæ quoque regiones ad imperium Francicum ſunt adjectæ. Poſtea verò quam à Francia ſeceſſionem fecit Germania, pauciſſimæ earum in illius, pleræque in hujus fide ac ditione manſerunt. In hiſce provinciis Præſides, Ducum ſibi Comitumque titulis adſcitis, non omnia quidem, ſed tamen, quæ ferè dimidiam eorum partem exhaurirent, ſupremæ poteſtatis jura uſurparunt; quod etiam reliqui Germaniæ Franciæque Principes factitarunt: ii tamen plerique lenitate potius quam ſeveritate populos, quibus præerant, in officio continere ſtudebant. Atque, ut omnis ex eorum animis metu ſuſpenſis ſcrupulus, eximeretur, multis eos magnisque commodis ornaverunt, quorum quidem ſtudioſiſſimi ſemper fuere, nec ut ab iis vel latum unguem diſcederent, adduci unquam potuere. Ordinum quoque (ii ex Clero, Nobilitate, & Civitatibus conſtabant,) magna ſemper auctoritas fuit: nec ullum

ullum ſibi invitis onus inſolitum imponi facile patiebantur. Provinciæ ejusmodi numerantur vulgo XVII. Ducatus quatuor, Brabantia, Limburgum, Luxemburgum, & Geldria. Comitatus ſeptem, Flandria, Arteſia, Hannonia, Hollandia, Zeelandia, Namurcum, & Zutphania. Dominia quinque, Friſia, Mechlinia, Ultrajectum, Tranſiſulania, & Groninga. Antverpia tituloMarchionatus S. Romanii Imperii erat inſignis. Suum ſingulæ provinciæ ac peculiarem Regulum habebant. Poſtea vero complures earum ſeu hæreditatibus, ſeu connubiis, ſive denique pactis, ſub unius imperium coaluerunt: donec ad extremum maxima earum pars ſub ditionem Familiæ Burgundicæ cecidit: ab ea deinceps, Maximiliani I. cum Maria Caroli Audacis, filia unica, conjugio ad domum Auſtriacam tranſlata eſt. Omnes tandem Carolus V. ejus nepos, & conjunxit invicem, & Imperio ſum̃a rerum omniũ proſperitate florentiſſimo rexit. Sunt qui ei in animo fuiſſe dicant, Provincias in unum collectas corpus in Regni formam redigere: ſed, quo minus inſtitutum exequeretur, obſtitiſſe & legum privilegiorumque diverſitatem, & inteſtinam provinciarum, quæ vel hilum cedere altera alteri, vel mutua voluntatis conſpiratione coaleſcere

XVII. Provinc. Confœderatio.

invicem, obſtinatè recuſabant, æmulationem. Veruntamen Edicto publico, ne iſta provinciarum compages unquam diſſolveretur, cavit. Cæterum imperium Carolus in Belgas tam feliciter geſſit, ideò quod is populum ingenti,& eum populus mutua parique charitate proſequebatur. Carolus enim Gandavi natus, & in Belgio à Belgis educatus, magnam inter eos vitæ ſuæ partem transegerat. Præterea ad genium gentis mirificè ſeſe accommodabat, benignè eam tractabat, nullam faſtus imperioſi vel ſuſpicionem, nedum documentum præbens: complures quoque Belgarum ad negotia publica adhibuit: planè ut in ipſius aula ea natio in magno ſemper honore habita fuerit. Cæterum Philippo II. ejus filio regnante, horrendis motuum inteſtinorum bellorumque diuturnorum procellis jactata eſt miſerrima gens: eæ novæ deinceps & præpotentis in Europa Reip. auſpicia fuere. Ea Resp. quum magnam rerum converſionem fecerit, operæ pretium eſt, ut & turbarum iſtarum ſemina, & novæ Reip. primordia paulò altius repetamus.

Sub Carolo V. qualis rerum ſtatus.

Belli Belgici quæ incentiva. Philippus II.

§. 2. Ac primum quidem omnium conſtat, tumultuum iſtorum cauſam magna ex parte fuiſſe ipſum Philippum II. ut qui natus educatusq; in Hiſpania, Hiſpanicâ gentem unicè diligeret, & moribus ſuis totaq; vitæ

vitæ ratione ſuperciliosam Hiſpani indolem ad amuſſim exprimeret. Eo factum,ut Belgarum in eum ſtudium vehementer langueſceret: maximè, quum poſtmodum in Hiſpania imperii ſui ſedem in perpetuum collocaſſet, Belgas quaſi ex intervallo ne interviſere quidem dignatus. Scilicet,quod in tanta regnorum,quæ tenebat,amplitudine,& rerum,quas animo agitabat,ſublimitate, indignum ſua majeſtate ratus eſt, ut Belgarum, gentis exiguæ, quiritationibus magnopere moveretur; ſed fugit eum ratio: populum enim tumultuantem in officio continere præſentia ſua haud difficulter potuiſſe videbatur: quum pater ejus,ut motus unius urbis, Gandavi, eò citius ſedaret, per Franciſci,inimici recens reconciliati,fines iter facere, & ſummo ſe periculo exponere non dubitarit. Secundum eum, haud poſtremæ partes fuerunt in turbis iſtis excitandis,Guilielmi,Principis Auriaci,erat is verſuti & exercitati ingenii, & incredibilis ambitionis homo. Is, quum Philippus in Hiſpaniam cogitaret, jamq; cui provinciã demandaret, circumſpiceret, omni ope nitebatur,ut Chriſtinæ Lotharingiæ Duci adminiſtratio Belgii committeretur, in ſpem erectus fore,ut ejus filia in matrimoniũ ducta,imperii ſummã in ſe derivaret. Verum quum neutrũ ex animi ſententia procederet, Margarita Parmenſi, Caroli V. notha,

Princeps Auriacus.

ut Belgio cum imperio præeſſet, deſignata, & Philippo in matrimonium illud conſentire abnuente, Auriacus indignatione exſtimulatus, in omnes evomendæ in Regem iræ & nocendi occaſiones, intentus, comprobare reipſa ſtudebat, quantas laceſſitus ad ulciſcendum vires haberet. Vehementer quoque fremebant Egmontanus & Hornanus, Comites, aliique, qui quum apud multitudinem multam poſſent, incredibili Hiſpanorum odio flagrabant. Magna item Nobilitatis pars cupida rerum novarum erat, ſive odio gentis Hiſpanicæ, ſive quod ingenio erant turbulento, ſive egeſtate & ære alieno, compulſi, quod ex aulicis multi, dum quaſi inito certamine cum Hiſpanis pompa & omni luxus apparatu contenderent, majoresque quam pro reditibus, impenſas facerent, contraxerant. Nec ſatis æquus Philippo Ordo Eccleſiaſticus fuerat; quod, quum nova acceſſione Epiſcoporum numerum auxiſſet, ad eos ſuſtentandos, reditibus Abbatiarum, ut vocant, uti inſtituiſſet: ea re vehementer offendebantur illi, quibus iſtorum Sacri Ordinis emolumentorum aut jam conceſſa uſura, aut oſtentata ſpes erat. Antiſtites enim ſeu Abbates ſinguli cujusque cœnobii Monachi ſuffragiis eligebant: Epiſcopos pro libitu ſuo Rex deſignabat.

ſignabat. Sed eæ ſcintillæ tam horrendum excitare incendium haudquaquam potuiſſent, ni Religionis cauſa acceſſiſſet, res ad imperitam multitudinem concitandam, & ſpecioſum rerum novarum cupidis obtentum ſuppeditandum efficaciſſima. Eorum enim, qui ſeceſſionem ab Eccleſia Romana fecerant, in immenſum numerus creverat, quorum pars Auguſtanæ, pars Hugenoticæ doctrinæ ſtudium, pars denique Anabaptiſtarum furorem præ ſe ferebant. Ad eos comprimendos quum Carolus V. graviſſima promulgaſſet edicta, in quosdam etiam ſeveriſſimæ animadverſionis exempla ediddiſſet; magis etiam mentes ante exulceratas exacerbavit majoremque novis ſectis creſcendi locum dedit. Quo quidem tempore Maria Hungarica Caroli V. ſoror, eademque Belgii Gubernatrix, benignius mitiusque iſtos homines tractandos eſſe, nequicquam cenſebat. Philippo autem omnino decretum erat, ſtabatque ſententia, iſtam, ut appellabat, hæreſin vi armisque funditus exſtirpare, ſive Religionis Romanenſis ſtudio, ſive quod eo pacto Pontificem, cujus favore ac benevolentia ei ad inſtitutum exequendum opus erat, devincire ſibi volebat. Igitur, non ſolum paterna renovavit edicta, gravioribusque in delinquentes

Mutata Religionis facies.

comminationibus intendit, verum etiam, quod in reos ex eorum præſcripto animadverteret, Conſilium ſacrum conſtituere conabatur, *Inquiſitionis Hiſpanicæ* exemplo ad imitandum propoſito: cujus vel ſolum nomen ingentem plerisque omnibus terrorem incutiebat. Enimverò res eſt crudelitatis pleniſſima, *Inquiſitio*, ut quæ paucorum ſacrificulorum inexorabilium, quique in ſumma immanitate ſummam ponunt gloriam; libidini, omnium vitam, fortunas & exiſtimationem exponat: ubi vel ob leves ſuſpiciones, vel falſa crimina derepente comprehenſus, haud rarò pœnas, etiamſi innocentia in aperto ſit, crimine, quod intentatur, & accuſatore, qui indicium fecit, juxta ignotis, luas. Ac Belgæ quidem iſtud monſtrum eò magis perhorrebant, quod non ſolum adverſus ejus diritatem nec in Privilegio ullo, nec in gratia regia, nec in cujusquam deprecatione ſatis firmum præſidium erat; verum etiam quod ipſorum ingenium in immodicam linguæ libertatem ſolutum erat, & animum, quod dicitur, in fronte promtum gerebant. Adde quod propter mercaturam multum eis commercii cum peregrinis, qui pro ſuo quisque ingenio diverſas ſequebantur ſectas, intercedebat. Hiſpanis autem & Italis, ad diſſimulationem ſua

Inquiſitio Hiſpanica.

ſponte

ſponte pronis, animi ſenſa occultare haud eſt difficile. Sunt, qui Hiſpanis haud invitis factum eſſe exiſtiment, ut aliquid à Belgis moveretur; quippe qui per eam occaſionem fore ſperarent, ut gentem rebellem armis domarent, privilegiisque & immunitatibus abolitis, ad nutum ſuum circumagerent: poſtremò, condito ibi quaſi horreo quodam & armamentario, omnis rei bellicę apparatu inſtructiſſimo, facultatem haberent belli inde in Galliam, Angliam, Germaniam, regnaque Arctoa transferendi. Illud utique conſtat, Principes exteros magnum ad alendas gliſcentes incendii iſtius ſcintillas, inflammandasq;, momentum attuliſſe: maximè, Eliſabetham Anglam, quæ Hiſpano, cujus tum immenſa & toti jam Europæ formidabilis potentia erat, tantum domi negotii faceſſere ſtudebat, ut foris alios laceſſere aut armis opprimere haud temerè aggrederetur.

§. 3. Jamque hæ turbarum ſcintillæ gliſcebant in animis Belgarum, quum Philippus II. in Hiſpaniam diſcederet. Is totius regiminis rationem ita conſtituit, ut Reip. ſumma penes Gubernatricem & Conſilium Status eſſet: cui præter Auriacum Principem, & Comitem Egmontanũ aliosque, inerat Granvellanus Cardinalis, natione Burgundus, vir prudens, & diuturno rerum uſu exercitatus: ejus conſilio atq; — Cardinalis Granvellanus.

auctoritate, quum Rex potiſſimum niteretur, Gubernatrici diſcedens clam præcepit, ut in poſterum ad ejus ſe conſilia omnibus in rebus conformaret. Cæterum quum in adminiſtranda Rep. omnia ab unius Cardinalis arbitrio pendere, reipſa compertum eſſet, extemplo ringi & fremere Proceres Belgii, & omnibus ei modis obniti cœperunt: maximè, quum Cardinalis vehementer inſtaret, ut regium mandatum de conſtituendis Epiſcopis, novisque ſectis abolendis, accuratè obſervaretur perficereturque: proceres autem mitiora ſecuti conſilia, tolerandas, non exſtirpandas religines iſtas, cenſerent. Et mox incredibili in Cardinalem odio omnes pene Ordines flagrare incipiunt; adeo, ut ad extremum Princeps Auriacus, Egmontanusque & Hornanus Comites, Regi per litteras ſignificarent, niſi abrogata poteſtate homo domum revocaretur, res in Belgio diutius tranquillas haudquaquam futuras. Atque eo rem urgendo deduxerunt, ut tandem Regis conſenſu Cardinalis à gubernaculo Reipubl. removeretur Anno cIↄIↄLXIV. Amandato Granvellano quum omnibus de rebus Gubernatrix communicaret cum Viglio, Conſilii Præſide, & Barlemontio Comite, & ad eorum ſe conſilia ſententiasque unicè conformaret, qui veſtigiis

veſtigiis Cardinalis ita inſiſtebant, ut vulgo per jocum jactaretur, corpus ſolummodo Cardinalis abeſſe, animum remanſiſſe; priſtina poſt brevem lætitiam indignatio, & ex ea querimonia recruduit. Itaque nec diſcordia Conſilii Status tolli, nec quæ de Religionis cauſa proponebantur Edicta exitum habere poterant, populo magis magiſque obnitente. Gubernatrix igitur, re cum Senatu communicata, decrevit, Egmontanum Comitem in Hiſpaniam mittere, qui Regem, ſi quod ipſe rebus exulceratis remedium afferre poſſit, de præſente rerum Belgicarum ſtatu edoceret. Eum equidem benignè excepit Philippus, ſed ut quidquam de nimia, in cauſa Religionis, ſeveritate remitteret, adduci haudquaquam potuit: quinimmo perſuaſum habebat Rex, nimia Gubernatricis lenitate factum eſſe, ut mali iſtius contagio tam latè ſerperet. Igitur & Edicta majoribus aggravata comminationibus renovari, & ad ultimum Tridentini quoque Concilii ſcita introduci in Belgium juſſit. Nimia iſta ſeveritas, & qui in vulgus dimanaverat rumor, egiſſe videlicet Philippum cum Carolo IX. Bojonæ, de hæreſi funditus exſtirpanda, effecerunt, ut regiæ voluntati palam obſiſtere plerique omnes inciperent. Initium factum à quibusdam è Nobilitate,

bilitate. Ii conſpiraverant, ad *Inquiſitionem*, ut vocant, *Hiſpanicam* cohibendam, & mutuum, ſi cui de Religione controverſia moveretur, auxilium ferendum: teſtificantes interim, non alio conſilio hæc à ſe acta eſſe, quam ut & Dei gloria, & Regis majeſtas, & patriæ tranquillitas ſarta tectaque conſervetur. Fœderis, quod vulgo *Compromiſſum* dicitur, formulam Philippus Marnixius, Dominus Aldegondæ compoſuit: ei ex Nobilitate circiter quadringenti ſubſcripſerunt. Principes factionis erant Henricus Brederodius, Ludovicus Comes Naſſoviæ, Principis Auriaci frater, Culenburgicus & Bergenſis Comites. Ii quum Anno cIↃIↃLXVI. conveniſſent Bruxellis, exhibito libello ſupplice, à Gubernatrice petierunt, ut Edicta adverſus Religionem promulgata abolerentur. Iis liberaliter quidem & benignè reſpondit Gubernatrix, ſed nihil certi promiſit, niſi quod ſe Regis ſuper ea re ſententiam exquiſituram affirmaret. Barlemontius Comes, qui tum Gubernatrici adſtabat, dixiſſe fertur, nihil ab illis hominibus eſſe periculi, *Geuſios*, id eſt, Mendicos eſſe dictitans. Ex ea re *Geuſiorum* celebratum nomen eſt: peraque mendicorum, inſigne fœderis iſtius fuit. Interim dum hæc geruntur, ſcripta paſſim divulgantur, quæ exulceratos

Compromiſſum fœderis ſpeciem exhibens.

Geuſiorum nomen unde.

ulceratos incolarum animos magis etiam exacerbarunt: quumque legati, oratum, ut edicta mitigarentur, miſſi, haud benignè excepti eſſent, nec petitionibus populi Philippus quidquam loci relinqueret, res ad apertam ſeditionem erupit: jamq; non ſolum novæ religionis myſteria, in magna populi frequentia, doceri, verum etiam templa diripi, imagines & ſimulacra comminui à multitudine audacter cœpta. Ad eum tumultum ſedandum etſi Auriacus & Comes Egmontanus omnes curas intendebant, evitare tamen ſuſpicionem apud Regem, tanquam ipſi omnium turbarum auctores fuiſſent, haud potuere. Et quanquam omnis periculi iſtius ſubterfugiendi rationes circumſpiciebant, explicare tamen conſilia nullo modo potuerunt. Conſcripto interim exercitu Gubernatrix, terrore juxta & blanditiis, variiſque artibus, ægros tumultuantium animos perſanare inſtituit: ex iis complures quoque Gubernatricis gratiam obſequio & officio reconciliare nitebantur. Resque adeò proſperè ceſſit, ut Gubernatrix nullo pene negotio, paucorumque ſupplicio, tranquillas res & pacatas redderet. Sed tamen, increbeſcente rumore, exercitum ex Hiſpania adventare, multi è civibus, maximè opifices metu conterriti,

Iconoclaſia.

ad

ad finitimas regiones commigrarunt. Ipſe Auriacus rebus ſuis diffidens, in Germaniam ſeſe recepit.

Dux Albanus multa cæde cruentus.

§. 4. Auctor equidem Regi Gubernatrix erat, ut ipſe, ſed ſine magno exercitu, in Belgium veniens, ægros incolarum animos, præſentia ſua, clementiæ plena, ad ſanitatem revocaret. Sed vicit Albani Ducis conſilium, exiſtimantis, utendum eſſe opportuna, tum jugi Belgis imponendi, tum incutiendi aliis terroris occaſione. Is in Belgium per fines Sabaudiæ & Burgundiæ valido cum exercitu profectus, ſtatim initio adventus ſui Egmontanum & Hornanum Comites, tanquam occultos omnium motuum concitatores, comprehenſos in cuſtodiam tradit: quæcunque icto ſuperioribus temporibus fœdere, (quod, ut ſupra demonſtravimus, *Compromiſſum* vulgo dicebatur,) libello ſupplice, & iconomachia acta eſſent, in eam partem interpretatur, ut Majeſtatis divinæ juxta & humanæ læſæ crimen pronuntiaret. Conſilium denique hominum duodecim, qui de iis factis ſine provocatione cognoſcerent, conſtituit: id vulgo *Conſilium Sanguinarium* dicebatur. Ab eo Princeps Auriacus aliique, qui periculum fugâ vitaverunt, adeſſe juſſi, quum non comparerent, rei Criminis læſæ Majeſtatis, judican-

dicantur, bonis eorũ in fiſcum redactis. Eadem ſeveritate in complures alios, ſed tenuioris ſortis homines, ſævitum. Is terror magnam hominum multitudinem effuſè fugere in alias regiones coëgit. Complura quoque in oppidis majoribus caſtella, quorum princeps Antuerpienſe fuit, extruebantur. Interim dum hæc geruntur, ingentem militum manum Auriacus collegit in Germania: eorum pars Friſiam ingreſſi ſunt, duce Ludovico Comite, eodemque Auriaci Fratre, is initio ſtatim Aremburgiũ Comitem, & provinciæ Præſidem, prælio vicit fugavitque. Sed paulo poſt, Albanus, Egmontano & Hornano Comitibus aliisque ſecuri percuſſis, adverſus eum ipſe ducit. Mox Auriacus valido exercito irrumpit in Brabantiam; ſed, copiis diſſipatis ab Albano, profligatur. Albanus proſpero rerum ſucceſſu elatus, non ſolum ſtatuam illuſtrem, parti decoris monumentum, poni juſſit Antuerpiæ, verum etiam, ut, quod ajunt, ſuo Belgas gladio jugularet, centeſimi in ſingula capita omnium facultatum, viceſimi bonorum immobilium, decimi mobilium ſi venderentur, denarii tributum impoſuit. Ea res Belgarum animos immane quantum exacerbavit. Jamque Albanus, pecuniæ inopiâ circumventus, nova tributa vi extorquere,

Comes Egmontanus & Hornanus capite plexi.

torquere, Bruxellanisque ea dependere, obſtinatè recuſantibus, ac ne conſpectum quidem ejus verentibus, exactores admovere parabat; quum nuncius affertur, exules Belgas (qui quum navibus mediocribus XXIV. infeſtum mare redderent, raptoque viverent, *Geuſii Marini* dicebantur) Brielam Hollandiæ oppidum cepiſſe, ductu Marcani Comitis, Anno cIↃIↃLXXI. ipſis Kal. Aprilis. Ibi tum pleræq; Hollandiæ civitates, ſeu Hiſpanorum odio, ſeu decimarum indignatione accenſæ, certatim defectione facta rebellarunt, præter Amſtelodamum & Schonhoviam, quæ civitates in fide ad id tempus manebant. Graviter Albanus peccarat, qui quatuor annorum, quibus ad clavum Reip. ſederat, decurſu, oram maritimam haud ſatis munierat. Ducem rebelles & Gubernatorem, Auriacum, adſciſcunt, eique, tanquam Hiſpaniæ Proregi, ſacramentum dicunt; ut non à Rege, ſed ab Albano defeciſſe videantur. Exin tanta vis navium prædatoriarum coacta eſt è Francia & Anglia, ut quadrimeſtri ſpatio Vliſſingæ claſſis navium centum & quinquaginta conſpiceretur: nec alia res majora deinceps detrimenta Hiſpanis attulit. His malis Albanus, in tanta trepidatione, occurrere maturè haud potuit: eo enim ipſo temporis articulo

Briela occupata.

articulo multa Geldriæ, Friſiæ & Transiſulaniæ loca, Comes Bergenſis in poteſtatem ſuam redegerat: ſimul Montes Hannoniæ, Ludovicus Naſſoviæ Comes, Gallorum adjutus copiis, obſidione tumultuaria ceperat. Eam urbem ut quamprimum ex hoſte reciperet, Albanus omnes curas intendebat. Auriacus, novo apud Germanos exercitu conſcripto, quum Brabantiam omni clade belli pervaſtaſſet, obſidionem ſolvere nequicquam conatus, in Hollandiam ſe recepit. Urbs igitur, omni deſtituta auxilio, per deditionem recipitur ab Albano. Is quum civitates rebelles vi armisque in ordinem redigere ſtatuiſſet, inter alias, Mechlinium & Zutphaniam, milite immiſſo, diripuit, Naerdenum funditus evertit, Haerlemum diuturna obſidione cinctum expugnavit; in ſuperſtites cives omni crudelitatis genere ſævitum.

§. 5. Poſteaquam tantam rerum omnium perturbationem nimia & immatura Albani ſeveritas an ſævitia? (ipſe enim, quo Belgis præfuit, ſexennio, octodecim huminum millibus, carnificis manu, necem allatam eſſe, gloriabatur:) in Belgio peperit, domum ipſe revocatur Anno CIↃIↃLXXIII. Ei ſucceſſit Ludovicus Requeſenſius, homo aliquanto lenioris ingenii. Ludovicus Requeſenes Albano ſurrogatus.

ingenii. Huic initia novæ adminiſtrationis haud ſanè læta fuere : claſſe, quam Middelburgenſibus ſubſidio miſerat, in ipſius conſpectu deleta. Middelburgum inde Auriacus per deditionem cepit. Nec tamen omnis calamitatis expers fuit. Ludovicus, ejus pater, quum exercitum ad eum duceret è Germania, ab Hiſpanis in itinere oppreſſus vincitur in ericeto quodam (vulgo Mockerheyde dicitur) ad Gravam, & una cum Henrico fratre occiditur. Parta victoria miles Hiſpanicus ob ſtipendium non perſolutum tumultuari & ſeceſſionem facere cœpit ; nec Antuerpia, quo ſe receperat, excedere prius, quam ſibi ſatisfactum eſſet, voluit. Inde ad mœnia Lugduni Batavorum admotus exercitus eſt. Ea civitas diriſſimam perpeſſa famem, quum jam nulla ſalutis ſpes reliqua videretur, eo tandem decurrit, ut perfoſſo ad Moſam aggere, vento (is ab Occidente flabat, Caurusq; dicitur) æſtum maris incitante, agros circumcirca inundaret; ita magna clade accepta diſcedere hoſtis coactus eſt Anno cIↄIↄLXXIV. Inſequente anno operam dedit Imperator, ut iſtas turbas ſua auctoritate ſopiret : veneruntque eo nomine utriusque partis Legati Bredam, ſi qua conciliandæ pacis ratio inire poſſet; ſed irrito conatu. Zirickzeam,

poſt

poſt obſidionem novem admodum menſium, Hiſpanus expugnat. Requeſenſius in ipſa adhuc obſidione mortuus eſt Anno cIↄIↄLXXVI. Poſt ejus obitum *Conſilium Status* Reip. adminiſtrationem ſuſcepit: eam Rex ratam deinceps habuit.

§. 6. Inter hæc Belgarum in Hiſpanos odium magis indies magisque intendebatur: maximè quod milites, quia ſtipendium ad diem non perſolvebatur, ſeceſſione facta; tumultuabantur, & agros pervagati incolas omni vexationis genere infeſtabant. Itaque in hoſtium numero ſunt habiti à Senatu; incolisque poteſtas facta, adverſus eos arma capiendi. Per eos tumultus Trajectum ad Moſam & Antuerpia diripiuntur ab Hiſpanis. Ea res adverſæ factionis animos ad pacem cum Auriaco faciendam Gandavi impulit, ejus ſumma hæc fuit: ut mutua inter provincias pax coiret; Albani Edicta abolerentur: illud maximè conditionibus cautum; ut omnes ex Belgio Hiſpani pellerentur: eam pacificationem Rex deinde ratam habuit: quanquam ſecreto diſturbandæ novæ ſocietatis conſilium iniverat. Eam ob cauſam ad Joannem Auſtriacum, fratrem nothum ſummam imperii Belgici detulit; Auriacus Belgas ne nimium ei fidei haberent, admonuit: veruntamen com- Johann. Auſtriacus Belgio præficitur.

complurium in eum voluntate inclinata, ad ultimum plerorumque ſuffragiis recipitur, ea tamen lege, ut & pacificationi Gandavenſi ſubſcriberet prius, & militem Hiſpanicum dimitteret. Eam pactionem Auriacus & Hollandiæ, Zeelandiæq; provinciæ non ſatis æquo ferebant animo. Enimverò propediem ejus fides in dubium vocari cæpta: nec vanam fuiſſe ſuſpicionem, vel illud documento fuit, quod per ſpeciem inſidiarum, quas ſibi à malevolis ſtrui dictitabat, evitandarum, caſtellum Namurci ex improviſo in poteſtatem ſuam redigebat. Belgæ, ea re vehementer commoti, arma, ad hoſtem Namurco expellendum capiunt: loca munita, Germanorum firmata præſidio, capta, caſtellis ſolo æquatis. Auriacum quoque, Bruxellas evocatum, ſupremum Brabantiæ Præſidem iidem conſtituunt. Invidioſas Auriaci opes quum ægrè paterentur multi è proceribus, ne juſto majores ſibi vires compararet, novam ei factionem objecerunt. Princeps ejus fuit Areſchotii Dux. Matthias quoque, Archidux Auſtriæ, in Belgium, ut Reip. præeſſet, evocatus, quum properè adveniſſet, ab ipſa etiam Auriaci factione Dux adſciſcitur, hac tamen conditione, ut ejus Legatus Auriacus foret, nec ipſi, ſine Ordinum auctoritate, de Reip. ſumma decernere

Matthias, Archidux Auſtriæ in Belgium evocatus.

cernere quidquam aut agere, fas eſſet, An. cIↄIↄLXXVII. Joanni Auſtriaco contra cum magna veterani militis Hiſpanici manu ſubſidio venit Alexander, Dux Parmenſis. Is, profligato Ordinum exercitu ad Gembluſium, Lovanium, Philippopolin, & Limburgum cepit. Ordines, quum ſe tantæ rerum moli impares eſſe intelligerent, ſe in fidem ac clientelam primum Henrico III. Gallorum Regi, poſtremo, eo recuſante, ejus fratri, Alenconio Duci, ultro offerebant. Is, accepta conditione, in Belgium ſe contulit. Sed ea quidem tempeſtate haud magnum ab eo operæ pretium factum eſt, diſcordantibus inter ſe provinciis optimatibusque, omnique ferè parentium juxta & imperantium diſcrimine ſublato. Nova quoque inter Ordines diſſenſio, & ex ea, contentio coorta eſt. Erat enim Reformatis, quum id vehementer contenderent, Religionis ſuæ publicè colendæ facta poteſtas. Nec id ægrè ferebant Gandavenſes. Verum Arteſia, Hannonia, aliaque loca Wallonica, cœco avitæ Religionis ſtudio abrepta, acriter ei conceſſioni refragabantur. Itaque ſeceſſione paulatim facta, novam moliuntur factionem, vulgari *Malecontentorum* titulo inſignem. Inter eas

Factio Malecontentorum.

eas turbas è vita exceſſit Joannes Auſtriacus, Reip. adminiſtratione Alexandro Parmenſi per manus tradita; quæ poſtmodum auctoritate Philippi Regis comprobata eſt. Operum ejus primum fuit, ut Trajecto ad Moſam expugnato, provincias Wallonicas, Arteſiam videlicet, Hannoniam & Flandriam Wallonicam per conditiones in partes regias pertraheret.

Dux Parmenſis.

Confœderatio Ultrajectenſis.

§. 7. Auriacus igitur, quum jam actum eſſe de pacificatione Gandavenſi, nec in tanta procerum æmulatione, & perpetua populorum, ob cauſam Religionis, diſſenſione, ſtabilem unquam concordiam fore intelligeret; ipſe, ſuæ, ac Religionis inſtauratæ, ſecuritati conſulendum ratus, effecit, ut Conventus Ordinum Geldriæ, Hollandiæ, Zeelandiæ, Friſiæ & Trajectenſis diœceſeos indiceretur, Anno cIↃIↃLXXXIX. In eo decretum, ut junctis pariter viribus, ipſæ ſervitutis jugum à cervicibus ſuis propulſarent, nec de pace, bello, tributisque quidquam, niſi communi omnium conſenſu, ſtatuerent: Religionis denique libertatem ſtrenuè tuerentur. Atque hoc Ultrajectenſi (in ea quippe urbe primum ictum eſt) fœdere, Reſpublica Belgii Confœderati, ceu fundamento, nititur. In illud nomina quoque

que ſua poſtmodum dedere Tranſiſulania & Groninga provinciæ. Adeò tenuis autem & afflicta per id tempus res Belgica fuit, ut in primo, quod excudebatur numiſmate, navis, velis & gubernaculo deſtitutæ, & maris fluctibus jactatæ, figuram, luculentam publicæ miſeriæ argumentum, exprimendam curarent Ordines, cum Inſcriptione: *Incertum, quo fata ferant.* In eo fœdere quum omnes ſuas ſpes Auriacus fixas locatasque haberet, ſumma ope nitebatur, ut illa totius Belgii pacificatio, de qua arbitro Imperatore Romano, Coloniæ Agrippinæ agebatur, impediretur: ut quæ, quum ad univerſam pertineret gentem, peculiare quarundam provinciarum fœdus, haud difficulter infirmaſſet. Quumque in reliquis Belgii partibus pejore indies loco res eſſe inciperent, capientibus aliud ſuper aliud oppidum munitum Hiſpanis, (inter ea numerantur Sylvaducis, Breda, Tornacum, Valencennæ, Mechlinium, aliaque loca:) multis inſuper illuſtri dignitate viris ad Hiſpanorum partes deficientibus: quumque Auriacus perſuaſum haberet, nullam ultionis occaſionem Philippum prætermiſſurum, nec ejus expertem reliquam, quæ cum Auriaco ſteterat, factionem fore: ipſe tanto ſe oneri imparem ratus, Ordines Belgii perpulit,

Obſequium Philippo renunciatum. ut obſequium Philippo renunciarent, ut qui privilegia jurejurando confirmata violaſſet; ſimul auctor eis fuit, ut ſummum imperium ad Alenconium Ducem deferrent, ejusque ſe poteſtati permitterent: pactus interim cum Alenconio, ut Belgii Fœderati Provinciæ ſibi reſervarentur. Jamque decreverant Ordines Hollandiæ, Zeelandiæ & Trajectenſis diœceſeos, principatum Auriaco deferre: nec in eo præter Amſtelodamenſes & Goudanos ulla civitas refragabatur, & rerum haud dubie potitus foret Auriacus, ni repentina morte interceptus eſſet.

Dux Alenconius ſubleſtæ fidei. §. 8. Alenconius, ſupremam adeptus poteſtatem, Anno cIↃIↃLXXXI. Cameracum ab obſidione Hiſpanorum liberat, inſequente anno Dux Brabantiæ, Antuerpiæ, Flandriæ Comes, Gondavi publicè renuntiatur. Cæterum imperium certis circumſcriptum limitibus, quum ſuaſu amicorum, in dominatum omnibus ſolutum legibus convertere niteretur: initio poſtulavit, ut, ſi ſine liberis decederet, poſt ejus obitum imperium iſtarum provinciarum Rex Gallorum obtineret. Ipſi eo denegato, improbum & temerarium Antuerpiæ miſſis eò militibus ex improviſo opprimendæ, conſilium capit: jamque aliquot Gallorum millia vi atque impetu

petu invecta in urbem erant, ſed à civibus cum magna cæde expelluntur. Idem facere quum eodem die in aliis locis tentaſſent, nuſquam fortuna conſilio reſpondit, præterquam Dendermondæ, Dunkerkæ & Dixmuydæ. Quo facto, Belgarum animis à Gallico nomine penitus abalienatis, Alenconius, quum non ſine dedecore & ſummo dolore in Franciam ſe recepiſſet, paulo poſt diem obiit ſupremum. Aliud inde malum acceſſit. Peregrinus miles, quia Galli ſe rebus Belgicis immiſcebant, in Belgium, unde, per pacta cum Wallonibus inita, exire antea juſſus erat, revocatur. Ibi tum Dunkerkam, Neoportum, Vinocibergam, Meninum, Aloſtam, aliaque loca Parmenſis in poteſtatem ſuam redegit Anno cIↃIↃLXXXIII. Yperæ quoque & Bruggæ deditionem faciunt Anno cIↃIↃLXXXIV. Eo anno res Belgii Confœderati vehementer eſt concuſſa. Guilielmum quippe, Principem Auriacum, homo profligatiſſimus, Balthaſar Gerhardus, natione Burgundus, glande plumbea transverberatum Delfis exanimat in cubiculo. Ita Belgium Fœderatum ſuo orbatum capite, ſtupore defixum, in luctu & ſqualore jacuit.

Princeps Auriacus trucidatur.

§. 9. Guilielmo Auriaco interempto, Ordines præfecturam quidem Hollandiæ, Zeelandiæ & Trajecti, defuncti filio, Mauritio Comiti, octodecim admodum annorum adoleſcenti detulerunt, Legato ei, Comite Hohenlojao, adjuncto: Cæterum, principatum ſummumque imperium Regi Franciæ obtulere: ſed eum ab omni alieni imperii cogitatione inteſtinæ turbæ ad domeſtica vulnera perſananda averterant. Parmenſis, temporum opportunitate utendum ratus, Antuerpiã fame perdomitã intra annũ capit, Tenerimunda quoq;, Gandavo, Bruxellis, Mechlinia & Neomago per id tempus potitur. Antuerpia amiſſa Ordines, qui cujusvis ferre imperium, quam jugum pati Hiſpanicum malebant, primam poteſtatem ad Eliſabetham Reginam nequicquam detulerunt; arctius tamen cum iis fœdus percuſſit Regina pollicita, certum ſe militum auxiliarium numerum in Belgium miſſuram, ſuisque ſuſtentaturam impenſis eſſe: iis copiis, atque adeò univerſo Ordinum exercitui Ducem Anglicum ſummo cum imperio præfuturum. Reginæ Ordines, ob pecuniam mutuo datam, Brielam, Fliſſingam, & Rammecham oppignorant, & donec debitum exſolveretur, in manus tradunt. Ea oppida poſtea decies centenis

Fœdus cum Angliæ Regina percuſſum

nis

nis Imperialium millibus redemta ſunt ab Ordinibus Anno cIↄIↄcxvi. Robertus Dudlæus, Leyceſtriæ Comes, Imperator exercitus Belgici ab Regina deſignatus, quum in Hollandiam veniſſet Anno cIↄIↄLxxxvi. ſummam præfecturam, ab Ordinibus delatam, ſed majore, quam Regina vellet, poteſtate cumulatam iniit. Cæterùm, quum ferè res præclarè nullas geſſiſſet, expectationi hominum nequaquam ſatisfecit. Grava & Venlona oppida non ſolum capta à Parmenſi, ſed ipſe obſidionem Zutphaniæ ſolvere ab eodem coactus. Mira denique & inepta adminiſtrandæ Reip. ratio, qua utebatur Leyceſtrius, Ordines vehementer offendit, atque ut ejus ſeu ingenio ſeu integritati diffiderent, effecit. Nec mediocriter indignationem auxit inflammavitque Daventria, à Guilielmo Stanlæo, quem ejus urbis præſidio Leyceſtrius præfecerat, prodita Hiſpanis. Inſequente anno Leyceſtrius Sluſam Flandriæ, à Parmenſi obſeſſam, liberare nequicquam conatus, quum in Hollandiam rediiſſet, & nova & inſolita, eoque ſuſpecta omnibus, conſiliorum actionumque ratione Ordines jam ante infenſos magis etiam à ſe abalienaſſet, ad extremum æger animo & indignabundus in Angliam reverſus, præfecturam Reginæ juſſu depoſuit. §.10.

Comes Leyceſtrenſis. malè commiſſa adminiſtrat.

In melius vergunt res Belgicæ.

§. 10. Belgis Fœderatis (quos Hollandos poſthac appellare placet) adhuc quidem haudquaquam ſecunda fortuna fuit: ſed ex hoc tempore paulatim extollere caput, opesque indies magis firmare cœperunt. Ad eam rerum viciſſitudinem Flandriæ & Brabantiæ ruina multum momenti attulit. Eæ provinciæ quum in ditionem Regis ea conditione redigerentur, ut qui nomina dare Eccleſiæ Romanæ nollent, ante certum diem è finibus excedere juberentur: magna hominum multitudo patriâ extorris in oppidis Hollandicis conſedit, easque ingenti civium numero auxit. Florentiſſima inprimis Antuerpienſis civitatis commercia Amſtelodamum paulatim translata, incredibiles opes viresque maritimas in Hollandia pepererunt. Philippo denique evenit, quod vulgo dicitur: *ut dum uno cane duos ſimul lepores inſectaretur, neutrum caperet.* Etenim, quum & ingenti claſſe comparata, Angliam adoriri inſtituiſſet, Anno CIↃIↃLXXXIIX & inſequente anno Parmenſem Principem cum exercitu, *Gallicanæ*, ut vocant, *Ligæ* ſubſidio miſiſſet, irrito utrobique conatu; Hollandis interim, majores adverſus hoſtium impetus vires comparandi firmandique ſpatium eſt datum. Spretumque Parmenſis conſilium prudentia

dentia plenum, ſuadentis, ut, priusquam nova bella moveret, Rex omnes ad Hollandos perdomandos vires intenderet. Et verò Hollandorum arma Mauritius, poſt diſceſſum Leyceſtrii, Præfectus terra marique ab Ordinibus creatus, terribilia fecerat. Depoſiti Tirocinii monumentum fuit Breda per inſidias capta Anno cIↄIↄxc. Inſequente anno Zutphaniam, Daventriam, Hulſtam & Neomagum in poteſtatem redigit, & An. cIↄIↄxcII. Steinvicum & Coevordiam. Eodem anno Parmenſis, fortiſſimi Herois, obitus Hiſpanorum opes haud parum perculit: maximè quod ſeditio militaris poſtmodam in exercitu Hiſpanico orta magnam Hollandis arma latè circumferendi facultatem præbuit. A. cIↄIↄxcIII. Gertrudis mons in conſpectu exercitus Hiſpanici expugnatur. Inſequente anno Groninga deditione capta. Ita cis Rhenum Belgarum Fœderatarum ſtabilitæ res & in tuto collocatæ ſunt. An. cIↄIↄxcvI. Albertus, Archidux Auſtriæ, Belgii Prorex deſignatus, quum adveniſſet, novę adminiſtrationis exordium, Hulſtæ Flandriæ oppidi, expugnatione nobilitavit. Cæterum, quum propter æris alieni magnitudinem Philippus ad tantos ſumtus haud ſufficeret, Albertus, pecuniæ inopia circumventus, non ſolum armis nihil proficere potuit, ſed

Mauritius Comes dextro marte pugnat.

Albertus Archidux Auſtriæ.

& non

& non mediocrem ad Tournhoutium cladem accepit. Neceſſitas porrò, durum & ingens telum, lucrique cupiditas Hollandos, quę ad opes ferret, viam edocuit. Iis quoniã in Hiſpaniam & Luſitaniam, quo adhuc alienis uſi apluſtribus vela facere conſueverant, intercluſa navigatio erat, ſi forte eo pacto commodius redigi ad obſequium poſſent; in mentem venit, aliarum rerum omiſſa ſpe, remotiſſimas Indiæ oras navibus petere. Itaque eas primum oras, quæ ad Septentrionem ſpectant, tentarunt; ſi quis per eas aditus viam compendiariam aperiret in Indiam. Sed quum illud non ſuccederet, Africam circumvecti ordinarium tenuere curſum. Ad extremum, quum non ſine magno labore, Luſitanis vehementer obnitentibus, eam navigationem conſtabiliſſent, mercatores, quique opibus affluebant, nec ubi fœnori pecuniam darent, habebant, complures commerciorum ſocietates inierunt: eas deinceps in unam illam *Indiæ Orientalis* ſocietatem, publica auctoritate ſancitam magniſque commodis auctam Ordines collegerunt cIↄIↄcII. Ejus potentia poſtmodum in India longè lateque propagata, ingentes opes in Hollandiam redundarunt. Anno cIↄIↄxcvII. Rhinbergam, Meurſiam, & quotquot ab Hiſpanis adhuc tenebantur,

Societas Indiæ Orientalis.

Trans-

Tranſiſulaniæ oppida, Mauritius in poteſtatem redegit.

§. II. Anno cIↃIↃxcIIX. Hollandi aliis petuntur artibus. Ab iis quum crebris jactaretur ſermonibus, ſe dominationis Hiſpanicæ jugum in perpetuum excuſſuros, nec ullam reconciliationis ſpem eſſe reliquam, Philippus, ad aſtuta conſilia converſus, Iſabellam Claram Eugeniam filiam Alberto, Archi-Duci Auſtriæ in matrimonium dedit: dos dicta, Burgundia & Belgium, ea quidem lege, ut ſi nulla ex eo conjugio proles ſuſcepta foret, utraque regio ad Hiſpanum rediret. De ea autem re ſatis certi erant Hiſpani, quod & provectior regiæ filiæ ætas, & medicamenta, ut ferunt, ſterilitati afferendæ data, omnem ſobolis ſpem præciderant. Ita Belgium Fœderatum, quum à peregrino dominatu liberatum, ſuos jam ac peculiares Dominos habere videretur, in ſpem erigebantur Hiſpani, fore, ut eo facilius cum reliquis Belgii provinciis coaleſceret: præſertim, quum pace Hiſpanum inter & Gallum apud Vervinos compoſita, præſidio ejus ſocii, qui cæteros viribus anteiret, orbatos ſe eſſe Hollandi intelligerent. Verum in conſilio ſuſcepto conſtantes, Imperatoris Archi-Ducisque, pacem ſuadentium, monita juxta aſpernabantur. Anno

Iſabella Clara Eugenia Alberto Archi-Duci Auſtriæ nupta.

no cIↄIↄc. Mauritius Flandriam infeſtis copiis ingreſſus, Neoportum obſidione cingere inſtituit, adverſus eum Albertus citato agmine proficiſcitur. Ibi acri & cruento prælio conſerto, nobilem Mauritius victoriam peperit, qui, ut prælio rem committeret, antea adduci vix poterat: ac ne tum quidem, niſi ſumma neceſſitate coactus foret, in tam anceps prælii diſcrimen rei ſummum commiſiſſet. Itaque, nulla re præterea geſta, eveſtigio domum ſe recipit. Anno cIↄIↄcI. Oſtendam obſidere Albertus aggreſſus eſt, in ea nihil intentatum vel oppugnantium virtus, vel propugnantium pertinacia reliquit, ut majorine ardore illi pro gloria, an hi pro ſalute dimicarent, haud facile dixeris: ad ultimum civitas in eas anguſtias redacta, ut intus, ad urbis aditus vallis interſepiendos ſpatium deeſſet; ad deditionem compellitur ab Ambroſio Spinola. Defenſorum millia LXX. & amplius, cecidiſſe memorantur. Hiſpanorum, in oppugnatione cæſorum multo major initur numerus. Interim dum hæc geruntur, Hiſpanorum claſſis, cui præerat Fridericus Spinola, deletur. Rhenoberga, Gravia & Sluſa à Mauritio Comite capiuntur. Anno cIↄIↄcv. Lingam, Grollam, Rhenobergam, Spinola ex Hollandis recepit.

Prælium prope Neoportum.

Oſtenda infeſtatur.

recepit: Mauritius Antuerpiæ adſidens, nonnihil cladis accepit. Facinorum in hoc bello illuſtrium poſtremum edidit Jacobus Heemskerkius, qui claſſem Hiſpanicam in portu Freti Gaditani ſtantem incendit; factique nobiliſſimi gloriam ſua morte redemit. Hiſpanus quum Hollandiam armis domari nullo modo poſſe (quantum enim temporis bello, tantum ipſi virium adjiciebatur) intelligeret, ſibique à Gallo metueret, & ipſe denique ita exhauſtus hoc bello eſſet, ut ne reſpirare quidem poſſet, nullam belli finiendi conditionem recuſare decrevit. Enimverò quanto pacis deſiderio Hiſpanus flagrarit, vel illud documento eſt, quod Hagæ-Comitis potiſſimum de pace agi haud invitus pateretur, miſſo ad id ipſo Spinola Legato, quum è contrario Hollandi arrogantes ſe, & difficiles præberent. Diu acriter certatum, magniſque contentionibus ultro citroque agitata res eſt, antequam induciæ in annos duodecim fierent. Illud inprimis multis difficultatibus impeditum negotium reddidit, quod Hollandi, ut liberi omninò nec ullius obnoxii imperio ab Hiſpano declararentur, enixè poſtulabant, nec ab eo deduci poterant: ea autem conditio quum accipi ab Hiſpano nec poſſet, nec deberet,

Induciæ Belgicæ.

aliam inire rationem placuit: Hiſpanus & Albertus declararunt, ſe cum Belgis Fœderatis tanquam cum populo libero acturos eſſe de pace. Sed quum & illud recuſarent, Janninus Præſes, qui nomine Galli pacificationi interfuit; *illud*, inquit, *verbulum, nec vires Hiſpanorum augebit; nec veſtras imminuet:* neque enim verborum momentis ſed armorum robore niti ſecuritatem libertatemque debere. Induciis cautum erat, ut quæcunque eo tempore loca Hiſpani Belgæque Fœderati tenerent, ea utrique ſarta tectaque relinquerentur. Navigationem & commercia Indiæ Orientalis Hollandi, quum ea eripere ipſis Hiſpani niterentur, obtinuerunt. Inducias autem cur Hollandia rebus florentiſſimis fecerit, ea videtur cauſa potiſſima, quod Gallum ſuſpectum habebat, verita, ne is, Flandria ex improviſo oppreſſa, Hollandorum deinceps ſaluti ac libertati immineret. Adde quod auctoritas Mauritii, quæ non alio, quam belli tempore, major eſſe conſueverat, gravis nimis & periculoſa libertati videbatur. Inde primum Hollandia gradum ad juſtæ & legitimæ Reipubl. formam fecit Anno cIↄIↄcIX.

§. 12. Vixdum inteſtinum cum *Hiſpanis* bellum ad aliquod tempus conſopitum

tum induciis erat, quum ecce controverſia de Ducatu Juliacenſi agitata novis *H*ollandiam turbis implicuit. Imperator, quum eas terras poſt obitum ultimi Ducis, adjicere Imperio ſuo pervellet, Leopoldum, Archiducem Auſtriæ miſit, qui eas, tanquam ſequeſter Cæſareus, in poteſtatem redigeret. Ab eo Juliacum, oppidum munitiſſimum captum eſt. Sed ab *H*ollandis, Gallorum ope adjutis, paullo poſt pulſo Leopoldo, receptum. Exin inter Brandeburgicum & Neuburgo-Palatinum, qui temporariã de regionibus iſtis pactionem fecerant, controverſia orta eſt. *H*ic Spinolæ auxilium implorat, quum Veſaliam cepiſſet, *H*ollandi, copiis Brandenburgico ſubſidio miſſis, Retzum & Emmericum præſidio firmant. Ita implicita bello Belgico terra Clivenſis fuit. **Contenſiones Iuliacenſes.**

§. 13. Dum ita foris bellum geritur, novæ rem Belgicam turbæ contentionesque cum Arminianis, ſeu, ut vulgo vocant, *Remonſtrantibus*, graviſſimis odiis exercebant. Eæ partim ex civili æmulatione, partim ex continuis Eccleſiaſticorum altercationibus originem traxere. Guilielmũ Principem ſummum Belgii Fœderati imperium clandeſtinis artibus affectaſſe, ſupra demonſtravimus: nec ad eam rem perficiendam quidquam ei, præter pau- **Inteſtinæ Remonſtrantium diſcordiæ.**

corum ſuffragia, defuit. Ea dominandi libido quum Mauritio filio quaſi per manus tradita eſſet, ex proceribus nonnulli reſtiterunt, cauſantes, periiſſe omnem laborum periculorumque, quibus ad tuendam libertatem ſuperioribus temporibus defuncti eſſent, fructum, ſi nihil aliud, niſi majoris Domini cum minore permutationem aſſecuti forent. Princeps factionis erat Joannes Barneveldius, Reip. Belgicæ Syndicus, idemque perpetuus libertatis patriæ defenſor; ſed quum tempore belli magna Ducis auctoritas eſſet, Mauritius omnes cum Hiſpano pacificationes impedire, ſumma ope nitebatur. Barneveldius contra, ut induciæ cum Hiſpano fierent, omnibus viribus contendit, propterea quod in otio & pace ingraveſcens per armorum ſtrepitum auctoritas Præfecti militiæ coerceretur. Nec immemori ea facta injuria erat: ex eo quippe tempore Mauritius Comes in omnes ultionis occaſiones intentus fuit. Inter hæc Jacobus Arminius, Theologiæ apud Lugdunenſes Profeſſor, mitiora, quam pro conſuetudine Reformatorum, de Prædeſtinatione, aliisque, quæ eo pertinent, quæſtionibus, dogmata auditoribus tradiderat. Ejus ſententiam, poſt ipſius obitum, Franciſcus Gomarus, ejusdem Academiæ Doctor, impugnare

pugnare aggreſſus eſt. Ea animorum contentio quum latius indies ſerperet, factum eſt, ut cum Gomaro Sacerdotes plerique omnes; cum Arminio primores Reip. ſtarent. Sed voluntate plebis, ut fit, in Sacerdotes inclinata, Mauritius quoque, (is poſt obitum fratris, natu maximi, Principis Auriaci titulo inſignis erat:) ſeſe cum Gomariſtarũ cauſa conjunxit. Coorto deinceps tumultu compluribus in locis, veluti Alcmariæ, Lugduni Batav. & Ultrajecti, Princeps utendum occaſione ratus, magiſtratibus paſſim, quod cum Arminio facerent, imperium abrogavit. Barneveldium quoque & Hugonem Grotium ſub ea ſpecie comprehendi juſſit. Cauſa ex ipſius præſcripto ab Ordinibus diſceptata, Barneveldius, jam ſexagenarius, capite mulctatur, Grotius perpetui carceris damnatur. Is poſtmodum uxoris beneficio, arcæ (quam libris repletam aſtuta fœmina fingebat) incluſus, quum cuſtodes feſelliſſet, periculum effugit. Etſi vero Arminii dogmata in Synodo Dordracena damnabantur Anno cIↃIↃcxxix. Principis tamen, qui in virum de Rep. optimè meritum durius conſuluiſſet, ſeveritas multos vehementer offendit.

Exin utraque factio adeò crevit, tantasque in Rep. radices egit, ut ei ad extremum aut exitium, aut ingentem ſaltem rerum converſionem allatura videretur.

Bellum Hiſpanicũ recrudeſcit

§. 14. Verum inteſtinos motus imminens foris periculum diſcuſſit. Exeuntibus An. 1621. induciis cum Hiſpano factis, quum A. cIↃIↃcxxII. ad arma denuò itum eſſet, Spinola Juliacum cepit. Bergam ad Somam quum obſidione cinxiſſet, re infecta diſceſſit, quod Mansfeldius, & Chriſtianus, Dux Brunſvicenſis, prælio cum Hiſpanis ad Fleurum oppidum commiſſo, Hollandis auxilio venerant. Spinola, ut eam ignominiam ultione deleret, Bredam obſidere inſtituit Anno cIↃIↃcxxIV. Eam obſidionem quum ſolvere Mauritius nequiſſet, Antuerpienſi quoque caſtello fruſtra tentato, mœrore confectus obiit Anno cIↃIↃcxxv. Breda paulò poſt fame compulſa deditionem fecit. Mauritio in præfectura & reliquis muneribus, frater, Fridericus Henricus, ſucceſſit. Ab eo Grolla capitur Anno cIↃIↃcxxvII. Hiſpanica claſſe, quæ argentum vehebat, Petrus Heynius Anno cIↃIↃcxxIIX. & inſequente anno, Sylvaducis Princeps Auriacus potitur. Eo urbem oppugnante, Hiſpani interim, ut ab obſidione hoſtem averterent, Veluviam infeſto agmine ingreſſi,

Fridericus Henricus Princeps.

Hol-

Hollandis ingentem terrorem injecerunt, Sed cognito, Veſalium eodem die ex improviſo captam ab Hollandis eſſe, præcipite fuga trans Iſulam amnem hoſtes ſe receperunt. Jamque Hiſpani de Hollandis vi armisque unquam perdomandis deſperare cœpere. Anno cIↄIↄcxxx. *H*ollandi opes ſuas firmare occipiunt in Braſilia. Inſequente anno aliquot *H*iſpanorum millia, parvis navigiis impoſita, & in altum provecta (quo conſilio, incertum,) *H*ollandi ex improviſo opprimunt haud procul Bergâ ad Somam. Venloa, Ruremunda, Limburgum, & Trajectus ad Moſam ab Auriaco in poteſtatem rediguntur Anno cIↄIↄcxxxII. Ad Trajectum ad Moſam Pappenhemius urbem obſidione liberaturus prælio conſerto, magnam cladem accepit. Anno cIↄIↄcxxxIII. Rhinobergum Auriacus: inſequente anno Limburgum *H*iſpanus capit. Anno cIↄIↄcxxxv. fœgus cum Belgis Fœderatis Gallus contra quoscunque & communes utriusque hoſtes percuſſit; hac conditione, ut Provincias *H*iſpano-Belgicas, quas animo jam ante devoraverant, inter ſe partirentur. Sed haud magnum ejus fœderis momentum fuit, nec id diſſolvi ægrè patiebantur *H*ollandi, vicinam in continenti potentiam Galli reformidantes; Arx quoque

Schenkiana tumultuaria oppugnatione ab Hiſpanis capta eſt: eam Hollandi ex Hiſpanis ægrè receperunt A. cIↄIↄcxxxvi. Breda ab Auriaco, Venlona & Ruremunda ab Hiſpanis recuperatæ ſunt Anno cIↄIↄcxxxvii. An. cIↄIↄcxxxiix. Hollandi, prælio ad Calloum commiſſo, ingenti clade afficiuntur. At verò An. cIↄIↄcxxxix. ingens Hiſpanorum claſſis penitus deletur à Martino Trompio, ad oppidum Duyni. Ea una cum Danis Sueciam de improviſo invadere infeſtis copiis, inſtituerat. Anno cIↄIↄcxliv. & inſequente anno *H*ulſtam

Guilielmus II. Princeps.

Guilielmus II. patri ſuffectus, expugnat. Sunt, qui Antuerpiam ab eo capi potuiſſe, exiſtiment, dummodo per Zeelandos & Amſtelodamenſes, qui ex ejus urbis ruinis ad tantum faſtigium adſcenderant, licuiſſet.

Pacificatio Monaſterienſis.

Pace tandem inter Hiſpanum Belgasq; Fœderatos Monaſterii compoſita Anno cIↄIↄcxliix. *H*ollandi, gens libera, & in quam Hiſpano nihil juris eſſet, pronunciantur: Gallo & Auriaco ei pacificationi nequicquam obnitentibus; *H*ollandiæ autem, cur bellum diutius gereret, cauſæ nihil eſſe videbatur, propterea quod omnibus poſtulatis Hiſpanus ſtatim annueret: adhæc metuebant, ne ex afflictis *H*iſpaniæ rebus nimium ſibi virium Gallus compararet. Denique *H*ollandia provincia gravi ære

alieno

aliena erat obruta. Ita bellum hoc diuturnũ finitum eſt à Rep. Belgica juxta & Hiſpano; ſed diſſimili eventu. Illa quippe magnam ex eo gloriam, hic ingens dedecus reportavit. Adde quod Hiſpani vires diuturnitate belli vehementer ſunt exhauſtæ. Quanquam, dum bellum Hiſpanicum gerebatur, Belgarum cauſæ omnes ferè, præterquam qui Hiſpanicarum partium erant, faviſſe cognitum eſt; tamen, pace confecta, Gallorum Anglorumque, quorum præſidio Reſp. ad hunc diem nitebatur, invidia confeſtim prorupit è latebris.

§. 15. Sed Hollandis haud diuturnum ab armis otium fuit. Ac primum quidem omnium Braſilia rebellat, & ad Luſitanos, priſtinos ejus terræ dominos deſciſcit. Ea defectione uti negotiatio *Societatis Indiæ Occidentalis* vehementer eſt labefactata, ita magna ad eam, quæ commerciorum cauſa *Indiam Orientalem* navibus petebat, commoda redundarunt. Bello quippe per eam occaſionem cum Luſitanis orto, & ad Ann. cIↃIↃCLXI. continuato, pleraque Indiæ Orientalis loca Luſitanis Hollandi eripuerunt. Anno cIↃIↃCL. in Hollandia graviſſimus evenit caſus, qui, niſi in tempore occurſum foret, magis etiam **Bellum Portugalenſe.**

malum haud dubiè peperiſſet. Pace cum *H*iſpanis facta, nonnulli ex Ordinibus & maximè *H*ollandia provincia, poſtulant, ut ad ſublevandos ſumtus aliqua exercitus pars dimittatur. Eis ſe oppoſuit Auriacus, dictitans, haud è Rep. eſſe eam, dum bellum inter Gallum *H*iſpanumque maneret, copiarum præſidio nudari. Re diu multumque agitata, quum inter eos haud conveniret, Ordines plerique omnes, qui Auriaco favebant, decernunt, ut Princeps ipſe ad ſollicitandos magiſtratus paſſim civitates adiret. Ejus adventum *H*ollandiæ civitates, & maximè Amſtelodamenſis, deprecabantur, veritæ, ne quid magiſtratibus immutandis, aliisque rebus innovandis, contra libertatem moliretur. Eam rem, utpote contumelioſam, & perſona, quum ſuſtinebat, indignam, ægrè Princeps tulit, ſibique ut de iſta injuria ſatisfieret, poſtulavit. Civitates contra, nihil ſe, niſi quod & legum & libertatis ſuæ ratio ferret, petere, pertinaciter contendebant. Princeps inde ſex è primoribus Ordinum, quos ſibi potiſſimum adverſari rebatur, comprehenſos, & in arcem Lovenſteniam adductos, in carcerem conjicit : primus erat Wittius, Conſul Dorderacenus. Milites quoque Amſtelodamum verſus clam proficiſci jubet, ut illud in poteſtatem redigeret:

geret:

geret; verum quum aliqua copiarum pars per nocturnas tenebras longius aberraſſet, conſilium detegitur à tabellario *H*amburgenſi. Jamque urbem vi perdomare Princeps parabat, quum perfoſſis aggeribus, deductisque cataractis, omnes circumcirca agros, aquarum eluvio inundaret: Ad ultimum res componitur, ut Principi quodammodo ſatisfieret, conditionibus cautum eſt, ut Bickerus, Conſul Amſtelodamenſis ab adminiſtratione Reip. ſubmoveretur, qui Lovenſtenii captivi detinebantur, ea dimitterentur lege, ut omnibus dignitatibus privarentur. Periculum erat, ne ea contentio graviora deinceps mala Reip. accerſeret, ni paulò poſt vitam cum morte commutaſſet Auriacus. Uxor ſuperſtes Guilielmum III. Principem Auriacum, qui hoc tempore rerum potitur, enixa eſt, octavo, quum maritus è vita exceſſerat, die, a. d. XIII. Novemb. cIↄIↄCL. Indicto omnium Ordinum conventu Provinciæ fœderatæ, ſuo jam orbatæ Præfecto, firmiorem de integro ſocietatem ineunt A. cIↄIↄCLI.

§. 9. Nec ita multo poſt atrociſſimum bellum inter *H*ollandos & Ordines Anglicanos conflatum eſt. Hi, quum *H*ollandorum amicitiam initio cupidiſſimè expeterent, eo nomine Legatum, nomine

Bellum cum Cromvvellio.

aliam inire rationem placuit: Hiſpanus & Albertus declararunt, ſe cum Belgis Fœderatis tanquam cum populo libero acturos eſſe de pace. Sed quum & illud recuſarent, Janninus Præſes, qui nomine Galli pacificationi interfuit; *illud*, inquit, *verbulum, nec vires Hiſpanorum augebit, nec veſtras imminuet*: neque enim verborum momentis ſed armorum robore niti ſecuritatem libertatemque debere. Induciis cautum erat, ut quæcunque eo tempore loca Hiſpani Belgæque Fœderati tenerent, ea utrique ſarta tectaque relinquerentur. Navigationem & commercia Indiæ Orientalis Hollandi, quum ea eripere ipſis Hiſpani niterentur, obtinuerunt. Inducias autem cur Hollandia rebus florentiſſimis fecerit, ea videtur cauſa potiſſima, quod Gallum ſuſpectum habebat, verita, ne is, Flandria ex improviſo oppreſſa, Hollandorum deinceps ſaluti ac libertati immineret. Adde quod auctoritas Mauritii, quæ non alio, quam belli tempore, major eſſe conſueverat, gravis nimis & periculoſa libertati videbatur. Inde primum Hollandia gradum ad juſtæ & legitimæ Reipubl. formam fecit Anno cIↃIↃcix.

§. 12. Vix dum inteſtinum cum *Hiſpanis* bellum ad aliquod tempus conſopitum

tum induciis erat, quum ecce controverſia de Ducatu Juliacenſi agitata novis *H*ollandiam turbis implicuit. Imperator, quum eas terras poſt obitum ultimi Ducis, adjicere Imperio ſuo pervellet, Leopoldum, Archiducem Auſtriæ miſit, qui eas, tanquam ſequeſter Cæſareus, in poteſtatem redigeret. Ab eo Juliacum, oppidum munitiſſimum captum eſt. Sed ab *H*ollandis, Gallorum ope adjutis, paullo poſt pulſo Leopoldo, receptum. Exin inter Brandeburgicum & Neuburgo-Palatinum, qui temporariā de regionibus iſtis pactionem fecerant, controverſia orta eſt. *H*ic Spinolæ auxilium implorat, quum Veſaliam cepiſſet, *H*ollandi, copiis Brandenburgico ſubſidio miſſis, Retzum & Emmericum præſidio firmant. Ita implicita bello Belgico terra Clivenſis fuit. Contentiones Iuliacenſes.

§. 13. Dum ita foris bellum geritur, novæ rem Belgicam turbæ contentionesque cum Arminianis, ſeu, ut vulgo vocant, *Remonſtrantibus*, graviſſimis odiis exercebant. Eæ partim ex civili æmulatione, partim ex continuis Eccleſiaſticorum altercationibus originem traxere. Guilielmū Principem ſummum Belgii Fœderati imperium clandeſtinis artibus affectaſſe, ſupra demonſtravimus: nec ad eam rem perficiendam quidquam ei, præter pau- Inteſtinæ Remonſtrantium diſcordiæ.

pugnare aggreſſus eſt. Ea animorum contentio quum latius indies ſerperet, factum eſt, ut cum Gomaro Sacerdotes plerique omnes; cum Arminio primores Reip. ſtarent. Sed voluntate plebis, ut fit, in Sacerdotes inclinata, Mauritius quoque, (is poſt obitum fratris, natu maximi, Principis Auriaci titulo inſignis erat:) ſeſe cum Gomariſtarū cauſa conjunxit. Coorto deinceps tumultu compluribus in locis, veluti Alcmariæ, Lugduni Batav. & Ultrajecti, Princeps utendum occaſione ratus, magiſtratibus paſſim, quod cum Arminio facerent, imperium abrogavit. Barneveldium quoque & Hugonem Grotiūm ſub ea ſpecie comprehendi juſſit. Cauſa ex ipſius præſcripto ab Ordinibus diſceptata, Barneveldius, jam ſexagenarius, capite mulctatur, Grotius perpetui carceris damnatur. Is poſtmodum uxoris beneficio, arcæ (quam libris repletam aſtuta fœmina fingebat) incluſus, quum cuſtodes feſelliſſet, periculum effugit. Etſi vero Arminii dogmata in Synodo Dordracena damnabantur Anno cIↄIↄcxxix. Principis tamen, qui in virum de Rep. optimè meritum durius conſuluiſſet, ſeveritas multos vehementer offendit.

Exin utraque factio adeò crevit, tantasque in Rep. radices egit, ut ei ad extremum aut exitium, aut ingentem ſaltem rerum converſionem allatura videretur.

Bellum Hiſpanicũ recrudeſcit

§. 14. Verum inteſtinos motus imminens foris periculum diſcuſſit. Exeuntibus An. 1621. induciis cum Hiſpano factis, quum A. cIↃIↃcxxII. ad arma denuò itum eſſet, Spinola Juliacum cepit. Bergam ad Somam quum obſidione cinxiſſet, re infecta diſceſſit, quod Mansfeldius, & Chriſtianus, Dux Brunſvicenſis, prælio cum Hiſpanis ad Fleurum oppidum commiſſo, Hollandis auxilio venerant. Spinola, ut eam ignominiam ultione deleret, Bredam obſidere inſtituit Anno cIↃIↃcxxIV. Eam obſidionem quum ſolvere Mauritius nequiſſet, Antuerpienſi quoque caſtello fruſtra tentato, mœrore confectus obiit Anno cIↃIↃcxxv. Breda paulò poſt fame compulſa deditionem fecit. Mauritio in præfectura & reliquis muneribus, frater, Fridericus Henricus, ſucceſſit. Ab eo Grolla capitur Anno cIↃIↃcxxvII. Hiſpanica claſſe, quæ argentum vehebat, Petrus Heynius Anno cIↃIↃcxxIIX. & inſequente anno, Sylvaducis Princeps Auriacus potitur. Eo urbem oppugnante, Hiſpani interim, ut ab obſidione hoſtem averterent, Veluviam infeſto agmine ingreſſi,

Fridericus Henricus Princeps.

Hol-

Hollandis ingentem terrorem injecerunt. Sed cognito, Veſalium eodem die ex improviſo captam ab Hollandis eſſe, præcipite fuga trans Iſulam amnem hoſtes ſe receperunt. Jamque Hiſpani de Hollandis vi armisque unquam perdomandis deſperare cœpere. Anno cIↄIↄcxxx. *H*ollandi opes ſuas firmare occipiunt in Braſilia. Inſequente anno aliquot *H*iſpanorum millia, parvis navigiis impoſita, & in altum provecta (quo conſilio, incertum,) *H*ollandi ex improviſo opprimunt haud procul Bergâ ad Somam. Venloa, Ruremunda, Limburgum, & Trajectus ad Moſam ab Auriaco in poteſtatem rediguntur Anno cIↄIↄcxxxii. Ad Trajectum ad Moſam Pappenhemius urbem obſidione liberaturus prælio conſerto, magnam cladem accepit. Anno cIↄIↄcxxxiii. Rhinobergum Auriacus: inſequente anno Limburgum *H*iſpanus capit. Anno cIↄIↄcxxxv. fœgus cum Belgis Fœderatis Gallus contra quoscunque & communes utriusque hoſtes percuſſit; hac conditione, ut Provincias *H*iſpano-Belgicas, quas animo jam ante devoraverant, inter ſe partirentur. Sed haud magnum ejus fœderis momentum fuit, nec id diſſolvi ægrè patiebantur *H*ollandi, vicinam in continenti potentiam Galli reformidantes; Arx quoque

Schenkiana tumultuaria oppugnatione ab Hiſpanis capta eſt: eam Hollandi ex Hiſpanis ægrè receperunt A. cIↄIↄcxxxvi. Breda ab Auriaco, Venlona & Ruremunda ab Hiſpanis recuperatæ ſunt Anno cIↄIↄcxxxvii. An. cIↄIↄcxxxiix. Hollandi, prælio ad Calloum commiſſo, ingenti clade afficiuntur. At verò An. cIↄIↄcxxxix. ingens Hiſpanorum claſſis penitus deletur à Martino Trompio, ad oppidum Duyni. Ea una cum Danis Sueciam de improviſo invadere infeſtis copiis, inſtituerat. Anno cIↄIↄcxliv. & inſequente anno *H*ulſtam Guilielmus II. patri ſuffectus, expugnat. Sunt, qui Antuerpiam ab eo capi potuiſſe, exiſtiment, dummodo per Zeelandos & Amſtelodamenſes, qui ex ejus urbis ruinis ad tantum faſtigium adſcenderant, licuiſſet. Pace tandem inter Hiſpanum Belgasq; Fœderatos Monaſterii compoſita Anno cIↄIↄcxliix. *H*ollandi, gens libera, & in quam Hiſpano nihil juris eſſet, pronunciantur: Gallo & Auriaco ei pacificationi nequicquam obnitentibus; *H*ollandiæ autem, cur bellum diutius gereret, cauſæ nihil eſſe videbatur, propterea quod omnibus poſtulatis Hiſpanus ſtatim annueret: adhæc metuebant, ne ex afflictis *H*iſpaniæ rebus nimium ſibi virium Gallus compararet. Denique *H*ollandia provincia gravi ære aliena

Guilielmus II. Princeps.

Pacificatio Monaſterienſis.

aliena erat obruta. Ita bellum hoc diuturnũ finitum eſt à Rep. Belgica juxta & Hiſpano; ſed diſſimili eventu. Illa quippe magnam ex eo gloriam, hic ingens dedecus reportavit. Adde quod Hiſpani vires diuturnitate belli vehementer ſunt exhauſtæ. Quanquam, dum bellum Hiſpanicum gerebatur, Belgarum cauſæ omnes ferè, præterquam qui Hiſpanicarum partium erant, faviſſe cognitum eſt; tamen, pace confecta, Gallorum Anglorumque, quorum præſidio Reſp. ad hunc diem nitebatur, invidia confeſtim prorupit è latebris.

§. 15. Sed *H*ollandis haud diuturnum ab armis otium fuit. Ac primum quidem omnium Braſilia rebellat, & ad Luſitanos, priſtinos ejus terræ dominos deſciſcit. Ea defectione uti negotiatio *Societatis Indiæ Occidentalis* vehementer eſt labefactata, ita magna ad eam, quæ commerciorum cauſa *Indiam Orientalem* navibus petebat, commoda redundarunt. Bello quippe per eam occaſionem cum Luſitanis orto, & ad Ann. cIↃIↃCLXI. continuato, pleraque Indiæ Orientalis loca Luſitanis *H*ollandi eripuerunt. Anno cIↃIↃCL. in *H*ollandia graviſſimus evenit caſus, qui, niſi in tempore occurſum foret, magis etiam **Bellum Portugalenſe.**

malum haud dubiè peperiſſet. Pace cum *H*iſpanis facta, nonnulli ex Ordinibus & maximè *H*ollandia provincia, poſtulant, ut ad ſublevandos ſumtus aliqua exercitus pars dimittatur. Eis ſe oppoſuit Auriacus, dictitans, haud è Rep. eſſe eam, dum bellum inter Gallum *H*iſpanumque maneret, copiarum præſidio nudari. Re diu multumque agitata, quum inter eos haud conveniret, Ordines plerique omnes, qui Auriaco favebant, decernunt, ut Princeps ipſe ad ſollicitandos magiſtratus paſſim civitates adiret. Ejus adventum *H*ollandiæ civitates, & maximè Amſtelodamenſis, deprecabantur, veritæ, ne quid magiſtratibus immutandis, aliisque rebus innovandis, contra libertatem moliretur. Eam rem, utpote contumelioſam, & perſona, quum ſuſtinebat, indignam, ægrè Princeps tulit, ſibique ut de iſta injuria ſatisfieret, poſtulavit. Civitates contra, nihil ſe, niſi quod & legum & libertatis ſuæ ratio ferret, petere, pertinaciter contendebant. Princeps inde ſex è primoribus Ordinum, quos ſibi potiſſimum adverſari rebatur, comprehenſos, & in arcem Lovenſteniam adductos, in carcerem conjicit: primus erat Wittius, Conſul Dorderacenus. Milites quoque Amſtelodamum verſus clam proficiſci jubet, ut illud in poteſtatem redigeret:

geret: verum quum aliqua copiarum pars per nocturnas tenebras longius aberraſſet, conſilium detegitur à tabellario *H*amburgenſi. Jamque urbem vi perdomare Princeps parabat, quum perfoſſis aggeribus, deductisque cataractis, omnes circumcirca agros, aquarum eluvio inundaret: Ad ultimum res componitur, ut Principi quodammodo ſatisfieret, conditionibus cautum eſt, ut Bickerus, Conſul Amſtelodamenſis ab adminiſtratione Reip. ſubmoveretur, qui Lovenſtenii captivi detinebantur, ea dimitterentur lege, ut omnibus dignitatibus privarentur. Periculum erat, ne ea contentio graviora deinceps mala Reip. accerſeret, ni paulò poſt vitam cum morte commutaſſet Auriacus. Uxor ſuperſtes Guilielmum III. Principem Auriacum, qui hoc tempore rerum potitur, enixa eſt, octavo, quum maritus è vita exceſſerat, die, a. d. XIII. Novemb. CIↃIↃCL. Indicto omnium Ordinum conventu Provinciæ fœderatæ, ſuo jam orbatæ Præfecto, firmiorem de integro ſocietatem ineunt A. CIↃIↃCLI.

§. 9. Nec ita multo poſt atrociſſimum bellum inter *H*ollandos & Ordines Anglicanos conflatum eſt. Hi, quum *H*ollandorum amicitiam initio cupidiſſimè expeterent, eo nomine Legatum, nomine

Bellum cum Cromvvellio.

mine Dorislarium, Hagam-Comitis miſerant. Is, antequam ad mandata exponenda publicè admitteretur ad Conſeſſum Ordinum, interfectus eſt à nonnullis Scotis perſonatis. De ea cæde quum Anglis haud ſatisfactum eſſet, Ordines Britanniæ indignatione commoti, alieniore ab Hollandis animo eſſe cœperunt. Ea re Belgæ haud magnoperè movebantur, quippe qui Anglos, antequam Scoti perdomiti à Cronvvellio & in ordinem redacti eſſent, parum reformidabant. Exin denuò ab Ordinibus Anglicanis Legati mittuntur Hagam-Comitis. Verum quum & res ab Ordinibus Fœderatis in longum extraherentur, & Legati à multitudine multis contumeliis afficerentur, ipſi indignabundi, re infecta, diſceſſerunt. Ibi tum Ordines Anglicani jure talionis utendum rati, merces peregrinas non niſi navibus Anglicanis, in Angliam importari vetuerunt. Moxque prædones naves onerarias Hollandorum frequentes invadebant. Hollandi, quum inter ipſos non admodum conveniret, ad ultimum omnia prius experiri, ſiqua rei conditionibus componendæ ratio iniri poſſet, vel ſi id minus procederet, tum demum ad arma ire ſtatuerunt. Itaque Legati mittuntur in Angliam. Trompius autem in mare cum

claſſe

claſſe provectus, ut navibus onerariis præſidio eſſet, quum Blackio, Anglorum Archithalaſſo obviam venienti, ſubmittere apluſtria recuſaret, atrox inter utramque claſſem certamen, ſed pari utriusque clade, conſertum eſt. Quanquam *H*ollandi, prælium forte fortuna, ſeque imprudentibus commiſſum eſſe contendebant, bellum tamen, pari utrinque ſtudio apparabatur. Exin duobus præliis ita decertatum eſt, ut res Anglica ſemper ſuperior eſſet. Sed tamen poſtea Angli quoque acie confligentes, calamitatem acceperunt ad Portum Liburinum. In poſteriori prælio naves bellicas XXVII. Hollandi amiſerunt. Trompius ipſe, celeberrimus ille rei maritimæ apud Batavos Præfectus, cecidit. Itaque pacem facere *H*ollandi, non ſine ingenti Cronvvelli utilitate juxta & gloria, coacti ſunt. Ea pacificatione Hollandi, ne quid ad dedecus deeſſet, receperunt, ſe poſthac è familia Auriaca neminem Reip. præfecturos eſſe. Cæterum Hollandi, quum parvas nimis naves ſuas eo tempore fuiſſe intellexiſſent, erratum iſtud deinceps emendarunt. Inſequente anno Belgæ Fœderati, quum lætas nimis Suecorum res in Polonia, invidia concitati, ægrè ferrent, omnibus modis impedire ſtudent, quo minus Pruſſiam in poteſtatem Suecus redigeret.

Æmulatio cum Succis. digeret. Danum quoque ad bellum Suecis inferendum incitant. Eo bello inferior res Danica fuit. Hafniam obſidione cinctam Anno cIↄIↄcLIIX. Hollandi claſſe immiſſa quum liberare niterentur, acerrimum in Freto Danico prælium cum Suecis conſeritur: eo prælio etſi duo Hollandorum Archithalaſſi deſiderati ſunt, Hollandi tamen quod ceperant de obſidione ſolvendâ conſilium executi ſunt. Inſignem quoque operam navarunt in eâ pugna, quam cum hoſtibus Dani commiſerant in Funia inſula. Ad ultimum A. cIↄIↄcLX. pax confecta eſt ad Hafniam: Dano haud ſanè lætante, qui Belgas Fœderatos accuſabat, quod ipſi ad Suecos ulciſcendos intento, eâ quâ oportebat, alacritate haud præſto fuiſſent. Verumenimverò metuebant Hollandi, ne Gallus & Anglus Suecorum cauſam defendendam ſuſciperent, & in ipſos arma converterent: adde, quod haud è re ſua eſſe exiſtimabant, ut nimias ſibi opes Danus compararet.

Bellum Anglic. II. §. 17. Vix dum Batavis paucorum annorum otium ab armis erat, quum ecce atrociſſimum denuò bellum cum Anglis coortum eſt Anno cIↄIↄcLXV. qui florentiſſima illorum commercia, viresque maritimas, ægre patiebantur, & à ſuis rationibus inprimis aliena eſſe exiſtimabant. Faces

ces flammæ ſubjecit Gallus, qui potentiſſimarum Rerumpubl. opes mutuis atteri contentionibus vehementer cupiebat. Eo bello, in primo tertioque prælio res Anglicana; in ſecundo, res Batava ſuperior fuit. Verum, quum pecuniæ parcere, nec claſſem ornare Angli vellent, prædonibus tantum, qui Batavorum naves infeſtarent, immiſſis: Batavi navibus in Tamaſin deductis, exſcenſionem facere ad Chattumum auſi, complures in portu naves delerunt. Itaque Angli in eas anguſtias redacti ſunt, ut pacem facere cogerentur Bredæ, conciliatore Sueco. Hoc bello inuſtam Cronvvellii temporibus maculam Batavi eluerunt quidem, ſeque navali acie Anglis nihil concedere, oſtenderunt: cæterum quam infirmæ terreſtres eorum copiæ eſſent, vexationes, quibus eorum agros Epiſcopus Monaſterienſis, homo turbulentus, fœdavit, documento fuere.

§. 18. Ad extremum terribilis in Remp. Belgicam procella incubuit, Anno cIↄIↄcLXXII. quæ initio exitium ei portendere videbatur, quum impetum in eam & terreſtribus copiis Gallus, & maritimis Britannus pariter facerent. Res incredibilis dictu. Paucorum dierum ſpatio Geldriam, Tranſiſulaniam & Diœceſin Trajectenſem ditionis ſuæ Gallus fecit. Ea res **Bellum cum Anglis & Gallis.**

tanto

tanto omnium animos pavore complevit, ut ſi primo ſtatim impetu, terrore latè fuſo, Amſtelodamum ire infeſtis copiis hoſtis perrexiſſet, urbem florentiſſimam capi haud difficulter potuiſſe, nonnulli exiſtiment. Nec quidquam, quo minus res confieret, obſtitiſſe dicitur, niſi quod Rochefortius, Amſtelodamum tentare juſſus, contra mandatum Regis biduum Trajecti commoratus, vanis gratulantium vocibus & inanibus verborum lenociniis aures ſibi demulceri paſſus, Amſtelodamenſibus interim ad vires recolligendas & confirmandas ſpatium dedit. Illud quoque Batavorum animos vehementer recreavit, quod obſidionem Groningæ ſolvere Epiſcopus Monaſterienſis coactus eſt, qui una cum Archi-Epiſcopo Colonienſi partium Francicarum erat. Inſequente anno Trajectum ad Moſam Galli magna vi capiunt. Batavi, quum præliis navalibus quatuor rem bene geſſiſſent, jamque Gallis clam invidere Ordines Anglicani cœpiſſent, pacem cum Anglis ſeorſim fecere, Hiſpanorum Rege interprete. Batavorum cauſam palam defendendam, quum Imperator & Hiſpanus ſuſcepiſſent, Gallus, ingenti civitatibus ſubactis ſtipendio, ad exuſtiones redimendas, imperato, præſidia ex iis deduxit. Naerdenam &

Gravam

Gravam Batavi ex hoſtibus vi recipiunt. Ita omnia quæ Gallus ceperat loca recuperata, excepto Trajecto ad Moſam. Rhenoberga in ditione Archi-Epiſcopi Colonienſis, cujus alioquin id oppidum erat; Clivenſes civitates in poteſtate Electoris Brandenburgici permanſerunt. Auriacum id bellum non ſolum ad avitum faſtigium extulit, ſed prope in meliorem dignitatis & honoris conditionem, quam qua majores fuerant, collocavit. Multitudo quippe Auriacæ familiæ ſua ſponte fautrix, quum ſecundis nimis Gallorum rebus attonita ſuſpicaretur, proditam Remp. ab Optimatibus eſſe, & ab eorum perfidia omnia mala proficiſci, ſimul res collapſas inſtaurari non niſi ab Auſtriaco poſſe, perſuaſum haberet: in omnibus pene civitatibus tumultuari cœpit. Seditionibus ſedatis, Auriacus in locum veterum magiſtratuum (nam ex iis complures abrogaverat) novos ſuffecit, atque eos, quorum in ſe benevolentiam perſpectam haberet. Per eas turbas germani fratres, Joannes & Cornelius Wittius, miſerandum in modum obtruncati ſunt, & diſcerpti à furibunda plebe, Hagæ-Comitis: permulti ſunt, qui exiſtiment, eos, & maximè Joannem, qui tam multos annos ad clavum Reip. ſediſſet, non

ita de Rep. meritos eſſe, ut tam indigna cæde perire deberent. Auriacus quanquam ad convulſam inteſtinis turbis Remp. inſtaurandam, non parum momenti attulit, poſtea tamen in bello cum Gallis haudquaquam ſecunda fortuna uſus eſt: prœliis quippe ad Geneffum An. cIↄIↄCLXXIV. inde ad Trajectum ad Moſam An. cIↄIↄCLXXVI. commiſſis; poſtremò Fanum S. Audomari obſidione liberaturus An. cIↄIↄCLXXVII. ingentem cladem accepit. Nihilo felicius rem geſſerunt naves, Siciliæ ſubſidio miſſæ. Ad ultimum metus potiſſimum, ne quid detrimenti, ſi bellum continuaretur, libertas caperet, effecit, ut pax cum Gallo ſeorſim à cæteris conficeretur, ea lege, ut Trajectus ad Moſam Batavis reſtitueretur.

Genium & Indoles Nationis. §. 19. Incredibili hominum multitudine ſeptem Fœderati Belgii provinciæ frequentantur. Sunt qui amplius bis centies quinquies centena hominum millia in ſola Batavia numerari putent. Ea hominum frequentia, induſtriæ, commerciorumque, quæ ve ex eis manant, divitiarum potiſſima cauſa exiſtit: absque iis enim rebus foret, fame pereundum eſſet mortalibus in terra non adeò fertili, & ubi ſumma rerum omnium caritas eſt, degentibus. Maxima hominum pars ex aliis regionibus

bus eò migravit: è Gallia inteſtinæ turbæ, ex Anglia immoderatum Mariæ regnum, è Germania bella diuturna permultos ſedes eò & domicilium transferre coegerunt. Plerique tamen omnes ex reliquis Belgii provinciis, quæ poſt ſeditionem in ordinem redactæ ab Hiſpanis & perdomitæ ſunt, eò commigrarant. Alliciebat peregrinos opportunus terræ ſitus, Reip. juxta & Relig. libertas, accurata Politiæ univerſæ diſciplina, negotiationes commerciorum per univerſum orbem, qua litteris, qua mercibus exercendorum opportunitas, inſignis denique Ordinum gloria, rebus domi prudenter, foris præclarè geſtis parta. Nec ab eorum finibus quiſquam arcebatur, qui vel opes, vel qua victum quæſitaret, artis peritiam afferret: quinimmò tutum omnibus miſeris & potentiorum alibi injuria oppreſſis, perfugium dabatur. Ingenio ſunt Belgæ ferè omnes aperto & candido, in ſermonibus & quotidiana conſuetudine ſolutiores multum ſibi indulgent: bilis, ut in hominibus natura ſua frigidiuſculis, haud facile commovetur: mora tamen implacabiliter effervefcit. Humaniter ac benignè gens omnis inſolentiæ impatiens, & citra arrogantiam tractari gaudet. Ad ejus genium ubi te accommodaveris, circumagere eam

ad nutum tuum poteris. Quapropter Carolus V. dictitabat, nullam eſſe gentem (modo paternè & benignè habeatur) quæ ſervitutis nomen magis execretur, ſervitutem magis patiatur. Plebs tamen haud bona: cui proprium hoc & quaſi nativum vitium eſt, ut magiſtratus, ſi non ex ejus libidine Remp. adminiſtrent, criminetur & convitiis proſcindat. Ad terreſtrem militiam parum idonei ſunt Belgæ, & ferè equo inſidens Batavus ludibrium omnibus debet. Peritiores tamen & meliores ſunt Geldri, quique ad Weſtphaliæ fines ſpectant, mediocri ſaltē rei militaris uſu conſpicui. Rei autem maritimæ peritiſſimi, egregia in bellis navalibus virtutis documenta dedere, ut hac in parte nulli omninò genti concedant. Audacia tamen & ferocitate Batavos ſuperare putantur Zeelandi, ad quævis maris diſcrimina ſubeunda promti. Belgæ plerique omnes frugales ſunt: & exiguo ac parabili victu contenti, in adminiſtranda re familiari non ita rationem ſubducunt, ut annuos reditus quotannis decoquant; ſed ut aliquid, quod in lucro deputetur, ſuperſit, ſedulò provident. Ea parſimonia id conſequuntur, ut & quamvis magnam pecunię ſummam eis credere nemo non velit, & tributa dependere ſine ulla rei familiaris jactura queant. In opificiis artificiiſque va-

rii generis excolendis indefeſſi: mercaturæ autem ita ſtudioſi, ut nullum vel periculum vel laborem ſubterfugiant, dummodo ſpes lucri affulgeat. Nec difficiles ſe aut moroſos in negotiatione præbent, modo ipſe commerciorum rationem perſpectam habeas. Nihil inconſideranter agere conſueverunt, nec niſi omnibus rei perficiendæ rationibus ante proviſis, temerè quidquã aggrediuntur. Nec aliam gentem ad mercaturam magis idoneam facile reperias. Illud quoq; laudi tribuitur Belgis, quod ſolertia & induſtria quæſtum qualemcunque facere, quã ingentes opes vel fraude comparare, vel vi eripere, pleriq; omnes malint: Quanquam ad commerciorum incrementum liberæ Reip. forma haud parum momenti affert. Maxima gentis & propria labes eſt, avaritia, eo tamen minus noxia, quod ſtimulos ei ad laborem & parſimoniam ſubdit. Complures ſunt, qui nationis iſtius alioquin maxima ex parte nullis ingenii aut ſolertiæ laudibus præter cæteras conſpicuæ, prudentiam, cujus in Rep. domi foriſque adminiſtranda, luculenta ſanè documenta dedere, ſummoperè mirentur. Ejus rei cauſam nonnulli ingenio gentis, frigidioribus & moderatis affectibus temperato, (quo, ceu fundamento, omnis civilis prudentia nititur:) attribuunt.

Delineatio Terræ.

§. 20. Septem Belgii Fœderati Provinciæ anguſtis circumſcriptæ finibus, exiguam Germaniæ (cui prætenduntur,) oram conficiunt. Cæterùm tanta urbium nitore, amplitudine, nominumq; frequentia præſtantiſſimorum multitudine refertæ ſunt, quantam in alia quidem ejusdem magnitudinis terra haud temerè reperias. Præter ſeptem iſtas provincias nonnulla Flandriæ & Brabantiæ oppida Belgæ Fœderati tenent, veluti Hulſtam, Sluſam, Ardenburgum, Sylvamducis, Trajectum ad Moſam, Bredam, Bergam ad Somam, Gravam, aliaque. Embdæ quoque armatos in præſidiis collocare conſueverunt, ut Amaſin amnem ſibi obnoxium redderent. Solum ipſum ad paſcua magis quam ad agriculturam accommodatum, vix tantum frumenti profert, quantum vel quintæ incolarum parti alendæ ſufficiat. Sed terræ vitium incolarum ſolertia, & fluminum marisque, magnam piſcationis juxta & navigationis facultatem præbentium, opportunitas cumulatè compenſant. Enimverò aſellorum & halecum captura immenſas Batavis divitias parit. Sunt inter Anglos, qui ſubducta ratione, doliorum halecibus impletorum ſupra ducentas & tredecim myriades, octo millia & quadringenta vendi quotannis à Batavis, & ex

& ex iis redigi ad trecies centena librarum Sterlingorum millia auctores ſint, nulla habita ratione earum halecum, quæ vel in Hiſpaniam, Italiam, Galliam, Rothomagum transportantur, vel domi conſumuntur. Sed multò majores in Batavos opes redundant ex navigatione & mercatura, quarum utraque apud eos uſque adeò floret vigetque, ut plures vel in una Batavia naves, quam in reliquis Europæ regionibus omnibus eſſe, nonnulli exiſtiment. Magnam ad eam rem opportunitatem habet ſitus; Batavi quippe in meditullio ferè Europæ poſiti, & Oceanum ac mare Balthicum juxta navibus obire, & majorum amnium, quique naves pati poſſunt, Rheni videlicet, Moſæ, Albis, Viſurgis & Amaſis beneficio Germaniæ merces ad ſe transferre; & ſuas eò, navibus impoſitas, mittere commodiſſimè poſſunt. Enimverò magnas eis utilitates præſtant flumina, Rhenus maximè & Moſa, ut hac in parte Anglorum mercaturæ Batavica negotiatio immane quantum præſtet: Angli rurſus & portus meliores & littora puriora habent. Reſtagnantibus autumno aquis quotannis Batavia inundatur: ea re quum craſſior aër & peſtilentior fiat, ſingulari quidem naturæ providentia Auſter, qui ſub id tempus frequenter flare conſue-

vit, purgato à noxiis vaporibus cœlo & refrigerato, valetudini incolarum ſervit: cæterum congelata frigoribus aqua, ſtationes navium per tres menſes præcluduntur: Anglorum autem portus per id tempus perpetuo patent. Ad hæc mercaturam in omnes ferè totius orbis angulos diffuſam Batavi exercent: nec parum ad eam rem facit, Caſtellorum, atq; coloniarum & urbium recentium, quas in longinquis terris obtinent, multitudo. Societas Indiæ Orientalis maximè opes Reip. & commercia ingentibus acceſſionibus auxit: Ea quippe oram illam longè lateq; patentem, & opibus florentiſſimam, à Baſora, (ubi Tigris fluvius in Sinum Perſicum evolvitur) uſque ad extremas Japoniæ oras porrectam, commerciis frequentat: fœderibus cum multis Orientis Regibus juncta, & de monopoliis pactionem cum haud paucis eorum fecit: multa inſuper loca munita tenet: principem inter ea locum obtinet Batavia, in Java Majore, inſula, poſita. Qui ibi degit ſupremus Gubernator ſeu Imperator, regia ferè pompa conſpicuus, reliquis etiam Indiæ provinciis præeſt. Eorum locorum ſummum imperium penes Societatem eſt, inter ea eminent Inſulæ Malaacæ & Bandæ, Amboina, Malacca, ora inſulæ Ceilan, Paliacatta, Muſulapatan,

Societas Indiæ Orientalis.

patan, Negapatan, (ea regio in littore Coromandelio ſita eſt:) Cochinum, Canaor, & Cranganor, (in littore Malabarico) aliæque. Num in China quoque ipſa liberè negotiandi data poteſtas ſit, nobis haud liquet: illud utique conſtat, Chinenſes frequentiſſima cum Batavis commercia exercere Bataviæ. At in Japonia ſolis Batavis mercaturam facere fas eſt, Luſitanis omni ad eam aditu præcluſo. Naves bellicas ornare ad L. exercitum terreſtrem ad hominum millia XX. conficere Societas poteſt. Collata primum pecunia ad ſexagies centena millia, immenſis crevit auctibus: intra ſexennium ad ter centies centena millia (velut vulgo vocant, trecentæ tonnæ auri) in ſorte computata ſunt, nulla ratione habita impenſarum, aut lucri inter conſortes pro rata parte diſtributi. Societas Indiæ Occidentalis (quæ & Americana vocatur) octogies centena millia primum contulit. Ea quum initio res proſperè geſſiſſet, brevi ſemetipſa labefactavit, nimium quippe lucri inter conſortes diviſerat, nec ſatis magnam pecuniæ ſummam ad bellum cum Hiſpanis gerendum comparaverat; adhæc ſubigendis provinciis magis, quam mercaturæ ſtabiliendæ intenta fuit: nec alia res opes ejus magis afflixit, quam Braſiliæ defectio. Sed tamen in Guinea adhuc tenet caſtellum Sancti Gregorii de Mina:

& ni fallor, Loandam in Angola, aliaque loca: item nonnullas inſulas Caraibes, & Novam Hollandiam in ea Americæ parte, quæ ad Septentrionem vergit. Nec ita pridem colonias in Guianam & ad Orenoquam, ingentem amnem, deducere inſtituerunt. Permulta Batavis adminicula ad mercaturam amplificandam ſuppetere, quæ alibi aut ſingula tantum, aut ſaltem non omnia deprehenduntur, prudentiores obſervarunt. Ea hujusmodi ſunt: infinita hominum multitudo, terræ ipſius ſitus opportunus juxta nec ad hoſtium impetum expoſitus: exiguus uſurarum modus, magnum abundantiæ pecuniæ præſentis argumentum: pœnarum quibus fures, impoſtores, & qui foro fraudulenter cedunt, (vulgo bancoruptores) coërcentur, magnitudo: menſa publica Amſtelodamenſium, ubi pecunias deponere mercatores conſueverunt (vulgo banco:) naves præſidiariæ, quæ onerarias ab hoſtibus prædonibusque defendunt; vectigalia modica. Accedit accurata commerciorum ratio; item quod qui ad clavum Reip. ſedent, maxima ex parte, aut mercaturam ipſi faciunt, aut ea conditione ſunt, ut, commercia publicè florere, ipſorum privatim interſit: adhæc, quod in India rerum ſoli Batavi potiuntur: quod deniq; propter

propter incredibilẽ incolarũ frugalitatem juxta & parſimoniã, plus merciũ exportatur, quam importatur. Enimverò notabile inprimis eſt, quod quum quidquid aromatum tota ferè India naſcitur, Batavi percipiant: aromatis tamen nemo, quam ipſi parcius utatur. Serici copiam ingentem ex Perſia aliisque locis, in quibus id negotiationis genus magna ex parte ſoli exercent, apportant: ipſi veſtiuntur lana, Quinimmo ſuos melioris notæ pannos aliis vendunt: ipſi vilius panni genus, & craſſiori filo textum, ad cultum corporis, afferendum curant ex Anglia: butyrum item ſuum longè præſtantiſſimum divendunt: ipſi allato ex Boreali Angliæ parte & item ex Hibernia, nec eadem bonitate, butyro veſcuntur. Et quum aliis in rebus genium ſuum plerunque defraudent, ei tamen nonnunquam, vino Gallico, aut aduſto liberalius hauſto, indulgent: quanquam in iſtis quoque compotationibus, ne modus excedatur, aut inter calicem ſupremaque labia multum cadat, ſedulò cavent: nec majus aut gulæ irritamentum, aut pecuniæ conſumendæ inſtrumentum gens temperatiſſima juxta & parciſſima novit.

§. 21. Vires hujus Reip. in mercatura, & quæ ad eam ſtabiliendam pertinet, valida *Vires & deliquium hujusce Reipubl.*

valida claſſe conſiſtere, ex iis, quæ diximus, liquet. Sociorum autem navalium, uſu rei maritimæ præſtantiſſimorum tantam multitudinem, ut ingentes ornari claſſes poſſent, aliis in terris fruſtra requiras. Sed ab ea parte, qua finitimis in continente jungitur, Batavia, quave perruptis aggeribus inundari agri nequeunt, haud tantis munita viribus eſt. Quanquam enim ei ad militem peregrinum conducendum pecuniæ affatim eſt, haud tamen eſt è Rep. unicè confidere hominibus, non alio, quam ſtipendii vinculo conſtrictis: mercenarii quippe milites fidem cum fortuna facile mutant, & quo plures ſunt, eo majorem operam Duci libertatem Reip. oppreſſuro navare poſſunt. Proinde fuerunt, qui ſuaderent, ut Hollandia & Zeelandia haud magnam reliquarum provinciarum curam agerent: ſibi autem proſpicerent, curarentque, ut rebus inter Moſam, Rhenum & Mare Auſtrale quantum fieri poteſt firmatis, & agros circumjacentes, ubi res poſtulabit, inundare, recluſis emiſſariorum clauſtris, (Schleuſſen) poſſint, & de reliquo vires maritimas omnibus modis amplificent: de quo conſilio accuratius diſputare haud allubeſcit. Multa quoque nec levia incommoda ipſius Reip. forma parit. Primum enim omnium, ſi re-

Forma Regiminis

ctè

ctè calculum ponas, non unam, ſed ſeptem omnino Reſpublicas ſeptem provinciæ referunt in unum corpus ſeu Syſtema Fœdere Trajectino collectas. Singulæ ſuos ac perpetuos Legatos habent, quibus Hagæ-Comitis res non ita magni momenti & quotidianæ, quæve ad univerſos Fœderatos pertinent, curæ ſunt: de rebus gravioribus ad ſuæ quisque Provinciæ Ordines referunt, & ex eorum voluntate in conſeſſu omnium Ordinum ſententias dicunt: ii Delegati *Ordines Generales* appellantur. Quinetiā Syſtema quoddam potius quam Civitatem ſingulæ provinciæ repræſentare videntur: ſingulę enim ejusdem provincię civitates ita ſe gerunt invicem, ut non tam certis imperantium & parentium legibus deſcriptæ, aut plurium in pauciores dominationi ſubjectę, quam pari omnes fœdere junctæ eſſe videantur. Multa quippe in Conſeſſu Ordd. provincialium occurrunt, quæ non ſententiis plurium, ſed unanimi omnium conſenſu decerni debent. Quare fit, ut iſtæ provinciæ ac civitates haudquaquam tam firmis inter ſe vinculis cohæreant, quam quæ unius ſubſunt imperio, niſi quando eos commune periculum, aut Boni publici ratio conjungit. Porro frequentiarum civitatum amplitudinem bellua multorū capitum, plebs deformat:

quæ in furorem acta mirificas ciere turbas poteſt. Itaque Magiſtratus id inprimis operam dare oportet, ut unde victum quæſitet, multitudo habeat; ne fame compulſa tumultuetur. Occulta quoque æmulatio inter Hollandiam & reliquas provincias intercedit. Illa quippe, ut quæ & opibus præpolleat, & maximorum onerum publicorum partem, ſola ſuſtineat, primas ſibi deferri exoptat: hæ contra pari omnes jure libertatis cenſeri oportere, obſtinatè contendunt. Amſtelodamenſem maximè civitatem occultis odiis proſequuntur reliquæ civitates, quod ea omnia ad ſe trahat, & ne ad principatum aliquando adſpiret, juſtam metuendi cauſam præbuiſſe videtur. Nec alia res æquabilitatem Reipubl. magis conturbat, quàm Principis Auriaci metus, à quo magnum libertati periculum imminet: quod & plebis multitudo & terreſtris militia, & Eccleſiaſticorũ ordo ſtudium ei ſuum certatim addixerunt. Nam Sacerdotibus inviſi ſunt Arminiani, ut, qui Barneveldianæ factionis, à Principe Auriaco alieniſſimæ partes ſequuntur. Itaque Optimates, quem in civitatibus jure obtinent principatum, non tamen ſine metu gerunt, omneſque actiones ad Principis metum & voluntatem plerunque accommodant.

Princeps Auriacus.

modant. Ejus quoque rationes bono publico vel ideò adverſantur, quod quum bella terreſtria haudquaquam è Republica ſint, ipſe tanquam ſupremus belli Dux, præſidio peregrinæ & obnoxiæ militiæ fultus, non alio tempore, majori auctoritate polleat. Igitur, dum eo modo conſtituta Resp. eſt, nulla ſeu otii inteſtini, ſeu publicæ ſecuritatis perpetuitas, ſperari poteſt. Quinimmo fieri haud difficulter poteſt, ut Auriacum principatus invadendi cupiditas inceſſat. Equidem quum ſummum ei imperium à Geldris deferretur Anno cIↃIↃCLXXV. haud obſcurè indicavit, ſe, modo reliquæ conſentirent provinciæ, nequaquam Saulis exemplum ſecuturum eſſe, qui ne oblatum divinitus regnum invitus acciperet, inter dolia ſe abſcondiſſe, S. litteris memoratur. Veruntamen, quum tot tantasque civitates, contra voluntatem ſuam, in obſequio contineri haud in proclivi ſit, prudentibus perſuaderi nequit, multum utilitatis ex ſumma poteſtate redundaturum ad Principem fuiſſe. Nam ſi caſtellis eas aut præſidiis coërcere velit, nihil aliud, quam commercia brevi peſſundaret, quæ nec vim pati, nec ſub unius dominatu admodum florere poſſunt. Proinde ſatius & magis è re Principis eſſe videtur, ut refræ-

nata

ad nutum tuum poteris. Quapropter Carolus V. dictitabat, nullam eſſe gentem (modo paternè & benignè habeatur) quæ ſervitutis nomen magis execretur, ſervitutem magis patiatur. Plebs tamen haud bona: cui proprium hoc & quaſi nativum vitium eſt, ut magiſtratus, ſi non ex ejus libidine Remp. adminiſtrent, criminetur & convitiis proſcindat. Ad terreſtrem militiam parum idonei ſunt Belgæ, & ferè equo inſidens Batavus ludibrium omnibus debet. Peritiores tamen & meliores ſunt Geldri, quique ad Weſtphaliæ fines ſpectant, mediocri ſaltē rei militaris uſu conſpicui. Rei autem maritimæ peritiſſimi, egregia in bellis navalibus virtutis documenta dedere, ut hac in parte nulli omninò genti concedant. Audacia tamen & ferocitate Batavos ſuperare putantur Zeelandi, ad quævis maris diſcrimina ſubeunda promti. Belgæ plerique omnes frugales ſunt: & exiguo ac parabili victu contenti, in adminiſtranda re familiari non ita rationem ſubducunt, ut annuos reditus quotannis decoquant; ſed ut aliquid, quod in lucro deputetur, ſuperſit, ſedulò provident. Ea parſimonia id conſequuntur, ut & quamvis magnam pecunię ſummam eis credere nemo non velit, & tributa dependere ſine ulla rei familiaris jactura queant. In opificiis artificiisque va-

rii generis excolendis indefeſſi: mercaturæ autem ita ſtudioſi, ut nullum vel periculum vel laborem ſubterfugiant, dummodo ſpes lucri affulgeat. Nec difficiles ſe aut moroſos in negotiatione præbent, modo ipſe commerciorum rationem perſpectam habeas. Nihil inconſideranter agere conſueverunt, nec niſi omnibus rei perficiendæ rationibus ante proviſis, temerè quidquā aggrediuntur. Nec aliam gentem ad mercaturam magis idoneam facile reperias. Illud quoq; laudi tribuitur Belgis, quod ſolertia & induſtria quæſtum qualemcunque facere, quā ingentes opes vel fraude comparare, vel vi eripere, pleriq; omnes malint: Quanquam ad commerciorum incrementum liberæ Reip. forma haud parum momenti affert. Maxima gentis & propria labes eſt, avaritia, eo tamen minus noxia, quod ſtimulos ei ad laborem & parſimoniam ſubdit. Complures ſunt, qui nationis iſtius alioquin maxima ex parte nullis ingenii aut ſolertiæ laudibus præter cæteras conſpicuæ, prudentiam, cujus in Rep. domi foriſque adminiſtranda, luculenta ſanè documenta dedere, ſummoperè mirentur. Ejus rei cauſam nonnulli ingenio gentis, frigidioribus & moderatis affectibus temperato, (quo, ceu fundamento, omnis civilis prudentia nititur:) attribuunt.

Delineatio Terræ.

§. 20. Septem Belgii Fœderati Provinciæ anguſtis circumſcriptæ finibus, exiguam Germaniæ (cui prætenduntur,) oram conficiunt. Cæterùm tanta urbium nitore, amplitudine, nominumq; frequentia præſtantiſſimorum multitudine refertæ ſunt, quantam in alia quidem ejusdem magnitudinis terra haud temerè reperias. Præter ſeptem iſtas provincias nonnulla Flandriæ & Brabantiæ oppida Belgæ Fœderati tenent, veluti Hulſtam, Sluſam, Ardenburgum, Sylvamducis, Trajectum ad Moſam, Bredam, Bergam ad Somam, Gravam, aliaque. Embdæ quoque armatos in præſidiis collocare conſueverunt, ut Amaſin amnem ſibi obnoxium redderent. Solum ipſum ad paſcua magis quam ad agriculturam accommodatum, vix tantum frumenti profert, quantum vel quintæ incolarum parti alendæ ſufficiat. Sed terræ vitium incolarum ſolertia, & fluminum marisque, magnam piſcationis juxta & navigationis facultatem præbentium, opportunitas cumulatè compenſant. Enimverò aſellorum & halecum captura immenſas Batavis divitias parit. Sunt inter Anglos, qui ſubducta ratione, doliorum halecibus impletorum ſupra ducentas & tredecim myriades, octo millia & quadringenta vendi quotannis à Batavis,

& ex

& ex iis redigi ad trecies centena librarum Sterlingorum millia auctores ſint, nulla habita ratione earum halecum, quæ vel in Hiſpaniam, Italiam, Galliam, Rothomagum transportantur, vel domi conſumuntur. Sed multò majores in Batavos opes redundant ex navigatione & mercatura, quarum utraque apud eos uſque adeò floret vigetque, ut plures vel in una Batavia naves, quam in reliquis Europæ regionibus omnibus eſſe, nonnulli exiſtiment. Magnam ad eam rem opportunitatem habet ſitus; Batavi quippe in meditullio ferè Europæ poſiti, & Oceanum ac mare Balthicum juxta navibus obire, & majorum amnium, quique naves pati poſſunt, Rheni videlicet, Moſæ, Albis, Viſurgis & Amaſis beneficio Germaniæ merces ad ſe transferre; & ſuas eò, navibus impoſitas, mittere commodiſſimè poſſunt. Enimverò magnas eis utilitates præſtant flumina, Rhenus maximè & Moſa, ut hac in parte Anglorum mercaturæ Batavica negotiatio immane quantum præſtet: Angli rurſus & portus meliores & littora puriora habent. Reſtagnantibus autumno aquis quotannis Batavia inundatur: ea re quum craſſior aër & peſtilentior fiat, ſingulari quidem naturæ providentia Auſter, qui ſub id tempus frequenter flare conſue-

patan,Negapatan, (ea regio in littore Coromandelio ſita eſt:) Cochinum,Canaor, & Cranganor,(in littore Malabarico)aliæque. Num in China quoque ipſa liberè negotiandi data poteſtas ſit, nobis haud liquet: illud utique conſtat, Chinenſes frequentiſſima cum Batavis commercia exercere Bataviæ. At in Japonia ſolis Batavis mercaturam facere fas eſt, Luſitanis omni ad eam aditu præcluſo. Naves bellicas ornare ad L. exercitum terreſtrem ad hominum millia XX. conficere Societas poteſt. Collata primum pecunia ad ſexagies centena millia, immenſis crevit auctibus: intra ſexennium ad ter centies centena millia (velut vulgo vocant,trecentæ tonnæ auri) in ſorte computata ſunt, nulla ratione habita impenſarum, aut lucri inter conſortes pro rata parte diſtributi. Societas Indiæ Occidentalis (quæ & Americana vocatur) octogies centena millia primum contulit. Ea quum initio res proſperè geſſiſſet, brevi ſemetipſa labefactavit, nimium quippe lucri inter conſortes diviſerat, nec ſatis magnam pecuniæ ſummam ad bellum cum Hiſpanis gerendum comparaverat; adhæc ſubigendis provinciis magis,quam mercaturæ ſtabiliendæ intenta fuit: nec alia res opes ejus magis afflixit, quam Braſiliæ defectio. Sed tamen in Guinea adhuc tenet caſtellum Sancti Gregorii de Mina:

& ni fallor, Loandam in Angola, aliaque loca: item nonnullas inſulas Caraibes, & Novam Hollandiam in ea Americæ parte, quæ ad Septentrionem vergit. Nec ita pridem colonias in Guianam & ad Orenoquam, ingentem amnem, deducere inſtituerunt. Permulta Batavis adminicula ad mercaturam amplificandam ſuppetere, quæ alibi aut ſingula tantum, aut ſaltem non omnia deprehenduntur, prudentiores obſervarunt. Ea hujusmodi ſunt: infinita hominum multitudo, terræ ipſius ſitus opportunus juxta nec ad hoſtium impetum expoſitus: exiguus uſurarum modus, magnum abundantiæ pecuniæ præſentis argumentum: pœnarum quibus fures, impoſtores, & qui foro fraudulenter cedunt, (vulgo bancoruptores) coërcentur, magnitudo: menſa publica Amſtelodamenſium, ubi pecunias deponere mercatores conſueverunt (vulgo banco:) naves præſidiariæ, quæ onerarias ab hoſtibus prædonibusque defendunt; vectigalia modica. Accedit accurata commerciorum ratio; item quod qui ad clavum Reip. ſedent, maxima ex parte, aut mercaturam ipſi faciunt, aut ea conditione ſunt, ut, commercia publicè florere, ipſorum privatim interſit: adhæc, quod in India rerum ſoli Batavi potiuntur: quod deniq; propter

propter incredibilē incolarū frugalitatem juxta & parſimoniā,plus merciū exportatur,quam importatur. Enimverò notabile inprimis eſt, quod quum quidquid aromatum tota ferè India naſcitur, Batavi percipiant: aromatis tamen nemo, quam ipſi parcius utatur. Serici copiam ingentem ex Perſia aliisque locis, in quibus id negotiationis genus magna ex parte ſoli exercent, apportant: ipſi veſtiuntur lana. Quinimmo ſuos melioris notæ pannos aliis vendunt: ipſi vilius panni genus, & craſſiori filo textum, ad cultum corporis, afferendum curant ex Anglia; butyrum item ſuum longè præſtantiſſimum divendunt: ipſi allato ex Boreali Angliæ parte & item ex Hibernia, nec eadem bonitate, butyro veſcuntur. Et quum aliis in rebus genium ſuum plerunque defraudent, ei tamen nonnunquam, vino Gallico, aut aduſto liberalius hauſto, indulgent: quanquam in iſtis quoque compotationibus, ne modus excedatur, aut inter calicem ſupremaque labia multum cadat, ſedulò cavent: nec majus aut gulæ irritamentum, aut pecuniæ conſumendæ inſtrumentum gens temperatiſſima juxta & parciſſima novit.

§. 21. Vires hujus Reip. in mercatura, & quæ ad eam ſtabiliendam pertinet, validà *Vires & deliquium hujusce Reipubl.*

valida

valida claſſe conſiſtere, ex iis, quæ diximus, liquet. Sociorum autem navalium, uſu rei maritimæ præſtantiſſimorum tantam multitudinem, ut ingentes ornari claſſes poſſent, aliis in terris fruſtra requiras. Sed ab ea parte, qua finitimis in continente jungitur, Batavia, quave perruptis aggeribus inundari agri nequeunt, haud tantis munita viribus eſt. Quanquam enim ei ad militem peregrinum conducendum pecuniæ affatim eſt, haud tamen eſt è Rep. unicè confidere hominibus, non alio, quam ſtipendii vinculo conſtrictis: mercenarii quippe milites fidem cum fortuna facile mutant, & quo plures ſunt, eo majorem operam Duci libertatem Reip. oppreſſuro navare poſſunt. Proinde fuerunt, qui ſuaderent, ut Hollandia & Zeelandia haud magnam reliquarum provinciarum curam agerent: ſibi autem proſpicerent, curarentque, ut rebus inter Moſam, Rhenum & Mare Auſtrale quantum fieri poteſt firmatis, & agros circumjacentes, ubi res poſtulabit, inundare, recluſis emiſſariorum clauſtris, (Schleuſſen) poſſint, & de reliquo vires maritimas omnibus modis amplificent: de quo conſilio accuratius diſputare haud allubeſcit. Multa quoque nec levia incommoda ipſius Reip. forma parit. Primum enim omnium, ſi re-

Forma Regiminis

ctè

ctè calculum ponas, non unam,ſed ſeptem omnino Reſpublicas ſeptem provinciæ referunt in unum corpus ſeu Syſtema Fœdere Trajectino collectas. Singulæ ſuos ac perpetuos Legatos habent, quibus Hagæ-Comitis res non ita magni momenti & quotidianæ, quæve ad univerſos Fœderatos pertinent,curæ ſunt: de rebus gravioribus ad ſuæ quisque Provinciæ Ordines referunt, & ex eorum voluntate in conſeſſu omnium Ordinum ſententias dicunt: ii Delegati *Ordines Generales* appellantur. Quinetiã Syſtema quoddam potius quam Civitatem ſingulæ provinciæ repræſentare videntur :ſingulę enim ejusdem provincię civitates ita ſe gerunt invicem, ut non tam certis imperantium & parentium legibus deſcriptæ, aut plurium in pauciores dominationi ſubjectę,quam pari omnes fœdere junctæ eſſe videantur. Multa quippe in Conſeſſu Ordd. provincialium occurrunt, quæ non ſententiis plurium, ſed unanimi omnium conſenſu decerni debent. Quare fit, ut iſtæ provinciæ ac civitates haudquaquam tam firmis inter ſe vinculis cohæreant, quam quæ unius ſubſunt imperio, niſi quando eos commune periculum, aut Boni publici ratio conjungit. Porro frequentiarum civitatum amplitudinem bellua multorũ capitum, plebs deformat:

quæ in furorem acta mirificas ciere turbas poteſt. Itaque Magiſtratus id inprimis operam dare oportet, ut unde victum quæſitet, multitudo habeat; ne fame compulſa tumultuetur. Occulta quoque æmulatio inter Hollandiam & reliquas provincias intercedit. Illa quippe, ut quæ & opibus præpolleat, & maximorum onerum publicorum partem, ſola ſuſtineat, primas ſibi deferri exoptat: hæ contra pari omnes jure libertatis cenſeri oportere, obſtinatè contendunt. Amſtelodamenſem maximè civitatem occultis odiis proſequuntur reliquæ civitates, quod ea omnia ad ſe trahat, & ne ad principatum aliquando adſpiret, juſtam metuendi cauſam præbuiſſe videtur. Nec alia res æquabilitatem Reipubl. magis conturbat, quàm Principis Auriaci metus, à quo magnum libertati periculum imminet: quod & plebis multitudo & terreſtris militia, & Eccleſiaſticorū ordo ſtudium ei ſuum certatim addixerunt. Nam Sacerdotibus inviſi ſunt Arminiani, ut, qui Barneveldianæ factionis, à Principe Auriaco alieniſſimæ partes ſequuntur. Itaque Optimates, quem in civitatibus jure obtinent principatum, non tamen ſine metu gerunt, omnesque actiones ad Principis metum & voluntatem plerunque accommodant.

Princeps Auriacus.

modant. Ejus quoque rationes bono publico vel ideò adverſantur, quod quum bella terreſtria haudquaquam è Republica ſint, ipſe tanquam ſupremus belli Dux, præſidio peregrinæ & obnoxiæ militiæ fultus, non alio tempore, majori auctoritate polleat. Igitur, dum eo modo conſtituta Reſp. eſt, nulla ſeu otii inteſtini, ſeu publicæ ſecuritatis perpetuitas, ſperari poteſt. Quinimmo fieri haud difficulter poteſt, ut Auriacum principatus invadendi cupiditas inceſſat. Equidem quum ſummum ei imperium à Geldris deferretur Anno cIↄIↄcLXXV. haud obſcurè indicavit, ſe, modo reliquæ conſentirent provinciæ, nequaquam Saulis exemplum ſecuturum eſſe, qui ne oblatum divinitus regnum invitus acciperet, inter dolia ſe abſcondiſſe, S. litteris memoratur. Verùntamen, quum tot tantasque civitates, contra voluntatem ſuam, in obſequio contineri haud in proclivi ſit, prudentibus perſuaderi nequit, multum utilitatis ex ſumma poteſtate redundaturum ad Principem fuiſſe. Nam ſi caſtellis eas aut præſidiis coërcere velit, nihil aliud, quam commercia brevi peſſundaret, quæ nec vim pati, nec ſub unius dominatu admodum florere poſſunt. Proinde ſatius & magis è re Principis eſſe videtur, ut refræ-
nata

nata ambitione, eo quo fungitur munere contentus ſit, præſertim, quum, dummodo aſtu rem colat, & ad popularem ſenſum ſe prudenter accommodet, ad nutum ferè ſuum circumagere Remp. poſſit. Num verò Reip. ejusmodi Præfectus adeò neceſſarius ſit, ut eo carere neutiquam poſſit, in utramque partem diſputatur à multis. Qui id affirmant, ferè hunc in modum argumentantur: populum unius imperio certis limitibus circumſcripto antiquitus aſſuetum fuiſſe: pertinere eum ad totius Reip. ſplendorem, tum ad magiſtratuum, qui ſingulis civitatibus præſunt, auctoritatem, compeſci & opprimi factiones motusque populi: tolli & removeri penitus, ea quæ ſeu ex Optimatum, ſeu populi principatu dimanant, incommoda, & rei bene gerendæ impedimenta; veluti, in rebus decernendis tarditatem, in ſententiis dicendis diſſenſionem, in exequendis cunctationem, conſiliorum denique & arcanorum in vulgus, proditionem, & ſimilia: quæ quidem nos in medio relinquimus. Inter nævos Reipubl. illud quoque numerandum eſt, quod tantæ hominum multitudini, quum domi alimenta non ſuppetant, ea foris aliunde petere, ac inter exteros & victum quæritare & opes parare neceſſe ſit. Quod ſi contin-

gat

gat, ut commeatus ſubvectione & commerciis Batavi intercludantur, prope exitium Reſpublica eſt; nec vero eas commoditates ita fixas habent, ut earum poſſeſſione dejici nullo modo poſſent. Jam verò Sectarum & Religionum diverſitas haud obſcurum Reip. male conſtitutæ argumentum eſt. Sunt tamen, qui velint, inter reliquas cauſas, quibus tantopere res Batava effloruerit, ſectarum quoque multitudinem eſſe connumerandam; quippe quæ incolarum frequentiam, rem ad robur & amplitudinem Reip. inprimis utilem, mirificis acceſſionibus augeat. Primas quidem tenet Religio, ut vocant, Reformata: reliquæ ſectæ non tam permittuntur, quam tolerantur; Pontificiis connivetur; ita tamen, ut & in officio contineantur, & ab omni licentia cohibeantur; verentur quippe Batavi, ne qui Pontificii ſe quaſi in ſervitutem addixerunt Sacerdotes, ſecreta cum Hiſpano conſilia agitent. Sed tamen haud comperias, in Batavia, ob diverſum Divini Numinis cultum, civem civi aut odio eſſe, aut injuriæ expoſitum. Quam ob cauſam nonnulli dictitatunt: in aliis regionibus plus quidem Reip. prodeſſe Religionem; in Batavia minus nocere. Magnum denique incommodum incolis rerum, quæ ad

vitam pertinent, caritas affert; ex vectigalium, quæ rei penuariæ imperantur, magnitudine proficiſcens; ex eo enim tributi genere reditus ſuos Belgæ Fœderati maxima ex parte percipiunt. Fama tenet, Amſtelodami triginta vectigalium genera dependi prius oportere, quam apparatum piſcium ferculum, cum embammate, apponi in menſa poſſit. In tanta tamen tributorum magnitudine prohiberi haud potuit, quo minus ære alieno Reſp. obrueretur. Sunt qui commercia relangueſcere paulatim contendant. Ejus rei complures afferuntur cauſæ: Pace quippe Monaſterii confecta, alias quoque nationes ſummo ſtudio animum ad mercaturam applicuiſſe: pretium mercium Indicarum vilius abundantia fieri: Societatem autem neceſſe habere, majores indies ſumtus ad commercia conſervanda facere: Quum antea quinque tantum aut ad ſummum ſex naves onerariæ ex Indiis redierint; nunc ad viginti domum reverti: itaque merces in conditoriis diu repoſitas, emptorem requirere, nec ſtatim juſto pretio vendi poſſe: tumque annis abhinc aliquot tantum rei frumentariæ proventum fuiſſe in Gallia, in Hiſpania, in Italia, in Anglia, ut perparum eo deportare Batavi poſſent: quum ipſi frumento, quod

è mari

è mari Balthico deportare conſueverunt, aromata ſua maxima ex parte permutare ſoleant. Novis denique, quas pomœriis ſuis adjunxerunt Amſtelodamenſes acceſſionibus; ingentem pecuniæ vim ſubtractam commerciis eſſe: luxu item & magnificentiâ indies ingraveſcente, opes exhauriri. Cauſas acceptæ, inter initia ſuperioris belli, calamitatis, inveſtiganti, ea potiſſima fuiſſe videtur, quod Batavi nimio negotiationis ſtudio effœminati, neglecto armorum uſu, virtutis etiam militaris ſcintillas pene extinxerant: item, quod nullam ab hoſte t erreſtri irruptionem metuentes, vires maritimas tantum firmarent. Porro præſtantiſſimos quosque militiæ terreſtris Duces ac Præfectos dimiſerant: ſuffectis in eorum locum ſuis ipſorum filiis, qui nullum in re militari uſum habebant, nec præter pacem & otium quidquam ſpectabant. Annò quippe cIↄIↄcLXV. bello cum Anglis exorto, veterani milites Anglicani, & Anno cIↄIↄcLXIIX. Gallici exauctorati ſunt, quibus nationibus robur exercitus terreſtris nitebatur: & verò nihilominus eum dilabi & ad nihilum redigi neceſſe fuit, ut qui, demta Principi Auriaco belli ſumma, Duce legitimo deſtitutus fluctuabat. Ad hæc, nimia ſecuritate obcœcati Batavi,

nec Gallorum Regi tantum vel animi, vel virium fore, ut bellum ipſis inferret, quum eis Imperator & Hiſpanus haud dubie auxilium laturi eſſent: nec cum Gallo Anglum ſe conjuncturum eſſe credebant. Accedit, quod mari debellatum iri cum Anglo ſperabant, ante quam terra tria quatuorve oppida Gallus expugnaſſet. Antiqua ſcilicet belligerandi ratio ob oculos verſabatur, quum ſatis magnum ſe oræ pretium feciſſe milites exiſtimabant, ſi ſingulis expeditionibus ſingula cepiſſent oppida: quumque Grollæ expugnatio aut Saſſæ Gandavenſis magnis literarum monumentis celebraretur. Denique ſunt, qui velint, quosdam non moleſtè paſſos, terreſtribus præliis aliquid calamitatis acceptum eſſe: ea enim re & fidem Principis ac virtutem in ſuſpicionem & invidiam adduci, & auctoritatem ejus opesque frangi poſſe credebant, quippe quem ſummæ Reip. domi militiæque, præficere inviti coacti eſſent.

Belgio qui confines. §. 22. Reliquum eſt, ut de finitimis gentibus agamus, quidve ab iis metuere aut ſperare Batavi debeant, breviter oſtendamus. Iis maximum periculum à vicinitate Angli impendere videtur: cujus unius opes maritimæ formidabiles

dabiles illis ad hoc uſque tempus fuerunt. Is quum imperium maris & commerciorum ſumma ope ſibi vindicare nititur, indignè fert, novam Rempublicam à parvis profectam initiis, & ni Anglorum ſuffulta præſidio eſſet, brevi collapſuram, ad id faſtigium adſcendiſſe, ut & in occupandis Indiæ commerciis ei antevertere, & negotiationem Anglicanam ubique conturbare inſtiterit. Nam Angli ingenio ſunt arroganti, & ad luxuriam lautitiasque proclivi. Batavi contra, nulli magis, quam lucri cupiditati, indulgent; & parabili victu contenti, nullas unquam impenſas inutiles faciunt: quare fit, ut & minore pretio vendere ſuas merces poſſint, & peregrini cum illis negotiari malint, quam cum Anglis. Itaque utilitas publica poſtulare videtur, ut caveant Batavi, ne Anglum unquam temerè laceſſant, quinetiam ut apluſtria demittendo, quandam obſequii ſpeciem haud gravatè præbeant: vires interim maritimas, cum cura firment: ut ſi quando vel navigationem eorum vel piſcationem obturbare Anglus inſtitueret, validam ei claſſem opponere poſſent; denique ut eadem, quæ Angli exercent opificia artificiaque, ſi non majori, ſaltem pari

ſtudio, perpolire ſtudeant, ut merces æque aut magis affabre factæ, & ſimul vilius venditæ plures reperiant emptores. A Gallis multum periculi Belgis Fœderatis eſt terrâ. Gallorum quippe conatibus quoniam jam inde à multis annis obſtiterunt, in magno apud eos odio ſunt. Itaque terreſtres inprimis partes firmis præſidiis munire, & ne vicini Germaniæ Principes tranſitum per ſuas terras hoſtibus dare, nedum ſocia arma jungere velint, perpetuam cum illis amicitiam colere neceſſario debent. Belgium quoque Hiſpanienſe, tanquam firmiſſimum ſuæ libertatis propugnaculum, omni ope tutari eos convenit: quo, ceu pignore devinctus Hiſpanus cum Belgis Fœderatis ſtare contra Gallos neceſſe habet. Præterea deligere debet Duces Præfectosque, majori, quam ſuperioribus temporibus rei militaris uſu exercitos. Hollandiam item, qua ad Geldriam ſpectat, adverſus hoſtiles impetus majoribus firmari munimentis oportet. Cæterum ut denuo cum Gallo ſocietatem contra Batavos ineat Anglus, adduci ſe, meo quidem judicio, haud facile patietur: atque occurri ei rei ab ipſis Batavis poteſt. Perutile quoque fuerit, manibus pedibusque obniti, ne vel juſto majores vires maritimas Gallus ſibi comparet,

paret, aut conſilium de ſtabilienda negotiatione Indiæ Orientalis perficiat. Et quandoquidem omnes totius Europæ opes mercibus operibusque affabre factis derivantur in Galliam, eniti Batavos oportet, ut aut ejusdem bonitatis concinnitatisque merces reliquis nationibus ſubminiſtrare queat, aut ſaltem merces Gallicanas (quæ quidem artificum manu conficiuntur) à ſuis terris prohibeant. Ab Hiſpano nihil periculi Batavis terra marique imminet: viribus ejus bello Belgico penitus exhauſtis. Quinimmo utriusque partis intereſt, ut concordibus animis & voluntatibus junctis Gallum à vexandis ſubigendisque Belgii provinciis prohibeant: præſertim quum haud multum ſit reliquum factum, quod Hiſpanis eripere Batavi poſſent. Nam ad occupandam Americam, aut tuendam occupatam, haud ſatis virium eſt. Equidem claſſem quæ argentum Americanum in Hiſpaniam portat, etſi Batavi incommodare nonnihil poſſunt: iis tamen Hiſpani viciſſim reddendo mare prædonibus infeſtum, haud parum detrimenti afferre queunt. Luſitani nihil negotii faceſſere Batavis poſſunt, quinimmo ab his illi maximè ſibi metuere neceſſe habent: quod ea eſt Braſiliæ, & eorum, quæ Luſitanis reliqua

facta ſunt, in India Orientali locorum opportunitas, ut ea invadendi cupido inceſſere Batavos facile queat, & modo occaſio detur, vires ad ea in poteſtatem redigenda haud defuturas crediderim. Quum quaſi horreum Bataviæ & penuarium ſit illa orbis terrarum pars,quæ mari Balthico intermittitur, id operam dedere Batavi, ne quis Arctoi Orbis Rex tantum ſibi virium compararet, ut ejus maris imperio ſolus potiretur: id quod eo facilius prohiberi hoc tempore poteſt, quod ſinum Bothnicum Suecus & Danus inter ſe partiti ſunt. Conſtat utique, quibus artibus utrumque Regem Batavi luſerint. Cum reliquis gentibus amicitiam eos colere expedit, ne ullo loco commerciis excludantur. Iis in locis,in quibus quaſi ſoli dominari in foro,aut primas mercaturæ tenere nequeunt, ita ſe comparare debent, ut ſeu mercium bonitate vilitateque, ſeu dexteritate negotiationis ac humanitate emptores alliciant, atque adeò maximam lucri partem ſoli auferant. Atque hac via, utpote minore & minus inviſa, facilius diteſcas, quam ſi reliquas gentes navigatione aut commerciis per vim prohibere inſtituas. Fieri autem nullo modo poteſt, ut Monopolium ſibi Batavi vindicent aut tueantur.

CA-

CAPUT VII.

DE HELVETIA.

§. I.

QUi communi *Helvetiorum* nomine continentur populi, Germanorum olim imperio ſubjecti fuere. Cæterum qua occaſione, quave cauſa impulſi, ſeceſſione facta, in novam ac peculiarem Rempublicam coïerint, breviter exponam. Urii, Suitii, & Undervvaldii, exiguæ ſanè civitates (eæ Sylveſtres, ſeu Vallium Civitates, die drey Waldſtädte vulgo appellantur) antiqua libertate & immunitatibus ipſis, ut fertur, à Ludovico Pio, Imperatore, conceſſis, gaudebant: ab eodem tamen Præfectus (ein Reichs-Vogt) datus, qui judicio rerum capitalium præeſſet. Certa quoque quibusdam ejus terræ cœnobiis conſtituta jura erant, quæ tamen de libertate publica haud multum derogabant. Porro magna Nobilium frequentia apud eos degebat: ii, opibus auctis, inſolenter ſe efferre, & populum injuriis & vexationibus exercere cœperunt: maximè, quum diſſidentibus inter ſe Imperatore & Pontifice, hujus ferè partes Nobilitas, illius Multitudo ſequeretur. Eas Nobilium ac populi contentiones magnum illud Inter- Reipublicæ Ortus & Progreſſus.

 egnum,

regnum, Friderici II. mortem conſecutum auxit: donec Anno cIↃCCLX. re ad arma deducta, Nobilitas è finibus regionis ejiceretur. Verum re à Rudolpho I. Imperatore compoſita, plerique exulum in patriam rediere. Atque hæ civitates libertatem ſuam ſartam tectamque retinuerunt, donec Albertus I. gubernacula Imperii ſuſciperet in Germania. Is civitatibus iſtis perinfenſus fuit, ſive quod adverſarii ejus, Adolphi Naſſovii rebus, ſtuduiſſent, ſeu quod ipſe præter alias, quibus inhiabat, prædas, has quoque terras hæreditariis Domus Auſtriacæ poſſeſſionibus adjicere ſtatuiſſet. Itaque monaſteria & complures è Nobilitate ſollicitavit, ut ſe in poteſtatem ac ditionem Auſtriacæ Familiæ dederent. Idem à tribus illis, quas demonſtravi civitatibus, petiit; ſed fruſtra. Exin Præfectos ad eas miſit, qui quum præter morem antiquum, in arcibus munitiſſimis ſedes ſuas ac domicilium conſtituiſſent, civitates initio benignè & humaniter habitas conciliare Auſtriacæ genti nitebantur. Verum, quum illud haud ſuccederet, eas premere omni vexationum genere cœperunt. Nec querelis, quas eo nomine ad Imperatorem detulerunt afflictæ civitates, quidquam loci relinquebatur. Jamque immanis tyran-

nis

nis eo dementiæ dicam an inſolentiæ progreſſa fuerat, ut Geislerus quidam, Undervvaldiorum Præfectus, homo procax idem & arrogans, pileo perticæ prælongæ impoſito, Althorffii, in medio foro palam ediceret; ut prætereuntes nudato capite, & flexis poplitibus, eundem honorem haberent pileo, quo præſentem Dominum afficere conſuevíſſent. Scilicet explorare eo pacto civium in ſe animum homo protervus voluit, ut quos dicto audientes, quosve immorigeros haberet, intelligeret. Forte evenit, ut pileum ſtipiti impoſitum quidam è civibus, nomine Guilielmus Tellius, ſæpius præteriret, nec reverentiam & honorem ei, ex edicto Præfecti, debitum præſtaret. Re cognita Præfectus graviſſimo ſupplicio utendum ratus, Tellium, nequidquam deprecantem coëgit, pomum filioli (quem habebat unicum) vertici impoſitum, ſagitta ferire. Cæterum, re feliciter nec ſine divino numine perpetrata, quum in carcerem inde duceretur, Tellius aufugit, effecitque, ut Præfectos omnis populus incredibili deinceps odio proſequeretur.

§. 2. Inter hæc ex Suitiis Wernerus Stouffacherus, ex Uriis, Waltherus Furſtius, ex Undervvaldiis, Arnoldus à Melchthale, ad tollendam tyrannidem & priſtinam Conſœratio prima.

priſtinam libertatem vindicandam conjurationem faciunt. Quumque plurium ſociorum acceſſione ſuas partes firmaſſent, convenit inter eos, ut arcibus ex improviſo occupatis, Præfecti expellerentur, proximis Kalendis Januarii cIↃcccIIX. Id conſilium initum ad d. XVII. Octobris, cIↃcccVII. & bonis avibus perfectum eſt eo quo conſtitutum erat, die. Exin ab iis, quas demonſtravimus, civitatibus, fœdus jurejurando ſancitur, in decennium, ad libertatem patriam communi auxilio defendendam. Anno cIↃcccXV. Leopoldus, Archidux Auſtriæ, idemq; Alberti I. filius, vi armisque coërcendas civitates ratus, in eas cum exercitu XX. milliũ militum, proficiſcitur. Contra tantam hominum multitudinem mille & trecentos duntaxat milites, Fœderati duxere. In ſubjectum Auſtriacorum agmen & itinere anguſto, (ab una quippe parte lacus erat, ab altera montes editiſſimi imminebant) proficiſcens, quum Helvetii nonnulli è loco ſuperiore ingentia ſaxa & magnam lapidum vim devolviſſent jeciſſentque; Ordines primum perturbati ſunt. Interea reliquæ Fœderatorum copię eminus rem gerebant, & hoſtem à fronte adortæ, tandem acie victum profligarunt ad Moregartum oppidum. Victoria tam illuſtri parta, fœdus à tribus iſtis pagis

Conflictus ad Moregartum.

pagis renovatum, & ut perpetuum æternumque foret, jurejurando ſancitum eſt. Fœderis formula perſcripta eſt Brunnæ ad d. VII. Decembris, Anno cIↄccc.xx. Hæc primum jacta ſunt Reip. iſtius fundamenta; cujus civitates ſemetipſæ inter ſe Germanico vocabulo Eydtgenoſſen (i.e. ejuſdem jurisjurandi participes:) exteri Suitios, à Suitio pago, in omnes derivato nomine, appellant.

§. 3. Nec tamen eo conſilio initum fœdus initio fuerat, ut gens Helvetica à reliquo Imperii Germanici corpore avulſa novam Rempubl. conderet: quippe quæ præter libertatis & immunitatum conſervationem nihil ſpectabat. Sed tamen paulatim à cæteris ſeorſim conſilia capi cœpit, ceſſavitque Comitia Germaniæ obire. Itaque pacificatione demum Monaſterienſi Anno cIↄIↄcxLIIX. conſtitutum eſt, ut Helvetiorum gens libera poſthac & Germanorum Imperio in perpetuum exemta cenſeretur. Nam fœdus iſtud Ludovicus IV. Imperator, ſuâ auctoritate comprobavit, novumque Præfectum miſit, in cujus verba, quo Imperatoris nomine præibat, Pagi hac lege jurârunt, ut ſuæ libertati viciſſim caveretur A. cIↄcccxxxII. Sed à ſubſequentibus Imperatoribus, eis, Præfectum, è ſuis aliquem eligendi, & judicia, quâ publica, quâ Redintegratio.

qua privata, exercendi poteſtas data eſt. Cum tribus hiſce pagis conjungitur Lucerna Anno clↄcccxxxii. & item Tiguris A. clↄcccli; quæ, ut eſt auctoritate & amplitudine ſuperior; ita reliquos Confœderatorum pagos dignitate antecedit. Lucerna in Auſtriacorum ante ditione fuerat: Tiguris, libera Imperii Germanici civitas, nullius obnoxia imperio. Paulo poſt nomina quoque ſua in fœdus iſtud dedere, Glarena, & item Anno clↄccclii. Tugium & Berna. Helvetii inde multis cum Auſtriaca gente bellis impliciti; cum alia præclarè geſſerunt, tum Leopoldum Auſtriacum, acie victum, una cum permultis aliis illuſtri nobilitate viris cædunt ad Sempachum Anno clↄccclxxxvi. Inſigne quoque virtutis documentum ediderunt Anno clↄccccxliv. quum ad diſturbandum Concilium Baſileenſe valido cum exercitu Delphinus Galliæ (is Ludovicus XI. poſtea dictus eſt) in eos proficiſceretur. Mille quippe & ſexcenti milites, ferociter in hoſtem illati, tam atrox commiſere prælium, ut etſi ad unum omnes in veſtigio occidione occiderentur, hoſtes tamen atrocitate pugnæ perterrefacti, pedem referrent.

Prælium ad Sempachum.

Bellū cum Carolo, Duce Burgundiæ.

§. 4. Bellum inde cum Carolo Burgundo exortum eſt An. clↄcccclxxvi. incea-

incendii flammam excitante Ludovico XI. qui negotium exhibere volebat Burgundo. Ea tempeſtate ſocietatem cum Helvetiis ineunt Renatus Dux Lotharingus, Epiſcopi, Baſileenſis & Argentinenſis, aliique. Fridericus III. quoq; Imperator, eam exercendi inveteratum gentis ſuæ odium occaſionem haud dimittendam ratus, Helvetiis edixit, ut infeſtis copiis in terras Burgundi, qui tum hoſtis Imperii Germanici erat, irrumperent. Nec mora ulla in Helvetiis fuit. Verum exinde pace cum Burgundo facta, Imperator nullam Helvetiorum rationem habuit, in ſpem erectus fore, ut graviſſimis cladibus ab invicto Principe coercerentur. Sed multo aliter res cecidit. Helvetii tribus iisque atrociſſimis præliis cum Burgundo conſertis, ter victores diſceſſerunt, magna hoſtium ſtrage edita: ac primum quidem ad Granſonium; deinde ad Moretum, ubi in exercitu Burgundi ad centum hominum millia numerabantur: poſtremo, ad Nancejum Lotharingiæ, ubi Dux ipſe cecidit. Tot tantæque victoriæ inſignem Helvetiis gloriam peperere. Anno no cIↃCCCCLXXXI. Friburgum & Solodurum; Anno cIↃIↃI. Baſilea & Scaphuſa, & poſtremo Abbatiscella cum reliquis fœderatorum pagis, coaluerunt. Itaque ex Rebus-

Rebuſpublicis omnino tredecim univerſum Helvetiorum Syſtema, ſeu Societas conflata eſt: eas ipſi *Pagos* (vulgo Oerter) Itali & Galli *Cantones* appellare conſueverunt. Urbium nomine continentur, Tiguris, Berna, Lucerna, Baſilea, Friburgum, Solodurum, & Scaphuſa. Nam Urii, Suitii, Undervvaldii, Glarona & Abbatiscella provinciæ ſunt; oppidis, vicisque frequentes. Sunt præter eos alii cum Helvetiis fœdere juncti, Abbas ſcilicet S. Galli & ipſa civitas ejusdem nominis. Rhæti, Vallenſes, item Rotvila, Mülhuſium, Bienna, Geneva & Neocomum, ad lacum poſitum. Complures porrò civitates & provinciæ modicæ non æquali ſociorum jure, ſed ſubditorum conditione cenſentur; & vel communi totius Reip. vel ſingulari quorundam pagorum imperio parent.

Ulteriora Helvetiorum cum Adverſariis bella.

§. 5. Nec verò omni periculo defuncti Helvetii erant: cum Maximiliano I. etiam Imperatore pugnandum pro libertate fuit. Is fœderatos Sueviæ, ad bellum Helvetiis inferendum incitavit, Anno ɔIɔccccxcix. ſpe fretus fore, ut eos hac ratione in ordinem cogerent. Verùm quum Helvetiis in omnibus ferè præliis ſecunda fortuna eſſet, ad ultimum conciliante pacem Ludovico Duce Mediolanenſi,

henſi, ab armis utrimque diſceſſum eſt. Reliquas res, ſi quosdam motus inteſtinos, nec eos admodum memorabiles, exceperis, alienis auſpiciis aut pro aliis geſſerunt. Cum Gallo inprimis magna ſemper neceſſitudo iis interceſſit. Ludovicus quippe XI. quum Delphinus adhuc paternis auſpiciis bellum gereret, invictam gentis virtutem prælio Baſileenſi expertus; poſtquam regnum iniit, eam conciliare ſibi & devincire omnibus modis ſtuduit: itaque annua ei ſtipendia perſolvere inſtituit, ut, ubi res poſceret, pedeſtres ipſi copiæ præſto eſſent. Carolus VII. quoque ejus filius, expeditione in Neapolitanos ſuſcepta, Helvetiorum forti & utili opera uſus eſt. In Italia enim bella, per id tempus, levibus duntaxat, & ferè ludicris certaminibus gerebantur. Poſtea verò quam Helvetii haſtis prælongis, & machæris, ingentem ubique ſtragem ediderunt, terrore latè fuſo, inuſitatum armorum genus omnes perhorruerunt; jamque Nobiles Itali, eos fortium ac bonorum virorum officio fungi negabant, quòd nullo ætatis, ordinum aut dignitatis reſpectu obvios quosvis pari crudelitate cæderent. Ludovicus quoque XI. eorum opera uſus eſt in bellis Italicis. Quanquam Helvetiorum nomini haud levis macula inuſta

eſt: quum operam militarem, quam Ludovico Moro, Duci Mediolani locarunt, præſtare recuſarent, cauſantes, ſibi fas non videri, in populares, ſub Galli auſpiciis merentes, pugnare. Itaque Princeps hoſtibus proditus, in Gallorum poteſtatem venit.

Bellum cum Gallis. §. 6. Cæterum anno cIↄIↄx. Helvetii ab amicitia Galli ſeſe averterunt: quod circumacto tempore, quo fœdus ſervari utrimque placebat, quum majora ſtipendia poſtularent, Ludovicus XII. daturum ſe negabat. Enimverò facinus ei non videbatur ferendum, Regi à ruſticis montanis (ita enim eos per contemtum appellabat,) tam procaciter ſtipendia imperari. Itaque miſſis Helvetiis, in eorum locum Rhætios, Germanicosque pedites ſubſtituere atque eorum deinceps opera uti decrevit. Ea res Gallis poſtea damna multa dedit. Operam quippe ſuam Helvetii Julio II. Pontifici addixerunt, & contra Gallos arma tulerunt. In eorum exercitum, etſi multis partibus majorem quum aciem direxiſſent, & incredibili cum alacritate & ardore animi ſigna intuliſſent, ad Novaram oppidum tandem poſt pugnam cruentam hoſtem in fugam vertunt, nec prius perſequendi finem faciunt, quam tota pelleretur Italia An. cIↄIↄxiii. Exin irruptione

ruptione in Burgundiam facta, Divionem urbē obſidione cingunt, ibi Tremovillium Ducem, præſidio ejus urbis Præfectum, turpiſſimis iniquiſſimisque conditionibus paciſci ſecum coëgerunt, ut ingenti pecuniæ ſumma, magnisque pollicitationibus deliniti, domum reverterentur; qui, ſi diutius, in hoſtico permanſiſſent, in ingens diſcrimen adducere Galliam potuiſſent: ab altera enim parte, Anglus eam infeſtis copiis ingreſſus erat. An. cIↄIↄxv. Franciſci I. caſtra ad Marignanum poſita Helvetii invadunt: ibi per biduum ita pugnatum eſt, ut magna & horrenda utrimque cæde facta, tandem Helvetii, ſervatis Ordinibus, nec fugientium modo, pedem referrent. Pace inſequente anno compoſita, Franciſcus eorum amicitiam ingenti pecuniæ ſumma redemit, ab iis, qui ſucceſſere Regibus, perpetuo cultam. Cæterum antiqua gentis gloria vehementer eſt imminuta, propterea quod & ipſa multum de priſtina virtute, & veteris diſciplinæ ſeveritate remiſit, & pedeſtres copias, reliquæ nationes, meliori diſciplina & cultu inſtituerunt ornaruntque: nec enim, ut olim, machæris res geritur; ad quas ſcitè tractandas, & fortiter vibrandas, robuſti Helvetiorum lacerti apprimè idonei erant.

Terræ Natura.

§. 7. Terræ, quam incolunt Helvetii, non eadem ubique facies ac natura eſt. Nam in iis regionibus, quæ montibus attolluntur, præter paſcuos agros, parum aut nihil, quod ad vitæ uſum pertineat, reperias. In convallibus autem & locis in planitiem porrectis, ſatis magnus vini & fructuum proventus eſt, ut tamen propter infinitam incolarum multitudinem, ubertate nequaquam redundet, maximè, quum res ad vitam neceſſariæ, eo importari, aditu tam impedito, difficulter poſſint, nec ſoli ſterilitatem commercia aut artes mechanicæ compenſent. Itaque diuturnam nimis aëris ſalubritatem Helvetii in omen vertunt; & ſi quando aliquot annorum decurſu, nulla inter eos peſtilentia graſſata fuerit, id cœleſti iræ ſignum interpretantur: ea enim homines inutiles, & *fruges conſumere natos* abſumi nonnihil & è medio tolli dictitant. Id tamen utilitatis eis præſtat terræ ſitus, quod montibus altiſſimis & præruptis, tanquam clauſtris quibusdam, circumſepti, hoſtem aut ſuis finibus arcere penitus, aut ſubmovere ſubeuntem facilè poſſunt, maxime, quæ Italiam ſpectant, & in meditullio terræ. Nam quorundam etiam pagorum facilis eſt aditus.

§. 8.

§. 8. Antiqua fide & virtute viri, ac in promiſſis ſervandis religioſiſſimi haberi Helvetii ex profeſſo ſtudent. Et vero ingenio plerunque ſunt ſimplici & aperto, eoque calliditatis ac fraudis omnis experte. Acer & præſens animus, ut eſt impatiens injuriæ, ita ad pugnam ac vindictam promtus. Propoſiti utplurimum tenaces, aliis ſe opinionibus imbui, aut ab inſtituto dimoveri haud facile patiuntur. Fides animique magnitudo, ac corporis proceritas juxta & robur Gentem uſque adeò nobilitarunt, ut non alios ſeu in ſatellitium, ſeu in cohortem prætoriam Reges & Principes adſciſcere malint. Igitur magnam peditum Helveticorum manum Gallia conſcriptam habere ſolet. Veruntamen, ut ſunt ad pugnas & certamina paratiſſimi; ita laboris diuturnioris & cum moleſtia quadam conjuncti, impatientes. Milites ſtipendii exactores inexorabiles, ubi deceptos ſe eſſe, nec ſolvi ad diem mercedem intelligunt, eveſtigio domum revertuntur. Ea res in proverbium apud Gallos abiit: *Point d' argent, point de Suiſſe:* id eſt, *Nulla pecunia, nullus Helvetius.* Domi parcè & duriter viventes, foris famem aut ærumnam pati nolunt. Conditionibus, quibus fœdera cum Gallo pepigerunt, cautum eſt, ut ad minimum ſex Hel- **Nationis Ingenium.**

vetiorum millia ſub auſpiciis Gallicis, ſtipendia facerent : ut uno in loco omnes perpetuo degerent , nec in multa diviſi agmina per diverſarum urbium præſidia diſtribuerentur : ut, ſi pactorum fides violetur, mutuum ſibi ferre auxilium poſſint: nec denique in bellis navalibus operam militarem unquam navare cogerentur.

In quo emineat atque itidem deficiat.

§. 9. Vires Reip. & robur ingenti virorum fortiſſimorum multitudine nituntur. Bernates, quorum latiſſimè patet imperium , intra triduum exercitum trecentorum millium conſcribi à ſe & in aciem educi poſſe gloriantur. Equidem, niſi tum, quum maximè bellica laude florerent , Helvetiis aut mens læva fuiſſet, aut ſaltem à propagatione finium , non aliena voluntas; haud dubium eſt, quin Burgundiæ Comitatum & aliquam Longobardiæ partem ditionis ſuæ facere nullo negotio potuiſſent. Etenim quò minus imperium latius proferrent, quum inſita eis animi moderatio , rebus partis contenta, nec alienis inhians, obſtitit, tum ipſa Reipubl. forma ad res magnas moliendas haudquaquam idonea. Singuli quippe pagi populari potiſſimum imperio reguntur; & penes Tribunos ſumma Reipubl. poteſtas eſt : ibi ut quisque eſt ſtultiſſimus, ita ſuam ſententiam pertinaciſſimè

tuetur,

tuetur, & aliorum conſilia maximè ſuſpecta habet. Cæterum non alio conſilio fœdus à pagis initio percuſſum eſt, quam, ut mutuis auxiliis libertatem tutarentur, & diſſenſiones, inter ipſos ortas, conſopirent. Ob diverſum Divini Numinis cultum in partes abeunt: alii antiquos Pontificiorum ritus retinent; plurimi tamen Reformatorum, (ut vocant,) ſacra colunt: utraque pars præfervidum ſuæ religionis ſtudium præ ſe fert, ut ex occultis odiis ad apertas contentiones res ſæpe deducatur. Itaque fieri nullo modo poſſe videtur, ut, niſi concordes commune periculum faciat, in cæteris rebus homines pervicaces perpetua armorum conſpiratione inter ſe conſentiant. Porro in tanta popularium æqualitate unus civis, inter cæteros, utut opibus emineat, auctoritate tamen tanta præpollere nequit, ut univerſam gentem ad nutum ſuum circumagat, & ad magnum facinus fortiter audendum dux & auctor exiſtat. Itaque in publica iſta inertia & imbellia, privatim Martius animus præter exiguam mercedem, qua venalem animam exteris nationibus addicere ea gens conſuevit, nullum virtutis præmium capit.

§. 10. Sed ob id ipſum non alius gentis melior aut tutior vicinitas eſt. Ab Quos habeat vicinos.

Helvetiis enim, modo ne ultro laceſſas, non ſolum nihil cuiquam metuendum eſt; verum etiam auxilium eorum, ſi opus eſt, redimi pecunia poteſt. Nihilo plus ipſis à finitimis, ſi paucos exceperis, periculi imminet. Ad eos enim oppugnandos, damniſque afficiendos Principibus & Rebuspublicis Italiæ poteſtas; Germaniæ univerſæ voluntas deeſt. Quod ſi Auſtriaci eos adoriri parent, ad eos repellendos, avitamq; libertatē defendendam, & domi vires ſuppetunt, nec foris Gallorum utique auxilia deerunt. Solus itaque Gallus reformidandus Helvetiis eſſe videtur: enimverò mirantur multi omnem eos ſecuritatis & tranquillitatis ſuæ ſpem in promiſſis & fœderibus Gallicis repoſitam habere, nec ad majora munimenta contra creſcentem indies potentiam Galliæ & præſidia comparanda animum adjicere. Nec minus mirum videtur multis, quod Burgundiæ Comitatum Gallis occupandum ac diripiendum reliquerunt: quæ tamen terra non ſolum in Helvetiorum fines aditum expeditum, verum etiam in iis militis pro lubitu conſcribendi facultatem Gallis præbet. Itaq; è re Helvetiorum eſſe videtur, ut ab omni Galli injuria abſtineant, nec eum in ſe irritent: ſimul tamen prohibeant, ne ea loca, quà aditus ad ipſorum fines pa-

tet,

tet, in ſuam redigat ditionem: cujuscemodi ſunt, Geneva, Neocomum ad Lacum, quatuor Civitates Sylveſtres, (die Waldſtädte) & Conſtantia. Id quoque caveant oportet, ne nimis multi è ſuis milites à Gallo conſcribantur, & ipſi eo pacto robore armatorum nudentur: eos autem, qui ſtipendia faciunt in Gallia, ita obſtrictos tenere expedit, ne pietatis & officii patriæ debiti unquam obliviſcantur; & ut ipſi, ingruente bello, domum revocari queant. Cæterum, dum nihil ad conſilia Gallorum impedienda miſcetur ab Helvetiis, illis cauſæ nihil eſſe videtur, cur hos ultro adoriantur, aut bello perſequantur. Nam ubi Gallus votorum omnium compos factus fuerit, Helvetia cauſæ nihil dixerit, quin pari cum reliquis victis conditione utatur. Quinimmo ſi non plus, ſaltem non minus commodi, ex benevola Helvetiorum ſocietate, quam ex impoſita invitis ſervitute percipiet. Nam quum obſtinatos & jugi impatientes magnis præſidiis in officio continere neceſſe habeat: ſumptibus autem quos facere ad milites præſidiarios ſuſtentandos oportet, rependendis incolæ propter egeſtatem impares ſint; nullum operæ pretium facturus eſſe videtur.

CAPUT IIX.

DE IMPERIO GERMANICO.

§. 1.

Antiquiſſimus Imperii Germã. ſtatus.

PRiſcis temporibus Germania non unâ continebatur Republicâ, ſed in plures ac modicos Principatus diviſa fuit, ſeparatos invicem & disjunctos, & ſimul ſuprema ſigillatim poteſtate deſcriptos, ita tamen, ut maxima ex parte populari regerentur imperio. Quanquam initio nonnulli populi etiam Reges habebant, quorum tamen major ſuadendi auctoritas, quam imperandi poteſtas fuit. Ad ultimum, ſub Francorum imperio, in unum omnes populi corpus coaluerunt, Quosdam ex iis, Reges, ex ſtirpe Merovingica, orti, compluribus in Germaniam expeditionibus ſuſceptis, perdomuerunt. Univerſam autem Germaniam Carolus Magnus in ditionem ſuam redegit. Is, quum eadem tempeſtate Franciam, Italiam, Romam & aliquam Hiſpaniæ partem teneret, eis provinciis Præſides ſeu Gubernatores (ii Comites aut Marchiones, **Grafen oder Marggrafen/** dicebantur) præfecit: ita tamen, ut majora libertatis ſimulachra Saxonibus relinquerentur. In Saxonia, ut populus efferatus

CarolusM.

in

in officio eo facilius contineretur, Epiſcopos complures conſtituit, qui imbutas Chriſtiana religione mentes ad manſuetudinem traducerent. Ludovicus Pius, Carolo genitus, tres habuit filios, Lotharium, Ludovicum & Carolum. Ii, quum imperium Francicum inter ſe dividerent, Ludovico tota obvenit Germania Cis-Rhenana, & aliqua item portio Germaniæ Trans-Rhenanæ, ob vitiferos, (ut à nonnullis perhibetur) colles. In ea Ludovicus ſummum tenuit & nullis legibus definitum imperium: ut ſuperiorem neminem, non fratrem natu maximum, nedum minimum, cui Gallia obtigerat, agnoſceret. Atque eo primum tempore, res Germana in Regni peculiaris, nec niſi unius imperio obnoxii formam redacta eſt. Ludovicus Pius. Ludovicus Rex Germaniæ

§. 2. Poſteaquam Carolus Calvus, Rex Franciæ, idemque titulo Imperatorio inſignis, exceſſit è vita, Carolomannus, Ludovici filius, Italiam infeſtis copiis ingreſſus, eam ſubigit, & ſimul Imperatoriam ſibi dignitatem vendicat: quanquam idem ſibi nomen Ludovicus, Caroli Calvi filius, Rex Franciæ ſumſerat, inſtinctu Pontificis. Carolomanno in Regno Carolus Craſſus, frater natu minimus ſucceſſit, qui Regnū Italiæ & Imperatorium nomen Carolomannus. Carolus Craſſus.

juxta tuebatur. Sed abrogato ei imperio, Arnolphus. Proceres Germaniæ Arnulphum ejus, quem dixi, Carolomanni filium, Regem creant Anno IↃCCCLXXXVII. Is in Italiam profectus, nomen & inſignia Imperatoris ſibi adſcivit Anno IↃCCCXCIV. de quibus graviſſima inter Berengarium, Forojulienſem Ducem, & Vidonem, Spoleti Ducem contentio ad id uſque tempus fuerat. Arnulpho Anno IↃCCCXCIX. extincto, ejus Ludovicus Infans. filius Ludovicus, cognomento *Infans*, ſubrogatus eſt. Eo regnante, incubans Germaniæ calamitas omnem à rebus Italicis curam & cogitationem avertit. Arnulphus quippe, quum Suenteboldum, Bohemiæ & Moraviæ Regem, tum temporis rebellantem ſolus perdomare haud poſſet, Hungaros, feram ac barbaram gentem, in auxilium evocavit; atque eorum ope Suenteboldum in ordinem quidem coëgit; verum ea res malè vertit. Hungari amœnitate Germaniæ capti, eam infeſto cum exercitu invadunt, ac fœda & immani populatione longè ac latè deformant. Ludovicum quoque Regem acie victum ad Auguſtam Vindelicorum ſtipendiarium fecerunt A. IↃCCCCV. Tanti dedecoris cauſa fuit, & immatura Regis ætas, & publica Primorum Germaniæ diſcordia, & privatum cujusque, amplificandæ

candæ potentiæ ſtudium. Hungari, quanquam eis tributa quotannis penderentur, tamen populationibus Germaniam longè ac latè vaſtare haud deſtiterunt. Ludovico vita functo, Conradus, Dux Franconiæ, Rex ſublegitur. Eo regnante, Lotharingiæ, Sueviæ, Bavariæ & Saxoniæ Duces viribus aucti, ſuæ quisque, cui præerant, terræ, ſummum ac perpetuum imponere principatum inſtitere; Rege ad obſequium eos redigere nequicquam conante. Sed Henricus maximè, Saxoniæ Dux, opibus inter cæteros eminebat, Conradus, ne is ſeceſſione facta, tandem ſeorſim à reliquis Germaniæ proceribus conſilia caperet, veritus, jam morti vicinus auctor Principibus fuit, ut Henricum Regem crearent. Ejus conſilio obtemperatum eſt. Itaque imperium à Carolingis ad Saxones tranſiit Anno IↃcccccxix. **Conradus.**

§. 3. Henricus cognomento Auceps Hungarorum furorem compeſcuit. Eos namque, quum ingenti manu irruptionem in fines Germaniæ feciſſent, tributum exigentes, Henricus, cane ſcabioſo per ludibrium miſſo, cruento prælio vincit ad Merſeburgum, eo prælio octoginta hoſtium millia ceciderunt. Hoc Rege, oppida cisrhenana maxima ex parte aut à fundamentis extructa, aut mœnibus circumdata ſunt. Sorbes & Vandalos (gentem Sarmati- **Henricus Auceps.**

maticam ſeu Sclavonicam) qui magnam Germaniæ partem ad Albim tenebant, domuit Henricus, & ex Miſnia, Luſatia, & Marchia Brandenburgica profligavit. Rebus in Germania pacatis, & compoſito Reip. ſtatu moritur Anno Iↄccccxxxvi.

Otho I. Henrico ſucceſſit Otho Magnus, filius. Is inter rudimenta imperii, domi cum diverſis Germaniæ Principibus, quum rebellionem feciſſent, bella atrociſſima geſſit, cum iis maximè, qui, quum ſe ſtirpe Carolinica ortos eſſe prædicarent, regiam dignitatem in Saxones translatam eſſe ægre ferebant. Proſpere quoque pugnavit cum Slavis & Danis. Hungaros, Germaniam denuo populátionibus pervagari auſos, acie vicit ad Auguſtam Vindelicorum, ac tanta affecit clade, ut ex eo tempore ne hiſcere quidem contra Germaniam auderent. Jamque diu Italia magnis agitabatur turbis, dum alii atque alii principatum & tyrannidem occuparent: quum Otho evocatus venit, atque Italiæ Regno & Imperio Romano juxta potitur: ea quidem lege, ut utraque dignitas in perpetuum penes Regem Germaniæ foret, nec ad eam in ſucceſſores transmittendam, novis ſuffragiis aut electione opus eſſet: neve ſine conſenſu & auctoritate Regis Germanorum Pontifex crea-

crearetur. Otho inſigniis Imperatoriis decoratur Romæ Anno Iↄcccclxii. Sed novæ dignitatis acceſſio haud magnum Germaniæ fructum attulit, quum motus alios ſuper alios, Pontifices excitarent: qui quidem evitari eò minus potuere, quod ibi nec Caſtellis arcibusque munitis, nec firmis ac perpetuis præſidiis licentia rebellium refrenabatur. Itaque exercitum eo duci, quotiescunq; Italis res novas moliri, aut miſcere aliquid in mentem veniebat, ac robur Germanici militis juxta & pecuniam fruſtra conteri, neceſſe fuit. Exiguos enim reditus Reges ex Italia percepiſſe videntur: niſi quod, quum in Italia eſſent, hoſpitaliter excipiebantur, omnibus rebus quæ ad cultum victumq; Regis ac totius aulæ pertinebant, gratis ſubminiſtratis. Otho Anno Iↄcccclxxiv. moriens Othoni II. filio regnum per manus tradidit. Ei inter initia imperii quidam turbulenti Germaniæ Principes multum negotii exhibuerunt. Secundum hæc, Lotharius, Rex Franciæ, Lotharingiam ſubigere nitebatur, jamque parum aberat, quin Cæſarem ex improviſo opprimeret Aquisgrani: At vero Otho Galliam valido cum exercitu ingreſſus, per Campaniam Lutetiam Pariſiorum uſque penetrat. Inde tamen regreſſus magnam in itinere calamitatem accepit. Otho II.

Pax tandem Rhemis conficitur, ea lege, ut Lotharingiam Cæſar retineret. Exinde in Italiam cum exercitu profectus, Græcos, qui Italiam ſubegerant, initio quidem acie vicit fuditque; cæterum eam calamitatem hoſtes ingenti clade rependerunt; Imperator quippe, à Romanis & Beneventanis copiis per ſummā imbelliam & perfidiam in acie ſubito deſertus, ipſe in hoſtium venit poteſtatem. Sed fuga elapſus, quum graviſſimum ſupplicium, ob perfidiam, de utroque populo ſumſiſſet, paullo poſt mœrore extinguitur A. IↃCCCCLXXXIII.

Otho III. Otho III. ejus filius, tempus quo imperium tenuit, maxima ex parte in ſedandis turbis Romanis exegit. Creſcentium Conſulem Roman. quia principatum affectaverat, capitis damnatum ex infelici arbore ſuſpendi juſſit. Ipſe autem poſtea per inſidias viduæ Creſcentii, quum venenatas ei chirothecas dono miſiſſet, extinguitur Anno CIↃI. Is quum ſine liberis deceſſiſſet;

Henricus II. ad Henricum II. cognomento Claudum, Saxonica ſtirpe prognatum, eundemque Bavariæ Ducem, Imperium defertur. Cum eo contendit de Imperio Ecbertus, Thuringiæ Landgravius; verum is, dum regnum affectat, vitam amiſit. Henricum tumultus Italici vehementer exercuerunt. Boleslaum Poloniæ Regem, magnis

magnis cladibus affectum in ordinem coëgit. Effuſis in Clericos Monachosque largitionibus id conſecutus eſt, ut poſt obitum in numerum Cœleſtium referretur. Moritur Anno cIↃxxIV.

§. 4. Henrico II. ſine ſobole mortuo, Conradus Saliquus, Franconiæ Dux, à Principibus Germanicis ſubrogatur. Ea res inflammatis invidia Saxonibus, magnum bellorum incendium excitavit. Germaniæ & Italiæ motus Imperator, multis magnisque moleſtiis ac laboribus defunctus, tandem feliciter ſedavit. Regnum à Rudolpho, Regum Burgundicorum & Arelatenſium ultimo, qui ſine prole deceſſit, legatum occupat, & cum Germaniæ Imperio conjungit: poſteaquam Eudonem Campaniæ Comitem, jure ſuo, quod ſibi in illud Regnum vindicebat, cedere coëgiſſet Anno cIↃxxxIV. Bella cum Polonis & Sclavis fortiter & proſperè geſſit. Obiit Anno cIↃxxxIx. In ejus locum ſuffectus eſt Henricus Niger, filius. Is, quum multum ei negotii faceſſerent Hungari & Pontifices turbulenti, Imperatoriam Majeſtatem adverſus omnes egregiè ac fortiter tutatus eſt. Rebus humanis eximitur An. cIↃLVI. Ejus filius Henricus IV. diuturnum quidem, ſed varia rerum viciſſitudine magnisque moleſtiis Conradus II. Henricus III. Henricus IV.

exercitum tenuit imperium. Cauſa tantorum malorum, inter alias hæc fuit, quod tenera ætate (ſex enim annorum puer erat) patre orbatus, non ſolum nullis bonis artibus ac virtutibus ad ingenii cultum tanto faſtigio parem, inſtituebatur à tutoribus, ſed ipſum etiam Imperium ab iisdem malè adminiſtrabatur. Sacerdotia maximè & munera Eccleſiaſtica nundinantes, dignis & indignis juxta vendebant. Henricus quum adulta jam ætate, intellexiſſet, Imperii opes, in manibus Eccleſiaſticorum eſſe, prædam tam opimam, iis ſe erepturum eſſe, haud obſcurè indicavit: eam ob cauſam inexpiabil ejus odio univerſus Clericorum Ordo flagrare cœpit. Nec minus infeſto in eum animo fuerunt Saxones, propterea quod diuturnam ipſorum licentiam multis ſceleribus infamem, caſtellis paſſim extructis refrænare inſtituerat: item quod Imperii ſede in Saxonia conſtituta, è Saxonibus tamen perpaucos ad munera Reip. adhibebat. Denique multorum quoque Principum animos à ſe abalienavit, quum ipſorum ſpreto conſilio, negotia publica maxima ex parte ad ſuum ipſius arbitrium adminiſtraret. His aliisque cauſis impulſi primùm Saxones, rebellione facta, quum diuturna & cruenta bella cum Imperatore geſ-

geſſiſſent, victi tandem domitique ſunt. Sed multo majorem tempeſtatem Hildebrandus ſeu Gregorius VII. ejusq; ſucceſſores excitarunt. Ii quum pridem ægrè tuliſſent, Pontificis ac reliquorum Clericorum ſacroſanctam auctoritatem Auguſti Imperio obnoxiam eſſe: Hildebrandus belliſſimam ſibi occaſionem Eccleſiaſticæ libertatis vindicandæ ſibi datam exiſtimabat, Cæſare jam graviſſimis in Saxonia bellis implicito, atque omnibus pene Principibus Germanicis inviſo. Specioſum rei tegendæ obtentum præbebat cùm adoleſcentia Cæſaris, probris vitæ anteactæ & luxu infamis, tum in muneribus Eccleſiaſticis mandandis non tam pietatis & eruditionis, quam gratiæ aut largitionis habita ratio. Igitur edictum à Pontifice promulgatum eſt, ne vel Epiſcopos vel alios Clericos, (id enim jus ſolius Pontificis eſſe contendebat:) Imperator conſtitueret. Romam quoque Auguſtus citatus eſt, ut cauſam diceret: ni pareret, anathematis fulmine percuſſum iri. Imperator contra Pontificem munere ſuo indignum judicat, eique abrogare ſacram poteſtatem inſtituit. Itaque Pontifex Auguſtum diris devovit, populum inſuper ſacramenti & obſequii vinculo ſolvit. Ejusmodi fulminis Pontificii ea tempeſta-

te tanta vis fuit, ut & apud pleroſque omnes Imperatoria Majeſtas evileſceret, & ipſe Auguſtus in ſummas calamitates & ærumnas conjiceretur. Indicto A. cIↃLXXVI. omnium pene Principum conventu Treber, Imperium Henrico abrogatur. Sententia tamen poſtea mitigata eſt, ut ad arbitrium Pontificis tota cauſa referretur. Inter hæc Henricus, paucis comitibus, adulta jam hyeme in Italiam profectus, Canuſii ad portam, ſub dio, vulgari & laneo habitu, nudisque pedibus per triduum ſubſtitit, veniam ſupplex à Pontifice petens. Eam quum ægrè tandem impetraſſet, haud magnum Imperator operæ pretium fecit. Italos enim tam indecora Auguſti humilitas dicam an imbellia? vehementer offendit. Ad eos ſibi reconciliandos Henricus priſtinam ſibi Majeſtatem quaſi ex intervallo circumpoſuit, opesque in Italia firmavit. Interea dum hæc geruntur, inſtinctu Pontificis à Proceribus Germaniæ Rex ſalutatur Rudolphus, Dux Sueviæ Anno cIↃLXXVII. Henrici tamen partes ſequebantur Bavari & Franci & reliqui Rheni fluminis accolæ. Igitur re ad cruentum bellum deducta, Rudolphus duobus præliis victus à Saxonibus, tertio ipſe, dextra truncatus manu, cecidit. Exin Henricus indicto Epiſcoporum

porum conventu, Hildebrando ſede Pontificiâ moto, alium ſurrogari Pontificem jubet. Capta deinde Roma, Hildebrandum exegit Anno cIↃLXXXIV. Sed tamen Saxones averſari Imperatorem & tumultuari haud deſtiterunt. Ei Pontifex iterum ſacris interdixit. Saxones, quum Hermannum, Ducem Luxemburgicum, & eo mortuo, Egbertum, Saxoniæ Marchionem nequicquam ad regium faſtigium extuliſſent; ad ultimum, Henricum, Imperatoris filium in patrem incitant. Is parentem magno cum exercitu contra ſe venientem inſidiis & fraude circumvenit. Simulatâ pœnitentiâ veniam à patre ſupplex petit: ſimul ei perſuadet, ut dimiſſis copiis, paucis comitatus miniſtris, comitia, quæ erant Moguntiæ indicta, obiret. Ibi tum infortunatus ſenex in itinere comprehenſus ab adminiſtratione rei Germanicæ ſubmovetur Anno cIↃLVI. Nec ita multo poſt in ſummis miſeriis miſerè periit is, qui præliis ſex & ſexaginta inſignes utplurimum victorias reportaverat.

§. 5. Henricus V. ut primum Imperium capeſſivit, non minore, quam pater, ſtudio Auguſtalem Majeſtatem tutare inſtitit. Rebus Germaniæ conſtitutis ordinatisque, infeſto agmine Romam con- **Henricus V.**

tendit, ut & Imperii titulos ac inſignia à Pontifice acciperet, & antiquum Imperatorum jus, creandi conſtituendique Epiſcopos, redintegraret. Re cognita Paſchalis II. Pontifex tantum Romæ tumultum concitavit, ut ipſe Imperator capitis diſcrimen adiret. Verum repreſſis victisque tandem ſeditioſis, Imperator Pontificem comprehenſum & in cuſtodiam traditum, in poſtulata conſentire invitum coëgit: pactorumque fides horrendis execrationibus & Sacramentis ſanciebatur. Sed vixdum diſceſſerat Imperator, quum Pontifex non modo pacta irrita eſſe declaravit, verumetiam Saxones Epiſcoposque Germaniæ ad arma contra Imperatorem capienda incitavit. Cum his bellum ingenti animorum armorumque contentione geſtum eſt: ad ultimum Imperator, quum expedire ſe in tanta fortunæ iniquitate haud poſſet, poſtulatis Pontificis annuit, & jus inſtituendorum Epiſcoporum remiſit, in Comitiis Wormatienſibus Anno cIɔcxxII. Quo facto, & Imperatoria Majeſtas vehementer eſt imminuta, & Pontificia auctoritas ac potentia mirificè aucta. Imperator exceſſit è vita, nulla relicta prole Anno cIɔcxxv. Eum excepit Lotharius, *D*ux Saxoniæ, cui quum Conradus, Dux Franconiæ, de

Lotharius Saxo.

Imperio

Imperio controverſiam moveret ; brevi regni æmulus veniam pacemque petere coactus eſt. Duabus in Italiam expeditionibus ſuſceptis, exortas per eam occaſionem turbas non ſine magna gloria ſedavit. Quum auribus Pontificibus nonnihil daret, ejusque animum blanditiis demulceret, magnam iniit gratiam ab univerſo Eccleſiaſticorum Ordine. Diem obiit Anno cIↃcxxxiix. Ei ſublectus eſt à Proceribus Conradus III. Franconiæ Dux, adverſantibus Henrico, Saxoniæ & Bavariæ Duce, & Guelfone ejus fratre. Ea re diuturna & atrociſſima bella conflata ſunt. Iis confectis Imperator, quum expeditionem ſuſcepiſſet in Palæſtinam, magnis moleſtiis & laboribus perfunctus eſt. Quanquam perruptâ Saracenorum acie armis ſibi viam fecit, Hieroſolymamque pervenit, tamen, re infecta, domum reverti coactus eſt, maxima militum parte deſiderata. Ad extremum, quum in procinctu ferè eſſet, ad motus Italiæ ſedandos, animam efflavit An. cIↃcLII. **Conradus III.**

§. 6. Conrado in imperio ſucceſſit Fridericus I. Ænobarbus (Barbaroſſam Itali dicunt) Dux Sueviæ. Is inter rudimenta Imperii, pacata Germania, Itaios tumultuantes armis compeſcuit. Sed otium haud diuturnum fuit. Mediolanenſes **Fridericus I.**

nenſes, quum novas concitaſſent turbas, omnibus belli cladibus coërcuit, urbe ſolo æquata. Acriter quoque & ſæpe cum Pontifice contendit: & contractis undiquaque auxiliis eum ſæpenumero acie vicit fuditque. Sed bello fatigatus pacem denique cum eo fecit: maximè, quod à Venetis captus Otho filius erat. Dum ea tenet pacificatio, Alexander III. Pontifex Imperatoris collum pedibus calcaſſe perhibetur: quod quia à multis, commentitium eſſe, creditur, ego ponere pro vero non auſim. Ultimus inter Imperatores Germanici Imperii majeſtatem tutatus eſt in Italia. Ad extremum ſuſcepta in Palæſtinam expeditione, adverſus Saladinum, Ægypti Sultanum, qui Hieroſolymam expugnaverat, ſignis cum hoſte aliquoties collatis, victorias quidem complures reportavit, cæterum ipſe, dum equo flumen tranſit in Cilicia, vel ut alii tradunt, lavat in amne, aqua ſubmerſus interiit Anno cIↃcLXXXIX. Quanquam Fridericus ejus filius, patre mortuo, multis Syriæ oppidis potitus eſt, miſerum tamen exitum ea expeditio habuit: plerisque omnibus, (inter quos ipſe Fridericus Dux numeratur) aliis peſte, aliis fame abſumptis.

Henricus VI. Friderico I. ſurrogatur Henricus VI. filius. Is Conſtantia in matrimonium ducta, Siciliæ

ciliæ, Apuliæ, & Calabriæ principatum adipiſcitur. Romæ quum à Cœleſtino Pontifice ſedente Imperator ad genua provolutus diadema acciperet, Cœleſtinus coronam capiti Auguſto impoſitam, mox pede dejecit; ſignificaturus, penes Pontificem deferendi adimendive Imperii poteſtatem eſſe. Moritur Anno cIↄcxcIIX. quum in expeditionem in Palæſtinam ſuſcipiendam intentus, jamque præmiſſo exercitu, ipſe ſubſecuturus eſſet.

§. 7. Henrici VI. mortem ingentes in Germania turbæ & contentiones conſecutæ ſunt. Fridericus enim II. filius, quinque admodum annorum puer, immatura Imperio ætate erat. Itaque Philippus patruus poſtulavit, ut dum fratris filius adoleſceret, ipſe Imperium ſuæ tutelæ commiſſum Vicarius adminiſtraret: idem quoque Cæſar proxime defunctus præceperat. Verum Pontifex ei obnitendum ratus, nonnullos Germaniæ Principes ad Imperium Othoni Saxoniæ Duci deferendum impulit. Ita Germania fœdum in modum lacerata abiit in partes, Philippo aliis & quidem plurimis, aliis Othoni faventibus. Pace poſt diuturnum bellum factâ, tandem inter factioſos convenit, ut Philippi filiam Otho uxorem duceret, ea tamen lege, ut regio abſtineret Philippus.

titulo: Philippo autem mortuo, jus nomenque regni liberè uſurparet. Philippo paulò poſt inſidiis Othonis Vitelſpachii
Otho IV. Palatini interemto Bambergæ, Otho quem ſupra demonſtravimus, regnum capeſſivit Anno cIↃccIIX. Is Romæ Auguſti diademate & titulo decoratus, quum ea loca, quæ ab Imperio Germanico Pontifices avulſerant, redigere in poteſtatem, & quaſi poſtliminio conjungere cum Imperio ſtatuiſſet, fulmine anathematis ictus eſt à Pontifice, hortante inſuper Germaniæ proceres, ut in ejus locum alium ſurrogarent Auguſtum: plurium ſuffragiis eligitur Fridericus II. Henrici VI. filius. Itaq; Otho in Germaniam regreſſus, quum nequicquam reſtitiſſet, Imperium
Fridericus II. depoſitum in Fridericum II. Siciliæ & Neapolis Regem, eundemque Sueviæ Ducem A. cIↃccXII. transferre cogitur, Is per annos aliquot in Germania ad Reipubl. ſtatum componendum ordinandumque commoratus, in Italiam contendit, & à Pontifice Auguſtalia accepit inſignia. Anno cIↃccXXIIX. in Palæſtinam profectus, Hieroſolymam ex Saracenis recepit. Magnæ cæteroquin contentiones ei cum Pontificibus fuere: quum hi ſoli dominari in Italia inſtitiſſent; hic à jure ſuo ne latum quidem unguem recedere decreviſſet. Igitur

tur in Imperatores, anathematis fulmine ſæpius ictos, quoscunque poterant, inſtigare Pontifices conſueverant. Inde ingentes in Italia factiones exſtiterunt: qui Pontificis cauſæ favebant *Guelphi:* qui Imperatoris ſequebantur partes, *Gibellini* dicebantur: utraque factio, quum diu incredibili animorum armorumque contentione inter ſe decertaret, magnorum cauſa malorum extitit. Fridericus etſi à Pontificis ſociorumque ejus injuriis fortiter ſe defendebat, tantum tamen brutum anathematis fulmen, temporibus denſa ſuperſtitionum caligine tunc involutis, valuit, ut abrogatoei poſtmodum Imperio, auctoritate Pontificia, in Concilio Lugdunenſi, nonnulli Germaniæ Proceres, Henricum Thuringiæ Landgravium Regem crearent Anno cIɔccxLV. Is per ludibrium *Rex Papalis* vulgo appellabatur. Altero, quum regno cœperat, anno, moritur. Exin Guilielmus Hollandiæ Comes à nonnullis ad regium faſtigium evehitur, nulla re admodum memorabilis: cum eo de Principatu contendit Conradus Friderici II. filius, Cæſar deſignatus. Hæc inter, Pater ipſius, adverſa uſus fortuna in Italia, deceſſit è vita Anno cIɔccL. Conradus inde è Germania in Neapolim ac Siciliam, regna hæreditaria,

ſe

ſe contulit, ibique diem obiit ſupremum Anno cIↃccLIV. Guilielmus Hollandiæ Comes, acie victus à Friſiis, occiditur An. cIↃccLVI.

Interregnū magnum. §. 8. Friderico II. extincto, Germanicorum Imperatorum majeſtas penitus exolevit in Italia. Ea ne denuo effloreſceret, Pontifex Carolum Ducem Andegavenſem ad Regnum Neapolitanum capeſſendum evocat. Is inſtinctu Pontificis, Conradinum, Conradi filium (is paternum Regnum ad ſe trahebat) prælio victum capit, & vinctum deinde, capite plecti jubet. Eo cæſo, ſtirps Ducum Sueviæ penitus extinguitur. Inter hæc Germaniæ Proceres de Imperatore eligendo vehementer interſe diſſentiunt: alii Richardum Cornvalliæ Ducem, eundemque Joannis, Angliæ Regis filium: alii Alphonſum X. Caſtellæ Regem, utrumque Anno cIↃccLVII. Imperatores creant. Ac Richardus quidem ad Rhenum venit, delatum ſibi Imperium initurus: ſed pecuniæ inopia circumventus, domum revertitur inglorius. Alphonſus ne inſpexit quidem Germaniæ fines. Ibi tum ad Interregnum res rediit, &, quod dicitur, cœlum terræ miſceri cœpit, omni imperantium parentiumque diſcrimine ſublato. Atque eo major rerum omnium perturbatio

batio fuit, quod tribus florentiſſimis Germaniæ familiis, Ducum Sueviæ, Marchionum Auſtriæ, & Landgraviorum Thuringiæ eadem tempeſtate ſimul extinctis, permulti eorum poſſeſſionibus ac provinciis inhiabant. Quid quæris? divina humanaque jura omnia confuſa erant, & ut quisque opibus armisque erat validior, ita inferiorem per ſummam injuriam opprimebat: nec jam latrociniis ac rapinæ ulla inerat infamia; tamque impunè hæc ſcelera ab omnibus paſſim perpetrabantur, ut publica quaſi auctoritate permiſſa ſancitaque eſſe viderentur. Ad tantam prædonum licentiam comprimendam quædam civitates ad Rhenum poſitæ fœdus percuſſerunt Anno cIↃccLV. ei fœderi deinceps complures Principes Dominique ſe junxerant; qui iſtis prædonum receptaculis, arcibus caſtellisque, everſis, itinera à latrociniis tuta reddiderunt.

§. 9. Ad ultimum Rudolphus Habſpurgicus, Landgravius Alſatiæ, (ab eo hodierni Archi-Duces Auſtriæ genus ducunt:) cunctis Procerum ſuffragiis Auguſtus appellatur Anno cIↃccLXXIII. Is, ut novum Imperium ſibi firmaret, filias tres præpotentibus Germaniæ Principibus, Ludovico, Comiti Palatino ad Rhenum, Alberto Duci Saxoniæ, Othoni, **Rudolphus I.**

Marchioni

Marchioni Brandenburgico in matrimonium dedit. Poſt Friderici, Marchionis Auſtriaci mortem, (erat is una cum Conradino capitis ſupplicio affectus Neapoli :) Ottocarus, Bohemiæ Rex, Auſtriam, Stiriam, Carinthiam, Vinidorum Marchiam & Portenavium ditionis ſuæ fecerat. Eas provincias Rudolphus ſuæ familiæ peropportunas eſſe ratus, Ottocaro ademit, & Alberto filio hac lege dedit, ut ſe Imperatoris clientem fiduciarium in perpetuum profiteretur. Rudolpho alteri filio, Sueviæ Ducatum conceſſit. Albertus Alberti nepos ſuperioribus terris Carinthiam & Tiroliam adjecit. Hoc modo Rudolphus, Imperatoriæ dignitatis beneficio, mediocres familiæ ſuæ opes ingenti divitiarum & dignitatis acceſſione cumulavit. In Italiam, etſi multis rebus invitaretur, proficiſci tamen nunquam voluit, idem ſubinde quod vulpes in apologo, dictitans : *Quia me veſtigia terrent.* Quinimmo multæ Italiæ civitates ab eo volente libertatem immunitatemque pretio mercatæ ſunt. Qua re factum, ut regnum Italiæ in partes diſtractum penitus concideret. Rem autem Germanicam, vehementer convulſam, Imperator admodum recreavit compoſuitque, permultis arcibus, prædonum receptaculis, everſis. Linguæ

guæ quoque Germanicæ uſum, in omnibus publicis privatisque actis, (Latina enim lingua antea conſcribebantur) introduxit. Eo mortuo, Anno clɔccxci. Albertus filius ſibi vindicare Imperium inſtituit: Sed Archi-Epiſcopus Moguntinus effecit, ut Adolphus, Naſſoviæ Comes, quem cognatione attingebat, Imperator crearetur, in ſpem erectus fore, ut ad præſcriptum ipſius & nutum omnia adminiſtraret. Cæterum Adolphus, quum ex ejus voluntate pendere nollet, in odium ipſius incurrit. Sunt qui vitio vertere Imperatori velint, quod accepta pecunia fœdus cum Anglo percuſſit, adverſus Gallum. At verò factum iſtud excuſari facile poteſt, propterea quod ei Anglus viciſſim receperat, operam ſe daturum, ut regnum Arelatenſe per turbas Germaniæ occupari cœptum à Gallo, Imperatori recuperaret. Gallus autem Albertum ſibi adjunxit, effecitque, ut ad eum cum exercitu ire pergeret. Is quum ad Rhenum veniſſet, nonnullos Principes Electores, qui alieno animo ab Adolpho erant, Moguntinus accerſit. Ii Adolpho regimine Germaniæ amoto, Albertum ſurrogarunt. Signis collatis quum prælium conſereretur ad Spiram, Adolphus cecidit Anno clɔccxcIIX. manente penes Albertum Imperio.

Adolphus. Albertus I.

perio: Ejus Imperium nec felix admodum nec gratum proceribus reliquisque ordinibus fuit: quod ad opes corradendas animum unicè Imperator intendebat. Enimverò exitium ei attulit nimia lucri cupiditas. A Joanne, Sueviæ Duce, eodemque fratris ſui filio, quum ademptum principatum reddere recuſaſſet, interficitur ad Rhenofeldam An. cIↃcccIIX.

Henricus VII. §. 10. Eo extincto, Philippus Franciæ Rex Imperio inhiavit. Verum ejus conſiliis prævertunt Electores, qui inſtinctu Pontificis Henricum VII. Comitem Lucelburgicum, Auguſtum feſtinanter crearunt. Is compoſito ordinatoque Germaniȩ ſtatu, quum in Italiam ad motus ſedandos, & Imperatoriam majeſtatem reſtituendam, profectus eſſet, initio tam proſperè rem geſſit, ut exoptatum exitum omnes ſperarent. Jamque, ut ille ait, ***dimidium facti***, adſpirante Fortuna, ***habebat***, quum eum Monachus à Florentinis, Cæſaris inimicis, pecunia corruptus, ſacro cruſtulo venenato, necavit Anno cIↃcccxIII. In novo Imperatore creando diviſa Principum Electorum ſtudia fuerunt: Ludovicus Bavarus. ſuffragantibus aliis Ludovico Bavaro, aliis item Friderico Auſtrio faventibus. Uterque Imperator creatur, & Auguſtalibus ornatur inſignibus; ille

Aquiſgrani; hic Bonnæ. Jamque nonum annum de Imperio uterque inter ſe non ſine magno rei Germanicæ detrimento, contendebat, quum Fridericus in acie captus Anno cIↃcccxxIII. Ludovicum æmulo, Germaniam turbis, liberavit. In Italiam profectus, ad firmandas Gibellinorum, qui ipſius partes ſequebantur, opes, etſi initio ſecunda fortuna utebatur, tamen & anathemate ictus, & factioni Pontificiæ impar, expedire conſiliorum rationem haud potuit. In ipſa quoque Germania, quamvis ſe fortiter ab inimicorum injuria defenderet, ii tamen, qui Pontifici favebant, ejus conatibus vehementer obſtiterunt. Ad ultimum Pontifex eò rem deduxit, ut Imperio Ludovico abrogato, Electores Carolum IV. Marchionem Moraviæ, Joannis, Bohemiæ Regis, filium, in ejus locum ſufficerent. Is tamen, quoad Ludovicus vixit, auctoritate parum valebat. Ludovicus ceſſit è vita Anno cIↃcccxLvII. Illud obſervatione dignum eſt, quod, quum ſuperiores Imperatores, omnes Germaniæ provincias fere circumeuntes, reditibus Imperii ſuſtinerentur; Ludovicus primus ſedem Imperii in ſuis ipſius terris in perpetuum locavit, & ſe ſuamque aulam domeſtico proventu ſuſtentavit. Ejus exemplo ad-

moniti inſequentes Imperatores idem factitarunt: maxime quum poſtea reditus Imperii indies magis magisque imminuerentur.

Carolus IV. §. 11. Poſt Ludovici obitum multi Imperium Carolo delatum irritum facere nitebantur. Eduardus, Angliæ Rex, Imperator à nonnullis ſalutatus; accipere dignitatem noluit. Fridericus item, Marchio Miſnicus, oblatum Imperium repudiavit. Poſtremo Guntherus, Comes Suartzenburgicus Auguſtus appellatur. Eum Carolus è medio tollendum veneno curavit: ſibique Imperium tandem magnis largitionibus firmavit. Enimverò, dum ad clavum Reip. ſedit, donationibus opes Imperii vehementer imminuit afflixitque. Fama tenet, ab eo vicariam regni Arelatenſis poſſeſſionem Franciæ Regi in perpetuum conceſſam eſſe. In Italia, utique omnia, modo emtor inventus ſit, venalia habuit. At verò Bohemiæ, regni hæreditarii fines proferre haudquaquam neglexit; Sileſiam quoque inter alias regiones, cum iſto regno conjunxit. Civitatibus inprimis maxima incrementa dedit, ut opibus auctæ, reſiſtere Principum potentiæ poſſent. Operum ejus præſtantiſſimum fuit, *Aurea*, ut vocant, *Bulla*. Hac lege inita eſt ratio, qua rite atque ordine

dine Imperatores crearentur, præcluſo omni diſſenſionum aditu. Moritur Anno cIↄcccLXXIIX. Ante obitum muneribus ampliſſimis perpulit Electores, ut Wenceslaum filium, Regem Romanum crearent: ſed homo inertia & flagitiis infamis, neglecta Imperii cura, nihil præter nomen Cæſaris habuit. Quam ob cauſam ab Electoribus abrogatur Anno cIↄcccc. verùm quum ea ignominia parum moveretur, Bohemiæ regnum hæreditarium per multos annos obtinuit. Venceslao Imperatoria dignitate dejecto, Jodocus, Moraviæ Marchio ſublegitur. Is paucis interjectis menſibus, quum necdum Imperium capeſſiviſſet, deceſſit è vita. Ei Fridericus Brunſvicenſis ſubrogatus, quum Francofurtum tenderet, in itinere interimitur à Comite Valdeccio, quem ei percuſſorem Elector Moguntinus immiſerat. Poſtremo ad Rupertum Palatinum delatum eſt Imperium. Is quum rem Germanicam bene adminiſtraret; in Italiam expeditionem fruſtra ſuſcepit. Obiit Anno cIↄccccx.

Wenceſlaus. Rupertus.

§. 12. In Ruperti defuncti locum Sigismundus Rex Hungariæ, Venceslai frater ſufficitur, virtutibus omnibusque animi dotibus inſignis; cæterum infelix bellator. Antequam gubernaculis rei Sigismundus.

Germanicæ admoveretur, ſignis ad Nicopolin collatis, ingentem cladem accepit à Turcis, ob præcipitem Gallorum, qui auxilio ei venerant, & præfervidum ardorem, Anno cIɔcccxcv. Is, fide quam dederat violata, Joannem Huſſum in Concilio Conſtantienſi vivum comburi juſſit. Ejus mortem ſectatores (Huſſitæ dicebantur) ulti ſunt, ingenti cum Germaniæ malo. Imperatorem quippe maximam temporis partem, quo geſſit Imperium, Huſſiticum bellum exercuit diſtinuitque. Fatis conceſſit Anno cIɔccccxxxvii. Eum excepit Albertus II. gener idem ac Dux Auſtriæ, & Hungariæ Bohemiæq; Rex. Is altero, quam imperare cœpit anno, quum bellum adverſus Turcam pararet, morte intercipitur Anno cIɔccccxxxix. Succeſſit in Imperio Fridericus III. propinquus ejus, idemque Auſtriæ Dux: ex eo tempore Imperium penes familiam Auſtriacam perpetuum & quaſi hæreditarium manſit. Eo imperante complures in Germania motus exſtiterunt: quos ferè Imperator nihil morabatur. Ipſe cum Ladislao, Alberti II. filio de Auſtria armis contendens: item in bello, quod ei Matthias Hunniades, Rex Hungariæ intulerat; majora patientiæ, quam fortitudinis ac virtutis bellicæ documen-

Albertus II.

Fridericus III.

cumenta dedit. Ceſſit è vita Anno cIↄcccxc111. Maximiliano I. filio Imperio per manus tradito. Is non alia re felicior fuit, quam quod Maria, Caroli Audacis, Burgundiæ Ducis filia, in matrimonium ducta, univerſum Belgium Imperio Domus Auſtriacæ adjecit. De cætero, ut ipſe erat mobili ingenio, ita magnam fortunæ varietatem & inconſtantiam expertus eſt. Bella cum Helvetiis Venetisque geſta triſtem habuerunt exitum. Operum, quæ edidit, pulcherrimum fuit, quod praviſſimam Germaniæ conſuetudinem, qua de jure armis diſceptabatur, abolevit, pace publicè privatimque ſtabilita. Deceſſit Anno cIↄIↄxix. **Maximilianus I.**

§. 13. Cæſar inde creatus eſt Carolus V. Maximiliani nepos; qui & Hiſpaniæ Regnum & Belgii principatum obtinebat. Sub ejus Imperio magnam rerum converſionem in Germania fecit Religio. Diplomata, quibus peccatorum in multos annos dabatur venia, (vulgo *Indulgentias* appellant) Pontifex non ſine magno hominum ſaniorum offendiculo, paſſim vendi juſſit in Germania. Igitur Lutherus, Theologus Wittebergenſis, in tam peſtilentem nundinationem invehi palam cœpit Anno cIↄIↄxv11. Ei quum multi **Carolus V.** **Reformatio Religion. per Luther.**

ſe oppoſuiſſent, brevi ingens partium contentio extitit, jamque cœlum quod ajunt, terræ miſceri cœptum eſt. Ac initio quidem Pontificis ſe judicio Lutherus ſubmiſit. Verum quum is Luthero damnato, ſecundum *Indulgentiarum* nundinatores litem dediſſet, ad Concilium liberum Lutherus provocavit, & longius inde progreſſus, ipſam Pontificis auctoritatem, aliosque errores & labes, quibus infecta Eccleſia à priſtina divini cultus caſtitate deſciverat, impugnare cœpit. Ejus inſtitutum confeſtim approbatum eſt à multis, magno ſectatorum numero indies confluente: jamque Principes ac Liberæ Civitates paſſim exigere Sacerdotes & Monachos occeperunt, bonis eorum in publicum redactis. Etſi Imperator, proſcripto Luthero, in Comitiis Vormatienſibus, ne quid in Religione novaretur, edictis prohibere conatus ſit, tamen bello Gallicano diſtentus, animum ad inteſtinas res intendere haud potuit; itaque major indies multitudo ad Lutheri partes impunè ſe aggregavit. Quinimmo veriſimile eſſe videtur, Imperatorem haud ægrè eſſe paſſum, ingraveſcere indies morbum, ut majores ex curatione fructus perciperet. Anno cIↃIↃxxix. quum promulgatum in Comitiis Spirenſibus Edictum,
Prin-

Principes Germaniæ ægrè ferrent; nihil ſe eorum, quæ Edicto continebantur, facturos palam denuntiarunt: ea re vulgatum *Proteſtantium* eis nomen eſt inditum. Inſequente anno Religionis ſuæ capita litteris conſignata exhibuerunt Imperatori, in Comitiis Auguſtanis. Exin, ut ſaluti ſuæ magis etiam conſulerent, fœdus inter ſe, ad mutuum ferendum auxilium, percutiunt Smalcaldii. Ei fœderi complures Germaniæ Principes & Civitates nomina ſua dedere. Renovatum eſt A. cIↃIↃxxxv. Societas iſta Imperatorem vehementer habuit ſollicitum, itaque dirimere eam omni ope nitebatur, ſed fruſtra. Fœderati quippe, qui jam confidere ſuis viribus incipiebant, haudquaquam committebant, ut diſcordia diſſiparentur opes. Poſtremo ex occultis odiis ſuſpicionibusque, res, ut fit, ad arma venit. Et Proteſtantes, exercitu ad centum hominum millia conſcripto, caſtra communiunt A. cIↃIↃxLvI. ducibus Joanne Friderico, Electore Saxonico, & Philippo, Haſſiæ Landgravio. Ii ſi primo ſtatim impetu, quum necdum vires contraxiſſet, Imperator, hoſtilem exercitum, illatis ſignis, invaſiſſent; caſtris exutum haud dubiè profligaturi fuiſſe videbantur. Verum prima hoſtis debellandi occaſione dimiſſa, Imperator

ſe contulit, ibique diem obiit ſupremum Anno cIↄccLIV. Guilielmus Hollandiæ Comes, acie victus à Friſiis, occiditur An. cIↄccLVI.

Interregnū magnum. §. 8. Friderico II. extincto, Germanicorum Imperatorum majeſtas penitus exolevit in Italia. Ea ne denuo efflореſceret, Pontifex Carolum Ducem Andegavenſem ad Regnum Neapolitanum capeſſendum evocat. Is inſtinctu Pontificis, Conradinum, Conradi filium (is paternum Regnum ad ſe trahebat) prælio victum capit, & vinctum deinde, capite plecti jubet. Eo cæſo, ſtirps Ducum Sueviæ penitus extinguitur. Inter hæc Germaniæ Proceres de Imperatore eligendo vehementer interſe diſſentiunt: alii Richardum Cornvalliæ Ducem, eundemque Joannis, Angliæ Regis filium: alii Alphonſum X. Caſtellæ Regem, utrumque Anno cIↄccLVII. Imperatores creant. Ac Richardus quidem ad Rhenum venit, delatum ſibi Imperium initurus: ſed pecuniæ inopia circumventus, domum revertitur inglorius. Alphonſus ne inſpexit quidem Germaniæ fines. Ibi tum ad Interregnum res rediit, &, quod dicitur, cœlum terræ miſceri cœpit, omni imperantium parentiumque diſcrimine ſublato. Atque eo major rerum omnium perturbatio

batio fuit, quod tribus florentiſſimis Germaniæ familiis, Ducum Sueviæ, Marchionum Auſtriæ, & Landgraviorum Thuringiæ eadem tempeſtate ſimul extinctis, permulti eorum poſſeſſionibus ac provinciis inhiabant. Quid quæris? divina humanaque jura omnia confuſa erant, & ut quisque opibus armisque erat validior, ita inferiorem per ſummam injuriam opprimebat: nec jam latrociniis ac rapinæ ulla inerat infamia; tamque impunè hæc ſcelera ab omnibus paſſim perpetrabantur, ut publica quaſi auctoritate permiſſa ſancitaque eſſe viderentur. Ad tantam prædonum licentiam comprimendam quædam civitates ad Rhenum poſitæ fœdus percuſſerunt Anno CIↃCCLV. ei fœderi deinceps complures Principes Dominique ſe junxerant; qui iſtis prædonum receptaculis, arcibus caſtellisque, everſis, itinera à latrociniis tuta reddiderunt.

§. 9. Ad ultimum Rudolphus Habſpurgicus, Landgravius Alſatiæ, (ab eo hodierni Archi-Duces Auſtriæ genus ducunt:) cunctis Procerum ſuffragiis Auguſtus appellatur Anno CIↃCCLXXIII. Is, ut novum Imperium ſibi firmaret, filias tres præpotentibus Germaniæ Principibus, Ludovico, Comiti Palatino ad Rhenum, Alberto Duci Saxoniæ, Othoni, Marchioni Rudolphus I.

Marchioni Brandenburgico in matrimonium dedit. Poſt Friderici, Marchionis Auſtriaci mortem, (erat is una cum Conradino capitis ſupplicio affectus Neapoli :) Ottocarus, Bohemiæ Rex, Auſtriam, Stiriam, Carinthiam, Vinidorum Marchiam & Portenavium ditionis ſuæ fecerat. Eas provincias Rudolphus ſuæ familiæ peropportunas eſſe ratus, Ottocaro ademit, & Alberto filio hac lege dedit, ut ſe Imperatoris clientem fiduciarium in perpetuum profiteretur. Rudolpho alteri filio, Sueviæ Ducatum conceſſit. Albertus Alberti nepos ſuperioribus terris Carinthiam & Tiroliam adjecit. Hoc modo Rudolphus, Imperatoriæ dignitatis beneficio, mediocres familiæ ſuæ opes ingenti divitiarum & dignitatis acceſſione cumulavit. In Italiam, etſi multis rebus invitaretur, proficiſci tamen nunquam voluit, idem ſubinde quod vulpes in apologo, dictitans : *Quia me veſtigia terrent.* Quinimmo multæ Italiæ civitates ab eo volente libertatem immunitatemque pretio mercatæ ſunt. Qua re factum, ut regnum Italiæ in partes diſtractum penitus concideret. Rem autem Germanicam, vehementer convulſam, Imperator admodum recreavit compoſuitque, permultis arcibus, prædonum receptaculis, everſis. Linguæ

guæ quoque Germanicæ uſum, in omnibus publicis privatisque actis, (Latina enim lingua antea conſcribebantur) introduxit. Eo mortuo, Anno cIↄccxcI. Albertus filius ſibi vindicare Imperium inſtituit: Sed Archi-Epiſcopus Moguntinus effecit, ut Adolphus, Naſſoviæ Comes, quem cognatione attingebat, Imperator crearetur, in ſpem erectus fore, ut ad præſcriptum ipſius & nutum omnia adminiſtraret. Cæterum Adolphus, quum ex ejus voluntate pendere nollet, in odium ipſius incurrit. Sunt qui vitio vertere Imperatori velint, quod accepta pecunia fœdus cum Anglo percuſſit, adverſus Gallum. At verò factum iſtud excuſari facile poteſt, propterea quod ei Anglus viciſſim receperat, operam ſe daturum, ut regnum Arelatenſe per turbas Germaniæ occupari cœptum à Gallo, Imperatori recuperaret. Gallus autem Albertum ſibi adjunxit, effecitque, ut ad eum cum exercitu ire pergeret. Is quum ad Rhenum veniſſet, nonnullos Principes Electores, qui alieno animo ab Adolpho erant, Moguntinus accerſit. Ii Adolpho regimine Germaniæ amoto, Albertum ſurrogarunt. Signis collatis quum prælium confereretur ad Spiram, Adolphus cecidit Anno cIↄccxcIIX. manente penes Albertum Imperio.

Adolphus.

Albertus I.

Aquisgrani; hic Bonnæ. Jamque nonum annum de Imperio uterque inter ſe non ſine magno rei Germanicæ detrimento, contendebat, quum Fridericus in acie captus Anno cIↃcccxxiii. Ludovicum æmulo, Germaniam turbis, liberavit. In Italiam profectus, ad firmandas Gibellinorum, qui ipſius partes ſequebantur, opes, etſi initio ſecunda fortuna utebatur, tamen & anathemate ictus, & factioni Pontificiæ impar, expedire conſiliorum rationem haud potuit. In ipſa quoque Germania, quamvis ſe fortiter ab inimicorum injuria defenderet, ii tamen, qui Pontifici favebant, ejus conatibus vehementer obſtiterunt. Ad ultimum Pontifex eò rem deduxit, ut Imperio Ludovico abrogato, Electores Carolum IV. Marchionem Moraviæ, Joannis, Bohemiæ Regis, filium, in ejus locum ſufficerent. Is tamen, quoad Ludovicus vixit, auctoritate parum valebat. Ludovicus ceſſit è vita Anno cIↃcccxLvii. Illud obſervatione dignum eſt, quod, quum ſuperiores Imperatores, omnes Germaniæ provincias fere circumeuntes, reditibus Imperii ſuſtinerentur; Ludovicus primus ſedem Imperii in ſuis ipſius terris in perpetuum locavit, & ſe ſuamque aulam domeſtico proventu ſuſtentavit. Ejus exemplo ad-

moniti inſequentes Imperatores idem fa-ctitarunt: maxime quum poſteà reditus Imperii indies magis magisque imminue-rentur.

Carolus IV.

§. II. Poſt Ludovici obitum multi Imperium Carolo delatum irritum facere nitebantur. Eduardus, Angliæ Rex, Imperator à nonnullis ſalutatus; accipere dignitatem noluit. Fridericus item, Marchio Miſnicus, oblatum Imperium repudiavit. Poſtremo Guntherus, Comes Suartzenburgicus Auguſtus appellatur. Eum Carolus è medio tollendum veneno curavit: ſibique Imperium tandem magnis largitionibus firmavit. Enimverò, dum ad clavum Reip. ſedit, donationibus opes Imperii vehementer imminuit afflixitque. Fama tenet, ab eo vicariam regni Arelatenſis poſſeſſionem Franciæ Regi in perpetuum conceſſam eſſe. In Italia, utique omnia, modo emtor inventus ſit, venalia habuit. At verò Bohemiæ, regni hæreditarii fines proferre haudquaquam neglexit; Sileſiam quoque inter alias regiones, cum iſto regno conjunxit. Civitatibus inprimis maxima incrementa dedit, ut opibus auctæ, reſiſtere Principum potentiæ poſſent. Operum ejus præſtantiſſimum fuit, *Aurea*, ut vocant, *Bulla*. Hac lege inita eſt ratio, qua rite atque ordine

dine Imperatores crearentur, præcluſo omni diſſenſionum aditu. Moritur Anno cIↄcccLXXIIX. Ante obitum muneribus ampliſſimis perpulit Electores, ut Wenceslaum filium, Regem Romanum crearent: ſed homo inertia & flagitiis infamis, neglecta Imperii cura, nihil præter nomen Cæſaris habuit. Quam ob cauſam ab Electoribus abrogatur Anno cIↄcccc. verùm quum ea ignominia parum moveretur, Bohemiæ regnum hæreditarium per multos annos obtinuit. Venceslao Imperatoria dignitate dejecto, Jodocus, Moraviæ Marchio ſublegitur. Is paucis interjectis menſibus, quum necdum Imperium capeſſiviſſet, deceſſit è vita. Ei Fridericus Brunſvicenſis ſubrogatus, quum Francofurtum tenderet, in itinere interimitur à Comite Valdeccio, quem ei percuſſorem Elector Moguntinus immiſerat. Poſtremo ad Rupertum Palatinum delatum eſt Imperium. Is quum rem Germanicam bene adminiſtraret; in Italiam expeditionem fruſtra ſuſcepit. Obiit Anno cIↄccccx. **Wenceslaus.** **Rupertus.**

§. 12. In Ruperti defuncti locum Sigismundus Rex Hungariæ, Venceslai frater ſufficitur, virtutibus omnibusque animi dotibus inſignis; cæterum infelix bellator. Antequam gubernaculis rei **Sigismundus.**

Germanicæ admoveretur, ſignis ad Nicopolin collatis, ingentem cladem accepit à Turcis, ob præcipitem Gallorum, qui auxilio ei venerant, & præfervidum ardorem, Anno cIↄcccxcv. Is, fide quam dederat violata, Joannem Huſſum in Concilio Conſtantienſi vivum comburi juſſit. Ejus mortem ſectatores (Huſſitæ dicebantur) ulti ſunt, ingenti cum Germaniæ malo. Imperatorem quippe maximam temporis partem, quo geſſit Imperium, Huſſiticum bellum exercuit diſtinuitque. Fatis conceſſit Anno

Albertus II. cIↄccccxxxvII. Eum excepit Albertus II. gener idem ac Dux Auſtriæ, & Hungariæ Bohemiæq; Rex. Is altero, quam imperare cœpit anno, quum bellum adverſus Turcam pararet, morte intercipitur Anno cIↄccccxxxIx. Succeſſit in Imperio Fri-

Fridericus III. dericus III. propinquus ejus, idemque Auſtriæ Dux: ex eo tempore Imperium penes familiam Auſtriacam perpetuum & quaſi hæreditarium manſit. Eo imperante complures in Germania motus exſtiterunt: quos ferè Imperator nihil morabatur. Ipſe cum Ladislao, Alberti II. filio de Auſtria armis contendens: item in bello, quod ei Matthias Hunniades, Rex Hungariæ intulerat; majora patientiæ, quam fortitudinis ac virtutis bellicæ documen-

eumenta dedit. Ceſſit è vita Anno cIↄcccccxcIII. Maximiliano I. filio Imperio per manus tradito. Is non alia re felicior fuit, quam quod Maria, Caroli Audacis, Burgundiæ Ducis filia, in matrimonium ducta, univerſum Belgium Imperio Domus Auſtriacæ adjecit. De cætero, ut ipſe erat mobili ingenio, ita magnam fortunæ varietatem & inconſtantiam expertus eſt. Bella cum Helvetiis Venetisque geſta triſtem habuerunt exitum. Operum, quæ edidit, pulcherrimum fuit, quod praviſſimam Germaniæ conſuetudinem, qua de jure armis diſceptabatur, abolevit, pace publicè privatimque ſtabilita. Deceſſit Anno cIↄIↄxIx. **Maximilianus I.**

§. 13. Cæſar inde creatus eſt Carolus V. Maximiliani nepos; qui & Hiſpaniæ Regnum & Belgii principatum obtinebat. Sub ejus Imperio magnam rerum converſionem in Germania fecit Religio. Diplomata, quibus peccatorum in multos annos dabatur venia, (vulgo *Indulgentias* appellant) Pontifex non ſine magno hominum ſaniorum offendiculo, paſſim vendi juſſit in Germania. Igitur Lutherus, Theologus Wittebergenſis, in tam peſtilentem nundinationem invehi palam cœpit Anno cIↄIↄxvII. Ei quum multi **Carolus V.** **Reformatio Religion. per Luther.**

ſe oppoſuiſſent, brevi ingens partium contentio extitit, jamque cœlum quod ajunt, terræ miſceri cœptum eſt. Ac initio quidem Pontificis ſe judicio Lutherus ſubmiſit. Verum quum is Luthero damnato, ſecundum *Indulgentiarum* nundinatores litem dediſſet, ad Concilium liberum Lutherus provocavit, & longius inde progreſſus, ipſam Pontificis auctoritatem, aliosque errores & labes, quibus infecta Eccleſia à priſtina divini cultus caſtitate deſciverat, impugnare cœpit. Ejus inſtitutum confeſtim approbatum eſt à multis, magno ſectatorum numero indies confluente: jamque Principes ac Liberæ Civitates paſſim exigere Sacerdotes & Monachos occeperunt, bonis eorum in publicum redactis. Etſi Imperator, proſcripto Luthero, in Comitiis Vormatienſibus, ne quid in Religione novaretur, edictis prohibere conatus ſit, tamen bello Gallicano diſtentus, animum ad inteſtinas res intendere haud potuit: itaque major indies multitudo ad Lutheri partes impunè ſe aggregavit. Quinimmo veriſimile eſſe videtur, Imperatorem haud ægrè eſſe paſſum, ingraveſcere indies morbum, ut majores ex curatione fructus perciperet. Anno cIↄIↄxxix. quum promulgatum in Comitiis Spirenſibus Edictum,

Principes Germaniæ ægrè ferrent ; nihil ſe eorum, quæ Edicto continebantur, facturos palam denuntiarunt : ea re vulgatum *Proteſtantium* eis nomen eſt inditum. Inſequente anno Religionis ſuæ capita litteris conſignata exhibuerunt Imperatori, in Comitiis Auguſtanis. Exin, ut ſaluti ſuæ magis etiam conſulerent, fœdus inter ſe, ad mutuum ferendum auxilium, percutiunt Smalcaldii. Ei fœderi complures Germaniæ Principes & Civitates nomina ſua dedere. Renovatum eſt A. cIↄIↄxxxv. Societas iſta Imperatorem vehementer habuit ſollicitum, itaque dirimere eam omni ope nitebatur, ſed fruſtra. Fœderati quippe, qui jam confidere ſuis viribus incipiebant, haudquaquam committebant, ut diſcordia diſſiparentur opes. Poſtremo ex occultis odiis ſuſpicionibusque, res, ut fit, ad arma venit. Et Proteſtantes, exercitu ad centum hominum millia conſcripto, caſtra communiunt A. cIↄIↄxLvI. ducibus Joanne Friderico, Electore Saxonico, & Philippo, Haſſiæ Landgravio. Ii ſi primo ſtatim impetu, quum necdum vires contraxiſſet, Imperator, hoſtilem exercitum, illatis ſignis, invaſiſſent; caſtris exutum haud dubiè profligaturi fuiſſe videbantur. Verum prima hoſtis debellandi occaſione dimiſſa, Im-

perator, comparatis interim copiis, quum jam bello ſuſtinendo par eſſet, exercitum Proteſtantium diſſipavit fugavitque. Electori domi per Mauritium propinquum negotium faceſſit, ut eum à bello externo inteſtinæ turbæ averterent. Exin Civitatum Imperialium pleræque ſupplices veniam petere coguntur, & ingenti pecuniæ ſumma mulctantur. Inſecuto anno Cæſar Saxoniam infeſtis copiis ingreſſus, Electorem acie victum ad Muhlbergum, capit. Eum quum capitis primum damnaſſet, poſtea, mitiori ſententia lata, in carcerem conjici juſſit. Philippus quoque, quum ſe in poteſtate Cæſaris futurum declaraſſet, præter opinionem & datam fidem captivus abducitur. Itaque inclinata jam Proteſtantium Religio, eo tempore nutare cœpit. Dignitas Electoralis Joanni Friderico adempta, una cum ditione in Mauritium Saxoniæ Ducem transfertur. Ad extremum Mauritius, haud ſibi diutius ferendum ratus, ut Religio & Libertas juxta opprimerentur, & Landgravius, ſocer ejus, qui ipſius inductus auctoritate ad Cæſarem veniſſet, diutius in ſqualore carceris eſſet; citato agmine in Imperatorem ducit exercitum, ut parum abeſſet, quin ipſum Oenoponte opprimeret An. cIↄIↄLII. Ex altera parte Henricus II. Rex

Galliæ

Galliæ infeſto exercitu transgreſſus in Germaniam, Metim, Tullum, & Verdunum ex improviſo capit. Inter hæc Pacificatoris perſonam ſuſcepit Ferdinandus Rex, idemque Cæſaris frater eo rem deduxit, ut tandem pax coiret Paſſaviæ, An. cIↃIↃLII. hac lege, ut dum certa rei componendæ ratio proximis Comitiis ineatur, ſalva denique Religio eſſet. Landgravius inde è cuſtodia dimittitur: quum Joannes Fridericus, Elector, paulò ante carceri exemtus ab Imperatore eſſet. Ad ultimum Comitiis Auguſtæ Vindelicorum indictis, de ſumma Religionis pax conficitur Anno cIↃIↃLV. his conditionibus, ut ſua utrique parti ſacra ſarta tecta relinquerentur, neu controverſiam eo nomine alteri altera moveret, aut injuriam inferret: bona Eccleſiaſtica, quæ ad Pacificationem Paſſavienſem uſque alienata eſſent, Proteſtantes retinerent. Porro Caroli V. Imperium ingentes turbæ à ruſticis in Germania concitatæ nobilitarunt. Per eum tumultum ad centum agreſtium rebellium millia cæſa ſunt Anno cIↃIↃXXV. Subinde Vienna obſidione cingitur à Solymanno, Turcarum Imperatore, Anno cIↃIↃXXIX. Verum is, magna accepta clade, obſidionem ſolvere coactus eſt. Eidem majoribus inde copiis in Auſtriam iterum ten-

denti Cæſar occurrit, hoſtemque turbatum à finibus ſuis feliciter ſubmovit. Anno cIↃIↃxxxiv. Anabaptiſtæ novum condere regnum in Weſtphalia inſtiterant, Anteſignanis, Joanne Leidenſi, ſartore, & Knipperdoltio. Cæterum homines fanatici dignum furore exitum habuerunt. Ad ultimum, Carolus V. Imperator virtute & rebus præclarè geſtis nulli ſecundus, Imperium depoſitum Ferdinando fratri, eidem Hungariæ & Bohemiæ Regi per manus tradit. Is Anna, Ludovici, Hungariæ & Bohemiæ Regis, (qui in prælio cum Turcis commiſſo ad Mohatzium oppidum cecidit:) ſorore in matrimonium ducta, Auſtriacæ Domus opes utriusque regni acceſſione cumulaverat. Sub ejus Imperio pacata & quieta fuit Germania. Rebus humanis eximitur Anno cIↃIↃLxiv.

Ferdinandus I.

Maximilianus II.

Maximilianus II. inde filius, Cæſar creatus eſt. Eo imperante, otium ab armis fuit: niſi quod à Guilielmo Grumlachio & ſociis ejus nonnihil turbatum eſt in Germania, qui, Melchiore Lobelio, Epiſcopo Herbipolitano, interfecto, & ipſa urbe, Epiſcopi ſede, direpta, Nobiles ad ſeditionem concitare; & paſſim res novas moliri nefarium in modum inſtiterunt. Is quum proſcriberetur ab Imperatore, Joannes Fridericus, Saxoniæ Dux, cum defenden-

dum

dum ac protegendum ſuſcepit, magno ſuo malo. Gothâ namque, oppido muniſſimo, everſâ, ipſe captivus abducitur, Anno cIↃIↃLXVII. Maximilianus vita fungitur Anno cIↃIↃLXXVI. Succeſſit ei Rudolphus II. Eo Imperatore quieta itidem res Germanica fuit: niſi quod bella Hungarica ſubinde exercendæ virtutis materiem Germanis præbuerunt: & quod de principatu Juliacenſi quædam contentiones exortæ ſunt; quod Matthias denique, Archi-Dux Auſtriæ, Cæſaris frater, diuturnioris moræ impatiens, Imperii hæreditatem, fratre adhuc vivo, cernere haud obſcurè volebat. Ei Hungariam & Auſtriam Rudolphus conceſſit. Moriens Anno cIↃIↃCXII. fratri una cum reliquis poſſeſſionibus Imperium per manus tradidit. **Rudolphus II.**

§. 14. Matthia Imperatore, gliſcentes diſcordantis Germaniæ ſcintillæ, quum indies magis inflammarentur, tandem ſub ejus exceſſum horrendum illud belli tricennalis incendium pepererunt. Ejus cauſa potiſſimum hæc fuit: Pacis, quæ de Religione componebatur, formula, duarum tantummodo partium mentio eſt facta, eorum videlicet, qui ſe aut Catholicæ, aut Auguſtanæ Confeſſioni addictos nuncupabant, reliquis ſectis omninò ſa- **Matthias.** **Motuum per Germaniam & belli origo.**

cris

cris interdicebatur. Verumenimverò quum ex Ordinibus Germanicis nonnulli ad Calvinianorum, ut vocant, ſeu Reformatorum Religionem deſciviſſent, (Principes inter eos fuere Comes Palatinus, & Landgravius Heſſo-Caſſellanus:) Catholici nullam eorum in Pacificatione iſta rationem habendam eſſe contenderunt. Illi autem contra tendebant, æquè ſe ac reliquos Proteſtantes, Auguſtanam Confeſſionem amplecti, nec niſi in paucis Religionis capitibus ab illis diſſentire, dictitantes. At verò reliqui Proteſtantes, qui quaſi in verba Auguſtanæ Confeſſionis juraverant, Reformatos eandem ſecum ſectam ſequi, negarunt quidem, cæterum nequaquam exagitandos ob leve diſcrimen exiſtimarunt. Poſtea verò diſſentientium de quibusdam Religionis capitibus ira uſque adeò à Sacerdotibus accendebatur, ut Proteſtantibus non minus Calvinianorum, quam Pontificiorum nomen exoſum eſſet. Eam diſcordiam Catholici ſuam eſſe occaſionem rati, blanditiis veteres Proteſtantes demulcent, Reformatos autem iis ita depingunt, ut ex æquo utriuſque partis hoſtes eſſe videantur. Hæc eo faciebant conſilio, ut ubi data occa-

ſio

ſio fuerit, Reformatos à reliquis Proteſtantibus deſtitutos, primo labefactare poſſent. Quo facto, reliquos deinde everti & percelli nullo negotio poſſe credebant. Ea re cognita, Reformati, ſaluti ſuæ conſulendum rati, fœdus ineunt: quibuscum multi etiā Proteſtantes ſe conjunxerunt. Id fœdus, *Unio Evangelica* ab iis dicebatur. Pontificii autem aliud ei fœdus oppoſuerunt, ei *Liga Catholica* nomen inditum, Princeps ſuorum fœderatorum & Anteſignanus fuit Bavarus, perpetuus Palatini æmulus. Aliæ quoque nec leves iræ & mutuæ offenſionis cauſæ acceſſerunt: ſcilicet ægrè ferebant alii, poſt Pacificationem Paſſavienſem multa bona Eccleſiaſtica à Proteſtantibus occupata; alii, Aquisgranenſes & Donaverdenſes injuriosius tractatos eſſe, alios denique alia malè habebant, quæ internecinum utriusque partis bellum ſatis declararent.

§. 15. Hoc modo præparatis animis, quum jam utraque pars bellum ſpectaret, eaque, quæ ad eam rem uſui ſunt, compararet; evenit, ut turbata Bohemia, tam repente ex parvis initiis, ingens belli flamma exarſerit. Bohemi, jura ſua ac privilegia labefactata à Matthia Cæſare conqueſti, **Motus per Bohemiā.**

quum

quum tumultum facere cœpiſſent; viros illuſtres tres, qui ad eos Imperatoris nomine verba faciebant, è feneſtra in ſubjectam aream præcipites dederunt Pragæ Anno cIↄIↄcxiix. Mox comparato exercitu caſtra communiunt: & in Auſtriam inde irrumpunt. Inter hæc Matthias Imperator moritur: quo vivo, Ferdinandum, fratris ejus filium, (is Imperator inde creatus eſt) Regem elegerunt. Cæterùm conditiones, quas in deferendo regno Ordines ei tuliſſent, ab eo haud eſſe ſervatas contendebant. Itaque obſequium Ferdinando renuntiant: regnumque ad Fridericum, Electorem Palatinum, defe-runt. Juvenilem Principis animum Miniſtri, homines partim turbulenti, partim impares tantæ rei, perpulerunt, ut oblatum accipere regnum prius decerneret, quam aut jacta tantæ rei perficiendæ fundamenta, aut circumſpectæ rationes eſſent. Ipſi Bohemi perfidi erant & inconſtantes. Gabriel Betthlenius, Tranſylvaniæ Princeps, ingenio mobili fuit: Anglus immiſcere ſe ei bello omninò nolebat: nihilo plus auxilii ferebatur à Belgis Fœderatis: Societas, quæ vulgo *Unio* appellabatur, corpus erat multorum capitum, nullo animi robore, nullo certo conſilio fultum. Adhæc Gallus inter alios labora-

Ferdinandus II.

ba,

bat, ut iſta diſſolveretur *Unio*, veritus, ne Palatinus cæterique Reformati viribus aucti, Hugenotis auxilium ferrent: ad quos opprimendos, omnem curam & cogitationem per id tempus Gallus intenderat. Initio haud ſecunda fortuna Ferdinando fuit; jamque in ſummum diſcrimen adducta res Auſtriaca videbatur, quum ex altera parte Betthlenius Tranſylvaniæ Princeps Hungariam ſubigere moliretur; ex altera, ipſe populus Auſtriacus, indignatione commotus, à ſeditione non alienum habere animum videretur. Cæterum Ferdinandus, opibus Maximiliani Bavari fultus, reſpirare nonnihil & mox vires recreare cœpit. At verò res Palatina, infelici prælio, (quod ad Pragam in monte, qui vulgo *Albus* appellatur, commiſſum:) labefactata repente ruit. Victoria tum illuſtri parta Ferdinandus, Bohemiam, Moraviam & Sileſiam, quæ ſe ab ipſius Imperio abruperant, nullo ferè negotio recuperat. Ambroſius Spinola Palatinatum ad Rhenum, ab *Unione* deſtitutum, infeſtis copiis populabundus ingreditur. Bavaro Palatinatus ſuperior & Electoris dignitas, operæ navatæ præmium fuit. Ob eandem cauſam Electori Saxonico, qui in recipienda Sileſia præſto Imperatori fuerat, Luſatia attributa, ea lege, ut regni

Bohemiæ

Bohemiæ cliens fiduciarius in perpetuum eſſet. Cæterum, quum Marchio Durlacenſis, Chriſtianus, Dux Brunſuicenſis, Comes Mansfeldius aliique, partes Palatini ſequi necdum deſiſterent; Imperator per ſpeciem hoſtis perſequendi profligandique, copias per Germaniam indies longius latiusque diffudit. Ad eorum injurias à finibus ſuis propulſandas, Inferioris Saxoniæ Principes, exercitum comparant, Circuli, ut vocant, Duce creato, Chriſtiano IV. Daniæ Rege. Is à Tillio acie victus funditur fugaturque ad Lotteram, (Königs-Lutter) An. cIↃIↃcxxvi. Exin Imperator diſperſis per omnem Saxoniam Inferiorem copiis, Chriſtianum Regem in tantas redegit anguſtias, ut pacem facere cogeretur Lubecæ Anno cIↃIↃcxxix. Ibi tum arma victricia Cæſariani etiam ad Mare Balthicum circumferre cœperunt.

Edictum bona Eccleſiaſtica concernens.

§. 16. Imperator proſpero rerum ſucceſſu elatus, quum jam ad nutum ſuum circumagi Germaniam poſſe exiſtimaret, Edicto propoſito, cavit, ut quæ poſt Pacificationem Paſſavienſem occupata eſſent à Proteſtantibus, bona Eccleſiaſtica, Catholicis reſtituerentur. Sperabat autem fore, ut reliquiis Proteſtantium eo pacto labefactatis & everſis, Catholici deinceps

vel

vel inviti ſe ad nutum ipſius & voluntatem accommodarent. Ad Cæſaris potentiam reprimendam Proteſtantes ſocietatem ineunt Lipſiæ. Verumenimverò, parum eo fœdere profectum foret, ni Guſtavus Adolphus Suecorum Rex, validò cum exercitu in Germaniam ſubinde veniſſet. Ad eam expeditionem ſuſcipiendam Regem multæ graviſſimæque cauſæ impulerunt. Ac primum quidem omnium, metuebat, ne ſi opes ſuas ad Mare Balthicum Imperator firmaſſet, in magnum diſcrimen res Suecica veniret; itaque ut ſuos tutaretur fines, in illius terras arma inferre ſtatuit. Accedebant complurium Germaniæ Principum, opem ipſius implorantium, preces; tum injuria à Cæſare illata animum vindictæ cupidum exſtimulabat: Cæſar enim, quum Suecorum Rex bellum gereret in Boruſſia, Polono hoſti ejus auxilia miſerat. Denique movit eum amicitia cum Gallo & Batavis, qui creſcentes Auſtriacæ Domus opes ægrè ferebant, juncta. Is igitur Germaniam cum exercitu ingreſſus Anno cIↃIↃcxxx. Cæſarianos ex Pomerania & finitimis provinciis expellit. Jamque inſequente anno, Tillius, Magdeburgo fœdum in modum everſo, de labefactando Electore Saxonico cogitabat, quum Ga-

ſtavus copiis cum Saxone conjunctis, Tillium memorabili prælio profligavit ad Lipſiam. Ea clade accepta, omnium ſpes fructuum, quos ex victoriis per duodecim annos uno tenore partis capturum ſe Imperator credebat, ad nihilum recidit. Inde ad Rhenum iter inflexit; & brevi temporis ſpatio, adſpirante fortuna, res incredibiles geſſit. Cæterum dum ſegniter rem gerit in terris hæreditariis Imperatoris Saxo, interim comparandi exercitus numeroſi ſpatium hoſtibus eſt datum, iis copiis Vallenſteinius præficitur. Adverſus eum Rex cum exercitu profectus, quum diu caſtris caſtra oppoſita habuiſſet ad Norimbergam Anno cIↃIↃcxxxii. prælio tandem haud procul Lutzena commiſſo, victor cecidit. Poſt ejus mortem Duces bellum quidem ſatis proſperè perſequuntur, ſub auſpiciis Axelii Oxenſtirnii, Regni Cancellarii; Cęterum, quum hoſtem ad pugnam temerè elicuiſſent, acie victi profligatique ad Norlingam, omnem pene tot victoriarum fructum amiſerunt. Accepta tam inſigni calamitate, Saxo pacem cum Imperatore facit Pragæ Anno cIↃIↃcxxx, ejus pacis conditiones non admodum gratæ Proteſtantibus acciderunt. Jamque in ſpem venerat Imperator, fore, ut Suecorum copias per vim ex Germania expelleret.

leret. Verumenimverò collapſas Suecorum vires Ducum prudentia juxta & virtus bellica paulatim recreavit; à quibus tandem in ipſius Imperatoris fines converſum eſt bellum. Ad ultimum ſummo utriusque partis ſtudio ad pacem res deducitur. Imperator enim & Ordines Imperii tot belli diuturni malis feſſi otium expetebant. Jamque Gallia inteſtinis agitari turbis cœperat: Hollandia ſeorſim à cæteris pacem cum Hiſpano fecerat: Sueci denique verebantur, ne quid aut Germani (ex iis enim exercitus potiſſimum conſtabat) malorum, quæ ſe adnitentibus patriæ inferrentur, pertæſi, ad ultimum turbarent, aut fortunæ variantis iniquitas aliquando omnem victoriarum fructum eriperet. Pax igitur compoſita eſt, cum Suecis Oſnabrugæ, cum Gallis Monaſterii Anno cIↃIↃcxLiix. his legibus, ut Suecis pars Pomeraniæ, Brema & Viſmaria, concederentur, & ſimul quinquagies centena Imperialium millia ad ſtipendium militibus ſolvendum numerarentur: Gallus Briſacum, Sundgaviam, Præfecturam Alſatiæ, & præſidium Philippiburgæ teneret. Ea pace uti Principum Germaniæ auctoritas, & Religio maximè Proteſtantium conſtabilita eſt: ita Cæſaris Majeſtas, ne per eam Ordines Imperii vexaret, vehe-

menter eſt circumſcripta: præſertim quum aliquam Germaniæ partem Suecus Gallusque inſideant, qui præſto ſint ad fines, ſi quis eos, contra quam in Pacificatione conventum eſt, tranſilire velit, regendos. Inter armorum ſtrepitum Ferdinandus II. moritur Anno cIↃIↃCXXXVI.

Ferdinandus II ʒ. Ei ſucceſſit Ferdinandus III. qui diem obiit ſupremum Anno cIↃIↃCLVII. In ejus locum anno inſequente Leopoldus ſurrogatus eſt.

Leopoldus. §. 17. Poſt Pacificationem Weſtphalicam admodum diuturnum ab armis otium Germaniæ fuit: niſi quod, Suecis bello Danico implicitis, Imperator & Elector Brandenburgicus infeſto agmine Pomeraniam ingreſſi ſunt Anno cIↃIↃCLIX. Sed ea res compoſita eſt, pacificatione Olivica. Anno cIↃIↃCLXIII. bellum cum Turcis exortum eſt. Eo bello etſi Neoheuſelium Turcæ ceperunt, ingentes tamen clades, maximè ad Fanum S. Gothardi acceperunt. Et ſunt, qui exiſtimant, Turcas, ſi eam victoriam Cæſar ſtrenuè perſecutus eſſet, univerſo Hungariæ Regno exui potuiſſe, quod & à Perſis bellum inferentibus, præfectisque (*Baſſas* vulgo vocant) rebellionem facientibus, ſibi metuebant, & per id tempus Veneti in obſidione Candiæ nihil ad ſummum terrorem

terrorem incutiendum reliqui faciebant: ſed Imperator pacem facere maturavit, Galli, ut nonnulli exiſtimant, metu compulſus. Anno cIↄIↄCLXXII. denuo inter Germanos & Regem Gallorum bellum eſt ortum, propterea quod Belgis Fœderatis, quos bello Gallus petierat, Imperator & Elector Brandenburgicus ſubſidio venire aggrediebantur. Quanquam enim, anno ſuperiori, Imperator, icto cum Gallo fœdere, ſeſe à bello affore ſpoponderat, ſi quando Rex aliquem ex iis, qui *Triplici illo Fœdere* juncti eſſent, invadere inſtituiſſet; tamen copiis proficiſci ad Rhenum juſſit, officii ſui eſſe dictitans, providere, ne quid detrimenti ex vicino incendio res Germanica capiat. Adhæc Brandenburgicus terram Clivenſem Gallorum populationibus miſerandum in modum vexatam eſſe, conquerebatur. Iis igitur Gallus infeſtis copiis occurrit, ut bello in Germaniam translato Imperatorem, à bello Belgico averteret. Cæterum, quum non ſolum Germaniam Gallicus miles fœde popularetur, ſed etiam Auguſtam Trevirorum ditionis ſuæ feciſſet; Imperator Ordines Imperii perpulit, ut ab iis Gallus in hoſtium numero haberetur. Exin Suecia quoque in iſtud bellum implicatur. Ad ultimum pax coiit Neomagi An-

no cIɔIɔcLXXIX. in has conditiones, ut Gallus pro Philippiburgo Friburgum Briſgaviæ retineret; Suecus in provinciarum ſibi eo bello ademptarum poſſeſſionem reſtitueretur.

Nationis Germ. indoles. §. 18. Gentem, cujus ambitu tantum continetur Imperium, ipſam ſi contempleris, Germanos omni memoria fortes & bellicoſos extitiſſe deprehendes: ut adeò ex Germania, tanquam ex equo Trojano, infinita militum præſtantiſſimorum multitudo prodierit; nec eorum copia unquam deeſt, qui operam militarem pretio locent. Nec primum tantum impetum fortiter facere juxta & ferre poſſunt, verumetiam, ſi in diſciplina militari inſtituti fuerint, ad continuata & diuturna belli incommoda perferenda obdureſcunt. Non aliam gentem facile reperias, quæ magis venalem peregrinis vitam habeat. Nec ulla totius orbis Chriſtiani natio majores, qua equitum, qua peditum exercitus conficere poteſt. Præterea mercaturæ & inprimis opificiorum varii generis, non minore ducuntur ſtudio, quam pollent in iis tractandis ſolertia. Neque ad ea urbani ſolum homines, ſed etiam ruſtici, quaſi inito certamine incumbunt; nec ullus fere agreſtium re paulo lautiore eſt, quin filium in officinam aliquam artis mechanicæ

chanicæ peritia inſtruendum non tradat. Quanquam ex iis multi ſunt, qui poſtmodum ſigna militaria ſequi, quam in ſuſcepto vitæ genere perſiſtere malint. Candida Gens & fraudis expers, antiquam & verè Germanam fidem mirificè prædicat. Denique rebus novis haud temerè ſtudent Germani, nec Reip. formam, cui ſemel inſueverunt, facile mutant.

§. 19. Germania quanquam extra fines ſuos haud protulit Imperium, (niſi ſi in provinciarum exterarum numerum Hungariam, Auſtriacæ Domus Imperio ſubjectam, referas,) vaſto tamen ambitu, longè lateque patet, majoribus minoribusve urbibus, oppidis, & vicis frequentiſſima. Terra maxima ex parte fœcunda: nec facile loca paulo majora reperias, quæ nihil, quod ad vitæ uſum pertineat, proferant. Quinimmo Germania ubique ingenti alimentorum copia abundat. Metallis varii generis dives, argentum maximè, cuprum, ſtannum, plumbum, ferrum, argentum vivum, aliaque id genus, è viſceribus terræ largiter effundit. Fontium quoque, ex quibus ſal coquitur, ingens copia. Flumina, quæ Germaniam interfluunt, navesque pati poſſunt, magnam ad merces ultro citroque deportandas opportunitatem habent. Exportantur autem

Quæ ſit Regionis & Terræ natura.

tem merces hæ: ferrum, queve ex eo affabrè conficiuntur inſtrumenta varii generis, plumbum, argentum vivum, vinum, frumentum, cereviſia, pannus condenſus, & craſſiori filo textus, varia telæ ex lana & lino genera, equi, oves, & ſimilia. Quod ſi Germani merces & ópera artificiosè concinnata, quæ importare in Germaniam peregrini conſueverunt, aut pari induſtria ipſi domi conficere ſtuderent, aut patriis contenti bonis, à mercibus importatis, quantum fieri poſſet, ſe abſtinerent; mercium quæ exportantur, multitudo, earum, quæ importantur numerum haud dubiè multis partibus ſuperaret. Itaq; non poſſet non divitiis affluere Germania, maximè quum tanta argenti vis è terræ viſceribus effodiatur.

Forma Regiminis. §. 20. Reipubl. Germanicæ forma non ejusmodi Regni faciem præ ſe fert, ubi unus omnia poſſit, & Regni opibus ad ſuum arbitrium utatur, à cujus denique nutu ac voluntate, qui in Regno degunt, ad unum omnes pendeant, ita ut adverſus ejus Imperium nemo ne hiſcere quidem audeat. Nec regia poteſtas in Germania iis circumſcripta finibus eſt, quibus quorundam Europæ Regum Imperium coërcetur; quibus ſine Ordinum auctoritate, de nonnullis rebus ad Reip. ſummam & Majeſta-

Majeſtatem ſupremam pertinentibus, decernere quidquam aut agere fas non eſt. Verum peculiarem plane Reip. formam Germania repræſentat: qualem in nulla Chriſtiani Orbis Republica reperias, niſi qund Gallica olim cum ea ferè congruiſſe videatur. Caput equidem Germania habet, titulo Romani Regis inſigne; Ejus nominis ea olim vis & ſignificatio fuit, ut nihil aliud, quam urbis Romanæ Imperium, & Eccleſiæ, patrimoniique ſacri tutelam contineret. Eam dignitatem Otho I. cum Imperio Germanico im perpetuum conjunxit: tametſi Pontifices jam pridem in eum locum rem deduxerunt, ut jam præter inane nomen Reges Germanici nihil habeant. Ordines autem Germaniæ, quorum aliqui multas & amplas regiones tenent, iis ſupremæ poteſtatis partibus utuntur, ut, quamvis clientes fiduciarii Cæſaris & Imperii ſint, ſubditi tamen aut illuſtres Reipubl. cives, (ſi calculum bene ponas) dici nequeunt. Summo enim cum Imperio ſuæ quisque terræ præſunt, (id vulgo *Jus Superioritatis* vocant:) & omnia fere Majeſtatis jura exercent: penec ipſos quippe vitæ necisque, legum civilium ac rerum Eccleſiaſticarum (apud Proteſtantes utique) poteſtas eſt: iidem reditus omnes ex vectigalibus ſuæ quisque

terræ capiunt; fœdera inter ſe & cum exteris Principibus pro lubitu ineunt, dummodo ne quid contra Cæſarem aut Imperium moliantur: arces caſtellaque exſtruunt, præſidiisque firmant; ſuas domi copias conſcriptas habent; ſuis auſpiciis bella gerunt; monetam cudunt &c. Quæ quidem Procerum Majeſtas obſtat, quo minus Cæſaris in Imperio Germanico, ſi à terris hæreditariis diſceſſeris, infinita poteſtas ſit. Veruntamen experientia magiſtra compertum eſt, Proceres, quo major Imperatoris auctoritas & potentia ipſa per ſe eſſet, eo magis ad ejus nutum accommodare ſe neceſſe habuiſſe. Illud utique conſtat, Procerum amplitudinem (niſi quod de Dignitate Electorali quædam *Aurea Bulla* diſertè cavit,) conſuetudine inveterata potius, quam ſcripta lege ſubnixam fuiſſe, antequam pacificatione Weſtphalica Majeſtas eorum & ſuprema poteſtas planè, dilucidè, ac diſtinctè ſtabilita fuit & confirmata.

Quæ ſint ejusdem vires. §. 21. Etſi viribus Germania uſque adeò pollet, ut terrorem incutere finitimis omnibus poſſet, dummodo conjunctis viribus & ſatis firmatis rem bene gerat: multæ tamen nec leves in tanto corpore labes notantur, quæ virium uſum aut impediunt, aut minuunt. Inter eas haud poſtre-

poſtremum locum obtinet *Irregularis Reipublicæ Forma*, quæ nec Regnum dici nec Syſtema Sociorum poteſt: ſed media inter utrumque utriusque naturam participat quodammodo. Nec enim aut Imperator in ſumma Reip. Germanicæ, aut Proceres, in ſua quisque ditione, infinitam & omnibus numeris abſolutam poteſtatem habent. Uterq; tamen ea Majeſtatis jura tenet, quæ nec Præſidi alicui aut Præfecto, nec ſubditis aut civibus quamvis illuſtribus, attribui ullo modo poſſunt. Atque hanc ob cauſam potiſſimum Imperatores reliquiſſe Italiam & Regnum Arelatenſe videntur, quod eis Principes Germaniæ opibus ſubnixi, & turbulenti Epiſcopi, vocibus Pontificum inſtincti, tantum negotii domi exhibebant, ut omiſſis ferè longinquis regionibus, ad ſuam in Germania Majeſtatem tutandam, & inteſtinas turbas ſedandas, animum unicè intendere cogerentur. Sed tamen apud Hiſtoricos haud reperio, ex vetuſtis Imperatoribus quenquam, labefactis Principibus, ad dominationem Germaniæ adſpiraſſe. Carolus V. primus tam peſtilenti ambitione ab Hiſpanis, vel ut alii volunt, à Nicolao Perenotto Granvellano infectus eſſe creditur. Equidem, easdem ob cauſas, Carolum à ſpe Imperii excludi ab Electoribus

ctoribus oportebat, ob quas Franciſcum I. Gallorum Regem, Auguſtum creari haud è Republica eſſe videbatur. Docet enim ipſa ratio, populo, penes quem ſuffragiorum poteſtas eſt, non eum Regem eſſe eligendum, qui amplum & hæreditarium Imperium à majoribus relictum teneat: cuive avitæ poſſeſſiones majori curæ ſint, quam quod recens ſuffragio delatum eſt Regnum. Nam fieri haud poteſt, quin ejusmòdi Rex novum Regnum aut ſegniter adminiſtret, aut ipſius commodis eatenus ſerviat, quatenus avito Imperio expediat, aut ad hoc firmandum, illius vires transferat, aut deniq; Regnum ſuffragiorum libertate fultum æterna ſervitute opprimere, & hæreditario adjicere Imperio, omnibus modis ſtudeat. Hæc, quæ commemoravi mala, ſimul omnia, Carolo imperante, in Imperium Germanicum incubuere. Nam in Germania raro, nec niſi quum iter per eam faceret Cæſar conſpiciebatur: Conſilia factaque non ad Germaniæ ſalutem & utilitatem, ſed ad familiæ ſuæ gloriam ſplendoremque & opes omnia referebat. Ad ultimum eò progreſſa eſt dominandi libido, ut per cauſam Religionis Procerum libertatem labefactare penitus & evertere conaretur. E contrario, ſi Imperatorem habuiſſet Ger-

Germània præter Imperii fines, parum aut nihil poſſidentem, ipſa Reip. ſalus & utilitas monuiſſet, ut nec Gallis nec Hiſpanis, potentiſſimæ utrique & ferociſſimæ genti, ſe adjungeret: ſed medium ſe, & velut arbitrum inter utramque gerendo ſineret, decertantes inter ſe mutuis atteri cladibus; de cætero, prout res poſtularet, modo hos, modo illos juvando, par virium momentum inter utrosque faceret; prohiberetque, ne vel alteri alteros funditus everterent, vel alterutra pàrs ex alterius calamitate formidabiles Germaniæ vires ſibi compararet. Magni quippe refert, utrum in aliorum contentionibus arbitri perſonam ſuſtineas, an cum alterutra parte ita te conjungas, ut quaſi litem tuam facere videaris. Nam ſi prius eligas, longius, quam libitum fuerit, progredi neceſſe non habes: ſaltem illud caveri poteſt, ne quid ex ea re detrimenti capias. Sin poſterius; quomodocunque res cadat, malè mulctaberis; aut ſaltem laboris tui fructum alius intercipiet: itaque, ut obnoxio & Germaniæ pernicioſo obſequio honeſtus titulus prætenderetur, Carolus V. Proceres Imperii (neque enim ea tempeſtate quisquam Proteſtantibus oppreſſis, vel hiſcere contra eum audebat) perpulit, ut *Circulum Burgundicum* defendendum

dendum ſuſciperent. Id eo conſilio factum eſt, ut bellis, quæ cum Gallis Hiſpani gererent, Germani ſe immiſcere, & pro Belgicis provinciis, Hiſpanico Imperio ſubjectis, vitam opesque profundere ne recuſarent. Equidem fateor, haud è re publica Germanorum eſſe, eas provincias in ditionem Gallorum venire: Sed tamen cauſæ nihil video, cur Germaniæ Proceres ideò ſummum ſalutis ſuæ diſcrimen adire, aut ruere in perniciem ſuam præcipites debeant: quum aliorum etiam, qui ad ſumtus ſuſtinendos majoribus pollent opibus, majoris aut ſaltem æquè magni interſit, ne iſtæ provinciæ opprimantur ab hoſte. Porro hujus quoque conſilii architecti fuerunt Hiſpani, quod exorientis in Germania Evangelicæ doctrinæ lumen reſtinguere Carolus V. in animum induxit. Nam ut de manifeſta Pontificiæ Religionis falſitate nihil dicam, cauſæ nihil video, cur Imperator, qui præter Germaniæ ſalutem ob oculos nihil habeat, conſentienti totius nationis voluntati manibus pedibusque obniti debeat. Quin potius oportebat eum exoptatiſſimam tyrannidis Pontificiæ, quæ per tot ſecula Germanorum libertatem conculcavit, propulſandæ, & ſimul ſuas & Imperii opes, redundantibus Eccleſiaſticorum bonis,

nis, cumulandi occaſionem ambabus, quod ajunt, ulnis amplecti. Quod ſi Epiſcopis adimere reditus fas non putaret, ſaltem connubii ineundi poteſtatem eis facere per eam occaſionem oportebat. Et ſanè, ſi Imperator operam ei rei dare voluiſſet, non minus in Germania, quam in Suecia, in Anglia, in Dania, caſtitas Divini Cultus, ſuperſtitione ſuperiorum temporum iniquinati, reſtitui nullo negotio potuiſſet. Poſt Caroli V. obitum quum iſta Hiſpanorum peſtis aliquandiu remiſiſſet, poſtea tamen, imperante Ferdinando II. denuò graſſari violentius cœpit. Ea quum alias easque innumeras calamitates, tum hoc inprimis malum peperit, quod Proceres neceſſitate compulſi ad libertatem tutandam exterorum opem implorarunt, & ſervitutem quidem eorum auxilio fulti à cervicibus ſuis propulſarunt: verum magni ipſis libertas ſtetit: & magis è Rep. Germanica fuiſſet, ſi ejusmodi auxiliatoribus, qui è rebus turbidis ſuum quæſiverunt commodum, nunquam indiguiſſet. Quod ſi igitur illud tenendum eſt, malum Hiſpanicum etiamnum viſceribus Germaniæ quodammodo inhærere, dici vix poteſt, quot quantisve ſuperbæ æmulationis, diffidentiæ, odii, machinationum, diſſenſionum, conten-

contentionumque malis Imperium Germanicum agitetur. Quanquam autem mutua Imperatoris & Procerum conſpiratione occurri quodammodo his aliisque malis poteſt, tamen ipſi Proceres, tot tantisque imbecillitatibus affliguntur, ut conſilia ſaluberrima, & publicè utiliſſima aut perfici omninò, aut ſaltem facilè explicari nequeant. Ac primo quidem loco occurrit Religionis Pontificiæ & Evangelicæ diverſitas. Neque enim de rebus divinis tantum inter utramque partem certamen animorum eſt; ſed etiam ſua quemque utilitas & rerum humanarum reſpectus in diverſum trahit. Pontificii enim ea quæ amiſerunt bona, recuperare: Proteſtantes contra retinere, quæ poſſident, pari contentione laborant. Itaque ſæpius uſu venit, ut Pontificii majorem utilitatis & cupiditatum Clericorum, quam publicæ libertatis rationem habeant. Quinimmo periculum eſt, ne ſi quando Germaniam peregrinus hoſtis opibus pollens ſumma vi invaſerit, nonnulli, qui Clericis plus ſatis favent, Pontificii, peregrinum jugum haud gravatè ſubeant; &, ut ita loquar, alterum ſibi oculum erui facile patiantur, dummodo utrisque luminibus ſimul Proteſtantes orbentur. Præterea Proteſtantes ipſi inter ſe

de

de nonnullis Religionis capitibus diſſentientes, in partes abierunt. Eas diſſidii ſcintillas præfervida Sacerdotum ingenia uſque adeò inflammarunt, ut parum abeſſet, quin utraque pars in exitium præceps rueret. Procerum quoque multitudo Imperium Germanicum vehementer labefactat. Fieri enim nequit, quin inter tot Ordines aliqui exiſtant, qui aut imprudentia, aut pertinacia, aut cupiditatibus, in diverſa trahantur, aut pravis aliorum conſiliis auferri ſe patiantur: ut prodigii ſimile eſſet, ſi quando tam diverſa corporis malè cohærentis membra uno conſenſu conjungerentur. Super hæc Proceres viribus opibusque non omnes ſunt pares. Ea re fit, ut ex potentioribus nonnulli ſoli pene dominari, & ad arbitrium omnia agere, ſeparatim à cæteris conſilia capere, & quaſi ſuam ſibi Remp. peculiaribus ſubnexam fundamentis conſtituere nitantur: quinetiam facile ſe adduci patiantur, ut inferiores Imperii Ordines omnibus modis vexent, aut bonis & poſſeſſionibus evertant. Qui, ubi nihil ſibi præſidii in legibus poſitum eſſe animadverterint, majorem denique ſuæ ſalutis, quam boni publici rationem habere, ſibique perſuadere coguntur, nihil ipſorum intereſſe, quo nomine appelletur, qui injuſta eos ſervitute opprimat,

mat, indigena an peregrinus. Superbam Triumvirorum Collegiorum Imperii æmulationem, & occultum odium, item privata, quæ inter Procerum plerosque, intercedunt, contentiones & controverſias conſulto prætereo. Nec magis quidquam opto, quam ſicuti multa iſta enumerare ordine & eorum indicare peſtilentiam haud difficile mihi eſt: ita præſens eis remedium excogitare & in medium afferre queam.

Quos agnoſcat vcinos. §. 22. Germania Turcarum fines attingit ab ea parte, qua Stiria, Croatia & Hungaria ei prætenduntur. Croatia quidem & Hungaria, quanquam ad fines Imperii Germanici non pertinent, tamen quia in ditione Domus Auſtriacæ ſunt, & Germaniæ quaſi propugnaculum exiſtunt, magni ejus intereſt, ne iſtæ regiones ſubigantur à Barbaris. Quanquam enim Turca in vaſtiſſimo Imperio & reditus majores percipit, & numeroſiorem haud dubiè exercitum conficere poteſt, quam Germania, tamen ei non admodū reformidandus eſt. Nam in Hungaria Turcis bellandi rationem vehementer impeditam reddit, & milites ex Aſia transportandi & commeatus ſubvehendi difficultas. Adde, quod nec hyemis inſolitum frigus, nec in tanta finitimarum provinciarum egeſtate inevitabilem

lem famem tolerare poſſunt. Præterea ipſum Turcam, ubi omnes vires Imperii, ſedibus ſuis excitas, in Hungariam averterit, in perpetuo metu verſari neceſſe eſt, ne ab altera parte vel Perſarum Rex in terras Orientales irruptionem faciat, vel, qui provinciis ad Orientem vergentibus præſunt Præfecti (*Baſſas* vulgo vocant) ſeditione facta, tyrannidem invadant. Deniq; Turcarum adventus bene compoſito ordinatoque Germanorum exercitui haud magnum terrorem injecerit: quinimmo, ſi omnibus eniti viribus Germania velit, Turcam uſque adeò in ordinem redigere poſſet, ut bellum Germanis inferre, ei ne in mentem quidem veniat. Italia nec copiis Germaniam nec opibus æquiparare poteſt: in multas præterea Reſpublicas & Principatus diviſa ad quemvis peregrinum hoſtem invadendum, nec virium ſatis nec voluntatis habet: tantum abeſt, ut Germanos gentem præpotentem, quæve omnes Italię aditus, obſeſſos habeat, &, quam olim tenebat, Italiam ſibi vindicare aliquando facile queat, bello petere in animum inducat. Helvetiorum vicinitas Germaniæ nihil affert mali. Nam ad bellum ei inferendum voluntas, & quia equitatu non valent, poteſtas deeſt. Nec Poloniæ vires conferri cum opibus Germaniæ poſſunt. Quan-

quam enim equitum numero preſtat, haud magnum tamen operæ pretium fecerit, ſi cum exercitato Germanorum equitatu prælium conſertum fuerit: pedeſtri autem militia multo inferior eſt, nec ad urbes oppugnandas admodum idonea. Quod ſi Polonus, armis cum aliquo Germanorum hoſte ſociatis, eos à tergo aggreſſus in ſe convertere inſtiterit; par pari referre Germani nullo negotio poſſunt. Etenim & fines Poloniæ ad incurſiones hoſtiles ubiq; patent, nec ad hoſtium validorum impetum ſuſtinendum locis munitis ſatis eſt inſtructa. Germania contra complura eaque opere & natura munitiſſima propugnacula hoſtibus oppoſita habet. Quin fieri etiam poſſet, ut Polonis, dum in bellum Germanicum intenti ſunt, à tergo Ruſſi immitterentur: quanquam ad bellum aliis inferendum eæ Reſpublicæ perquam difficulter adducuntur. Magni tamen intereſt Germaniæ, ne vel à Turca, vel ab alio quovis Polonia aut labefactetur, aut penitus ſubigatur. Quod ſi Polonus & Germanus, conjunctis viribus, ubi de oppugnando hoſte inter eos primum convenerit, Turcam ſimul armis perſequi aggrederentur, mutuam ſibi invicem & perutilem haud dubiè operam navare poſſent. Nihilo plus damni inferre Germaniæ Danus

nus poteſt, maximè,quum terreſtrem militiam, quæ quidem aliquo in numero aut pretio ſit, conſcribere è Germanis neceſſe habeat, quæ, ſi quando bellum Rex Danorum moveret, milite Germano Diplomatis Imperatoriis domum revocato, labefactari & diſſipari facile poſſet. Nec crediderim, Germanos, & maximè duos illos *Superioris & Inferioris Germaniæ Circulos* tam ſocordes & ſalutis ſuæ incurioſos fore, ut Hamburgum & Lubecam, urbes, à Dano in ſuam ditionem redigi patiantur. Ab Anglo Germanis periculi nihil impendet, nec aliud, quam Hamburgenſium naves infeſtare poteſt. Quanquam magis in rem ejus eſſe videtur, ne quæ cum ea civitate habet gens Anglicana, commercia, unquam interturbentur. Cæterum ſi quando mari Fœderatis Belgis Anglus bellum faciat, Germani, copiis in Belgium deductis, terra rem gerere, & Anglorum commodis inſervire poſſunt. Batavis ad bellum Germaniæ movendum nec poteſtas ſuppetit, nec voluntas. Nam ſi omnes, qui ſub eorum ſignis ſtipendia faciunt, milites Germanos Imperator, ingruente bello, domum revocaverit, omne militiæ terreſtris robur ſua ſponte corruat neceſſe eſt. Nec è Rep. eſt, ut fines Imperii longius proferant: quin potius eos amicitiam colere

cum Germanis oportet,ut ſi quando à finitimis terreſtri laceſſantur bello, eorum implorare auxilium poſſint. Hiſpanus ob bellum Germaniæ inferendum, dummodo Caput & Membra inter ſe uno conſenſu juncta ſint, haudquaquam par eſſe poteſt. Quod ſi verò ipſe cum Capite in Membrorum perniciem conſpiret, ſi non armis, ſaltem argento & conſilio rem Germanicam vexare nonnihil poteſt. Quanquam non deerunt eo tempore, qui ſuas vires Hiſpanorum conatibus opponant. Suecia per ſe tantis viribus nequaquam pollet, ut univerſæ Germaniæ terrorem incutere poſſit: & ſi maximè poſſet, haud tamē luberet Imperii fines latius propagare in Germania; etenim novarum provinciarum acceſſio plus oneris, quam firmamenti habere videtur: nec enim fieri poteſt, quin, quum ad externas provincias tutandas vires diffundas, internæ Regni opes diſſipentur. Cæterum permagni Suecorum intereſt, ut rei ſacræ juxta & publicæ ratio in Germania eodem in ſtatu perpetuò maneat, in quem per Pacificationem Monaſterienſem ſuperioribus temporibus collocata fuit: denique ne quis ſolus in Germania rerum potiatur. Gallus equidem paucis abhinc annis tantas ſibi vires comparavit, ut non alius ex finitimis plus negotii faceſſere

Ger-

Germaniæ, aut majorem incutere terrorem poſſit. Ipſa porro Imperii forma, infinita poteſtate ſtabilita, facit, ut hac in parte Germanicæ Reip. Gallicana multum prævaleat. Rex enim & fortiſſimos viros ad nutum ſuum circumagere, & opibus immenſis ad arbitrium uti poteſt. Quanquam eæ quoque Germaniæ vires ſunt, ut ſi conjunctæ in unum, hoſtibus opponerentur, Gallus ei non admodum extimeſcendus eſſe videatur. Nam & exercitus majores, ſaltem pares conficere, & ſupplementa ſcribere diutius, quam Gallia, poteſt. Nec Gallo Germanus miles, ſi cætera ſint paria, virtute aut robore multum conceſſerit. Nec deſunt opes, quibus exercitus ſatis validus contra Gallum in Germania ſuſtentetur. Cæterum veriſimile haud eſſe videtur, fore, ut ſi Germaniam Gallus ſumma vi aggrederetur, univerſa Europa quieſcat Quod ſi verò aut ipſi Germaniæ Principes in partes abirent, & alii Cæſari, alii Gallo ſe adjungerent; aut dum Gallus proximos quosque & finitimos in ditionem ſuam redigit, reliqui Ordines ſederent, non poteſt non cœlum terræ miſceri, & in præceps ſumma Reip. ruere.

CAPUT IX.

DE DANIA.

§. 1.

Reges Daniæ omnium antiquiſſimi.

INter antiquiſſima totius Europæ Regna connumeratur Dania: cujus Regni initia longè ante natum Chriſtum repetuntur. Cæterum quo primum tempore conditum ſit, quamdiu unusquisque ex priſcis Regibus imperaverit, quasve res geſſerit, in tanta temporum obſcuritate & litterarum penuria, haud conſtat. Itaque inanibus recenſendis nominibus ſuperſedebimus: ea tantum, quæ certis literarum monumentis ſunt prodita, breviter attingemus. Inter priſcos Reges maximè celebratur Frotho III. qui ſub Chriſti natalem vixiſſe memoratur, Rex longè potentiſſimus Daniæ, Sueciæ, Norvegiæ, Britanniæ, Hiberniæ, & finitimarum provinciarum tenuit Imperium: plane, ut ejus fines ab Oriente Ruſſia; ab Auſtro Rhenus terminaret. Vandalis, (quorum ſedes nunc Pomerani & Meckleburgenſes incolunt) perdomitis, primus Regis Vandalorum nomen adſciviſſe perhibetur. Gotricus ingentes copias Witekindo, Saxonũ Regi, ſubſidio adverſus Carolum M. miſiſſe fertur. Ericus I. qui Regnum iniit

Frotho III.

Ericus I.

Anno

Anno Iↄcccxlvi. primus è Regibus Danorum ad Chriſti fidem adjunctus fuiſſe creditur, quanquam alii Haraldum, qui ante eum imperavit, primum Regem Chriſtianum extitiſſe, auctores ſunt. Erico imperante, Angarius, Epiſcopus Bremenſis, primus Chriſtianæ Religionis myſteria propagavit in Dania. Cæterum quum Chriſtianorum ſacra abolere deinde Gormo II. Rex niteretur, Henricus Auceps, Imperator, Rege in ordinem coacto, effecit, ut ea libere colendi poteſtas in perpetuum fieret. Haraldo, Gormonis filio bellum intulit Otho I. Imperator. Ab eo mare quod inter Jutium & Hallandiam intercedit, *Fretum Othonis* dictum eſt, propterea quod Imperator eò haſtam emiſerat, ut expeditionis ſuæ finis quaſi ac terminus eſſet. Sueno Otho, Haraldi filius regnum iniit Anno Iↄccccxxc. Eum à Julinenſibus captum mulieres aureo argenteoque mundo & cultu redemerunt, Rex tantam munificentiam aliquo beneficio remuneraturus ſancivit, ut fœminæ ex hereditate dimidiam partem ejus portionis, quum mares caperent, inpoſterum haberent, nam antea certa pecuniæ ſumma ab hereditatis cernendæ facultate ſubmovebantur. Sueno quoque bonam Angliæ partem ſuæ **Sueno Otho.**

ditionis fecit. Moritur Anno cIↄxii. Succeſſit in regno Canutus II. filius, cognomento Magnus. Is tria ſimul regna Daniam, Norvegiam, & Angliam (hanc atrociſſimis domuit bellis) obtinuit. Sed haud diuturna Angliæ poſſeſſio fuit. Poſt Suenonis obitum præter Haraldum & Hardiknutum nemo deinceps ex ſtirpe Danica imperitavit in Anglia: iis mortuis, omnes ad unum Dani expulſi ſunt ex Anglorum finibus. Daniam quoque Magnus, S. Olai filius, Rex Norvegiæ ſubegit, cæterum, eo mortuo, regnum ad Suenonem II. rediit: veruntamen de eo cum Haraldo Haardrodio, Norvegiæ Rege, armis primum contendere neceſſe habuit. Obiit Anno cIↄLXXIV. regno Haraldo VII. (is altero quum imperare cœpit anno mortuus eſt:) & Canuto IV. filiis per manus tradito. Canutus Epiſcoporum opes ac dignitatem vehementer amplificavit; Eccleſiaſtico Ordini, decimas totius regni donavit. Ea re Jutii commoti Regem in Civitate Othonia interficiunt Anno cIↄXXCVII. Cæterum ut aliquam gratæ voluntatis ſignificationem darent, Clerici in Divos eum retulerunt; memoriamque in ſolemnibus ſocietas, quæ ab eo nomen traxit (Cnutsgyldcn) poculis liberaliter hauſtis celebrare conſuevit.

Canutus II.

ſuevit. Eum Olaus IV. & hunc Anno cIↄxcv. vita functum Ericus II. fratrum alter excepit. Is Julino florentiſſima per id tempus Pomeraniæ civitate, capto, quum Religionis ergo Hieroſolymam contenderet, moritur in itinere in Cypro inſula Anno cIↄcv.

§. 2. Magnis exinde turbis regnum agitatum eſt, maxime, quum tres ſimul, Sueno videlicet III. Canutus VI. & Valdemarus de regno multos per annos contenderent; inter eos ad ultimum ita convenit, ut in tres partes regnum divideretur. Sed paulo poſt Canuto per inſidias interemto à Suenone; Suenone item à Valdemaro in acie victo cæſoque, regnum Valdemarus ſolus obtinuit Anno cIↄCLVII. Is ubi Rugios & Vandalos, qui ad hoc usq; tempus incurſionibus Daniam infeſtarunt, magnisque cladibus affecerant, perdomuit, Julinumq; urbem evertit Anno cIↄCLXIV. Gedani urbis fundamenta jeciſſe memoratur. Eo regnante, Abſalon quoque Epiſcopus Roskildenſis Hafniæ condendæ initium fecit. Deceſſit Valdemarus Anno cIↄCXCII. Eum excepit Canutus VI. filius. Is multa cum Vandalis bella geſſit; & tandem eos cladibus fractos in ordinem coegit, ut eorum Principes ſeſe Beneficiarios (Vaſallos vulgo

VValdemarus I.

Canutus VI.

vulgo dicunt;) Regis, profiterentur, Regium inſuper Vandalorum ſeu Slavorum titulum ſibi Canutus adſcivit. Adolpho, Holſatiæ Comiti, inter alia loca Hamburgum ademit Anno cIɔcc. verum ea civitas annis XXVII. poſt, jugum Danorum excuſſit. Eſthonia quoque & Livonia ſubactis, primus ibi Chriſtianæ Religionis fundamenta poſuit. Ceſſit è vita Anno cIɔccII. Succeſſorem habuit fratrem Valdemarum II. Is initio regni proſpero rerum ſucceſſu & opibus ingentibus floruit. Præter Daniam, Eſthoniam quoque, Livoniam, Curlandiam, Boruſſiam, Pomeraniam, Rugiam, Mecklenburgum, Holſatium, Stormariam, Ditmarſium & VVagriam, it. Lubecam & Lauenburgum in ditione ſua ac poteſtate tenuit. Sed bonam tanti Imperii partem ademit libido. Henricus Comes Suerinenſis, quum in Palæſtinam diſcederet, uxorem terramque ſuam fidei ac tutelæ Valdemari commiſit. Verum quum interea Rex ſtupri conſuetudinem cum uxore Comitis habuiſſet, Henricus redux factus, re cognita, Regem ad ignominiam iſtam & injuriam ulciſcendam, per inſidias capit, captumque per triennium in vinculis habuit; donec ad extremum XLV. millibus marcharum argenti

VValdemarus II.

puri

puri pro libertate perſolutis, dimiſſus eſt. Per eam occaſionem, Pomerania, Meckleburgum, Lubeca, Gedanum à Valdemaro defecerunt, Holſatia & Stormaria, ab Adolpho, Comite Schaumburgico, Eſthonia & Livonia ab Equitibus Teutonicis Regi ademta ſunt. Ea loca quum recipere de hoſtibus conaretur Anno cIↃccxxvii. à Comite Schaumburgico acie victus fugatusque eſt ad Bornhoviam: Revaliam tamen & Eſthoniam recuperavit. Diem obiit ſupremum Anno cIↃccxli.

§. 3. Ei ſucceſſit in Regno Ericus V. filius, quanquam reliquis etiam filiis aliquas provincias attribuit; Abelo Sleſvicum, Canuto Bleckingam, Chriſtophoro Lalandiam & Falſtriam. In iis regionibus quum ſummo imperio dominari filii niterentur, Ericus, ut clientum fiduciariorum obſequia præſtarent, poſtulavit. Ea re ingentes turbæ extiterunt in regno, quæ tandem eo evaſerunt, ut Ericus ab Abele fratre miſerandum in modum trucidaretur Anno cIↃccl. Abel ipſe, necdum ſecundo regni anno circumacto, occiditur à Friſiis & Ditmarſis Anno cIↃcclii. In ejus locum ſucceſſit Chriſtophorus I. frater. Ei quum multum negotii faceſſeret Archiepiſcopus Lundi-

Ericus V.

Abel fratricida.

Chriſtophorus I.

Lundinenſis, ad comprimendam hominis audaciam eum Rex in carcerem conjecit, quo facto, Regem regnumque reliqui Epiſcopi proſcripſerunt. Ad ultimum Rex, veneno, ut fertur, ſub Euchariſtiæ ſpecii, necatur à Clericis Anno cIɔccLIX.

Ericus VI. Poſt ejus mortem Ericus VI. regnum iniit: variis turbis exercitus ab Epiſcopis, Suecis & Norvegiis; tandem ab Erico, Holſatiæ Duce, acie victus capitur. Ad ultimum à quibusdam Regni proceribus nefario ſcelere occiditur Anno cIɔccXXCVI. Succeſſit filius, Ericus VII.

Ericus VII. Ei multum certaminis fuit cum Rege Norvegiæ, quod patris illius interfectores tutandos ſusceperat. Cum reliquis quoque vicinis leviores nonnullæ contentiones ei fuerunt. Exceſſit è vita Anno cIɔcccXIX.

Christophorus II. Chriſtophorus frater, qui ei ſucceſſit, Ericum filium juxta ſecum regiis decorandum inſignibus curavit. Hunc Regem populares, tributorum magnitudine commoti, exegerunt è regno, Valdemaro Duce Sleſvicenſi in ejus locum ſurrogato. Sed paulo poſt Dani novi Regis pertæſi, Chriſtophorum revocarunt in regnum. Prælio exin cum Valdemaro commiſſo, Ericus Chriſtophori filius, lethale vulnus accepit, nec ei diu ſuperſtes fuit. Moritur Anno cIɔccccXXXII. Chriſtophoro re-

regnante Scania ob Holſatorum, quorum in ditione per id tempus fuit, ſævitiam ad Magnum, Sueciæ Regem, defecit. Eam quum Joannes, Holſatiæ Comes vi recuperare haud poſſe intellexiſſet, jus ſuum Sueco vendidit millibus ſeptuaginta marcharum argenti puri. Atq; ſub eo Rege in tot partes diſtracta fuit Dania, ut ipſi Regi perpauca loca reliqua fierent. Vitam cum morte commutavit An. cIↃcccxxxIII. Ejus obitum Interregnum annorum ſeptem conſecutum eſt. Per id tempus intolerabili ſervitutis jugo totam fere Daniam oppreſſerunt Holſati: donec Dani, rebellione facta, jugum quatere, & Holſatos expellere regno niterentur; Valdemaro, Chriſtophori II. filio, qui in Ludovici Bavari Imperatoris aula educatus fuerat, ad ſpem regni evocato.

§. 4. Valdemarus III. collapſam rem Danicam reſtituit, Holſatis paulatim aut vi ejectis, aut pecuniâ delinitis. Ethoniam autem & Revaliam Equitibus Teutonicis vendidit octodecim millibus marcharum argenti puri An. cIↃcccxLVI. eam pecuniam maxima ex parte iter, quod in Palæſtinam fecit, abſumpſit. Scaniam vero pactione ſubdola recipit de Magno Smeeckio, Suecorum Rege Anno cIↃcccLx. Pactionem quoq; cum Alberto Suecorum Rege fecit **Valdemarus III.**

de

deGotlandia,aliisq; regionibus Suecorum imperio ſubjectis, tradendis. Multis deniq; cumCivitatibus Hanſeaticis certaminibus defunctus, moritur An. cIↄccclxxv. Eum

Olaus IV. ſecutus eſt Olaus IV. ejus ex Margarita filia, quæ Hacquino, Norvegiæ Regi nupſerat, nepos. Is quoniam nondum matura regno ætate erat, penes matrem,dum filius adoleſceret, regimen fuit. Hacquino patre mortuo, Olaus Norvegiæ quoque Rex declaratur Anno cIↄccclxxx. Porro, quod pater ejus Magno Smeeckio Rege genitus erat, Olaus pro herede regni Suecici ſe geſſit. Adoleſcens admodum exceſſit è vita An. cIↄccclxxxvii. In ejus locum

Margarita. Margaritam matremDani Norvegiiq; ſuffecerunt. Ea Ericum Pomeranum, ſororis ex filia nepotem, conſortem imperii adſcivit, paulo poſt bellum cum Alberto Suecorũ Rege ortum eſt. Eo bello Sueci, quorum ab Rege abalienata per id tempus voluntas erat, maxima ex parte ad Margaritam Reginam deficiunt. Albertus quũ rem prælio commiſiſſet, acie victus una cum filio capitur. Eum ſeptimo demum anno Margarita dimiſit, ea conditione, ut aut ſexaginta millia marcharum argenti puri dependeret, aut regno Sueciæ cederet. Itaque quum ſe regno Albertus abdicaſſet, (nam id optimum factu viſum eſt,) Margarita

garita EricumPomeranum, RegemSueciæ, impoſito diademate, creandum curavit Anno cIↃcccxcvi. Inſequente anno, conventu omnium Ordinum è tribus iſtis Regnis Borealibus indicto Calmariæ, Ericus Rex declaratur, fitque omnium Ordd. conſenſu decretum, ut ea Regna poſthac ſub unius tantum Regis Imperio eſſent. Margarita, poſtquam rem Danicam magnis acceſſionibus amplificavit, fatis conceſſit Anno cIↃccccxii. Poſt ejus obitum Ericus tria Septentrionis Regna ſolus obtinuit. Cum Comitibus Holſatiæ de Ducatu Slesvicenſi, diu multumque contendit: ad ultimum, quum eorum cauſam civitates Hanſeaticæ defendendam ſuſcepiſſent, res compoſita eſt. A. cIↃccccxxxiix. Rugiam Inſulam, quæ diu ſub Imperio Danorum fuit, Ducibus Pomeraniæ, propinquis ſuis conceſſit. Inter hæc Sueci perinfeſto in Ericum Regem animo eſſe cœperunt; etenim jurisjurandi, quod antequam Regnum iniret, Proceribus conceptis verbis dederat, parum memor, in populares per miniſtros peregrinos debacchatus eſt: ut libertatem omnimodo defendere cogerentur. Dani quoq; obſequiũ ei renunciant, propterea quod neglecta ferè Imperii cura, tam diu in Gothlandia commoraretur. Maximè autem eos movit,

Ericus Pomeranus.

vit ; quod dum Bogiſlaum Pomeraniæ Ducem Ericus, adhuc vivus, ad Regnum evehere conabatur, poteſtatem ſuffragii ineundi, & Regis liberè eligendi violari vehementer cernebant. Itaque Regno

Chriſto-phorus Bavarus.

ad Chriſtophorum Bavariæ Ducem, Erici ſororis filium, delato, Ericus omnibus exutus Regnis Anno CIↃCCCCXXXIX. in Pomeraniam ſeſe contulit : ibi quod reliquum erat vitæ, in obſcuro & privatus exegit. Chriſtophorus regnavit ad Annum CIↃCCCCXLIIX. populo Imperium ejus admodum approbante.

Chriſtia-nus I.

§. 5. Poſt ejus obitum Dani Regnum ad Adolphum, Ducem Sleſvicenſem, & Holſatiæ Comitem, detulerunt. Verum is ætatis & imbecillitatis excuſatione uſus, oblatam dignitatem repudiavit, commendato interim Proceribus, Chriſtiano, Comite Oldenburgenſe, ſororis illius filio. Is igitur à Danis Norvegiisque juxta Rex declaratur : ita ad Oldenburgicam familiam utrumque Regnum tranſiit ; & penes eam ad hunc uſque diem permanſit. Bellum mox inter Chriſtianum I. & Suecos, qui Carolum Canuti filium Regem crearant, exortum eſt. Belli cauſa fuit Gothlandia Inſula : ex ea quippe quum Ericum Regno exutum Sueci expellere conarentur, Chriſtianus Rex ei auxilio veniens,

Inſulam

Inſulam ditionis ſuæ fecit. Accedit, quod Proceres nonnulli Sueciæ, à Carolo Canutifilio averſi, ad Chriſtianum defecerant: ea res belli incendium vehementer inflammavit inter utrumque Regem. Eo bello quum contra Carolum etiam Archi-Epiſcopus Upſalienſis ſtetiſſet, Rex omni ex parte adverſam fortunam expertus, in Boruſſiam ſe recepit. Chriſtianus exin, Rex Sueciæ, regiis adhibitis inſignibus, more majorum, inauguratur Anno cIↄcccclIIx. Verum quum magnæ de Chriſtiani regimine querelæ exortæ eſſent, Carolus Canuti filius in Regnum revocatur Anno cIↄcccclXIII. Ibi tum denuò ad arma itum eſt. Quanquam autem Carolus Canuti filius Anno cIↄcccclxx. moriens vacuum reliquit Regnum, & Chriſtianus Rex ingenti cum exercitu in Sueciam venit, tamen, quum ad Holmiam magnam calamitatem accepiſſet A. cIↄcccclxxI. vindicare ac tueri Regnum Sueciæ nullo modo potuit. Regi Ditmarſiæ poſſeſſionem fiduciariam (feudum vulgo vocant) Fridericus III. Imperator dedit: Holſatiam titulo *Ducatus* inſignivit. Margaritam filiam Rex Jacobo III. Scotorum Regi in matrimonium dedit: dotis nomine Orcades & Schetlandicas Inſulas, Norvegiorum ad id tempus Imperio ſubjectas, attribuit. Rex rebus

humanis eximitur A. cIↄccccLXXXI. In ejus locum à Danis Norvegiiſque Joannes filius ſufficitur. Is cum Friderico fratre Ducatum Holſatiæ partitus eſt. Joannes, quum diu ab armis quietum ei Imperium fuiſſet, tandem Suecos bello petere ſumma ope aggreditur. Dalekarliis victis profligatiſque, quum Stenonem Sturam, Holmiæ Præfectum, deditionem facere coëgiſſet, Regiis Sueciæ inſignibus decoratur Anno cIↄccccXCVII. Cæterum quum Ditmarſios vi domare contenderet, inſignem ab iis calamitatem non ſine ſummo dedecore accepit Anno cIↄIↄI. Exin ex Suecia quoque expellitur à Stenone Stura. Cum eo, & qui ei ſucceſſit, Suenone Stura, item cum Lubecenſibus, qui per id tempus cum Suecis ſtabant, multum ei certaminis fuit. Sed tamen omnibus ad extremum controverſiis compoſitis, paulo poſt vitam cum morte commutavit An. cIↄIↄXIII.

Joannes.

§. 6. Ei ſucceſſit filius, Chriſtianus II. Magnam ei apud Danos invidiam conciliavit, cùm Duvecka, infimæ ſortis puella, genere Belgica, quam in concubinæ locum duxerat, & puellæ mater Sigbrita, maligna vetula, ad cujus nutum Rex circumagebatur; tùm injuſta, ut volunt, nex Torbernio Oxio, Arcis Præfecto, allata.

Chriſtianus II.

Interim

Interim diſſenſione inter Stenonem Sturam, juniorem, Præfectum, & Guſtavum Trollium, Archi-Epiſcopum Upſalienſem orta, hujus arcem Steckum Steno penitus evertit. Archi-Epiſcopo, quum Chriſtianus Rex ſuppetias tuliſſet, eumque ſecum in Daniam deduxiſſet, nova contra Sueciam conſilia agitari cœpta ſunt. Atque eò res deducta eſt, ut decretum à Pontifice fieret, quo Sueci de vi Guſtavo Trollio illata condemnati ſunt, graviſſimaque in eos ſupplicia ſtatuta. Ad ea Suecis irroganda Chriſtianus copias primo miſit in Sueciam. Signis collatis quum Steno Stura in acie cecidiſſet, magna ejus mortem rerum omnium perturbatio conſecuta eſt in Suecia. Ad ultimum Chriſtianus ipſe, in Suecos profectus, ad Holmiam urbem tradendam, Chriſtinam, Sturæ viduam, vi compulit: Amneſtia inde promiſſa, Rex Succiæ ſolemniter inauguratur. Hoc pacto quum Suecos rerum omnium ſecuros reddidiſſet, Primores per cauſam injuriæ Guſtavo Trollio illatæ, capitis ſupplicio affici miſerandum in modum, juſſit: præterea omni crudelitatis genere in miſeros populares debacchatus eſt, A. cIↃIↃxx. At verò Guſtavus, Erici filius, captivus inter cæteros abductus in Daniam, quum è cuſtodia elapſus, in Sueciam revertiſſet,

collecta Dalekarliorum manu, Danos ad unum omnes è Suecorum finibus ejecit; eo tempore Sueci libertatem ſuam ſalvam & incolumem à Danis tutati ſunt. Inter hæc Chriſtianus in majori indies odio apud Danos eſſe cœpit: adeò ut ejus ſe obſequio eximerent Jutæ, Anno cIↃIↃxxIII. Ea res Regis animum uſque adeò perculit, ut una cum uxore & liberis in Belgium profugeret. In ejus locum ſurrogatus eſt patruus ejus, Fridericus, Dux Holſatiæ. Cæterum Regnum recuperare quidem, Chriſtianus, terreſtri exercitu coacto, inſtituit; ſed fruſtra: copiis enim, antequam ulla res geſta eſſet, dilapſis, exercitus ad nihilum redactus eſt. Carolus V. quoque, cujus ſororem in matrimonio habebat, bellis Gallicis implicitus, valida ei auxilia ſubmittere haud potuit. Ad ultimum ipſe cum claſſe in Norvegiam appulſus, quum ſe Canuto Guldenſternio dedidiſſet, fidem de ſecuritate ab eo datam accepit. Eam autem quum liberare Fridericus recuſaret; Chriſtianus comprehenſus, Sunderburgum deducitur in carcerem Anno cIↃIↃxxxII. Exinde, jure quod in Regnum habebat, remiſſo, Anno cIↃIↃxLvI. Callenburgum traductus eſt. Obiit captivus An. cIↃIↃLIx.

§.7.Fri-

§. 7. Fridericus I. fœdere & amicitia cum Guſtavo, Suecorum Rege, & civitatibus Hanſeaticis, adverſus Chriſtianum exulem facta, Hafniam & Malmogiam (eæ civitates adhuc cum Chriſtiano ſteterant,) ad deditionem compulit. Nobilitatem inſignibus, immunitatibus & commodis donavit. Vita fungitur, altero quam Chriſtianum II. ceperat, anno, cIↄIↄxxxIII. Eum ſecutus eſt Chriſtianus III. Ei initia Imperii inauſpicata extiterunt: multis enim magnisque turbis eum exercuerunt, Chriſtophorus, Comes Oldenburgenſis, & Lubecenſes, qui Chriſtianum captivum in Regnum reſtituere nitebantur. Jamque complures provinciæ ad Chriſtianum deficiebant: veruntamen ex iis ſeſe difficultatibus tandem expedivit Fridericus, auxilio Guſtavi, Suecorum Regis, haud leviter ſuffultus; ad extremum Hafniam quoque perdomuit Anno cIↄIↄxxxvI. Cæterum quum Epiſcopos acerrimos inprimis adverſarios habuiſſet, in pace, quæ inter omnes conveniebat, nulla eorum habita ratio eſt, & eodem anno, ſacra eis poteſtate abrogata, Evangelicæ Religionis cultus in Daniam Norvegiamque publicâ auctoritate introducitur. Exin Rex tranquillum Fridericus I. Chriſtianus III.

geſſit Imperium. Fatis conceſſit Anno cIↃIↃLIIX.

Fridericus II. §. 8. Fridericus II. filius idem & ſucceſſor, Ditmarſios domuit An. cIↃIↃLX. Bellum inde Erico Suecorum Regi intulit, quod quum magnis utrinque cladibus datis & acceptis novem circiter annos geſtum eſſet, pacem tandem conciliarunt Imperator & Galliæ ac Poloniæ Reges: ea compoſita eſt Stettini Anno cIↃIↃLX. Exin pacatum habuit Regnum. Moritur Anno cIↃIↃXXCIIX. Eadem tranquillitate acquieſcebat res Danica ſub ejus filio, Christianus IV. Chriſtiano IV. donec An. cIↃIↃCXI. Carolo IX. Suecorum Regi bellum movit. Eo bello Calmaria & Elfoburgum, Suecis ademta. Cæterum pace cum Guſtavo Adolpho Caroli filio facta An. cIↃIↃCXIII. Chriſtianus, magna pecuniæ ſumma accepta, quæ ceperat loca, reſtituit. Turbis Germanicis quum ſeſe immiſcuiſſet, Præfectum Circuli, ut vocant, Saxoniæ Inferioris creari ſe paſſus bello implicatur cum Imperatore Anno cIↃIↃCXXV. Sed eo bello res Danica inferior fuit, ingenti ad Lutream clade accepta, non ſolum excedere è Germania Danus coactus eſt, ſed Holſatiam quoq; & Jutiam Cæſareani infeſto cum exercitu ingreſſi ſunt. Pace tamen Lubecæ confecta, quæ Danus amiſit, omnia

omnia recepit Anno cIↄIↄcxxix niſi quod Epiſcopatibus, quos filiis deſtinaverat, excidit. Exin quum ad bellum Germanicum Suecus in Germaniam deſcendiſſet, operam ſuam pollicitus eſt Danus in pace Cæſarem inter & Suecum concilianda, in ſpem erectus, fore ut amiſſos Epiſcopatus hoc pacto recuperaret, & ſimul prohiberet, ne ſuas opes Sueci firmarent in Germania. Inter hæc Suecos damnis paſſim afficit, injuriiſque & contumeliis laceſſit; ac omnibus modis ſtudet, & foris, victricium armorum curſum ſiſtere, & domi florentiſſimorum commerciorum incrementum impedire. Cæterum quum Dani navibus in freto Danico detinendis, & mercibus in fiſcum redigendis modum excederent: Sueci ſe ab iſtis vexationibus omnino ac in perpetuum liberare decreverunt. Itaq; quum Danis haud obſcure ſignificaſſent, ſeſe iſtas injurias haud quaquam inultas paſſuros eſſe, infeſtis copiis Holſatiam primò & Jutiam; inde Scaniam ingreſſi ſunt, exeunte Anno cIↄIↄcxLIII. Eo bello magnas calamitates terra marique Dania accepit: & ſane, niſi impulſam jam in præceps Rempublicam imperterritus Regis animus ſuſtinuiſſet, prope exitium res erat. Ad ultimum pax coiit Bromſebroæ Anno cIↄIↄcxLv.

ConciliatoreGallo ea lege,utSuecoGothlandia, Oeſelia, & Jemptia cederent, & Hallandia item in annos triginta pignori daretur. Belgæ quoque fœderati, ſuam eſſe occaſionem rati, effecerunt, ut portoria freti Danici quorum immodicæ exactiones multum eis moleſtiæ ad eum diem exhibuerunt, ad juſtum modum revocarentur. Chriſtianus Rex obiit Anno cIↃIↃcxLIIX.

Fridericus III.

§. 9. Fridericus III. filius in regno ſucceſſit. Is Belgarum fœderatorum inſtinctuSueciæbellum intulitA. cIↃIↃcLVII. omnibus in ſpem erectis fore, ut cœptis fortuna reſponderet: etenim, Guſtavi Adolphi vires fractas & debilitatas penitus eſſe in Polonia, plerique omnes crediderant. Verum Guſtavus exercitu expectatione celerius in Holſatiam & Jutiam ducto, præter alia loca Fredericodam vi expugnavit. Exin, ineunte Anno cIↃIↃcLIIX. quum intenſiſſimum frigus aquas glacie adſtrinxiſſet, ea primo in Fuhniam inſulam contendit: ibi copiis hoſtilibus, quæ in ſtativis erant, in deditionem acceptis, per Langolandiam Lalandiam & Falſterum, in Seelandiam ire pergit. Fridericum Regem tam inſperatus rerum Suecicarum ſucceſſus pacem facere coëgit Roſchildiæ, ea pace præter alia commoda, Hallandia, Scania, Bleckin-

ckingia, Bornholmia, Bahuſium & Dront-hemium Norvegiæ Suecis conceſſa ſunt. Ceterum ut primum Suecus è finibus Danorum egreſſus foret, & bello ſeu Polonico ſeu Germanico diſtineretur, Dani, neglecta pace, bellum renovare inſtituunt, Imperatore, Electore Brandenburgico, & Belgis Fœderatis, impulſoribus. Itaque Carolus Guſtavus ei rei prævertendum ratus, cum copiis confeſtim in Selandiam regreditur, Croneburgum capit, Hafniam obſidione cingere terra marique inſiſtit. Ad eam ſolvendam quum claſſis Batavica adventaſſet, acerrima ſubinde prælia navalia cum ea Suecus conſeruit; ſequente autem Anno cIↃIↃcLIX. Sueci, ſumma vi Hafniam undequaque oppugnantes, repulſi ſunt à defenſoribus: & ſimul ab altera parte acie victi fuſique ſunt in Fuhnia inſula: Bornholmia denique & Drunthemium rebellarunt. Quanquam autem poſt Caroli Guſtavi obitum Dani bellum perſequi, & acceptas clades rependere Suecis decreverant, tamen ex formula, quam inter ſe Galli, Angli, & Batavi compoſuerant, pax conficitur ad Hafniam: quæ fere cum Pacificatione Roſchildenſi congruebat, niſi quod Drunthemium & Borholmia Danis relinquebantur: quanquam pro

pro iis aliæ Scaniæ poſſeſſiones Suecis ſunt traditæ. Bello finito in Comitiis jus hereditarium, & infinita omnibusque numeris abſoluta poteſtas Regi defertur ab Ordinibus. Quo facto, & immenſa Nobilitatis commoda ac privilegia, quibus adhuc fruebatur, ad nihilum reciderunt, & nova Reip. forma introducta eſt, ut ab unius Regis nutu & arbitrio omnia penderent. Moritur Rex Anno cIↄIↄcLXX. Succeſſit Chriſtianus V. filius. Is firmatis viribus, rebusque ordinatis, & ſocietate cum Imperatore, cum Batavis eorumque fœderatis inita, quum inſignem Suecis cladem in terris Brandeburgicis illatam eſſe intellexiſſet, belliſſimam belli neglecta pace redintegrandi occaſionem haud dimittendam eſſe exiſtimavit. Ac primum omnium Holſatiæ Ducem pesſundedit Anno cIↄIↄcLXXV. qui nihil mali ſuſpicans, quum Rensburgum ad Regem veniſſet, ſuo jure, quod pace Roſchildenſi obtinuerat, cedere, & Tonningam, oppidum munitiſſimum Regi tradere coactus eſt. Tonningæ opera ac munitiones poſtmodum Rex demolitus eſt, & Viſmariam urbem inde in poteſtatem ſuam redegit. Inſequente anno Scaniam infeſtis copiis ingreſſus, ſine ſanguine fere ac certamine Helſingburgum, Landicronium,

Chriſtianus V.

nium, Chriſtianiam & Gothlandiam inſulam ditionis ſuæ fecit. Verum, quas ad Halmſtadium obſidendum miſerat copias, Carolus Rex Suecorum ex improviſo oppreſſas acie vicit profligavitque; quosve ferrum reliquos fecerat, captivos abduxit. Dein univerſus Danorum exercitus cruento prælio victus fugatusque caſtris exuitur ad Londinum. Anno cIↃIↃCLXXVI. Malmogiæ urbi exercitum Chriſtianus Rex admovit, cæterum quum in oppugnatione ingens accepta clades eſſet, irrito incepto diſceſſum eſt. Paulo poſt Danus iterum à Sueco acie victus fugatusque eſt. Dein Bahuſii obſidionem ſolvere, & Chriſtianiam fame compulſam Dani dedere coacti ſunt. Ceterum mari ſuperior eo bello res Danorum fuit. At verò pace cum Suecis facta, adempta eis loca Dani reſtituerunt.

§. 10. Poſtquam res geſtas viciſſitudinesque regni Danici ſtrictim perſecuti ſumus, indolem quoque gentis, & reliqua, pro inſtituti ratione, breviter attingere operæ pretium eſt. Priſcis temporibus bellicoſam eam nationem fuiſſe, & rerum geſtarum magnitudine inclytam, ex vetuſtis Hiſtoricorum monumentis ſatis apparet. Verum eam gloriam, ſuperioribus temporibus Nobilitatis imbellia

Nationis Danicæ Indoles.

bellia vehementer deformavit obſcuravitque, quum prædiis opimis in otio paceque frui, quam belli pericula & incommoda ſubire mallet. Ejus exemplum reliqui quoque populares ſecuti ſunt. Nec parum ad virtutem bellicam remittendam momenti habuit, diuturna armorum intermiſſio: ſuperioribus enim ſeculis nulla, præterquam cum Suecis, (ſiquidem res à Chriſtiano IV. in Germania geſtas exceperis; quanquam ibi quoque Rex Germanorum potiſſimum opera uſus eſt:) bella geſſerunt Dani. Sed quum ea nec diuturna eſſe, aut in multos annos duci poſſent, factum eſt, ut rei militaris ſtudium apud Danos fere elangueſceret. Huc acceſſit opportunitas mercenaria Germanici militis opera utendi. Ipſa denique gens, pro modo terræ, quam incolit, haud late patet, nec numeroſa admodum eſt. Equidem regia poteſtate omnibus, quibus ante circumſcribebatur, legibus ſoluta, & in perpetuum conſtabilita, ad rem militarem inſtaurandam ordinandamque Reges animum adjecerunt, veruntamen domeſtico milite, niſi Germanorum robore ſuffulciatur, ad terreſtrem militiam haud multum profectum iri videtur. Nec etiam in rem Regis eſt, ut bellica vir-

virtute Nobilitas præſtet, aut rerum geſtarum magnitudine famam ſibi opesque comparet: etenim periculum eſt, ne priſtini decoris & libertatis deſiderium Nobiles, opibus ſubnixos, ad res novandas levi momento incitaret. Norvegii, gens horrido aſſueta cœlo, ſoloque maxima ex parte inculto, quævis belli incommoda & ſubire alacrius & ſuſtinere fortius, quam Dani, conſueverunt. Quanquam Dani, ex quô rerum potiti ſunt in Norvegia, tam grave cervicibus incolarum jugum imponere inſtituerunt, ut caput extollere nunquam poſſent, ſeduloque inprimis caverunt, ne quas virtutis bellicæ exſerendæ occaſiones haberent: adhæc perpaucæ in Norvegia familiæ nobilitate illuſtres ſuperſunt. Cæterum rei maritimæ peritia inſignes vulgo habentur Norvegii; eorumque opera navali Batavi perlibenter utuntur: eas porro Hollandiæ ſeptentrionalis urbes, quas halecum aliorumque piſcium captura nobilitat, complures ex Norvegia oriundi cives incolunt.

§. 11. Dania etſi exiguo ſpatio in circuitu patet, tamen maxima ex parte fertilis eſt, & ad agriculturam remque pecuariam inprimis accommodata. Ingens quotannis boum & equorum **Regni qualitas & Proventꝰ.**

rum multitudo exportatur ex Dania, magnus quoq; frumenti numerus in Norvegiam & Islandiam devehitur. Circumfuſum Daniæ mare piſcibus admodum abundat, ita tamen, ut magis ad uſum incolarum ſufficiant, quam exportari propter nimiam copiam poſſint. Operum manu factorum, artificiorumque elegantiorum nullus ibi, aut exiguus, eſt uſus, nec enim ad eam rem gentis indoles eſt accommodata, & ad commerciorum ubertatem, non ſatis materiæ ſuppetit. Ipſi autem Dani, vino, ſale, cereviſia melioris notæ, & materia pretioſiori veſtibus conficiendis, utuntur importatis. Aromata ex India Orientali apportare ipſi cœperunt: exiguum ibi caſtellum in littore Coromandelico poſitum præſidio tenentes. Portoria freti Danici per-opportunos Daniæ reditus ſuppeditant, quod ea peregrini præſenti pecunia dependere coguntur. Itaque permoleſte Dani ferunt, quod Sueci iſtud pendere vectigal, atque adeo Danorum ſtipendiarii eſſe recuſarunt. Norvegia maxima ex parte inculta eſt: cæterum mercibus, quæ exportari poſſunt, admodum abundat: in iis potiſſimum numerantur, aſellus qua vento ſiccatus, qua ſale conditus, (cujus generis

neris ingens eſt copia:) ligna, aſſeres, mali, adeps balenarum, pix & id genus alia. Fodinis quoque argenti, æris, & ferri dives eſt Norvegia. E contrariò frumentum, quantum & ad incolas alendas, & ad cereviſiam coquendam ſatis ſit, haud ſuppetit: ut de earum mercium penuria, quæ ipſi cum Dania communis eſt, taceam. Situs comparatione cæteræ in Europa oræ maritimæ, ad merces exportandas importandasve peropportunus eſt. Islandia piſces, aliquid carnis ſale conditæ, plumasque pertenues ſuppeditat: quas merces Inſulani cum reliquis rebus, quæ, præter pecudes piſcesque, ad vitæ humanæ uſus commoditatesque pertinent, permutare neceſſe habent Inſulani. Ferroënſes maxima ex parte pecoribus & piſcibus vitam ſuſtentant. Præterquàm quòd ad exercitum numeroſum & validum conficiendū domeſticus miles deeſt; illud quoque inter Regni Danici nævos connumerandum eſt, quod non ſolum Norvegia terreſtri itinere interſepta eſt à Dania, nec niſi mari ullum inter utrumque commercium intercedere poteſt; verum etiam, quod ipſa Dania in tot Inſulas eſt diviſa, ut ſi quando rerum in mari potiatur hoſtis, infeſtare eam magnisque afficere cladibus nullo negotio poſſit.

Quibus Dania gaudeat Vicinis.

§. 12. Quod attinet ad finitimos populos, ab una parte ad Germaniæ fines Dania pertinet. Nam Holſatiæ quoque, quæ hoc tempore in ditione regiæ familiæ eſt, nomine beneficiarium ſe Imperatoris Germanici profiteri Rex Danorum neceſſe habet. Quanquam autem, quod ad terreſtrem militiam attinet, cum Germania ne comparari quidem Dania poteſt, & ab ea parte Jutia ad incurſiones hoſtiles expoſita patet; Inſulis tamen haud multum periculi impendet à Germania: niſi ſi quando utrumque fretum Danicum (quod tamen raro uſuvenit) glacie adſtringatur. Nam viribus maritimis Germania haudquaquam pollet. Nec multæ magnæque cauſæ eſſe videntur, quibus cum Dano Germanus collidatur; niſi quod in Hamburgum urbem Danus ſibi arrogat, ac mordicus tuetur jus, bellum inter utrumque conciverit. Et ſanè bolus tam opimus facile alicui ſalivam, quod ajunt, moverit. Cæterum vi aperta Danus haud multum profecerit, nedum inſtitutæ rei exitum expediverit, niſi inſignis animorum temporumque inclinatio & converſio ejus conatibus faveat, aut inteſtina civium diſcordia ac proditio exitium eis ultro accerſat. Sed tamen ſi quid loci relictum eſt conjecturæ, urbem tantis

tantis opibus pollentem in peregrini Principis ditionem venire, finitimi Germaniæ Principes haudquaquam permittent. De cætero magni intereſt Dani, ut amicis utatur Germanis, è quibus terreſtrem comparare militiam ad Suecorum impetum reprimendum cogitur. Plurimum Dano negotii à multis annis faceſſivit Suecus. Enimvero internecino & inveterato odio utraque gens inter ſe diffidet, quod Danorum dominandi libido potiſſimum peperiſſe videtur: ii quippe Sueciam olim ſubigere, & æquè ac Norvegiam, in provinciæ formam redigere conati ſunt. Ac quum id non procederet, commercia inde Suecorum, navigationemque turbare, & ut in pauca rem conferam, creſcentem rem Suecicam peſſundare inſtiterunt. Eorum conatibus Suecus quum omni tempore, pro virili parte reſtitit, tum ſuperioribus annis, magnas ex Suecorum cladibus utilitates ſibi comparavit. Scaniam quippe ex Danis recepit, Bahuſio, loco munitiſſimo, in poteſtatem redacto, Weſtrogothiam ejus firmavit præſidio: & per Provincias Germanicas aditum ſibi in Jutiam in perpetuum patefecit. Danus contra ſocietatem inire aut cum apertis Sueciæ hoſtibus, aut cum Principibus ei diſſimulanter infenſis, & omnibus, quæ ſibi Suecus

comparaverat, commodis eum exuere ad hoc uſque tempus inſtitit. Cæterum reputantibus, fines utriusque Regni ab ipſa natura terminatos eſſe (qui ne unquam moveantur, Galliæ, Angliæ & Bataviæ juxta intereſt:) ac quantum humana ratione provideri poteſt, nec à Dano Sueciam per vim ſubigi, aut ſubactam retineri perpetuo poſſe, nec reliquos Europæ Principes paſſuros eſſe, Daniam in Suecorum poteſtatem venire; æquum, nec à rationibus utriuſq; Regni alienum eſſe videtur, mutuam ab utroq; Rege amicitiam coli, & ad communem utriuſque tranquillitatem ſecuritatemque ab hoſtibus tutandam, auxilia invicem ſubmitti. Batavi, ſi quando in magnum diſcrimen res Danica venerit, ei haud dubiè præſto futuri ſunt: ipſorum quippe ad rerum ſuarum proſperitatem magni intereſt, liberum ſibi maris Balthici aditum patere; qui ſi ad unum Orbis iſtius Arctoi Imperium veniret, impeditus admodum & difficilis reddi haud difficulter poſſet. Quanquam Danos haud latet, non nimium pro ſe periculi adituros eſſe Batavos, idque eos agere, ut tantum ad mediocritatem res Danica revocetur, ne ubi juſto majores ſibi vires comparaverit; poſtea vectigalia freti Danici pro lubitu augere in animum Dani inducant. Quod ſi verò à partibus Da-

norum Batavi ſteterint, Anglus equidem haud multum Danorum cauſa laboraturus eſſe videtur ; quin potius ſe cum diverſa parte haud dubiè conjunget ; neque enim ipſius æquè magni, ac Hollandorum intereſt, rem Danicam ſalvam eſſe & maris Balthici aditum patere. Moſcovia utilem Danis operam navare adverſus Suecos poteſt. Sed tamen quum in tanto locorum intervallo, conſilia cum ea gente communicari difficulter poſſint, ſocietate ejus unicè niti Dani nequeunt : maximè ſi Suecorum res Polonus foveat. Adde quod Moſcovitis in more poſitum eſt, ut, ubi ad conſiliorum ſuorum exitum pervenerint, fœderatorum commodis haud magnopere inſerviant. Nec ad opem Dano ferendam Polonus facile reſpexerit, niſi ſi quandò bello Polonus cum Sueco implicitus fuerit. Gallus, quia Danus diverſæ ſemper partis fuit, nihil adhuc in gratiam ejus fecit. Sed tamen labefactari rem Danicam aut everti, haud æquo animo laturus eſſe videtur : neque enim ulla Europæ Reſpublica optare aut poteſt aut debet, ut in unius ditionem Orbis Arctous veniat. Cæterum quodnam operæ pretium Gallus, fœdera cum Dano ad alios impugnandos percutiendos facturus ſit, non video. Hiſpanus ſtudium potius quam operam Danis navaturus

eſſe videtur, niſi ſi bellum Suecus cum Auſtriaca gente, aut cæteris Hiſpaniæ ſociis & amicis geſſerit.

CAPUT X.

DE POLONIA.

§. I.

Regni Polonici Ortus.

PRiſcis temporibus gens Polonica Sarmatorum nomine continebatur: qui & Slavi deinceps ſunt dicti. Nomen ei impoſitum eſt à terræ, quam armis occupatam incolit, in planiciem porrectæ, naturâ & facie. *Pole* namque apud Polonos *planitiem* ſignificat. Quanquam alii vocabulo *Polaki*, *poſteros Lechi* denotari putant. Is populus antiquiſſimis temporibus propius ad Tartarorum fines incoluit. Poſtea verò quam magna populorum Germaniæ multitudo in Provincias Romanorum irruptiones paſſim fecerunt; illorum ſedes ab iis, qui proximi colebant, occupatæ ſunt. Hoc pacto quoque Polonia, Venedis, antiquis incolis nudata, vacuas novis advenis ſedes præbuiſſe videtur. Hi ſub annum à nat. Chriſt. IↃL. ductu Lechi veniſſe eo, & novam Rempubl. condidiſſe memorantur. Imperii ſedem Lechus conſtituit Gneſnæ, inventi ibi nidi

Lechus.

aquilæ,

aquilæ, felice, ut interpretabatur, omine, inductus. Itaque aquilæ figuram in novæ Reip. inſignibus collocavit, & urbi nomen à nido indidit. *Gneſna* enim *nidum* Polonicè ſignificat. In ea primum terra, quæ hodie *Polonia Major* & *Minor* dicitur, novus populus conſedit: nec longius Imperium ea tempeſtate patebat: verum illud magnis deinde acceſſionibus auctum eſt.

§. 2. Primi ejus populi Principes non regium ſibi titulum adſciverunt, ſed Ducum modo nomine ſeſe inſigniri voluerunt. Et initio quidem multis viciſſitudinibus obnoxia Reip. forma fuit. Lechicâ ſtirpe extincta, (ex ea quamdiu quisque, quotve eorum Imperium obtinuerint, quasve res domi foriſque geſſerint, juxta ignoratur,) ſumma rerum penes Palatinos XII. (Polonis Voyvodæ dicuntur) fuit. Ii initio quidem rudem & efferatum populum legibus ac præclaris inſtitutis manſuefecerunt: cæterum inteſtina deinde diſcordia ex æmulatione orta, ſumma Imperii ad Cracum defertur, ſub annū à Chriſto nato Iↄcc. Is collapſam Rempublicam reſtituit, & urbe (eam à ſuo nomine Cracoviam appellavit,) condita, ſedem ibi Imperii collocavit. Filius ejus Voyvodæ XII. primùm Regiminis moderatores. Cracus,

 erat

Lechus II. erat natu minor, nomine Lechus II. Is fratrem majorem, ut Principatum ipſe invaderet, interfecit: cæterum, comperto facinore, in exilium pulſus eſt. Ei **Venda.** ſucceſſit Venda, virgo, quæ de ſtirpe Craci ſola ſupererat Anno IↃCCL. Ea, quum Ritigerum Principem Germanum, qui ipſius nuptias ambiebat, certamine ſuperaſſet, vana & cœca ſuperſtitione impulſa præcipitem ſeſe in Viſtulam amnem dedit. Poſt ejus mortem iterum Palatini duodecim aliquandiu rerum potiti ſunt, donec Premislaus, au- **Leſcus I.** rifaber, (is Leſcus I. quoque nominatur:) DuxPoloniæ creatus eſt; propterea quod Moravos, in Poloniam irrumpentes, per inſidias vicit fugavitque. Is quum ſine ſobole deceſſiſſet, certari de Principatu, curſu equorum, placuit. Ex iis, qui ei certamini interfuerunt, unus murices ferreos paſſim humi diſperſerat, ut ubi in eos reliqui ſe equi induiſſent, claudicarent. Hoc pacto primus quidem metam curſu attigit; cæterum, fraude poſtmodum detectâ, confeſtim obtruncatur. Interea infimæ ſortis homo pedes ſtadium decurrit, & ſecundus ab impoſtore citò ad metam pervenit. Itaque Poloni ad eum

detule-

detulerunt Principatum Anno IↃCCLXXVI. Nomen ei inditum Leſci II. Eum in bello, quod cum Carolo Magno geſſit, cecidiſſe, multi auctores ſunt, Anno IↃCCCIV. Succeſſit ei Leſcus III. filius. Is Carolum M. donis coluit, & pacem cum eo fecit, ea, ut apparet lege, ut iniquo fœdere ſocius eſſet, & majeſtatem Caroli perpetuo ſe comiter culturum ſponderet. Popielo filio, juſtis nuptiis genito Principatum per manus tradidit, reliquis filiis, quas ex pellicibus ſuſceperat, finitimas provincias, Pomeraniam, Marchiam, Caſſubiam, aliaque loca attribuit. Popielum excepit Popielus II. homo improbus. Is uxoris inſtinctu patruos nefario ſcelere occidit: ex eorum projectis cadaveribus mures enati, Popielum una cum uxore & liberis devorarunt, cœleſti numine dignas parricidio poënas expetente.

Leſcus II. Leſcus III. Popielus I. Popielus II.

§. 3. Popieli mortem turbulentum excepit Interregnum: donec ad extremum Piaſto, ruſtico Cruſvicenſi, Principatus delatus eſt Anno IↃCCCXXX. De ejus nomine Reges indigenas *Piaſtos* appellare Poloni conſueverunt. Ejus poſteri diu regimen Poloniæ obtinuerunt: ab eo Duces Lignicenſes & Brigenſes, quorum ſtirps non ita pridem extincta eſt, origi-

Piaſtus.

nem traxerunt. Piaſtus ad centeſimum & vigeſimum ætatis annum perveniſſe dicitur. Secundum eum rerum potitur
Ziemovitus. Ziemovitus filius, Princeps virtute bellica præſtantiſſimus Anno Iↄcccxcv. Ei
Leſcus IV. ſucceſſit Leſcus IV, filius, placidiſſimo
Ziemomislus. ingenio Princeps. Par erat indoles Ziemomisli filii, qui principatum iniit Anno Iↄccccxxi. Is filium habebat unicum, luminibus captum. Hic quum pro more ejus gentis ſeptimo ætatis anno tonderetur, jamque nomen imponi oporteret, diſcuſſa repente cæcitate, oculorum uſum recepit: ea res in omen verſa, fore ſcilicet, ut Princeps ſuperſtitione cæcatum Chriſtianæ doctrinæ lumen illuſtraret.
Miecislaus I. Nomen ei fuit Miecislao I. Imperii gubernacula capeſſivit Anno Iↄcccclxii. Chriſtiana ſacra ſuſcipiendi occaſionem præbuit uxorum (habebat autē multas in matrimonio) ſterilitas. Itaque nonnulli Germani ei perſuadere inſtituerunt, fore ut ſi gentilem ſuperſtitionem ejuraſſet, liberos haud dubie procrearet. Habita eis fide, quum uxores ethnicas ad unam omnes domo ſua expuliſſet, Dambravvcam, Bogislai Bohemiæ Ducis filiam in matrimonium duxit. Antequam nuptias celebraret, ſacro ſe lavacro ablui juſſit, & Chriſtianorum ſacra in univerſam introduxit

duxit Poloniam Anno Ↄcccclxv. ſancito more, ut dum in re divina faciunda Evangelium cantaretur, mares dimidiam frameam vagina nudarent; quod eſſet indicium, ſeſe pro fide Chriſtiana pugnare paratos eſſe.

§. 2. Eum excepit filius, Boleslaus Cnrobrius An. Ↄcccxcix. Eum primum Ottho III. Imperator regio condecoravit titulo, omni etiam quod in Poloniam Imperatores habebant, jure remiſſo, ut hoc pacto aliquam grati animi ſignificationem daret, & hoſpitalitatem remuneraretur, qua Imperatorem, itinere, religionis ergo ad ſepulchrum Adalberti, Epiſcopi Gneſnenſis, miraculis ea tempeſtate clari, ad vota per morbum nuncupata exſolvenda, ſuſcepto, exceperat Boleslaus. Primus Polonorum Rex præclare adminiſtravit Imperium, bellaque adverſus Ruſſos Rubros, Bohemos, Saxones & Boruſſos proſpere geſſit. Senatores conſtituit, quibus in Regno adminiſtrando adjutoribus uteretur. Verum Miecislaus filius provincias paterna virtute partas maximam partem amiſit. Inter cæteras Moraviam Dux Bohemiæ in ſuam ditionem redegit. Regnum iniit A. cIↄxxv. Moriens Anno cIↄxxxiv. quum Caſimirum filium unicum, adhuc infantem reliquiſ-

Boleslaus Chrobrig.

Miecislaus II.

Caſimirus I.

liquiſſet, Imperii gubernacula Rixa mater dum filius adoleſceret, capeſſivit. Verum muliebre regimen Polonis diſplicuit. Eam ob cauſſam mater cum filio in Germaniam quum profugiſſet; filius in itinere cœnobio ſeſe mancipavit in Galliæ. Per ejus abſentiam, cœlum terræ miſcetur in Polonia: & Maslaus, inteſtinas turbas ſuam occaſionem ratus, Maſoviam occupat; quæ diu à Poloniæ regno avulſa, ſeorſum à cæteris conſilia cepit, nec niſi magno temporis ſpatio interjecto in Poloniæ ditionem rediit. Ad extremum Caſimirum magnis precibus exorarunt Poloni, ut vita monaſticâ relicta, regnum ſuſciperet. Cæterum, ut Rex voti religione abſolveretur à Pontifice, Polonis (præter Nobilitatem & Ordinem Eccleſiaſticum) in ſingula capita denarius quotannis imperabatur, ut ea pecunia perpetuum lychni lumen aleretur Romæ, in Æde Divi Petri, & ſimul edicebatur, ut capillos ad aures usque inſtar Monachorum, Poloni poſthac detonderent. Inito regno, quum Maslaum, quem modo diximus, & Boruſſos acie victos profligaſſet, otium & tranquillitatem regno reddidit. **Boleslaus Audax.** Boleslaus Audax filius, quum regni gubernacula capeſſiviſſet Anno cIɔLIIX. initio quidem feliciter

citer bella geſſit adverſus finitimos Bohemos, Boruſſos, & Ruſſos: Cæterum in luxuriam poſteà ac libidinem prolapſus, quum à Stanislao, Epiſcopo Cracovienſe, ut reſipiſceret, admoneretur, & ad extremum, ubi monitis nihil loci relictum erat, ſacris interdiceretur; Epiſcopum acinace concidit ad aram. Itaq; anathemate Pontificis ictus, quum ſe omnibus hominibus inviſum eſſe intellexiſſet, è regno profugit: & violentas ſibi manꝰ intuliſſe perhibetur.

§. 5. Succeſſit ei Uladislaus I. frater Anno cIↃLXXXII. Is metu Pontificis initio ſe regio titulo abſtinuit. Quumque domi foriſque multis magniſque turbis jactaretur, tandem ex iis ſe feliciter expedivit. Sufficitur ei Boleslaus III. filius, impiger & militiæ inprimis peritus. Is, ut reliquas res geſtas omittam, Henricum V. quoque Imperatorem magno prælio vicit fuditque ad Uratislaviam in campo (Hundtsfeldt) qui à canibus nomen traxit. Nec alius Polonorum Princeps plura geſſit bella: quadragies ſepties juſto prælio conflixiſſe cum hoſte & perpetuo ſuperior diſceſſiſſe memoratur: niſi quod noviſſimo prælio, quod cum Nigris Ruſſis commiſerat, propter Palatini Cracovienſis imbelliam victus eſt. Ei quum Rex inde, ignaviæ

Uladislaus I.

Boleslaus III.

ex-

ex-

exprobrandæ cauſſa, pellem leporinam columque & fuſum miſiſſe. Eâ contumeliâ Palatinus adeo perculſus eſt, ut confeſtim laqueo ſibi gulam frangeret. Rex quoque mœrore ob tantam cladem confectus moritur Anno cIↃcxxxix. reli-
Uladislaus II. ctis filiis quatuor. Inter eos Uladislaus II. cum nomine ac titulo Principis magnam quidem regni partem adeptus eſt: Sed tamen etiam reliquis fratribus amplæ provinciæ paterno attributa ſunt teſtamento. Ex ea provinciarũ diviſione quum ingentes turbæ & inteſtina bella inter fratreis eſſent orta, Uladislaus, dum alieno appetit, ſua amittit, quippe coactus ex regno
Boleslaus IV. profugere. Poſt eum Boleslaus cognomento Criſpus ſeu IV. Principatum iniit. Is bella cum Conrado III. & Friderico II. Imperatoribus, quod Uladislaum in priſtinum locum reſtituere conabantur, gerere neceſſe habuit. Ad ultimum pax coiit in has leges, ut Poloniam Boleslaus teneret, Sileſia, quæ tum temporis in ditione Polonorum fuit, Uladislao concederetur. Ea regio deinceps ad poſteros Uladislai transmiſſa, in multos diviſa Principatus eſt: donec ad extremum cum Bohemiæ regno conjungeretur. Cæterum ingentem calamitatem à Boruſſis accepit Boleslaus, exercitu ejus in paludem impedi-

peditam proditoris fraude deducto. Succeſſorem habuit Miecislaum Seniorem Anno cIↄcLxxiv. Ei, quod male adminiſtrabat regnum, abrogatur, Caſimiro fratre in ejus locum ſuffecto Anno cIↄcLxxiix. Operum bellicorum maximum fuit, quod Boruſſos perdomuit & in ordinem redegit. Obiit Anno cIↄcxciv. Ejus filius, Lescus IV. cognomento Albus, cum Miecislao exule de regno incredibili fortunæ varietate contendit: donec finem controverſiæ fecit Miecislai obitus, qui incidit in Annum cIↄccxiii. Sedatam jam controverſiam quum denuo nequicquam moviſſet, & ea re aliquandiu ſollicitum habuiſſet Leſcum Uladislaus Miecislai filius, regnum tandem Leſcus quietum & tranquillum obtinuit. Leſco regnante, Tartari primum Ruſſiam infeſtis copiis populabundi ingreſſi ſunt, à quibus magna deinde incommoda cladesque Poloni acceperunt. Leſco Suentopolcus, quem Pomeraniæ provinciæ Rex præpoſuerat, bellum quum intuliſſet, occupato Principatu, Pomeraniam ab Imperio Poloniæ avulſit. Conrado Leſci fratri Maſoviæ & Cujavia obtigerant. Is quum ad incurſiones Boruſſorum à finibus ſuis arcendos impar eſſet, Cruciferorum, qui eo tempore è Syria expulſi à

Miecislaus II.

Caſimirus II.

Leſcus IV.

Saracenis erant, auxilium imploravit. Eis terram Culmenſem Boruſſi ea conditione tradiderunt, ut quidquid locorum ſubegiſſent in Boruſſia, cum ipſis bona fide partirentur. Ea res deinceps Poloniæ multorum cauſſa bellorum extitit. **Boleslaus V.** Leſcum excepit filius Boleslaus, cognomento Pudicus, Anno cIↃCCXXVI. Eo regnante Tartari Poloniam immani populatione fœdarunt: inde converſis in Sileſiam armis, prælio ad Lignicium tantam ediderunt ſtragem, ut defectis cæſorum auribus, novem ingentis magnitudinis ſaccos replerent. Regnum præterea omni fere vita turbulentum habuit. **Leſcus VI.** Succeſſit ei Leſcus Niger An. cIↃCCLXXIX. qui eum cognatione attingebat. Is etſi adverſus Ruſſos & Lithuanios bene pugnavit, & Jazyges, quis tunc Podlachium incolebant, penitus delevit: inteſtinis tamen turbis & Tartarorum incurſionibus vehementer exercebatur. Exceſſit è vita Anno cIↃCCLXXXIX.

§. 6. Poſt Leſci obitum diuturnum de regno Poloniæ certamen fuit: donec **Premislaus.** Premislus, Poloniæ Majoris Princeps, eo potiretur Anno cIↃCCXCV. Is regium quoque titulum, per ducentos annos intermiſſū à Principibus Poloniæ, recepit: nam Bo-

Boleſlao Audace ſacris interdicto, Pontifex, ne Poloni Regem crearent, vetuerat:) nec qui ſuccedebant Principes, quum in tot partes Regnum eſſet ſciſſum, inane nomen vehementer affectabant. Premislaus ſibi ad eam dignitatem tuendam ſatis eſſe terrarum exiſtimabat. Cæterum ab emiſſariis Brandenburgicis interficitur, ſeptimo quum Regnum iniverat menſe. Subrogatus eſt Uladislaus Locticus ſeu Cubitalis, qui ſe hæredem modo Poloniæ, non Regem nuncupari voluit. Cæterum Regno male geſto privatur ab Ordd. Anno clↄccc. ſuffecto in ejus locum Venceslao, Bohemiæ Rege. Eo mortuo, Anno clↄcccix. Locticus, quum Regnum recepiſſet, graviſſimo bello urgetur à Cruciferis Equitibus; quos tamen ad extremum magno prælio devicit. Eo Rege Principes Sileſiæ, qui ſe ad eum diem Beneficiarios Poloniæ profitebantur, in Bohemorum ditionem venerunt. Deceſſit Anno clↄcccxxxiii. Regnum inde ad Caſimirum Magnum defertur. Is Ruſſiam penitus perdomuit, & cum Poloniæ Regno tam arctè conjunxit, ut pari jure frueretur. Jus quoque Magdeburgicum invexit in Poloniam, eique ſeſe Maſoviæ Dux in clientelam fiduciariam dedit, ut perpetuus Regni Beneficiarius eſſet. Eo

Uladislaus III.

Caſimirus III.

abſque prole mortuo, virilis Piaſti ſtirps, quæ adhuc rerum potiebatur, extinguitur.

Ludovicus.

§. 7. Caſimiro extincto, Regnum ad Ludovicum Hungariæ Regem, illius ſororis filium, transfertur. Is dum Hungaros ſuos nimis extollit in Polonia, Polonorum animos ab ſe alienavit. Vita fungitur Anno cIɔccclxxxii. Regnum inde Sigiſmundus Hungariæ Rex invitis Polonis, nequicquam affectavit. Ad Zamovitum, Maſoviæ Ducem, nonnulli Regnum deferendum eſſe cenſebant: verum is, quum ei Hedvvigis, Ludovici Regis filia, penes quam Regnum manere Ordd. omninò volebant, nubere recuſaret, ſpe Regni excidit. Ad ultimum Hedvvigin regiis primo inſignibus ſolemniter condecoratam Jagelloni, Lithuaniæ Duci nuptam collocant, ea lege, ut una cum populo Dux Chriſtiana ſacra ſuſciperet, & Lithuaniam cum Poloniæ Regno conjungeret. Prior conditio ſtatim eſt impleta, & Duci, quum ſacro baptiſmate expiaretur, Uladiſlai IV. nomen impoſitum eſt. Altera verò in multum temporis extracta eſt, eo obtentu, quod eam ægrè Lithuani ferrent; re autem vera, quod ſuo in Lithuaniam jure hæreditario cedere Reges nolebant: ad ultimum, Sigiſmundo Au-

Jagello, ſeu Uladislaus IV.

guſto

guſto Rege, etiam huic conditioni ſatisfactum eſt, & Poloniæ Regno Lithuania juncta. Jagello Equites Cruciferos magno prælio devicit: eo quinquaginta hominum millia cæſa eſſe memorantur: multæ eis deinde urbes ademptæ in Boruſſia. Ii tamen poſtmodum reſpirarunt nonnihil viresque recrearunt. Rex moritur Anno cIↄcccCXXXIV. Succeſſorem habuit Uladiſlaum V. filium. Is poſtmodum Hungariæ Rex factus, bello cum Turcis implicatur. Eo bello Turcas Joannes Hunniades primo, ad Moravam amnem, deinde Uladislaus ipſe in finibus Macedoniæ acie vicit fuditque. Itaque inducias facere in decem annos Turcæ coacti ſunt. Verum inſtinctu Pontificis, qui Julianum Cardinalem ad Regem jurisjurandi Religione ſolvendum miſerat, induciarum fides frangitur. Inde ſignis collatis nobiliſſimum illud ad Varnam prælium commiſſum eſt: quo prælio Rex ipſe cecidit. Ea clades ingens Chriſtianis dedecus ac detrimentum attulit Anno cIↄcccCXLV. **Uladislaus V.**

§. 8. In ejus locum Caſimirus IV. ſufficitur. Is magnam Boruſſiæ partem Cruciferorum dominationis pertæſam, in fidem accepit. Ea re atrox inter Cruciferos Polonosq; bellum exortum eſt. Quum- **Caſimirus IV.**

 que

que diu ancipite Marte pugnatum eſſet, pacem tandem Pontifex Romanus conciliavit, his legibus, ut Pomerelliam, Culmam, Mariæburgum, Stumam & Elbingam Poloni, reliqua loca Cruciferi tenerent: ipſe Ordinis Magiſter Beneficiarius Regni Poloniæ, & Princeps ejusdem ac Senator eſſet. Eadem tempeſtate Princeps Valachiæ ſe in clientelam Polonis dedidit. Hoc Rege, Nuncii ſeu Legati Comitiorum primum creati ſunt. Uladislaus Caſimiri filius Bohemiæ primum, & inde Hungariæ Regno potitur. Ei quum de Hungaria controverſiam movere ipſius frater germanus, Joannes Albertus, inſtituiſſet, magna affectus clade deſiſtere ab incepto coactus eſt. Fatis conceſſit Caſimirus Anno cIↄccccxcii. Ei ſucceſſit Joannes Albertus filius, qui in Vallachia à perfidis ejus terræ incolis & Turcis ingentem calamitatem accepit. Turcæ quoque infeſto cum exercitu Poloniam ingreſſi ſunt: cæterum diriſſimum ex improviſo frigus aliquot eorum millia abſumſit. Eo regnante Plaskovia Maſoviæ Principatus, in poteſtatem Polonorum venit. Diem obiit ſupremum Albertus Anno cIↄIↄi. Qui eum excepit Alexander frater, haud diu ad clavum Reip. ſedit. Moritur quippe Anno cIↄIↄvi. ſucceſſore relicto

Joãnnes Albertus.

Alexander

relicto Sigismundo, qui inter potentiſſimos ejus temporis Principes connumeratur. Is tria cum Moſcovitis bella geſſit: in bellis acie quidem ſuperior res Polonica fuit, cæterum Smolensko Moſcovitæ, quam urbem per proditionem ceperant, tutati ſunt. Bello cum Cruciferis in Boruſſia perpetrato, pax convenit hac lege, ut eam Boruſſiæ partem, quæ ad Orientem ſpectat, tanquam Dux, fiduciaria poſſeſſione, obtineret: atque adeò Regni Poloniæ in perpetuum beneficiarius eſſet Albertus Marchio Brandenburgicus, idemque tum temporis Ordinis Teutonici Magiſter. Eo quoque Rege Maſovia recepta eſt & cum Poloniæ Regno conjuncta. Adverſus Vallachos bene pugnatum eſt. Rex rebus humanis eximitur Anno CIↃIↃXLIIX. Succeſſore relicto Sigismundo Auguſto filio. Sub eo Rege Livonia, quum Moſcovitarum, qui jam Dorptium, Felinum aliaque loca in poteſtatem redegerant, impetum ſuſtinere, aut repellere per ſe non poſſet, in ditionem Polonorum venit. Et quanquam Eſthia, & Revalia, eo terrore compulſæ, ſeſe in poteſtatem Erici Suecorum Regis dediderunt, Archi-Epiſcopus tamen Rigenſis, & Ordinis Teutonici Magiſter, ſe in fidem & clientelam Regis Polonorum contulerunt. Verum

Sigismundus I.

Sigismundus Auguſtus.

rum quum eos, niſi ſeſe in ditionem Poloniæ dediſſent, recepturos Rex negaret; Gothofredus Ketlerus, Ordinis Magiſter, abdicato magiſterio, arcem Rigenſem aliaque loca Polono tradidit. Ketlero Principatus Curlandiæ & Semi-Galliæ defertur. Eam ob cauſam bellum Polonum inter & Moſcovitam, ortum eſt: eo bello Pleskoviam Polono Moſchus ademit. Sigismundo Rege ſine prole demortuo A. cIↄIↄLII. virilis Jagellonicorum ſtirps ſimul extinguitur.

Henricus Valeſius. §. 9. Sigismundi mortem diuturna de novo Rege creando altercatio conſecuta eſt: in magna ſententiarum varietate tandem plurium animi in Henricum, Ducem Andegavienſem, Caroli IX. Gallorum Regis fratrem inclinant. Is igitur quum A. cIↄIↄLXXIV. veniſſet in Poloniam, regiis condecoratur inſignibus. Cæterum vix quatuor menſes Regnum obtinuerat, quū audita fratris morte, ad avitum patruumq; Regnum ineundum profugit è Polonia, nocte concubia eaque nubila, veritus ſcilicet, ne ab itinere retraheretur à Polonis: itinere per Auſtriam & Italiam facto, Henricus ſalvus & incolumis venit in Galliam. Poloni rei indignitate commoti, novum creare Regem inſtituunt. In Maximilianum Auſtriacum etſi multorum animi inclina-

clinabant, majoris tamen partis vicit ſententia, exiſtimantis Stephano Batori, Tranſylvaniæ Principi, Regnum deferendum eſſe. Is ut omni ſpe Regni Maximilianum excluderet, confeſtim in Poloniam ſe contulit, Annamque Sigismundi Auguſti ſororem matrimonio ſibi junxit. Operum bellicorum primum fuit, quod Gedanum urbem, quæ Maximiliani rebus ſtudebat, in ordinem coëgit. Bello exin Moſcovitis illato, Pleskoviam & regiones circumjacentes, aliaque loca ſuæ ditionis fecit: ad ultimum pax convenit in eas conditiones, ut Livoniâ Moſcovita decederet; Polonus ipſe contra, quidquid locorum ſubegiſſet in Moſcovia, ei reſtitueret. De cætero ad jura legesque conſtituendas, & militiam equeſtrem ordinandam Rex inprimis curam intendit. Equites iſti ordinarii & perpetui, *Quartiani* vulgo dicebantur, quod de quarta redituum regiorum parte ſtipendium ipſis perſolveretur: eos Rex in finibus, quæ Tartariam ſpectant, ad Tartarorum incurſiones prohibendas diſpoſuit. Exin ea terra, quæ à Bario, Braclavio & Kiovia, inter Tyram (vulgo Dnieſter appellant) & Boryſthenem fluvios interjecta, ad Pontū Euxinum pertinet, frequentibus oppidis vicisque frequentari cœpta eſt: quum antea **Stephanus Batori.**

vaſta ſolitudine horreret. Hodie Ukrania appellatur. Coſaccorum quoq; pedeſtrem militiam, rudem antea & incompoſitam ordinavit, Techtmoravia (ea ad Boryſthenem amnem ſita eſt,) eis attributa, ut ibi & armamentarium ipſorum, & Ducum ſedes eſſet. Coſaccorum nomen ante id tempus è viliſſimorum hominum colluvie conſtabat, quæ ex Provinciis Ruſſicis Polonorum Imperio ſubjectis, temerè & promiſcuè coalita, vaga paſſim errabat, & rapto vivere aſſueta, itinera latrociniis infeſta habebat: cæterum in Inſulis Boryſthenis fluvii, Kioviæ ſubjectis, hoc hominum genus maxima ex parte commorari conſuevit. Hi poſtquam à Stephano Rege diſciplinam militarem edocti, & in juſti exercitus formam redacti ſunt, utilem ac fidelem Poloniæ operam diu navarunt. Non enim ſolum Turcarum incurſiones prohibuerunt, verum etiam ultro ex Boryſthene fluvio in Pontum Euxinum invecti, procurſando in terram populandoque magnas Turcis clades intulerunt. Nam ut reliqua omittam loca, Trapezuntem & Sinopen, urbes, quin ipſa etiam Conſtantinopolis ſuburbia diripere ſunt auſi. Rex rerum geſtarum magnitudine & virtute bellica inclytus ceſſit è vita

Anno

Anno cIↄIↄLXXXVI. eo ipſo tempore, quo bellum Turcis inferre parabat.

§. 10. Ei Sigismundus, Joannis, Suecorum Regis filius, ſublectus eſt. Ei magnam apud populū gratiam maternum inprimis genus (erat autem Catharina mater Sigiſmundi Auguſti ſoror, adeoq; ex ſtirpe Jagellonica orta:) conciliavit. Quanquam Maximilianum Auſtriacum nonnulli Regem declararunt; Is regnum vi occupare quum niteretur, acie victus capitur, nec niſi, jure ſuo remiſſo, dimittitur. Joanne Suecorum Rege mortuo Anno cIↄIↄXCII. Sigiſmundus inſequente anno profectus in Sueciam regia ſuſcepit inſignia. Verum, quum Sueciæ regno Sigiſmundus deinde privaretur, bellum Suecum inter & Polonum ea res peperit. Eo bello Suecis initio ſecunda fortuna fuit, multaque Polonis loca Carolus II. Rex Sueciæ, ademit in Livonia, ea tamen Zamoſcius, Imperator idem & Cancellarius regni, maxima ex parte recuperavit. Cæterum Carolus magno prælio victus eſt ad Kirchholmium haud procul Riga, Anno cIↄIↄCV. ipſe fuga ægre ſalutem quæſivit. Sed tamen, quum rem Polonicam inteſtinæ inter Regem & Nobilitatem diſſenſiones turbaſſent, Carolus Rex vires per eam occaſionem recreavit. Bel-

Sigismundus III.

lum quoque interea contractum eſt inter Polonum & Moſchum, ob eas, quas commemorabo, cauſas. Erat in Polonia homo quidam is ſe Demetrium, Joannis Baſilidæ Magni Moſcoviæ Ducis filium ferebat: atque ut rei fidem faceret, dictitabat, ſibi adhuc puero Boriſium Gudenovium, ut poſt Theodori, Joannis Baſilidæ, filii natu maximi obitum, ipſe in regno ſuccederet, necem afferre voluiſſe: verum in ſuum locum alium ſubditum fuiſſe puerum, & pro ſe interfectum. Huic ſeu vero ſeu pſeudo-Demetrio fidem inprimis habuit Georgius Miniszeckius, Palatinus Sendomirienſis, cujus filiam ſe in matrimonium ducturum Demetrius promiſerat. Palatinus igitur, compluribus aliis adjunctis Proceribus Poloniæ, & confecto exercitu, una cum Demetrio ducit in Moſcoviam Anno cIↃIↃcv. Boriſio Magno Duce, paullo poſt repentina morte extincto, ingens Ruſſorum concurſus ad Demetrium factus eſt; quique reſiſtebant nec imperata facere volebant, victi cæſique ſunt; Aditu hunc in modum præmunito, quum Moſquam veniſſet, Demetrius cunctis omnium vocibus Magnus Dux ſalutatur. Cæterum mox in odium Ruſſis & fraudis ſuſpicionem venit: verum occulte id tulerunt, donec

ſponſa

ſponſa Polonica adveniſſet. Interea Ruſſi, Ducibus & Anteſignanis Suiskiis (ii maternum genus ex vetere Magnorum Ducum ſtirpe ducebant) ad viginti hominum millia coëgerant. Quum igitur nuptiæ ingenti magnificentiæ apparatu celebrarentur Anno cIↄIↄcvi. Ruſſi, excitata ſeditione, impetum in arcem faciunt, & Demetrium una cum multis Polonis, qui ſponſam proſecuti erant, obtruncant, illuſtriores tamen ex iis vitam à ſeditioſis fortiter tutati ſunt. Exin Baſilius Suiskius, Magnus Dux appellatus, corpus Demetrii projici in foro, gratum populo ſpectaculum fore ratus, juſſit. Verum vulneribus deformatus vultus, confuſis lineamentis, haud agnoſcebatur; extemploque rumor in vulgus increbuit, Demetrium fugâ ſalutem quæſiviſſe: & ſane mox prodiit in lucem, qui Demetrii & nomen & perſonam præ ſe ferebat. Utrum idem is, an alius fuerit Demetrius, quia in incerto res eſt, haud dixerim. Poloni utique, in ultionem & cædis ſuorum & contumeliæ intenti, eum pro vero agnoſcebant. Hic ſeu novus ſeu vetus Demetrius ingenti exercitu è Polonis & Coſacis coacto, in Moſcoviam ducit Anno cIↄIↄcIIX. quumque præliis identidem commiſſis Ruſſos ſæpenumero profligaſſet,

ſet, Suiskius ſponſam, quam ad id locorum in cuſtodia aſſervaverat, dimiſit, & à Polonorum Rege, ut copias domum revocaret, petiit. Cæterum ſponſa Demetrium ſuum agnovit maritum: tantusque ad eum non minus è Polonia, quam Moſcovia factus eſt concurſus, ut, ni Suiſkio copias auxiliares Suecus, Ponto de la Gardie Duce miſiſſit, actum cum eo eſſe propemodum videretur. Sed Sigismundus Sueciæ Rex eam Ruſſos premendi aut ſaltem Smolensko & Severiam eis adimendi occaſionem haud dimittendam ratus, exercitum Smolensko urbi admovit Anno cIↄIↄcIX, eam tamen poſt biennium demum, A. cIↄIↄcXI. vi expugnavit Interim dum hæc geruntur, Poloni, qui ad id locorum cum Demetrio ſteterunt, Sigiſmundi Regis juſſu ſeſe ab eo averterunt, & ad Sigiſmundum redeunt: quippe qui moleſte ferebat, magnam copiarum ſuarum partem ſub alienis ſignis militantem alterius commodis inſervire. Earum diſceſſu Suiskius, reſpirandi loco & ſui recolligendi dato, confirmatus, & ſimul Suecorum auxiliis fultus, in Polonos, Smolenskum urbem per id tempus circumſedentes, ducit Anno cIↄIↄcX. ſignis collatis, acie victus profligatusque eſt ad Cluſinum. Ea clades

quum

quum rem Ruſſicam in magnum denuo diſcrimen adduxiſſet, illud diſcutere Ruſſi fraude & aſtutia connisi ſunt. Amoto à regimine Suiskio, quem inviſum adverſa fortuna reddiderat, ad Uladislaum Poloniæ Principem Imperium Moſcoviæ deferunt, in ſpem erecti fore, ut eo pacto, & Demetrium labefactarent, ac penitus everterent, & Polonorum ſibi amicitiam conciliarent: Cæterum, ubi præſens periculum declinaſſent, in proclivi fore arbitrabantur, Principi Polono poſtea confictis cauſſis Imperium abrogare. Nec fraudulentum conſilium fortuna deſtituit: miles Polonus confeſtim à Demetrio ſeceſſionem facit, Suiskius Polonis deditur, Ruſſi denique in Uladislai verba jurant. Poloni contra, qui tum erant in Moſcovia, Uladislaum quumprimum venturum in Moſcoviam ſpondent, Anno cIↃIↃcx. Cæterum Sigiſmundus Rex perſvaderi ſibi paſſus, ut eas conditiones omnino repudiaret, ſatiusque eſſe putaret, vi armisque Moſcoviam ſubigi, extemplo tamen in Moſchos exercitum ducere, & primo eos impetu opprimere quum neglexiſſet, irritum inceptum fuit. Ruſſi, cognito quid animi Polonis eſſet, ab Uladislao eo alacrius audaciusque deficiunt, quod interea Deme-

Demetrius à Tartaris, quibus cuſtodiam corporis commiſerat, interfectus erat. Cæterum Poloni, qui in præſidio Moſquæ urbis erant, ad ſeptem millia, quum eos Ruſſi occidione occidere niterentur, fortiter ſeſe ab iis defenderunt, urbe, quæ tum temporis ex centum & octoginta domibus conſtabat, incensâ, quo incendio magna etiam hominum multitudo abſumpta eſt. Sed tamen Ruſſi, recreatis viribus, præſidia Polonica, quæ arcem Moſquæ tenebant, circumſidere inſtiterunt. Obſeſſis Sigiſmundus Rex ſubſidio venire nullo negotio potuiſſet; & ſuas ibi opes conſtabilire, dummodo poſt expugnatam urbem Smolenskum eo ire extemplo perrexiſſet. Sed quum retro in Poloniam tenderet, nec obſeſſis pecuniæ ſatis & auxiliorum ſubmitteret, milites, etſi gazam Magni Ducis exſpoliaverant, tamen ad ſeptem millia coëunt, & è Moſcovia egreſſi, reliquum, quod ipſis deberi contendebant ſtipendium ſolvere Regem coegerunt: nonnulli tamen eorum in præſidio remanſerunt. Ad extremum Sigiſmundus Rex etſi omni ope connitebatur, ut collapſas in Moſcovia opes inſtauraret; tamen propter ſuperbam Ducum, quibus rei militaris ſumma demandata erat, æmulationem, conſilii exitum

exitum explicare haud potuit. Inter hæc Poloni, qui in præſidio arcis erant, fame compulſi deditionem faciunt. Ita omnia quæ ceperat loca Polonus, amiſit in Moſcovia. Ea clades tanto gravior Sigiſmundo extitit, quod in ſpem potiundæ Moſcoviæ erectus, viam ſibi & aditum munire in Sueciam parabat. Super hæc magnam eodem anno calamitatem Poloni acceperunt in Moldavia. Anno cIↃIↃCXVII. iterum in Moſcoviam expeditionem fecit Uladislaus Princeps: Sed ſucceſſu non admodum proſpero. Itaque inducias tandem cum Ruſſis in annos XIV. pactus eſt, hac lege, ut Ducatum Severienſem, Czernichovienſem & Novogrodenſem, quas terras eos per tumultus ceperat, interim Polonus haberet. Interea dum hæc geruntur, complura Livoniæ loca Guſtavo Adolpho, Suecorum Regi, Georgius Farenſbachius tradidit, fraudulento, ut fama tenet, conſilio: Regem quippe inſidiis circumventum capere Farensbachius in animo habebat: nec ita multo poſt, Sigiſmundo Rege ſibi reconciliato, omnia præter Pernaviam oppida reſtituit Polono. Anno cIↃIↃCXX. bellum inter Polonum & Turcam eſt ortum, Conciliatore, ut fertur, Betlenio Gabriele Tranſylvaniæ Principe. Betle-

nius

nius enim, quod adverſus eum Imperatori Sigiſmundus auxilia miſiſſet, bello Turcico implicare hæc ratione Polonum & à ſe avertere nitebatur. Turcæ igitur Moldaviam infeſto exercitu ingrediuntur, eo conſilio, ut Principem ejus terræ, Polono ſocietate junctum expellerent. Moldaviis contra auxilio venit Zolkieuskius exercitus Polonici Imperator, is longius, quam tutum erat, progreſſus in interiora terræ, quum pedem referret, à Turcis oppreſſus acie vincitur funditurque, ipſe framea conciſus cecidit. Inſequente anno Poloniam omnibus viribus invadere parabat Turcarum Imperator. Ei Poloni, Uladislai Principis ductu, obviam procedunt, caſtraque ad Chocimum ponunt. Polonorum non amplius quinque & ſexaginta millia erant: Turcarum & Tartarorum ad trecenta nonaginta duo hominum millia initus eſt numerus. Tanto exercitui Oſmanes ipſe Imperator præfuit Cæterum Polonorum caſtra quum vi capere, ſæpius oppugnando Turcæ tentarent, magna cum cæde ſemper ſunt hoſtes repulſi: Quanquam & Polonorum res in arcto erat, propter commeatus & earum rerum, quæ ad opera munitionesque pertinent, inopiam, & vulgatos per exercitum morbos, & crebras equorum

ſeu

ſeu fame enectorum, ſive peſtifera lue abſumtorum mortes, aliaque hisce ſimilia mala. Ad extremum pacem cum Polonis honeſtis conditionibus Turcæ componunt: hi in oppugnationibus caſtrorum Polonicorum ſupra ſexaginta hominum millia; in reditu verò, majorem etiam numerum deſiderarunt. Dum bello Turcico Polonus implicatus eſt, Guſtavus Adolphus irruptione in Livoniam facta, ſine magno certamine Rigam urbem ditionis ſuæ fecit Anno cIɔIɔcxxI. Reliqua Livoniæ loca, ad Duneburgum uſque pertingentia Suecus poſtmodo itidem in poteſtatem ſuam redegit Anno cIɔIɔcxxv. In Boruſſiam inde Guſtavus Adolphus infeſtum exercitum movet An. cIɔIɔcxxvI. Elbingam, Mariæburgum, aliaque loca capit. Id bellum poſtea ita geſtum eſt, ut juſtis majoribusque ferè præliis abſtineretur: donec ſignis collatis Polonos Joannes Vrangelius inſigni calamitate affecit ad Gorzno, oppidum, Anno cIɔIɔcxxIx. Polonis exin Imperator aliquot hominum millia auxilio miſit. Prælio ad Stummam oppidum commiſſo, cum Guſtavo, parum abfuit, quin Rex ipſe in hoſtium manus veniret. Poſt eam pugnam in magnum diſcrimen res Polonica venit, magnaq; rerum omnium pertur-

batio fuit: itaque inducias Poloni cum hoſte paciſcuntur in menſem Junium, Anni cIↄIↄcxxxiv. Conciliatoribus Gallo & Anglo. Conditionibus cautum eſt, ut interea dum induciæ manerent, Elbingam, Memmeliam, Braunsbergum, & reliqua, quæ in Livonia cepiſſet loca, Suecus haberet poſſideretque. Sigismundus exceſſit è vita An. cIↄIↄcxxxii.

Uladislaus IV. §. 11. Uladislaus IV. inde filius Rex appellatur. Is altero, quum Regnum capeſſivit, anno, inſignem de Ruſſis, Smolensko urbem circumſidentibus victoriam retulit: non enim ſolum obſidionem ſolvit; verum etiam univerſum Ruſſorum exercitum uſque adeò in arctum coëgit, ut deditionem facere cogeretur. Turcæ quoque Polonum avertere ab hoſtibus conantes, fortiter repulſi ſunt. Ad ultimum pacem cum Ruſſis fecit Uladislaus, cum magna Poloniæ utilitate conjunctum Anno cIↄIↄcxxxiv. Jure quippe ſuo, quod in Czernichoviam & Smolensko, ingentes ambos Ducatus habebant Ruſſi, ceſſerunt. Ea res tantam Polono auctoritatem comparavit, ut ei de noviſſima incurſione Turcæ ſatisfacerent, Præfecto, ſeu, ut vulgo vocant, Baſſa, qui eas copias duxerat, ſtrangulato. Anno cIↄIↄcxxxv. induciæ cum Suecis in annos XXIX. prorogantur

rogantur

rogantur Stumsdorffii in Boruſſia: loca, quæ in Boruſſia Suecus tenebat, Polono traduntur; quod & Suecorum res in Germania, poſt pugnam Norlingenſem peſſimo loco ſitæ erant, & Angli juxta ac Batavi vectigalia ac portoria Boruſſiæ periniquo ferebant animo. A. cIↄIↄcxxxvII. belli cum Coſaccis jacta ſunt ſemina: quod bellum incredibile dictu eſt, quanta Poloniæ mala pepererit. Res ita ſe habet. Quemadmodum Coſaccorum numerum, ruſticorum, qui, relictis patriis ſedibus, ſeſe ad eos aggregarunt, acceſſio vehementer auxit: ita complures Poloniæ Proceres multa magnaque in Ucrania bona ac prædia ſibi compararunt, rati reditus ſuos mirificis auctibus amplificatum iri, ſi Coſaccorum in ea regione libertas imminueretur. Itaque auctores Regi fuerunt, ut Coſaccos frænaret, circumſcriberetque. Ad eos igitur coërcendos Koniecpolskius, copiarum Polonicarum Imperator, Hudacum caſtellum condere ac munire eo loco, quo Zvvumera amnis in Boryſthenem evolvitur, inſtituit. Id quum vi prohibere Coſacci conarentur, victi profligatique ſunt à Polonis, & Baulúccium Ducem, compluresque alios ex Principibus dedere hoſtibus coacti: hi neglecta veniæ promiſſæ fide, ad unum

omnes capite plectuntur. In Comitiis dein decretum, ut omni libertate & ſimul Techtimirovio, loco munitiſſimo, Coſacci exuerentur, & in eorum locum novus miles, eò tanquam in coloniam, deductus, ſurrogaretur. Itaque Polonus exercitum movet in Ucraniam: cum eo etſi Coſacci compluribus & atrocibus præliis ſubinde contendebant; tamen ſi vetera eis relinquerentur jura ac privilegia, in fide ac poteſtate ſeſe futuros pollicebantur. Id quum eis Poloni promiſiſſent, non modo fidem non ſervarunt, ſed eos inſuper etiam miſerè vexarunt. Nam ut reliquas injurias taceam, multa eis templa Græcanica adempta ſunt. Nec eorum Duci Chmielinskio, de inſigni, quam acceperat, contumelia, ſatisfactum erat. Ei quippe poteſtatem Rex fecerat, molas nonnullas exſtruendi, eas Nobilis quidam, nomine Jarinski, quum exuſſiſſet, uxorem etiam Ducis per vim compreſſerat, & una cum filio nefario ſcelere trucidarat.

Joannes Caſimirus. §. 12. Inter hæc demortuo Uladislao An. cIↄIↄcxLvII. Joannes Caſimirus, frater, ſublegitur. Chmielinskius in ultionem contumeliæ intentus, ad ſeditionem ſuos Coſaccos adhortatur. Hi igitur prædas agendo, cædendo, agros exurendo, con-

conjuges liberosque violando, ingentes Nobilitati Polonicæ clades intulerunt. Senatoribus urgentibus, ut ipſe Rex infeſto agmine in Coſaccos proficiſceretur, Rex non aliud, niſi, non oportuiſſe eos molas Chmielinskii comburere, reſpondit. Id reſponſum fecit, ut Regis fidem Poloni ſuſpectam haberent: exercitus tamen ad millia hominum quinquaginta confectus eſt, qui deinde acie victus profligatusque eſt à Coſaccis: cæſi ſunt in eo prælio ad decem hominum millia. Kiovia urbs itidem capta. Eam cladem ut pari calamitate rependerent Poloni, ſine auctoritate Regis ſeptimum quemque virum ad militiam evocant, eamque manum in Coſaccos ducunt, ſed iterum ingenti prælio victi fuſique ſunt. Cæterum, dum Chmielinskius filii (erat enim filiam Principis Valachiæ in matrimonium ducturus,) nuptias apparat Kioviæ, Poloni incurſione repente facta, urbem diripiunt, & Græcum Patriarcham captivum abducunt. Legatos inde Coſacci ad Regem mittunt, ſciſcitatum, an ipſius juſſu hæc facta eſſent, nec ne? Rege negante, & Nobilitatis in ultionem intentæ auſpiciis patrata ea eſſe prædicante, Coſacci Tartaris juncti, infeſto agmine in Poloniam proficiſcuntur. Rex unà cum Nobilitate obviam

procedens, hoſtes uno vicit profligavitque prælio. Pax inde cum Coſaccis confecta eſt, de qua Nobiles vehementer cum Rege expoſtularunt, nimis eum ea pacificatione Coſaccis indulſiſſe dictitantes. Dum inteſtina diſſenſione res Polonica jactatur, Moſcus quoque, quod dudum animo agitaverat, bellum propalam capeſſit Anno cIↄIↄcLIII. Coſaccis ſibi adjunctis, Smolenskum obſidione cinctum altero anno per deditionem cepit. Lithuaniam inde populatione longè lateque fuſa vaſtat, Vildam aliaque loca expugnat, eaque omni crudelitatis genere fœdum in modum vexat. Anno cIↄIↄcLV. nova in Poloniam tempeſtas incubuit. Carolus Guſtavus Rex Sueciæ delecto exercitus robore Poloniam ingreſſus, primo Poloniam Majorem & Maſuriam, inde Minorem una cum Regni ſede, Cracoviam ſuæ ditionis fecit: in Boruſſiam deinde deſcendit. Ibi omnes civitates in deditionem acceptæ, præter Gedanum, in qua urbe quum complures principio Suecorum rebus faverent; paullo poſt continuis Concionatorum vocibus repente immutati, in fide Polonorum omnes perſtiterunt. Ad reliqua incommoda haud leve momentum attulit unius urbis ad reſiſtendum pervicacia, ea enim factum eſt,

ut

ut lætiſſimus armorum Suecicorum ſucceſſus tandem ad nihilum recideret, nec Boruſſiam Sueci tutari, & ſibi in perpetuum aſſerere poſſent : quanquam non modo ordinarius Poloniæ miles, verum etiam reliquæ Lithuaniæ regiones, quæ necdum in ditione Moſcorum erant, in fidem ac clientelam Suecorum ſe contulerant ; ipſe quoque Joannes Caſimirus Rex in Sileſiam ſeſe receperat. Poſtea verò quam Poloni à priori metu nonnihil reſpirarunt, Tartaris in partes ſuas pertractis, paſſim eos, qui per vaſtiſſimos agros vagi ac diſperſi degebant, occidunt. Lithuani quoque rebellione facta, qui apud eos paſſim collocati in Hibernis erant, milites interficiunt. Nec mediocriter ſuas vires ipſe Carolus Guſtavus debilitavit, quod Jaroslaviam uſque cum exercitu progreſſus erat : eum quippe non ſolum itineris longinquitas, verum etiam Czarneskius, dum huc illuc cum expedito equitatu incurrit, vehementer fatigavit & afflixit. Inter hæc Poloni, Varſavia recepta, Vittenbergium, una cum multis illuſtri dignitate viris, contra datam fidem captivum detinuerunt. Carolus Guſtavus, Rex, exercitui Electoris Brandenburgici junctus, etſi Polonos

& Tartaros, ſignis collatis ad Varſaviam, memorabili prælio, quod triduum tenuit, vicit fuditque; tamen ea res haud læſa aut grata Europæis Principibus accidit, jamque Sueco paſſim negotium faceſſere incipiebant, ut eum ad ſua tuenda averterent. Moſcus Livoniam infeſto exercitu intrat: Rigam obſidione cingit, ſed irrito incepto. Batavi haud obſcurè indicarunt, ſeſe non paſſuros eſſe, à Suecis Boruſſiam teneri. A Danis quoque bellum moveri cœptum. Ragotſius contra, Tranſylvaniæ Princeps, exercitum duxit in Poloniam, ſi forte regno potiri poſſet. Verum, poſtquam Rex Sueciæ è Polonia exercitum in Danos duxit, haud ſecunda fortuna Ragotſio fuit. Acie victus fuſusque à Polonis, priusquam ad ſuos perveniret fines, pacem iniquis conditionibus componere non ſine ſummo dedecore cogitur. Iſtud malum declinare Ragotſius facile potuiſſet, ſi ex conſilio Regis per Breſciam, Pinſcum, & reliqua deinceps loca iter feciſſet: præſertim quum Rex ei ſeſe, donec in tuto eſſet, præſto futurum in Polonia promiſiſſet. Sed Ragotſius obſtinato animo per Cracoviam iter facere maluit. Exin Poloni Cracovia & Thorunio receptis, Suecos

Suecos ex Curlandia expellunt, cujus Principem antea in cuſtodiam tradiderant. Sed tamen Exercitu inde ad Rigam urbem admoto, Poloni magnis acceptis cladibus ab Helmfeldio, Suecorum duce ſubmoventur. Pace deinde cum Suecis facta Olivæ, Anno cIↃIↃCLX. Poloni etſi totam recuperarant Boruſſiam, quum ipſi ſuum in Livoniam jus remiſiſſent: Smolenskum tamen, Severiam & Kioviam relinquere Moſcis coacti ſunt. Nec Coſaccos placare & ſibi reconciliare ullo modo potuere: ii quum pars ad Moſcum, pars ad Turcam ſeſe aggregaſſent, ad extremum bellum Turcicum adverſus Polonos concivere. Nec inteſtini motus diſſenſionesque ceſſabant. Itaque Joannes Caſimirus Rex, turbarum pertæſus, regno ſeſe abdicavit, & in Galliam ſe conferens, in Abbatia (ut vulgo vocant) S. Germani, ætatem exegit, & ibi paucos poſt annos vitam cum morte commutavit.

§. 13. Quum jam nemo ex regia Poloniæ ſtirpe ſuperſtes eſſet, complures extranei regnum prenſare inſtiterunt. Poſt varias contentiones tandem Piaſtus quidã nomine Michael VVieſnovizkius Rex appellatur, ſuffragiis potiſſimum Nobilitatis minorum gentium electus. Is breve, ſed inteſtinis turbis perpetuo exercitum **Michael VViesnovvizki.**

regnum geſſit, nec interim Turcæ magnas Polonicæ clades inferre deſtiterunt. Ii Caminieca Podoliæ, quæ in expugnabilis antea habebatur, A. cIↃIↃCLXXII. expugnata, expeditam ſibi in Poloniam viam muniverunt. Pax inde compoſita eſt, hac lege, ut Caminiecam Turcæ haberent poſſiderentque, & annuum præterea ſtipendium ipſis perſolveretur. Diem obiit ſupremum Rex Poloniæ Anno cIↃIↃCLXXIII. In ejus locum ſuffectus eſt, anno inſequente Joannes Sobieskius, exercitus Polonici Imperator. Is ſuperiori ante quam regnum inierat, anno, Turcarum caſtra ad Chocimum poſita adortus, tantam edidit ſtragem, ut ex duobus & triginta hominum millibus vix mille & quingenti cædem effugerent. Bellum inde adverſus Turcas denuo movet; pax tamen confecta eſt Anno cIↃIↃCLXXVI. his conditionibus, ut Caminiecam Turcæ tenerent, ſtipendium remitterent. Egregia Regis hujus virtus pari cum prudentia conjuncta Polonos bene ſperare in poſterum jubet.

Joannes Sobieski.

Nationis Polonicæ mores atq; indoles.

§. 14. In gente Polonica, quod attinet ad mores, illud inprimis notatu dignum eſt, quod qui nobili loco natus non ſit, ruſticorum numero habeatur. Civium in oppidis haud magna eſt auctoritas,

ritas, opifices plerique omnes ſunt extranei. Ruſticorum non multo melior, quam ſervorum & mancipiorum eſt conditio, & ſunt ſane agreſtes quum omni vitæ genere inculti; tum moribus ſupra quam dici poteſt, barbaris & inconditis præditi. Itaque Polonorum quando fit mentio, hoc nomine nonniſi Nobilitas plerunque ſignificari creditur. Aperto fere & candido ſunt ingenio, & à ſubtilibus illis ac aſtutis ſimulandi diſſimulandique artibus alieno. Iidem tamen, ut ſunt gloriæ cupidi, ita ſe vehementer coli & obſervari ab aliis volunt. Quod ſi quem expetunt, honorem eis habeas, humanitate certant, nec minus, quam acceperint, honoris rependunt. In ſermone atque omnibus vitæ civilis officiis cerimoniiſque incredibilem quandam ſpeciem & quaſi pompam adhibent. Adhæc liberales ſunt, vel, ut verius dicam, prodigi: nec ab inſana pecuniæ profuſione revocare eos imminens paupertas ac rerum omnium penuria poteſt. Ferox admodum & indomita gens eſt, & in effrænem libertatem vel potius licentiam & petulantiam vehementer proclivis. Ea re tot coitiones, tot conſultationes, tot adverſus Regem ſeditiones exiſtunt. Ejus publicas privataſque actiones quaſi cen-

ſoriæ

ſoriæ ſeveritatis nota inurunt, ac perpetuo metuunt, ne quid ab eo libertati ipſorum & immunitati derogetur. Ad bellum fortiter capeſſendum nec animus nec virtus eis deeſt, primo tamen impetu alacriores ſunt, nec ad continuatos labores & pericula durati. Quoniam nonniſi Nobilitas animum ad rem militarem applicare conſuevit, quæ equeſtrem tantummodo militiam excolit & ſequitur, reliqui vero milites haud benigne tractantur; fit, ut peditatu parum valeat: itaque pedite uti mercenario, vel è Coſaccis, quibus ſatis vel alacritatis vel temeritatis ineſt, delecto, neceſſe habent.

Terræ Ubertas. §. 15. De terræ magnitudine ac ſoli genio quædam attingere, operæ pretium eſt. Polonia vaſtisſimis finibus longe lateque patet, ubere ubique & fœcunda gleba, & ad agriculturam remque pecuariam inprimis accommodata. Batavi equidem Polonico potiſſimum frumento ad victum utuntur, & in Germania ingens boum Polonicorum copia quotannis ad uſum vitæ humanæ conſumitur. Nec exiguo in pretio habetur lana Polonica. Equorum perniciſſimorum copia abundat Polonia. Mel ſuppeditat Lituania, ejus ma-

maximam partem ad mulſum conficiendum (ipſi Medonem vocant) Poloni adhibent, quod reliquum eſt, exportant; ut &, ceram, cannabin, linum, alutam, cinerem, ſal, ligna, & ſimilia. Importantur tamen panni varii generis è lana & ſerico, tapetes & veſtes ſtragulæ, pelles Zebellinæ, vina Hungarica & Hiſpanica, & imprimis magna aromatum copia, quorum in condiendis cibis frequens ipſis & magnus eſt uſus. Quod ſi Poloni & frugalitati ac parſimoniæ nonnihil ſtuderent, & ad opificia, quæ ad cultum corporis humani pertinent, excolenda ipſi animum adjicerent, mercium importatorum numerum eorũ, quæ exportantur, copia, haud dubie excederet. De cætero incolis, urbibus, oppidis ac vicis frequens eſt Polonia. Sunt, qui memoriæ prodiderunt, in ditione regis & Nobilitatis urbium, oppidorum, vicorumq; nonaginta millia; Epiſcoporum & Canonicorum centum millia & ſexcentos; reliquorum Eccleſiaſticorum, veluti monachorum & virginum monialium ſexaginta millia, quingentos & quinquaginta eſſe. Qui numeri, ſubductâ ratione, bis centenorum, unius & quinquaginta millium, & quinquaginta ſummam explent. Eum tamen numerum

vero

vero majorem non eſſe, ego pro certo ponere non auſim.

Regni Vires.

§. 16. Regni hujus vires, rebus ſecundis ac florentibus, in Nobilitate potiſſimum conſiſtunt. Superioribus utique temporibus, equeſtrem militiam ad hominum millia centum & quinquaginta, vel, ut alii majorem etiam ineuntes numerum volunt, ducenta millia è ſola Nobilitate confici poſſe, gloriati ſunt Poloni. Sed in ea ratione ineunda aliquid humani paſſi eſſe videntur; niſi ſi qui Nobiles comitantur, lixæ & calones in eum cenſum referantur. Illud utique conſtat, non aliud Europæ regnum tanta Nobilium multitudine conſpicuum eſſe. Nec ad ſtipendium perſolvendum opes deſunt, quibus præter Coſaccos peditatus ſatis validus conficiatur. Quod ſi paullum modo eniti, ac vires intendere velint cives, tantum ex vectigalibus ac tributis pecuniæ redigi nullo negotio poteſt, quantum ad numeroſum exercitum alendum ac ſuſtentandum ſatis ſit. Sed eam rem maxime impeditam reddit, quod ſine Nobilitatis auctoritate nullum extra ordinem tributum imperare Rex poteſt. Itaque Eccleſiaſtici juxta & Nobiles haud facile ſibi perſuaderi patiuntur,

ut

ut de ſuis facultatibus quidquam in publicum conferant, niſi ultima neceſſitas urgeat; & ſi maxime adducantur, facile tamen in pendendis tributis defatigantur. Quare fit, ut diuturnum cum efficacitate bellum Polonus gerere difficulter poſſit. Nobilitas ad militiam evocata tardiſſime & cunctabunda convenit; nec imperia obedienter accipit. Inutilis denique lixarum & calonum turba (ea ipſo exercitu quintuplo major eſſe ſolet) militem Polonicum immane quantum prægravat. Ea enim ipſos Poloniæ agros fœdum in modum evaſtat, & rei frumentariæ inopiam efficit, ut & alimentis milites, & pabulo jumenta egeant.

§. 17. Sequitur ut de forma Reip. paucis agamus. Res Polonica ab uno quidem adminiſtratur, qui & nomine & apparatu regio eſt inſignis: Cæterum ſi circumſcriptum nimis imperium ſpectes, revera non multo majorem quam Princeps aliquis aut Præſes liberæ Reip. poteſtatem habere videtur. Is voluntaria electione, ad quam unusquisque, qui præſens eſt, è Nobilitate, ſuffragii jus habet, creatur. Quanquam autem in novo Rege creando Poloni à ſtirpe regia haud temere recedere conſueverunt, Succeſſorem tamen, quoad ſuperior Rex viveret, Forma Regiminis.

veret, deſignare pertinaciter recuſarunt. Nimirum ad Interregnum rem redire ſatius eſſe putant, quod per id tempus & morbos labesque ſuperiore Rege adhuc vivo, in Rempublicam forte invectas commodiſſimè ſanari, omniaque in priſtinum ſtatum reſtitui, & occultas libertatis labefactandæ vias præcludi nullo negotio poſſe, perſuaſum habent. Cæterum ne qua per Interregnum ſeditio aut tumultus exiſtat, multo, quam ante, ſeverius ea tempeſtate juſtitia adminiſtratur. Archiepiſcopus Gneſnenſis per idem tempus Primatis Regni, ſeu ut vulgo vocant, Directoris, & quaſi Interregis perſonam ſuſtinet. Cæterum exteros Principes, quam Nobiles indigenas ad regnum evehere Poloni à multo tempore maluerunt, rati fore, ut eo pacto æqualitate Nobilitas contineretur: propterea quod indigena in propinquis & affinibus extollendis ornandisque multum affectibus indulgeret: peregrinus contra omnes odii & amoris cauſſas procul haberet. Id inſtitutum jam inde ab Jagellone, Lithuano, ſervarunt: ac tum quidem magnum inprimis commodum ex ea re ceperunt, quod Jagellone ad regnum evocato, cum Polonia Lithuaniam conjunxerunt. Cæterum quod minus regnum

ad

ad Sigiſmundum Suecum delatum, lætum Polonis ac ſecundum extiterit, non una memoratur cauſa. Ea enim eſt Regni utriusque ratio & indoles, ut unius regi Imperio utrumque ſimul vix poſſit: accedit, quod per eam occaſionem Polonus graviſſimo bello implicitus eſt cum Sueco, quo bello, niſi Sigiſmundum Regem creaſſet, omninò ſublevatus fuiſſet. Ab Auſtriacis creandis Regibus Poloni ſemper abhorruerunt, veriti, ne eadem, qua Hungari & Bohemi, conditione uterentur. Superiori tempore, inito de novo Rege creando ſuffragio, duos indigenas, alium poſt alium, ad Regnum evexerunt. Cæterum futurumne ſit, ut ea re factiones & partium ſtudia ſopiantur, necne, tempus, rerum omnium magiſter, docebit. Rex ſuffragio creatus, ex bonis prædiisque, quæ ipſi ſunt attributa, ingentes quotannis reditus percipit: ei quoque ſoli munera & honores mandare, cæteraque Regni commoda pro lubitu elargiri ac diſtribuere jus fasque eſt. Cæterum novas leges condere, bellum indicere, tributa imponere, aliaque majoris momenti negotia ſuſcipere, ſine Ordinum auctoritate & conſenſu, haud licet. Conſtant autem Ordines Poloniæ ex Epiſcopis & Abbatibus nonnullis, item è Palatinis, (ii vulgo Woyvvodæ dicti, Provinciis cum

imperio præſunt) Caſtellanis, ſeu Caſtellorum aut Arcium Præfectis, & primariis Regni Miniſtris: hi Senatum conſtituunt, qui olim centum & quinquaginta hominum numerum explebat. Accedunt Nobilium Legati è diverſis regionibus miſſi, hi à Polonis vulgo Nuncii Terreſtres, à Germanis Landbotten appellantur: eorum poteſtas ferè eadem eſt, quæ fuit olim Tribunorum Plebis Romanæ. Decreta quippe Comitiorum & Senatusconſulta labefactari & irrita fieri unius interceſſione poſſunt. Itaque in Comitiis iſti homines non minus adverſus Regem, quam principes Regni miniſtros liberè loqui conſueverunt. Hinc fit, ut in iis res ſine ordine ferè ac conſilio peragantur, & Comitiorum fructus omnis, ob unius hominis pertinaciam intercidat: præſertim quum certum tempus (ſex videlicet hebdomadæ) Comitiis ſit præfinitum, quod tempus Poloni haud temerè, nec niſi in paucos dies prorogari ſinunt. Cæterum iſtud Jus contradicendi *Animam ſuæ libertatis* appellari Poloni ſolent. Vacua, ut vocant, Beneficia Nobilitati reſtituere Rex neceſſe habet, nec ullum eorum aut ſibi reſervare, aut in liberos conferre; nec denique ulla Nobilium prædia aut emere aut poſſidere ei licitum eſt. Nec etiam rerum foren-

ſium

ſium cognitio penes Regem eſt. Scilicet ſummum Tribunal primus Stephanus Batorius, Rex, conſtituit, in quo certi homines ex Nobilium Ordine delecti jus dicerent: his per vices quotannis ſucceditur, novique creantur Judices, qui per ſemeſtre ſpatium Petrocoviæ, & per reliquum tempus Lublini jus dicant, & cauſas civiles ſine provocatione dijudicent. Graviores tamen cauſæ in Comitiis diſceptantur: criminales autem, quæve ad fiſcum Regis pertinent, Rex ipſe cognoſcit. Ea reipublicæ forma etſi à Polonis vehementer adamatur, ut quæ cum inſita genti ferocia apprime congruere videtur; plerunque tamen impedimento eſt, quo minus negotia publica rectè atque ordinè peragantur, & conſilia maturè perficiantur: adde quod eo regimine vaſtiſſimi Regni vires vehementer debilitantur, maximè, ſi quando privatim à Rege Nobilitas diſſideat, & aut palam tumultuetur, aut occultis eum odiis proſequatur.

§. 16. Reliquum eſt, ut finitimas Poloniæ gentes breviter attingamus. Qua pertinet ad Germaniam, ex utraque parte hoſtilibus incurſionibus patet: terras maximè hæreditarias Imperatoris, quæ ſunt in Sileſia poſitæ, & item aliquem Hungariæ angulum, attingit. Quanquam autem **Polonis contigui atque vicini.**

Ger-

Germanicum Imperium multò majoribus, quam Polonia, opibus ac viribus pollet, rationes tamen utriusque Regni haud ferunt, ut aliqua cauſa exiſtat, quæ utramque inter ſe gentem temerè committat collidatque: niſi ſi quando Polonus una cum reliquis obſiſtat, ne vel Imperator, vel ex Principibus aliquis ſummum Germaniæ Imperium invadat. Id ubi uſu venerit, Polono non minus ipſi Germani, quam reliqui Principes, quorum, ne ſub unius ditionem res Germanica veniat, intereſt, ſatis magna haud dubiè manu præſto forent. Auſtriaco autem ipſi per ſeſe, vires ad Poloniam vi ſubigendam, & ad terram tam vaſtam, planam, frequentem, &, quod caput eſt, caſtellis locisque munitis non admodum firmatam, tutandam deſunt. Et, ut alia omnia auxilia deſint, Turca tamen haudquaquam committet, ut armis ibi multum Auſtriacus proficiat; nec verò ab ea parte quisquam commodius reprimere Auſtriaci impetum aut retardare poteſt. Cæterum, ut voluntaria electione ſibi Regnum deferretur, Auſtriacus equidem ſæpius optavit; Polonos tamen prudentiores, ut id facerent, adducere nunquam potuit, veritos, ne quod ab ea re periculum libertati crearetur. Accedit, quod ferè à Germanorum indole

ac moribus ea gens abhorret, modeſtiam inprimis ac parſimoniam eorum aſpernans. Intereſt autem maximè Polonorum, ne reliquam Hungariæ Superioris partem Turca ditionis ſuæ faciat, nedum in Moraviam Imperium extendat: expeditum enim inde & compendiarium iter in interiora Regni Polonici foret. Et ex diverſo maximè quoque cùm Auſtriaci, tum univerſæ Germaniæ intereſt, ne Poloniam Turca in ſuam redigat poteſtatem, ingens quippe aditus per eam pateret in Germaniam. Vetus enim Philippi Melanchthonis effatum: *Si Turca in Germaniam veniet, veniet per Poloniam*: nequaquam ab inſpirata quadam vaticinatione proficiſcitur, ſed Geographica ratione, ceu fundamento, nititur. Cæterum è re Polonica juxta & Germanica eſſe videtur, ſtabilem ab utraque gente ac mutuam amicitiam coli, quod fines mutuò tueri magnam partem poteſt: adde, quod Polonus ingens è Germania comodũ è boũ ac ſalis venditione capit. Quod ſi ſuſcepto adverſus Auſtriam bello Polonus longius progreſſus fuerit, periculum eſt, ne à tergo eum Moſcus invadat: ni alius, qui ejus impetum repellat, hoſtis objiciatur. Rurſus Auſtriaco incommodare Polonus poteſt, ſi quando ille vel Gallico,

vel Suecico, vel Turcico diſtineatur bello. Itaque jam inde à multo tempore Auſtriacus connubiorum neceſſitudine ac vinculo in perpetuum ſibi devincire Polonum, & ſimul aliquam in Senatu factionem ſuis rationibus addictam habere ſtuduit. Eandem quoque viam inſiſtere Gallus haud quaquam neglexit, ut ab Auſtriaci partibus Polonum abduceret. Nec ea Principis utriuſque æmulatio, dum pari uterque ſtudio Poloni benevolentiam & amicitiam captat, inutilis rei Polonicæ fuit. Brandenburgici quoque fines maxima ex parte pertinent ad Poloniam. Is ſuis ſubnixus viribus, ſi bellum adverſus Polonum ſuſcipiat, haud magnum operæ pretium fecerit: uſu tamen compertum eſt, eum aliis junctum Poloniæ vehementer incommodare poſſe. Quanquam è diverſo metuendum eſt, ne oblata occaſione Polonum aliquando totius Boruſſiæ potiundæ cupido inceſſat: æque ac Brandeburgicus, temporis opportunitate uſus, ſummam ſibi ac infinitam in Boruſſia poteſtatem vindicavit. Dum tenuit inter Suecum & Polonum certamen ac contentio, Danus Suecum in ſe avertendo, utilem Polono operam navare potuit. Cæterum ea controverſia penitus ſopita jam & compoſita, cauſæ nihil eſt, cur Danum Polonus magno-

magnoperè reſpiciat. Suecum Polonumque ad pacem & amicitiam mutuo colendam ea potiſſimum cauſa debet impellere, quod ſubvenire ſibi invicem & mutuam navare operam adverſus Moſcum poſſunt. Finium quos magna ex parte cum Moſco Polonus communes habet, regundorum diſceptatio magnam contentionum materiem præbet: cæteroquin utrumque Regnum viribus ferè par eſſe videtur, niſi quod Polonus per ſe virtute bellica præſtat. Ruſſo forma Reip. (ſummam enim & infinitam poteſtatem habet:) multa magnaque præ Polono commoda affert. Magnum quoq; ad vires utriusque Regni æſtimandas ponderandasque momentum facit Smolenski, urbis, poſſeſſio. Ad eam igitur recuperandam Polonus omnem intendere curam & cogitationem debet. De cætero mutuam ſibi opem ferre adverſus Turcam Princeps uterque commodiſſimè poteſt; itaque in omnes ejus bello paceque actiones intentos eos eſſe oportet. Tartarorum vicinitas magna Polonis incommoda affert. Vaga enim & rapto vivere aſſueta hominum colluvies, poſtquam incurſionem ex improviſo fecit, magnam hominum aliarumve rerum prædam agens, præcipite ſe fuga recipere conſuevit; itaque quum veloci curſu vagi paſſim in-

feſti prædones oberrent, nec in tanta egeſtate, quod eripiatur, habeant, illatas clades rependere nequicquam inſtituas, etiamſi è latebris ſuis protrahere im̄anem belluam velis. quare fit, ut barbara & profligatiſſima multitudo, niſi in ipſo facinore deprehenſa pœnas capite luat, impunè ferè cædibus, rapinis, & omni injuriarum genere in obvios quosvis graſſetur. Polonos equidem à Tartarorum incurſionibus tueri adhuc Princeps Moldaviæ poterat, quippe qui eos tranſitu, qui per Moldaviam rectà in fines Polonorum eſt, prohibere nullo negotio valet. Quapropter indignè ac dolenter Poloni in præſentia ferunt, quod quum antea Princeps iſte Beneficiarium ſeſe Regni Polonici profeſſus eſſet, (quanquam Turcæ quoque ſtipendiarius fuerat) in fidem ac poteſtatem Turcarum ſeſe penitus permiſit An. cIↃIↃcxII. ut jam ad ipſorum nutum unicè circumagatur. Utilem quoque ac fidelem operam adverſus Tartaros Polono navarunt Coſacci, quippe qui in Iſthmo Tauricæ Cherſoneſi poſiti, viasque inſidentes, Tartaros, quum domum redeunt, excipere in itinere & opprimere poterunt. Verum Poloni Coſaccos malè & inclementer habitos, penitus à ſe alienarunt, effeceruntque, ut ex iis non minus detrimenti, quã olim commodi ceperat, res

Po-

Polonica in præſentia caperet. Ac niſi Coſaccos ſibi Polonus quovis modo reconciliet, verendum eſt, ne illi ſeſe vel Moſco vel Turcæ dedāt, aut ab hoc penitus deleantur. Quod ſi fiat, inſanabilis ab ea parte plaga rei Polonicæ imponeretur, quæ finitimas Ucraniæ regiones ea contagione infectas evertere & peſſundare funditus poſſit. Turca denique in tanta propinquitate finibus Polonorum vehementer imminet, tantoque majus ab eo periculum impendet, quanto viribus eſt ſuperior: præſertim, quum Polonus & Coſaccorum præſidio nudatus, nec externis fultus auxiliis fuerit. Nam, utut Turcico Polonicus equitatus par ſit, tamen quomodo peditatus cum Gianizaris, prætoria Turcarum cohorte, paria facere poſſit, non video. Quanquam Polonorum ſocordia potiſſimum & turbis inteſtinis factum eſt, ut ſuperiori bello Turca Poloniam infeſtis copiis ingreſſus, tam longe in ea imperium propagaret. Potiſſima equidem otii à Turcis, & tranquillitatis ſpes in Principum Moldaviæ, Valalchiæ, & Tranſylvaniæ amicitia cum Polono juncta repoſita eſt, ut qui tranſitu arcere Turcam queant. Cæterum quum eam ſpem ac commoditatem amiſerint ſeu ſua ipſorum culpa neglexerint; inprimis

cavere debent, ne barbarus, acerrimus Chriſtiani nominis hoſtis longius aut latius arma victricia circumferat. Verum enim vero ne qua belli occaſio hoſti immaniſſimo detur, illud inprimis curæ eſſe Polono debet, ut quantum in ipſo eſt, tempore pacis, à Turcarum finibus Coſaccorum incurſiones prædationesque prohibeat. Neque enim alioquin vitio verti Turcæ poteſt, quod infeſtos prædatores in latebris ſuis oppreſſos delere, & vaſtam Ucraniæ ſolitudinem afferre omni ope nitatur. Quod ſi vero bellum Polonum inter & Turcam oriretur, à Pontifice aliqua Polono ſubſidii pecuniarii ſpes affulget. Auſtriacus quoque hoſte ex parte in ſe averſo, Polonum belli mole levare nonnihil, ſi velit, poteſt. Cæterum Auſtriacus, dummodo non ipſe armis laceſſitus fuerit, Turcam adhuc quidem facile miſſum fecit, & à bello ultro inferendo ſemper abſtinuit. Utilem quoque operam navare Polono Moſcus poſſet, dummodo ſpes eſſet fore, ut utraque gens, amicitia ſtabili ac firma juncta, perpetua animorum conſpiratione coaleſcat. Quæ quum ita ſint, id ſcilicet reliquum eſt, ut Polonus non alia ſpe, ſed ſuis ſubnixus viribus, ex earum ratione ac magnitudine rei ad verſus Turcas

cas bene aut male gerendæ conjecturam capiat, & pro re natâ de belli ſumma decernat.

CAPUT XI.

DE MOSCOVIA.

§. I.

DE origine hujus Imperii ac rebus geſtis primorum Principum, certiſere nihil, quod memoriæ prodi poſſet, conſtat. Nam quæ apud rudem & litterarum expertem gentem extant hiſtoriarum monumenta, jejuna ſunt, & rebus temporibusque vehementer confuſa. Illud utique conſtat, vaſtiſſimum Imperium in complures olim & parvos Principatus diviſum fuiſſe, donec in tantum deinde corpus coaleſceret. Nos rerum geſtarum ſummam breviter attingemus. Anno Iↄcccclxxxix. Ruſſi Chriſtiana ſuſceperunt ſacra, quum Annam, Baſilii Porphyrogeniti, Græcorum Imperatoris ſororem Volodomirus Princeps matrimonio ſibi junxiſſet. Anno cIↄccxxxvii. Ruſſiam Battus, Tartarorum Rex, Georgio, Ruſſorum Principe acie victo ac cæſo, in ſuam ditionem redegit: ex eo tempore Principes Ruſſici à Tartarorum nutu dependerunt, nec, niſi, ingenti temporis ſpatio interjecto, Tartarorum jugum excuſ-

Vetuſtiſſima Ruſſiæ deſcriptio.

cuſ-

Joannes. cuſſere, duce Joanne, Baſilii cœci filio, qui Imperii gubernacula ſuſceperat Anno cIↄcccсL. Hoc demum Principe, magnis auctibus res Ruſſica crevit, & ad juſti regni magnitudinem amplitudinemque provecta eſt. Is enim Regulos ſeu Principes, qui Ruſſiam inter ſe partitiebant, maxima ex parte in ordinem coëgit, maxime, Duces Tiveriæ & magnæ Novogardiæ: in ea urbe tanta auri argentique vi potitus eſſe memoratur, ut ad prædam exportandam, trecenta adhiberet vehicula. Is Ivanogrodam, arcem haud procul Narva ſitam, condidit.

Baſilius. §. 2. Joanni ſucceſſit Baſilius filius. Is Pleskoviam, liberam ea tempeſtate civitatem, A. cIↄIↄIX. ſubegit. Smolenskum urbem Polonis ademit. Cæterum ingentem calamitatem accepit à Tartaris Caſanenſibus, qui Moſcuam urbem quoque diripuere. Succeſſorem habuit Joannes Baſilovvitz. Joannem Baſilidem, Anno cIↄIↄXXXIII. tyrannum immanem ac crudelem. Is Caſanum & Aſtracanum quæ regna Tartaricæ ditionis erant, ſubegit, & cum Ruſſiæ Imperio conjunxit. In Livonos barbarum ac fœdum in modum ſævit; Furſtenbergio, Magno Ordinis Teutonici Magiſtro obtruncato. Quamobrem Revalia & Eſthia

Sueco;

Sueco, reliquæ Livoniæ partes Polono ſeſe dediderunt. Initio quidem Baſilidi ſecunda adverſus Polonum fortuna fuit, compluresque de eo victorias retulit: Poſtea vero Plotſcoviam aliaque loca de Ruſſo Stephanus Batorius recepit. Moritur Baſilides Anno cIↄIↄLXXXV. Excepit eum filius, nomine Theodorus, ſeu Fœdor Ivanovitzius, ſimplex admodum Princeps, cum quo Sueci de poſſeſſione Ingriæ armis decertarunt. **Fœdor Ivanovvitz.**

§. 3. Mortuo ſine prole Fœdore, Principatum malis artibus occupavit Boriſſus Gudenovius, illius affinis; ſed ſucceſſu non admodo læto, maxime, quum de Imperio contendere cum eo Pſeudo-Demetrius cœpiſſet. Per eos tumultus Boriſſius repentina morte extinctus eſt Anno cIↄIↄCV. Ejus filius, Theodorus, ſeu Fœdor Boriſſovitius Magnus quidem Dux creatus eſt: Cæterum, deficientibus poſtmodum Ruſſis ad Pſeudo-Demetrium, captus ſtrangulatur, quum per ſemeſtre modo ſpatium inani Magni Ducis titulo ac nomine inſignis fuiſſet. Qualem exitum Pſeudo-Demetrius habuerit, & quomodo Imperio potitus ſit Baſilius Zuskius, Anno cIↄIↄCVI. ſupra commemoravimus. Zuskius obla- **Boris Gudenovv.** **Baſilius Zuski.**

oblatum à Carolo IX. Suecorum Rege auxilium adverſus ſecundum Pſeudo-Demetrium quum initio recuſaſſet, poſtea, creſcentibus indies viribus Demetrii, ſummo imploravit ſtudio, Kexholmiam etiam, navatæ operæ mercedem, Carolo pollicitus. Is igitur aliquot hominum millia auxilio miſit, Duce Ponto de la Gardie, ii quum utilem initio operam Ruſſo navaſſent, loca promiſſa, poſtquam tradere ea Moſcus variis confictis cauſſis recuſabat, vi ceperunt. Per eam occaſionem Carelia quoque & reliquæ Ingriæ partes in Suecorum ditionem conceſſerunt. Quomodo in Polonorum manus Baſilius Zuskius venerit,& Pſeudo-Demetrio cæſo, Princeps Poloniæ, Uladislaus nomine, Magnus Moſcoviæ Dux appellatus fuerit, ſupra demonſtravimus.

Michael Fœdorovvitz. §. 4. Ad ultimum, Imperium Ruſſicum ſibi vindicavit Michael Fœdorovitzius Anno cIↄIↄcxiii. quem ex Joannis Baſilidis filia Theodorus Mikitovizius, Patriarcha, genuerat. Is confecta cum Sueco & Polono pace, rem Ruſſicam inteſtinis prolapſam turbis reſtituit compoſuitque. Succeſſit ei Alexius Michaelovitzius, filius, Anno cIↄIↄcxlv. Is bello Polonos petens An. cIↄIↄclIII.

Alexius Michaelovvitz.

Smo-

Smolenskum eis & Kioviam ademit; Lituaniam quoq; fœdum in modum evaſtavit. Livoniam inde copiis infeſtis ingreſſus Anno cIↃIↃCLVVI. Dorptium, Kokenhuſum, aliaque minora oppida cepit. Rigæ tamen obſidionem ſolvere, magna accepta clade, coactus eſt. Cæterum, pace deinde ſancita, omnia quæ ceperat loca Sueco reſtituit. Anno cIↃIↃCLXIX. homo quidam ſeditioſus ac rebellis, Stephanus Ratzinus nomine, multum ei negotii faceſſivit; Caſanum quippe & Aſtracanum in ſuam poteſtatem redegit, & Moſcoviæ agros paſſim depopulatus, multas Ruſſo clades intulit; donec ad extremum captus, dignas tantis facinoribus pœnas dedit. Quo facto, ad obſequium & auctoritatem Ruſſi, omnes quas Ratzinus ſubegerat, regiones ſunt revocatæ. Bellum inde cum Turca exortum eſt, propterea quod è Coſaccis multi in fidem Magni Ducis conceſſerant. Eo bello Ruſſus fortuna non admodum ſecunda eſt uſus. Moriens Anno cIↃIↃCLXXV. Imperium filio, Fœdori Alexovitzio, infirma & ætate & valetudine Principi per manus tradidit. Is quibus rebus nomen nobilitaturus ſit, tempus, rerum omnium magiſter, docebit. Fœdori Alexovvitz.

§.5. De

Nationis Indoles

§. 5. De moribus ac ingenio gentis Ruſſicæ commemorare nihil fere habemus, quod cum magna ipſius gloria conjunctum ſit. Neque enim Ruſſi ita ſunt exculti & politi, quemadmodum pleræque nationes Europeæ. Litterarum autem usque adeo rudes ſunt, ut in efformandis ac legendis elementis, ſtudiorum ſummam reponant. Quinimmo ipſi Sacerdotes adeo inficeti ſunt & omnis eruditionis expertes, ut præterquam legere unum alterumve Sacrarum Litterarum caput, aut Scholion Evangeliorum, nihil calleant. Suſpicaces quoque ac diffidentes ſunt, crudeles, & ſanguinis ſitientiſſimi mortales. Rebus ſecundis inſolenter ſeſe ac intolerabili faſtu efferunt; adverſis, abjecto ſunt animo, & fracto. Iidem tamen magnifice de ſe ipſi ſentiunt, nec ullo ſatis magno cultu expleri inſana ambitio poteſt. Ad quæſtum ac fœnus callide faciendum non alia gens magis idonea. Servilia ingenia ſerviliter tractari & imperii ſeveritate contineri in officio gaudent. Quemadmodum omnes fere ludi in pugnas ac verbera deſinunt, ita fuſtium & flagellorum magnus apud eos & frequens eſt uſus. Ruſſi vaſto ſunt ac robuſto corpore, & omnis generis incommoda & labo-

labores, frigus & inediam facile patiuntur. Cæterum ad manus, juſto prælio, conſerendas, aut urbes obſidendas parum habiles ſunt milites: nam Ordines facile turbantur, propterea quod majorem in hoc militiæ genere ſcientiam rei militaris hoſtes tenere credunt. Verum, ubi in præſidio ſunt locorum munitornm, acriter ſeſe defendunt, & oppugnantium impetum, donec ad ultimum neceſſitatis ventum ſit, ſuſtinent. Sunt enim non ſolum laborum atque ærumnarum patientiſſimi, verum etiam tam miſera utuntur conditione, ut, ubi deditionem fecerint, ultimum ſupplicium (à Magno quippe Duce gula laqueo frangitur,) effugere nullo modo poſſint. Rem tamen militarem indies magis magiſque excolere ſtudent, adhibitis ad id Ducibus ac Præfectis, Germanis genere, & Scotis, qui milites uſitatas in reliqua Europa artes belli & exercitationes edoceant. Ruſſis autem ipſis apud peregrinos ſtipendia facere, & ſub eorum ſignis rei militaris uſum ſibi comparare, non licet, metus enim illicò Magnum Ducem inceſſit, ne populares rer militaris cognignitione, apud exteros parta ſubnixi, res novas moliantur.

§. 6. Quæ in ditione Magni Ducis eſt terra, longè lateque patet, quanquam *Terræ qualitas.*

magna terræ vaſtiſſimæ pars ſylvis denſiſſimis, locisque incultis ac deſertis horret. Incolæ in tanta agri bonitate, frumento, pecude, farina, piſcibus, ſale, pellibus, ac reliquis rebus, quæ ad uſum vitæ humanæ pertinent, ſatis abundant. Magnam quoque mercium copiam ſuppeditare exteris habent, maximè pelles (inter quas eminent Zebellinæ, longè pretioſiſſimæ, incredibili ſtudio à finitimis expetitæ:) piſces ſalitos, Caſiaram (ſperma ceti aliorumque piſcium marinorum eſt, inter capedias menſæ apponi ſolitum:) tergora varii generis, maximè coria rubri coloris, ſevum, ceram, mel, cineres, ſmegma, cannabin & ſimilia. Importantur autem merces hæ: ſericum, veſtes auro vel argento intertextæ, panni lanei, tapetes, margaritæ, gemmæ, aromata, vinum (ſed hoc parcius) &c. Nicotianam ſive Tabacum importari hoc tempore prohibitum eſt. Cæterum merces mercibus permutare, nec præſenti emere pecunia, in commerciis Ruſſi conſueverunt, nec enim exportari pecuniam è Ruſſia licet. Potiſſimum commercium conſtitutum habent cum urbe Archangeli, eam navigationem Angli primi detexerunt Anno cIↃIↃLIII atque hodienum una cum illis eo vela faciunt Batavi & Hamburgenſes. Antea quippe ad

ad Narvam ac Revaliam ſuum curſum direxere, quod iter ſicuti compendiarium erat exteris, ita ad Suecorum Danorumque vexationes vehementer expoſitum fuit. Volga denique fluvius magnam exercendi cum Perſis Armeniisque commercii per Regnum Aſtracanenſe, facultatem præbet.

§. 7. Quod ad Reipubl. formam attinet, conſtat, Magnum Ducem, (eum lingua vernacula *Czaar* Ruſſi appellant) deſpoticum obtinere Imperium, & pro arbitratu ſuo ac libidine omnia agere ac moderari, eique populos ſubjectos ſine more ac modo parere, ut non civium ſed mancipiorum in numero habendi eſſe videantur. Nec enim gens ſervituti nata mitius ferre aut apere Imperium poteſt. Cœcum ac ſervile Ruſſorum obſequium vires vehementer firmat & auget. Eæ per ſe magnæ ſunt, quum propter copiarum multitudinem (poteſt exercitum ad centum militum millia conficere:) tum propter immenſos quos percipit quotannis reditus, & quas dudum partas tenet divitias. Reditus annui non ſolum è ſtipendiis & vectigalibes terræ vaſtiſſimæ, verum etiam ex uberrimo & quæſtuoſiſſimo pellium Zebellinarum commercio, **Forma Regiminis.** **Ingentes Regni vires.**

(ejus enim ſolus Magnus Dux poteſtatem habet,) conſtant, & ni fallor, idem ex cauponis & diverſoriis quæſtum ſolus facit, uberrimo ſanè reditu; eſt enim gens iſta gulæ & luxurię longè deditiſſima. Principibus peregrinis eorumque Legatis pelles Zibellinas pro munere mittit: ipſe aurum & argentum pro redhoſtimento recipit. Ad ultimum, Imperialibus nova eaque minori figura ſignatis, alterum tantum imponere pretium, & ad eam æſtimationem accipiendam compellere parentes nullo negotio poteſt. Itaque fieri non poteſt, quin MagnusDux immenſis non affluat divitiis. Hac denique commoditate cæteris regionibus Moſcovia præſtat, quod à tergo hoſtilibus incurſionibus haud patet: nam eas regiones, quæ ad Caurum, Septentrionem & Aquilonem vergunt, mare vaſtum ac impenetrabile circumfluit, aut deſerta in immenſum ſpatium porrecta cingunt.

Ruſſis adjacentes vicini.

§. 8. Supereſt, ut de finitimis Moſcoviæ populis, pro inſtituti ratione breviter agamus. Qua ſpectat Orientem, ad Perſiæ fines Ruſſia pertinet. Utraque gens ſibi invicem haud magnas inferre

inferre clades poteſt, quod intermiſſo mari Caſpio, & impeditis itineribus, adhæc vaſtis interjectis ſolitudinibus, haud facilis ultro citroque aditus eſt: nec ullum operæ pretium facturæ videntur, ſi ab ea parte fines Imperii proferre niterentur. Cæterum conflato cum Turcis bello, utilem ſibi invicem operam navare queunt. Tartarorum vicinitas multa Moſco incommoda affert: perfida enim gens pactorum ac fœderum fidem haudquaquam ſervat; in furta & latrocinia unicè intenta, nec, niſi infeſtos prædatores in ipſo facinore oppreſſos occidas, ulla injuriæ perſequendæ poteſtas datur: quod tamen factu haud facile eſt, propter inſtabilem vagæ multitudinis ſedem, & fugæ effuſæ velocitatem. Inter ipſos Tartaros, ii, qui Crimenſes dicuntur, plurimas maximasque Ruſſis calamitates inferunt: ad eos igitur compeſcendos repellendosque, validum equitatum in ſtationibus habere coguntur, qui finibus præſidio ſint: adhæc Coſaccis Dunenſibus Tartarisque Calmucenſibus & Nagajenſibus à tergo immiſſis, averti à finibus Ruſſorum facile poſſunt. Quod ſi Kioviam & aliquam Ucraniæ partem Ruſſi tenerent, firmiſſi-

mum eis propugnaculum, & ad infeſtos prædones retundendos, & Turcarum impetum repellendum, conſtitutum foret. Neque enim Turcarum fines Ruſſi attingunt, niſi qua pertinent ad Tartaros Crimenſes, qui Turcarum Beneficiarii ſunt; & ut ita loquar, canes venatici. Maximè tamen intereſt Ruſſi, ne Turca tota potiatur Ucrania: ea enim ſubjugata, Coſaccorum ac Tartarorum Crimenſium opera miſerè vexare Ruſſos & magnis afficere cladibus poſſet. Polonicæ gentis inprimis rationem habere Ruſſos oportet: ea quippe propter ſitus opportunitatem graviſſima Moſcis incommoda afferre poteſt: præſertim quum in acie Polonicus miles Moſcum virtute bellica longè antecedat. Quanquam & hic opes ſuas adverſus Polonum hoſtem peregregiè firmavit, poſteaquam Smolensco, Severia & Kiovia ſubactis, fines adverſus hoſtiles incurſiones munivit. Ab ea parte, qua Sueciam Moſcovia ſpectat, haud magnum impendet periculum: etenim non ipſa ſolum Moſcovia ſatis virium, ad hoſtilem impetum retundendum habet, dummodo domi res pacata & tranquilla, aut foris ab hoſtibus otium ſit; verum

etiam quod Suecum nulla Imperii ab ea parte propagandi cupiditas facile inceſſerit: quippe neceſſitas loca tam longinqua tutandi, plus damni quam commodi allatura rei Suecicæ eſſe videtur. Itaque ſuperiores Sueciæ Reges à bello Ruſſis inferendo ſemper abhorruerunt. Quod ſi vero Polono ſe Suecus jungeret, in arctum haud dubiè Moſcorum copiæ cogerentur. E contrario multum negotii Sueco faceſſere Moſcus poteſt, ſi conjunctis cum hoſte viribus ſimul in eum impetum faciat. Cæterum Dani ſocietate quod vehementer nitatur Ruſſus, cauſæ nihil habet, nam in tanto locorum intervallo, ubi alterutra pars, id quod animo ſibi propoſuerat, conſecuta, fracto fœdere ſocium deſeruerit, nulla injuriæ perſequendæ aut perfidiæ ulciſcendæ poteſtas eſt. Nec verò ad hoc uſque tempus Ruſſi conventus eos, quibus de pace aut fœdere faciendo inter pleroſque Europæ Principes actum eſt, obiiſſe comperti ſunt.

INDEX.

A.

ALbanus Dux cum exercitu in Belgium tendit 462
de crudelitate ſua gloriatur 465
Alenſonius Dux ſubleſtæ fidei 472
Alexandri M. res præclarè geſtæ 15
præmatura mors 16
quam cruentiſſima ſequuntur bella 17
America detegitur. 71.116
ejus incolæ 118
ingentes opes 121
Anglia. vid. Britannia.
Anglo-Saxones in Britann. avocantur 168
eorum Regna 169
Arminianorum inteſtinæ diſcordiæ 473
Arragoniæ Regnum conditum 51
Aſſyrii primam Monarchiam conſtituiſſe dicuntur 5
eorum Imperium antiquiſſimum ib.
quibus mediis conſervatum ib.
ejus interitus 6
Athenarum Græciæ Status 9
Auriacus Princeps 453.499
trucidatur 473
Auſtriæ ArchiDuces unde genus ducant 557

B.

Belgæ Philippo II. obſeq. renuntiant 472
Belgarum indoles 498
Belgicarum XVII. Provinc. confœderatio 451
Belgici tumultus 89.452

Belgii

Belgii confœderati Status priſtinus 449
uberior delineatio 502
Situs 516
Borboniæ ſtirpis origo 326
Britannia ſectarum ferax 284
antiquiſſimus ejus Status 166
à Romanis occupatur 167
deſeritur ib.
à Danis irruptionem patitur 171
à Guilielmo infeſtatur 176
prælio confligit cum Gallis ad Crecii oppidum 199. ud Pictavium 200; 374. ad Azincurtum 207. ad Abbatis-villam 331.
prætendit jus in Regn. Galliæ 197
ejus vires 296
fertilitas 288
noxiam patitur per diſſenſionẽ Ducũ 112
Britannicarum turbarum princeps cauſa 254
Britanni Gallia pelluntur 214. 351
Britannorum mercimonia 291
indoles 282
Reipublicæ forma 293
Britannos inter & Scotos odii origo 192
Burgundiacam inter & domum Aurelianenſem odium inveteratum 342

C.

Canariæ inſulæ 123
Carolus Burgundiæ Dux cæſus 354. 527
Carolus I. Rex Augl. ejusque mores 258
Carolus II. fugatur 275
in Regnum revocatur 279
bello Belgas perſequitur 280
Carolus M. univerſam terram in ditionem ſuam redegit 538

Carthaginenſis Reipubl. Status 20
Caſtiliæ Reges 56
Catalaunorum defectio 105. 417
Chirothecæ venenatæ lethiferæ 344
Compromiſſum quid 460
Conſtantinopolitanum Imperium 42
Cronvellius factionis Anglicanæ Princeps 272
fit Protector 276
bellum Batavis infert 277
moritur 278

D.

Daniæ Reges omnium antiquiſſimi 600
Proventus 623
Vicini 626
Danicæ Nationis indoles 621
Delphinatus pervenit ad Galliam 333
Divortium Henrici IIX. Regis Angliæ 229
triſtis excepit exitus 234

E.

Edictum bona Eccleſiaſtica concernens 576
Egmontanus Comes capite plexus 463
Eliſabetha Angliæ Regina 239
cœlibem degit vitam 247

F.

Fairfaxius factionis Anglic. Princeps 271
Francia unde dicta 203
quadrifariam dividitur 306
primariũ ejus in Regn. Neapol. jus 325
Francorum clades per Italiam 369
Fridericus Palatin. in Regem Bohem. eligitur 574
infeliciter pugnat in monte Albo ad Pragam 575

G.

Galliæ antiquiſſimus Status 301

Regni

Regni ſitus 435
vires in comparatione ad
Angliam 442
Hiſpaniam 444
Italiam 445
Hollandiam ib.
Helvetiam 446
Germaniam ibid.
complures conjunctim 447
Gallicæ linguæ origo 303
gentis indoles 433
German. Imperii antiquitas 538
Reges qui olim ib. ſeqq.
Cæſares 542. ſeqq.
bello tricennali affligitur, à p. 573. & multis ſeqq.
forma Regiminis 534
quibus gaudeat vicinis 594
quibus polleat viribus 586
Germanorum indoles 582
quales incolant terras 583
Geuſiorum nomen unde 460
Gothi vincuntur à Saracenis 48
eorum res in Hiſpan. inclinant 47
Granada expugnatur 70
Guilielmus cum filio reconciliatus 178
ejus lepidum Regi G. datum reſponſum 180
Guiſius Hugenotis infenſiſſimus 387
miſerè trucidatur 398
H.
Helvetia 521
Helveticæ Reipubl. ortus & progreſſus ibid.
prima confœderatio 523

Natio-

Nationis genium 533
terræ qualitas 532
ſituatio 536
Helvetii confligunt multoties cum ſuis Adverſariis 524. 527. 528. ſeqq.
Henricus Auceps compeſcit furorem Hungarorum 541
Henricus V. Angliæ Rex, Hæres & Succeſſor Franciæ declaratur 346
VI. Angliæ R. interficitur 219
VII. ſcribit adverſus Luther. 231
Hibernia domatur 274
Angliæ ſubjicitur 187
quales alat incolas 287
Hiſpania vetus 44
ſubigitur à Weſtro-Gothis 46
plures nacta Reges vindices 49
perniciosè dividitur 55
Hiſpaniæ fertilitas 115
vires & deliquium 126
quomodo cum vicinis conveniat 129
Hiſpanicæ gentis indoles 112
Hiſpanorum claſſis invincib. exiſtimata 92
profligata 247
induciæ cum Hollandis 99
pax cum iisdem 102
Luſitanis 110
Hiſpanos inter Galloſque bellorum origo 72
Hornanus, Comes, capite plexus 463
Hugenotæ bello petuntur 387. 389. 392. 395. 397

I.

Jeſuitæ è Francia relegati, iterumq; recepti 406
Independentium ſecta 271

India

India Orientalis 161
Indiæ Orient. Societas 478. 508
Indiam in Orient. quis primus navigaverit 149
Inquiſitionis Hiſpanicæ origo 69
truculentiſſimum exercitium 456
Inter-Regnum magnum per German. 556
Johanna Aurelianenſis à Britannis igne extincta 211. 349
Johannes Auſtriacus Belgio Præfectus 467

L.

Leslæus Alexander homo factioſus 263
Liga Sancta 393
extinguitur in Francia 404
Catholica per German. 573
Londinenſis proditio pulveraria 250
Lupi in Anglia nulli viſuntur 289
Luſitania ab Hiſpanis occupata 97
in libertatem aſſerta 155
ejus fertilitas 159
vires 164
Luſitanorum defectio 106
jactura Batavorum fraude Japonia pulſorum 162

M.

Macedonia quale ante Philippum Regnum 12
Macedonica Regna à Romanis ſubiguntur 19
Magdeburgum à Tillio ſubverſum 577
Male-Contentorum factio in Belgio 469
Maria Scota 241
capitis damnatur 244
Motus in Scotia & Anglia excitati 262
inteſtini in Gallia 420
Bohemia 573

Navarræ

N.

Navarræ Regnum conditum 51
— occupatur. 75. 363
Neapolis à Francis capta & rurſus amiſſa 360
Neapolitan. Regnum 124
— expeditio contra illud 356
Nuptiæ Pariſienſes 391

O.

Oſtenda infeſtatur & ad deditionem compellitur 480

P.

Parlamenti Britannici origo 183. 393
— in Regem inſurgit 267
— eum vivum capit 270
— condemnat 273
— ſecuri percutit 274
Pax Aquisgranenſis 111. 428
— Cameracenſis 80. 372
— Chieruſcenſis 415
— Creſpiacenſis 85. 376
— Monaſterienſis 419
— Neomagenſis 432
— Paſſavienſis 86
— Pyrenæa 109. 425
— Vervinenſis 94. 407
Petri D. denarius 170
Philippinæ inſulæ 125
Piaſtus à ſtatu ruſtico ad Regim. Polon. evectus 633
Polonici Regni ortus 630
— primi Adminiſtratores 631
— Reges 640. ſeqq.
— vires in quo conſiſtant 670
— regiminis forma 671

graviſſima bella geſta cum Sueco 649.657
Moſcho 650
Portugalliâ Judæi Maurique pulſi 149
Regnum, ejus ortus, 137
vid. Luſitania.
Prætenſionum Gallic. in Ducat. Mediolanenſ. origo 341
Puritani qui 257

R.

Remonſtrantium inteſtinæ diſcordiæ 483
Requeſenes Albano ſurrogatus 465
Reſpublicæ quo tempore primæ exortæ 3
imperfectæ primùm & perexiguæ 4
Richelius primarius Franciæ miniſter 413
Roma urbs bellicoſiſſima 22
cenſum ſub R. Tullio inſtituit 24
capta 79
Romanæ Reipubl. vitia 34
Romanorum ſacra 27
Imperium cur deſierit 33. 39
civium quorundam nimia potentia 38
Rupella expugnata 413
Ruſſiæ vetuſtiſſima deſcriptio 683
ingentes vires 691
Succeſſorum ſeries 684. ſeq.
Ruſſi quo anno Sacra Chriſtiana ſuſceperint 683
eorum bruta & ſervilis indoles 690

S.

Saluzzenſis Marchionatus Franciæ accedit 376
Sardinia 173
Scotorum virtutes ac vitia 285
Sicilia 124
Siculæ Veſpera 326
Societates unde & cur coaluerint 2

Spar-

Sparta poſt Athenas primum tenuit locum
Staffordiæ Comes capitis damnatur
Status generis humani poſt lapſum antiquiſſi
mus
Sueciæ Rex in German. evocatur

T.

Thebæ cujus olim Autoritatis
Tribuni plebis Romæ tumultuantur

V.

Vectigal ſalis
Ultrajectenſis confœderatio
Unio durantibus per Bohem. motibus
VVoyvvodæ primi Regni Polon, Moderator

34036